

T.C.

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KÜLTÜREL AKTARIM BAĞLAMINDA
YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE
HALK ANLATILARINDAN YARARLANMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Rabia SEKİTMEN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Hüseyin Kürşat TÜRKAN

Hatay-2021

T.C.

HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**KÜLTÜREL AKTARIM BAĞLAMINDA
YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE
HALK ANLATILARINDAN YARARLANMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Rabia SEKİTMEN

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Hüseyin Kürşat TÜRKAN

Hatay-2021

ONAY

RABİA SEKİTMEN tarafından hazırlanan **“KÜLTÜREL AKTARIM BAĞLAMINDA YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE HALK ANLATILARINDAN YARARLANMA”** adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği / oyçokluğu ile **TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

.. / .. /2021

Jüri Üyeleri	İmza
Doç. Dr. Hüseyin Kürşat TÜRKAN (Tez Danışmanı – Başkan)	
Prof. Dr. Nedim BAKIRCI (Üye)	
Prof. Dr. Bülent ARI (Üye)	

Rabia SEKİTMEN tarafından hazırlanan **“Kültürel Aktarım Bağlamında Yabancılara Türkçe Öğretiminde Halk Anlatılarından Yararlanma”** adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım**.

Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (... / ... / 2021)

Rabia SEKİTMEN

ÖN SÖZ

Dil, insanlığın var oluşundan bu yana bir sestten bin sese uzanan bir yolculuğun ürünüdür. İnsanlar fikrî ve hissî hallerine dil yardımıyla ifade bulmuşlar, birbirleriyle olan/olması gereken iletişimlerini dil ile sağlamışlardır. Farklı coğrafyalar farklı insan topluluklarını ayırttığı gibi dili de o topluluklara ait halde ayırtmıştır. Bugün dünyada 7 bin kadar dilin mevcut olması, diğer yandan bir o kadar da farklı insan gruplarının var olduğu anlamına gelmektedir. Söz konusu toplumlar kendi aralarında da zaman zaman çeşitli nedenlerle (savaş, göç, ekonomi, turizm vb.) içli dışlı olmuşlar ve bu ilişkiler beraberinde toplumlar birbirlerinin dillerini anlama ihtiyacını doğurmuştur.

Her ne kadar dil, bir topluma has özellikler taşıması noktasında ait olduğu toplumu diğerlerinden farklı kılsa da kültür olgusunu da bu çıkarıma dâhil etmek elzemdir. Kültür, bir grup insanın maddi ve manevi olarak sınıflayabilmek üzere yapıp ettiği her şey olarak tanımlanabilir. Somut manada üretilen ve sahip olunanları maddi kültür sınıfına; tüm değer, fikir, felsefi anlayış, kararlar ve kuralları manevi kültür sınıfına alabilmekteyiz. Bu bağlamda her toplum, kendi kültürünü kendi yaratmakta, kendisini diğer toplumlardan bu şekilde farklı kılmaktadır. Dil ve kültürün ortak paydası da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Dil, kültürün taşıyıcılığını yaparken kültür, dilin hayatta kalmasını kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla dil ile kültür, toplumun toplum olarak kalabilmesi gayesinde ortaklık içindedir.

Türkçenin, tarihi Sümerlere kadar dayanan köklü bir dil geçmişi vardır. 6 satırdan oluşan Çoyren yazıtı ise geriye götürülebilen en eski Türkçe metindir. Çoyren yazıtından sonra Türkçe için ciddi bilgiler içeren, Türk töresinin, Türk kültür ve medeniyetinin ilk yazılı metinleri olan Orhun (Köktürk) Abideleri gelir. Yazılı anlamda VII. yy'a kadar uzanan Türkçenin çeşitli nedenlerle yabancılara öğretimi söz konusu olmuştur. Bu amaçla meydana getirilen birçok eser mevcuttur. Günümüzde ise Türkiye Türkçesi, yabancı uyruklu bireylere farklı sebeplerle öğretilmeye devam etmektedir. Bu yolda birçok sistem, proje ve yöntemler geliştirilmektedir. Üniversiteler bünyesinde Türkçe Öğretim Merkezleri (TÖMER), Yunus Emre Enstitüsü ve Maarif Vakfı temelli dil öğretim okulları yurtiçi ve yurtdışında faaliyetlerini sürdürmektedirler. Türkçenin yabancılara öğretimi noktasında çağdaş yaklaşımlar benimsenmekle birlikte söz konusu kuruluşlar da dâhil olmak üzere dil öğretiminde salt dil bilgisi kurallarının yeterli olmadığı, dil ile

birlikte kültürel varlığın da öğretime dâhil edilmesi gerektiği fikri amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda yabancılara Türkçe öğretiminde Türk kültürünün tanıtımı ve aktarımı konusunda kültürel hazine niteliği taşıyan sözlü geleneğe ait halk anlatılarımızın kullanılabilirliği üzerine yaptığımız çalışma; bir giriş, üç ana bölüm, sonuç ve öneriler, kaynakça ve ekler şeklinde düzenlenmiştir.

“Giriş” bölümünde, “Yabancılara Türkçe Öğretimi Hakkında Genel Bilgiler” başlığı altında Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi konusu ana hatlarıyla ele alınmış ve Türkiye’deki mevcut durumu genel çerçevede kısaca tanıtılmıştır. “Yabancılara Türkçe Öğretimi Üzerine Yapılan Akademik Çalışma ve Yayınlar” alt başlığında günümüz kurum ve kuruluşların yayınladıkları kitaplarla beraber tez ve makalelerin içeriğinden kısaca bahsedilmiştir. Çalışmanın problem durumu, amacı ve önemi, yöntemi, sınırlılıkları ile ilgili bilgiler “Tezin Kapsamı Üzerine Genel Bilgiler” başlığı altında verilmiştir.

“I. Bölüm”de “Dil ve Kültür” ana başlığı ile beraber önce “Dil”, ardından “Kültür” alt başlıkları içerisinde dil ve kültür, kavramsal olarak ayrı ayrı tanıtılmış ve değerlendirilmiştir. Dil ve kültür arasındaki münasebet ise “Dil-Kültür İlişkisi” alt başlığında birtakım dayanaklarla yorumlanmaya çalışılmıştır. İkinci ana başlığımız “Yabancı Dil Öğretimi ve Kültür Aktarımı” çerçevesinde bir taraftan yabancı dil olgusunun kimliği tespit edilmeye çalışılırken bir taraftan da yabancı dil öğretiminde kültür aktarımı konusu üzerinde durulmuştur. Yabancı dil öğretiminde günümüze değin yapılan araştırma ve incelemelerle ileri sürülen kuramlara yönelik geliştirilen yöntemler, ana konuya açıklık getirebileceği düşüncesiyle “Dil Öğretim Yöntemleri” alt başlığı ile kısaca tanıtılmıştır. Daha sonra çağımız yabancı dil öğretim anlayışına yön veren iki unsur, “Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi ve Avrupa Dil Portfolyosu (Avrupa Dil Gelişim Dosyası)” başlığı altında ayrı ayrı ele alınarak açıklanmıştır.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi hususunun tarihsel süreçteki gelişim evrelerini tanımlayabilmek için “II. Bölüm”de “Yabancılara Türkçe Öğretiminin Tarihsel Süreci” başlığı hazırlanmış ve söz konusu sürece yönelik detaylı bilgilendirme yapılmıştır. Genel anlamda yabancılara Türkçe öğretimi üzerine meydana getirilen eserlerin tanıtımı için “Yabancılara Türkçe Öğretimi Üzerine

Yazılan Eserlere Genel Bakış” alt başlığında geçmişten günümüze kadar dilbilgisi ve sözlük niteliğindeki eserler ayrı ayrı tanıtılmıştır.

Çalışmanın bel kemiğini oluşturan Türk halk edebiyatı anlatılarının, yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılmasına yönelik değerlendirmeler “III. Bölüm”de yer almıştır. Öncelikle “*Yabancı Dil Öğretiminde Metinler Aracılığıyla Kültürel Aktarım Meselesi*” ana başlığı ile söz konusu alanda metin kullanımı üzerine kritik yapılmış ardından “*Anlatıya Dayalı Sözlü Folklor Ürünlerinin Yabancılarla Türkçe Öğretiminde Kullanılması ve Kültürel Aktarım İşlevi*” alt başlığı ile halk anlatılarının kültürel aktarım bağlamında kullanılabilirliğine yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur. İkinci ana başlık olan “*Türk Halk Anlatı Metinleri ve Metinlerin Kültürel Aktarım Bağlamında İncelenmesi*” ile onun alt başlığı “*Yabancılarla Türkçe Öğretiminde Türk Halk Anlatılarının Kültürel Aktarım Boyutu Üzerine Metin İncelemeleri*”nde, belirlenen halk anlatıları yabancılarla Türkçe öğretiminde kültürel aktarım hedefine yönelik, kültürel unsurlar bakımından incelenmiştir. Çalışmanın bu bölümü, öncelikle yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde aktarılacak kültürel unsurların listesini (tablo) içermektedir. Çalışmaya dâhil edilen anlatılar, verilen liste doğrultusunda incelenerek kültürel unsurlar tespit edilmiş, her unsur ait olduğu başlık altında açıklanmış ve gerekli görülen durumlarda yabancılarla Türkçe öğretim süreci için yorumlanmıştır. Anlatılar sınıflandırılarak “*Halk Hikâyesi*”, “*Masal*”, “*Destan*”, “*Efsane*” ve “*Fıkra*” alt başlıklarıyla verilmiştir. Öncesinde tür hakkında ön bilgi verilmiş sonrasında metin incelemelerine geçilmiştir. Söz konusu sıralamada kültürel unsurların yoğunluğu göz önünde bulundurulmuştur. Nitekim -farklı bir açıdan yaklaşım haricinde- aynı kültürel unsuru barındıran anlatılarda tekrara düşmemek için yeni bir açıklama ve yorumlamaya gidilmemiş, sadece tespit edilen unsura yer verilmekle yetinilmiştir. Her türün metin incelemelerinden sonra o türe ait olmakla birlikte “*Yabancılarla Türkçe Öğretiminde Neden Kullanılmalı?*” sorusu başlıklandırılmış ve elde edilen bulgular doğrultusunda çıkarımlar sıralanmıştır.

“*Sonuç ve Öneriler*” bölümünde, çalışmada ele alınan halk anlatılarının kültürel aktarım bağlamında incelenmesi ile ulaşılan sonuçlar ve bu sonuçların yabancılarla Türkçe öğretimi konusunda değerlendirilmesi yer almaktadır. Çalışma içinde her tür için ayrı ayrı oluşturulan tablolar üzerinden bir değerlendirme yapılarak sonuca ulaşılmıştır. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde dilbilgisi ile

beraber Türk kültürünün de verilmesi gerekliliği noktasında halk anlatılarından yararlanmaya yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Yararlanılan kaynakların “*Kaynakça*” ve “*Elektronik Kaynaklar*” başlıkları altında verilmesinin ardından “*Ekler*” bölümünde tespit edilen kültürel unsurları metin içerisinde görebilmek için “*Metinler*” başlığı altında çalışmaya alınan halk anlatıları verilmiştir. Bazı türlerin hacim olarak uzun olmasından dolayı anlatının orijinalliğine sadık kalınarak kısaltılma yoluna gidilmiş, bu kısaltmanın anlatının akışını sekteye uğratmamasına dikkat edilmiştir. Ayrıca her tür, yabancı dil öğretiminde dil seviyelerine uyarlanma bağlamında farklı uygulamaları gerektirdiği için herhangi bir seviye gözetilmemiş ve kaynağa bağlı kalınmıştır. Söz konusu metinler çalışma boyunca sıralandığı şekliyle türlere göre; “*Halk Hikâyesi Metinleri*”, “*Masal Metinleri*”, “*Destan Metinleri*”, “*Efsane Metinleri*”, “*Fıkra Metinleri*” alt başlıkları halinde sıralanmıştır.

İlgili çalışmayı yapmamda teşvik ve desteğiyle her daim yolumu aydınlatan, akademik alanda çalışma disiplini kazandırarak doğru adımlar atmamı sağlayan çok değerli danışmanım Doç. Dr. Hüseyin Kürşat TÜRKAN’a şükranlarımı sunarım. Eğitim hayatım boyunca tüm destekleriyle arkamda olan babam Uğur SEKİTMEN ve annem Sıddıka SEKİTMEN’e de teşekkür ederim.

KÜLTÜREL AKTARIM BAĞLAMINDA YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE HALK ANLATILARINDAN YARARLANMA

Rabia SEKİTMEN

Türk Dili ve Edebiyatı AnaBilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2021

Danışman: Doç. Dr. Hüseyin Kürşat TÜRKAN

ÖZET

Yabancılara Türkçe Öğretimi son yıllarda önemi artarak devam eden bir alan hâline gelmiştir. Bu alan gerek yapılan akademik çalışmalar gerekse hayata geçirilen yöntem ve projelerle gelişme göstermektedir. Fakat yabancılara Türkçe öğretiminde çalışmaların daha çok dil bilgisi öğretimi üzerinde yoğunlaşması özellikle bu alanın önemli bir unsuru olan kültür aktarımını geri plana itmiştir. Kültürel değerlerimizin hassasiyetle korunduğu folklor (halk bilimi) ürünlerimizin ise yapılan çalışmalarda nadiren yer almasının alan için büyük bir eksiklik olduğuna kanaat getirerek alana katkı sağlama amacıyla Türk halk edebiyatı nesir türleri (*halk hikâyesi, masal, destan, efsane ve fıkra*) kültürel unsurlar göz önünde bulundurularak incelenmiştir.

Türk halk edebiyatı başlı başına bir edebi alan olmak üzere kendi içinde “*Anonim Türk Halk Edebiyatı, Âşık Edebiyatı ve Dini Tasavvufi Türk Halk Edebiyatı*” olarak çeşitli kollara ayrılmaktadır. Söz konusu edebiyatın mahsulleri; halkın yaşam tarzı, fikirleri, inançları, acıları, sevinçleri, gelenekleri ve görenekleri ile yoğrularak meydana gelmektedir. Bu bağlamda Türk halk edebiyatı, Türk kültürünün hassasiyetle ve şeffaflıkla yer aldığı bir hazinedir. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde ise kültürel aktarımın da sağlanması gerekliliği göz önüne alınarak Türk halk anlatılarından faydalanmak, dil bilgisel ve kültürel bağlamda ciddi bir materyal olma özelliği kazanmaktadır. Bu çalışmada literatür tarama ve belgesel tarama sonucu elde edilen halk anlatıları, kültürel öğeleri içermesi bakımından incelenmiş ve çalışmaya uygunluğu göz önüne alınarak belirlenmiştir. Çalışma; giriş, sonuç ve öneriler, kaynakça ve ekler dışında üç ana bölümden oluşmaktadır.

Anlatıların kültürel bağlamda incelenmesi için “*Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi*” metninde belirlenen ve dil öğretiminde aktarılması uygun görülen kültürel öğeler, Türk kültürü ve Türk sözlü geleneği içinde oluşmuş halk anlatıları temel alınarak yeniden şekillendirilmiş ve özgün bir tablo oluşturulmuştur. Alana hizmet noktasında malum tablonun sonraki benzer çalışmalarda fayda sağlayacağı beklentisiyle çalışma şekillenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yabancılar Türkçe Öğretimi, Kültürel Aktarım, Türk Halk Anlatıları, Kültürel Öğeler.

BENEFİTING FROM FOLK NARRATIVES IN TEACHING TURKISH TO FOREIGNERS IN THE CONTEXT OF CULTURAL TRANSFER

Master's Thesis, Rabia SEKİTMEN

Turkish Language and Literature Department, 2021

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Hüseyin Kürşat TÜRKAN

ABSTRACT

Teaching Turkish to foreigners has become an increasingly important field in recent years. This field is developing with both academic studies and methods and projects. However, the fact that the studies in teaching Turkish to foreigners are mostly focused on teaching grammar has pushed the cultural transfer, which is an important element of this field, into the background. Considering the cultural elements of Turkish folk literature prose genres (*folk tales, tales, epics, legends and anecdotes*) in order to contribute to the field, considering that it is a great deficiency for the field that our folklore (folklore) products, in which our cultural values are sensitively preserved, are rarely included in the studies examined.

Turkish folk literature, being a literary field in itself, is divided into various branches as “*Anonymous Turkish Folk Literature, Minstrel Literature and Religious Mystical Turkish Folk Literature*”. The products of the mentioned literature; people's lifestyle, ideas, beliefs, pains, joys, traditions and customs are formed by kneading. In this context, Turkish folk literature is a treasure where Turkish culture takes place with sensitivity and transparency. In teaching Turkish as a foreign language, taking into account the necessity of providing cultural transfer, making use of Turkish folk narratives gains the feature of being a serious material in grammatical and cultural context. In this study, folk narratives obtained as a result of literature review and documentary review were examined in terms of including cultural elements and were determined by considering their suitability for the study. Study; it consists of three

main sections apart from introduction, conclusion and recommendations, bibliography and appendices.

In order to examine the narratives in a cultural context, the cultural elements determined in the text of the “*Common European Framework of Recommendations for Languages*” and which are deemed appropriate to be transferred in language teaching have been reshaped and an original picture has been created based on the folk narratives formed in Turkish culture and Turkish oral tradition. The study has been shaped with the expectation that the well-known table at the point of service to the field will be beneficial in future similar studies.

Key Words: Teaching Turkish to Foreigners, Cultural Transfer, Turkish Folk Narratives, Cultural Elements.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	iii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
A. YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	1
1. Yabancılar a Türkçe Öğretimi Üzerine Yapılan Akademik Çalışma ve Yayınlar	2
1. 1. Kitaplar	2
1. 2. Doktora Tezleri	3
1. 3. Yüksek Lisans Tezleri	4
1. 4. Makaleler	8
B. TEZİN KAPSAMI ÜZERİNE GENEL BİLGİLER	11
1. Problem Durumu	11
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	11
3. Yöntem	12
4. Sınırlılıklar.....	12
I. BÖLÜM.....	14
1. DİL ve KÜLTÜR.....	14
1.1. Dil	14
1.2. Kültür	16
1.3. Dil- Kültür İlişkisi	19

2. YABANCI DİL ÖĞRETİMİ VE KÜLTÜR AKTARIMI.....	21
2.1. Dil Öğretim Yöntemleri	24
2.1.1. Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi (Grammar-Translation Method).....	26
2.1.2. Direkt Yöntem/Dolaysız Yöntem (Direct Method)	27
2.1.3. Doğal Yöntem (Natural Method).....	27
2.1.4. İşitsel-Dilsel Yöntem (Audio-Lingual Method).....	27
2.1.5. Bilişsel Yöntem (Cognitive-Code Method)	28
2.1.6. İletişimsel Yöntem (Communicative Method)	28
2.1.7. Seçmeli Yöntem (Eclectic Method)	29
2.1.8. Telkin Yöntemi (Suggestopedia)	29
2.2. Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi ve Avrupa Dil Portfolyosu (Avrupa Dil Gelişim Dosyası)	30
2.2.1. Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi	30
2.2.2. Avrupa Dil Portfolyosu (Avrupa Dil Gelişim Dosyası)	33
2.3. Yabancı Dil Öğretiminde Kültür Aktarımı Niçin Gereklidir?	34
II. BÖLÜM	41
2. YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNİN TARİHSEL SÜRECİ	41
2.1. Yabancılar Türkçe Öğretimi Üzerine Yazılan Eserlere Genel Bakış.....	44
2.1.1. Dîvân-u Lugâtî't-Türk (Türkçenin Bütün Sözcükleri)	44
2.1.2. Codex Cumanicus (Kuman Kitabı).....	44
2.1.3. Kitabü'l-İdrak li-Lisâni'l-Etrak (Türklerin Dilini Anlama Kitabı)..	45
2.1.4. Muhakemetü'l-Lugateyn (İki Dilin Karşılaştırması)	45
2.1.5. El-Kavânînu'l-Küllîyye li-Zabti'l-Lügati't-Türkiyye (Türk Dilinin Öğrenilmesi İçin Bütün Kurallar).....	45
2.1.6. Ed-Dürretü'l Mudiyye fi'l-Lügati't Türkiye (Türk Dilinin Parlayan İncisi).....	46
2.1.7. Kitâbü'l-Bülğatü'l-Müştâk fî Lûgati't-Türk ve'l-Kıfçak (Türk ve Kıpçak Sözcüklerinin Türevlerinin Kitabı)	46

2.1.8. Et-Tuhfetü'z Zekiye fi'l-Lügat'i-t Türkiye (Yeni ve Arı Türkçenin Sözlüğü).....	47
2.1.9. Kitâb-ı Mecnû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mongolî (Türkçe, Farsça ve Moğolcanın Bütün Çevirmenlerinin Kitabı).....	47
2.1.10. Hilvet'ül Lisân ve Heybetü'l-Lisan (İnsanın Güzel Sıfatları ve Dilin Büyüklüğü)	48
III. BÖLÜM.....	49
3. YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE METİNLER ARACILIĞIYLA KÜLTÜREL AKTARIM MESELESİ.....	49
3.1. Anlatıya Dayalı Sözlü Folklor Ürünlerinin Yabancılar Türkçe Öğretiminde Kullanılması ve Kültürel Aktarım İşlevi	53
4. TÜRK HALK ANLATI METİNLERİ VE METİNLERİN KÜLTÜREL AKTARIM BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	59
4.1. Yabancılar Türkçe Öğretiminde Türk Halk Anlatılarının Kültürel Aktarım Boyutu Üzerine Metin İncelemeleri	59
4.2. Halk Hikâyesi.....	63
4.2.1. Günlük Yaşam	68
4.2.2. Kişiler Arası İlişkiler	73
4.2.3. Değerler, İnanışlar ve Tutumlar	85
4.2.4. Sosyal Âdet ve Gelenekler-Halk İnançları	94
4.2.5. Coğrafya ve Mekân.....	112
4.2.6. Halk Hikâyeleri Yabancılar Türkçe Öğretiminde Neden Kullanılmalı?.....	116
4.3. Masal.....	116
4.3.1. Günlük Yaşam	121
4.3.2. Kişiler Arası İlişkiler	122
4.3.3. Değerler, İnanışlar ve Tutumlar	124
4.3.4. Sosyal Âdet ve Gelenekler-Halk İnançları	126
4.3.5. Coğrafya ve Mekân.....	136

4.3.6. Masallar Yabancılara Türkçe Öğretiminde Neden Kullanılmalı? ..	137
4.4. Destan	138
4.4.1. Günlük Yaşam	142
4.4.2. Kişiler Arası İlişkiler	145
4.4.3. Değerler, İnanışlar ve Tutumlar	149
4.4.4. Sosyal Âdet ve Gelenekler-Halk İnançları	152
4.4.5. Coğrafya ve Mekân.....	166
4.4.6. Destanlar Yabancılara Türkçe Öğretiminde Neden Kullanılmalı? .	167
4.5. Efsane	167
4.5.1. Günlük Yaşam	171
4.5.2. Kişiler Arası İlişkiler	172
4.5.3. Değerler, İnanışlar ve Tutumlar	175
4.5.4. Sosyal Âdet ve Gelenekler-Halk İnançları	177
4.5.5. Coğrafya ve Mekân.....	184
4.5.6. Efsaneler Yabancılara Türkçe Öğretiminde Neden Kullanılmalı? .	187
4.6. Fıkra	187
4.6.1. Günlük Yaşam	192
4.6.2. Kişiler Arası İlişkiler	194
4.6.3. Değerler, İnanışlar ve Tutumlar	196
4.6.4. Sosyal Âdet ve Gelenekler-Halk İnançları	198
4.6.5. Coğrafya ve Mekân.....	202
4.6.6. Fıkralar Yabancılara Türkçe Öğretiminde Neden Kullanılmalı? ...	204
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	205
KAYNAKÇA	210
ELEKTRONİK KAYNAKLAR	226
EKLER.....	227
EK 1. METİNLER	227

1. Halk Hikâyesi Metinleri.....	227
2. Masal Metinleri.....	254
3. Destan Metinleri	278
4. Efsane Metinleri	312
5. Fıkra Metinleri	321

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Dil Öğretim Yöntemleri.....	26
Tablo 2: Yabancılarla Türkçe Öğretiminde Kültürel Aktarım İçin Belirlenen Öğeler.....	62
Tablo 3: Halk Hikâyelerinde Tespit Edilen Kültürel Unsurlar.....	67
Tablo 4: Masallarda Tespit Edilen Kültürel Unsurlar.....	120
Tablo 5: Destanlarda Tespit Edilen Kültürel Unsurlar.....	142
Tablo 6: Efsanelerde Tespit Edilen Kültürel Unsurlar.....	170
Tablo 7: Fıkralarda Tespit Edilen Kültürel Unsurlar.....	191

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Dil Seviyeleri.....	32

KISALTMALAR

AOÖÇ: *Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi*

C: *Cilt*

DTCF: *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi*

ed.: *Editör*

haz.: *Hazırlayan*

Hız.: *Hazreti*

MEB: *Milli Eğitim Bakanlığı*

MÖ.: *Milattan önce*

s.: *Sayfa*

S: *Sayı*

ty.: *Tarih yok*

TDK: *Türk Dil Kurumu*

TDV: *Türk Diyanet Vakfı*

TÖMER: *Türkçe Öğretim Merkezi*

UNESCO: *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*

vb.: *Ve benzeri*

vd.: *Ve diğerleri*

vs.: *Vesaire*

yy: *Yüzyıl*

GİRİŞ

A. YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Yabancılara Türkçe Öğretimi kültürlerin birbirini tanımasını hedefleyen, değişik coğrafyalarda dilimizi öğrenmek isteyenlere bir fırsat olarak algılanmalıdır. Bilim ve teknikteki hızlı değişme ve gelişmeler toplumları ve kültürleri zorunlu olarak birbirlerine yaklaştırmaktadır. Bu yakınlaşma sonucunda ister istemez ortaya çıkan anlaşma, etkileşme ve iletişim yabancılar için dil öğrenimini de gündeme getirmektedir (Nurlu, 2011: 117). Yabancı dil öğrenmede çeşitli unsurların etken olduğu bilinmektedir. Bunlar siyasi, sosyal, askeri, eğitim, göç gibi unsurlardır. İnsanlar bilinçli olarak bir yabancı dil öğrenmeyi tercih ettikleri gibi istem dışı da yeni bir dil öğrenmeye zorunlu kılınabilirler. Türkçe de tarihsel süreçte bahsedilen etkenlerden dolayı başka milletlerce öğrenilmiş ya da başka milletlere öğretilmek istenmiştir. Basılı olarak Dîvân-u Lugâtî't-Türk ile başlayan bu süreç, günümüz yabancılara Türkçe öğretim yayın ve kuruluşlarına kadar gelmiştir.

Türkiye, dünyaya açılan, dış ticaret hacmini gün geçtikçe artıran ve her yıl ülkesine milyonlarca turist çeken görüntüsüyle her vatandaşına ikinci bir dili öğretme mecburiyetindedir. Türkiye yabancılara Türkçe öğretimi hususunda bazı konularda oldukça geri kalmıştır (Ungan, 2006: 223). Türkçenin standart bir gramerinin oluşturulması ve Türkçeye en uygun dil öğretim yöntemlerinin belirlenmesi üzerine yapılan araştırma ve incelemelerin yoğunlaştırılması gerekmektedir. Bu gerekliliğin yanı sıra yabancı dil olarak Türkçenin öğretilmesinde dil ile birlikte Türk kültürünün de aktarımının sağlanması önemlidir. Öyle ki yabancı dil öğretimi sadece bir dil bilgisi kurallarının öğretimi olmaktan daha öte bir şeydir.

Yabancılara Türkçe öğretim sürecinin etkin bir şekilde ilerlemesi için gerekli olan koşullardan biri, hedef dile ait kültürün de öğretime dâhil edilmesidir. Türk kültürü, tarihi geçmişi göz önüne alındığında hem coğrafi hem siyasi hem de edebi anlamda zengin bir içeriğe sahiptir. Bu zengin içeriğin insan hayatına etkileri de doğaldır ki yoğun olacaktır. Özellikle kültür olgusunun içi, söz konusu zenginliğin

malzemeleri ile dolmaktadır. Karşılıklı bir etkileşimden söz etmek mümkün olmakla birlikte kültürel zenginliğe sahip Türk kültürünün meydana getirdiği her türlü yaratmalarda kültürel birikimin tesiri kaçınılmazdır. Söz konusu yaratmalar içinde sözlü geleneğe bağlı halk anlatılarının bu bağlamda önemi tartışılmazdır. Nitekim bir milletin kültürünü en arı şekliyle barındıran ürünler halk anlatılarıdır.

Buradan hareketle kültürel zenginliğin vücut bulduğu Türk halk anlatıları, Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde değerli materyallerin oluşmasına katkı sağlayabilir. Kültürel aktarımın ve kültürlerarası bildirilişimin sağlanabilmesi noktasında halk anlatıları hazır bulunan içeriğiyle amaca hizmet noktasında önemlidir.

1. Yabancılar Türkçe Öğretimi Üzerine Yapılan Akademik Çalışma ve Yayınlar

1987’de Ankara Üniversitesi bünyesinde kurulan “TÖMER” ve diğer benzer kurum ve kuruluşlar, yabancılar Türkçe öğretimi için yayınlar hazırlamışlardır. Bu kurum ve kuruluşlar değişen ve gelişen çağ ile birlikte yayınlarına devam etmektedirler. Türkçenin farklı coğrafyalara uzanması için çeşitli projelerle birlikte birçok akademik çalışmaya da imza atılmaktadır. Yabancılar Türkçe öğretimi üzerine hazırlanan ve yayınlanan çalışmaların özellikle son yıllarda oldukça fazla olduğu gözlemlenmiştir. Bu sebeple yapılan çalışmaları tanıtmaya noktasında daraltmaya gidilerek sadece çalışma konumuzla bağlantılı görülen ve benzer noktalara temas eden çalışmalara yer vermenin uygun olacağı kanaatindeyiz.

1. 1. Kitaplar

Günümüzde yabancılar Türkçe öğretimi için kullanılan ders kitaplarını Kılınç ve Şahin’in (2012:192) tarama sonucu oluşturdukları listeyi vererek belirtmek, tüm yayınları bir arada görebilmek adına faydalı olacaktır:

1. Yeni HİTİT Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti (TÖMER)
2. Yabancılar İçin Türkçe 1-2 (TÖMER)
3. Sevgi Dili Türkçe Öğretim Seti (DİLSET)
4. Lale Yayınları Türkçe Öğretim Kitabı (DİLSET)

5. Ebru Türkçe Öğretim Seti (DİLSET)
6. Ana Dilim Türkçe Öğretim Seti (DİLSET)
7. Adım Adım Türkçe Öğretim Seti (DİLSET)
8. Turkuaz Türkçe Konuşalım Seti (Dil Evi Yayınları)
9. Türkçe Öğrenelim 1-2-3-4 (Engin Yayınları)
10. Türkçe Öğreniyoruz (Alfa Yayınları)
11. Türkçenin Kapıları / Yabancılar İçin Türkçe (Kurmay Kitap Yayın)
12. Güzel Türkçeyi Öğreniyorum (İnkılap Yayınları)
13. Türkçe Öğreniyoruz- ORHUN (TİKA Başkanlığı Yayınları)
14. Türkçe Öğreniyoruz- GÜNEŞ (TİKA Başkanlığı Yayınları)
15. Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı (İstanbul Üniversitesi Dil Merkezi)
16. Açılım Türkçe Öğretim Seti (DİLSET)

1. 2. Doktora Tezleri

1.2.1. Ömeroğlu, E. (2016). *Yabancılar Türkçe Öğretimi İçin Hazırlanmış Ders Kitaplarının İncelenmesi* (Benzer Adla Kitap Olarak Basılmış), Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Türkçe Eğitimi Bilim Dalı, Sakarya.

Engin Ömeroğlu, tezinde yabancılar Türkçe öğretimi için Türkiye ve yurt dışındaki Türkçe öğretim merkezlerinde en çok kullanılan ders kitaplarını belirleyerek incelemiş, kitapları biçim ve içerik anlamında bilimsel ölçütlere göre değerlendirmiş ve kitapların işlevselliği hakkında araştırma ve tespitlerde bulunmuştur.

1.2.2. Çelik, H. (2018). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kültürel İhtiyaç Analizi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Doktora Programı, Ankara.

Halit Çelik, tezinde Türkiye’de lisans ve lisansüstü öğrenim gören uluslararası öğrencilerin kültürel ihtiyaçlarının belirlenmesi ve öncelikli olarak Türkçe öğretiminde verilmesi gereken kültürel unsurların tespit edilmesi üzerine çalışmıştır.

1.2.3. Bayraktar, S. (2019). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Bir Kültür Aktarım Aracı Olarak Kalıp Sözler* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Doktora Programı, Ankara.

Semra Bayraktar tezinde, Türkçedeki kalıp sözlerin kültürlerarası iletişimdeki yerini ve işlevlerini incelemiştir. Gündelik hayatta sıklıkla kullanılan ve kültürel miraslarımız olan kalıplaşmış sözlerin yabancılara Türkçe öğretiminde kullanım alanları ve gerekliliği üzerinde çalışmıştır. Kalıp sözlerin derlenmesi sosyal medya platformunda gerçekleştirilmiştir.

1.2.4. Fişekçioğlu, A. (2019). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi Ölçütlerine Göre Türk Kültürü Tanımlayıcılarının Oluşturulması: B1 Dil Düzeyi Model Önerisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Türkçe Eğitimi Bilim Dalı, Çanakkale.

Aslı Fişekçioğlu, tezinde yabancılara Türkçe öğretiminde kültür aktarımının daha yöntemli ve dil düzeylerine uygun olarak yapılabilmesi için B1 seviyesine yönelik Türk kültürel unsurları üzerine çalışmıştır.

1. 3. Yüksek Lisans Tezleri

1.3.1. Pehlivan, F. (2007). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kültürlerarası Etkileşim Odaklı Yaklaşım Uyarınca Metin Çalışmaları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yabancı Dil Olarak Türkçe Bilim Dalı, İstanbul.

Filiz Pehlivan, tezinde DİLMER’de ders kitabı olarak okutulan ‘Türkçe Okuyorum’ 1, 2, 3 metin kitaplarında yer alan metinleri kültürel aktarım odaklı incelemiştir.

1.3.2. Ülker, N. (2007). *'Hitit Ders Kitapları' Örneğinde Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımı Sürecine Çözümleyici ve Değerlendirici Bir Bakış* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yabancı Dil Olarak Türkçe Bilim Dalı, İstanbul.

Nilüfer Ülker, tezinde dil öğretiminde kültür aktarımının önemi üzerinde durmuş ve yabancılara Türkçe öğretimi için hazırlanmış Hitit ders kitapları serisini söz konusu bağlamda incelemiştir.

1.3.3. Aytekin, Ö. P. (2009). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Derslerinde Kültürlerarası İletişim Yetisi Kazandırma Amaçlı Karikatür Kullanımı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Pınar Aytekin Özkan, tezinde kültürlerarası iletişimin yabancı dil öğretimindeki öneminden ve karikatürün eğitsel faydalarından yola çıkarak, öğrencilere kültürlerarası iletişim yetisi kazandırmayı amaçlamış ve bu bağlamda materyal geliştirmiştir.

1.3.4. Uysal, B. (2009). *Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Metni Doğrultusunda Türkçe Öğretimi Programları ve Örnek Kitapların Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Başak Uysal, tezinde Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Metnini tanıtmış, Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesinde ve ana dili olarak ediniminde mevcut çerçeveden nasıl yararlanılabileceğini saptamaya çalışmıştır.

1.3.5. Akpınar, M. (2010). *Deyim ve Atasözlerinin Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kullanımı Üzerine Bir Araştırma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara.

Meriç Akpınar, yüksek lisans tez çalışmasında örneklem bazında seçilen Türk deyim ve atasözlerinin yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılması üzerine bir çalışma gerçekleştirmiştir.

1.3.6. Keskin, F. (2010). *Yetişkinlere Yönelik Yabancı Dil Olarak Türkçe Derslerinde Yazınsal Metinlerle Kültür Aktarımı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yabancı Dil Olarak Türkçe Bilim Dalı, İstanbul.

Funda Keskin, tezinde yabancı dil öğretiminde var olan kültürlerarası bildirilişim odaklı yaklaşımı temel alarak örneklem aldığı ilgili ders ve çalışma kitaplarındaki metinler üzerinde çalışma gerçekleştirmiştir.

1.3.7. Özdemir, S. (2010). *Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Halk Hikâyelerinden Yararlanma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Serpil Özdemir, tezinde Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde halk hikâyelerinden yararlanılabilir mi sorusuna yanıt aramış ve bu doğrultuda örneklem olarak aldığı Tahir ile Zühre halk hikâyesini incelemiştir.

1.3.8. Yurtseven Üze, F. (2010). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Yazınsal Metinlerin Yeri ve Önemi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Feryal Yurtseven Üze, tezinde yazınsal metinlerin Türkçenin yabancı dil olarak öğretimindeki yeri ve önemini araştırmak maksadıyla Yeni Hitit ders kitaplarında bulunan yazınsal metinleri tür, içerik ve görsellik ilişkisiyle değerlendirmiştir.

1.3.9. Öztürk, A. G. (2015). *Dîvânu Lugâti't-Türk'te Yer Alan Atasözlerinin Yabancılar a Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımına Katkısı Üzerine Bir Değerlendirme* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Başkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aral Gence Öztürk, tezinde Türk dilinin yabancılar a öğretilmesinde ilk ve özel olma niteliği taşıyan eserimiz Dîvânu Lugâti't-Türk'te yer alan atasözlerini tespit ederek kültür aktarımı hususunda incelemiştir.

1.3.10. Kaya, N. S. (2016). *Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Türk Masallarından Yararlanılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir.

Nebahat Sena Kaya, tezinde Pertev Naili Boratav'ın “Az Gittik Uz Gittik” adlı masal kitabından seçilen 25 masalı yabancılara Türkçe öğretimi için dil ve kültür öğeleri bakımından incelemiş ve dört temel dil becerisi üzerinden etkinlik örneklerine yer vermiştir.

1.3.11. Dolaşık, R. (2018). *Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kullanılacak Metinlerin Oluşturulma Süreçleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara.

Regaib Dolaşık, tezinde yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılabilecek metinlerin oluşturulma süreçleri üzerinde araştırma gerçekleştirmiş ve bu alanda metinlerin önemine dikkat çekerek metinsellik ölçütleri üzerinden çalışma yapmıştır.

1.3.12. Dağdeviren, İ. (2019). *Yabancılara Türkçe Öğretiminde Efsane Türü Metinlerden Hareketle Kültür Aktarımının Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Bursa.

İzem Dağdeviren, tezinde halkbilimi sözlü unsurlarından olan efsaneleri tarayarak örneklem grubunu oluşturmuş ve seçilen efsaneler üzerinde Türk kültürüne ait öğeleri tespit ederek yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılması yönünde çalışma yapmıştır.

1.3.13. Gürsoy Akyüz, S. (2019). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Dede Korkut Hikâyelerinden Yararlanılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halkbilimi Anabilim Dalı, Türk Halkbilimi Bilim Dalı, Ankara.

Selcen Gürsoy Akyüz, tezinde Romanya'da Türkçe öğrenen Romanyalı öğrencilere Dede Korkut hikâyelerinden seçilen hikâye ile uygulama yaptırarak Dede Korkut hikâyelerinin Yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılması ve izlenecek yollar üzerinde durmuştur.

1.3.14. Ördek, F. (2019). *Yabancılar İçin Türkçe İstanbul (İstanbul Turkish For Foreigners Course Book) ve Yedi İklim Orta Seviye Ders Kitaplarının Kültür*

Aktarımı Açısından İncelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Adana.

Filiz Ördek, tezinde İstanbul Üniversitesi Dil Merkezi ile Yunus Emre Enstitüsü tarafından hazırlanan Yedi İklim orta seviye Türkçe öğretimi ders kitaplarındaki kültürel unsurlara odaklanmıştır. Söz konusu unsurları inceleyerek Yabancılar Türkçe öğretimine katkısı üzerine tespit ve önerilerde bulunmuştur.

1. 4. Makaleler

1.4.1. Kara, M. (2010). “Oyunlarla Yabancılar Türkçe Öğretimi”. *TÜBAR*, XXVII-Bahar, s. 407-421.

Makalede, Gazi Üniversitesi TÖMER’de 2004-2008 yılları arasında farklı öğrenci gruplarına uygulanan oyun içerikli etkinliklere ve bu etkinliklerin dil öğretimi üzerindeki katkısına yer verilmiştir.

1.4.2. Göçer, A. ve Moğul S. (2011). “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi ile İlgili Çalışmalara Genel Bir Bakış”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, Volume 6/3 Summer, s. 797-810.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi üzerine bir alanyazın taraması yapılarak söz konusu alanda karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur.

1.4.3. Arslan, M. (2012). “Tarihi Süreçte Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi-Öğrenimi Çalışmaları”. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi/KSU Journal of Social Sciences*, 9 (2), s. 167-188.

Türk dilinin yabancı dil olarak öğretimi ve öğreniminin tarihi seyri incelenmiş ve ilgili kaynaklar hakkında bilgi verilmiştir.

1.4.4. Akkaya, A. (2013). “Yabancılar Türkçe Öğretimi Kapsamında Fıkralar: Nasreddin Hoca Fıkraları”. *Millî Folklor*, Yıl 25, S. 100, s. 171-181.

Yabancılar Türkçe öğretiminde kültür aktarımının önemine dikkat çekilerek bu bağlamda Türk halk anlatılarından fıkra türü incelenmiştir.

1.4.5. Kalfa, M. (2013). “Yabancılarla Türkçe Öğretiminde Sözlü Kültür Unsurlarının Kullanımı”. *Millî Folklor*, Yıl 25, S. 97, s. 167-177.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kültürleşme unsurunun niteliklerinden bahsedilerek sözlü kültürün bu alanda kullanılma gerekliliği üzerinde durulmuştur.

1.4.6. Özdemir, C. (2013). “Dil-Kültür İlişkisi: Folklor Ürünlerinin Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Yeri ve İşlevi”. *Millî Folklor Dergisi*, Yıl 25, S. 97, s. 157-166.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretim sürecinde folklor ürünlerinin işlevsel kullanımına değinilmiş ve bu hususta bazı yaklaşımlarda bulunulmuştur. Dil öğretiminde kültürel aktarımın folklor ürünleriyle sağlanmasının da bir seçenek olması gerektiği örneklerle savunulmuştur.

1.4.7. Ayhan, M. S. ve Arslan, M. (2014). “Edebî Metin olarak Masalların Yabancılarla Türkçe Öğretiminde Dilsel ve Kişisel Becerilerin Gelişimine Etkisi”. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 7, S. 2, s. 543-559.

Yabancılarla Türkçe öğretiminde edebî metinlerin öneminden bahsedilerek masalların söz konusu bağlamda dilsel ve kişisel becerilerin gelişimine etkileri üzerinde durulmuştur. Veriler anket ve yüz yüze görüşme yoluyla elde edilmiştir.

1.4.8. Turhan Tuna, S. (2014). “Yabancılarla Türkçe Öğretiminde Türk Halk Edebiyatı Metinleri Kullanımı: Oğuz Kağan Destanı Örneği”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9/3, s. 1481-1497.

Türk destan geleneğinin kült eserlerinden birisi olan Oğuz Kağan Destanı’nın ders materyali olarak kullanılabilirliği üzerine önerilerde bulunulmuş ve benzer halk anlatmalarının ders sürecinde kullanılmasıyla elde edilecek kazanımlar tespit edilmiştir.

1.4.9. Mutlu, K. (2016). “Yabancılarla Türkçe Öğretiminde Benzer Atasözü ve Deyimlerin Önemi ve Polonyalılarla Türkçe Öğretiminde Bunların Kullanımı”. *Belleten*, 64(2), s. 245-268.

Çalışmada, yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde atasözü ve deyimlerin önemi vurgulanarak bunların ana dil ile hedef dil arasındaki benzerliklerinden faydalanılması üzerinde durulmuştur.

1.4.10. İşcan, A. (2017). “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarım Aracı Olarak Filmlerden Yararlanma”. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 58, s. 437-452.

İşitsel ve görsel araçların Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde etkin olarak kullanılması üzerinde durulmuş ve kültürel aktarımın daha nitelikli sağlanabilmesi için filmlerden yararlanılabileceğinden bahsedilmiştir. Ayrıca çalışmada bu noktada birtakım etkinlik örneklerine de yer verilmiştir.

1.4.11. Boylu, E. ve Başar, U. (2018). “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Kültürel Boyutu: Türkçe Kalıp Sözlerin Farslara Öğretimi”. *TÜBAR*, XLIII, s. 31- 52.

Yabancılarla Türkçe öğretiminde kalıp sözlerin önemi üzerinde durulmuş ve Türkçe ile Farsça arasındaki ortak kalıp sözler tespit edilmiştir. Tespit edilen kalıp sözler Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen Farsların kültürel farkındalıklarını artırmak ve ortak kültürel özelliklerden yararlanma yollarına dikkat çekmek amacıyla incelenmiştir.

1.4.12. Erdal, K., Dağdeviren, İ., Gökhan, O., Şen, H., ve Şenay, E . (2018). “Yabancılarla Türkçe Öğretimi Ders Kitaplarında Kültürel Öğeler (A2 Düzeyi)”. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 6, S. 12, s. 11-23.

Yabancılarla Türkçe öğretiminde A2 seviyesi temel alınarak İstanbul, Ankara, Yunus Emre Enstitüsü, Gazi ve DİLMER ders kitapları kültürel unsurlar açısından incelenmiş ve sonuçlar doğrultusunda önerilerde bulunulmuştur.

1.4.13. Şentürk Kara, E. ve Tunçbilek, A. (2018). “Kültürlerarası İletişim Bağlamında Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrenenlerin Türkçeye ve Türk Kültürüne Bakışı”. *İNİF E-DERGİ*, 3(1), s. 37-52.

Mülakat yöntemiyle gerçekleştirilen çalışmada, yabancı dil olarak Türkçe öğrenen kişilerin Türk diline ve Türk kültürüne bakış açısı kültürlerarası iletişim bağlamında incelenmiştir.

B. TEZİN KAPSAMI ÜZERİNE GENEL BİLGİLER

1. Problem Durumu

Yabancı dil öğretim sürecinde hedef kültürün de beraberinde tanıtılması ve açıklanması birtakım dil öğretim yaklaşım ve yöntemlerinde de ifade edilmektedir. Bu yaklaşım ve yöntemlere göre kültür, kültürlerarası bildirişim anlayışına bağlı olarak göz ardı edilmemesi gereken bir yöndür. Nitekim yabancı bir dil, yabancı kültür de demektir. Yeni bir dil çevresine giren yabancı birey, karşılaştığı her durumda sadece dil bilgisi kurallarını bilerek başa çıkamayabilir. Dolayısıyla bireyin, öğrendiği yabancı dilin kültüründen de haberdar olması gerekmektedir.

Türk halk edebiyatı sözlü anlatıları, Türk kültürünü arı ve gerçekçi haliyle yansıtan anlatılardır. Çalışmamızın ana problemi ise “*Türk halk edebiyatı sözlü anlatıları, yabancılara Türkçe öğretiminde kültürel aktarım sağlanabilmesi için kullanılabilir mi?*” sorusu üzerine şekillenmiştir.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı, problem durumunun gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini temel almaktadır. Sözlü halk anlatılarının kültürel boyutu hedef alınarak yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılabilirliğine yönelik bulgu, yorum ve çıkarımlar içermektedir.

Yapılan inceleme ve araştırma sonucunda sözlü anlatıların yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kültürel aktarım için uygun olup olmadıkları değerlendirilmiş olacak ve şimdiye kadar ihmal edilen Türk kültürünün tüm gerçekliğiyle barındığı halk anlatıları, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi sürecinde değerlendirilme ihtimalini güçlendirecektir. Yapılan araştırma ve incelemelerin, Türkiye Türkçesi için yabancı dil öğretimi alanında hem dilsel hem de kültürel anlamda farkındalık oluşturacağı kanaatindeyiz.

3. Yöntem

Çalışmamız, farklı iki alanı ortak bir noktada buluşturmayı hedeflediği için öncelikle “*yabancılara Türkçe öğretiminde kültür aktarımı*” ve “*Türk halk edebiyatı nesir türleri*” konuları üzerine yapılan araştırma ve yayınlar taranarak ilgili olanlar tedarik edilmiştir. Elde edilen kaynaklar gerekli düzenlemeler yapılarak kayıt altına alınmıştır. Ankara Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Mustafa Kemal Üniversitesi gibi üniversite kütüphaneleri ve internet ağı üzerinden anlaşmalı oldukları veri tabanlarından konuyla ilgili yerli ve yabancı çalışmalar (makale, tez vb.) taranarak kayıt altına alınmıştır. Çalışmanın temelini teşkil eden halk anlatılarının incelenmesi için ilgili yayınlar bu doğrultuda taranmış ve kültürel unsurlar bağlamında uygun görülen anlatılar belirlenmiştir. Yabancı dil öğretiminde kültürel aktarımın sağlanabilmesi amacıyla “*Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi*”nin yer verdiği aktarılması uygun görülen kültürel öğeler, belirlenen anlatılardaki kültürel öğeler doğrultusunda Türkiye Türkçesi için yeniden şekillendirilmiş ve yeni ve özgün bir tablo oluşturulmuştur. Çalışma kapsamına alınan her tür için söz konusu tablo ayrı ayrı düzenlenmiş, tespit edilen kültürel unsurlar her başlık altında yorumlanmıştır. Dolayısıyla çalışmada literatür tarama, arşiv tarama ve belgesel tarama yöntemleri uygulanmıştır.

4. Sınırlılıklar

Çalışmanın evreni yabancılara Türkçe öğretiminde kültürel aktarım bağlamında halk anlatılarından faydalanmak olmakla birlikte yalnızca Türk halk edebiyatı nesir türlerinden “*halk hikâyesi, masal, destan, efsane, fıkra*” ele alınmıştır. Örneklem olarak ise sadece bir yayın tercih edilmemiş, çeşitliliğin öne sürülebilmesi amacıyla birçok kaynaktan (doktora ve yüksek lisans tezleri, kitaplar) faydalanılmıştır. Çalışma için; 48 halk hikâyesi, 32 destan (Dede Korkut anlatıları dâhil), 338 masal, 1183 efsane ve 626 fıkra metni okunmuştur.

Halk hikâye metinleri için; Timur Yılmaz “*Yaşayan Aşıklık Geleneği 1-2*” ve Ali Berat Alptekin “*Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*”.

Masal metinleri için; Bilge Seyidoğlu “*Erzurum Masalları*”, Halil Altay Göde “*Yalvaç Masalları*”, Nedim Bakırcı “*Niğde Masalları*”, Pertev Naili Boratav

“Az Gittik Uz Gittik”, Mehmet Özçelik “Afyonkarahisar Masalları Araştırma-İnceleme-Metin” ve Hüseyin Kürşat Türkan “Hatay Yöresi Arap Alevileri Folkloru”.

Destan metinleri için; Bilgehan Atsız Gökdağ ve Kemal Üçüncü *“Başlangıcından Günümüze Türk Destanları”* ve Süleyman Tayek *“Dede Korkut Hikâyeleri”*.

Efsane metinleri için; Saim Sakaoğlu *“101 Anadolu Efsanesi”*, Halil Altay Göde *“Isparta Efsaneleri”*, Cavit Güzel *“Kırşehir’den Derlenen Efsanelerin Retorik Analizi”*, Mehmet Dervişoğlu *“Edirne Efsaneleri”*, M. Metin Türктаş *“Denizli Efsaneleri”* ve Erol Akkuş *“Ordu Efsaneleri”*.

Fıkra metinleri için; Saim Sakaoğlu *“Nasreddin Hoca Fıkralarından Seçmeler”*, Dursun Yıldırım *“Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları”* ve Fatma Ahsen Turan *“Türk Kültürünün Mizah Burcu İncili Çavuş”*.

I. BÖLÜM

1. DİL ve KÜLTÜR

1.1. Dil

İnsanlık var oluşundan bu yana sürekli ilerleme halinde olan bir olgudur. Bu ilerleme dilde de kendini göstermiştir. İnsanlar iletişim ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çeşitli yollara başvurmuşlar, nihayet sesleri bir araya getirerek kendi özel iletişim ağlarını kurmuşlardır. Günümüzde dallara ayrılan ve gruplaşmalara ortam hazırlayan dil aileleri kavramının ortak çıkış noktası söz konusu ihtiyacın farklı coğrafya ve topluluklarda karşılanış farklılığıdır. Bugüne kadar dil kavramı hakkında birçok tanım yapılmış ve genellikle her tanımda dilin farklı bir yönüne temas edilmiş ya da anlaşılabilirliğini artırmak, somutlaştırmak için benzetmelere başvurulmuştur. Dil üzerine yapılan tanımlardan bazılarına yer vermek istiyoruz.

“Dil insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii; kendi kanunları içinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık; milleti birleştiren, koruyan ve onun ortak malı olan sosyal bir müessese; seslerden örülmüş muazzam bir yapı; temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli anlaşmalar ve sözleşmeler sistemidir” (Ergin, 2000: 7).

“İnsanoğlunun dili, yalnız, onun konuşabilmesi, düşündüğünü başkalarına iletebilmesi demek değildir. Dil dediğimiz düzen insanın gözüdür, beynidir; düşüncesi, ruhudur. Ama insan beyninin nasıl gizli yönleri, bilinmeyen noktaları varsa, dilin de çözümlenemeyen, apaçık ortaya konamayan birçok yönü vardır” (Aksan, 2001: 13).

“Dil, belirli bir grup insanın birbirleriyle anlaşabilmelerini sağlayan en etkili araçtır” (Kantemir, 1997: 64).

“Dil, genel anlamıyla insanlar arasında anlaşmayı sağlayan en yaygın ve en güçlü araçtır. Bu araç, hayatın hemen bütün anlarında türlü düşünceleri, duyguları, tutumları, inançları, değer yargılarını anlama ve anlatmada; yaşanan olaylarla ilgili bilgileri, kültür birikimini aktarmada kullanılmaktadır” (Özbay, 2011:1). Göçer ve

Moğul (2011: 798) a göre ise dil; insanların yaşamlarını düzenleyen, onları bir arada tutarak milletleşme çizgisine taşıyan, düşünmeyi, anlamlandırmayı ve anlamlandırılanın aktarılmasını sağlayan bir beceridir. Bu bağlamda dil, bireysel ve toplumsal yaşantının yaratıcısı ve yansıtıcısıdır.

Dil hakkında yapılan tanımlamaların tek bir kaynağa bağlanamadığı ve her yapılan tanımda farklı bir bakış açısı ve eksikliğin olduğu görülür. Yiğit'e (2017: 13) göre bunun en önemli sebeplerinden biri, dilin gelişmiş ve karmaşık bir sistem olmasıdır.

“Dil, sözlü ve yazılı olarak iletişimde kullandığımız, doğduğumuzda hazır bularak edinmeye başladığımız, doğrudan doğruya insana özgü, çok güçlü, büyüklü bir düzendir; düşünme ve düşünüleni aktarma dizgesidir” (Aksan, 2006: 13). Dilin önemli bir boyutu da insanlar arasındaki iletişimin anahtarı olması, insanın kendi benliğini ve çevresindeki faktörleri fark etmesine zemin oluşturmasıdır. İnsanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen ve bir disiplin çerçevesinde sistemleştiren güç dildir. Toplumdaki gizli anlaşmalar sisteminin en önemli parçasıdır. Söz konusu iletişimsel anlaşmalar bir duvar olarak tahayyül edilirse dil, bu duvarın örülmesindeki ana madde olan çimentodur. İnsan, dili kullanarak zihnindekileri dışa vurur. Zihnindekilerin hedef yöne nakledilmesi konusunda birçok araç var olsa da hiçbir iletişim şekli ve aracı dilin vereceği zenginliği ve işlevselliği sağlayamayacaktır. Aksan'a (2001: 24) göre dilin oluşum evresinde insanoğlu konuşmaya, sözle anlaşmaya başladığından bu yana daima yeni sözcüklere gereksinme duymuş ve uygarlık gelişip kültür alışverişleri arttıkça yeni ve yabancı kavramlara karşılık bulmak gerekmiş, yeni dinler, yeni kültürler de yeni terimler, kavramlar getirmiştir. Kaplan'a (2018: 37) göre ise aynı dili konuşan insanlar *“millet”* denilen sosyal varlığın temelini teşkil etmişler ve dil; duygu ve düşüncüyü insana aktaran bir vasıta olduğu için, insan topluluklarını bir yığın veya kitle olmaktan kurtararak, aralarında *“duygu ve düşünce birliği”* olan bir cemiyet, yani *“millet”* haline getirmiştir.

Dil önce ana sütü emilir gibi özünsenir, sonra da bütün hayatımız boyunca hazır bulunan bir sermaye gibi tüketilir (Gökberk, 1997: 69). Her an milyonlarca kişi tarafından olayları yoklamak, araştırmak, ilişkileri bağlamak ve çözmek, anlamak ve anlatmak için kullanılan dil, tabiattaki varlıklar kadar doğrudur (Kaplan, 2018: 121). İnsanlar dil sayesinde düşünür, algılar ve eyleme geçer (Erişkon, 1996: 5).

Dolayısıyla, tamamlanan bu eylem beraberinde insanları adeta bir zincirin halkaları gibi bir araya getirir ve bütünleştirir. Bu bütünleşme sonucunda ise millet dediğimiz olgu peyda olur. Toplumların kümelenmesini sağlarken aynı zamanda onların kesiştiği noktadır dil. Bir taraftan aynı toplum içindeki insanları bir araya getirirken bir taraftan da kültür olgusu ile birbirinden ayrılan milletleri aynı çatı altında toplamayı başarır. Bu yönüyle dilin birleştirici bir özelliğinin de olduğu ortaya çıkar. Öyle ki iletişim ihtiyacı sadece dilin ait olduğu toplum içinde söz konusu değildir. Farklı toplumların milletlerin de birbirleriyle iletişimde olmaya ihtiyaçları vardır. Bunun siyasi, ekonomik, eğitim, turizm gibi birçok sebebi olabilir. Sebep ne olursa olsun, insan insana dil ile ulaşabilir. Uygur'un (2018: 17) da ifade ettiği gibi genellikle konuşma ve bildirişimle, insan insana ulaşır; insanı insana vardır, insanı insana götüren dildir; ancak dille toplum üyesi olur insan; ancak dille zengin birtakım nitelemelerle bezenir.

Dil olgusunu açıklarken dile ait olan “*ana dil*” ve “*ikinci dil*” kavramlarından da bahsetmek yerinde olacaktır. Ana dil; insanın içine doğduğu, farkında olmadan edindiği ve yaşı ilerledikçe geliştirdiği dildir. Ana dil, insanın her türlü ihtiyacını karşılamak için gerek duyduğu hazinesidir. Bu gereklilik küçük bir çocuğun ilk hecesiyle başlar ve hayatı sona erene kadar devam eder. İkinci dil ise; insanın çeşitli nedenlerle ana dilinden sonra öğrendiği dildir. Kişi ikinci dilini isteyerek ya da istemeyerek, keyfi ya da zaruri sebeplerle öğrenmeyi tercih edebilir. Bu sebeplerin başında milletlerarası ilişkilerin düzenlenmesi gelirken herhangi bir iş dolayısıyla ya da sadece öğrenmek istenildiği için öğrenilebilir. Barın'a (2004: 20) göre bilim, siyaset, askerlik, eğitim, turizm, kültür, sanat, ticaret ve iletişim alanlarındaki ilişkilerin sağlıklı olarak yürütülebilmesi için ana dilden başka, milletler arası ortak olan dillerin öğrenilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bir yabancı dil öğrenmek yeni bir insan olmaktır.

1.2. Kültür

En genel tanımı ile kültür, insanın meydana getirdiği her türlü hususi üründür. Söz konusu ürünlerin maddi ya da manevi olmasının yanı sıra o ürünün topluma ait olması ve toplumun çoğunluğunu ilgilendirmesi gerekir. Maddi ya da manevi olarak ayrıştırılabilen kültür olgusundaki söz konusu amaç, kültürün daha anlaşılır olmasıdır. Bir millete ait olan tüm kültürel kodlar, o milletin künyesidir. Bu sebeple

milletler birbirinden dil ile birlikte kültürel kodlarla da ayrılmaktadır. O halde kültür denilince, toplumun yarattığı her türlü unsurun kastedildiği söylenebilir.

İnsanoğlunun maddi ve manevi ihtiyaçları çok çeşitlidir ve insan bu ihtiyaçlara cevap verebilmek için binlerce şey icat etmiş ve geliştirmiştir. Kültür de bir yönüyle insanoğlunun maddi ve manevi ihtiyaçlarının maddeleşmiş şekillerinden ibarettir (Kaplan, 2018: 27). İnsanın yarattığı bütün araç ve gereçler maddi kültüre; yine insanın yarattığı bütün anlamlar, değerler, kuralların hepsi manevi kültüre örnektir (Kongar, 2017: 19). Uygur (2018: 17) ise kültürü insanlar arasındaki her çeşit karşılıklı etkileşmeler, her türlü yapıp yaratma alışkanlıkları, bütün manevi ve maddesel yapıt ve ürünler olarak tanımlar.

Hayat gibi kültür de bireyleri birbirine bağlar ve onların kendi içlerine kapalı olan bilinçleri arasında bir köprü kurar (Gökberk, 1997: 67). Kültür, toplumu oluşturan kişileri, onları bir arada tutan, birbirine bağlayan dil ve haberleşme süreçlerini, sanatlarını, inançlarını, törelerini, hukuk ve yönetim kurumlarını, üretim ve tüketim düzenlerini içine alır (Güvenç, 2019: 15). Toplumu oluşturan kişiler arası iletişimi ve bu iletişimin şeklini, toplumun geneline zevk veren estetik kaygıyı, dinin büyük etkisiyle oluşan ve gelişen inançsal boyutu, toplumsal kararları ve yasakları, yönetim sistemini ve işleyişini, toplumun ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleşen üretim malzemelerini, yeme ve içme alışkanlıklarını, doğum-evlenme-ölüm uygulamalarını düzenleyen kültürel kodlardır. Alpar'a (2013: 97) göre bir toplumun dilini, inançlarını, gelenek ve göreneklerini, alışkanlık biçimlerini ve sanatını içeren kültür, toplum üyelerinin çoğunluğunca değerli bulunan, insan yapısını, eylemlerini, düşüncelerini ve aynı zamanda toplumun diğer toplumlarla ilişki kurmasına yarayan tüm unsurları da kapsar.

Kültür olgusu, bir toplumun duyuş ve düşünüş birliğini sağlayan bütün değerlerin tümü olarak tanımlanmakta ve incelenmektedir (Cevizci, 1996: 258). Bu özelliğiyle kültür, kendine has gerçekliğiyle var olur ve var eder. Kendi yasalarıyla kendini yöneten kültürün yaşadığı dünya yine kültürün kendisine aittir. Bu demek değildir ki kültür toplumu ilgilendiren diğer tüm olgulardan bağımsızdır. Aksine kültür toplumda var olan diğer olgularla da iç içedir ve onlarla bir noktada bağlıdır. Fakat yine de kültür onlardan bağımsız olarak da varlığını sürdürür. Bu noktada kültürün, toplumun diğer unsurlarından ayrı bir dünyasının olduğu söylenebilir.

İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar fakat bunu sadece kendileri istedikleri için değil, tamamen geçmişten gelen, geçmişin belirlediği koşullar altında yaparlar (Aydoğan 2006: 10). Bu bağlamda Okur ve Keskin'in, (2013: 1622) ifadesiyle en ilkel toplumdan en gelişmiş toplumlara kadar, bütün toplumların kendilerine göre birer kültürleri bulunur. Toplumların hayat karşısındaki tutum ve davranışlarında, yaşayışlarında, eğitim ve düşünce tarzlarında, yaratıcılıklarında da farklılıklar bulunduğu için kültürler toplumdan topluma farklı yapılarda bulunur. Gökberk, (1997: 67) kültürün özgür ve kendinden yaratmaların dünyası olduğunu, bu özgürlüğün ise kültürün daha renkli ve çeşitli olmasını sağladığını belirtir.

Kültür olgusunun daha iyi anlaşılabilmesi için Demir'in (2010: 12-13) oluşturduğu şu sıralamaya dikkat çekilebilir:

1. Kültür toplumsaldır ve kültürün kuralları bir toplumda yaşayan insanlar tarafından oluşturulur ve kabul edilir. Toplumun üyeleri tarafından kabul edilen alışkanlıklar, değerler, davranışlar o toplumun kültürünü oluşturur.

2. Kültür süreklidir ve toplumdaki bireylerce kuşaktan kuşağa aktarılır. Kültürün en önemli özelliklerinden biri sürekli olmasıdır. Kültürün sürekliliği toplumun tarih içinde de sürekli olmasını sağlar.

3. Kültür kapsayıcıdır ve toplumdaki bütün insanları kapsar, ayırım yoktur. Ayrıca hayatın her alanında kendini gösterir: ev eşyaları, giyim, dil, müzik, sanat, din, hukuk vb.

4. Kültür değişime açıktır. Toplum içinde bulunduğu çağın gereksinimleri, yeni bir dinin etkisi vb. gibi durumlardan kaynaklanan sebeplerle değişim gösterir.

5. Kültür hem maddi hem manevidir. Kültür sadece eşya, yaşayış biçimi olarak değil toplum huzuru ve düzenini sağlayıcı kurallar olarak da karşımıza çıkar. Bu kuralların illaki yazılı olması gerekmez.

6. Kültür kendiliğinden oluşan doğal bir süreçtir. Kültürün oluşumu toplumdaki bireylerin iradelerine bağlıdır.

7. Kültür düzenleyicidir ve toplumdaki insanların bir arada yaşarken uyması gereken kuralları belirlemiştir. Burada kültür düzeni bozanları dışlayarak kendisini gösterir.

1.3. Dil- Kültür İlişkisi

“Dil ile kültür arasındaki ilişki içten bir varlık bağlamıdır. Dil ile kültür özce bağlıdır birbirine; biri öbürünü zorunlukla varsayar, karşılıklı bir döngü içinde birbirlerine kenetlenirler” (Uygur, 2018: 23). Bu tanım dil ile kültürün arasındaki kuvvetli bağı gözler önüne serer. Dil ile kültürün birbiri ile olan ilişkisinin bir mecburiyet olduğu ise odaklanılması gereken bir noktadır. Burada iki taraf için de herhangi bir seçimin söz konusu olmadığı kaydedilmektedir. Dolayısıyla dilin olduğu yerde kültürden, kültürün olduğu yerde ise dilden söz etmek zaruridir. Güvenç, (2019: 48) kültürün gelişmesiyle dilin, dilin gelişmesiyle kültürün geliştiğini ve zenginleştiğini ifade ederek kültürü inceleyerek dilin ne büyük bir “mucize” olduğu; dil mucizesini inceleyerek kültürün insan üzerindeki etkileri ve sonuçları anlaşılabilir demektedir. Uygur (2018: 22) ise, insanın anadilini öğrenmesinin, kültür edinmesinden başka bir şey olmadığını, en küçük konuşma ediminin bile düpedüz bir kültür edimi olduğunu dile getirir.

Dil bir bütün olarak ele alındığında sadece iletişimi sağlayan yönü ile değil birçok yapıyı üzerinde bulunduran bir teşekkül halinin olduğunu düşünmek gerekir. Bu yapılardan en önemlisi ise “*kültür*” olgusudur (Çelik, 2018: 34). Dil öğretiminde de bu olgu, kişiler arasında bir köprü vazifesi görür. Kültür, dil için aktarılan; dil, kültür için aktaran konumundadır. Bu bağlamda aktaran olmadan aktarılabilecek olanın hiçbir değeri kalmamakta, yok olup gitmektedir. Aynı şey aktarılan için de geçerlidir. Bir toplumun aktarılabilecek kültürel değerleri olmadan aktaran olan dilin görevi iletişim ile sınırlanır. Dolayısıyla dil ile kültür arasındaki bağ, nesillerin de varlıklarını sürdürmelerine öncülük etmektedir.

Dili olmayan bir kültür ya da kültürden etkilenmeden oluşan bir dil düşünülemeyeceği gibi yeryüzünde geçmişten bu yana var olan dillerin tümü de tamamen kültürün ve düşünce yapısının ifadesi olarak ortaya çıkmıştır. (Keskin, 2010: 21). O hâlde dillerin vücut bulmasında kültürlerin, kültürlerin de varlığını sürdürmesinde dillerin rolü yadsınamaz denilebilir. İki ana olgu bir yandan birbirine sıkı sıkıya bağlıyken bir yandan da hizmet ettikleri kavramsal faktörler konusunda ayrılabilirler. Kültürün koruyuculuğunda dil büyük bir paya sahiptir ve kültür, dilin iletişim ve nakil gücüne duyduğu güvenle varlığını sürdürür. Tosun’a (2016: 9) göre bir neslin geçmişiyle geleceği arasındaki köprüyü dil ve kültür kurar. Kültürün

gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesinde dilin önemi büyüktür ve dil etkili bir şekilde kullanılabilirse kültürün zenginliği de o derece güven altına alınmış olur.

Yukarıda da belirtildiği gibi dil, kültürün varlığına sahip çıkıp onu kendi himayesine alır ve zaman ekseninde ilerlemesini sağlar. Dil, diğer iletişim araçları arasında kültürün aktarıcısı olarak önde gelmektedir. Edinilen dil ile kültür taşıyıcılığının bir ferdi olunmaktadır. Her birey, konuştuğu dil ile aslında kültürünü aktarmakta, gelecek nesli haberdar etmektedir. Göçer'e (2012: 51) göre gelecek nesiller dillerini öğrenmekle sadece kendi dillerini öğrenmekle kalmamakta aynı zamanda atalarından kalan karakteristik yaşam biçimlerini, içinde yaşadıkları toplumun kendine has özelliklerini öğrenmektedirler.

Dilin işlevlerinden biri kültür aktarımını sağlamasıdır. Kültür aktarımı, bir millete ait kültürel özelliklerin yeni nesillere aktarılması, kavratılması olarak tanımlanmaktadır (Tosun, 2016: 12-13). Kültür, tarihi bir süreçte gelişir ve bunu diğer nesillere aktarabilmenin tek yolu dildir, dolayısıyla dil sayesinde kültürün yapısı bozulmaz ve canlılığı korunur (Demir, 2010: 17). Dil sadece bir kültürün bireylerinin fikirlerini, duygularını, bilgi birikimlerini paylaşmaya yaramaz, dil kültür aktarımı için de en temel yollardan biridir (Samovar, Porter ve McDaniel, 2010: 26). XX. yüzyıl sonrasında yapılan çalışmaları incelediğinde farklı bakış açılarıyla yazılmış birbirinden farklı kültür tanımıyla karşılaşılsa da dilin, ancak kültür aracılığıyla, kültürün de ancak dil aracılığıyla varlıklarını sürdürebildiği söylenebilir (Fişekçioğlu, 2019: 65). *“Dil kültürün aynası, kültür dilin sırrıdır”* (Çelik, 2018: 34).

Dil kültürde, kültür de dilde var olur. Birini diğerinden bağımsız saymak gerçek dışıdır. Öyle ki toplumların, dillerini kullanarak gelecek nesillere aktardıkları kültürleri ve kültürel ihtiyaçlardan doğan dilsel gelişmeleri ortadadır. Buna binaen dil ve kültürün birbirini etkilediği ve ayrılmaz birer parça olduğu kabul edilmelidir. Söz konusu etkileşim her toplumda veya millette aynı değildir. Bu etkileşim, toplumların sahip oldukları dillerini ve kültürlerini koruma isteği ve çabalarıyla doğru orantılı olarak artmaktadır. Çelik'e (2018: 35) göre, nasıl ki her kültür kendine özgü yapısı içinde milletten millete farklılık gösteriyorsa dil de hem yapı hem de mana bakımından farklılıklar gösterir. Her dil milletin öz benlik yapısını da yansıtan bir

fenerdir. Taheranaam Al-Sharabı (2018: 11) bütün toplumlarda kültür ve toplumların bünyesinde barındırdığı yaşam şartları; giydikleri kıyafetler, yedikleri yemekler, gelenek ve göreneklerden oluşmaktadır. Bu özellikler kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Burada önemli olanın o kültürün taşıyıcısı olan dili öğretirken kültür unsurlarını da vermek gerektiğini ifade eder.

Yer verilen tanımlamalar ışığında kültür ve dil arasındaki ilişkinin ne denli güçlü ve sıkı olduğu görülmüştür. Birbirine muhtaç bu iki olgunun kritik hususlardaki ehemmiyeti üzerinde durulmuş ve aralarındaki kuvvetli bağın yadsınamaz bir gerçek olduğu kabul edilmiştir. Uygur, (2018: 21) bu durumu şöyle özetler: *“Dil açısından bakınca, hiçbir kültür dilsiz var olamaz. Dil, kültür yapısını bir arada tutan çimentodur; ya da tek yanlı izlenimleri gidermek amacıyla başka benzetmelere başvurduğumuzda, dil: kültür alanının her yanını aydınlatan güneştir; dil: kültür kilimini dokuyan ipliktir; dil: tüm kültür anıtlarının yansıdığı akarsudur.”*

2. YABANCI DİL ÖĞRETİMİ VE KÜLTÜR AKTARIMI

Yabancı dil, anadilin yani içerisine doğulan ortamda konuşulan ve yaşayarak öğrenilen dilin dışında isteyerek ya da istem dışı –ki iki durumun da sebepleri çeşitlidir- edinilen dildir. Anadil ile yabancı dil arasındaki farklılık aslında insan toplulukları arasındaki münasebetin de sonucudur. Özdemir (2006: 5) ikisi arasındaki en önemli farkın anadilinin bilinçaltı işlemlerle öğrenilirken yabancı dilin bilinçli işlemlerle öğrenildiğini belirtir. Özer ve Korkmaz’a (2016: 61) göre ise bireyin kendi anadili dışındaki dilleri öğrenebilmesi için yapılan tüm etkinlikler ve uygulamalar yabancı dil öğretimi-öğrenimi kapsamında değerlendirilir. Bozavlı, (2013: 1562) anadil söz konusu olduğunda dil sisteminin örtük (implicite) bir biçimde öğrenildiğini, yabancı dil öğreniminde ise eğer öğrenen iki dilin ya da birçok dilin konuşulduğu bir ortamda bulunmuyorsa öğrendiği dilin sistemini belirttik (explicite) şekilde ve öğrendiklerinin farkına vararak öğrendiğini belirtir. Bu ifadeden hareketle ana dil ile ikinci dil arasında bilinç bağlamında bir farklılığın olduğu öne çıkar. Biri bilinçli halde gerçekleşirken diğeri olması gereken bir ortamda olduğu için gerçekleşir. Ana dilimizi öğrenme sürecinde dil kapsamında düşünüş ve değer yargıları algılamamıza etki ederken yabancı dil öğrenme sürecinde de aynı şekilde o dilin kapsamı dâhilinde düşünür ve algılarız. Yabancı dil öğrenmeyle ana dilin ait

olduğu kültürden farklı olarak yeni bir kültür çevresine, yeni bir bakış açısına ve yeni kavramların, değerlerin dünyasına ulaşılır. Bu nedenle her öğrenilen yeni dil, ana dilden bu noktalarda ayrılır ve birebir aynı algı ve bakış açılarını ifade etmez.

Geçmişten bu güne insanlar birbirleriyle sürekli iletişim halinde olmuşlar ve somut ya da soyut nitelikli alışverişlerde bulunmuşlardır. Söz konusu durum hayatta kalmanın, şartları iyileştirmenin gerekliliği olmuştur. Bu bağlamda küçük ya da büyük insan grupları farklı durum ve koşullarda birbirine ihtiyaç duymuştur. Aykaç'ın (2015: 161) ifadesiyle insan topluluklarının birbirleriyle ilişkileri kimi zaman sosyalliklerinden kimi zaman ticari ilişkilerden kimi zaman da birbirlerine egemen olma çabalarından kaynaklanmıştır. Zamanla toplumların daha iç içe yaşamaya başlamasıyla veya daha çok ilişki kurmaya başlamasıyla birbirlerinin dillerini de öğrenmeleri ihtiyaç haline gelmiştir.

Söz konusu ihtiyaca yönelik farklı bir bakış açısı geliştiren Göde ve Türkan'a (2013: 164) göre insanlar, toplumlar ve milletler arasında kişisel, kurumlar arası ve devletler seviyesinde çeşitli ilişkiler bulunmaktadır. Bilim, siyaset, askerlik, eğitim, turizm, kültür, sanat, ticaret ve iletişim alanlarındaki bu ilişkilerin sağlıklı olarak yürütülebilmesi için ana dilden başka milletlerarası ortak olan dillerin öğrenilmesi gerekmektedir. Demirel (2021: 3) ise dünya üzerinde bu kadar çok dilin bulunmasına karşın gittikçe artan uluslararası ilişkilerin, ulusların kendi ana dilleriyle iletişim sağlamalarını yetersiz kıldığını ve bu nedenle diğer ülkelerin dillerini öğrenme gereksiniminin ortaya çıktığını ifade eder.

Gelişen dünyada bilim ve teknoloji, turizmde, ticari ve kültürel alanlarda milletlerin birbiriyle yarışması ve aralarındaki ilişkilerin artmasında birbirlerinin dillerini öğrenme artık kaçınılmaz bir ihtiyaç haline gelmiştir (Yığiter, 2015: 11). Yabancı dil öğrenimine olan ihtiyaç, toplumlar arası ilişkilerin yoğunlaşmasıyla ve kitle iletişim araçlarının gelişmesine paralel olarak artmaktadır ve günümüzde çağdaşlığın ölçütlerinden biri de yabancı dil bilme olarak kabul edilmektedir (Doğan, 2008: 49). Tabii ki yabancı dil öğrenmek salt bu ölçütün bir gerekliliği değildir. Yabancı dil öğrenmenin isteğe bağlı ya da kontrol dışı öğrenilmesinde birçok sebep söz konusudur. Bu sebepler, Güzel ve Barın'a (2020: 15) göre göç, eğitim, evlilik, kişisel merak, akademik başarı vb.dir. Bu sebepler içerisinde yer alan en önemli unsurlardan birisi de siyaset ya da dünya üzerindeki siyasi reformlardır.

Yabancı dil bilmek ve onu etkin bir biçimde kullanmak yalnızca dilsel bir birikim değil, aynı zamanda bir davranış biçimidir. Bundan dolayı öğrenilen her dil bireyin tutum ve davranışlarına yeni katkılar yapar ve bu tutum ve davranışları şekillendirir (Onursal, 2019: 48). Bireyin farklı kültürlerle ve toplumlara karşı değer yargılarını geliştirmesine, dünya üzerindeki çeşitliliğin farkına varmasına, farklı felsefi öğretilerin ve inançların arasına katılarak çok yönlü düşünmesine imkân tanır.

Keskin'in (2010: 10) Cortazzi ve Jin'den yaptığı aktarıma göre yabancı dil öğretimiyle ilgili çoğu kaynağın 3 ana amaç üzerinde odaklandığı ifade edilir:

1. Dili öğrenen kişinin karşılaşabileceği durumlarda kullanabileceği bildirimsel yetiyi geliştirmek,
2. Dilin doğasına ve öğrenimine karşı bir farkındalık oluşturmak,
3. Yabancı kültürü iyice incelemek, yabancı kültürdeki insanlara karşı olumlu tutumlar geliştirmek.

Son maddeye dikkat çekecek olursak dil öğretimi yapılırken kültür vazgeçilmez unsurlardan biridir. Hedef dilin daha iyi özümsebilmesi, gramer dışında kalan ve dil ile ilişki içinde bulunan tüm soru işaretlerinin cevap bulabilmesi için kültürün de aynı düzlemde verilmesi gerekir.

Kültür, bir toplumdaki insanların tarihsel süreç boyunca hem kendi hem de toplumsal hayatlarının anlamlı bir şekilde sürdürülmesi için gerekli görüp ürettiği, hayatın tüm alanlarına ilişkin somut ve soyut tüm varlık, değer ve inançlar sistemidir. Bu sistem de ifadesini yine kendi içinde bir alt ürün olan dilde bulur. O halde yabancı bir dilin öğrenilmesi demek, o dilin sahibi olan toplumun kültürünü de öğrenmek demektir (Bayraktar, 2015: 35-36). Bir başka deyişle toplumların toplum olmasındaki ve birbirlerinden ayırt edilmelerindeki en kuvvetli unsurlardan biri kültürdür. Bir toplum kendine özgü kültürel kodlarıyla var olur, tanınır ve anılır. Kültürün sekteye uğramadan gelecek kuşaklara aktarılmasındaki temel köprü ise dildir. O halde Kaya'nın (2016: 2) da ifade ettiği gibi kültürün en önemli koruyucusu ve aktarıcısının dil olduğu söylenebilir. Dünya üzerinde pek çok dil konuşulmuş ve zamanla bazıları unutulmuştur. Bundaki etkenin bu dilleri konuşan milletlerin kültürlerini de zamanla yitirmeleri olabilir.

Yabancı dil öğretiminde, öğretimi iyileştirmek için dilin kullanıldığı toplumsal ve kültürel bağlamları göz önünde bulundurmak, iki boyutlu bir hedefi içerir: Dilsel beceriyi bütünlemek ve kültürler arası iletişimi sağlamak (Logie, 2004: 174). Yabancı dil öğretimi ile kültür aktarımının arasındaki ilişkinin sıkı tutulması veyahut sıkı tutulma zorunluluğu birçok sebebe bağlıdır. Bu sebepler bir sonraki *“Yabancı Dil Öğretiminde Kültür Aktarımı Niçin Gereklidir?”* konu başlığımızda derinlemesine incelenecektir. Fakat burada da söz etmek gerekirse hem öğrenilecek olan hedef dili hem hedef dilin yaşadığı milleti hem de bu hedef dili öğrenen bireyleri ilgilendiren sebepler kültürel aktarımın gerekliliğini ve önemini kanıtlamaktadır. Öncelikle dil öğretiminde vazgeçilmez unsurlardan biri olan kelime ve kavramların özümsebilmesi ve anlamlandırılabilmesi için söz konusu kelime ve kavramlarla ilgili kültürel noktalardan bahsetmek önemlidir.

İnsanlar ait oldukları toplumun ve o topluma ait kültürün kelime ve kavramlarıyla kendilerini ifade ettikleri gibi bütün kelime, kavramların arkasında bir kültür geçmişi vardır. Bundan dolayı öğretilen dilin toplumunun yapısı ve sosyal değerleri dikkate alınmalıdır (Pehlivan, 2007: 12). Dil, hem kültürün oluşmasını sağlayan *“düşünceyi”* hem de o düşünceyi hayata geçiren *“ifade”*yi yaratır. Oluşan ifade, davranışı şekillendirir; insanı ve insanın toplumla ilişkisini düzenler (Melanlıoğlu, 2010: 67). Bu noktada hedef dili öğrenmek kültürel bağlamdan ayrı düşünülemez (Tüm ve Sarkmaz, 2012: 457). O halde yabancı dil öğretiminde kültürün de birlikte verilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Dil ile kültür nasıl ki ayrılmaz iki unsur ise yabancı dil için de aynı şey geçerlidir. Yabancı dil öğretimi de yabancı kültür öğretimini beraberinde getirir. Yabancı dil öğrenen bireyin karşılaştığı her kavram ya da kelimenin ana dilinde karşılığının olmaması ihtimali göz önüne alınırsa söz konusu gerekliliğin temel nedeni anlaşılacaktır.

2.1. Dil Öğretim Yöntemleri

Dil öğrenme, insan beyninin sınırları aşan bir yeteneğidir. İnsanlar dilsel becerileri sayesinde yaşamları boyunca öğrenmekte ve gelişmektedir. Dil, insanın sınırlarını aşabilme, analitik düşünebilme ve bu sayede problemleri çözebilme, sahip olduğu değerleri ve inançları ifade edebilme, felsefesini oluşturabilme, bağlarını güçlendirme gibi niteliklerini olumlu yönde desteklemektedir. *“Bu nedenle günümüzde dil eğitimine büyük önem verilmekte, çoğu gelişmiş ülkede yeni yaklaşım*

ve yöntemler uygulanmaktadır” (Güneş, 2013a: 1-2). Ülkemizde geçmişten bu güne yabancı dil öğretiminde birbirinden farklı klasik ve çağdaş yöntemlerin kullanıldığı bilinmektedir (Göküş, 2016: 194). Uygulanan bu yöntemler dillerin yabancı olduğu bireylere en iyi şekilde nasıl öğretilbilir sorusuna yanıt aramıştır. Bu nedenle bir yöntem yetersiz kaldığında başka bir yöntemle desteklenmiş veya söz konusu yönteme karşı çıkan başka yöntemler geliştirilmiştir. Günümüz yabancı dil öğretim sürecinde de yeni yöntem arayışları ve mevcut yöntemlerin geliştirilmesi için çalışmalar devam etmektedir. Yabancı dil öğretimi alanının oldukça geniş olması bu çalışmalara zemin hazırlamıştır.

Yabancı dil öğretim yöntemleri; yabancı bir dil öğrenmenin ötesinde öğretim çalışmalarında öğrenciyi daha yetkin bir öğrenen haline getirmenin yolunu gösterme çabasında olan sistemlerdir (Memiş ve Erdem, 2013: 298). Daha önce de ifade ettiğimiz gibi dil öğretim yöntemlerinin ortaya çıkış ve kullanım amacı, dil öğrenenlerin bu süreci en sağlıklı şekilde tamamlayabilmeleridir. Kuşçu ve Karan’a (2017: 466) göre yabancı dil öğretiminde yöntemlere başvurmadan başarıya ulaşmak imkânsız olduğu gibi tek bir yöntemle yabancı bir dilin öğretilmesi de mümkün değildir. Yöntemler, öğrenme/öğretme etkinliklerinin bir program çerçevesinde planlı ve sistemli bir biçimde yürütülmesini sağlar.

Yöntemlerin ortaya çıkmasına, değişmesine ya da yerini başka bir yönteme bırakmasına etki eden etkenler toplumsal olaylar, kuramsal yaklaşımlar, bireysel ihtiyaçlar, bilimsel, teknolojik ve kültürel ilerlemelerdir (Kuşçu ve Karan, 2017: 461). Gelişen çağ ile birlikte dil öğretiminde de yeni yönelimler meydana gelmektedir. Dolayısıyla bu durum dil öğretim yöntemlerine de yansımaktadır. Mevcut duruma göre yeni yaklaşım ve yöntemler kullanılmakta ve yöntemlerin kullanılması sonucunda alınan geri dönütler de o yöntemin geliştirilebilirliği ve ek yöntemlere ihtiyaç duyulma durumu hakkında yol göstermektedir.

Yabancı dil öğretimi için oluşturulan dil öğretim yöntemleri aşağıdaki tabloda listelenmiştir. Listelenen yöntemlerin dışında farklı yöntemler de mevcuttur. Fakat araştırma ve yayınlarda çoğunlukla bu yöntemlere yer verildiği görülmüştür. Tabloya dâhil edilen öğretim yöntemleri için Memiş ve Erdem’in (2013: 299) ortak çalışmasından yararlanılmıştır.

Tablo 1
Dil Öğretim Yöntemleri

<i>Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi (Grammar-Translation Method)</i>
<i>Direkt Yöntem/Dolaysız Yöntem (Direct Method)</i>
<i>Doğal Yöntem (Natural Method)</i>
<i>İşitsel-Dilsel Yöntem (Audio-Lingual Method)</i>
<i>Bilişsel Yöntem (Cognitive-Code Method)</i>
<i>İletişimsel Yöntem (Communicative Method)</i>
<i>Seçmeli Yöntem (Eclectic Method)</i>
<i>Telkin Yöntemi (Suggestopedia)</i>
<i>Danışmanlı (Grupla) Dil Öğretim Yöntemi (Community Language Learning)</i>
<i>Sessizlik Yöntemi (The Silent Way)</i>
<i>Tüm Fiziksel Tepki Yöntemi (Total Physical Response)</i>
<i>İşitsel-Görsel Yöntem (Audiovisual Method)</i>
<i>Görev Temelli Yöntem (Task-Based Method)</i>
<i>İçerik Merkezli Yöntem (Content-Based Method)</i>

Tabloda belirtilen dil öğretim yöntemlerinden belli başlı olanlarını ele almakta fayda görüyoruz. Bu bağlamda dil öğretimi yapılırken ve odak noktamız olan kültür aktarımı sağlanırken hangi yöntemlerin daha işlevsel olduğuna açıklık getirmeyi de ön görüyoruz.

2.1.1. Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi (Grammar-Translation Method)

Bu yöntem ile direkt tercüme ve gramer kurallarının öğretilmesine dikkat çekilir. Geleneksel bir yöntem olan dilbilgisi-çeviri yöntemi XX. yüzyılın başlarına kadar çok kullanılmıştır. Bu öğretim yöntemi ezbere öğretimi ve tümdengelimle dayanan dilbilgisi kurallarını temel almaktadır (Özdemir, 2006: 22). Dilbilgisi-Çeviri yönteminin her zaman iletişim görevinin ayrılmaz bir parçasıdır ve ondan soyutlanan anlamlı bir iletişim etkinliğinin olmasının mümkün değildir (Doğan ve Doğan, 2011: 260). Bu yöntemin amacı, dil bilgisi kuralları ve çeviri yoluyla öğrencilere okumayı, yabancı dildeki metinleri çevirmeyi ve ardından da dinleme ve konuşmayı öğretmektir (Güneş, 2011: 127). Bu bağlamda konuşma ve dinleme becerilerinden daha çok okuma ve yazma becerileri üzerinde yoğunlaşarak konuşma dilinden daha çok yazı diline önem verilir (Doğan, 2012: 79). Yazı dilinde esas alınan ise klasik eserlerdir. Klasik eserlerin çevirisiyle dil kurallarının öğretimi hedeflenir. Çağımız

dil öğretim anlayışında salt dilsel kuralların dikte edilmesi ve ezbere dayalı dil öğretiminin benimsenmesi doğru bulunmamaktadır.

2.1.2. Direkt Yöntem/Dolaysız Yöntem (Direct Method)

Genel olarak, dil öğrenen bireyin dil öğrenim sürecine doğal olarak katılımını amaçlayan Düzvarım/Direkt yöntemi 1950'li yıllarda ortaya çıkmıştır (Demiral ve Kaya, 2015: 335). Bilişsel dil öğretim yöntemine de dayanmaktadır. Direkt yöntemin, Dilbilgisi-Çeviri yönteminden kesin bir hat ile ayrılan yönü, çeviriye ve dilbilgisi kurallarının öncelikle öğretilmesine kesinlikle karşı çıkmasıdır. Öğrenciler ders sürecinde hedef dilde konuşmaya başladıktan sonra okuma ve yazma becerilerinin kazandırılması için etkinlikler verilmeye başlanır. Dinleme becerisi de konuşmayı güçlendirmek için önemlidir. Buradan hareketle bu yöntemi tercih eden dil öğretmenlerinin öncelikle gramer odaklı çalışmayı bırakmaları ve ardından öğrencilere ders sürecinde sık sık dinleme etkinlikleri uygulamaları gerekmektedir.

2.1.3. Doğal Yöntem (Natural Method)

Bu yöntem yabancı dilin, anadiline benzer biçimde öğretilmesi gerektiğini savunan bir yöntemdir ve Dilbilgisi-Çeviri yöntemine tepki olarak doğmuştur (Memiş ve Erdem, 2013: 302). Doğal yöntem, tarihin her döneminde, zengin çocuklarına yabancı dil öğretirken anadili, hedef dil olan mürebbiyeler tarafından kullanılmıştır (Doğan, 2012: 88). Dilbilgisi-Çeviri yönteminin klasik metin odaklı, yazı diline önem vererek öğretiminin aksine bu yöntem şu anki mevcut dili temel almayı hedefler. Ana dil, öğretim ortamında terk edilir ve katıyen kullanılmaz.

Bu noktada, söz konusu yöntemi tercih eden öğretmenlerin, dil öğretim sürecinde öğrencilerin ana dilini kullanmalarını kısıtlaması ve kendi de dâhil olmak üzere ana dilden yardım alınmasını engellemesi gerekmektedir. Dikkate alınması gereken nokta, dinleterek, maruz bırakılarak öğretmektir.

2.1.4. İşitsel-Dilsel Yöntem (Audio-Lingual Method)

Yabancı dil öğrenim işlemini tekrar ve pekiştirmelerle alışkanlık kazanımı olarak niteleyen bu yöntem dil öğrenme sürecini de doğru cevapların pekiştirilerek aralarında güçlü dilsel etki-tepki bağıını güçlendirmeyi temel alır (Doğan, 2012: 116). Yöntemin uygulanmasında önce öğretilen dilin yapısını gösterebilecek tümceler öğretilir. Sonra bunların alıştırması yapılır. Böylece yabancı dili konuşurken

anadildeki hıza erişilmeye çalışılır. Gerekğinde öğrencinin anadilinde açıklama yapılabilir (Memiş ve Erdem, 2013: 304). Bu yöntem esasında ezber yoluyla öğretimi temel alır. Maksudı, yeni kelimeleri ve kelimelerden oluşan cümleleri sürekli tekrar ederek ezberletmedir. Aynı zamanda tekrar edilen söz konusu cümlelerin kültürel bağlama uygun olmasına da dikkat edilir. Pekiştirme yöntemiyle öğrenilen kelime ve cümle kalıplarından yeni cümle ve diyalogların oluşturulması söz konusudur. Yöntemin uygulanmasında öğretmen de öğrenci de aktif durumdadır ve öğrenci, sürekli duyarak ve tekrar ederek öğrenir.

2.1.5. Bilişsel Yöntem (Cognitive-Code Method)

Yöntem, bilişsel öğrenme kuramcılarında Ausubel ve dilbilimci Chomsky'nin görüşlerinin etkisinden doğmuştur. Bu yöntemde öğrenciler ilk etapta yabancı dil öğrenimi için gerekli olan bilgilerle donatılarak sürece hazırlanırlar. Doğan'a (2012: 175) göre bilişsel yaklaşım, önce cümlelerin yapılarını çözümleyerek genel prensipleri çıkarma (tümevarım) ve sonra da dilin genel prensiplere dayanarak yapılan araştırmaları açıklama (tümdengelim) tekniklerini uygular.

Dilbilgisi kurallarının öğretiminde tümevarım ve tümdengelim kullanılır ve kurallar anadilde yapılan karşılaştırma ve açıklamalarla öğretilir (Memiş ve Erdem, 2013: 305). Buradan hareketle öğretmen, öğrencilerde yüzeysel bir ezbercilik anlayışından ziyade öğrencilere ana dillerinden yardım almalarını sağlayarak hedef dil ile karşılaşacakları bir ortam hazırlar. Tümdengelim bir yansıması olarak öğrencileri dilsel kuralları kendi kendilerine keşfetmeleri yönünde destekler.

2.1.6. İletişimsel Yöntem (Communicative Method)

Bu yöntem öğrenci merkezlidir ve dört temel dil becerisine önem verilir. Öncelik sözlü ifade becerisinin kazandırılması yönünde olduğundan derslerde karşılıklı konuşmaya çok önem verilir (Demiral ve Kaya, 2015: 338). Bu noktada öğretmenin rolü büyüktür. Öğrenciler için konuşmaya dayalı etkinlikleri hazırlamak, diyaloglara yer vermek öğretmenin görevlerindendir.

İletişimsel dil öğretimi, öğrenciye hayatın farklı alanlarında dilsel olarak uygun davranabilme becerisini kazandırmakla beraber bunun için uygulamalarda doğal dil kullanımı ve dilin doğal öğretimi önceliklidir (Doğan, 2012: 144). Burada dikkati çeken nokta, öğrencinin her alanda hedef dili kullanabilme yetisini kazanma

durumudur. Hedef dilin farklı kullanım alanları, kültürel alanlara da temas edileceği manasını çıkarmaktadır. Dolayısıyla öğrenen için dilsel edinimin yanı sıra hedef kültürden de haberdar olması sonucu doğar.

2.1.7. Seçmeli Yöntem (Eclectic Method)

Kelime öğretiminde düzvarım yönteminden, gramer kalplarında bilişsel öğrenme yönteminden, konuşma becerisi için ise kulak-dil alışkanlığı ve iletişimci yöntemden faydalanan bir yöntemdir (Özdemir, 2006: 27). Buradan hareketle seçmeli yöntemin birçok farklı yöntemin bir araya gelmesi olarak algılamamız mümkündür. Seçmeli yöntemde tek bir yöntemin kullanılmasının dil öğretimi gibi çoklu öğretim sistemine sahip bir alan için yeterli olmayacağı, dil öğretiminin her bir dalında o dala uygun yöntemlerin tercih edilmesinin uygun olacağı kanaati geçerlidir. O halde öğretmen, ders sürecindeki etkinliklerde hangi yöntemin hangi öğretim etkinliğine uygun olacağını bilmeli ve ona göre planlama yapmalıdır.

2.1.8. Telkin Yöntemi (Suggestopedia)

Demirel, (2021: 60) telkin yönteminin sınıf içinde uygulanabilmesine yönelik sınıfların rahat bir ortam sağlayacak şekilde düzenlenip öğretme ortamında müzikten yararlanıldığını, dersliklerde loş ışık kullanıldığını ve yerlere halı kaplanarak rahat koltuklar yerleştirildiğini kaydeder. Bu bağlamda yöntemin öğrencilerdeki hazırbulunuşluk düzeyini önemseydiği ve bu doğrultuda sistemleştiğini söylemek mümkündür. Nitekim öğretim ortamının düzensizliği, öğretimi olumsuz etkileyecek ve bazı becerilerin de kazanılmasına engel olacaktır. Durmuş'un (2013: 76) ifadesine göre bu yöntem, öğrencilerin kavramalarını sağlamanın, ancak önlerindeki bu engelleri kaldırmakla mümkün olabileceğine inanmaktadır.

Yöntem, yabancı dil öğretiminde süreci belirleyen ve yönlendiren unsurlardan biridir (Tümen Akyıldız, 2019: 142). Ele aldığımız bazı yöntemlerin açıklamalarından da anlaşılıyor ki yabancı dil öğretim süreci birçok noktanın doğru hamlelerle kesiştirilme işlemidir. Bir yöntem hedef dilin gramer yapısına odaklanırken diğer bir yöntem beceriler üzerine odaklanmıştır. Dolayısıyla dilin öğretilmesinde -kanaate bağlı- en mühim görülen nokta üzerinde yöntemler geliştirilmiş ve buna bağlı yol haritası çizilmiştir.

Yabancı dil öğretimi, içerik, yöntem, araç ve gereç açısından büyük değişikliklere uğramıştır. Yabancı dil öğretimi alanında yaşanan bu tür değişimleri yakından izlemek ve bunları gerek ulusal gerekse bireysel seçimlerle uygulama alanına aktarmak zorunluluğu doğmuştur (Erişek ve Yücel, 2002: 64). Bu bağlamda dil öğretim yöntemlerinin süreç içerisindeki önemi dikkate alınmalı ve güncel yöntemler takip edilerek sürece en uygun olanları kullanılmalıdır. Yöntemlere başvurulmadan ya da sürece uygun yöntemler tercih edilmeden verilen bir dil eğitimi eksik ve düzensiz bir eğitim olmaktan öteye geçemeyecektir. Dolayısıyla dil eğitimi veren öğretmenlerin de yöntemler hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Aksi hâlde hedef dile yabancı olan bireyin zihninde hatalı şemaların oluşması kaçınılmazdır.

2.2. Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi ve Avrupa Dil Portfolyosu (Avrupa Dil Gelişim Dosyası)

2.2.1. Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi

Anadilden ayrı olarak sonradan öğrenilen dilin, öğrenen birey için sadece gramer ve kelimelerin farklılığı olarak algılanmamasını sağlamak önemlidir. Dillerin ait olduğu milletlerin kültürel manada farklılık arz ettiği gerçeği, dil öğretiminde de göz önünde bulundurulmalıdır. İkinci dilini öğrenen bir bireyin bu dili anadili olan biriyle konuşurken kültürlerinin farklı olduğunu dikkate alarak iletişime geçmesi, önyargılardan ve yanlış anlaşılmalardan arınmış bir iletişim ortamı sağlaması demektir. Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi tam da bu noktada devreye girmekte ve kültürlerarası iletişim becerisini kazandırma odaklı çalışmaktadır.

Yabancı dil öğretimi bir plan ve ortak bir çerçevede ele alınmalıdır fikriyle ortaya çıkan çerçeve dil öğretiminde standartlaşmaya yol açma ve öğretimde birlikteliği sağlama amacıyla oluşturulmuştur (Çelik, 2018: 50). Ortak Çerçeve Metni, farklı eğitim sistemlerinden gelen bireyler arasında dilsel anlamda bir ortaklık sağlamayı da amaçlamaktadır (Uysal, 2009: 30). Çok dilli ve çok kültürlü bir yapıya ulaşmada en önemli araç olan yabancı dil öğretimi, bireylerin kendi öğrenme süreçleri ile ilgili sorumluluk almalarına ve hedef dili ortak ölçütler çerçevesinde etkili bir biçimde kullanmaya odaklıdır (Mirici, 2015: 48). Bu şekilde öğrencilerde öğrenme basamaklarını hangi nedenlerle çıktıklarını ve çıkarken ne yapmaları gerektiklerini haberdar etme amaçlanmış olur. Ülkeleri, kültürleri, inançları farklı

olan bireylerin aynı çatı altında ortak öğrenme ortamı oluşturma hedefi söz konusudur. Arslan ve Coşkun, (2012: 2) söz konusu programın Avrupa ülkelerinde dil öğretim programlarını, program yönergelerini, sınav ve ders kitapları vb. konulardaki çalışmaları yönlendirmek için ortak bir çerçeve sunmayı amaçladığını ve yabancı dil öğrenenlerin, bu dili iletişim kurmada kullanabilmek için neleri bilmeleri gerektiğini kapsamlı bir şekilde açıkladığını ifade ederler. Tüm'e (2013: 919) göre ise bu program, yabancı dil öğrenenlerin başarılarını açıklamak için kullanılan bir kılavuzdur. Deniz ve Uysal, (2010: 242) da bu çerçeve program ile Avrupa standardında dil müfredatının ortak bir temele oturtulmasının, hazırlanacak programlara rehberlik edilmesinin, testlerin ve sınavların ortak bir anlayışa sahip olmasının hedeflendiğini belirtirler.

O halde Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi, aynı zamanda Avrupa devletleri arasında işbirlikçi bir yaklaşımla ortaya konulan bir üründür. Aralarında Türkiye'nin de kurucu üye olarak bulunduğu Avrupa Konseyi'nin çok dilliliği ve beraberinde çok kültürlülüğü amaçlayarak imza attığı anlaşmalardan biri de yabancı dil öğretiminde olmuştur. Yabancı dil öğretiminde ortak bir yol belirlenmesi için söz konusu çerçeve program 2001 "*Avrupa Diller Yılı*" etkinlikleri bünyesinde tanıtılmış ve programın amaçları açıklanmıştır. Programın nihai amacı ise, çok dilli ve çok kültürlü yapı anlayışıyla kültürler arası iletişimi güçlendirmek, bireylerde duyarlılığı artırmak ve karşılıklı hoşgörüyü yakalamaktır. Yücel'e (2006: 112) göre Avrupa dil politikasının en önemli hedeflerinden biri, çok dilliliği ve çok kültürlülüğü geliştirerek teşvik etmek ve çok dilli bireylerin yetiştirilmesi için, birden fazla yabancı dil öğrenme gereksinimleri üzerinde odaklanmasıdır.

Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesinin özellikleri:

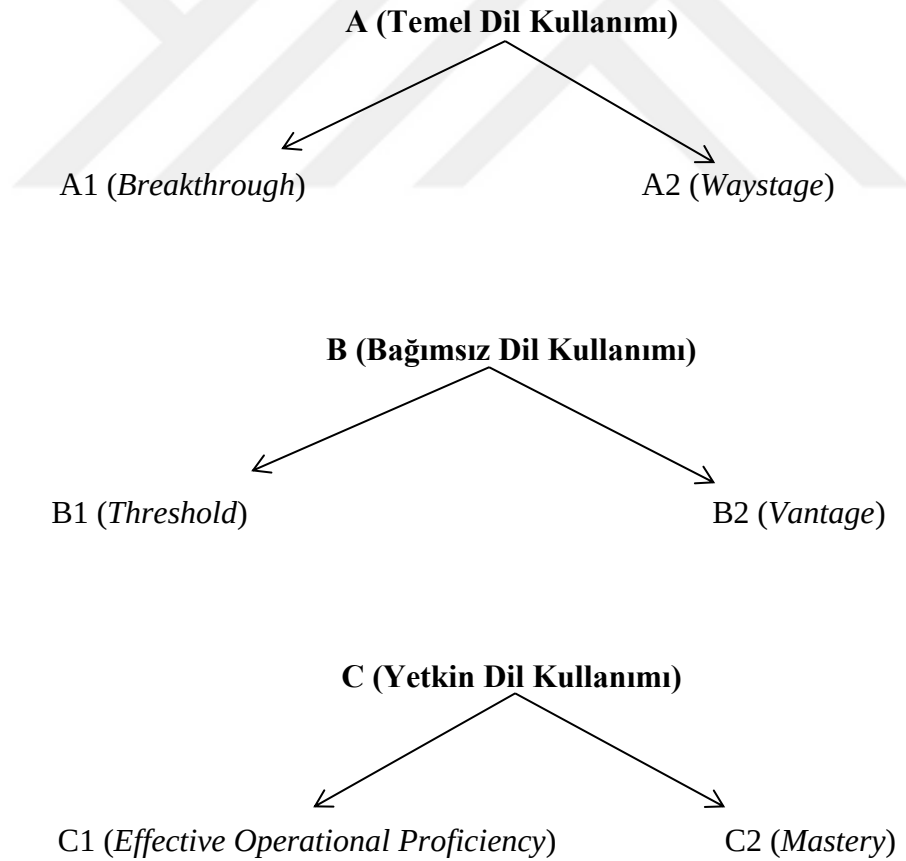
- 1. Çok işlevli:** Dil öğrenim olanaklarının planlanma ve hazırlanmasında, tüm amaç ve hedefleri kapsayacak şekilde ve kullanılabilir olması.
- 2. Esnek:** Çeşitli koşullarda kullanıma uyarlanabilir olması.
- 3. Açık:** Düzenin daha fazla geliştirme ve ayrıntılandırılmaya uygun olması.
- 4. Dinamik:** Kullanımdan kaynaklanan deneyimlere dayalı olarak sürekli geliştirilmesi.

5. Kullanışlı: Kullanıcıya yönelik Anlaşılır ve kullanılabilir olması.

6. Saplantısız: Rekabet içindeki çeşitli dilbilimsel ya da eğitim bilimsel kuram ve didaktik yaklaşımlardan birine kayıtsız şartsız bağlanmaması (Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi AOÖÇ, 2013: 17).

Çerçeveye göre dil ölçütlerinde, dil becerileri altı düzeyde ele alınmıştır. Bu ölçütlerin belirlenme gerekliliği herhangi bir sınır belirlemek değil, ortak bir dil öğretimi sağlamaya çalışmaktır.

Dil seviyeleri öncelikle kısaca “öğrenen” olarak nelerin yapılabileceğini tanıtmış, daha sonra da her bir seviyede farklı becerilerde nelerin yapılabileceğini daha ayrıntılı açıklamıştır (Sıkı, 2014: 84). A1 ve A2 başlangıç seviyesini, B1 ve B2 orta seviyeyi, C1 ve C2 ise ileri düzey seviyeyi ifade etmektedir.

Şekil 1: Dil seviyeleri

2.2.2. Avrupa Dil Portfolyosu (Avrupa Dil Gelişim Dosyası)

Avrupa Dil Gelişim Dosyası projesi, 15-17 Ekim 2000 tarihleri arasında Polonya'nın Cracow kentinde düzenlenen Eğitim Bakanları Daimi Konferansı sonunda imzalanan sonuç bildirgesiyle Konseye üye tüm ülkelerde uygulanması kararı alınmıştır (Tok, 2015: 51). Bu bildirme ile Avrupa Konseyi üyesi olan ülkeler içinde konuşulan farklı dillerin ve onların kültürlerinin, iletişimi engelleyen bir duvar olmaktan çıkarılıp, bir kültürel zenginlik kaynağı olarak kullanılması için Avrupa yurttaşlarının çoğul dilli olması hedeflenmektedir (Karatepe, 2005: 50). Bu çok dilliliğin farklı dil ve kültürel geçmişleri olan insanlar arasında hoş görüyü arttıracak ve bireylerin birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlayacak beklenmiştir (Demirel, 2021: 21). Farklı milletten olan insanların karşılıklı hoşgörü çerçevesinde anlaşmaları ve bu anlaşma için dil ve kültürün engel olmaması hedeflenerek Avrupa Konseyi tarafından bu amaç doğrultusunda Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi ile birlikte bireylerin dil öğrenme süreçlerini kaydedebilmeleri ve gelişimlerini takip edebilmeleri adına Avrupa dil portfolyosu oluşturulmuştur. Güler'e (2005: 94) göre birey için kullanımsal yönü ağır basan ve birlik ülkelerinin dil politikalarına ivme kazandıran bu yeniliğin birden fazla sebebi ve gerekçesi vardır:

- a. Sürekli gelişmekte olan hareketlilik için gerekli olan niteliklerin şeffaflaştırılmasının kaçınılmazlığı,
- b. Geniş kapsamlı fakat aynı zamanda geçerli bir ölçme değerlendirmeye duyulan gereksinim,
- c. “Yaşam Boyu Öğrenme”, “Bağımsız Öğrenme”, “Çok Dillilik” vs. gibi ilkelerin giderek önem kazanmaları.

Bu projenin temel amacı, her Avrupa vatandaşının bir dil pasaportuna sahip olması ve Avrupa vatandaşlarının çok dilli yetiştirmelerini sağlayarak onları çok dil öğrenmeye teşvik etmektir (Tok, 2015: 51). İnsanlar başka ülkelere yolculuk yapacakları sırada yolcu pasaportları ile beraber sahip oldukları dil pasaportlarını da yanlarında bulundurarak birçok avantaja sahip olabileceklerdir. Dil pasaportu, başka ülkelerde ikamet edebilme noktasında da karşı ülke için bir referans konumundadır.

Avrupa Dil Portfolyosu'nun işlevleri iki grupta ele alınabilir:

- Kayıt altına alma ve bildirim işlevi

- Pedagojik işlevi

Kayıt altına alma ve bildirim işlevinde dil öğrencisinin o ana kadar hedef dilde hangi seviyeleri hangi derecelerde geçtiği, elde ettiği kazanımları, eksikliklerini ve zorlandığı bölümleri kaydedebilme imkânı bulunmaktadır. Öğrenci, istediği takdirde portfolyosuna ulaşabilmekte, aradığı soruların cevabına erişebilmekte ve gerekli gördüğü durumlarda portfolyosunu güncelleyebilmektedir.

Pedagojik işlevde dili öğrenen birey, bu süreçte aynı zamanda kendi farkındalığını da oluşturma içindedir. Kendini değerlendirmek, geliştirmek ve kendine yeni kapılar aralamak bireyin sürece olan düşüncelerini de etkileyecektir. Bu bağlamda öğrenen özerkliği olan bir dil öğretimi söz konusu olacaktır.

Avrupa Dil Portfolyosu üç bölümden oluşmaktadır:

1. Dil pasaportu: Bu belge, bireyin bildiği tüm dillerin düzeylerini dil becerilerine göre yansıtmaktadır.

2. Dil öğrenim geçmişi: Bu bölüm, bireyin dil ile ilgili bütün deneyim, edininim ve öğrenme süreçlerini kapsamaktadır. Diğer bir deyişle, dil öğrenim geçmişi bireyin dili nasıl, nerede, ne zaman ve niçin öğrendiği/edindiğine dair bilgiler verir.

3. Dil dosyası: Dil dosyası ise bireyin dil ile ilgili bütün çalışmaları, sertifikaları ve diplomalarını kapsayan bölümdür (Yücel, 2006: 117).

Ada ve Şahenk, (2010: 79-80) dil öğrenim geçmişi bir öz geçmiş görünümünde olduğunu ve bu bolüme dil öğrenim geçmişi yazıldığını ifade eder. Dil pasaportunda ise dil öğrenim geçmişi ve kültürler arası deneyimler, sertifika ve diploma kayıtları bulunmaktadır. Çalışmamızın esasını teşkil eden yabancı dil (Türkçe) öğretiminde kültürel aktarımın da sağlanması konusu, hem Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesinde hem de Avrupa Dil Portfolyosunda (Avrupa Dil Gelişim Dosyası) değerlendirilmiştir. Özdemir, (2013: 158) Avrupa Dil Portfolyosu'nun üç temel görüşünden birisinin yabancı dil öğretiminde kültürel değerlere yer verilmesi ilkesi olduğunu kaydeder.

2.3. Yabancı Dil Öğretiminde Kültür Aktarımı Niçin Gereklidir?

Yabancı dil ana dilden farklı olarak sonradan ve bilinçli edinilen dildir. Bireye göre yabancı olan dilin aynı şekilde kültürü de yabancıdır. Nitekim dil ile kültür arasındaki iç içe geçmiş bağın kuvveti önceki bölümlerde incelenmiştir.

Buradan yola çıkarak denilebilir ki yabancı dil, yabancı kültür de demektir. Yabancı olanı kavrama, anlamlandırma, öğrenme sürecine giren bireyin temas etmesi gereken iki ana nokta, hedef dil ve onun daimi ortağı kültürdür. Yayla'ya (2018: 2) göre dil, ait olduğu cemiyetin inanışlarını, âdetlerini, görüp geçirdiklerini, kısacası dili konuşan cemiyetin tarihi boyunca biriktirdiği her değeri; yani kültürü ihtiva eder. Bundan dolayı bir dili öğrenen kişi, o dilin ait olduğu kültüre temas etmek mecburiyetinde kalır.

Bir kişi öğrendiği dildeki yapıları, kelimeleri, o topluma ait değerleri ve jest mimikleri hangi ortamda ya da nasıl kullanacağını kültür aktarımı ile öğrenir (Tosun, 2016: 10). Burada önemle üzerinde durulması gereken nokta hedef dile ait kültürün işlevsellik durumudur. Daha önce belirttiğimiz gibi anadilden sonra sözgelimi ikinci bir dilin öğrenilme amaçları farklılık arz edebilir. Kendi ülkesinde öğrendiği yabancı dilden -sadece- herhangi bir sınava girecek olan biri ile öğrendiği hedef dilin -ana dil- olduğu ülkede ikamet edecek olan birinin kültürel unsurları dikkate alma oranı aynı olmayabilir. Öyle ki hedef dilin -ana dil- olduğu ülkede yaşayacak olan bireyin, o ülkenin kültürüne daha çok yakın olması gerekmektedir. Bu gereklilik en başta dil öğrenenin hayatını kolaylaştıracak ve yabancı olduğu topluma adaptasyonunu hızlandıracaktır. Kutlu, (2014: 698) bir dilde konuşulanları anlayabilmek ve o dili iyi konuşabilmek için, o dilde düşünmek, o dilde var olan soyut ve mecazlara hâkim olmak gerektiğini, bunun için de o dilin aynası olan kültürü tanımak ve kültüre ait unsurları öğrenmek gerektiğini belirtir.

Yabancı dil öğretiminde dilin ait olduğu kültürün en önemli unsur olduğu, dil öğretiminde yalnızca dilbilgisi kurallarını öğrenmenin kesinlikle yeterli olmadığı ve dilin uygulama alanı olan “toplum” ile ilişkiye girilmesi gerektiği unutulmamalıdır (Nurlu, 2011: 1). Nitekim öğrenilen dilin kurallarını, kelimelerini öğrenmek, o dili özümsemek anlamına gelmez. Hedef dilin kültürüne, dolayısıyla kültürün doğduğu toplumun yaşam tarzına, sistemine ve felsefesine vakıf olmakla toplumun dili özümsenebilmek. Örnekleme gerekirse hedef dile ait yeni öğrenilen bir atasözünün vermek istediği mesaj, ait olduğu kültür hakkında bilgi sahibi olunduğu sürece daha kolay ve hızlı iletilir. “Komşu komşunun külüne muhtaçtır.” atasözümüz kısaca Türk toplum yapısındaki yardımseverliğin ve paylaşımcılığın öneminden, komşuluk ilişkilerinin değerinden bahsetmektedir. Bu nitelikten haberdar olan bir öğrenenin söz konusu atasözünü de anlamlandırması daha kolay olacaktır.

Dil öğrenimi ve öğretiminde kültür ögesini hiçbir zaman unutmamak gerekir. Aksi halde dil; tekdüze, mekanik ve sıkıcı gelecektir (Okur ve Keskin, 2013: 1623). Yabancı dil derslerinin öğrenciler tarafından kolayca öğrenilmesi, öğretimin zevkli ve ilgi çekici olabilmesi için öğretilen yabancı dilin kültürüne ait öğelerin aktarımı da oldukça önemlidir (Er, 2006: 4). Kültürel öğelerin; selamlaşmadan yeme içme alışkanlıklarına, sanattan geçiş dönemi adetlerine, halk inançlarından toplumsal ilişkilere birçok alana temas ettiği bilinmektedir. Söz konusu öğeler, her millette kendine has haliyle vücut bulur. Başka bir milletin kültürel değerlerine vakıf olup hakkında fikir sahibi olabilmek ve bunu dil öğretimine destek olarak kullanmak ise öğrenenleri çok yönlü geliştirerek dili özümsemelerine olanak tanır. Memiş, (2016: 610-611) yabancı dili öğrenen bir kişinin hedef dilde kültürel yeterlilik düzeyine erişebilmesi için hedef dilin kültürüne ait bazı unsurların bilinmesi gerektiğini belirtir. Bu unsurları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- a.** O dilin konuşulduğu ülkenin coğrafi özelliklerini bilmesi,
- b.** O toplum için önemli olan tarihî olaylar hakkında bilgi sahibi olması,
- c.** Hedef kültürdeki müziği edebiyatı ve diğer sanatları tanınması,
- ç.** Yemek, alışveriş, tanışma, doğum günü gibi durumlarda kullanılan kültürel kalıpları kullanabilmesi,
- d.** Günlük olaylarda uygun hareket etmesi,
- e.** Toplumda yaygın olan jest ve mimikleri bilmesi.

Yabancı bir dili öğrenmek bir dünyayı, yabancı bir kültürü de anlamak, tanımak olduğu gibi yabancı olanı anlamaya, çözümlemeye çalışmak da öğrenciye bilgi ve düşünce zenginliği kazandırır ve onun dünyaya bakış ufkunu genişletir (Tapan 1995: 156). Öğrencilerin başka kültürleri tanınması, dünyada başka yaşam tarzında insanların da olduğunu farkına varması öğrenenlerin öğrenme hızlarını artırır, başka kültürlere sahip insanlar ile arasında empati kurmasına ve yabancı dil öğrenmeye karşı olumlu tutum geliştirmesine de yardımcı olur (Er, 2006: 11). Hedef dilin kültürünü tanıyan öğrencinin derse güdülenmesinin olumlu yönde gelişebilmesi için bireylerin öğrenmek istediği dilin kültürünü öğrenmesi yabancı dil öğretimindeki hedeflenen başarı için de önemlidir (Güleç ve Ömeroğlu, 2020: 9). Yabancı dil, bireye günlük hayatında yeni ortamlara girmesine ve yeni durumlarla karşılaştığında vereceği tepkileri tanınmasına olanak tanır. Birey, bir milletin sadece dilini öğrenerek

o milletin hayat anlayışını, gündelik yaşam tarzını, felsefesini, seçimlerini ve uygulamalarını anlayamaz. Dilin kültürden, kültürün ise dilden bağımsız kabul edilemeyeceği düşünülürse dil öğretiminde kültürün de verilmesi gerektiği sonucunu çıkarmak gerekecektir. Dilimizi öğrenen kişi, dil ile birlikte kültürü de yavaş yavaş fark ettiği zaman, bunu günlük hayatında uygulamaya da başlayacaktır. O halde dil öğretim sürecinde hedef kültürün de unutulmaması; öğrenenlerin derse karşı tutumları, dil öğretiminin tam olması, öğrenenin hedef kültüre dil ile birlikte adapte olabilmesi için önemlidir.

Çağımız yabancı dil öğretiminde hedef dili öğrenen bireyin sadece dilsel yapıyı tanınması, onun günlük yaşamındaki dili kullanma sürecini olumsuz etkileyecektir. Çünkü yeni bir kültürle de karşı karşıya olan birey, bazı bildirişim durumlarını kavramakta zorlanacaktır. Kültürel yapının da dil kuralları ile beraber verilmesi bu noktada önemlidir. Dolayısıyla işin matematiğini kavramak, yaşamsal faktörleri algılayabilmek için yeterli değildir. *“Kültür aktarımını gerçek anlamda gerçekleştirebilirsek öğrenci kaynak kültüründe yaşamış olduğu deneyimleri nasıl normal karşılıyorsa, diğer kültürleri de normal karşılayacaktır”* (Uysal, 2009: 59). Ayrıca farklı bir dilin öğrenimi beraberinde o dilin kültür öğrenimini de getireceğinden eleştirel ve yaratıcı düşünce tetiklenecektir (Zeyrek, 2020: 179). Bu bağlamda öğrenen, kendi kültürü ile hedef kültür arasında bağ kurarak değerlendirmelerde bulunacak ve çıkarım yapabilecek düzeye erişecektir. Öğrenci hedef kültüre ait önde gelen unsurlara vakıf olduğu sürece Güleç ve Ömeroğlu’nun (2020: 37) da belirttiği gibi kendi hayatından farklı bir hayat tarzını öğrenecek, böylece Türkçe öğrenmeye ilgisi ve derse güdülenmesi artacak, ülkemizde gördüğü kültürel unsurları kendi kültürüyle karşılaştıracak ve öğrencilerde duygudaşlık kurma becerisi gelişecektir.

Er’in (2006: 5) Tomalin ve Stempleski’den (1993: 89) yaptığı aktarıma göre kültür öğelerinin aktarılmasının yedi amacı vardır:

1. Öğrencilerin her insanın davranışında kültürün etkisi olduğunu anlamalarına yardımcı olmak.
2. Öğrencilerin yaş, cinsiyet, sosyal sınıf gibi değişkenlerin insanların konuşmalarında ve davranışlarında etkisi olduğunu anlamalarına yardımcı olmak.

3. Öğrencilerin hedef kültürdeki ortak durumlarda gösterilen ortak davranışların farkına varmalarına yardımcı olmak.

4. Öğrencilerin bazı kelime ve cümleciklerin kültürün bir sonucu olarak hep aynı şekilde birbiri ardına geldiğinin farkına varmalarına yardımcı olmak.

5. Öğrencilerin, hedef kültürle ilgili genellemeleri objektif gözle değerlendirmelerine yardımcı olmak.

6. Öğrencilerin, hedef kültürle ilgili bilgi toplama becerilerinin gelişmesine yardımcı olmak.

7. Öğrencilerde, hedef kültürle ilgili merak uyandırmak ve onların o kültürdeki insanlara empati duymalarını sağlamak.

Verilen maddeler gösteriyor ki yabancı dil öğretiminde kültürün de ele alınması ile öğrencilerde; kültürün hayatın bir parçası olduğu, bazı kültürel noktaların ortak olabileceği, kalıp ifadelerin öğrenen için gündelik yaşam çerçevesinde önemli olduğu, her kültürün kendi içinde değerli olduğu ve kültürel çeşitliliğin bir zenginlik oluşturduğu, öğrenenlerin nezdinde kültürel farkındalık yaratarak hoşgörü ile birlikte zihinsel şemaların doğru kurulması düşünceleri meydana gelecektir. Buradan hareketle kültürel aktarımın dil öğretiminde dikkate alınması için birçok neden bulunmaktadır. Öğrenenin hedef kültüre vakıf olması akabinde kazanması gereken bazı becerilerin de varlığı söz konusudur. Verilen maddeler kültürel aktarım sağlamanın amaçları iken bununla birlikte kazanılacak beceriler sonuçlar olarak değerlendirilebilir. Logie'ye (2004: 178-179) göre kültürel aktarımın sağlanmasıyla kazanılacak beceriler şu şekilde sıralanabilir:

1. Diğer kültürlerle açık olma.

2. Kendi kültürü ile diğer kültür arasındaki benzerlik ve farklılıklara ilgi ve duyarlılığın sağlanması.

3. Hedef kültür üzerinde gözlem ve çözümleme yapma becerisinin kazandırılması.

4. Kültür farklılığına hoşgörüyle bakma.

5. Kültür farklılığı olgusunun derinliği ve karmaşıklığının farkına varılması.

6. Karmaşık nitelikli toplumsal ve kültürel olgular hakkında yorum yapabilme.

7. Hedef kültüre ait olgulara eleştirel bir gözle bakabilme becerisini kazandırma.

Dolayısıyla ders ortamında salt dilsel kuralların ele alınması ile eksik bir dil öğretiminin gerçekleşeceği aşîkârdır. Kültürel öğelerin gerektiği biçimde ders ortamına aktarılabilmesi sonucu, hem öğreten hem öğrenen açısından olumlu bir süreç gerçekleşecektir. Öğrenci, yeni haberdar olduğu bir kültürü farklı öğretim teknikleriyle öğrenirken hedef dili kullanabileceği alanları da keşfedecektir. Gramer kurallarıyla boğuştuğu ders sürecini, kültürel unsurların desteğiyle nerede nasıl uygulayabileceğini bilecektir. Bu da öğrencide bir özgüven yaratacak ve öğrenme aşamasında olduğu dile karşı önyargılarını azaltacaktır. Kültürel aktarımın öğrenci ve dil öğretim sürecine katkılarının yanı sıra hedef dil ve hedef kültürün de bazı noktalarda olumlu etkilenmesi söz konusudur. Bu bağlamda öğrenci, hedef kültür hakkında öğrendiklerini kendi kültürüyle kıyas edecek ve Türk kültürüne has unsurlar başka coğrafyalarda da anılacaktır. Bu noktada Okur ve Keskin (2013: 1626) ders sürecinde kültürel aktarımın öğrenciler üzerindeki tesirlerini şöyle sıralamaktadır:

- Öğrenci kendi yaşantısından farklı bir yaşantı tarzını öğrenmek isteyecek, bu da derse güdülenmesini ve ilgi göstermesini kolaylaştıracaktır.
- Kendi kültürüyle yeni kültürü karşılaştıran öğrenci kendi kültürüne daha inceleyici bir gözle bakacak ve daha önce fark etmediği noktaları keşfedebilecektir.
- Dilin asıl amacı olan bildirişim sağlanacak ve daha da önemlisi hedef dili konuşan kişi ile ana dili olarak konuşan kişiler arasındaki bildirişimde empati duyma becerisi gelişmiş olan öğrenci yanlış anlamalarla karşı karşıya kalmayacaktır.

Yabancılar Türkçe öğretiminde kültür aktarımı farklı uygulamalarla sağlanabilir. Fakat tercih edilen tüm uygulama stratejilerinde uyulması gereken bazı kurallar olmalıdır:

- Konular ve kültür unsurları sarmal olarak verilmeli
- Teorik bilgiden ziyade uygulamaya ağırlık verilmeli
- Uygulamalar öğrenci merkezli olup öğretmen rehberliğinde yapılmalı
- Her derste ortalama iki etkinlik yapılmalı

- Etkinliklere bütün öğrencilerin katılımı sağlanmalı
- Etkinliklerin sıkıcı olmaması için bu etkinlikler belli zaman diliminde olmalı
- Etkinlikler tekrar şeklinde uygulanmalıdır (Güleç ve Ömeroğlu, 2020: 69).

Kültür aktarımının önemli olduğu çağımız yabancı dil öğretim anlayışında dil öğretim sürecinde gerçekleştirilen birçok uygulamanın, kaynağını anadili olan toplumun kültüründen almakta ve söz konusu kültürün aktarımını da sağlamaktadır. Kültür aktarımı hususunda bahsettiğimiz dil öğretim yöntemleri ve öğretim uygulamalarının yanı sıra öğretim yöntemlerin dayandırıldığı yaklaşımlara da değinmekte fayda vardır. Yılmaz ve Taşkın (2014: 271) modern dil öğretim yaklaşımlarında dil öğretiminin yanında o dili kullanan insanların kültürünün de öğretiminin başarıya ulaşmada önemli olduğunu kaydeder.

Dil öğretim yaklaşımlarını üç ana başlıkta toplanmak mümkündür:

1. Davranışçı Dil Öğretim Yaklaşımı
2. Bilişsel Dil Öğretim Yaklaşımı
3. Yapılandırıcı Dil Öğretim Yaklaşımı (Güneş, 2011).

Davranışçı Dil Öğretim Yaklaşımı altında ele alınan “*geleneksel yaklaşımlar*” “dünyamızda dil bilgisi öğretiminde kullanılan en eski yaklaşımlardır” (Güneş, 2013b: 79). Geleneksel yaklaşım ise “*kültür yaklaşımı*” nı ihtiva eder. Buna göre dil öğretiminde kültürün de birlikte verilmesi amaçlanır. Kültürün dil ile birlikte verilmesi ve bu bağlamda kültürün taşıyıcılığını yapan her türlü materyalin ders sürecine dâhil edilmesini esas alır. Dolayısıyla metinler, bu noktada en çok tercih edilen materyallerden biri olur.

II. BÖLÜM

2. YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNİN TARİHSEL SÜRECİ

Türk dili, asırlardır birçok coğrafyada konuşulan giderek zenginleşen yapısıyla varlığını sürdüren, dünyada da en çok konuşulan diller listesinde yer alan bir dildir. Güzel ve Barın'ın (2020: 20) ifadesiyle Türkçe, *Unesco*'nun "**Anadil sıralamasındaki**" tespitlerine göre dünyada **üçüncü sırayı**, resmi diller sıralamasındaki ise **beşinci sırayı** almaktadır. Bu ifadeden hareketle dünyadaki diller arasında ilk beşe girebilecek potansiyele sahip bir dilin tabii ki yaşam serüveni de yoğun olacaktır.

Dünya üzerinde dil öğretimi çok eski tarihlere dayanır. Günümüzde 200 milyon kadar insanın konuştuğu Türkçe, dünyada en çok konuşulan diller arasındadır. Değişen dünya düzeni, politikalar, teknolojik gelişmeler, ülkeler arası iletişim gibi unsurlar, Türkçenin giderek daha fazla insan tarafından konuşulmasına meydan vermiştir. Dil öğretimlerinin de buna paralel daha çok önem kazanması, Türkçenin yabancılara öğretimi için çeşitli girişimleri beraberinde getirmiştir.

Genel anlamda Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminin, tarihi süreçte ne zaman başladığı kesin olarak bilinmemektedir fakat Uygurlar döneminde başladığı kabul edilir. Kültigin, Bilge Kağan ve Tonyukuk Yazıtları günümüzde Türk dilinin ilk yazılı belgeleri olarak kabul edildiği için Türkçenin bir yazı dili, bilim ve öğretim dili olarak gelişmesinin 8. yüzyılda başladığı görülür (Güzel ve Barın, 2020: 19). Türkçe öğretiminin ilk dönemlerde kamların öğretmenlik rolünü üstlenmesiyle gerçekleştiği ve toplumda yönetici kesim ağırlıklı olmak üzere toplumun okuma ve yazma bilgilerini edindiği söylenebilir. İslami etkiyle ilerleyen bu sürecin kültür ve medeniyetin toplumun her kesimini içine alarak genişlediği ve bu kültürün taşıyıcısı olan Türkçenin de öğretim merkezi olarak kabul edilebilecek çeşitli yerlerde öğretildiği düşünülmektedir (Biçer, 2017: 9).

Türklerde çok dilli ilişkilerin oluşmasındaki bir sebep de kurdukları devletlerin yönetiminde hiçbir zaman din, dil, ırk ayrımı yapmamış olmalarıdır (Özdemir, 2006: 12). Türkçe ise hem Türklere yakın çevrelerde ikamet eden

yabancılar tarafından hem de Türklerin hâkimiyetindeki bölgelerde ikamet edenler tarafından öğrenilmiştir. Bunun yanı sıra dini ve ekonomik etkenler de Türkçenin öğrenilmesindeki sebepler arasındadır. Devletler birbirlerinin dillerini çeşitli sebeplerle öğrenme ve öğretme ihtiyacı hissetmiştir. Kullanım alanı bu kadar yaygın olan bir dilin de elbette ki öğrenimi ve öğretimi üzerinde pek çok çalışma yapılmıştır ve yapılmaya devam etmektedir. Fakat Türkçenin öğretimi hususundaki tarihi seyir incelendiğinde olması gereken noktada olmadığı da barizdir. Öyle ki Türkiye’de ilk Türkçe öğretim merkezi 1984 yılında faaliyete geçmiştir. Köklü bir geçmişe sahip Türkçe için oldukça geç bir tarihtir.

Selçuklu döneminde bir imparatorluk kuran Türkler, her ne kadar Arapça ve Farsçaya önem verseler de yönetim ve ordu dili olarak Türkçeyi kullanmışlar ve bu sayede Türkçenin yabancılar öğretilmesiyle ilgili çalışmalar yapmışlardır (Biçer, 2017: 114). Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise Türk dili Batılı devletlerin de dikkatini çekmiştir. Ağildere’nin (2010: 702) belirttiği üzere XVII. yy’dan itibaren Batılı devletler Osmanlı İmparatorluğu’nu sadece uluslararası ve ticari anlamda bir güç olarak görmeyip, Türk dilinin ve kültürünün zenginliği ve çeşitliliğine yoğun ilgi duymuşlardır.

Batılı devletlerin Türk diline olan yoğun ilgisi farklı anlayışları da beraberinde getirmiştir. Özellikle diplomatik ilişkilerde dil öğrenimi kritik önem arz etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun dünya çapındaki hükümlarlığı çerçevesinde Avrupa devletleri ile olan diplomatik ilişkileri, Türkçenin öğrenilmesi hususunda olumlu yönde gelişmiştir. Nitekim diplomatik ilişkilerin figüranları elçilerin ve elçilikte bulunanların Türkçeyi öğrenme zorunluluğu doğmuştur. Söz konusu zorunluluk Batılı devletlerin bazı uygulamaları hayata geçirmesine zemin hazırlamıştır. Fransızlar Osmanlı döneminde birtakım politikalara yönelik olmak üzere Doğu Dilleri Öğlanları Okulu’nu kurmuştur. Ağildere’ye (2010: 696) göre bu dil okullarının amacı, Osmanlı İmparatorluğunda görev yapacak ilgili devletlerin görevlilerinin Türkçe öğrenimini küçük yaşlardan itibaren devlet eliyle sağlamaktır. Böylece kendi uyruğundan olan söz konusu kişilerin başka milletlerin tercümanlarına gereksinim duymadan Osmanlı devletinin en üst makamlarıyla aracısız olarak iletişime geçebileceklerdir. Bunun amacı ise, tercümanların ihanetlerini en aza indirmektir. Demirel, (2021: 6) Tanzimat devrinde, Galatasaray Sultanisinin (Lisesinin) açılmasının, Türkiye’de yabancı dil öğretimi açısından bir dönüm noktası

olduğunu, Galatasaray Lisesinin orta öğretim düzeyinde yabancı dille öğretim yapan ilk devlet okulu olduğunu kaydeder.

Geçmişte bazı istisnaları tenzih ederek Türkçe ana dil olarak öğretilmekteyken bugün yabancı dil olarak da öğretilmektedir. Türkçenin öğretilmesi için birçok kurum ve kuruluş ittifak halinde olup yenilikçi ve gelişimci projelere imza atmaktadır. Söz konusu girişimler hem yurt içinde hem de yurt dışında faaliyet göstermekle birlikte başta TÖMER'ler (Türkçe Öğretim Merkezi) gelmektedir. TÖMER'ler üniversitelerin belli bir bölümünde kurulmakta ve üniversiteye bağlı olarak sistemini yürütmektedir. *“İlk olarak 1984 yılında Ankara Üniversitesi tarafından kurulan ilk Türkçe öğretim merkezinden günümüze kadar geçen 32 yıllık süre zarfında, hemen hemen her üniversite bünyesinde Türkçe öğretim merkezinin tesis edildiği göze çarpmaktadır”* (Boylu ve Başar, 2016: 309). Bu kurumların asıl amacı yurt dışında ve içinde Türkçe öğretmek, Türk kültürünü tanıtmaktır. TÖMER'ler amaçları doğrultusunda kendi ders materyallerini geliştirmişlerdir (Arslan, 2012: 181). Geliştirilen bu materyaller uzun zaman Türkçe öğretiminde kaynak kitap olarak kullanılmış ve dilimizi öğrenmek isteyen yabancı öğrencilerin Türkçe öğrenmesine katkıda bulunmuştur. Bugün Türkiye’de her şehirde en az bir üniversite bulunmaktadır. Türkiye’de okumak isteyen yabancı öğrencilerin yolunu açmak için mevcut bazı sınavlar kaldırılmıştır. Fırsat eşitliğinin ön görüldüğü bu karar ile yabancı uyruklu öğrenciler birtakım şartları sağlayarak diledikleri üniversitelerde diledikleri bölümde eğitimlerini almaktadırlar. Yabancı öğrencilerin, eğitimlerini Türk öğrenciler kadar sağlıklı bir şekilde alabilmeleri için Türkçeyi iyi öğrenmeleri esastır. Bu bağlamda yabancı uyruklu öğrenciler üniversitelerin kendi bünyelerinde açtıkları TÖMER’lerde dil eğitimi almaktadırlar.

Türkçe yabancı dil olarak Türkiye dışında Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı gibi kuruluşlarca yürütülmektedir. Gerek TÖMER’ler gerekse Yunus Emre Enstitüsü, Maarif Vakfı gibi kuruluşlar sayesinde Türkçe daha fazla yayılma olanağı bulmuştur. Böyle kurum ve kuruluşların sayısı arttırılmalı, çalışmalar genişletilmeli ve Türkçenin uzak coğrafyalarda da konuşulabilmesi için dil öğretim politikaları geliştirilmelidir. Akademik çalışmalara destek verilmeli ve projeler için tüm imkânlar devlet desteği ile sağlanmalıdır.

2.1. Yabancılara Türkçe Öğretimi Üzerine Yazılan Eserlere Genel Bakış

2.1.1. Dîvân-u Lugâti't-Türk (Türkçenin Bütün Sözcükleri)

Yabancılara Türkçe öğretimi alanında yazılan ilk ve özel olma niteliği taşıyan eserimiz Kaşgarlı Mahmut'un 1072 yılında kaleme aldığı Dîvân-ü Lûgati't Türk'tür. Yazarın bu eseri yazmasındaki asıl amacı Türkçenin gücünü ve yüceliğini kanıtlamaktır. Bunu yaparken ise Araplara Türkçe öğretme yoluna girmiştir.

Bu eser, Türkçeyi Araplara öğretmek ve Türkçenin Arapçadan daha üstün bir dil olduğunu kanıtlamak amacıyla yazılmıştır (Güzel ve Barın, 2020: 16). Divânü Lûgati't-Türk, yabancılara Türkçe öğretimi için günümüzde de örnek alınacak bir niteliğe sahiptir ve birçok araştırmacının kültürel ve dilsel anlamda başvuru kaynağıdır. Zira Kaşgarlı Mahmut eserini oluştururken dil öğretimi konusunda çağa uygun hareket etmiş ve kültürel varlığı da ihmal etmemiştir. Durmuş'a (2013: 97) göre eserde, dil öğretim sistemi olarak tümevarımsal (inductive) öğretim tercih edilmiştir. Bu teknikle, önce örnek veya örnekler verilmiş, ardından ele alınan yapılar, kelimeler biçimsel, sesbilgisel ve anlamsal özellikleri ile tanıtılmıştır. Eserin içeriği hakkında Hengirmen (1993: 10) kitabın önsözünde Araplara, Türklerin büyük bir ulus olduğu, Türkçeyi öğrenmelerinin ve Türklerle iyi geçinmelerinin kendilerine pek çok yarar sağlayacağı konusuna değinildiği ve Türkçe deyim ve atasözlerine yer verildiğini belirtirken; Batur ve diğerleri (2013: 418) ise eserin dilimizi ve kültürümüzü, kültürümüzün önemli hazineleri olan efsanelerden örnekler vererek anlattığını böylece Türk kültürünü ve inanışlarını Araplara tanıtarak bir yandan da kelimelerin daha iyi kavranmasını sağladığını ifade ederler.

2.1.2. Codex Cumanicus (Kuman Kitabı)

Batıya doğru hareket eden Türk boylarını Hristiyanlaştırmak için Batılı misyonerler Türk dilini öğrenmişler ve Türkçe öğrenmek için eserler yazmışlardır (Arslan, 2012: 179-180). Bunlardan biri de Codex Cumanicus adlı eserdir. Dîvân-u Lugâti't-Türk'ten sonra Türkçenin öğretilmesi amacıyla yazılmış ikinci bir eser olarak bilinir. Codeks Comanicus, Kıpçak Türklerine ve diğer kavimlere Kıpçak Türkçesini öğretmek ve Kıpçaklar arasında Hristiyanlığı yaymak amacıyla Alman ve İtalyan misyonerler tarafından yazılmıştır. Dikkati çeken nokta, misyonerlerin Hristiyanlığı yaymak için onların dillerini öğrenmeleridir.

Codex Cumanicus, 1362 yılında Petrarca adlı bir kitap koleksiyoncusu tarafından Venedik Cumhuriyeti'ne hediye edilmiş ve Venedik Katedrali Kütüphanesi koleksiyonu arasında yerini almıştır. Eserin tek nüshası vardır ve şu an Marcus manastırı kütüphanesinde (Çağatay, 1978: 141). Karadeniz'in kuzeyindeki Kıpçak (Kuman) Türklerinden İtalyanlar ve Almanlar tarafından XIV. yüzyılda derlenmiştir ve iki bölümdür. Yazı dilini değil, o zamanki Kıpçakların konuşma dilini, ağızlarını yansıtır (Ercilasun, 2012: 382). Eserde, sözlükten başka, İncil'den parçalar bulunan dinî metinler, atasözleri ve bilmece, tercüme ile birlikte yer alır. Bu durum Türk dilinin öğretimi amacıyla yazıldığını gösterir (Karakuş, 2006: 20-21).

2.1.3. Kitabü'l-İdrak li-Lisâni'l-Etrak (Türklerin Dilini Anlama Kitabı)

Eser, 1312 yılında Kahire'de, Gırnatalı meşhur dil âlimi Esîru'd-dîn Ebû Hayyân tarafından, Memlûkların Mısır'a hâkim olduğu dönemde Arapların bölgenin hâkim gücü hâline gelen Türklerin dilini öğrenme ve anlayabilmelerine yardımcı olmak üzere Arapça olarak hazırlanmıştır (Aldemir, 2019: 66). Kitabü'l-İdrak daha önce telif edilmiş, Mısır'da konuşulan Türkçe'nin teorik gramerini ortaya koyan, günümüze kadar gelmiş en eski tarihli eserdir (Develi, 2002: 108). Eser mukaddime, sözlük ve gramer bölümü olmak üzere üç bölümdür (Doğan, 2016: 337).

2.1.4. Muhakemetü'l-Lugateyn (İki Dilin Karşılaştırması)

Yabancılar Türkçe öğretimi için yazılan başucu eserlerden biri de Ali Şîr Nevâî'nin 15. yüzyılda yazdığı Muhâkemetü'l-Lûgateyn adlı eserdir. Nevâî, eserinde Farsça ile Türkçeyi karşılaştırmıştır.

Ali Şîr Nevâî, eserini 58 yaşında olgun bir şair ve devlet adamı olarak yazmıştır. Eserin ana konusu bazı bakımlardan Türkçenin Farsçadan daha üstün bir dil olduğunu göstermektir (Bulut, 2017: 37). Ali Şîr Nevâî, eserini yazarken kitabı bölümlere ayırmadan görüşlerini serbest bir şekilde anlatmıştır (Bilgin, 2005: 397). Eser aynı zamanda Türkçede ad bilim ve anlam bilim bakımından ilk olma özelliğine sahip olması bakımından değerlidir.

2.1.5. El-Kavânînu'l-Külliyye li-Zabtî'l-Lügati't-Türkiyye (Türk Dilinin Öğrenilmesi İçin Bütün Kurallar)

Yabancılarla Türkçe öğretmek amacıyla yazılan, dönemin dil özelliklerini de yansıtan bir eserdir. Yazarı henüz tespit edilemeyen eser hakkında Er (2015: 302), eserde kültürün ürün boyutu dışında düşünce ve davranış boyutlarına ilişkin örneklerin ve inanış temasının bulunduğunu, aynı zamanda İslami yöne sıklıkla değinerek etik kurallara da vurgu yapıldığını ifade eder. Kişinin konuştuğu lehçenin toplum içinde kabul edilme ya da edilmeme durumu konusunda eser, okuyucuya bilgi vermiştir.

2.1.6. Ed-Dürretü'l Mudiyye fi'l-Lügati't Türkiyye (Türk Dilinin Parlayan İncisi)

Ed-Dürretü'l Mudiyye fi'l-Lügati't Türkiyye, Memlûkler döneminde Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılmış bir sözlüktür (Durmuş ve Okur, 2013:161). 24 bölümden oluşan eserin 23 bölümünde belirli kavram alanından kelimeler belirli ortak başlıklar altında listelenir, son bölümde ise günlük konuşma dilinden cümleler sıralanır (Durmuş, 2013: 101). Eserde konuşma diline ve kelime öğretimine ağırlık verilmesine rağmen dil bilgisi kurallarına yer verilmemesi, eserin dil öğretim yöntemlerinden doğal dil yöntemi ile kaleme alındığı gösterir (Tiryaki, 2011: 1). Daha önceki bölümlerde ifade edildiği gibi doğal yöntem, ana dilin tamamen saf dışı bırakılıp öğretime yalnızca hedef dil ile devam edildiği bir yöntemdir. Söz konusu eser de hedef dile yönelik olmak üzere sadece konuşma diline yönelik kelimeleri içermektedir.

2.1.7. Kitâbü'l-Bülgatü'l-Müşâtâk fî Lûgati't-Türk ve'l-Kıfçak (Türk ve Kıpçak Sözcüklerinin Türevlerinin Kitabı)

Cemâleddin Ebû Muhammed Abdullah et-Türkî tarafından yazılan bir dil bilgisi kitabıdır. Fakat diğer eserlerden farklı olarak burada Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılması konusunda bir bilgi yer almamaktadır. Eserin hangi tarihte yazıldığına dair de kesin bir bilgi yoktur. Eserin tek yazma nüshası vardır ve bu nüsha Paris Milli Kütüphanesinde bulunmaktadır.

Eserde Kıpçak Türkçesinde de kullanılan Farsça, Moğolca, Arapça, Berberice, Bulgarca, İtalyanca, Slavaca, Sanskriçe, Soğdakça ve Yunanca alıntı kelimeler tespit edilmiştir (Al Türk, 2018: 1452). Toplam 1500 kadar madde başı kelimeyi içeren eserde az sayıda Oğuzca kelime de bulunmaktadır (Yüce, 1993:

314). Eserde Türkçe kelimelerin Arapça karşılığı verilirken bu karşılıkların Suriye Arapçası ile verilmesi dikkat çeker (Barın, 2010: 123).

Eser, isimler ve fiiller şeklinde iki bölüme ayrılmış bir sözlüktür (Topuzkanamış, 2011: 469). Buradan da anlaşılacağı üzere eser, dil öğretim yöntemlerini içeren bir kitap olmanın dışındadır. Tümevarım yöntemiyle yazılmıştır ve günlük konuşma dilini (Türkçe) öğretmeyi hedeflemiştir. Dolayısıyla daha çok kelime öğretimi ön plandadır.

2.1.8. Et-Tuhfetü’z Zekiye fi’l-Lügat’i-t Türkiye (Yeni ve Arı Türkçenin Sözlüğü)

İki bölümden oluşan eserin ilk bölümü bir sözlük niteliğindedir. Arapça ve Türkçe olarak hazırlanmıştır. Dönemin dil öğretim amacına hizmet eden kıymetli eserlerden biridir.

Üzerinde çok sayıda çalışma yapılan bu eser, ilk kez 1945 yılında Besim Atalay tarafından yayınlanmıştır (Kaymaz ve Mohammad, 2016: 1). Eserin nerede, ne zaman ve kimin tarafından yazıldığı kesin olarak bilinmemektedir (Ölmez ve Khairullah, 2016: 176). Eserde yaklaşık 3500 Türkçe kelime yer almaktadır. Gramer bölümü çok kısadır ve Kıpçak Türkçesi’nin isim ve fiille ilgili belli başlı konuları işlenmiştir (Yavuzarslan, 2012: 360).

2.1.9. Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mongolî (Türkçe, Farsça ve Moğolcanın Bütün Çevirmenlerinin Kitabı)

İlki Arapça-Türkçe, ikincisi Moğolca-Farsça olmak üzere iki bölümden oluşur (Barın, 2010: 123). Kitabın büyük bir bölümünü sözlük ve kelime listesi oluştururken; dil bilgisi ile ilgili üçüncü ve dördüncü kısımlarda ele alınan yapıların Kıpçak Türkçesindeki biçimsel özellikleri, bir kural tanımlaması şeklinde verilir. Örnekleri ise eserin farklı bölümlerinde sunulmaktadır (Durmuş, 2013: 100). Kitabın, dili yeni öğrenen bir bireyin öncelikli olarak öğrenmesi gereken kelimelere odaklanmasını istemesi dikkat çekicidir. Sülükçü’ye (2016: 73) göre bu durum, günümüzde yabancı dil öğretiminde kullanılan iletişimci yaklaşımın benimsendiğinin, öğrencinin iletişim kurma ve günlük konuşma ihtiyacına yönelik yabancı dil unsurlarının verilmesi gerektiğinin çok eski tarihlerde de önemsendiğinin kanıtıdır.

2.1.10. Hilyet'ül Lisân ve Heybetü'l-Lisan (İnsanın Güzel Sıfatları ve Dilin Büyüklüğü)

Eserin 13. yüzyılın ikinci yarısında Merâğa veya Bağdat'ta yazıldığı tahmin edilmektedir. İbn Mühennâ, eseri Arapça, Farsça ve Moğolca'nın belli başlı özelliklerini esas alarak Arapça yazmış böylece devrinde bir ihtiyaca cevap verdiği gibi Farsça, Türkçe ve Moğolca'nın önemli kaynaklarından sayılan bir eser ortaya koymuştur (Erkan, 1999: 218). Eserin Divanu Lügati't-Türk'ten sonra ortaya çıkan ilk kaynak olma özelliği taşıması önemlidir (Kaymaz, 2014: 243).

III. BÖLÜM

3. YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE METİNLER ARACILIĞIYLA KÜLTÜREL AKTARIM MESELESİ

Dil öğretiminde hedef dilin kültürünü oluşturan tüm unsurları iletme mümkün olmamakla birlikte derslerde kullanılacak olan materyallerin düzenlenmesi, hedef dilin kültürel unsurlarının aktarılması açısından önemlidir (Zeyrek, 2020: 166). Dil ve edebiyat öğretiminde metinler, söz konusu ana bilim dallarının özünü oluşturmaktadır. Birbirini tamamlayan bu iki daldan edebiyatın, dil öğretmede ilk gelen yardımcı unsur olduğu bilinmektedir. Buradan hareketle dil öğretimini sadece anadil öğretimi kapsamında değerlendirmeyerek yabancı dili de göz önüne alacak olursak edebiyatın, edebi metinlerin her halükarda başvuru kaynağı olacağı sonucu çıkmaktadır. Dolayısıyla metinler, dil öğretimini birçok yönden desteklerken kültürel aktarıma da katkı sağlamaktadır.

Kültür yetisinin geliştirilmesinde, o kültürün içinde yeşermiş ve o kültüre özgü değerler olarak yazın metinleri oldukça önemlidir (Polat, 2006: 19). Dünya üzerindeki tüm dillerde o dili konuşan insanların fikirleri, zihniyetleri, felsefeleri, yaşam tarzları da barınır. O halde dil öğretimi aynı zamanda o dilin kültürünü de öğrenme ve o dile karşı farkındalık oluşturmaktır. Bahsedilen yazın metinleri de bu farkındalığı oluşturarak kültürel kodları kaydedebilmek için ciddi bir materyal desteği sağlamaktadır. Kaya, (2016: 6) bir dili tam anlamıyla öğrenebilmek için o dilin ait olduğu kültüre has özelliklerini de bilmek gerektiğini, yabancı bir dili anlayabilmek için o kültürün ürünü olan edebiyat ve sanat eserlerini tanımakla işe başlanabileceğini belirtir.

Dile ait her unsur, beraber kullanıldığı malzemenin etkisiyle, yer aldığı ifade veya metin içerisinde yeni değerler kazanır (Genç, 2008: 24). Dilde iletişimin çok yönlülüğü göz önüne alındığında, metin kullanımını yabancı dil öğretiminin dışına itmek kabul edilebilir bir yaklaşım olamaz (Köse, 2005: 159). Önceki bölümlerde yer verdiğimiz dil öğretim yöntemlerinde birtakım yöntemin metinleri esas alarak dil

öğretimi gerçekleştirmeyi hedeflediğini kaydetmiştik. Aynı zamanda Divân-ı Lugâi't-Türk ile başlayan dil öğretim sözlük ve dil bilgisi kitaplarının bazılarında kelime öğretimi ile beraber metinlere de yer verilmiştir. Asırlar öncesine ait dil öğretim kitaplarında metinlerin kültürel aktarım aracı olarak kabul edilmesi göz önünde bulundurulduğunda ise çağımız dil öğretim anlayışında metinlerin göz ardı edilmemesi gerektiği anlaşılr. Metinlerin dil öğretiminde kullanılmasının çok eskilere kadar götürülebilmesi Güneş'e (2013: 3) göre gerçek anlamda teorik ve uygulamalı araştırmalara dayanmamaktadır. Ancak eskiden bu yana metinlerle dil öğretiminin daha kolay olduğu vurgulanmakta ve farklı tür metinlere yer verilmektedir. Bu metinler öğrencilere model olarak sunulmakta, dil öğretim sürecinin özel bir desteği olarak kabul edilmektedir. Edebi metinlerin dil öğretimi sürecinde etkin kullanımı ile ilgili Fişekçioğlu (2019: 114) ise, edebiyat metinlerinin hem dilin estetik yönünü ortaya koyan hem de kültürel taşıyıcı olarak değerlendirilen en önemli özgün metin türü olarak kabul edildiğini ifade etmektedir.

Bu bağlamda kültürlerarası etkileşimde ciddi bir fayda sağlayan edebi metinlerin kültürel aktarım aracı olarak kabul görmesi, ders sürecini ilgi çekici hale getirerek öğrencileri güdüleyecektir. Bu noktada kültürel unsurların yoğun olarak yer aldığı metinlerin seçilmesine dikkat edilmesi önemlidir. Fakat önemli olan bir diğer nokta; kültürel unsurların karşı kültüre tanıtılması için yapılan bu girişim, kültür empozisi olarak algılanmamalı, kültürlerarası etkileşim odaklı yaklaşıldığı öğrencilere hissettirilmelidir. Çelik, (2018: 49) buradaki amacın Türk kültürünü tüm dünyaya kabul ettirme olmadığını, Türk kültürünün de varlığını hissettirme ve bu zenginliği bir çeşitlilik olarak görerek kültürel dayanışma ve paylaşmayı etkin kılmak olduğunu belirtir.

Yabancı bir dili öğrenme sürecinde olan bir öğrenciye hedef dil ile meydana gelmiş metinlerin verilmesi sonucu metin ile öğrenci arasında bir bildirişim oluşmaktadır. Bu bildirişimde öğrenci için iki kültürün karşı karşıya gelmesi söz konusudur. Öğrenci için artık anadili ile yazılmış metinleri okurken aldıkları ile hedef dilde oluşmuş metinleri okurken aldıkları arasında fark vardır. Dolayısıyla bu süreçte metinlerin seçiminde dikkat edilmesi gereken noktaların olduğu unutulmamalıdır. Polat'a (1993: 186) göre bildirişim kopukluğunun olmamasının, anlama engellerinin ortaya çıkmamasının ve alımlama tıkanıklığını önlemenin yolu, öğrencinin konumuna uygun metinlerin seçilmesidir.

Kültür aktarımı yaparken bağlama uygun olması, kültürü öğretmek anlamayı sağlamanın amaç edinilmesi önemlidir (Demir ve Açık, 2011: 70-71). Metin seçimi doğru yapılırsa öğrenci, öğrendiği dilin kullanıldığı ülkelerin yazını ve kültürünü de tanıyabilecektir (Benhür, 2002: 125). Edebiyatın dil öğretiminde kullanılmasının yararı çok olsa bile başarının eserin seçimine ve uygulanış biçimine bağlı olduğu unutulmamalıdır (Tercanlıoğlu, 1994: 64). Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesi sürecinde kültürel yaklaşım da temel alınarak sürece dâhil edilecek metinlerin dilsel unsurlarla beraber kültürel aktarım için uygun olup olmadığına da dikkat edilmelidir. Hedef kültüre ait tüm unsurların ve kodların yabancı bireyler için zorunluluk içermediği unutulmamalı ve bireylerin kendi kültürleri ile kıyaslayabilecekleri maddelerin yer alması gerekmektedir. Buradan kasıt şudur; bir milletin batıl inançları, sembolik anlam yükledikleri unsurlar, mitolojisi gibi kültürel değerleri; günlük konuşma kalıpları, alışveriş ile ilgili bilinmesi gerekenler, dinleri, yeme-içme anlayışları gibi yaşamı etkileyecek unsurlardan daha geri planda kalmaktadır. Bu demek değildir ki ilk sıraladığımız unsurlar aktarılmamalıdır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta; kültürel unsurların aktarımı esnasında bilim insanlarının önerdiği şekliyle bir sıralama gözetilmeli ve kültürel aktarım öyle sağlanmalıdır. Dolayısıyla seçilecek metinlerde de söz konusu kültürel unsurların varlığına dikkat edilmelidir.

Kültürel aktarım için kullanılacak metinlerin sahip olması gereken nitelikleri ve bu metinlerin kullanılmasıyla dil öğretim sürecine sağlayacağı katkıları Polat'ın (1993: 187) ifadeleriyle aktarmanın açıklayıcı olacağı kanaatindeyiz:

“Ele alınacak yazınsal metin, dilbilgisi ve sözcük örgüsü yönünden öğrencinin yabancı dil düzeyinin çok üstünde olmamalıdır. Dilsel yapısıyla öğrenciyi zorlayan bir metin, yazınsal metinle okuyucu olarak öğrenci arasındaki iletişimin gelişmesini olumsuz yönde etkiler. Metin seçiminde, dilsel uygunluğun yanı sıra, konusal uygunluk da üzerinde durulması gereken diğer bir ölçüttür. Konusal uygunluk derken belirtilmek istenen, yazınsal metnin konu yönünden öğrencinin ilgilerine, yaşam deneyimlerine, içinde bulunduğu gerçekliğe uygun olmasıdır. Ancak böylelikle öğrencinin kurmaca dünyaya girmesi, orada ona sunulan kişilerle özdeşleşebilmesi, duygu ve düşünceleri paylaşabilmesi, kısacası kendi dünyasına ‘bağlantılar’ kurabilmesi olanaklı olabilir. Bu da, amaçlara kültürlerarası bildirilişimin gerçekleşmesi için gerekli önkoşullardan biridir.”

Yabancı dilin, gündelik hayata kolay bir şekilde aktive edilebilmesinin yolu hedef dilin kültürüne vakıf olmaktan geçer. Süreçte kullanılan metinlerin, kültürü tam anlamıyla barındırmasını beklemek yanlıştır. Nitekim metinler belli bir olayı, durumu sınırları dâhilinde aktaran materyallerdir. Dolayısıyla bir metin ile kültürün

tüm yönlerine ulaşmak mümkün değildir. Fakat seçilen metnin hacmine göre içeriğinde bulunan kültürel unsurların çeşitliliği de süreci olumlu yönde etkileyecektir. Doğru metin seçimi ile beraber dilsel ve kültürel anlamda büyük ilerlemeler kaydedilebilir. Metinler, dilin en işlevsel halini yansıtan ürünler olarak kültürel bir birikimi de besler. Bu sebeple yabancılara Türkçe öğretiminde Türk kültürünü yansıtan metinler birçok açıdan kayda değer ders materyali olabilir. Özdemir'e (2010: 83) göre Avrupa Konseyi Ortak Dil Ölçütleri Çerçevesi, sözlü anlatımda B1 seviyesinden itibaren kitap anlatabilme, okuma becerisinde B2 seviyesinden itibaren çağdaş edebi düzyazıyı anlayabilme yetkinliği beklemektedir.

Son olarak yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılabilecek metinlerin içermesi gereken özellikleri Şimşek'in (2011: 43-44) oluşturduğu liste incelendiğinde açıklayıcı bir şekilde görebilmekteyiz. Listede metinlerde bulunması gereken özelliklerden birinin de kültürel kodlarla ilgili olduğu göze çarpmaktadır. Bu noktada metinlerde dilsel özelliklerin yanında kültürel unsurların da önemli olduğu bir kez daha öne çıkmaktadır:

- Okunabilir bir metin olma ve okuma becerisini geliştirmeye yönelik olmalı,
- Farklı türde olmalı,
- Bilgilendirici ve amaçsal metinlerin yanı sıra özgün metinlere çokça yer verilmeli,
- Seviyeye uygun bir uzunluğu olmalı,
- Kelime ve cümle yapıları seviyeye uygun olmalı,
- Öğrencinin ilgisi, amaçları ve ihtiyaçlarına uygun olmalı,
- Alımlama estetiğine sahip olmalı,
- İçerdiği konular dil ve kültür öğretimine uygun olmalı,
- Dil özellikleri açısından uygun olmalı,
- Yabancı dil ile ana dil arasında karşılaştırılabilir kültürel özellikleri barındırmalı,
- Metnin konusu esnek, canlı ve geliştirilmeye açık olmalı,
- Metinler, Türk kültürünü, Türkçeyi öğrenen bireylerin kültürünü ve evrensel ortak kültür unsurlarını içermelidir.

3.1. Anlatıya Dayalı Sözlü Folklor Ürünlerinin Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kullanılması ve Kültürel Aktarım İşlevi

Halkbilimi, toplumların sahip olduğu her türlü kültürel unsurları birtakım araştırma ve yöntemlerle derleyen ve derlenen ürünler üzerinde inceleme yaparak onları belli bir sistem dâhilinde kategorize eden bilim dalıdır. Söz konusu bilim dalı geçmişten bu güne oluşagelmiş kültürel değerleri meydana çıkararak ait olduğu toplumdaki yerlerini belirler ve belli bir kültürel öğeyi güncel toplum anlayışı içine yerleştirir. Bu sayede milletleri millet yapan değerlerden biri olan kültürün de şimdiye ve gelecek kuşaklara aktarımını sağlar. Kültürel değerlerin aktarımıyla ise yeni ve modern hayata yeni bir bakış açısı eklenir. Eklenen her bakış açısı başka bir kapı açarak yeni ürünlerin ortaya çıkmasına zemin teşkil eder. Halkbiliminin araştırma alanına giren ürünler arasında o toplumun dilsel geçmişine ve dilsel varlığına ulaşmak mümkündür. Erişek ve Yücel'e (2002: 67) göre belli bir dönemdeki dil varlığını incelemek için önemli bir kaynak da, o toplumun kültürel birikimi, yazılı yapıtlarıdır. Bu açıdan masal, destan, öykü, roman gibi yazınsal metinler de o dönemin en önemli verileridir.

Avrupa Dil Portfolyosu'nun esasını teşkil eden üç temel görüşten birisini de yabancı dil öğretiminde kültürel değerlere yer verilmesi ilkesidir (Özdemir, 2013: 157-158). Çağımızda dil öğretiminin yalnızca dil bilgisi kurallarını öğretmek olmadığı, bunun yanı sıra o dile ait kültürel kodların da öğretilmesi gerektiği genel kabul görmüş bir durumdur. Buna nazaran ülkeler eğitim sistemlerinde dil öğretimi üzerine tasarladığı programlarında ve müfredatlarında kültürel unsurlara da yer vermeyi ihmal etmemektedir. Dil öğretiminde kültürün de öğretime dâhil edilmesi, sadece anadil öğretiminde değil, yabancılara öğretiminde de dikkate alınması gereken önemli bir faktördür. Bu durumun yabancılara Türkçe öğretiminde uygulanmasında sözlü kültür ürünlerinin kullanılmasının doğru olacağı kanaatindeyiz. Bu görüşü destekleyen Taher Anaam Al-Sharabi'ya (2018: 10) göre masal, halk hikâyeleri ve efsane gibi kültürel değerler dille oluşturulmuştur. Dil, kültürel değerlerin birçoğunu kayıt altına almakta ve bunların korunmasını sağlamaktadır. Her toplumun kültürel birikimi, dil aracılığı ile yeni kuşaklara aktarılmaktadır.

Asya Hun Devleti'nde Türkçe öğretimi belirli programlar ve bir öğretim kurumu içerisinde örgün olarak yapılandırılmamıştır. Göçebe bir toplum olan Türkler Türkçeyi öğretirken bu sebepten dolayı sözlü kültürü ve kültür aktarımını kullanmışlardır (Maden ve Kızıлтаş, 2019: 120). Bu sayede Türk dilini öğretme sürecinde kültürün genişleyerek ilerlemesine ve yaşatılmasına katkı sağlamışlardır. Günümüzde ise dil öğretiminde kültür aktarımının daha bilinçli ve profesyonel yapıldığı söylenebilir. Fakat kültürel zenginliğe sahip bir millet olan Türk kültürüne ait bazı dalların dil öğretim sürecine dâhil edilmesinin tam anlamıyla gerçekleşmediği de bilinmektedir. İhmal edilen dallardan biri, Türk halk edebiyatı sözlü ürünleridir.

Efsaneler, destanlar, gelenek ve görenekler vb. bir dilin öğretimi için göz ardı edilemeyecek unsurlardır. Çünkü bir dili öğrenmek ve o dili benimsemek için halkbilimi unsurlarına ihtiyaç oldukça fazladır (Doğru ve Kaplan, 2017: 229). Özdemir'e (2013: 161) göre halk anlatıları yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılmak için oldukça yararlı malzemelerdir. Fakat söz konusu malzemelerin ağızlara dayanıyor olması ve bu sebeple standart Türkçeden uzak olması yabancılara Türkçe öğretiminde zorluk yaratmaktadır. Yazara göre bunun en uygun çözümü Türkçe öğretim sınıflarında kullanılmak üzere seçilecek Türk halk kültürü anlatı metinleri üzerinde, halkbilimi alanında çalışan akademisyenler ile yabancılara Türkçe öğretimi alanında hizmet veren uzmanların birlikte çalışmaları gibi gözükmektedir. Bu tür bir çalışma ile folklor metninin yapısı ve muhtevası aşırı tahribata uğramaktan kurtarılacak ve metin, hedef dil olan güncel Türkçeye uygun hâle getirilerek, sınıfta, amaç doğrultusunda kullanılabilir.

Yabancı dil öğretiminde ele alınacak metinlerin dil seviyeleri, öğrenenlerin yaşları, öğretimin amacı gibi özellikler dikkate alınarak seçilmesi gerektiği bir önceki bölümde değerlendirilmişti. Bu metinlerin içerik olarak milli kültür ve değerlerimizi de yansıtmaları gerektiği unutulmamalıdır. Zira dil öğretiminde amacımız sadece dil bilgisi kurallarını öğretmek değil, kültürümüzü de tanıtmaktır. Hem hedef dilin anlaşılır ve akıcı olduğu hem de milli kültürümüzden izler taşıyan metinler şüphesiz ki sözlü halk anlatılarımızdır. Sözlü halk anlatılarımızın Türkçe öğretim sürecinde kullanılması birçok faydayı da beraberinde getirecektir. Anonim özellik taşıyan sözlü halk anlatılarının birçok milletlerde de var olması, Türkçe öğrenen yabancı birey için iki farklı kültürün ortak bir noktada birleşmesi bağlamında önemlidir. Halk

anlatılarında kültürel öğelerin yer alması ile birlikte atasözü ve deyimlere de sıkça rastlanması yabancı dil öğretimi için fayda sağlayan diğer bir unsurdur.

Türkçe öğretimine yönelik yazılan eserlerde kültüre yönelik öğelerin olmasına dikkat edilmiştir. Bu durum hem dil öğrenimini daha etkili hâle getirebilecek hem de dili öğrenen kimsenin dilini öğrendiği toplumda daha rahat bir yaşama sahip olmasını sağlayacaktır (Er, 2015: 295). Bu durum göz önüne alındığında sözlü kültür ürünlerimizden olan anonim nesir türlerimizin (masal, efsane, halk hikâyesi, destan vb.) söz konusu kaygıyı taşıyarak bilinçli şekilde oluşturulmadıklarını belirtmemiz gerekmektedir. Bahsi geçen türler halkın içinden, hayatın akışında farklı durum ve koşullarda duyguların dışavurumuyla ortaya çıkmışlardır. Dolayısıyla herhangi bir kültürel aktarım amacı güdülmemiştir. Nitekim halkın duygu ve düşüncelerinin, dışavurumsal ihtiyaçlarının ürünleri, doğaldır ki halkın kültürünü de kendiliğinden yansıtacaktır. Bu noktada yabancılara Türkçe öğretim sürecinde kültürel aktarımın öneminden yola çıkarak kültürel değerlerimizin en doğal ve saf haliyle vücut bulduğu halk edebiyatı türlerinden yararlanmak, kurgusal anlamda meydana getirilen metinlere karşın daha gerçekçi ve şeffaf olacaktır.

Türk kültürünü yansıtan efsaneler, fıkralar, deyimler, atasözleri, maniler ve bilmeceler gibi sözlü geleneğin ürünleri, Türkçeyi öğrenen yabancı öğrencilerin dikkatini çeker ve Türk kültürünü aktarmada önemli roller üstlenir (Gün, 2015: 124). Aynı zamanda sözlü kültür ürünlerinin bu süreçte kullanılması hedef dili öğrenen bireylerde kıyaslama yetisini de geliştirir. Kendi kültürü ile hedef kültür arasındaki benzerlik ve farklılıklardan yola çıkarak analizler yapan öğrenciye arka planda farklı kültürlerle hoşgörü ile yaklaşabilme olanağı sunar.

Yabancılara dil öğretiminde kültürel unsurların aktarımının öneminden bahsetmekle birlikte söz konusu unsurların bilinçli şekilde belirlenmesi ve hedefe uygun olduğuna dikkat edilmesi gerekmektedir. Nitekim burada amaç kültür empozisi değil, süreci daha etkili hale getirmek ve hedef dile ait kültürün başka milletlerce bilinmesini sağlayabilmektir. Bu bağlamda aktarılacak olan kültürel unsur ve değerlerin yabancı olanın zihninde karmaşaya ve tutarsızlığa değil, farkındalık oluşturmaya ve sağlıklı bağlantılar kurmaya zemin oluşturması önemlidir. Dolayısıyla seçilen sözlü kültüre ait halk anlatılarının da içeriğinde barındırdığı

kültürel kodların uygulanabilirliğinin test edilmesi, yapılabilecek hataların önüne geçecektir.

Ninniler, masallar, mâniler, destanlar, efsaneler ve türküler kültür aktarıcılarındandır ve dil öğretim sürecinde seviyeye ve amaca uygun olarak bu eserlerden faydalanmak öğretimi zenginleştirecektir (Çangal, 2012: 13). Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesinin ana dil olarak öğretilmesinden farklı ve zor yönü; Türkçeyi öğrenen yabancıların Türk kültürüne olan uzaklığı meselesidir (İşcan, 2011: 32). Kültüre olan uzaklık hedef dilin anlaşılmasını da güç kılmaktadır. Sonuç itibariyle cümle içinde geçen bir kalıp sözün bir şemaya oturtulabilmesi için temelinde yatan kültürel koddan haberdar olmak gerekir. Ancak bu sayede dilin anlamsal boyutuna erişilebilir. Aksi halde kelime ve cümle ezberinden öteye geçilemeyecektir. Dolayısıyla hedef dili öğrenme sürecinde olan yabancı bireyin kültüre de vakıf olabilmesi için sözlü halk anlatılarının eğitime dâhil edilmesi önemli adımlardan biridir.

Tarih, günlük yaşam ve rutinler, alışveriş, yiyecek-içecek, gençlik kültürü, okul ve eğitim, coğrafya, aile yaşantısı, sosyal şartlar, festivaller, gelenek görenekler, turizm ve seyahat, iş hayatı ve işsizlik gibi konular yabancı dil öğrenenlere kültür bağlamında öncelikle öğretilmesi uygun olan konulardır (Ülker, 2007: 16-17). Bu unsurlara baktığımızda daha çok hedef kültürün güncelliğine vurgu yapıldığını görüyoruz. Fakat her güncel durumun bir arka bahçesi, geçmişi ve son duruma gelmesinde etken olan aşamaları olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Her ne kadar hedef dili öğrenen birey için kültürel unsurlarda güncellik daha önemli olsa da bazı noktalarda mevcut duruma gelene kadar geçirdiği süreçten de bahsetmek gerekebilir. Tüm bunların dışında belirtilen kültürel unsurları nitelik olarak ele alırsak bunların sözlü folklor ürünlerinde en arı haliyle yer aldığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla yabancılara Türkçe öğretiminde Türk kültürünü tanıtmaya ve aktarmaya sözlü folklor ürünlerini kullanmanın sürece olan faydasını dikkate almak gerekmektedir.

Güleç ve Ömeroğlu, (2020: 37) yabancılara Türkçe öğretiminde derslerde yer verilmesi gereken konuları aşağıdaki gibi sınıflandırmışlardır:

- a. Günlük yaşam (yiyecek, içecekler; sofrada, resmî ve dinî tatiller vb.),
- b. Hayat şartları (iş hayatı, meslek, sosyoekonomik durum vb.),

- c. İnsan ilişkileri (arkadaş ve aile ilişkileri vb.),
- ç. Değerler, inançlar ve davranışlar (müzik, sosyal hayat, sanat vb.),
- d. Beden dilinin özellikleri,
- e. Gelenekler (hediyeleşme, yasaklar vb.),
- f. Âdet olmuş davranışlar (evlilik törenleri, kutlamalar vb.).

Yukarıdaki listelenen unsurlar da sözlü geleneğe ait anlatılarda rastlanabilecek konulardır. Aslında bu durum dahi halk anlatılarının Türk kültürünü yansıtan çok önemli ve zengin birer araç olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu sınıflandırmaya ek olarak sözlü kültür unsurlarının da verilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Dil öğretiminde verilmesi gereken sözlü kültür unsurları aşağıda listelenmiştir:

- a. Atasözleri, deyimler ve kalıp sözler,
- b. Maniler, masallar, halk hikâyeleri, fıkralar,
- c. Milli sanat anlayışı (ebru, hat, minyatür sanatı, bakır işlemeciliği vd.),
- ç. Milli yemekler ve içecekler,
- d. Milli eserler (müzeler, tarihi yerler, camiler vd.),
- e. Tarihi şahsiyetler (Atatürk, Mevlana, Yunus Emre, Mimar Sinan vd.),

f. Dünya çapında popüler olmuş bilim adamları, sanatçı ve sporcular, takımlar (Güleç ve Ömeroğlu, 2020: 37).

Demir ve Açık (2011: 71) da yaşayış ve günlük hayat ile ilgili unsurların aktarılırken kültürel unsurların da verilmesi gerektiğine dikkat çekerek bu unsurları şu şekilde sıralamıştır:

- Karşılaşmalar, selamlaşmalar ve tanıştırmalar,
- Kişilerin sohbetleri esnasında kullandıkları yaşa, yakınlığa ve toplum içindeki statüsüne bağlı yaklaşımlar,
- Yemekler ve içecekler,
- Aile içinde gerçekleşen yaşam,
- Yaşanılan yerler,
- Komşuluk ilişkileri,
- Şehir ve kırsal kesim arasındaki yaşayış farklılıkları,
- Giyim,

- Çalışma ve çalışma ortamları,
- Siyaset,
- Randevular,
- Eğitim ve eğitim ortamları ile öğrenme ortamları,
- Oynanan oyunlar,
- Dinlenen müzikler,
- Din ile ilgili yaşanmışlıklar,
- Bayramlar, kutlama ve anma günleri,
- Evlenme ve ölüm,
- Evlere yapılan davetler,
- Sağlık ve tedaviler,
- Temizlik,
- Tepkileri dile getirme yöntemleri,
- Toplum içinde anlatılan hikâye, masal, efsane,
- Günlük hayatta kullanılan atasözleri ve deyimler,
- Günlük hayatta duyguları ifade etmek veya bir durumu anlatmak için kullanılan jest ve mimikler.

Belirtildiği gibi bu kültürel unsurlara en şeffaf haliyle rastlayabileceğimiz sözlü halk anlatıları dil öğretimi sürecinde büyük bir değere sahiptir. Listenin bir maddesinde yer alan masal, efsane gibi anlatıların aslında listenin tamamından izler taşıdığını göz ardı etmemek gerekir. Yiyecekler, içecekler, komşuluk ilişkileri, misafirlik, kalabalık toplantılar vs. hali hazırda sözlü anlatılarımızda Türk kültürüne has haliyle karşılaşılabilecek unsurlardır. Bizim de ön plana çıkarmak istediğimiz husus budur. Dil öğretiminde kültürel aktarımın öneminden bahsetmenin yanı sıra söz konusu kültürel aktarımın en iyi şekilde sağlanabilmesine yardımcı olacak malzeme ve materyaller sözlü kültür geleneğimize ait halk anlatılarımızdır.

Kültürün ne demek olduğuna, barındırdığı değerlere, başka hangi olgularla ilişkide olduğuna ve kendi içinde sahip olduğu çeşitliliğe “*Kültür*” başlıklı bölümümüzde yer vermiştik. Fakat konuyla ilişkili olarak kültür aktarımında somut olmayan kültürel mirasa da değinmek doğru olacaktır. Öyle ki somut olmayan kültürel mirasımız aslında yabancılara Türkçe öğretiminde kastedilen kültürel aktarımın büyük bir parçasıdır.

İmzalayan ülkeler arasında Türkiye'nin de bulunduğu, UNESCO tarafından 2003'te Fransa'da düzenlenen konferansta, “*Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*” ne göre somut olmayan kültürel unsurlar şöyle belirlenmiştir:

- Somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasında taşıyıcı işlevi gören dille birlikte sözlü gelenekler ve anlatımlar,
- Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler,
- Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar,
- El sanatları geleneği (Güleç ve Ömeroğlu, 2020: 34).

Kültürü en iyi yansıtan ürünler onu yaşatan halkın ürettiği masal, efsane, fıkra gibi türlerdir. Bu türlerin dil öğretiminde kullanılması, hedef dilin kültürel farkındalığını artırır (Akkaya, 2013: 171). Görüldüğü gibi somut olmayan kültürel mirasın unsurlarından biri de sözlü halk anlatıdır. Konuyla bağlantılı yer verdiğimiz tüm sınıflama ve listelerde sözlü anlatılardan bahsedildiği gözden kaçırılmamalıdır. Bu sebeple Türk halk edebiyatı türlerini yabancılara Türkçe öğretimi esnasında kullanmak ve onlardan yararlanmak hem söz konusu türlerin yaşatılmasına imkân sağlayacak hem de farklı kültüre sahip bireylerin sürece uyum sağlamalarına yardımcı olarak daha sağlıklı bir dil öğretimi gerçekleşmesine ortam hazırlayacaktır.

4. TÜRK HALK ANLATI METİNLERİ VE METİNLERİN KÜLTÜREL AKTARIM BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

4.1. Yabancılara Türkçe Öğretiminde Türk Halk Anlatılarının Kültürel Aktarım Boyutu Üzerine Metin İncelemeleri

Metinlerin kültürel aktarım bağlamında incelenebilmesi için “*Diller için Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi*”nde yer alan sosyokültürel öğeler temel alınarak hazırlanan tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo, 5 ana gruba ayrılmaktadır. Her grubun altına ilgili kültürel unsur başlıkları sıralanmıştır. Buna göre “*Günlük Yaşam*” 4, “*Kişiler Arası İlişkiler*” 7, “*Değerler, İnanışlar ve Tutumlar*” 6, “*Sosyal Âdet ve Gelenekler-Halk İnançları*” 8, “*Coğrafya ve Mekân*” 4 alt öğeyi içermektedir.

Alt ögeler belirlenirken kültürel kodların anlatılara yansımaları göz önüne alınmıştır. “*Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi*”nde yer alıp da Türk kültürü için uygun olmayan ögelere yer verilmemiştir. Bununla birlikte Türk kültürünü yansıtan herhangi bir ögeye Türk halk anlatılarında rastlanmadığı duruma yönelik söz konusu öge, tabloya dâhil edilmemiştir. Hazırlamış olduğumuz tabloya yer vermeden önce karşılaştırma yapabilme amacıyla “*Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi*”nde bulunan kültürel unsurlar listesinin tamamını vermenin uygun olacağı kanaatindeyiz. Söz konusu listenin -başlıklar dâhil- birebir alınmadığını, Türk kültürüne ve Türk halk anlatılarına uyarlanabilecek şekilde değişiklikler yapılarak yeni bir liste (tablo) oluşturduğumuzu belirtmek isteriz.

Herhangi bir Avrupa toplumu ve kültürünün özellikleri aşağıda verilenlerle ilişkilendirilebilir:

1. Günlük yaşam

- yeme ve içme, öğünler, sofralar, yemek kültürü,
- bayramlar,
- çalışma zamanları ve alışkanlıkları,
- boş zaman uğraşları (hobiler, spor, okuma alışkanlıkları, medya).

2. Yaşam koşulları

- yaşam standardı (yöresel, sınıfa özel ve etnik farklılıklarıyla),
- ev ortamı,
- sosyal güvence.

3. Kişiler arası ilişkiler

- bir toplumun sınıfsal yapısı ve sosyal gruplar arasındaki ilişkiler,
- farklı cinsiyetler arası ilişkiler (erkek/kadın; yaklaşma derecesi),
- aile yapıları ve ilişkileri,
- nesiller arası ilişkiler,

- iş ortamındaki ilişkiler,
- toplum ve polis, idare vb. arasındaki ilişkiler,
- etnik ve diğer halklar arasındaki ilişkiler,
- politik ve dini gruplar arasındaki ilişkiler.

4. Aşağıdaki etmenlere bağlı olarak değerler, inançlar ve tutumlar

- sosyal sınıf,
- meslek grupları (akademisyenler, yönetim, memur, eğitilmiş ve eğitimsiz işçiler),
- varlık (kazanılmış ya da miras yoluyla),
- yöresel kültürler,
- güvenlik,
- kurumlar,
- gelenek ve sosyal dönüşüm,
- tarih, özellikle önemli tarihi kişilikler ve olaylar,
- azınlıklar (etnik, dini),
- millî kimlik,
- başka ülkeler, devletler, halklar,
- politika,
- sanat (müzik, güzel sanatlar, edebiyat, tiyatro, popüler müzik ve şarkılar),
- din,
- mizah.

5. Beden dili

6. Sosyal gelenekler

Ev sahibi ve misafir ilişkilerine dayanarak;

- dakiklik,
- hediyeler,
- giyim,
- içecekler, öğünler,
- davranış ve sohbet kuralları ve tabular,
- ziyaret süresi,
- vedalaşmak.

7. Aşağıdaki alanlarda geleneksel davranışlar

- dinî gelenekler,
- doğum, evlenme, ölüm,
- halka açık toplantılarda ve törenlerde seyircilerin davranışları,
- kutlamalar, festivaller, dans ortamı, diskotekler vb. (AOÖÇ, 2013: 103-104).

Tablo 2

Yabancılar Türkçe Öğretiminde Kültürel Aktarım İçin Belirlenen Öğeler

GÜNLÜK YAŞAM	KİŞİLER ARASI İLİŞKİLER	DEĞERLER, İNANISLAR VE TUTUMLAR	SOSYAL ÂDET VE GELENEKLER-HALK İNANÇLARI	COĞRAFYA VE MEKÂN
<i>Yiyecek-içecek kültürü sofrâ âdâbı</i>	<i>Sınıflar arası ilişkiler</i>	<i>Meslekler</i>	<i>Misafir olma ve ağırlama</i>	<i>Şehir, kasaba, köy ve diğer yerleşim yerleri</i>
<i>Boş zaman etkinlikleri (hobiler)</i>	<i>Aile bireyleri ile ilişkiler</i>	<i>Milli kimlik</i>	<i>Dini ritüel ve uygulamalar</i>	<i>Coğrafi oluşumlar ve yer adları</i>
<i>Milli bayramlar</i>	<i>Kadın-erkek ilişkileri</i>	<i>Bölgesel kültür</i>	<i>Halk hekimliği</i>	<i>Geleneksel ve kültürel mekânlar</i>

Tablo 2*Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kültürel Aktarım İçin Belirlenen Öğeler (Devamı)*

<i>Sportif faaliyetler</i>	<i>Arkadaşlar arası ilişkiler</i>	<i>Tarihi ve dini şahsiyetler</i>	<i>Geçiş dönemleri ve buna bağlı pratikler</i>	<i>Dini ve kutsal mekânlar</i>
	<i>Komşuluk ilişkileri</i>	<i>Sanat (müzik, edebiyat, el sanatları vb.)</i>	<i>Batıl inanç ve inanç uygulamaları</i>	
	<i>Etnik ve dini farklılıklardan doğan ilişkiler</i>	<i>Mizah (Gülmece)</i>	<i>Yasaklar ve kurallar</i>	
	<i>Nesiller arası ilişkiler</i>		<i>Sembolik öğeler (sayı, renk, hayvan, bitki, eşya vb.)</i>	
			<i>Tören, kutlama ve festivaller</i>	

4.2. Halk Hikâyesi

Türk halk hikâyeleri üzerine Pertev Naili Boratav, Şükrü Elçin, Ali Berat Alptekin, Fikret Türkmen, Fuat Köprülü, İlhan Başgöz, Doğan Kaya gibi isimler araştırma yapmış ve değerli yayınları halkbilimine kazandırmıştır. Halk hikâyeleri kısaca; konusu genellikle aşk ve kahramanlık olan nazım ve nesrin iç içe olduğu, uzun hikâyelerdir. Hikâyelerin olay örgüsü nesir, diyalog ve duyguların dışa vurumu nazım şeklindedir. Nazım kısımlarıyla romandan uzaklaşan fakat işlediği konular ve işleyiş şekliyle kendini romana yaklaştıran bir tür olan halk hikâyeleri, belli bir anlatım disiplinine sahiptir. Fuad Köprülü, (1999: 363) halk hikâyelerinin icra ortamına yansımaları hakkında şunları kaydeder:

“Daha İslam medeniyeti tesirinin Türkler arasında layıkıyla yerleşmesinden önce, bilhassa göçebe hayatı yaşayan Türk zümrelerinde de halk hikâyeciliği vazifesi Ozanlara aitti. Elllerinde kopuzlar ile diyar diyar dolaşarak, daha sonra İslam medeniyeti tesiri altında Aşık – Saz şairi adını alan bu ozanlar, eski menkıbevi kahramanların, mesela Oğuz Han’ın hatıralarını terennüm ederlerdi: Bir kısım Oğuz boylarının kahramanlık

menkıbeleri, Dede Korkut adlı menkıbevi bir ozana isnat edilerek nesilden nesle naklediliyor, unutulmuyordu.”

Modern romana geçmeden önceki devirlerde Türk hikâye edebiyatının üçüncü bir kolu, Türk edebiyatının orijinal bir kolu olarak sınıflandırılabilir. Burada yabancı edebiyat çeşitlerinin bir taklidi, bir adaptasyonu değil, eski Türk destanlarının tabii bir gelişmesi olayıyla karşılaşırız ve bu, halk hikâyeleri dediğimiz hikâye çeşididir (Boratav, 1982: 307). Halk hikâyeciliğinin kökü eski destan geleneğine dayanır. Destan geleneğinin konu ve biçim bakımından değişikliklere uğramasıyla oluşan halk hikâyeciliğinin oluşumu ve gelişimi beraberinde yeni bir gelenek oluşturur (Durbilmez, 2017: 20). Halk hikâyeleri, bozkır medeniyetinden tarım toplumuna geçiş sürecinden itibaren dönüşen, oluşan, başka kültür alanlarından ödünçleme olarak uyarlanan ve Türk anlatı geleneği içinde mekân ve zamana bağlı olarak inanç ve geleneklerle örülmüş, mensur-manzum olarak icra edilen, âşıklık geleneğinin ürünü olan anlatılardır (Çetin, 2020: 7).

Halk hikâyelerinin meydana gelişi destanlara benzer fakat halk hikâyelerindeki olaylar, destanlardaki kadar önemli ve geniş boyutlu değildir (Rayman, 2010:164). Destanlardaki olaylar nesnel olarak telaffuz edilirse halk hikâyeleri daha öznel konulara değinir diyebiliriz. Bu nedenledir ki destanlar ulusal özellik taşıırken halk hikâyeleri çoğunluk şahsi meselelere yoğunlaşır.

Fuad Köprülü, Pertev Naili Boratav, Ali Berat Alptekin, Şükrü Elçin, Mehmet Aça, halk hikâyelerinin kaynakları hakkında görüş ileri süren araştırmacılardan bazılarıdır. İlk görüşü öne süren Fuad Köprülü'nün sınıflandırmasını örnek teşkil etmesi bakımından vermeyi uygun görüyoruz. Fuad Köprülü, halk hikâyelerinin kaynaklarını üç ana grupta ele almıştır:

a. Eski Türk ananesinden geçen mevzular

b. İslam ananesinden geçen dini mevzular

c. İran ananesinden geçen ekseriyetle dini olmayan ve bazen zahiri bir İslami renge boyanmış mevzular (Köprülü, 1999: 366).

Halk hikâyeleri şekil ve içerik açısından diğer türlere göre daha kapsamlıdır. Zira bu hikâyeler Âşık Edebiyatı'nın başlı başına bir unsurudur. Halk hikâyelerinin şekil özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Halk hikâyeleri, nazım nesir karışımı bir yapıdadır.
2. Hikâyelerin girişinde tıpkı masallarda olduğu gibi kalıplaşmış ifadeler vardır.
3. Hikâyenin dili sözlü varyantlarda sade ve anlaşılırken yazmalarda daha ağırdır.
4. Hikâyelerin özellikle giriş kısmında aslında olmayan anlatıcı tarafından sonradan eklenen manzum parçalara rastlanabilir.
5. Yazma ve matbu halk hikâyeleri sözlü varyantlarına göre daha uzundur ve şiirleri daha fazladır.
6. Güzellerin ve çirkinlerin tasviri tıpkı masallarda olduğu gibi kalıplaşmış cümlelerle ifade edilir.
7. Kahramanların hareketleri, bir yere gidişleri, bir olaydan başka bir olaya geçiş, uzun zamanı kısaca ifade etme vb. olaylar kalıplaşmış sözlerle ifade edilir (Alptekin, 2021: 23-30).

Halk hikâyelerinin içerik özellikleriyle ilgili olarak ise şunları söylemek mümkündür:

1. Halk hikâyelerinin konuları genellikle aşktır.
2. Bazı hikâyelerde aşk ve kahramanlık birlikte konu edilir.
3. Halk hikâyelerini meydana getiren olaylar gerçek ya da gerçeğe yakındır. Ancak tarihi olaylar hikâye gerçekliği içinde hikâyelerde yer alır.
4. Kahramanların yaşadığı anlatılan pek çok olayda olağanüstülükler vardır.
5. Hikâyelerde genellikle erkek ve kadın kahramanlar birlikte yer alır, ancak olaylar daha çok erkek kahraman üzerinde odaklanır. Erkek kahraman olağanüstü bir şekilde dünyaya gelir.
6. Kahramanın dünyaya gelmesine yardımcı olan ak saçlı ihtiyar daha sonra kahramana ad verilmesi, eğitimi, âşık olması ve sevgiliyi aramak için gurbete gitmesi gibi durumlarda da ortaya çıkar.

7. Kahramanlar genellikle dört şekilde birbirlerine âşık olurlar: (1. Rüyada bade içerek, 2. Aynı evde büyüyen kahramanların kardeş olmadıklarını öğrenince, 3. Resme bakarak, 4. ilk görüşte âşık olma.)

8. Hikâyelerin bazı bölümlerinde dinleyici ya da okuyucular için yapılan dualar yer alır.

9. Hikâyelerde kahramanların en büyük yardımcısı, Hızır'dan sonra yol arkadaşı olan atıdır.

10. Halk hikâyeleri genellikle mutlu sonla biter.

12. Halk hikâyelerinde mekân dünyadır.

13. Bazı halk hikâyelerinde atlı-göçebe toplumsal hayatın özellikleri görülse de çoğu hikâyede yerleşik hayatın yaşam tarzı hâkimdir (Oğuz vd., 2014: 187-188).

Halk hikâyelerinin icra ortamı âşıklık geleneği ile birlikte ele alınmaktadır. Nitekim halk hikâyelerini usulüne uygun icra edenler eski devrin ozanları, günümüzün âşıklarıdır. Gelenek, eskisi kadar yoğun bir şekilde icra edilmese de yaşayan âşıkların ve onların çırakları sayesinde özellikle bazı bölgelerde hayatta tutulmaya çalışılmaktadır. Alptekin (2021: 43) halk hikâyeciliği geleneği içerisinde Doğu Anadolu ve Azerbaycan'ın önemli bir yerinin olduğunu, Ege, Marmara, Karadeniz, Akdeniz, Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde de bu hikâyelerin bilinmesine rağmen ya ad olarak hafızalarda kaldığını ya da masallaştığını belirtir. Halk hikâyelerinin büyük bir bölümü Doğu Anadolu Bölgesi ve Azerbaycan'da yaşatılır.

Halk anlatıları, ait oldukları toplumların kültürel kodlarını bünyesinde barındırır (Başaran, 2012: 573). Bu bağlamda halk hikâyelerinin çalışmanın amacı olan yabancı dil eğitiminde kültürel aktarım konusuna hizmet edebileceği fikri oluşmuştur. Özdemir'in (2010: 83) de belirttiği gibi halk hikâyelerinin çok geniş sahalarda anlatım yaygınlığının olması, başka milletlerin halk anlatımlarında da görülen ortak motifler bulundurması, kültürel benzerlikleri belirlemek ve farklılıkları karşılaştırmak üzere Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde halk hikâyelerinden yararlanmayı eğitsel amaçlara ulaşmak için önemli kılmaktadır.

Tablo 3
Halk Hikâyelerinde Tespit Edilen Kültürel Unsurlar

HALK HİKÂYESİ METİNLERİ	GÜNLÜK YAŞAM	KİŞİLER ARASI İLİŞKİLER	DEĞERLER, İNANISLAR VE TUTUMLAR	SOSYAL ÂDET VE GELENEKLER- HALK İNANÇLARI	COĞRAFYA VE MEKÂN
Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım Hikâyesi	✓	✓	✓	✓	✓
Âşık Garip Hikâyesi	✓	✓	✓	✓	✓
Bahtiyar Hikâyesi	✓	✓	✓	X	✓
Bey Beyrek Hikâyesi	✓	✓	✓	✓	✓
Diligam Yahya Bey İle Yemen Hanım Hikâyesi	✓	✓	✓	✓	✓
Hasret ile Ferhat Hikâyesi	✓	✓	✓	✓	✓
Hüseyin ile Senem Hikâyesi	✓	✓	✓	✓	✓
Mete Han Hikâyesi	X	✓	✓	✓	X
Perizan Hikâyesi	✓	✓	✓	✓	X
Seyfet Çavuş İle Filiz Hikâyesi	✓	✓	✓	X	✓
Şah İsmail Hikâyesi	✓	✓	✓	✓	X

4.2.1. Günlük Yaşam

4.2.1.1. Yiyecek-içecek kültürü sofrâ âdâbı

Çay: Türk toplumunda, gelen misafirlere çeşitli ikramlarda bulunmak âdettir. Bunlar arasında mutlaka yer alan çay ve kahveyi saymak mümkündür.

Çay; birçok efsaneye konu olmuş, pek çok diyarda içilmesinden keyif alınan bir sıvı hâline dönüşmüş, farklı kültürlerde farklı şekillerde içselleştirilerek günümüze kadar gelmiş ve kendine has bir kültür oluşturmuş içecektir (Çalışır ve diğerleri, 2019: 57). Çay, içildiği ortamda muhabbete eşlik eden, kişilerarası ilişkileri de güçlendiren vasıflara sahiptir. Türkler için çay saati kahvaltıda başlamaktadır. Özellikle çay tiryakileri için çay, uyarıcı bir niteliğe sahiptir. Çay içme kültürü Türk toplumunda farklı hazırlama ve tüketme tekniklerini de içinde barındırmaktadır. Güneş'in (2012: 237) yorumuyla her ne kadar günümüzde farklı tür çaylar ve hazırlama usulleri olsa da Türk tarzı çay, toz kavrulmuş siyah çay ile demlenir ve kendine has ince belli olarak bilinen küçük bardaklarla servis edilir.

Çayın demlenmesi için kullanılan bir araç da semaverdir. Ateşin veya közün üzerinde kullanılmaya uygundur. Sıcak suyun alınması için bir musluğu bulunmaktadır. Özellikle evin dışında, bahçede veya piknikte çay demlemek için tercih edilmektedir. Semaverin kullanım alanlarının Türk kültüründe çayın ehemmiyeti konusunda da ipucu niteliği taşıdığı söylenebilir. Bahtiyar adlı halk hikâyesinde Seher ve arkadaşları bağa gitmiş ve yanlarında da semaver götürmüşlerdir: “*Bahtiyar bağa varınca bakar ki kızlar orada oturmuş, semaverden çay içiyorlar*” (Yılmaz, 2011b: 3).

Kahve: Türk halkı tarafından sevilerek tüketilen ve hatırı sayılır özellikte olan kahvenin içme alışkanlığı yaklaşık olarak 5. yüzyıldan günümüze kadar devam etmektedir (Yönet Eren ve Ceyhun Sezgin, 2018: 697). Türk Kahvesi cezve seçiminden kısık ateşte hazırlanışına, fincanlara yavaş yavaş dökülmesinden, törensel bir dikkatle ufak ufak yudumlanmasına kadar başlı başına bir gelenektir (Bulduk ve Süren, 2007: 299). Çayın yanında kahve de Türkler için geçmiş derin bir kültürdür. Türk kahvesi diğer dünya kahvelerinin yanında ayrı bir tada, yapılaşa ve tüketiliş ritüeline sahiptir. Kültürümüzde gelen misafire öncelikle kahve ikram edilmesi âdettir ve kahve adeta sohbeti başlatan bir uyarıcı niteliği taşır denilebilir. Bilhassa Türk kahvesi üzerine gelenek haline gelmiş uygulamaların da varlığı bilinmektedir.

Kız isteme töreninde damada tuzlu kahve içirmek buna örnek gösterilebilir. Bunun yanı sıra kahve falı da oldukça yaygınlaşmış ve hatta ticarî sektör haline gelmiş unsurlardan biridir. Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım hikâyesinde kız istemeye giden Han ve diğer misafirlere çay ve kahve ikram edilir.

Helva: Helva; Türk kültüründe doğum, ölüm, özel davetler, kutlamalar, kandiller ve bayramlar gibi özel günlerde ikram olarak verilen bir tatlıdır (Kaymaz, 2020). Âşık Garip hikâyesinde “*Bir Berat gecesi yapılan helva sohbeti sırasında Keloğlan, Resul’den saz çalmasını ister*” (Alptekin, 2021: 225). Günümüzde baklava özel günlerde helvaya göre daha çok kullanılan bir tatlıdır. Fakat özellikle helva imalatı ve satışı yapan işletmelerin varlığı da bilinmektedir.

Şerbet: Şerbetin dünya tarihinde ilk olarak Türkler tarafından yapıldığına dair verilere birçok kaynaktan rastlamak mümkündür. İlk olarak meyve sularından türetildiği düşünülen şerbetlerin çoğunun tarifinin günümüze kadar geçen süreçte hiçbir değişikliğe uğramadığı görülmektedir (Özkanlı ve Uçuk, 2018: 2123). Ayva şerbeti, gül şerbeti, kıvılcık şerbeti gibi daha birçok farklı tatlılara sahip şerbetlerin varlığı, Türk kültürünün gelişmiş bir şerbet kataloğunun olduğunu göstermektedir. Hasret ile Ferhat Hikâyesi’nde şerbet, “*Biraz sonra şerbetler içilecek, nişan kesilecektir*” (Yılmaz, 2011b: 199) cümlesinde yer aldığı gibi kız isteme töreninde tüketilmiştir. Bu ritüelin geçiş dönemleri ile alakalı maddede açıklanması uygun görülmüştür.

Ayran:

“*Hayvancılıkla uğraşan Türkler yüzyıllar boyunca bahar gelince bol bereketli bitkilerin olduğu yazlık obalara, havalar soğuyunca kışı rahat geçirebilecekleri kışlalara göç ederek hayvanlarından sağdıkları süttten ayran, yoğurt, katık, çalap, kurut, çökelek peynir çeşitli yiyecek ve içecek hazırlayıp tüketmişlerdi. Bunların içinde Türklerin yaşadığı çok geniş coğrafyada hemen hemen bütün Türk boyları tarafından günümüze kadar en çok ve yaygın kullanılan ayrandır. Ayran, diğer milli içecekler olan süt, yulı sütü kırmızı, deve sütü şubata nazaran günlük hayatta içilmesi ve sindirilmesi daha kolay ve en çok tercih edilen içecek olarak karşımıza çıkmaktadır. Her Türk ailesinin tarih boyunca evine gelen misafirlere ilk ikram ettikleri içecek ayrandır*” (Otyzbay, 2019: 220).

Kılıç ve Albayrak’ın (2012: 712) aktardığına göre Türklerin beslenme tarzlarında hayvansal yiyeceklerin yanında hayvansal içecekler de önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle etini yedikleri hayvanların sütünden ve süttten yapılan ürünlerden faydalandıkları Türk kültürünü ve hayat tarzını konu edinen kaynaklarda

yer almaktadır. Peynir ve Türklerin icadı olan yoğurt başlıca besinlerindendi. Seyfettin Çavuş ile Filiz hikâyesinde yer alan “*Ayşe teyze, sedirde oturan Seyfettin Çavuş’a bir ayran getirir...*” (Yılmaz, 2011a: 326) ifadesinde görüldüğü üzere gelen misafire ayran ikram edilmiştir. Günümüzde ayranın ikram olma özelliği devam etse de daha çok çay ve kahve tercih edilmektedir.

4.2.1.2. Boş zaman etkinlikleri (hobiler)

Avcılık: Türk kültüründe av; göçebe yaşam tarzıyla birlikte içselleşen, Türklerin yerleşik hayata geçmesinden sonra da devam eden bir aktivite haline gelmiştir. Türkler için avcılık vazgeçilemeyen bir gelenektir. Bir etkinlik aracı olan av, bünyesinde de birçok geleneği barındıran bir kültürdür. İhtiyaç dışında eğlenmek, hoşça vakit geçirmek, stres atmak, bir araya gelmek gibi birçok sebeple Türkler avcılığa hâlâ meraklıdır. Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım hikâyesinde de Han, boş vakitlerinde arkadaşlarıyla birlikte ava çıkmakta, kuş ve keklik avlamaktadır. Bu yönüyle av ve avcılık hikâyede hobi olarak yer almaktadır. Günümüzde de avlanmayı hobi olarak tercih eden kişiler var olsa da bu durum devlet kontrolü altındadır.

Türklerin, Bozkır’da nisan ve mayıs ayında ilk gök gürlemesi ile başlayan sazlı, türkölü, eğlenceli bahar bayramlarında da tertipledikleri at yarışları ve çeşitli müsabakalar dışında en mühim sporu avcılıktır (Kafesoğlu, 1998: 287). Türkler için av, önemli bir eğlence ve gelenektir. Türkler için savaşların av eğlencelerinden ve av eğlencelerinin de savaşlardan farkı yoktur. Av Türklerin hayatında o kadar önemlidir ki, geleneksel olarak av merasimleri düzenlenir (Bakırcı, 2006: 157). Türklerin iktisadi ve askeri sebeplerin dışında av yapmalarının bir diğer nedeni de avcılığa duyulan sevgi ve onu bir sportif faaliyet olarak görmeleridir (Onay, 2015: 523). Şah İsmail Hikâyesi’nde de av, bir eğlence aracı olarak karşımıza çıkmaktadır: “*Şah İsmail’in bir gün canı sıkılır ve ava gitmek ister*” (Alptekin, 2021: 206).

Atçılık: Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım hikâyesinde Han, boş vakitlerini değerlendirmek için at da binmektedir. Arkadaşlarıyla at yarışı yapmaktadır. Veli Güven’in (ty: 1824) belirttiği gibi eski Türklerde görülen göçebe yaşam tarzı ve hürriyet düşkünlüğü gibi sebeplerle atlara oldukça fazla önem verilmiştir. Bu önem atları Eski Türklerin askeri, ekonomik, sosyal, dini hayatlarının içine kadar sokmuştur. Türklerin atlara olan bu bağlılığı diğer milletlerin ilgisini de çekmiştir.

Batılı yazarlardan Sidonius, “*at, başka bir kavmi sadece sırtında taşır, fakat Hun kavmi at sırtında ikamet eder*” demiştir. Bu yorumdan da anlaşılacağı üzere Türklerin atlar ile kuvvetli bir bağı vardır. Savaşlarda, seyahatlerde, eğlencelerde yer bulan at, incelenen hikâyede de eğlence amacıyla yer almaktadır. Günümüzde de Türklerin atlara olan ilgisi devam etmektedir. At çiftlikleri, at yarışları, kırsal bölgelerde atın gücünden faydalanma buna örnek gösterilebilir.

Piknik: İnsanların dinlenme vakitlerini evin dışında geçirebilecekleri seçeneklerden biri de şehir merkezinden uzakta bağ, bahçe, yayla, ormanlık alan vb. mekânlarda toplanmaktır. Türkiye’de özellikle hafta sonu tatillerinde insanlar, hem dinlenme hem birlikte vakit geçirme hem de bir eğlence unsuru olarak doğayı tercih etmektedirler. Bunun için duruma göre yiyecek ve içecekler hazırlanmaktadır. Türk toplumunun piknik denilince yiyecek olarak genellikle ilk sıraya mangalı koydukları söylenebilir. Bununla birlikte çay ve çay araç-gereçleri de vazgeçilmez içecekler arasında yer almaktadır. Bahtiyar Hikâyesi’nde Seher ve arkadaşlarının etkinlik amacıyla bağa gittikleri görülmektedir. Yanlarında da çay yapmak üzere semaver götürdükleri belirtilir: “...kızının da semaveri alıp arkadaşlarıyla bağa gittiğini söylerler” (Yılmaz, 2011b: 3).

Yaylaya çıkma: Daha önce de belirtildiği gibi yaylalar, insanların birçok farklı sebeple gitmeyi tercih ettiği yerlerdir. Bu sebepler arasında boş zamanlarda hoşça vakit geçirip dinlemek de yer alır. Diligam Yahya Bey ile Yemen Hanım Hikâyesi’nin “*Hanım, bu yıl böyle yaylalara doğru, şu dağın eteğindeki çiçeklere doğru, süsen yaylalarına doğru gezelim; gönlümüz, kalbimiz bir açılsın*” (Yılmaz, 2011a: 164) kısmında da görüldüğü gibi şehrin gürültüsünden, yoruculuğundan biraz olsun uzaklaşmak isteyenler belirli mevsimlerde yaylalara çıkarak nefes almaktadırlar. Günümüzde de bu durum devam etmektedir. Özellikle yaylaya çıkma etkinliği için turlar düzenlenmektedir. Türkiye, dört mevsim de birçok etkinlik ve sporun yapılmasına elverişli bir ülkedir. Ülkemizi ziyaret eden turistlerin de ülkenin doğal güzelliklerini görebilmeleri amacıyla yaylalar da önerilmekte ve tur programlarında yaylalara çıkmak için özellikle vakit ayrılmaktadır. Bu bağlamda yaylaya çıkma etkinliği ve ülkemizde meşhur olan yaylalar üzerine izletilen belgeseller vasıtasıyla yazma etkinliğinin gerçekleştirilmesi, ders sürecini olumlu yönde etkileyecektir. Hem bir kültür tanıtımı yapılmış olacak hem de hedef dilde yaratıcı yazma desteklenmiş olacaktır.

Bahçe işleri: İklim ve toprak koşulları sebebiyle birçok ürünün yetiştirilmesine uygun olan Türkiye’de mesleki tercihin dışında hobi olarak da bahçe ve bahçe işleriyle uğraş söz konusudur. Özellikle söz konusu hobi için arazi temin edildiği bilinmektedir. Hüseyin ile Senem Hikâyesi’nde “*Senem Hanım o esnada bahçeyle uğraşıyordur*” (Yılmaz, 2011a: 26) ifadesi yer alır.

El işi: Türk süsleme sanatlarında; ilin ya da bölgenin gelenekselliği ve yöresel özellikleri dikkate alınarak da şal dokumacılığı, tel kırma, motifli yün çorap, seramik, gergef işlemeciliği, Oltu taşı işlemeciliği, sepet örme, ağaç oymacılığı, çini desenleri ve çinicilik, halı ve kilim dokuma, sim sırma, taka ve kemençe yapımı, dövme bakır işlemeciliği vb. dallarında geleneksel el sanatları kursları düzenlenmektedir (Öz, 2019: 1546). Bu anlamda Türk el sanatları çeşitlilik gösteren bir alandır. Söz konusu el sanatlarından gergef ahşaptan, dört ayak üstüne portatif sürme tahtalardan yapılan, el işleri ve oyalarının yapıldığı aletin adıdır (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Gergef>). Hobi, sanat, çeyiz vb. amaçlarla gergef işlemesi yapılmaktadır. Şah İsmail Hikâyesi’nde gergef, “...içeri girince orada güzel bir kızın ağlayarak gergef işlediğini görür” (Alptekin, 2021: 207) şeklinde geçmektedir.

4.2.1.3. Sportif faaliyetler

Güreş/pehlivan: Geleneksel Türk Sporları, başta avcılık ve güreş olmak üzere binicilik, atıcılık/okçuluk, ağırlık kaldırma, kılıç-kalkan, seyirtme/koşu, tepük/futbol olmak üzere dallara ayrılmaktadır (Uyanıker, 2019: 350). Köklü bir geçmişe sahip olan Türk sporlarından güreş, geçiş dönemleri de dâhil olmak üzere birçok alanda tercih edilmiştir. Dolayısıyla güreş halk anlatılarında da karşımıza çıkmaktadır.

Türkler arasında güreş yapan kişilere “*pehlivan*” denmektedir. Türk kültüründe düğün, sünnet, nevrüz ya da bereketli geçen hasadın sonunda yapılan şölenlerin ayrılmaz bir parçası da güreş sporudur. Güreş hem spor olarak hem de barış zamanında savaşa hazırlık olarak Türkler için önemli aktivitelerin başında gelmektedir (Özdemir, 2018: 558). Güreşte cinsiyet ayrımının gözetilmediği, erkek güreşçilerin olduğu gibi kadın güreşçilerin de özellikle eski Türk geleneğinde ön plana çıktığı belirtilmelidir. Perizan hikâyesinde de Perizan güçlü kuvvetli bir kadın

pehlivandır: “*Perizan’ın güzelliği dillere destan olur. Kendisi ayrıca çok güçlü bir pehlivandır da*” (Yılmaz, 2011a: 403).

Okçuluk: Ok ve yay ile yapılan spor olarak tanımlanan okçuluk, göçebe ve savaşçı bir yapıya sahip kültürlerde, avcılık, beslenme ve savaş sanatı olarak önemli bir paya sahip olmuştur. Dolayısıyla okçuluğu bir yaşam biçimi olarak benimseyen ve “*Okçu Milletler*” olarak betimlenen Türkler, kendilerine “*Bozok*” ve “*Üçok*” gibi ok ile ilişkili isimler vermişlerdir. Onlar; ok ile yayı, adalet ve hâkimiyet sembolü kabul etmişlerdir. Zaten Türklerin, doğum, evlilik ve ölüm gibi hayatın her alanında ok-yay kullandıkları ve ok kullanabilmenin, alplik/yiğitlik sembolü saydıkları ifade edilmektedir. Bununla birlikte onların, güçlerini ispatlama yolu olarak “*ok atma yarışı*” düzenledikleri de bilinmektedir (Küçük, 2018: 178). Bey Beyrek hikâyesinde “*Bey Böyrek, orada kendi oku ile ok atıldığını ve hiç kimsenin başarılı olmadığını görerek kendisinin de şansını denemek istediğini söyler ve ok ile hedeften vurarak herkesi şaşırtır*” (Alptekin, 2021: 202) ifadesi geçmekte ve düğün esnasında ok atma yarışı yapıldığı görülmektedir. Günümüzde ise okçuluk ata sporu sayılarak çeşitli kurslar ve turnuvalarla yaşatılmaya devam etmektedir. Bu bağlamda temeli eskilere dayanan günümüzde ise bir hobi bir spor olarak varlığını sürdüren söz konusu unsurun kültürel bağlamda ele alınarak Türkçe öğretimi ders sürecine yansıtılması doğru olacaktır.

4.2.2. Kişiler Arası İlişkiler

4.2.2.1. Sınıflar arası ilişkiler

Çoğunlukla her kültürde ve toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da hiyerarşi birtakım kural ve davranışları beraberinde getirir. Sınıfsal farklılığın getirdiği söz konusu kural ve davranışlarda alt tabakadan birine misafir olan üst tabaka için ağırlama şekli de daha özenli olmaktadır. Söz konusu durum Diligam Yahya Bey ile Yemen Hanım hikâyesinde “*Hemen bir koç kesilsin, kazanlar kaynasın, yemekler yapılsın; Hüseyin Bey bizim kapıya misafir gelmiş*” (Yılmaz, 2011a: 166) şeklinde yansımıştır. Zengin, varlıklı, yaşadığı köye adı verilen Hüseyin Bey, köylülerden birine kız istemeye gittiğinde tüm imkânlar seferber edilmiş, Hüseyin Bey’in en iyi şekilde ağırlanması için çaba gösterilmiştir. Hikâyede yer alan “*Sen onurlu bir insansın. Yedi yıldır benim yanımdasın. Al sana bu kadar para, altına da tavladan git bir at çek, atı da ben sana hediye ediyorum, git, sevdiğine*

ulaş” (Yılmaz, 2011a: 172) ibaresi işverenin, çalışanının her konuda yanında olduğunu ve elinden gelen yardımı esirgemediğini göstermektedir. Türk toplumunda usta-çırak ilişkisinde ustaya bir baba gibi saygı duyulduğu, ustanın sözünden çıkmanın saygısızlık kabul edildiği; ustanın ise yanında çalıştırdığı, güvendiği elemanına bir evladı gibi yaklaştığı, zor zamanında elinden tuttuğu söylenebilir.

Türk toplumunda ekonomik anlamda sınıfsal farklılıkların olduğu iki bireyin evlenmesi uygun görülmez. Özellikle varlıklı olan taraf çocuklarının kendileri gibi maddi durumu iyi olan bir ailenin çocuğuyla evlilik yapmalarını isterler. Ekonomik durumun getirdiği yaşam tarzı, kalitesi ve kültürün benzer olmasının evliliği daha uzun ömürlü yapacağı düşüncesi hâkimdir. Bunun yanında evlenecek çiftlerin ailelerinin de ortak noktalarının fazla olması dolayısıyla daha sağlıklı anlaşabilecekleri düşünülür. Nitekim Türk kültüründe ‘dünür’ kavramına oldukça önem verilir. Fakat ekonomik farklılığın önemszenmeyerek evlilikte bir engel teşkil etmediği düşüncesine sahip kesimlerin var olduğunu da belirtmek gerekir. Böyle bir durumda genelde varlıklı olan taraf erkeğin ailesi olmaktadır. Diligam Yahya Bey ile Yemen Hanım hikâyesinde varlıklı olan Hüseyin Bey kendileri gibi “...*varlıklı bir ailenin kızını almalarının uygun olacağını söyler*” (Yılmaz, 2011a: 165).

Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım hikâyesinde hikâye kahramanlarından Han, çevresinde ne kadar yoksulu, fakiri, darda kalanı var ise hepsine yardım eden, onların elinden tutan, yardımsever bir kişidir. Hikâye bu yönüyle sınıflar arası ilişkileri gözler önüne sermektedir. Türk kültüründe de yardımlaşmaya her zaman önem verilmiştir. Varlıklı, maddi gücü olan kesim, ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunur. Bunun için dernekler kurulur, bağış kampanyaları düzenlenir, çocukların eğitimine destek olmak için burslar verilir, erzak dağıtımı yapılır vb. Genelde bu yardımlar gizli şekilde yapılır ve böyle olması uygun görülür. Bunun içindir ki Türk toplumunda “*hayırsever*” kavramı meydana gelmiş, yardıma muhtaç insanlara destek olmak dini bir görev addedilmiştir. Türk kültüründe hayır yapma başlığı altında çeşitli konularda paylaşımcılığa ve yardımlaşmaya önem verilir. Eğitim alanında hayır yapmak da bunlardan biridir. Özellikle maddi durumu eğitimine devam etmek için yeterli olmayan öğrencilere hayırseverler tarafından eğitim bursu verilir. Seyfet Çavuş ile Filiz hikâyesinde “*Hayırseverler Ümit’i okutmaya gönüllü olurlar*” (Yılmaz, 2011a: 331) ibaresi geçmektedir.

“*Davul bile dengi dengine diye çalar*” atasözü, birlikte yaşayacak olan insanların ortak noktalarının olması gerektiğini, birbirinden farklı özellikteki insanların uzun süre bir arada bulunmalarının zarar getirebileceğini kasteder. Bu bağlamda Türk kültüründe özellikle evlenecek olan çiftlerin hem maddi hem manevi anlamda denk olmaları gerektiği düşüncesinden hareketle, aksi bir durumda evliliğe engel olunmaya çalışıldığı bilinmektedir. Bahtiyar adlı halk hikâyesinde bu durum “*Çok geçmeden Seher’in ağabeyleri bunu öğrenir, hiddetlenirler. Bahtiyar’ı öldürmeye karar verirler*” (Yılmaz, 2011b: 5) şeklinde işlenir. Nitekim ağanın kızını seven Bahtiyar, ağanın bir çalışanıdır ve Seher ile aralarında sınıf farklılığı vardır.

Hasret ile Ferhat hikâyesinde Ağa’nın kızı, çalışanları Ferhat’a âşık olur. Ferhat ise kendisini işe almış, iyi şartlarda çalıştıran ağanın kızına karşı duygusal anlamda bakmanın yanlış olduğunu düşünür. Bu, Türk kültürüne yabancı bir durum değildir. Kişi için çalıştığı yerin ailesi, kendi ailesi gibi; o evin kızı, kendi kız kardeşi gibidir. Bu bağlamda evin kızına farklı bir gözle yaklaşmak, o aileye ihanet olarak algılanır. Bunun altında yatan sebep art niyetli, güvensiz bir imaj çizme korkusu olabilir. Tabii ki söz konusu durum usullere ve kurallara uygun olduğu sürece gerçekleşebilir. Fakat sınıfsal anlamda farkın da olduğu ağa-hizmetli ikileminde bu durum ancak Ağa isterse gerçekleşebilir. “*Bir gün Hasret Ferhat’a sevdiğini söyler. Ferhat ise onu sevmemektedir ve ekmek yediği kapıya ihanet etmek istemez*” (Yılmaz, 2011b: 194) ifadesinde de görüldüğü üzere, Ferhat için çalıştığı yer onun ekmek kapısıdır ve Hasret’e duygusal bir yaklaşımdan kaçınmaktadır.

4.2.2.2. Aile bireyleri ile ilişkiler

Türk toplumunda aile kavramı birçok unsurun üstünde tutulur. Aile içi huzurun sağlanabilmesi için eşler arasında güçlü bir saygı ve sevgi bağı bulunur. Her ne kadar ataerkil bir toplum niteliği taşısa da kadına değer göz ardı edilmez. Günümüzde de devam etmekte olan “*kadının eşini kapılarda karşılaması*” davranışı Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım hikâyesinde Pervane Hanım tarafından yapılır. Aynı zamanda bir gün Pervane Hanım’ın bu davranışını sergilememesi Han’ı endişelendirir. Bunun sebebi ise, yolunda gitmeyen bir şeylerin olduğunun göstergesi olmasıdır. Han’ın eşini bu sebeple yargılamaması ve anlayışla karşılaması, uygun bir zaman bulup konuşmak istemesi ise eşler arasındaki ilişkinin saygıya dayalı olduğunu kanıtlamaktadır. Türk aile yapısında eşler arasında kararların ortak alındığı

ve eşlerin birbirlerine danıştıkları, birbirlerinin fikirlerini önemsedikleri görülmektedir. Bu durum eski Türk topluluklarında kadın ile erkeğin eşit şartlara sahip olmasının günümüze yansımasıdır. Şah İsmail hikâyesinde Kandehar Padişahı da eşinin tavsiyesi üzerine seyahate çıkmıştır: “*Bir gün eşinin tavsiyesine uyar ve veziriyle birlikte derviş kılığına girerek seyahate çıkar*” (Alptekin, 2021: 206). Eşler arasında olan saygı ve sevginin getirdiği bazı sorumluluklar vardır. Bu sorumlulukları her iki taraf da yerine getirdiği sürece mutlu bir evlilik ve aileden söz etmek mümkündür. Toplumumuzda eşlerden birinin bir sorunu olduğunda diğerinin bu sorunu anlamaya çalışarak destek olmak istemesi, Türk aile yapısının sağlamlığını da gözler önüne sermektedir. Diligam Yahya Bey ile Yemen Hanım hikâyesinde Hüseyin Bey’in üzgün olmasının sebebini anlamaya çalışan eşinin, öncelikle kendisinde bir kabahat araması, eşini kırmaktan korktuğunu göstermektedir. “*Hüseyin Bey, böyle gam gün olmanın anlamı nedir, manası nedir? Bir hata mı yaptım, benden bir hata mı gördün, hizmetimde bir hatamı yaptım ki böyle gam gün durursun?*” (Yılmaz, 2011a: 163). Nitekim Türk aile kavramının içeriğinde kadınların eşlerine saygısızlık yapmaması, sorumluluklarını yerine getirmesi, evin içindeki ihtiyaçlarını karşılaması; aynı şekilde erkeklerin de eşlerine karşı biçilen role uymaları beklenir. Evlilik kurumu karşılıklı sevgi, saygı ve sadakati gerektirmektedir. Halk hikâyelerinde aşk temelli kurulan evliliklerin de bu öğelere sadık kaldığını görmekteyiz. Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım hikâyesinde akli dengesini kaybeden Mehmet için Gülfidan “*Bu benim kaderimmiş. Mehmet’in bakımını kendim üstlenmeliyim. Mehmet’e toz kondurmam, Mehmet’e hiç kimse karışmayacak ve bundan sonra onun tüm sorumluluğu bendedir, deli de olsa o benim kocamdır*” (Yılmaz, 2011a: 312) diyerek bağlılığını ve sadakatini gösterir.

Türk aile yapısının bir özelliği de aile bireyleri arasındaki saygının evden ayrılırken de dikkate alınmasıdır. Şah İsmail hikâyesinde Şah İsmail de gurbete çıkmak üzere öncelikle anne ve babasından izin almıştır: “*Anne ve babasından izin alan Şah İsmail, Kamer Tay'a binerek gurbete çıkar*” (Alptekin, 2021: 207).

Aile bireylerinin birbirlerinden ayrı düşmeleri günümüzde de üzücü bir durumdur. Aile içi birlik beraberliğin daim olması temenni edilir. Bu sebeple bazı kültürlerde çocuğun artık yetişkin olduğunu düşünerek kendi evini kurmasına müsaade etme durumu Türk aile geleneği için söz konusu değildir. Türk toplumunda çocuk belli bir yaşa geldiğinde geçerli bir sebep olmadığı sürece evden ayrılmaz,

ailesi ile aynı evde yaşar. Seyfet Çavuş ile Filiz hikâyesinde “*Seyfet Çavuş da ailesinin hasretinden hastalanır yataklara düşer*” (Yılmaz, 2011a: 334). Âşık Garip hikâyesinde Garip, para kazanmak için gurbete gitmeye karar verdiğinde “*Annesi, kız kardeşi ve Senem, her ne kadar Garip’i gurbete gitme fikrinden caydırmaya çalışırlarsa da bunda başarılı olamazlar*” (Alptekin, 2021: 226). Evden ayrılacak olan kişi/kişiler için “*helallik alma*” söz konusudur. Bu durum, her ihtimali göz önüne alarak bir daha görüşememe durumuna yönelik olarak yerine getirilen bir davranıştır. Helalleşmek, Tanrı’yı şahit kabul ederek istenerek veya istenmeden yapılan hataları affetmek ya da kişilerin birbirleri üzerinde bulunan haklarının iyi niyet gösterilerek kabul edilmesidir. “*...Bu suretle annesiyle helalleşen Garip, nişanlısı Senem ile de görüşerek...*” (Alptekin, 2021: 226) ibaresinde söz konusu deyim yer aldığı görülmektedir.

Türk aile kavramı, birtakım alışkanlıklara ve adetlere tabidir. Bunlardan biri de ebeveynin artık bir yetişkin olan çocuklarının evlenmelerini istemeleridir, “*mürüvvetini görmek*” deyiminin de altında yatan sebep budur. Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım hikâyesinde Han ve Pervane Hanım’ın oğulları Mehmet artık büyümüştür. “*Han ile Pervane Hanım artık yaşlanırlar oğullarının mürüvvetini görmek isterler*” (Yılmaz, 2011a: 302). Anne ve baba ölmeden önce çocuklarının hepsinin evlendiğini, çocuklarının olduğunu, bir aile kurduklarını görmek isterler. Bu sayede gözlerinin arkada gitmeyeceğine inanırlar. Çocuk sahibi olmanın önemi kadar, çocukların da bir yetişkin olduklarında evlenmelerinin istenmesi önemlidir. Anne ve babanın, çocukları üstündeki evlilik isteği ve baskısı günümüzde de devam etmektedir. Çünkü bir anne-baba için çocuklarının evlendiğini görmek, torunlarını sevmek hayattan istedikleri nihai emeldir. Diligam Yahya Bey ile Yemen Hanım hikâyesinde “*Beyim, artık bizim de yaşımız geçiyor; bizim de torunlarımızı kucağımıza almamız, torunlarımızı sevmemiz lazım. Bizim de önümüzde bir gelinimizin olması bize hizmet etmesi lazım. Ne düşünüyorsun?*” (Yılmaz, 2011a: 165) ifadelerinden, Türk aile yapısının ulaşmak istediği noktayı görmek mümkündür. Evliliğin ardından ise Bali’nin (2017: 88) de ifade ettiği gibi her evlilikten sonra evlenen çiftin ve ailelerinin beklediği şey bebektir. Bu beklentiyi geçlerin aileleri “*çocuklarımızın mürüvvetini görelim*” şeklinde dile getirirler.

Çocuğunun evlenmesini isteyen anne-baba, öncelikle çocuğunun gönlünde biri olup olmadığını sorar, biri varsa onun için gerekenler yapılır. Aksi takdirde

yapılan evliliğin huzurlu olması beklenmez. Çocuğun özellikle sevdiği, istediği biri yoksa anne ve baba devreye girerek uygun adayları değerlendirir. Son söz yine çocuğa bırakılır. Uygun adayların aranması davranışı, erkek ailesi tarafından yapılır. Kız aileleri, kızlarını istemeye gelen aileleri bekleyen taraftır. Diligam Yahya Bey ile Yemen Hanım hikâyesinde evlenmesini istedikleri Diligam Yahya'ya öncelikle sevdiği, istediği bir kızın olup olmadığını sormaya karar verirler. “*Bey, belki oğlumuz birisini sever. Sonra biz de gider, zengindir diye bir varlıklı kız alıp eve getiririz, huzurumuz bozulur, günümüz gün olmaz. Hele bir de evladımıza soralım, bakalım ki o ne der*” (Yılmaz, 2011a: 165).

Türkler de aile kavramı altında ana – baba, her dönemde önemli bir değer olagelmıştır. Türklerin bozkır kültüründen günümüze değin süregelen geleneksel aile anlayışında ve yaşayışında, ‘ana - baba değeri’, ilkin sevgi, beraberinde saygı gibi evrensel değerler ışığında öncelikle din ve devamında töre ile millî ve geleneksel halini almıştır (Turhan Tuna, 2018: 145). Safranbolu’da evlilik adetleri üzerine yapılan bir araştırmada şu kayıt dikkat çekicidir: “*Safranbolu köy ve kasabalarında evlenmek isteyen ergen oğlan babası ile bu konuyu konuşamaz ve babasının ayakkabılarını ters çevirirdi. Baba evden çıkarken ayakkabıları ters görünce durumu anlar ama hiç oralı olmaz, anlamamış gibi yapardı. Ergen oğlan bu defa babasının ayakkabılarını ters çevirerek yere çivilerdi. Bunun üzerine genelde babalar “oğlan hak etmiş evlenmeyi” diyerek hanımına “uygun kız bak” derdi*” (Erol Çalışkan ve Oral, 2016: 229). Verilen bilgide erkeğin evlenme isteğini babasına direkt söyleyememesinin nedeni yerleşmiş bir saygı anlayışından ve utanma duygusundan kaynaklanıyor denilebilir. Evlilik konusunun babaya farklı sembolik göstergelerle açılmasının yanında Mete Han hikâyesinde yer aldığı gibi “*Hamit Han utancından babasına açılmaz annesinin yardımıyla babasına sevdiği kızı anlatır*” (Yılmaz, 2011b: 371). Dolayısıyla evlenme isteğinin ilan edilmesi anne aracılığıyla da gerçekleşebilmektedir. Türk aile kültüründe babalar, kızları ile evlilik konusunu açık bir şekilde konuşmayı uygun bulmazlar. Genelde anne aracılığı ile evlilik konusu gündeme getirilir. Perizan hikâyesinde Timur Bey “*Hanım, şu bizim kızın fikrini bir al, düşüncesini bir sor bakalım, gelen elçileri neden kabul etmiyor, bir öğren. İsteyeni çok, o da artık belli bir yaşa geldi, verelim birisine*” (Yılmaz, 2011a: 403) diyerek kızı Perizan’ın evlilik hakkındaki düşüncelerini öğrenmek için eşiyle paylaşır ve eşinin kızıyla konuşmasını ister. Bu bağlamda benzer durumun hem yapılan bir

alan araştırmasında hem de bir halk hikâyesinde geçiyor olması, halk anlatılarının kültürel özellikleri barındırması noktasında ispatlayıcıdır. Yine Mete Han hikâyesinde Süreyya'nın evlenme isteğini, yazdığı bir şiir vasıtasıyla belirttiğı görölmektedir: “*Hemen Süreyya'yı çağırtır. Ona isteyip istemediğini sorar. Süreyya bir şiir yazar verir babasına. Şiirde Hamit Han'ı istediğini ve ona vermesini yazmıştır*” (Yılmaz, 2011b: 376). Açıkça ve yüz yüze dile getirilemeyişinin sebebi yine babaya saygı ve utanma duygusuyla açıklanabilir. Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım hikâyesinde de Gülfidan'ın, annesine utancından âşık olduğunu söyleyemiyor olması, Türk toplumundaki anne ve babaya duyulan saygının bir yansımasıdır. Nitekim Türk kültüründe kadın-erkek ilişkilerinin rahat ve alenen yaşanması hoş karşılanmaz. Bu bağlamda sevdiği birinin olduğunu söylemek için araya güvenilir bir aracı konulur. O aracı kişi, anne veya babaya durumu izah eder. Günümüzde bölgeden bölgeye, yöreden yöreye değışmekle birlikte genel anlamda izah edildiğı gibidir.

Eski Türk geleneğinde eş seçiminde kadının, sosyal statü bakımından yüksek, yiğit, güçlü ve sağlıklı erkeğı kendisine eş olarak seçtiğı görölmektedir (Uyanıker, 2019: 333). Perizan hikâyesinde bu duruma örnek olarak “*Perizan: “Ben, güçlü kuvvetli bir insanım. Eğer benim koca olarak alacağım adam benden güçsüz olursa, benden zayıf olursa, bizim kuracağımız yuvanın bir tadı, lezzeti olmaz, o yuvada huzur olmaz. Benim erkeğimin benden güçlü olması lazım.” Diye cevap verir*” (Yılmaz, 2011a: 403) ifadeleri yer alır.

Türk toplum anlayışında kardeşler arasında bir hiyerarşiden söz etmek mümkündür. Özellikle kızdan büyük olan erkekse “ağabey” vasfıyla kız kardeşe müdahale etme ve baskı kurma görülür. Bunun altında yatan temel sebep korumacılıktır. Müdahale ve baskı sonucunda ise kız kardeş nazarında bir çekinme meydana gelir. Bahtiyar hikâyesinde bu durum “*Arkadaşları Bahtiyar'ı yanlarına çağırarak ister fakat Seher, ağabeyleri duyarsa kızarlar diye kabul etmez*” (Yılmaz, 2011b: 4) şeklinde yer alır.

Türk toplumunda eşinden ayrılmış ya da eşini kaybetmiş, bir mesleğı olmayan (çalışmayan) kadınların aileleri tarafından yalnız yaşamaları genellikle uygun görülmez. Bu sebeple kızlarını başına kötü bir şey gelmemesi ve daha rahat etmesi için yanlarına alırlar. Diligam Yahya Bey ile Yemen Hanım hikâyesinde söz

konusu davranış, kızın ağabeyleri tarafından yapılmaktadır. “*Yemen Hanım’ın deli kardeşleri ise: “Senin sahibin yok, yemeğin yok, sen niye bu viraneyi bekliyorsun; haydi yürü baba ocağına” derler ve Yemen Hanım’ı kılıç zoruyla götürürler*” (Yılmaz, 2011a: 170).

Türk toplumunda akrabalık ilişkilerine de ayrı bir önem verilir. Kan bağılılığı, sülale denilen olguyu kuvvetlendirmekte ve bu durum ekonomik, siyasi, sosyal birçok alana da yansımaktadır. Akrabalık ilişkileri bulunanlar aynı soydan geldikleri için hep bir dayanışma, birlik-beraberlik, kayırma, koruma içine girmektedirler. Hasret ile Ferhat hikâyesinde söz konusu durum sır saklama olarak kendini göstermektedir: “*Bunu bir sır olarak saklarlar. Bu sırrı sadece annesi ve dayısının hanımı Gülsüm Hanım bilmektedir*” (Yılmaz, 2011b: 190). Yabancılarla dil öğretimi sürecinde akrabalık bağlarına ve akraba isimlerine A1 seviyesinde yer verildiği unutulmamalıdır. Fakat kuru bir dille dayı, amca, hala, teyze vb. kavramların tanıtılması kalıcılık noktasında yeterli değildir. Bu bağlamda öğretimi sağlamlaştırmak amacıyla olay içerikli metinlerin önemi de ortaya çıkmaktadır.

Kültürümüzde eve gelin gelen kız, artık o evin de bir kızı sayılır. Bu sebeple gelinin refahı gözetilir, iyi şartlarda yaşaması için çaba gösterilir. Hüseyin ile Senem hikâyesinde Ali İzzet Ağa gelini Senem’in oğlunun ölümünden sonra yabancı birine gitmesine razı olmamış, onu en yakın dostuna emanet etmek istemiştir: “*Onun yabancılara gelin olmasına gönlü razı olmayacağı için canından bile çok sevdiği dostu Kahraman Ağa’ya bir mektup yazar. Oğlunun öldüğünü, Senem’i oğluna gelin almasını söyler*” (Yılmaz, 2011a: 27).

4.2.2.3. Kadın-erkek ilişkileri

Eski Türk devlet geleneğinde kadın ile erkek insani değerler açısından eşit haklara sahip olarak kabul edilmiştir. Bu eşitlik, günümüze kadar devamlılığını sürdüren bir anlayışın temelini oluşturmuştur. Kadınlar, doğuştan gelen biyolojik ve fiziksel yapıları nedeniyle erkekler için mahsus işleri de tarih boyunca yerine getirmiştir (Acar, 2019: 396). İslâmiyet’ten önceki dönemde kadın, bütün dışa dönük yaşayan toplumlarda olduğu gibi atlı-bozkır medeniyetinde erkeklerle denk bir hayat sürmekte, hatta erkeklerle beraber ata binmek, ok atmak, kılıç kullanmak ve savaşmak gibi bugünkü algıya göre erkek işi sayılan aktivitelerde de bulunmaktaydı (Duran, 2018: 411). Kadınların eski Türk kültüründeki konumu ve davranışlarına yönelik

bilgileri halk anlatılarında da görebiliriz. Perizan hikâyesinde yer alan “*Turan Bey’le Perizan Hanım güreşe başlarlar. Tam bir saat çarpışır*lar” (Yılmaz, 2011a: 404) ve “*Leyla ana arkadaşlarını yanına alıp Borazan Bey’e baskına gider*” (Yılmaz, 2011a: 405) ifadelerinde de Türk kadınının gücünü ve cesaretini görebilmekteyiz. Kadının beğenisini kazanmak erkek için zahmetli bir süreçtir. Kaşgarlı’ya göre “*bazı Türk çevrelerinde evlenebilmek için müstakbel gelini at koşturmakta, ok atmakta ve güreşte yenmek*” gerekmektedir (Yılmaz, 2004: 113). Modern toplumda bu durum güncelliğini kaybetse de anlatılarda bahsedildiği şekliyle Türk kadınının sahip olduğu vasıflardan haberdar olabiliriz. Bey Beyrek hikâyesinde “*Ak Kavak Kızı, Bey Böyrek’in evlenme isteğini iki şartını daha yerine getirirse kabul edeceğini, aksi takdirde onun kellesini keseceğini söyler*” (Alptekin, 2021: 200) ifadesinde kadının erkek üzerindeki rolünü görebilmekteyiz. Günümüz şartlarında da Türk kadını karakteristik olarak güçlü bir yapıya sahiptir. Eski Türk devletlerindeki kadın imajının Kurtuluş Savaşı dönemlerinde cesaret ve özveri ile tekrar sergilendiğini ve Mustafa Kemal Atatürk’ün kadınlara yönelik politikaları ile söz konusu imajın diriltildiğini söylemek mümkündür. Gerekli zaman devletin başına geçebilen, fiziki güç gerektiren eylemlerde yer alabilen, tüm meslek dallarında başarı sergileyebilen Türk kadını kimliğinin, kültürün tanıtımında yer alması beraberinde birçok kültürel unsuru da getirecektir.

Toplumumuzda kadın ve erkeğin duygusal anlamda hislerini doğrudan olmanın yanı sıra bir takım yöntemlerle ilan etmesi söz konusudur. Türkiye, kültürel anlamda çeşitliliğin olduğu, şehirden şehre dahi farklılıkların görüldüğü bir ülkedir. Bu bağlamda bazı bölgelerde aşkın ilan edilmesinin türkü veya manilerle meydana geldiğini söylemek mümkündür. Özellikle bu durum halk hikâyelerinde ön plana çıkar. Âşıklar, direkt konuşmak yerine türkülerle birbirlerine olan duygularını açarlar. Gerçek hayatta da görülebilen söz konusu durum Bahtiyar hikâyesinde “*Bahtiyar ağanın kızı Seher’e âşıktır. Bunu duyunca sazını yanına alır bağa gider. Türküyle Seher’e aşkını ilan etmek istemektedir*” (Yılmaz, 2011b: 3) yer alır. Ayrıca herhangi bir sözsiz ileti kullanmadan sadece jest ve mimiklerle de duygusal mesaj verildiği görülür. Bu durum bazen bir gizlilik sebebiyle bazen de utanma duygusu dolayısıyla gerçekleşir denilebilir. Günümüzde de özellikle kırsal bölgelerde kadın ile erkek arasındaki ilişki belli kurallar çerçevesinde gelişmektedir. Bahtiyar

hikâyesinde “*Seher arkasına bakar Bahtiyar’a gülümser. Bahtiyar o anda Seher’in de kendisine âşık olduğunu anlar*” (Yılmaz, 2011b: 4).

Türk toplumunda günümüzde bir miktar değişime uğrasa da erkeklerin kadınlardan para almaması anlayışı vardır. Ataerkil bir zihniyete sahip olan kültürde erkeklerin kadınlardan para alması bir gurursuzluk, güçsüzlük belirtisi olarak görülür. Âşık Garip hikâyesinde “*Senem, Garip için bu parayı biriktirir; fakat Garip bunu kabul etmez*” (Alptekin, 2021: 226) ibaresinin yer alması söz konusu anlayışa örnek teşkil etmektedir. Erkek için, gurbete gidip yıllarca sevdiklerinden ayrı yaşayarak para kazanmak, sevdiği kadından para almaktan daha onurlu bir davranış olarak kabul edilir.

4.2.2.4. Arkadaşlar arası ilişkiler

Toplumsal bağların kuvvetlendirilmesinde en önemli unsurlardan biri olan dostluk ve arkadaşlık, Türk kültürünün önemli kadim unsurlarından biridir. Divânü Lügâti’t-Türk’te bu kavramlar adaş: dost, arkadaş, koldaş: arkadaş köngüldeş: gönül arkadaşı şeklinde günümüzdekine yakın anlamlarda kullanılmaktadır (Türktaş, 2020: 1020). Arkadaşlar arası ilişkilerin boyutu onu karşılayan isimlerde dahi görülebilmektedir. Türk kültüründe dostluğa verilen önem, birbirlerine kız alıp vermede de kendini gösterir. Nitekim aileler kızlarını güvendikleri, sevdikleri, emanet etmekten çekinmeyecekleri ailelere vermek isterler. Bu sebeple tanımadıkları aileler kızlarını istediklerinde o aile için ayrıntılı bir araştırmaya girişirler. Mete Han hikâyesinde Aziz Han da kızını çok sevdiği dostu olan Mete Han istediği için büyük mutluluk duymuş, bunu bir onur telakki etmiştir: “*Aziz Han bunu öğrenince çok sevinir. Çok sevdiği dostum dediği Mete Han, kızını gelini olarak istemektedir*” (Yılmaz, 2011b: 374). Hüseyin ile Senem hikâyesinde Ali İzzet Ağa, dostu Kahraman Ağa’yı canından bile çok sevdiğini belirterek ona artık bir kızı sayılan gelinini emanet edecek kadar güvenmektedir. “*...canından bile çok sevdiği dostu Kahraman Ağa’ya bir mektup yazar. Oğlunun öldüğünü, Senem’i oğluna gelin almasını söyler*” (Yılmaz, 2011a: 27). Kahraman Ağa ise Ali İzzet Ağa’ya sevgi ve dostluğunu şu sözlerle dile getirir: “*Selâmünaleyküm Ali İzzet Ağa, senin gibi sadık bir dostu ben değişir miyim hiç dünyaya, senin gelinini Rabbim bana nasip etmedi, onu geri getirdim. Gözün aydın olsun, oğlun da sapasağlam evine geldi. Artık bana da verdiğin emaneti geriye teslim etmek düşer der*” (Yılmaz, 2011a: 33). Arkadaşlık,

dostluk insanların sosyal bir varlık olmasından ileri gelerek tüm toplumlarda bir gerekliliktir. Türk toplumunda da “*Dost için çiğ tavuk yenir*” atasözü arkadaşlığa, dostluğa verilen kıymetin göstergesidir. Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım hikâyesinde Mehmet âşık olduğu için dalgın ve üzgündür. “*Mehmet’in arkadaşları Mehmet’in halini fark ederler sorarlar. Mehmet sazı eline alır, arkadaşlarını etrafına oturtur, derdini saziyle anlatır. Saat geç olmuştur, arkadaşları Mehmet’i evine götürürler*” (Yılmaz, 2011a: 304). Burada Mehmet’in zor zamanında arkadaşları onu yalnız bırakmamıştır. Mehmet de derdini arkadaşlarına anlatarak acısını paylaşmak istemiştir. Yine Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım hikâyesinde Gülfidan’ın utandığı bir konuda arkadaşı Selbi Naz ona yardım etmiş ve annesiyle arasında elçilik yaparak süreci hızlandırmıştır. “*Gülfidan da Mehmet’i görür görmez âşık olmuştur. Annesi halini sorar ama Gülfidan utancından söyleyemez. Annesi Gülfidan’ın yakın arkadaşı Selbi Naz’a gider sorar. Selbi Naz durumu öğrenir Gülfidan’ın annesine anlatır*” (Yılmaz, 2011a: 307). Kültürümüzde arkadaş olarak görülen kişinin derdine ortak olmak, elden gelen yardımı esirgememek bir niteliktir. Bahtiyar hikâyesinde “*Eşkiya Kasım, gel, sen bana arkadaş ol. Sana silah tutmasını, ok atmasını, dövüşmek için ne gerekiyorsa, her şeyi öğreteceğim. Sonra da gidip Seher’ini seninle beraber alacağız o zalimlerin elinden*” (Yılmaz, 2011b: 8) denmektedir. Burada arkadaşlık ilişkisinin boyutuna şahit olmaktayız. Eşkiya Kasım yeni tanınmasına rağmen Bahtiyar’ın iyi niyet ve mazlumluğunu görmüş, ona yardım eli uzatmaya karar vermiştir. “*Ağaç yaprağıyla, insan dostuyla güzeldir*” atasözünde de belirtildiği gibi detsuz, arkadaşsız bir insan, yaprakları olmayan ağaç gibidir. Hüseyin ile Senem hikâyesinde Hüseyin’in arkadaşı yaptığı hatanın farkına varıp “*Hüseyin, kardeşim hakkını helal et. Sana çok kızdığım dan babana senin öldüğünü haber veren bir mektup yazdım*” (Yılmaz, 2011a: 28) diyerek Hüseyin’den helallik isteyip özür dilemiştir.

Toplumumuzda “*hemşehri*” kavramı aidiyet hissedilen coğrafi alan temelinde insanları ortak paydada buluşturan önemli bir olgudur. Yurtdışı haricinde Türkiye içinde dahi aynı memlekettten olanların ilişkileri “memleketli” ekseninde güçlüdür. Memleketli/hemşehri ayrıcalığı özellikle “memleket” olan yerin dışında bir yerde insanların kendinden bir parça bulduğunu hissettiğinde, ait olduğu toprakların kokusunu aldığı nda kendini daha net gösterir. Bu bağlamda memleketinden ayrılıp başka bir yere giden kişi için gittiği yerde memleketinden insanların olduğu

mekânları tercih etmesi doğaldır. Aynur Köse'nin (2008: 222) tespitine göre toplumsal ilişkilerin ve pratiklerin bir kısmının fiziki mekânla doğrudan bağlantılı olarak kurgulanması ve bu şekilde anlam kazanması söz konusudur. Toplumsal ilişkilerin ana temasını mekânsallık oluşturmaktadır. Hemşehrilik de coğrafi bir mekândan ve ona ilişkin tahayyülden doğan bir olgudur. Zira Türkiye örneğinde insanların coğrafi bir alanla kurdukları tahayyüller içinde en kapsamlısının “memleket”e ilişkin olduğu gözlenmektedir. Seyfet Çavuş ile Filiz hikâyesindeki “*Balıkesir’den tanıdığı köylülerinin oturduğu bir mahalleyi bulur, oraya yerleşir*” (Yılmaz, 2011a: 331) cümlesi de memleketli/hemşehri olgusunun yaşama ve kararlara sirayet etme şeklini göstermektedir.

4.2.2.5. Komşuluk ilişkileri

Türklerde komşu ve komşuluğa dair birçok davranış örüntüsü bulunmaktadır. İnsanlar arası ilişkilerin önemli bir noktası olan komşuluk, atasözlerine kadar yansımış olan insani ilişkiler çerçevesinin bir gerekliliğidir. Komşu, Türkler için sadece yakın evlerde oturmak değil, iyi günde de kötü günde de başvurulabilecek bir değerdir. Öyle ki Seyfet Çavuş ile Filiz hikâyesinde komşuluğun yardıma ihtiyaç olduğu noktada devreye girmesi söz konusudur: “*Kızım, şu tandırın üstünde bir yemek pişirdim de suyunu, tuzunu koyamıyorum, artık benden geçti,*” der Ayşe teyze, “*Allah rızası için, ne olur, bir gel de şu yemeğin tadına tuzuna bir bak*” (Yılmaz, 2011a: 326). *Filiz hemen oğlu Ümit’in kolundan tutar, daha küçük olan Şeref’i de kucağına alır, Ayşe teyzeyle beraber eve gelir*” (Yılmaz, 2011a: 326).

4.2.2.6. Etnik ve dini farklılıklardan doğan ilişkiler

Türkler çağlar boyunca birçok dine mensup olmuş, birçok kültürle iç içe yaşamış bir kavimdir. Bu bağlamda Türk toplumu etnik ve dini çeşitliliğe hoşgörü ile bakabilme yetisi kazanmıştır. Dolayısıyla asırlarca birçok medeniyeti himayesi altına alabilmiş ve idare edebilmiştir. Günümüzde söz konusu çeşitliliğe evlilik hususundaki bakış açısının bölgeden bölgeye değiştiği söylenebilir. Farklı din ya da ırk ile evliliğe ailelerce karşı çıkılması, ayırıştırma veya ötekileştirme amacı taşımayan, ilerleyen süreçte kültürel farklılığın evlilik için sorun teşkil edebileceği öngörüsünü barındırmaktadır. Bunun yanı sıra İslami kuralların uygulanmasının tercih edilmesi de söz konusudur. Bey Beyrek hikâyesinde Müslüman olan Bey Beyrek evlenebilmek için kızı dinine davet etmiştir. “*...kız, Bey Böyrek’i görmeye*

gider ve eğer Hristiyan olursa onu kurtaracağını, babasının baş veziri yapacağını ve onunla evleneceğini söyler. Bey Böyrek, bu teklifi reddeder ve kızı kendi dinine davet eder. Bu teklif kızın hoşuna gider ve İslâmiyet'i kabul eder” (Alptekin, 2021: 201).

4.2.2.7. Nesiller arası ilişkiler

Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım hikâyesinde Han, yolda giderken yardıma ihtiyacı olduğunu düşündüğü yaşlı bir neneyi görür ve onun elini öper halini hatırlar sorar. Türk kültüründe yaşlılara saygıda kusur etmemeye dikkat edilir. Yaşlı insanlar danışılan, fikir alınan, fikirleri önemsenen, öncelik verilen konumdadırlar. Onların hayat tecrübelerinden faydalanmak, ders niteliği de taşımaktadır. Büyüklerin elinden küçüklerin gözlerinden öpmek Türk kültüründe bir gelenektir. Baba, anne, öğretmen, akraba büyükleri gibi insanların elleri, bayramlarda ve ziyaret edildiklerinde öpülür. Bu bir saygı göstergesidir. Küçüklerin de gözlerinden öpülmesi sevgi belirtisi olarak tanımlanır. Hüseyin ile Senem hikâyesinde “*Hüseyin, Kahraman Ağa'nın elini öper, o da Hüseyin'in gözlerinden öper*” (Yılmaz, 2011a: 29) denilmektedir. Perizan hikâyesinde ise “*Borazan Bey, üzgün, mütevazı bir tutum takınıp koşar, Leyla Ananın elini öper*” (Yılmaz, 2011a: 406) şeklinde el öpme davranışı dile getirilmiştir. Türk toplumunda yaşça büyük insanlara saygı göstergesi olarak “*el öpme*” geleneğinin yabancılara kültürel tanıtım için sembolik bir hareket olarak kabul edilmesi yanlış olmayacaktır. Buradan yola çıkılarak kültüre ait farklı davranış ve ifade ediş biçimleri de tanıtılabilir.

Kültürümüzde yaşça büyük insanların tecrübelerine ve saygınlıklarına binaen onlara danışılması ve bir işte öncülük etmelerinin istenilmesi söz konusudur. Bu durum özellikle kadın-erkek ilişkilerinde meydana gelmektedir. Çiftin aralarındaki sorunun çözümü için bir büyüğün devreye girdiği görülmektedir. Diligam Yahya Bey ile Yemen Hanım hikâyesinde tekrar memleketine dönen ve eşinin ağabeyleri tarafından baba evine götürüldüğünü öğrenen Diligam Yahya Bey, eşinin eve dönmesi için ekmekçi neneyi araya sokar: “*Diligam Yahya Bey neneden Yemen'i gidip tekrar istemesini rica eder*” (Yılmaz, 2011a: 176).

4.2.3. Değerler, İnanışlar ve Tutumlar

4.2.3.1. Meslekler

Seyis: Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım hikâyesinde seyislik mesleğinin yer aldığı görülür. Seyis; atların beslenmesi ve temizliklerinde görevli kişidir. Gülfidan'ın babası da Seyis İlyas olarak tanınmaktadır. “Kızın seyis İlyas'ın kızı olduğunu öğrenirler gider Han'a bildirirler” (Yılmaz, 2011a: 309).

Âşıklık: Âşıklık geleneğinde âşıklık tek bir yolla değil birçok farklı yollarla edinilmektedir. Doğan Kaya (2003) Türkiye'deki âşıkların âşıklığa başlamaları çeşitli veçheleri ile kendini gösterir diyerek bunların başlıcalarını şöyle sıralamıştır:

1. Çıraklık,
2. Ustamalı şiir söyleme ve çevredeki âşıklardan etkilenme,
3. Türkölü hikâye dinleyerek veya okuyarak yetişme,
4. Sazlı-sözlü ortamda yetişme,
5. Rüya sonrası âşık olma,
6. Manevî etki sonucu âşık olma,
7. Dert sebebiyle âşık olma,
8. Seveda sebebiyle âşık olma,
9. Ruhi depresyon sonucu âşık olma,
10. Millî duyguların galebe çalmasıyla âşık olma,
11. Diğer Sebepler.

Âşık Garip hikâyesinde de Resul “Bir gün şairlerin yanına çırac olarak girmeye karar verir. Altı ay şairlerin yanında bulunur; fakat ustaları ona âşıklığa ve saz çalmaya dair hiçbir şey öğretmezler” (Alptekin, 2021: 226), “...Keloğlan, Resul'dan saz çalmasını ister. Ancak Resul, saz çalmasını bilmediği için Keloğlan onu aşağılar. Bu duruma çok üzülen Resul, yatsı namazını kıldıktan sonra Allah'a kendisine âşıklık vermesi için dua eder” (Alptekin, 2021: 226). Duasının ardından rüyasında âşık olur. Âşıklık geleneği ve buna bağlı gelişen pratikler Türk kültürüyle doğrudan bağlantılı denilebilir. Cafer Özdemir'in (2016) âşıklık geleneğinin barındırdığı değerler ve kültürel aktarım ile ilgili yaptığı çalışmasında, Türkçenin yabancılara öğretiminde de ele alınabilecek kültürel değer ve olguların yer aldığı görülür. Bunlar; mazlumlara koruma, anne-baba algısı, büyüklere danışma, davetsiz yere gitmeme, dostluk, mal-mülk algısı gibi kültürel varlığa temas eden olgulardır.

Âşıklar; halkın sıkıntı ve şikâyetlerini, kendi yaşadıkları olaylarla da özdeşleştirerek, toplumdaki yanlışlıklara, bozukluklara karşı toplumun tepkisini dile getirmişler ve yazdıkları şiirlerle onları iyiye, güzele ve doğru olana yönlendirmeye çalışmışlardır (Arı, 2015: 283). Özdemir (2016: 226), Bascom'un folklorun işlevleri konusundaki görüşlerine göz atarak “kültürü gelecek kuşaklara aktarma ve eğitim” işlevine âşıklık geleneğinin de hizmet ettiği düşüncesine yer vermiştir. Bu bağlamda yabancılara Türkçe öğretiminde aktarılması uygun olan kültürel unsurların âşıklıkla dair verilerde (halk hikâyeleri, şiirler) aranması isabetli ve yararlı olacaktır.

4.2.3.2. Milli kimlik

Tarih boyunca “ordu – millet” geleneği içinde yaşayan Türkler, askeri disiplinlerini sosyal yaşamlarından devlet sisteminin işleyişine kadar her sahaya yaymışlardır (Türksever, 2014: 50). Türklerin tarihleri boyunca savaşmalarını gerektiren coğrafyalarda ikamet etmeleri, onları iyi bir savaşçı ve stratejik bir toplum yapmasıyla öngörülü bir bakışa ulaştırması noktasında olumludur. Aynı zamanda daima kendi varlıklarını korumak zorunda olan Türkler yerleştikleri bölgeyi yurt bilmişler, vatan kavramını her şeyin üstünde tutmuşlardır. İslamiyet'in kabulünden sonra ise gaza-cihat politikasıyla savaşta hayatını kaybedenler için Allah uğruna can verme gerekçesiyle “şehit” olarak kabul edilmiş, şehitlik mertebesine ulaşanların ise diğer insanlardan ayrı bir yeri olmuştur. Türksever'e (2014: 50) göre bu durum, günümüze “*her Türk asker doğar*” sloganından, asker ocağına gönderilen gence annesi tarafından kına yakılmasına; asker ocağına peygamber ocağı denmesinden günümüzdeki şehit cenazelerine bütün milletin tek vücut olarak katılıp “Şehitler ölmez vatan bölünmez” sloganına kadar ulaşmıştır. Şah İsmail hikâyesinde “*Kızın yedi kardeşi devlerle savaşmakta olup bunlardan üçü de şehit olmuştur*” (Alptekin, 2021: 207) denilerek şehitlik kavramına değinilmiştir. Seyfet Çavuş ile Filiz hikâyesinde şehitlik üzerine “*...babasının Seyfet Çavuş olduğunu ve askerde şehit olduğunu söyler*” ibaresi yer almaktadır. Türk milleti, tarihinin zor dönemlerinde dayanışmayı hiçbir zaman bırakmamış, elindeki son lokmaya, ayağındaki tek ayakkabıya kadar feda etmiştir. Özellikle askerlere bu noktada milletin bir evladı gözüyle bakılır. Seyfet Çavuş ile Filiz hikâyesinde Ayşe Teyze'nin gördüğü askere öncelikle birinci temel ihtiyaç olan açlığını sorması “*Buyur, asker oğlum, ekmek mi istiyorsun yavrum?*” (Yılmaz, 2011a: 325) anlatılardaki dayanışma ruhunu göstermektedir.

4.2.3.3. Bölgesel kültür

Orta çağdan kalma feodal sistemin, ülkemizde de sık karşılaşılan bir uzantısıdır Ağalık. Toprak sahibi olmakla üzerinde yaşayan insan toplulukları üzerinde de hak sahibi olmayı, içerisinde yaşanan ülke demokratik bir yapıyla yönetilse bile sahip olunan toprak parçası üzerinde kurulan monarşik bir düzeni ifade eder. 21. yüzyıla birlikte ağalık sistemi yaygınlığını yitirse de varlığını halen sürdürmektedir (https://tr.wikipedia.org/wiki/A%C4%9Fal%C4%B1k_sistemi). Ağa ve ağalık sistemi bölgesel kültürü yansıtan bir düzendir. Serarslan, (2013: 20) toprak ağalığının özellikle ülkemizin Doğu ve Güney Doğu illerinde Osmanlı döneminden bu yana varlığını sürdürdüğünü belirtir. Hüseyin ile Senem hikâyesinde “*Diyarbakır’da aşiret ağası olan Ali İzzet Ağa’nın sadece...*” (Yılmaz, 2011a: 25) ifadeleri geçmektedir. Ağa ve ağalık sisteminin Türk edebiyatına da yansıdığı ve bazı eserlerde eleştirel nitelikte ana unsur olarak yer aldığı görülür. Tabii ki sosyal ve kültürel bir unsur olması halk anlatılarına da sirayet etmesine ortam oluşturmuştur. Bahtiyar adlı hikâyede “*Köyün bir ağası vardı, köy halkı genellikle ağanın bağında, bahçesinde ırgatlık yaparak veya hayvanlarına bakarak geçimini sağlardı*” (Yılmaz, 2011b: 3) şeklinde ‘ağa’ kavramına değinilmiştir. Diligam Yahya Bey ve Yemen Hanım hikâyesine yansımaları ise “*Bunun kapısında hizmetkâr olan adamlar ağa olmaya başlarlar, köyün ağası olmaya, köyün hükümdarı olmaya başlarlar*” (Yılmaz, 2011a: 167) şeklinde olmuştur. Kısaca, yerleşim yerinin hâkimiyetini tek elde tutma olarak tanımlanabilecek ağalığın sona erişini mevcut alıntıda görebilmekteyiz. Hasret ile Ferhat hikâyesinde “*İskender Bey varlıklı bir ağa olduğu için delikanlıyı sahiplenir işe alır*” (Yılmaz, 2011b: 188) şeklinde ağanın merhamet sahibi, muhtaçlara yardım eli uzatan konumuyla yer almıştır.

Halk anlatıları, yaşayan kültürel özelliklere yer vermekle birlikte güncel olmayan unsurları da barındırabilir. Bu durumda konuya bir açıklık getirerek öğrenciler aydınlatılabilir. Aynı zamanda kültürümüze ait yanlış algıların kırılması konusunda da bahsedilen unsurlar yardımcı olabilir. Erkeklerin ikinci bir kadın ile evlilik yapması İslami çerçevede kabul gören, tarihin bazı dönemlerinde ise gerçekleşmiş bir durumdur. Bunun çeşitli sebepleri olmakla birlikte günümüz modern Türk toplumu nezdinde hoş karşılanmayan ve yasal anlamda da izni olmayan bir konudur. Fakat ülkemizin bazı bölgelerinde gayri resmi olarak bu durumun

yaşandığı görülmektedir. Bey Beyrek hikâyesinde “*Bu arada padişah ikinci evliliğini yapar*” (Alptekin, 2021: 199) denilerek çok eşliliğe değinilmiştir.

Tandır, kırsal bölgelerde yere kazılan çukurun ısıtma ve pişirme amacıyla kullanılmasıdır. Tandır üzerinde yapılan yemeklerin daha lezzetli olduğu bilinmektedir. Günümüzde de özellikle tandır kebab, tandır ekmeği, kuzu tandır gibi kültürümüze özgü yiyecekler yapılmaya devam etmektedir. Tandır, Seyfet Çavuş ile Filiz hikâyesinde “*Köyün içlerine doğru ilerler ki nihayet bir tandır dumanının tüttüğünü görür*” (Yılmaz, 2011a: 325).

4.2.3.4. Tarihi ve dini şahsiyetler

Hızır, derviş: Halk inanışlarda Hızır; umudun, geleceğin, kimsesizliğin simgesidir. Hızır ermiştir, dervıştır, kurtarıcıdır. Yolda kalmışların rehberidir. Kötülüklerin cezalandırıcısıdır. Ölümsüzlük suyu içmiştir, nurdur ve ölümsüzdür. Hızır, halkın inanış dünyasında var ettiği sosyal olgu, olabilirlik, umut dünyası ve beklentilerin adıdır. Hızır düşüncesi ve inancının temelinde yoksullara, kimsesizlere, gariplere yardım vardır (Çınar, 2020: 63). Bu bağlamda Türk kültüründe Hızır’a olan inancın yeri büyüktür. Söz konusu inanç, birçok halk anlatısına da yansımıştır. Bununla birlikte halk hikâyelerinde de Hızır motifine sıkça rastlanmaktadır. Âşık Garip hikâyesinde “*Yolda birçok zorlukla karşılaşan Garip Hazreti Hızır’ın yardımıyla tüm zorlukları yenerek kısa sürede Erzurum ve Kars üzerinden Tiflis’e gider*” (Alptekin, 2021: 226) sözleriyle Hızır’ın zor zamanlarda yardıma yetiştiğinden ve “*Hazreti Hızır, Garip’e atının ayağının altından toprak almasını ve annesinin gözüne sürmesini tavsiye eder. Böylelikle annesinin gözleri yeniden görecektir*” (Alptekin, 2021: 226) sözleriyle Hızır’ın tedavi edici vasfının olduğundan bahsedilir. Günümüz toplum inancında da hâlâ Hızır’a olan inanç ve saygı yerini korumaktadır. Buna bağlı olarak kaynağı çözülemeyen bir “kurtarılış” anının Hz. Hızır’a bağlanması söz konusudur. “*Hızır gibi yetişmek*” deyimini de kültürün bu yönünü yansıtmaktadır. Bey Beyrek hikâyesindeki “*Tam o sırada, aksakallı bir ihtiyar çıka gelir ve padişahın derdini, kısrağının tayı, köpeğinin de tazısı olmadığını bilir*” (Alptekin, 2021: 202) alıntısında da görüldüğü gibi o her şeyden haberdardır ve en darda kalınan anda ortaya çıkmaktadır. Şah İsmail hikâyesinde de derviş, her şeyi bilen ve her şeyin farkında olan bir konumdadır:

“Namaz sırasında yanlarına gelen bir derviş, bunların padişah ve veziri olduğunu bilir” (Alptekin, 2021: 206).

Pir, derviş, Hızır gibi dini anlam yüklenen esrarengiz kişiliklerin anlatılarda kurtarıcı ve ders verici vasıflarının yoğun olduğu görülmektedir. Hüseyin ile Senem hikâyesinde Hüseyin’in dertli bir anında karşısına pir çıkmış ve onun sırtını sıvazlayarak derdine derman olmuştur. Dolayısıyla pir burada Tanrı’nın izniyle kurtarıcı rolündedir: “Hüseyin o yalvarışını bitirmiştir ki fani bir ihtiyar kılığında bir pir aniden peyda olur: “Selâmünaleyküm, Hüseyin oğlum,” der. Hüseyin şaşkınlıkla: “Aleykümselâm, baba,” diye karşılık verir. Pir: “Yavrum, sırtını şöyle bir sıvazlayayım da derdin şifa bulsun” der” (Yılmaz, 2011a: 30). Günay, (2011: 136) rüyada bade içmeyi 1. Hazırlık Evresi, 2. Rüya, 3. Uyanış ve 4. İlk Deyiş olarak dört evreye ayırmıştır. Mete Han hikâyesinde rüya evresinde pir elinden bade içme “Hızır Baba, çekti heybesini, heybesinin içerisinden, üç tane kadeh çıkardı. Bu kadehlerdi Allah tarafından, sevdiği kullarına Hızır tarafından ikram edilen, Hak âşıklarına sunulan bir sudur” ve sevgilinin resmi ile karşılaşma “Hızır Hamit Han’a bir kızın suretini gösterir” (Yılmaz, 2011b: 367) aşamalarında pirin etkin rol oynadığı görülmektedir. İncelenen hikâyede de Hızır, Hamit Han’ın rüyasına girerek ona kadeh sunan ve bir güzelin resmini gösteren konumdadır. Rüyanın ardından Hamit Han resmini gördüğü Süreyya’ya âşık olur. Böylelikle Türk dini inancındaki Hızır kültürünün yer bulduğu alanlardan birinin de bilhassa âşıklık geleneğindeki rüyada bade içme motifi olduğu görülmüş olmaktadır.

Kırklar/Gayb Erenleri: Halk inançlarında “Kırk”, “Yarı Kırk”, “Kırklı”, “Kırklamak”, “Kırkı Çıkmış Olmak” bütün kesimlerde yaygın olmakla beraber, “Kırklar” daha ziyade tasavvuf ve Alevi-Bektaşî Müslüman Türk felsefesinde yer almaktadır (Kalafat, 1994: 15). Kırklar, “Gayb Erenleri” (bilinmeyen erenler) adı ile de bilinir. Üçler, yediler, kırklar her asırda mevcutturlar. Seslerini yükseltmezler ve Hak’tan başkasını bilmezler (Turhan Tuna, 2017: 223). Kırklar motifi halk anlatılarına rüyada kırklar elinden bade içmek olarak da yansımıştır. Şah İsmail hikâyesinde “Şah İsmail, uyuduğu çeşmenin başında kırklar elinden bade içir” (Alptekin, 2021: 206)

Tarihi kişiler: Seyfet Çavuş ile Filiz hikâyesinde Kazım Karabekir Paşa yer almaktadır: “Doğu cephesinin başında bulunan Kazım Karabekir Paşa, Balıkesir’den

kendi birliğine katılmak üzere bir tabur asker ister” (Yılmaz, 2011a: 323). Kazım Karabekir Paşa, İstanbul doğumlu, askeri okullarda eğitim görmüş ve Kurtuluş Savaşı yıllarında gösterdiği başarılarla tarihte önemli bir isim olmuştur. Kâzım Karabekir doğuda Ermeni mezalimi sonucu yetim kalan binlerce çocuğa sahip çıkmıştır. Aynı zamanda siyasete de giren Kazım Karabekir, İsmet İnönü döneminde meclis başkanlığı da yapmıştır. 1948’de vefat etmiştir, şu an naaşı Atatürk Orman Çiftliği’ndeki Devlet Mezarlığı’ndadır (Küçük, 2002).

4.2.3.5. Sanat (müzik, edebiyat, el sanatları vb.)

Türkü: Türküler; sevinçlerin, özlemlerin, ayrılıkların, kavuşmaların, şükürlerin tercümanı olmuş bestelerdir. Diligam Yahya Bey ve Yemen Hanım hikâyesine türkü, *“Baba ocağına, yârine özlemini türküyle dillendirir”* (Yılmaz, 2011a: 171) ifadesinde yer aldığı gibi Diligam Yahya Bey’in özlemine tercüman olmuştur. Bu bağlamda türkülerin, Türk müzik anlayışında bir rahatlama, arınma, duyguların dışavurumunda kolaylık sağlama niteliklerinden söz edebiliriz. Bahtiyar hikâyesinde ise türkü söylemeye dair *“Bahtiyar gariban bir çocuk olduğundan, onun her daim dertli olan gönlünde hep türkü söylemek vardı, bazen kendi kendine türküler söylerdi”* (Yılmaz, 2011b: 3) denilerek türkülerin dertli gönüllerin tercümanı olmasına, *“Bahtiyar ağanın kızı Seher’e âşıktır. Bunu duyunca sazını yanına alır bağa gider. Türküyle Seher’e aşkını ilan etmek istemektedir”* (Yılmaz, 2011b: 3) denilerek türkülerin aşk itirafında bulunulmasında kullanılmasına, *“Bahtiyar hiç parası olmadığını söyler, kim olduğunu, başından geçenleri bir türküyle anlatır”* (Yılmaz, 2011b: 8) denilerek ise türkülerin mevcut durumu açıklamada kullanılmasına işaret edilir. Hasret ile Ferhat hikâyesinde *“Ferhat’ın sesinin güzel olduğunu, onun güzel türkü söylediğini bildiğini söyleyip davet eder”* (Yılmaz, 2011b: 200) denilerek meclislerde türkü söylendiği görülür. Hüseyin ile Senem hikâyesinde Hüseyin, *“Sazını eline alır türküyle atın üstündeki gelinin sevdiği kız Senem olduğunu dile getirir”* (Yılmaz, 2011a: 29). Mete Han hikâyesinde *“Âşık çaldıkça Süreyya uyanmaya başlar. Aşığa bir de o türkü söyler. Türküsünde bir oğlana âşık olduğunu dile getirir”* (Yılmaz, 2011b: 369) ifadeleri yer alır. Günay, (2011: 136) rüyasında âşıklığa ulaşan kişilerin uyandıkları zaman söyledikleri ilk deyişleri gördükleri rüyanın tasviri olduğunu, bu ilk deyişlerde âşığın, başından geçenleri naklettiğini belirtir. Perizan hikâyesinde *“Orada annesi Turan Bey’e bir türküyle öğüt verir”* (Yılmaz, 2011a: 404) ifadesiyle türkünün öğüt verme amacıyla

kullanımı söz konusudur. Dolayısıyla türkülerin konu bakımından öğüt niteliği de taşıdığı söylenebilir. Seyfet Çavuş ile Filiz hikâyesinde “*Acısını türküye sığdırır dağlara taşlara feryat eder*” (Yılmaz, 2011a: 330) cümlesiyle türkülerin üzüntüyle beraber dışa vurulan isyana aracılık yaptığı görülmektedir. Ayrıca aynı hikâyede “*Seyfet Çavuş da ölme ihtimaline karşı Filiz için bir türkü yazar verir*” (Yılmaz, 2011a: 336) denilerek türkülerin herhangi bir yere bir kişiye veda edilirken hissedilen duyguların, düşüncelerin tercümanı olarak kullanıldığı görülmektedir.

Türk müzik kültürü oldukça gelişmiş bir alandır. Müziğin eğitimsel işlevi düşünüldüğünde ders sürecinde yardımcı unsur olarak yer verilmesi faydalı olacaktır. Müzik türlerinden biri de halk hikâyelerinin sanatsal ve estetik yanını da oluşturan türkülerdir. Daha önce de belirtildiği gibi türkü dinletisi ile Türkçe öğretimine katkı sağlanabilir. Buradan yola çıkarak ise türkülerin Türk kültüründe hangi alanlarda ve hangi sebeplerle seslendirildiğine de değinilebilir. Âşık Garip hikâyesinde “*Garip, söylediği türkülerle kendisini tanıtarak sevdiğini Şah Veled'in elinden alır*” (Alptekin, 2021: 227) ifadesine türkünün hangi amaçla söylendiği noktasında yer verilebilir. Bey Beyrek hikâyesinde türkü ile memleketten haber sorulduğuna “*Bey Böyrek, kervan sahibinin, bir zamanlar babasının yanına gelen Bezirgân Hoca olduğunu anlayınca yedi yıldır uzak kaldığı memleketinden türkü ile haber sorar ve her şeyi ondan öğrenir*” (Alptekin, 2021: 201), zor durumda türkü ile yardım çağrıldığına “*Her tarafı yara bere içinde kalan Bey Böyrek, türkü ile atını yardıma çağırır*” (Alptekin, 2021: 201) ve türkünün eğlendirme amacıyla söylendiğine “*...onun aynı zamanda iyi tef çaldığını, türkü söylediğini duyunca da âşık olarak onu, kadınların yanına götürürler*” (Alptekin, 2021: 202) dair ifadeler yer almaktadır.

Kopuz: Türklerin en eski milli çalgıları kopuzdur. Günümüzde kullanılan saz, bahsedilen kopuzun bir devamı niteliğindedir (Akın, 2020). Saz, özellikle bir âşık için su kadar hayati öneme sahiptir. Nitekim âşık, sazı ile var olur, sazı ile içini döker, dile gelir. Halk hikâyelerinde de duyguların dışavurumu saz eşliğinde meydana gelir. Sazın olmadığı yerlerde saç tellerini saz gibi kullanmak, âşık için sazın önemine bir delildir. Halk hikâyelerinin temel öğelerinden biri olan sazın Türkiye’deki kullanım alanı hakkında bilgi verilmesi, saz dinletisi yapılması, saz eşliğinde söylenen türkülerin hikayeleştirilmesi gibi etkinlikler Türkçe öğretim

sürecini eğlenceli kılarak dersi etkin hale getirecektir. Aynı zamanda Türk müzik kültürü hakkında da aktarım sağlanmış olacaktır.

Kaval: Kaval, Orta Asya'dan göçler sonucu yayılmıştır. Geçimini hayvancılık ile sağlayan topluluklar, göçler sırasında kavalı öncelikle Batı Asya'ya sonrasında Avrupa'ya da taşımış ve tanıtmıştır. Geçimini hayvan sürülerinden sağlayan bir toplumun çoban olarak anılması doğaldır. Dedeleri (ataları) çoban olan bir milletin her ferдинin kaval sesine duyduğu hissi duyguların, bu durumun bir sonucu olması belki de tesadüf değildir. Ama Türkler, Anadolu'da veya göç ettikleri diğer yerlerde yerleşik düzene geçtiklerinde, hayvancılık dışında uğraşlarla da ilgilenmiş ve bu uğraşları meslek olarak edinmişlerdir. Bu durum kavalın, onu çalan kişiyle (çoban) anılmasına ve şu an kaval denince akla ilk olarak çobanların gelmesine sebep olmuştur (Atasoy, 2013: 91). Diligam Yahya Bey ve Yemen Hanım hikâyesinde yer alan “...o çobanın kavalı bunlara bir ninni gibi gelir” (Yılmaz, 2011a: 164) ifadesinde kavalın niteliklerinden bahsetmek mümkündür.

Dokumacılık: Türk kültür tarihinin en eski bilinen halısı, arkeologlar tarafından MÖ 5. Yüzyıla ait olduğu düşünülen, Altay dağlarının Pazırık bölgesindeki beşinci kurganda ortaya çıkarılmıştır (Özmenli, 2017: 341). Bu bağlamda Türk el sanatlarının en köklü olanlarından birisi de halı dokumacılığıdır. Yapılan araştırmalar incelendiğinde halı üzerine nakşedilen figürlerin dönem insanının ruhsal durumunun, anlatmak istediği bir sırrının, özleminin, aşkının, intikamının yansımaları olduğu görülmüştür. Dolayısıyla dokunulan halılarda Türk kültür tarihinin izlerine rastlamak ve o dönemi okumak mümkündür.

Türk halı sanatı, Türklerin 1071 yılında Anadolu'yu fethetmesiyle birlikte, gelişimini Anadolu'da sürdürmüştür: Anadolu-Türk halı sanatının temeli, Orta Asya Türk halı sanatına dayanır (Deniz, 2005: 82). Anadolu topraklarındaki bir zanaatkârın elindeki kumaşa, halıya dokuduğu nakış onun umutlarını, acılarını, beklentilerini, arzularını nasıl biçim değiştirmiş halde yaşadığı çevreye anlatıyorsa sanatçıların ellerindeki malzemelerle yoğurdukları biçimler de benzer durumları ifade etmede aracıdır (Coşkun, 2017: 212-213). Her bir halkın sanatında ortaya çıkan motifler, onların icra tarzı, o halkın yaşamı, dünyaya bakışı, mitolojik tefekkürü ile bağlı olup önce inançlarında, dini görüşlerinde, sonra sözlü edebiyatında ortaya çıkar ve daha sonra sanat eserlerine yansır (Özkartal, 2012: 94). Halı ve kilimlerimizde yer

alan motiflerin mimari eserlerimizde kabartma şeklinde, çini levhalarda, ahşap süslemelerinde, hat sanatında, halk işlemlerinde, minyatürlerde, Türk destanlarında, efsanelerinde, masallarında, yazılı edebiyat eserlerinde ve süsleme sanatlarında kullanılmış olması kültür bütünlüğümüzün İfadesidir (Balcı, 2012: 50). Buradan hareketle kültürel kimliğimizin sembolleştirilebildiği halı dokuma sanatının Türkçeyi öğrenen yabancılar için mutlaka ele alınması gerekmektedir. Mete Han hikâyesinde “*On sekiz yaşına geldiğinde tüm güzeller kendi resimlerini halılara nakşederler*” (Yılmaz, 2011b: 366) şeklinde yer aldığı gibi halı dokumacılığı ve halı dokumacılığının kültürel kompozisyon içinde kendine ait olan parçaları tahlil edilebilir.

4.2.4. Sosyal Âdet ve Gelenekler-Halk İnançları

4.2.4.1. Misafir olma ve ağırlama

Türkler çok eski zamanlardan bu yana misafirperver bir millet olma özelliğini korumuştur. Şimşek’in (2014: 72) halk arasında, misafiri ağırlama, yedirme içirme öylesine yüceltilmiştir ki, başına getirilen “Tanrı” kelimesiyle kutsallaştırılmış, misafir ağırlamak ibadet etmeye eş değer sayılmıştır. Kapıyı çalan, bizim değil Tanrı’nın misafiridir, misafiri gücendirmek Tanrı’yı gücendirmektir yorumu bu noktada önemlidir. Âşık Garip hikâyesinde söz konusu duruma “*Güllü Han, ağabeyini tanıyamaz. Ağabeyini evine Tanrı misafiri olarak götürür*” (Alptekin, 2021: 227) şeklinde yer verilir.

Türk misafirperverliğinde gelen misafir için bir hayvan (küçükbaş/büyükbaş) kesilmesinin, misafire verilen değerle paralel olduğunu söylemek mümkündür. Kesilen hayvan, misafir için bir onurdur. Nitekim genel şartlarda koçların kesilmesi, kazanların kaynaması, envaiçeşit yemeklerin yapılması misafire has bir durumdur. Hilmi Yavuzer’in (2019: 146) tespitine göre Türklerde çok eski çağlardan beri dinî kurbanların yanı sıra bir de “*misafir kurbanı*” âdeti vardır. Dinî kurban ayin ve törenleri dışında, sadece misafire verilen değeri göstermek, onu memnun etmek, mutlu bir şekilde ayrılmasını sağlamak amacıyla kurban kesilir. Diligam Yahya Bey ve Yemen Hanım hikâyesinde eve misafir olarak gelen Hüseyin Bey için “*Hemen bir koç kesilsin, kazanlar kaynasın, yemekler yapılsın; Hüseyin Bey bizim kapıya misafir gelmiş*” (Yılmaz, 2011a: 166) denilmektedir. Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım hikâyesinde Han, yolda gördüğü neneyi misafir etmek için evine götürür. Evdeki

çalışanlara “*Hanım Neneyi hemen alın içeriye güzel bir banyo yapsın, gerekli ihtiyaçları neyse, kıyafet, şu, bu alınsın. Akşam yemeğinde masada beraber olacak şekilde sohbet edeceğiz Hanım Nene ile*” (Yılmaz, 2011a: 298) der. Eve gelen misafirin rahat etmesi için tüm imkânlar sağlanır. Buradan hareketle ders sürecinde Türk toplumundaki misafir ağırlamanın boyutuna değinilebilir. Perizan hikâyesinde Leyla ana ve Turan Bey’in tanımadıkları kişileri evlerine misafir olarak aldıkları görülmektedir. “*Leyla ana yemek hazırlatmış, misafirlere yemek ikram edecektir*” (Yılmaz, 2011a: 405) cümlesinden Türk misafirperverliğinin önemi analiz edilebilir. Nitekim eve gelen misafir için tanışık olmak bir gereklilik değildir, misafire davranış şekli genel manada ortaktır.

4.2.4.2. Dini ritüel ve uygulamalar

Dini bayramlar: Diligam Yahya Bey ve Yemen Hanım hikâyesindeki “*...fakire fukaraya yardım eden, yoksulun, yetimin elini tutan, bayram olduğu zaman onları giydiren, onları sevindiren insanın evladı hiç adsız olur mu?*” (Yılmaz, 2011a: 165) cümlesinde geçen ‘bayram’ olgusu Türk kültürü bağlamında kayda değerdir. Burada kastedilen bayram kuvvetle muhtemel dini bir bayramdır. Dini bayramlarda yeni kıyafetlerin alınması adettir. Özellikle çocuklar için bayram demek, yeni kıyafet ve ayakkabıların alınması demektir. Bayramlarda çocukların bu sevinçlerini ellerinden almamak amacıyla durumu iyi olan yardımseverler tarafından ihtiyaç sahibi ailelerin çocuklarına bayramlık (bayram kıyafeti) alınmaktadır. Bu durum, Türk toplumunun dayanışma ruhunun diri olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

4.2.4.3. Halk hekimliği

Türkler, birçok millet ve kültürle ilişki kurduğu için onlardan çeşitli tedavi şekillerini öğrenerek kullanmışlardır. Halk hekimliğinde kullandıkları malzeme ve yöntemler: Su, ağaç, ot, bitki, toprak, hayvanî ürünler, madeni ilaçlar; kan alma, dua, büyü, veli kişilerin duası, sıvazlaması, tükürüğü gibi maddi ve manevi unsurlardır (Dağı, 2013: 50). Halk hekimliği, tıbbî müdahalelerin yanında insanların kendi imkânları dâhilinde yukarıda sayılan unsurlar vasıtasıyla hastalığa çare arama yöntemidir. Boratav’ın (1994: 122) ifadesiyle halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne “halk

hekimliğı” denir. Şah İsmail hikâyesinde halk hekimliğı üzerine “İsmail, güvercinlerden düşen kanadı gözlerine sürünce tekrar görmeye başlar” denilmektedir (Alptekin, 2021: 208). Bakırcı’ya (2006: 150) göre ise meydana getirilen ilaçlar halk arasında kocakarı ilaçları adıyla adlandırılır. Kocakarı ilaçlarının malzemelerini temin etme işini şehirlerde baharatçılar üstlenmiştir. Köylerde ise olumlu etkilerini unutmamış olan eski kuşağın mensupları halk hekimliğini sürdürmekte ve yeni kuşaklara miras olarak bırakmaktadır. Âşık Garip hikâyesinde “Hazreti Hızır, Garip’e atının ayağının altından toprak almasını ve annesinin gözüne sürmesini tavsiye eder. Böylelikle annesinin gözleri yeniden görecektir” (Alptekin, 2021: 226). Bey Beyrek hikâyesinde “Bey Böyrek’in hâlini gören Benli Boz, ağzının köpüğünden yaralara sürmesini söyleyerek onu iyileştirir” (Alptekin, 2021: 201) şeklinde değinilmiştir.

4.2.4.4. Geçiş dönemleri ve buna bağlı pratikler

Doğum

Çocuksuzluk: Aile kavramının temel taşlarından biri de çocuk sahibi olmaktır. Çoğalmak insanlığın bir getirisi olmakla birlikte Türkler için çocuk sahibi olmanın yüklendiğı birçok anlam vardır. Çetindağ Süme’ ye (2015: 136) göre bir çocuğun varlığı sadece anne için değil bir milletin geleceğı açısından da oldukça önemlidir. Toplum huzurunu sağlayabilme, sağlıklı nesiller yetiştirebilme, çocuğun varlığına bağlıdır. Bu bakımdan Türk kültüründe, geleceğı bırakılacak en güzel miras, çocuktur. Türklerde çocuk sahibi olmak, geride kalacak olan mal ve mülklerin sahipsiz kalmayacağına işarettir. Bu anlamda sahip olunan varlığın, öldükten sonra miras kalacağı bir evladın olmaması, aileler için büyük bir sorundur. Ayrıca çocuk sahibi olmak, aileyi aile yapan unsurdur. Türk zihniyetine göre çocuksuz bir evde yaşamak eksik ve yarım yaşamaktır. Diligam Yahya Bey ile Yemen Hanım hikâyesinde bu durum “...bu kadar servetim, devletim, aynı bent otağlarım, hazineler dolusu paralarım, altınlarım, akçelerim var, ama kime kalacak biz öldükten sonra? Bizim ocağımızı yakıp, bacamızı tüttürecek yeryüzünde bir evladımız yoktur” (Yılmaz, 2011a: 163) şeklinde yer almıştır. Her doğum ailenin, akrabaların, soyun sopun sayısını artırmaktadır; sayı artışıysa gücün, dayanışmanın artması demektir (Örnek, 2016: 184). Bey Beyrek hikâyesinde padişah, soyunun devam etmeyeceğı korkusuyla çocuğı olmamasına üzülmemektedir: “...bu dünyada bir tane nesli

olmadığını düşünerek üzülen padişah, geziyi yarım bırakarak saraya döner” (Alptekin, 2021: 199). Şah İsmail hikâyesinde “*Kandehar Padişahı çocuğu olmadığı için çok üzülmetedir*” (Alptekin, 2021: 206). Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım hikâyesinde Han ve Pervane Hanımın birçok imkâna sahip olmalarına karşın bir çocukları yoktur. Bu durum da onların en büyük dertleridir. Ne kadar çok mal mülk sahibi olursa da çocuksuzluğun verdiği mutsuzluğa engel olamamaktadır. Hikâyedeki Hanım Nene’nin de doğal yollarla, kendi imkânlarıyla çocuğu olmayan ailelerin çocuk sahibi olmalarında etkisi vardır ve lokman vasfıyla Han ve Pervane Hanım’a yardımcı olur. Çocuksuzluğa çare bulmak amacıyla başvurulan yöntemler birçok inanç ve uygulamayı da beraberinde getirmiştir.

Anadolu’nun hemen her yerinde çocuğu olmayan kadınlar yatırlara giderek dua ederler. Kutsal bildikleri ağaçlara bez bağlayarak dileklerinin kabul olacağına inanırlar (Bakırcı, 2006: 135). Çocuk sahibi olmak isteyip de yatır ve türbeleri ziyaret eden kadınların dışında bunu isteyen erkekler de söz konusu ziyaretleri gerçekleştirmektedirler. Aynı zamanda ziyaret esnasında birtakım hayırların yapılmasının da edilen duaların kabul olmasında etkili olacağına inanılır. Bu durum Bey Beyrek hikâyesine “*Padişah, çevre halkının sözleri üzerine bir cuma günü türbeyi ziyaret ederek namaz kılip dua etmeye, bütün hacı-hocayı, fakir-fukarayı oraya davet etmeye karar verir*”, “*O gün açlar doyurulur, çıplaklar giydirilir, namaz kılınıp dua edilir*” Bey Beyrek hikâyesinde (Alptekin, 2021: 199) şeklinde yansımıştır. Mete Han hikâyesi, halk hikâyelerinin genel başlangıcı olarak sayılabilecek olan çocuksuzluk motifiyle başlamaktadır. Çocuk özlemi ve isteği, Allah’a yakarış ile hikâyede yer bulmaktadır. Duanın içeriğine bakıldığında, çocuk sahibi olma isteğinin yaşamaktan daha ön planda olduğu görülmektedir. Ağca Sultan, “*Ey yokları var eden; bir gün de bizim bir yavrumuz buralarda dolansın, benim canımı al*” (Yılmaz, 2011b: 363) şeklinde dua ederek Allah’tan canının pahasına da olsa bir evlat vermesini istemektedir. Nitekim aileyi aile yapan en önemli unsurlardan biri çocuktur.

Kısır kadın, doğuramadığı için yakınlarınca ne kadar küçümsenirse, erkek de aynı biçimde çevreden gelen baskının ve “*erkek yerine konmama*”nın toplumsal ve ruhsal ezikliğini duyar (Örnek, 2016: 184). Bu nedenle bir erkek için çocuk sahibi olamamak Türk toplumunda gurur kırıcı bir durum olarak görülmektedir. Söz konusu durum o erkeğin sosyal hayatı, psikolojik durumu gibi tüm yaşamını etkilemekte,

erkek kendini eksik hissetmektedir. Hüseyin ile Senem hikâyesinde Hüseyin, çocuğu olmadığı yüzüne vurulduğu için eşini terk etmiştir. “*Fakat elinden de bir şey gelmez, erkeklik gururu elini kolunu bağlar*” (Yılmaz, 2011a: 28) ifadesiyle eşini çok sevmesine rağmen gururunu kırıp geri dönemediğinden bahsedilir.

Doğacak çocuğun cinsiyeti: Türk toplumunda özellikle bazı bölge ve kesimlerde erkek evlat sahibi olma isteği baskın gelmektedir. Dolayısıyla doğacak çocuğun cinsiyetini belirlemek için birçok uygulama meydana gelmiştir. Bunlardan bazıları: adak ve kurban adama; yatırlara, ziyaretlere, türbelere gitme; gelinin yatağında oğlan çocuğu yuvarlama... (Örnek, 2016: 190). Fakat Türk toplumunda erkek çocuk isteğinin daha baskın olmasına karşılık özellikle kız çocuk isteyen ailelerin de var olduğunu belirtmek gerekir. Erkek çocuk isteği anlatılara yansıdığı gibi, kız çocuk sahibi olmayı dileyen ailelerin bulunduğu anlatılar da mevcuttur. Hüseyin ile Senem hikâyesinde Ali İzzet Ağa erkek çocuğu olması “*Ya Rab bana bir oğul ver, bir oğul ver, bir oğul ver diye hep feryat eder*” (Yılmaz, 2011a: 25).

Doğum sonrası kutlama: Mutlu olunan zamanlarda, bir dileğin gerçekleşmesinde, bir amaca ulaşıldığında buna şükretmek ve bunu kutlamak için tanıdıklara ve çevreye ikramlarda bulunmak, günümüz Türk aile yapısının şuanda da vazgeçemediği bir davranıştır. Akıllı Mehmet ile Gülfıdan Hanım hikâyesinde yıllardır çocuğu olmayan Han ve Pervane Hanım’ın nihayet bir çocuğu olur. Eş dost toplanır, kurbanlar kesilir, kazanlar asılır. Dileğin gerçekleşmesiyle halka yemek verilir. Aynı zamanda günümüzde de devam etmekte olan “göz aydınlığına gelmek” hikâyede geçmektedir. Yeni doğum yapan kadına gözaydına gidilir ve hediyeler verilir (Saygın, 2017: 272). Bu davranış, çocuğu olan aileyi tebrik etmek için yapılan bir ziyarettir. Söz konusu ziyarete hediyeyle gidilir. Bu hediye çoğunlukla bebek için olmaktadır.

Doğum sonrası tebrik ziyareti: Kadın doğum yaptıktan sonra yapılan ziyaret hem soya ve sülaleye yeni bir üye kazandıran annenin hem de ilerde toplum içerisinde yerini alacak olan çocuğun kutlanması amacıyla yapılır (Örnek, 2016: 221). Ayrıca bebek görmeye gidildiğinde mevlit okutulması da yapılan uygulamalardan biridir. Mete Han hikâyesinde “*Ağca Sultan’a insanlar gelip göz aydınlığı verir, Allah için şükredilir, dualar okutulur, Mevlidi Şerif’ler okutulur, rıza*

alınır, fukaraların gönülleri alınır, âşıklar devran eder” (Yılmaz, 2011b: 364) ifadesi yer alır.

Kırk çıkması/kırlama: Türk kültüründe yeni doğum yapmış lohusa kadının kırk gün boyunca kötü ruhların gazabına açık olduğuna inanılır. Annenin ve çocuğunun kırk günlük süre zarfında (kırkı çıkana kadar) bir zarara uğramamaları için (kırk basması, alkarısı) birtakım önlemler alınmaktadır.

Lohusaya ve çocuğuna kırk basmaması için kırk gün içinde yapılan pek yaygın bir işlem vardır ki, bunun adına “*kırlama*” denir. Bu yaygın adın dışında, bu işleme “*kırk dökme*”, “*kırk çıkarma*” dendiği de olur (Örnek, 2016: 203). Yeni doğan çocuğun ve annesinin kırk gününü tamamladıktan sonra, evde veya hamamda kırk tas su dökülerek banyo yaptırılması törenidir (Yeşil, 2015: 123). Aynı zamanda doğmuş olan bebekler kırk gün yan yana getirilmez; eğer yan yana getirilirlerse bebekler aydaş olur ve sürekli ağlarlar. Kırk basmasından korunmak için lohusa kadın besmele çekmeden bir şey yapmaz. (Saygın, 2017: 273). Doğum yapmış kadının kırkı çıkmadan önce zorunlu haller dışında dışarıya çıkmasına izin verilmez. Çünkü “*kırkların çatışması*” ndan korkulur. Eğer “*Kırk çatışması*” olursa bebeğin sağlıklı büyüemeyeceğine inanılır (Irmak, 2016: 120). Örnek’in, (2016: 203) ifadesine göre ise anne ve çocuk kırk gün süreyle evden dışarı çıkmaz, kırklı kadınlar ve çocukları birbirleriyle karşılaşmamaya dikkat ederler. Mete Han hikâyesinde kırk çıkması ve kırlama uygulamasına “*Mete Han, ferman verdi, çocuğumun yanına kırkı çıkana kadar kimse girmesin*” (Yılmaz, 2011b: 364) ve “*Kadınlar çocuk yaptığı zaman nazar değer diye, her türlü tedbirin alınmasını emreder. Ağca Sultan’a da haber verdiler: “Böyle bir durum var, çocuğun kırkı çıkana kadar cariyeler tarafından, dadı tarafından temizlenecek ama kimse çocukla temas halinde olmayacak, hiçbir kırklı kadın üzerine gelmeyecek. Çocuğa herhangi bir şekilde zararı dokunur diye, kırklı çocuğun üzerine insanlar gelmeyecek.” Kırkinci gününde çocuğu temizlerler, yıkarlar, elbiselerini giydirirler*” (Yılmaz, 2011b: 364) ifadeleriyle açıklayıcı bir şekilde yer verilmiştir:

Ad verme: Yeni doğan çocuğa ad verme onun varlığını adlandırmadır bir nevi. Çocuk, o adla tanınır, o adla kişiselleşir, o adla bütünleşir. Ad verme Türklerde ayrı bir ritüel alanı oluşturur. Ad verme geleneği reel hayatta bir takım uygulamaları da hayata geçirir. Bakırcı’ya (2006: 138) göre çocuğa gelişi güzel ad vermemeye

dikkat edilir. Çünkü çocuğun adı, onun şahsiyetini, geleceğini, başarısını ve toplum içindeki yerini belirler. Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım hikâyesinde “*Aradan kırk gün geçtikten sonra Han insanları henüz bir adı olmayan çocuğa ad koyulması için davet eder. Meclis kurulur içlerinden yaşlı bir bilge insanı yönetici olarak seçerler. Çocuğun adını Hanım Nene’nin koymasını isterler*” (Yılmaz, 2011a: 301) ifadeleri yer alır. Günümüzde doğan çocuğa ad vermek için belli bir süre beklenilmemektedir. Hatta çocuk daha doğmadan adının kararlaştırılması yaygındır. Ad vermede önceliğin anne-babada olmasının yanı sıra bazı kesimlerde saygıdan dolayı bu kararın ailenin büyüklerine bırakıldığı görülür. Çocuğun adına anne-baba karar vermişse de “*adın çocuğa söylenmesi*” uygulaması bir büyük tarafından gerçekleştirilir. Bunun için; çocuğun kulağına ezan okunur ve adı üç kez tekrar edilir.

Çocuklarının olmasını yatırlarda, ziyaret yerlerinde ve tekkelerdeki “*ulu ve mübarek*” kişilerin himmetine bağlayan anne ve babalar manevi bir borç olarak çocuklarına bu kişilerin adlarını verirler (Örnek, 2016: 209). Diligam Yahya Bey ve Yemen Hanım hikâyesinde “*Hüseyn Bey rüyasına giren pirin ona gamlanma dediği için oğlunun adını Diligam koyar*” (Yılmaz, 2011a: 165) denmektedir. Türklerde ad verme bir töreye bağlıdır. Verilen her ad o çocuğun hayat bulmasında vesile olmuş ana-babanın da atalarından gördüğü geleneklere uygundur. Verilen her ad bir sebebe dayanır (Gülensoy, 1994: 6). Bey Beyrek hikâyesinde “*...dervişin dediği gibi oğlanın adını Bey Böyrek (...) koyarlar*” (Alptekin, 2021: 199) alıntısında dervişin isteği çiğnenmemiş ve onun söylediği isim konulmuştur. Bunun sebebi, Cansız’ın (1999: 62) tespitine göre İslâmiyet’ten önce bu işi, boy beyi veya o boyun şamanının yapmasıdır. İslâmiyet’in Türk milleti arasında yayılmasından sonra şamanların yerini dervişler almaya başlamıştır. Şah İsmail hikâyesinde de “*Dünyaya gelen çocuğun adını ise derviş verecektir*”, “*Meclis toplanıp, çocuğa ad verileceği sırada padişaha elma veren derviş çıkagelir. Çocuğa “Şah İsmail” taya ise “Kamer Tay” adını vererek ortadan kaybolur*” (Alptekin, 2021: 206) ifadeleri geçmektedir. Mete Han hikâyesinde de “*O gece rüyasında bir oğlu olduğunu adını da yaşlı birinin Hamit Han koyduğunu görür. Dokuz ay on gün sonra bir oğulları olur, adını da Hamit Han koyarlar*” (Yılmaz, 2011b: 363) denilmektedir. Bu bağlamda rüyada görülen dini şahsiyeti hatırlatacak, ona minnet duyulduğunu gösterecek bir ad tercih edildiği görülmektedir.

Evlilik

Evlilik öncesi ailelerin araştırılması: Türk kültüründe, yapılacak olan evliliklerde ailelerin karşılıklı olarak sahip olduğu niteliklere önem verilir. Ailenin çevrede nasıl tanındığı, kendi içlerindeki ilişkileri, muhabbetleri, güvenilir olup olmadıkları vb. Erkek tarafı isteyecekleri kızın ailesini, kız tarafı ise kızlarını isteyen aileyi detaylıca araştırır. Bu durum aynı zamanda temelleri sağlam bir evlilik yaratmanın da ilk adımıdır. Yapılan araştırma sonucu uygun görülürse evliliğe müsaade edilir. Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım hikâyesinde Han, oğlunun Gülfidan’a âşık olması üzerine dostlarını çağırır “...*Mehmet gönlünü bu çadır kentte bir kıza kaptırmış. Bu kızın sadece isminin Gülfidan olduğunu biliyoruz, kimdir, kimin nesidir bilmiyoruz. Hiç kimsenin burnu kanamadan, bu kızın aslını, asaletini, soyunu sopunu, kimin neyi olduğunu öğrenip gelmenizi istiyorum*” (Yılmaz, 2011a: 307) diyerek kızın ailesinin araştırılmasını ister. Mete Han hikâyesinde ise “*Aziz Han onu sorguya çeker. Kim olduğunu nereden geldiğini, ailesini soyunu sorar*” (Yılmaz, 2011b: 374) denilerek babanın kızını istemeye gelen kişiyi araştırmaya giriştiği görülür.

Beşik kertme: Birbirini çok seven ve birbiriyle iyi anlaşılan iki aile bu sevginin ve dostluğun ilerde de devam etmesi için çocuklarını küçük yaşta nişanlarlar (Örnek, 1979: 203). Akraba çocuklarının beşik kertmede tercih nedeni olduğu görülür. Çocuklar doğunca akrabalar kendi aralarında anlaşmakta, komşulardan gelen dünürçülere ise, bizim çocuk akrabamıza beşik kertmeli diye geri çevrilmektedir (Tezcan, 2019: 242). Belirtildiği gibi söz konusu hikâyede akrabalar arasında beşik kertilmiştir. Hasret ile Ferhat hikâyesinde “*Zaman geçer iki kardeşin eşleri de hamile kalır. Birbirlerine çocukları büyüyünce evlendirmek için söz verirler. Birinin kızı birinin oğlu olursa, onları evlendireceklerdir*” (Yılmaz, 2011b: 185) ifadesiyle amca çocukları olan Hasret ile Kahraman’ı büyüdüklerinde evlendirmek için babaları birbirlerine söz vermişlerdir. Anadolu’nun daha çok kırsal bazı bölgelerinde görülen bu uygulamaya çeşitli adlar verilmekle beraber yaygın adlandırması “*beşik kertmesi*”dir. Beşik kertmesi sözü verildikten sonra bu sözden dönmek şeref meselesi olarak görülür. Güçlü sebepler olmadığı sürece verilen sözden dönülmez. Hasret’in annesinin konuşması da bahsedilen durumu örneklemektedir: “*Yavrum, senin bir beşik kertmen var evladım*” (Yılmaz, 2011b: 189) ve “*Yavrum, bu nasıl söz, bu ne demek? Sen dünyaya gelmeden önce babanla amcan aralarında söz*

yaptılar ki hangisinin kızı, hangisinin oğlu olacaksa, o kızını oğluna verecek diye. Bir söz verdik yavrum. Senin amcanın oğlu; neden istemezsin?” (Yılmaz, 2011b: 187).

Akraba evliliği: Türkiye, gerçekleştirilen politikalar sonucu azalma gösterse de akraba evliliklerinin yaşandığı bir ülkedir. Kızların yabancı bir aileye verilmek istenmemesi başta olmak üzere farklı sebeplerle akraba evliliği tercih edilir. Bu durum halk anlatılarına da yansımıştır. Âşık Garip hikâyesinde “*Garip’in ölüm haberi duyulunca Senem de akrabası olan Şah Veled’e verilir*” (Alptekin, 2021: 226). Bazı bölgelerde akraba evlilikleri yoğun olarak görülürken bazı bölgelerde ise akraba çocukları kardeş mantığıyla büyütülür. Akraba evliliğine yoğun bir şekilde temas etmiş Hasret ile Ferhat hikâyesinde Hasret, dayısı ve amcası tarafından gelin olarak alınmak istemektedir: “*Hasret’in yengesi Gülsüm Hanım Hasret’i oğluna almak istemektedir ama Hasret’in de Ferhat’ı sevdiğini bilmektedir*” (Yılmaz, 2011b: 193).

Kız arama/isteme: Geleneksel kesimde evlenme işine girişme “*kız bakma*”, “*kız arama*”, “*kız soruşturma*” ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, ilkin akrabalarından, komşularından, yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkarlar (Örnek, 2016: 263). Aranılacak kızın nitelikleri duruma, aileye, yöreye göre değişmektedir. Özellikle küçük yerleşim yerlerinde aileler birbirlerini yakından tanır, birbirlerinin çocuklarının ahlakını, meziyetlerini, güvenilirliklerini bilirler. Bu anlamda oğullarına kız arayan aileler yakın çevrelerinde güzelliğini, ahlakını ve hamaratlılığını duydukları kıza görücü olurlar. Perizan hikâyesinde “*Perizan Hanım böyle güzel olunca, dillere destan olunca sağdan soldan elçiler de gelmeye başlar. Fakat Perizan Hanım gelenlerin hiçbirini kabul etmez*” (Yılmaz, 2011a: 403). Hüseyin ile Senem hikâyesinde “*Ali İzzet Ağa oğlunu evlendirmeye karar verir. Kendi oğluna layık, kendi aslına, asaletine değer güzel bir gelin bulmak için Diyarbakır’ın bütün beldelerini dolaşır, gezer*” (Yılmaz, 2011a: 25). Türk toplumunda belli bir yaşa gelmiş (eski dönemlerde bu yaş daha küçük olmakla birlikte günümüzde çoğu kesim tarafından önemsenmekten çıkmıştır) kızların evlenmeleri beklenir. Evlilik yaşı geçmiş olduğu düşünülen kıza görücüler gelmemeye başlar. Bu sebeple aileler kızlarını yaşı geçmeden evlendirmek isterler. Perizan hikâyesinde “*İsteyeni çok, o da artık belli bir yaşa geldi, verelim birisine*” (Yılmaz, 2011a: 403) denilerek bahsedilen durum açıkça görülmektedir. Ailelerin araştırılmasının ardından kız isteme töreni için hazırlıklar başlar. Kız isteme, belli bir

şekle ve yöneme tabidir. Kız istemeye giderken saygın ve hatırı sayılır kişiler de davet edilir. Diligam Yahya Bey ve Yemen Hanım hikâyesinde “*Hüseyin Bey, köy ağalarını, köyün ileri gelen insanlarını toplayarak yedi kardeşlerin kapısına varır*” (Yılmaz, 2011a: 166). Bey Beyrek hikâyesinde “*Bey Böyrek’in ölüm haberi üzerine Kel Vezir, Ak Kavak Kızı ile evlenmek için onu ister*” (Alptekin, 2021: 201). Kız istenirken kalıplaşmış söz dizisi kullanılır. Diligam Yahya Bey ve Yemen Hanım hikâyesinde net bir şekilde yer almıştır. “*Ben, Allah’ın emri, Peygamberin kavli ile kızınız Yemen Hanım’ı oğlum Diligam Yahya Bey’e istiyorum*” (Yılmaz, 2011a: 166). Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım hikâyesinde “*Han Allah’ın emri Peygamber’in kavliyle Gülfidan’ı ister*” (Yılmaz, 2011a: 310), Mete Han hikâyesinde “*Allah’ın emriyle, peygamberin kavliyle Süreyya Sultan’ı Hamit Han’a isterler*” (Yılmaz, 2011b: 378) sözleri yer almaktadır. Günümüzde de kız isteme törenlerinde bu tarz bir uygulama söz konusudur. Kız isteyecek olan kişi, damat adayının ailesinden olmak zorunda değildir. Saydığı, sevdiği bir büyüğü tarafından da kız isteme gerçekleştirilebilir. Hasret ile Ferhat hikâyesinde Ferhat’ın ailesi yoktur. Bu sebeple onu oğlu gibi seven Hasret’in dayısı tarafından kız isteme gerçekleşir: “*Hasret’i ise oğlu gibi sevdiği Ferhat’a istediğini söyler*” (Yılmaz, 2011b: 201). Türk kültüründe kız isteme adından da anlaşılacağı üzere erkek ve ailesi tarafından yapılır. Erkek tarafının beğendikleri kızı istemeye gitmesi, aracı vasıtasıyla bir kızın istemeye gidilmesi gibi oluşumların dışında, evlenmek isteyen kızın bu isteğini sevdiği kişiye söylemesiyle de istemeye gidilme olayı gerçekleşir. Âşık Garip hikâyesinde bu durum açıkça yer almaktadır: “*...Senem, Garip’e kendisini babasından istemesini söyler*” (Alptekin, 2021: 225). Bu durumda erkek de evlenmek istiyorsa ailesine durumu izah eder ve kızın ailesine gönderir. “*Bunun üzerine Garip, Senem için Hoca Sinan’a dünür gönderir*” (Alptekin, 2021: 225).

Şah İsmail hikâyesinde kız isteme ritüelinin “*Kandehar Padişahı, oğlunun âşık olduğunu duyunca Türkmen Beyi’ni sarayına çağırarak kızını oğluna ister*” (Alptekin, 2021: 207) şeklinde erkek tarafının kız tarafını çağırarak gerçekleştirdiği görülür. Fakat sınıfsal fark olsa dahi toplumumuzda böyle bir uygulama söz konusu değildir. Kız isteme töreni, kızın ailesinin olduğu yere gidilerek gerçekleştirilir.

Dünür taşı/Binek taşı: Padişahın atına bindiği ve sarayının önünde bulunan taş binit taşı denilmektedir. Sözü edilen taş aynı zamanda dünür taşı olarak da bilinir. Binit taşının üzerine oturulması demek ev sahibinin kızına dünür olmak

demektir. Binek ya da binit taşı şu an kullanılmamaktadır (Alptekin, 2012: 35). Halk hikâyelerinde ve masallarda binek taşına rastlanılmaktadır. Bey Beyrek hikâyesinde “*Bir sabah Ak Kavak Kızı’nın konağı önündeki binek taşına oturarak onunla güreşmek istediğini belirten Bey Böyrek...*” (Alptekin, 2021: 200) şeklinde yer almıştır. Dolayısıyla binek taşı, bir arzunun olduğunu göstermek amacıyla kullanılmış sembolik değeri olan bir taştır.

Söz kesme/Nişan: Kız istemenin ardından kız ve kızın ailesi onayladığı sürece söz kesilir, nişan yapılır. Günümüzde genellikle söz kesildikten sonra ileri bir tarihte nişan yapılmaktadır. Fakat kız isteme günü, söz ve nişan kutlamasını bir arada yapmayı tercih edenler de bulunmaktadır. Ardından ise düğün tarihi belirlenir. Bakırcı’nın (2006: 143) da ifadesiyle uzun müddet nişanlı kalmak pek hayırlı sayılmadığı için hemen düğün hazırlığına başlanılır.

Kız isteme merasiminden sonra şerbet içimi gerçekleştirilir. Bunun altında yatan sebep kuvvetle muhtemel sürecin ve yapılacak olan evliliğin tatlı olması temennisidir. Örnek’in (2016: 266) derleme yaptığı bir kaynak kişi tarafından söz kesimi hakkında “*(...)Yemek esnasında veya sonrasında ağız tatlılığı yapılmış ve bu maksat için çoklukla şerbet ikram edilmiş olur(...)*” açıklaması yapılmıştır. Günümüzde söz kesmelerde şerbet ikram etmeye devam eden yöreler bulunmaktadır. Şerbetin tercih edilmediği durumlarda farklı içecekler ikram edilmektedir. Hasret ile Ferhat hikâyesinde “*Biraz sonra şerbetler içilecek, nişan kesilecektir*” (Yılmaz, 2011b: 199) şeklinde söz kesme anında şerbetlerin içildiği belirtilir.

Nişan döneminde hediye alınması yöreden yöreye fark etmekle birlikte genel bir tabirle erkek tarafı kız tarafı için, kız tarafı da erkek tarafı için tüm aile bireylerine olmak koşuluyla hediye almaktadır. Belli bir ritüele göre götürülen bu hediyelerin bulunduğu kutu, sandık veya çantaya “*nişan bohçası*” denilmektedir. Gelin ve damat arasında da hediyeleşmek mevcuttur. Şah İsmail hikâyesinde “*Gülizar, İsmail’e nişan olarak altın bir tarak verir*” (Alptekin, 2021: 207).

Başlık: Bütün Türk topluluklarının evlilik ile alâkalı âdetlerden biri olan başlık; söz kesmeden sonra, erkek veya ailesi tarafından, kız tarafına verilen para, mal, armağan vs. için kullanılan bir kelimedir (Turan, 1991: 39). Başlık, düğün masraflarına katkıda bulunmak veya kızın güveni ve geleceği için istenmektedir. Bunların dışında kızın ailesi başlığı direkt olarak kendileri için de isteyebilmektedir.

Âşık Garip hikâyesinde “*Hoca kızı vermeye razı olur, ancak karşılığında başlık olarak kırk kese akçe ister*” (Alptekin, 2021: 225). Günümüzde başlık parasının bazı bölgelerde hâlâ devam ettiği bilinmektedir. Âşık Garip hikâyesinde “*Veled de Senem’i sevmektedir ve onu alabilmek için başlık parası toplamak üzere gurbete çıkmıştır*” (Alptekin, 2021: 226) şeklinde başlık parasından söz edilir. Diligam Yahya Bey ve Yemen Hanım hikâyesinde başlık ödenmesine dair “*...söz kesilir, başlıklar ödenir. Bir hafta içerisinde Yemen Hanım’ın nişanı yapılır. Düğün sözü keserler*” (Yılmaz, 2011a: 167) ifadeleri yer alır.

Düğün: Türklerde düğün, yeni bir ev açma, aynı zamanda soyun devamı anlamına da gelmektedir. Ailenin oluşumundaki ilk adım olarak görülen düğün olgusu, eğlence kültürünün bir ögesi olmasının yanı sıra, aileye giden bir yolun başlangıcı olduğu için önemli görülmüştür (Berber, 2009: 3). Düğüne elden geldiğince çok kimse çağrılmak istenir. Yüz yüze bakan toplumlarda kimsenin unutulmamasına ve küstürülmemesine özen gösterilir. Düğün, çağrılıların dışında başkalarına da açıktır (Örnek, 2016: 271). Düğünde davetlilere yemek ikram edilir. Yemek çeşitleri yöreden yöreye değişmektedir. Düğünde gelen davetliler isteğe bağlı olarak evlenen çiftte takı takmaktadır. Bu hem bir hediye hem de yeni evli çiftlere destek amacıyla yapılmaktadır. Hüseyin ile Senem hikâyesinde “*Düğün dernek kurulur, davullar, zurnalar çalınır, çok toy tutulur. Yedi gün boyunca kurbanlar kesilir, yemekler yenir, takılar takılır*” (Yılmaz, 2011a: 25) ifadeleri yer almaktadır.

Düğün için yapılan hazırlıklar ekonomik anlamda belli bir miktarın olmasını gerekli kılmaktadır. Öyle ki Türkiye’de “gelin almak” kısa süreli basit bir işlem olmayıp birçok maddi içerikli adetlerin yer aldığı bir gelenektir. Bu sebeple kızını verecek olan aile, kızlarının düğün sürecinde tüm ihtiyaçlarının karşılanmasını ve tüm adet ve geleneklerin eksiksiz yerine getirilmesini temenni etmektedir. Dolayısıyla erkek tarafının ekonomik anlamda güçlerinin düğün yapmaya yetip yetmeyeceğin göz önünde bulundurulmaktadır. Aziz Han’ın da Hamit Han’a yönelttiği sorular bahsedilen durumun bir yansımasıdır: “*Hamit Han’a: “Delikanlı, bana bak; düğün edecek durumda mısın?” diye sorar. Hamit Han: “Evet, babam kervanlarla altınlar, gümüşler yolladı*” (Yılmaz, 2011b: 376).

Gelin alma: Türk geleneğinde gelini ailesinin evinden alma merasimi gerçekleşir. Bu merasim bölgeden bölgeye yöreden yöreye değişebilmektedir. Fakat

genel hatlarıyla gelin ya atla ya da arabayla ailesinin evinden birtakım ritüellerle alınır ve damadın ailesinin evine getirilir. Gelin ve damat ayrı bir evde yaşayacaklarsa düğün sonrası kendi evlerine giderler. Diligam Yahya Bey ve Yemen Hanım hikâyesinde “*Tarih gelince düğün yaparak Yemen Hanım’ı Diligam Yahya Bey’in aynı bent otağına getirirler*” (Yılmaz, 2011a: 167) denmektedir. Gelin atla ve motorlu araçlarla güvey evine getirilir. Gelin, gerek kendi evinden çıkarken, gerekse oğlan evine getirilirken birtakım töreler ve ritüel işlemler yapılır (Örnek, 2016: 272). Gelin at üstündeyken onu götürenler davul zurna eşliğinde yürüyerek ilerlerler. Nitekim gelin almak karşı taraf için kutlanması gereken ve duyurulması gereken bir husustur. Gelinin at ile götürülmesi uygulaması azalma göstermektedir. Hüseyin ile Senem hikâyesinde “*Senem atın üstünde, arkasında davulcuyla zurnacı yavaş yavaş giderler*” (Yılmaz, 2011a: 28).

Ölüm

Yas tutma: Türk kültüründe yas tutma sürecinde giyilen kıyafetlerin kara renkte olması tercih edilir. Bunun yanı sıra Örnek’in (2016: 308) belirttiği üzere gerek kadın, gerek erkek, gerekse ailenin öteki üyeleri birtakım şeyleri yapmaktan kaçınırlar. Genellikle süslü ve renkli şeyler giyilmez, gezmeye eğlenceye gidilmez. Hüseyin ile Senem hikâyesinde Hüseyin’in öldüğünü bilen kız kardeşi yas tutarken kara kıyafet giymiştir: “*Çeşmeden su içmek için yaklaşır, karalar giymiş bir kız su doldurmaktadır. Kızın kardeşi Fatma olduğunu anlar*” (Yılmaz, 2011a: 31). Ülkemizde ölenin ardından “yas tutma”nın süresi kesin bir zaman parçasıyla sınırlandırılmamakta, bu süre üç gün ile birkaç yıl arasında değişmektedir (Örnek, 2016: 307). Bey Beyrek hikâyesinde “*Ak Kavak Kızı, Bey Böyreğin öldüğünü sandığı günden itibaren yas tutmaya, karalar giyip gezmeye başlar*” (Alptekin, 2021: 201).

Ölünün ardından yas tutma davranışı, Şah İsmail hikâyesinde bir kaçış unsuru olarak kullanılmıştır: “*Gülizar’ın Hint Padişahının oğlu ile evlendiğini fakat kırk gün yasım var diyerek damadı gerdeğe almadığını öğrenirler*” (Alptekin, 2021: 207).

4.2.4.5. Batıl inanç ve diğer halk inanmaları

Alkış/Kargış (Dua/Beddua): Kargışlar ve alkışlar belli bir formül içinde söylenen sözün sihirli bir güce sahip olduğu inancıyla mitolojik dönemlerden kalma izler taşıyan halk dininin en işlevsel araç ve gereçleri arasında yer alırlar (Çobanoğlu,

2015: 8-9). Düğünlerde alkışlar genellikle gelinin anne-babası, kaynanası-kayınbabası veya akrabaları tarafından söylenir (Çakır, 2020: 469). Mete Han hikâyesinde yer alan “*Ay oğul, bahtın açık olsun ay oğul. Oğlun olsun, kızın olsun ay oğul. Evin şen, yurdun şen olsun ay oğul diye dua eder*” (Yılmaz, 2011b: 379) bir alkış örneğidir. Beddualar, insanın adaletsizliğe uğradığını fark ettiği anlarda çaresizlikle kurduğu sözlü tepki cümleleridir ve bu cümleler birkaç kelimedenden oluşan kısa, etkileyici ve kalıplaşmış yapıya sahiptir. Mağduriyetin fark edildiği ilk anda söylenir, bu yüzden içlerinde ciddi bir duygusal yoğunluk, edebî güç ve sanatsal derinlik söz konusudur (Dağlı, 2020: 1067). Ayrıca her coğrafyada, her toplumda, bazen bilinçli bazen de bilinçsiz olarak insanların ağzından dökülen ve sözlü anlatımın en geniş yelpazesini oluşturan anlatım türlerindendir (Uysal, 2019: 641). Halk hikâyelerinde beddualara sıkça yer verildiğini görmekteyiz. Özellikle âşıkların kavuşmalarına engel olmak isteyenlere karşı beddua edilmektedir. Bedduaların sonucunda bir cezalandırma söz konusudur. İnanişâ göre, bu ceza ölümle dahi sonuçlanabilir. Âşık Garip hikâyesinde de “...*Keloğlan, yalanında diretince Senem ona beddua eder ve Keloğlan ölür*” (Alptekin, 2021: 226).

Nazar: Türklerde nazara inanç ve nazara dair pratikler yoğun bir şekilde görülmektedir. Türkiye’nin birçok bölge ve yöresinde nazarı önleme ya da sona erdirmeye için bazı uygulamalar mevcuttur. Bugün halk arasında, nazara karşı mavi boncuk, delikli taş, nal, yumurta kabuğu gibi çeşitli nazarlıklar kullanma, hocaya muska yazdırma, kurşun dökme vb. çeşitli pratikler yapılmaktadır (Çıblak, 2004: 104). Özellikle gözleri mavi ya da yeşil olan kişilerin kötü enerji yaydığına ve bakışlarının zarar verdiğine inanılır. Özkul Çobanoğlu (2015: 209) bu durumu “*kimi insanların bakışlarındaki zararlı güce nazar denilmektedir. Bu niteliklere sahip bir kişinin bir insana, hayvana veya nesneye bakmasıyla bunlar üzerinde, canlıysa hastalanma, sakatlanma, ölüm, cansızsa sakatlanma veya kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesine nazar değmesi denir*” şeklinde yorumlamıştır. Bu tanımdan hareketle Mete Han hikâyesinde de (Mete Han) “*Kadınlar çocuk yaptığı zaman nazar değer diye, her türlü tedbirin alınmasını emreder*” denilerek Türk kültüründe nazar olgusuna bakış ele alınmıştır.

Yemin/ant: Evrensel olduğu için her milletin kültür tarihinde mevcut bir kavram olan “ant” Türkçede “söz ver-”, “yemin et-”, “ahd et-” gibi çeşitli kelime gruplarıyla ifade edilir ve bu eylem, mümkün olan bir durumu veya geleceğe dair

herhangi bir husus için yapılan vaadi yerine getirmek olarak anlamlandırılır (Arvas, 2019: 998). Yemin sadece, bir kişinin yalan söylemeyeceği ve söz konusu şeyi yapmayacağı veya yapacağı şeklinde olmaz. İki kişinin veya iki kurumun, kabilenin veya ülkenin arasında da karşılıklı yemin verilerek, ant içilerek, anlaşarak barış ve huzur sağlanmış olur. Dolayısıyla sadece bireyler arası ilişkileri değil, toplumlar arası ilişkileri de düzenler, güvence altına alır (Gökdemir, 2003: 64). Yemin, Türklerde yaşama yön veren bir unsurdur aynı zamanda. Üzerine yemin edilen herhangi bir şeyin yeminin aksi bir davranışta zarara uğrayacağına inanıldığı için yeminden çekinilir ve dikkatli kullanılır. Herhangi bir vaat için edilen yeminin zararından korunmak için vaat yerine getirilmeye çalışılır. Alptekin (2017: 305) Türklerin, eski Türk inanç sisteminin yaygın olduğu dönemlerde kendileri için değerli olan veya tabu olarak kabul ettikleri hayvanlar üzerine yemin etme yoluna gittiklerini ve bu sayede yeminlerinde hayvanı bir dayanak olarak kullandıklarını belirtmiştir. Eğer yemin, yalan olursa veya uygulanmazsa o hayvanı kaybedeceklerinden veya hayvanın kendilerine zarar vereceğinden korkmuşlardır. Perizan hikâyesinde yapılmayan bir şey için “*vallahi billahi*” söz öbeği kullanılarak yemin edildiği görülmektedir: “...*vallahi billahi benim bu işten haberim yoktur*” (Yılmaz, 2011a: 406).

4.2.4.6. Sembolik Ögeler (sayı, renk, hayvan, bitki, eşya vb.)

Elma: Elma yasak bir meyve olarak baştan çıkartmayı, yasağı çiğnemeyi, cinselliği, doğurganlığı, ödülü, cezayı, ölümü, yaşamı sembolize eder. İlk çağlardan itibaren elma genel anlamda simgesel olarak, aşkı, sevgiyi, hayat vermeyi, gençliği, doğurganlığı, ölümü, tamamlamayı, bir bütün olmayı, ilk günahı, cennetten kovulmayı ve bunun beraberinde insanoğluna ölümü getirendir (Akyıldız Ercan, 2017: 1058). Şimşek’in (2008: 194-195) yaptığı aktarıma göre Bazı bölgelerde, damat tarafından gelinin başına atılan elma da, çocuğu olmayan hanımlar tarafından şifa niyetine yenir. Eskişehir’de ise doğum sancısı çeken kadına ısırtılan bir elmanın öbür yarısı, çocuğu olmayan kadına yedirilir. Böylece onun da çocuğunun olacağına inanılır. Şah İsmail hikâyesinde “...*padişahın derdini de bilen derviş, cebinden çıkardığı elmayı padişaha verir. Elmayı, padişah ile eşi, kabuğunu ise ahırdaki kısrak yiyecektir. Böylece padişah, yıllardır özlem duyduğu bir evlada kavuşacaktır*” (Alptekin, 2021: 206). Türklerde elma, doğurganlık olayı ile ilgilidir. Türkler arasında kadının hamile kalabilmesi için erkeğin rolünün yeterli olmadığı, kadının

bedenine bir ruhun girmesi gerektiği inancı yaygındır (Kılıç ve Albayrak, 2012: 713). Bu sebeple anlatılarda çocuksuzluk motifinin bulunduğu yerde elmanın da olduğu çoğunlukla görülür. Verilen elmanın ikiye bölünüp eşler arasında yenmesi istenir. Bazı anlatılarda ise elmanın kabuğunun da bir hayvana verilmesi istenir. Bu bağlamda “*elma*” Türkler için birçok anlamda ve alanda sembolik değer taşımaktadır. Bey Beyrek hikâyesinde “*Padişaha elma veren ihtiyar ona, elmayı ortadan ikiye bölerek hanımı ile yemesini...*” (Alptekin, 2021: 202) ifadesiyle elma doğum öncesi çare unsuru olmuştur.

Su: Türk toplumunun kültür ve inanç dünyasında sahip olduğu anlam ve değer dolayısıyla su, günümüze kadar önemli bir kült olarak varlığını sürdürmüştür. Bu düşünce çerçevesinde Türkler bazı suları, sahip olduğu bir kısım ayırıcı özelliklerinden hareketle kutsallaştırmışlardır (Kıyak, 2013: 26). Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım hikâyesinde “*...o yaylanın buz bulak denen bir bulağı vardır ki buradan su içmeden geri dönmek o günkü eğlenceye, ziyafete gölge düşürür. Ve halkın inancına göre bu su şifalı bir sudur*” (Yılmaz, 2011a: 303) ibaresi yer alır. Buradan hareketle Türk inancında su, kültleşmiş bir unsurdur. Suya atfedilen anlamların arasında ‘şifa’ özelliği de bulunmaktadır. Kıyak’ın (2013: 36) ifadesiyle çeşitli hastalıklardan mustarip olup ancak tıbbi müdahalelerden hiçbir sonuç alamayan insanlar, bu mekânları bir ümit kapısı olarak görerek bu suların kutsiyetinden faydalanmak amacıyla onlarla temasa geçmeye çalışmaktadır.

At: At, Türklerin geçmişteki yaşam tarzlarının bir gerekliliği olarak her zaman değerli olmuştur. Ata yüklenen anlamlar sözlü geleneğe de sirayet etmiştir. Halk anlatılarında yiğitlik gösterecek olan kahramanların en güvendikleri yardımcıları atlarıdır. Demirel’in (2015: 17) de ifadesiyle at çok zaman gerçek kahramandan daha çok kahraman gösterilir. Herkes tarafından sevilen, takdir edilen bir kahramanı atından ayrı göremezsiniz. Kahraman onu canı kadar sever. Bey Beyrek hikâyesinde yer alan “*...birlikte olmaları engellenen üvey anne ve sevgilisi, onu zehirleyerek ortadan kaldırmayı düşünürler. Fakat Bey Böyrek, atının sayesinde ölümden kurtulur. Amaçlarına ulaşamayan üvey anne ve sevgilisi Gâvur, bu sefer Bey Böyrek’i zehirli bir elbise ile öldürmeyi planlarlar. Bey Böyrek yine atının sayesinde kurtulur*” ve “*Kendisine yapılan hileyi atı Benli Boz sayesinde öğrenen Bey Böyrek, atı ile durumdan nasıl kurtulacaklarına dair bir plan düşünürler*” (Alptekin, 2021: 200) ifadelerinden de anlaşılacağı üzere at, sahibinin her zorluğunda

yanındadır. Halk anlatılarında ata yüklenen rollerin kritik noktalarda olması da reel hayatta Türkler için atın önemini gözler önüne sermektedir.

Sayılar: Yedi sayısı Orta Asya Türk boylarından günümüze kadar Türk halk inançları ile günlük yaşamlarından en çok sözü edilen sayılardandır. Yedi sayısı Anadolu’da ve bütün Türk boylarında kutsal sayılır (Yardımcı, 2000: 641). Kutsallığının temelinde mitolojik ve İslami öğelerden söz etmek mümkündür. Yedi sayısı birçok halk anlatılarına da sirayet etmiştir. Gurbete giden kişinin yedi yıl orada kalması buna örnektir. Diligam Yahya Bey ve Yemen Hanım hikâyesinde “...*bir süre daha çalışması gerektiğini düşünür gitmez. Yedi yıl gurbette çalışır*” (Yılmaz, 2011a: 170) denilerek gurbette kalma süresinin yedi yıl olduğu belirtilir.

Kırk sayısının Türk kültüründe de sembolik bir sayı olduğu bilinmektedir. Mitolojik ve dini sebeplerle birçok alanda kırk sayısını görmekteyiz. İslâmî gelenekte Hz. Peygamber kırk yaşında ilk vahyi almıştır. Yine kırk hadis geleneği de bu değerlerin içerisinde (Keleş, 2019: 575-576). Halk anlatılarında sıkça karşılaşılan kırk sayısı “kırk yılda bir, kırk bin kere maşallah, kırk dereden su getirmek, kırk hırsız bir çıplağı soyamamış, sarımsağı gelin etmişler kırk gün kokusu çıkmamış” gibi deyim ve atasözlerimize de sirayet etmiştir. Kalafat’a (1994: 19) göre Türklerin İslâmiyet’e girmeden evvelki dinlerinde de gördüğümüz “Kırk” kavramı İslâmiyet’e rağmen özel yerini muhafaza etmiştir. Şah İsmail hikâyesinde “*Gülizar’ın Hint Padişahının oğlu ile evlendiğini fakat kırk gün yasım var diyerek damadı gerdeğe almadığını öğrenirler*” (Alptekin, 2021: 207) ve “...*kırk gün kırk gece düğün yapılır ve sevgililer muratlarına ererler*” (Alptekin, 2021: 208) ifadeleri kırk sayısının kullanıldığı yerlerdir. Bey Beyrek hikâyesinde “*Bey Böyrek, en iyi kırk adamını seçerek ava çıkar*” (Alptekin, 2021: 201) şeklinde kırk sayısı yer almaktadır. Türkçe öğretimi sürecinde yabancılara kırk sayısının yüklendiği anlamlar ve kültürümüzdeki yerine değinilerek atasözleri ve deyimlerden örnekler verilebilir. Verilen örnekler üzerinden yazma ve konuşma becerileri geliştirilebilir. Mete Han hikâyesinde geçen “*Kırk gün kırk gece düğün yapılır*” (Yılmaz, 2011b: 378) ifadesindeki kırk sayısının halk anlatılarında sıkça kullanım bulduğu bir motif olup gerçek hayatta kırk gece düğün yapılmasının bir karşılığı yoktur. İnayet, (2006: 350) “*Kırk gün kırk gece düğün*” ün masallara özgü bir motif olduğunu söylemektedir.

Renkler: Birçok medeniyette, toplumda olduğu gibi Türklerin nezdinde de renkler bazı sembolik anlamlara sahiptir. Bunlardan birisi de kara renktir. Kara renk Türkler için her zaman olumsuz anlamlar taşıyan bir renk olmuştur. Kader inancı taşıyan Türk kültüründe, yaşamın zorluğu, bir şeylerin yolunda gitmemesi gibi sebeplerle kader kara olarak nitelendirilir. Hasret ile Ferhat hikâyesinde Hasret, sevdiği insanla değil de sevmediği biriyle evlendirileceği için kaderinin kara olduğunu düşünmektedir: “*Hasret kaderinin kara olduğunu, amcasının oğlunu istemediğini dile getirir*” (Yılmaz, 2011b: 187). Genellikle olumsuzluğu, kötülüğü, mutsuzluğu çağrıştıran kara renk, aynı zamanda Türkler için bir yas rengidir de.

Hangi Türk kavmi olursa olsun yas zamanlarında kara kıyafetler giymişlerdir. Gerek İslâm öncesi gerekse İslâmiyet’in kabulünden sonraki dönemde bu adet korunmuştur. (Yıldırım, 2012: 107-108). Âşık Garip hikâyesinde “*Garip, Tiflis’e varınca çeşmenin başında karalara bürünmüş olan kız kardeşini görür*” (Alptekin, 2021: 227) ifadesinde de Garip’in kız kardeşi ağabeyinin ölüm haberini aldığı için kara kıyafet giymiştir.

4.2.4.7. Tören, kutlama ve festivaller

Türk toplumunda sevinçlerin paylaşılması da önemlidir. Bunun için maddi, dini, etnik ayrım gözetmeksizin yapılan kutlamaya herkes dâhil edilir. Burada maksat iyilik yaparak teşekkür etmektir. Sevinci paylaşmak, başkalarının da ortak olmasını, bundan faydalanmasını sağlamaktır. Günümüzde de söz konusu durum varlığını korumaktadır. Herhangi bir sevinç halinde, istenilenin elde edilmesinde şükür sebebiyle bütçeye göre yemek hayırları ya da herhangi bir yiyeceğin dağıtımı yapılmaktadır. Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım hikâyesinde Mehmet’in akıl sağlığının yerine gelmesi üzerine bir kutlama gerçekleştirilir. “*Kurbanlar kesilir, kazanlar asılır. Yoksula, fukaraya, olana, olmayana, hazinesinde, evinde neyi varsa Han ziyafetlerini çeker*” (Yılmaz, 2011a: 319). Baykara, (2000: 869-870) Türklerin şenlik ve kutlama anlayışının ilk unsurunun yemek yedirilmesi olduğunu, orada bulunanların karınlarını rahatlıkla doyurabildiklerini belirtir. Hüseyin ile Senem hikâyesinde “*Bir gün, Allah onun dualarını kabul eder, bir oğlu olur. Müjdeciler müjde getirirler, kurbanlar kesilir, davullar vurulur, zurnalar çalınır*” (Yılmaz, 2011a: 25) denmektedir. Kurbanlar kesilerek, davul zurna çaldırılarak kutlama

yapılmasının nedeni doğan çocuğun erkek olması, kabul olan dileğin sevinçle beraber şükür ekseninde dışa yansımalarıdır.

4.2.5. Coğrafya ve Mekân

4.2.5.1. Şehir, kasaba, köy ve diğer yerleşim yerleri

Hasret ile Ferhat hikâyesi Malatya taraflarında geçmektedir: “*Malatya bölgesinde, Akçadağ kazasının Arpalı köyünde Arap Kadir isminde yaşlı bir ihtiyarın iki oğlu vardır*” (Yılmaz, 2011b: 183), “*Hacı Yahya bir gün Dikilitaş Köyü’ne gider...*” (Yılmaz, 2011b: 193). Bu bağlamda şehirlerin tanıtımı için Malatya’ya ait özellikler verilerek belgesel izletilebilir. Şehir tanıtımı belgeselleri, Türkiye’nin kültürel çeşitliliğini ve yoğunluğunu gösterebilmek amacıyla önem arz etmektedir. Bu sayede hem görsel hem işitsel hafızaya dikkat çekilecek ardından yaptırılacak konuşma ve yazma etkinlikleriyle de dil öğretimine kalıcı bir yaklaşım sergilenmiş olacaktır.

Hüseyin ile Senem hikâyesinde Türkiye’nin Güneydoğu Bölgesi’nde yer alan Diyarbakır şehri hikâyede yer almaktadır: “*Diyarbakır’da aşiret ağası olan Ali İzzet Ağa’nın sadece...*” (Yılmaz, 2011a: 25).

Seyfet Çavuş ve Filiz hikâyesi, Türkiye’deki şehirlerin yoğun olarak yer aldığı bir halk hikâyesidir. Hikâyede geçen şehirler; Balıkesir, Sarıkamış, Çanakkale, Manisa ve Artvin’dir.

“*Seyfet’e memleketi Balıkesir çıkar*” (Yılmaz, 2011a: 323).

“*Seyfet Çavuş o taburla birlikte Sarıkamış’a gelir*” (Yılmaz, 2011a: 323).

“*Seyfet Çavuş’un kardeşi Mehmet de Çanakkale’ye askere gider*” (Yılmaz, 2011a: 324).

“*Filiz de Manisa’ya gitmek istediğini söyler*” (Yılmaz, 2011a: 331).

“*...Seyfet Manisa’dan çıkmış Karadeniz’e Artvin’e varmıştır*” (Yılmaz, 2011a: 333).

Âşık Garip hikâyesinde İstanbul, Erzurum, Kars şehirleri geçmektedir: “*Senem de Garip’ten kendisinden daha güzel kızların bulunduğu İstanbul’a gitmemesini isteyerek...*”(Alptekin, 2021: 226).

“Önce Erzurum'a oradan da Halep'e giden Garip...” (Alptekin, 2021: 226)

“...kısa sürede Erzurum ve Kars üzerinden Tiflis'e gider” (Alptekin, 2021: 226)

Yukarıda geçen ve şuan Türkiye Cumhuriyeti'ne ait olan şehir adları ele alınarak Türkçe öğretimi sürecinde şehir tanıtımı yapılarak bir gezi rehberi oluşturulabilir. Öğrencilerin de aktif katılımıyla o şehirlerle ilgili belgeseller izletilip değerlendirmeye gidilebilir.

4.2.5.2. Geleneksel ve kültürel mekânlar

Yayla: Yaylalar; yazın çıkılan, yüksek ve serin konaklama yerleridir. Bu mekânlar, yerleşim yerlerinin dışında; hayvan otlatmak, tarım yapmak veya dinlenmek için de kullanılan alanlardır (Şişman, 2010: 549). Yaylalar yarı göçebe yaşam tarzının bir uzantısıdır. İslam Ansiklopedisi'nde yer alan bilgiye göre bu tarz göçebelik daha çok konargöçer tabiriyle açıklanır. Göçebelik, mevsimlere göre veya ekonomik şartlara bağlı olarak sürekli yer değiştiren toplulukların hayat şekli iken konargöçerlikte mekân belirlidir. Bu topluluklar çiftçilikle de uğraşır ve ürünlerini mevsim göçleri arasında toplarlar (Gümüşçü, 2019: 669). Akıllı Mehmet ile Gülfidan Hanım hikâyesinde (Mehmet) “*bir gün arkadaşlarıyla yaylaya doğru gider*” (Yılmaz, 2011a: 302) tümcesinde ve “*Ağalar, beyler; Buz bulak semtine yeni yerleşen göçebe dostlarımız var, burası da bizim sınırlarımız dâhilindedir ve bu insanlar aynı zamanda bizim konuklarımızdır*” (Yılmaz, 2011a: 307) tümcesinde yaylaya ve göçebe-yarı göçebe yaşam tarzına dair ifadeler yer almaktadır. Türklerin eski yaşam tarzlarının ve günümüze yansımalarının kültürel bir doku olduğu düşünülürse ders sürecinde üzerinde durulması da uygundur. Sonuç itibariyle tarihte konargöçer bir kavim olan Türkler, yerleşik hayata geçtikten sonra da yukarıda belirtildiği üzere eğlence, dinlenme, ekonomik amaçlar gibi çeşitli sebeplerle dönem dönem şehir dışında ikamet etmeye devam etmektedir. Türkler, eski devirlerden beri Orta Asya düzlüklerinde konargöçer yaşam şeklini benimseyen bir millettir. Çeşitli sebeplere bağlı olarak anavatanlarını terk eden Türkler, farklı coğrafyalara dağılmış ve göç ettikleri yeni vatanlarında da bu özelliklerini korumuşlardır (Abalı, 2019: 151). Yaylacılık, ziraatın yanı sıra hayvancılık yapan, yaz aylarında hayvanlarıyla birlikte yaylalara çıkan dağ, orman ve ova köylülerinin ekonomik faaliyetidir (Kutlu, 1992: 16). Bakırcı (2006: 156), ülkemizde yaylacılığın hayvancılığa bağlı olarak

devam ettiğini yaylaya göç zamanının bölgelere göre değiştiğini belirtir. Yaylaya göç için akşamdan hazırlık yapıp sabahın kuşluk vaktinde varsa kağnılarla yoksa at ve merkeplerle yola çıkılır. İlk önce koyun sürüleri, ardından kuzular yaylaya götürülür. Bahtiyar adlı hikâyede “*O dönem yayla zamanıdır, köyde sadece yaşlılar vardır, diğerleri yaylaya gitmiştir*” (Yılmaz, 2011b: 5) denilerek yaylaya yaşlıların çıkmadığını ve onların köyde kaldıkları belirtilmiştir.

Çadır: Konar-göçer bir yaşam geçmişine sahip olan Türkler, o dönemlerde barınmalarını otağ/çadır denilen geçici mekânlarda sağlamaktaydılar. Türkler, bir toprağı yurt edinmelerinde çeşitli kolaylıklar sağlayan çadırdan yerleşik toplum olduktan sonra da kopamamışlardır. Çadırın Türk toplumlarının kültür hayatında önemli bir yeri olmuş, bu arada Türk mimarisi de birçok unsurunu çadırdan almıştır (Bozkurt, 1993: 162). Özellikle yapılan dini mimaride bu unsura delil olacak birçok örnek söz konusudur. Türkler nezdinde önemli bir yeri olan çadırın halk anlatılarında da geçtiği görülmekle birlikte Diligam Yahya Bey ve Yemen Hanım hikâyesinde yer aldığı şekli şöyledir: “*Hüseyin Bey’in otağının odası, aynı bent otağ gibidir. Çevre köylerdeki, şehirlerdeki insanlar o aynı bent otağı görmek için daima o köye gelirler, gelip Hüseyin Bey’in misafiri olurlar*” (Yılmaz, 2011a: 164).

Kahvehane: İnsanların boş vakitlerinin uğrak mekânlarından biri olan kahvehaneler veya kafeler özellikle Türk toplumunun gündelik yaşantısında önemli bir yer tutmaktadır. Genellikle işsizlerin, esnafların, sohbet etmek isteyenlerin, arkadaşları ile buluşmak isteyenlerin de ilgi odağı olan bu mekânların Türk kültüründe istisnai bir konumu vardır (Yağbasan ve Ustakara, 2008: 234). Aynı zamanda Ürer’e (2010) göre kahvehaneler aidiyet duygularının ön plana çıktığı önemli mekânlardan biridir (Ürer, 2010: 1). Seyfet Çavuş ve Filiz hikâyesinde Seyfet Çavuş karısı Filiz hakkında bilgi toplamak için köyün kahvehanesine oturmuştur ve merak ettiği her şeyi öğrenmiştir. “*Kimliğini gizleyerek köyüne gelir kahveye oturur. Oradakilere Seyfet Çavuş’un askerlik arkadaşı olduğunu söyler. Kahvedekiler onun şehit olduğunu söyledikten sonra annesiyle kardeşinin de öldüğünü, karısının da başkasıyla evlendikten sonra söylentiye göre Seyfet’in ölmediğini öğrenip buralardan gittiğini, Manisa’da bir mahallede yaşadığını anlatırlar*” (Yılmaz, 2011a: 331). Bu bağlamda geleneksel bir toplanma mekânı olan kahvehanelerin civar ve civardakiler hakkında bilgi almak için uygun yerler olduğu da ortaya konmaktadır. Kahvehaneler, Türk toplumunun kültürel hayatında önemli bir yere

sahiptir ve insanların bir araya gelerek toplumsallaştıkları mekânlar olarak dikkat çekmektedir (Yağbasan ve Ustakara, 2008: 237). Kahvehaneler çoğu zaman şair, yazar, edip, âşık, meddah ve daha pek çok sanat ve fikir erbabının toplandıkları ve sanatlarını icra ettikleri mekânlar olmuştur (Yardımcı, 2014: 90). Âşıkların yetişmesinde bir okul görevi görerek ekmek kapısı olan kahvehaneler, Türkiye’de geçmişte İstanbul, Konya, Kayseri, Kastamonu, Erzurum, Kars, Ağrı, Artvin vb. illerde bir icra ortamı olarak yer almıştır (Çetin, 2020: 56). Günümüzde yaygınlığı azalıp yok olmaya yüz tutsa da kahvehaneler, âşıkların sanatlarını icra ettikleri yer olarak da bir meclis merkezidir. Halk hikâyelerinde âşıklar, kahvehanelerde iş ararlar, sazlarını konuşturarak para kazanmak için kahvehaneleri seçerler. Âşık Garip hikâyesinde de sevdiği kızı bulmak için Tiflis’e giden ve adını değiştiren Garip, *“Tiflis’te önce Deli Mehmet’in kahvesinde saz çalar. Ünü kısa sürede duyulur. Senem’in babası Hoca Sinan da Garip’in sesini beğenir. Garip’e kendi yanında çalışmayı öneren Hoca Sinan, Garip ve ailesini kendi evine alır.”* Hikâyenin bir bölümünde de *“...Garip, bir müddet Aslan Dedeoğlu Baba Yusuf’un kahvesinde çalıp çağırır”* (Alptekin, 2021: 226).

4.2.5.3. Dini ve kutsal mekânlar

Türbe: Dini şahsiyetlerin mezarı olduğu düşünülen yerler halk arasında kutsal kabul edilir ve “türbe” olarak adlandırılır. İslam Ansiklopedisinde (Orman, 2012: 464) yer alan “Türbe” maddesinde İslâm coğrafyasında tanınmış şahsiyetlerin mezar anıtları türbeden başka “kümbet, makam, meşhed, buk’a, darîh, kubbe, ravza” gibi adlarla da anılmıştır bilgisi yer alır.

Bireylerin inanç dünyasını biçimlendiren “kutsal” kavramı türbe, yatır ve ziyaret yerleriyle ilgili çeşitli pratik ve uygulamaları da kapsamaktadır. Birçok dinde/inanış sisteminde olduğu gibi, Türk kültürü ve İslam dininde de kutsal mekânları ziyaret kavramı bulunmaktadır (Ayaz ve Günaydın, 2019: 134). İnsanlar çeşitli isteklerini dile getirmek, bir problemini çözmek, gerçekleşen isteği için şükretmek gibi sebeplerle türbe ziyareti yaparlar. Türbede yattığına inanılan eren/evliya vb. dini şahsiyetlerin aracı olacağı inancıyla oraya ziyaret gerçekleştirirler. Bey Beyrek hikâyesinde padişah da çocuğunun olmasını istediği için kutsi bir gün olan Cuma günü türbeye gider: *“Padişah, çevre halkının sözleri üzerine bir cuma*

günü türbeyi ziyaret ederek namaz kılıp dua etmeye, bütün hacı-hocayı, fakir-fukarayı oraya davet etmeye karar verir” (Alptekin, 2021: 199).

4.2.6. Halk Hikâyeleri Yabancılara Türkçe Öğretiminde Neden Kullanılmalı?

1. Halk hikâyelerinin ders sürecinde kullanılması öğrencilerin öncelikle kelime dağarcığını destekler.

2. Halk hikâyelerinin gerçek hayattan yoğun izler taşıması kültürel öğelerin de fazlasıyla yer aldığı anlamına gelir. Dolayısıyla öğrenen için hedef kültürün aktarımını kolaylaştırır.

3. Uzun anlatılar olması sebebiyle tek ders süresi için uygun değildir. Bu nedenle okuma becerisinin de kazandırılmasına yönelik ders dışı okuma etkinliği olarak değerlendirilebilir.

4. Yabancı dil öğretiminde metin odaklı eğitimin birçok dil becerisini desteklediği bilinmektedir. Halk hikâyeleri de metne dayalı etkinliklerin gerçekleştirilebilmesi için uygun anlatılardır.

5. Halk hikâyelerinin kullanımında öğretim teknikleri (öykü tamamlama gibi) kolaylıkla uygulanabilir. Böylelikle ders süreci birçok yönden etkin hale gelir.

6. Okuma, yazma, dinleme ve konuşma becerilerinin tümünde uygulanmaya müsaittir.

4.3. Masal

Her yaş aralığına hitap edebilecek fitratta olan ve bu sebeple yüzyıllardır bir yandan çocuklara anlatılan bir yandan da yetişkinler arasında eğlence unsuru olarak yer bulan masalın sözlü halk anlatıları arasında ayrı bir yeri vardır. İçerisinde farklı sözlü gelenek unsurlarına da yer veren bu türün üzerine birçok derleme ve çalışmalar yapılmıştır. Saim Sakaoğlu, Pertev Naili Boratav, Ali Berat Alptekin, Bilge Seyidoğlu gibi bilim insanları başta olmak üzere Türk masallarının halkbilimine kazandırılması için birçok yayın kaleme almışlardır.

Masal, Türk Dil Kurumunun tanımına göre, genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev,

peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebî türdür (<https://sozluk.gov.tr/>). Şinasi bir bölümünü Fransızcadan çevirdiği manzum masallarını daima “*hikâye*” diye adlandırmıştır. Namık Kemal ise Celal Mukaddimesi’nde masalların özelliklerini saydıktan sonra bunlar için “*Kocakarı Masalı*” benzetmesini kullanır (Sakaoğlu, 2019: 18). Boratav (1995: 96) masalı; “*Sözlü halk edebiyatı türleri içinde ülkeden ülkeye, çağdan çağa en çok yayılan yaratmalardır*” şeklinde tanımlar. Seyidoğlu’nun (1985: 149) tanımı ise şöyledir: Halk arasında yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişilerle olağanüstü olayların bulunduğu, bir varmış bir yokmuş gibi klişe bir anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda yedi içti, muratlarına erdiler yahut onlar erdi muratlarına biz çıkalım kerevetlerine, gökten üç elma düştü gibi belirli sözlerle sona eren, zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan bir sözlü anlatım türü kastedilmektedir.

Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen sözlü anlatım türüdür (Sakaoğlu, 2019: 17). Masal, asırların birikmiş irfanını ve belirli bir hayat düzenini yaşamak zorunda olduklarımızla yaşamak istediklerimizi bir arada kendisine has bir atmosfer ve üslupla kendi mantık silsilesi içinde geleneksel motiflerle anlatan bir türdür (Günay, 1992: 321). Destanlara ve halk hikâyelerine göre daha kısa anlatımlar olmasına karşılık, halk edebiyatının diğer türlerinden birçoğunu masalların içerisinde bulmak mümkündür. Atasözleri, deyimler, dualar ve beddualar, fıkralar ve efsaneler, mâniler ve ninniler kaynak şahısların veya masal analarının hüneri doğrultusunda masalların içerisinde kendilerine yer bulabilirler (Göde, 2010b: 19). Her masalın kendine göre bir mantığı olduğu gibi masallarda imkânsız diye bir şey yoktur. Masal kahramanı bir anda yedi kat yerin dibine inebilir; hayvanlar, ağaçlar, kuşlar vb. dile gelip konuşabilir, kılık değiştirip insana dönüşebilirler. Masalların konusu genel olarak iyi ile kötünün mücadelesi şeklindedir (Oğuz vd. 2014: 153).

Masallar her ne kadar evrensel olarak nitelendirilse de milli değerler ve kültürel dokuyla beslenir. Bu yönüyle de bir yanıla milli özellik taşır. Nitekim meydana gelen bir masalın yaşaması ve kuşaklar arası geçiş yapabilmesi bu özelliğinin bir sonucudur. Çıplak’ın (2008: 41) yorumuyla masalların kaynağı olarak belirli bir coğrafya, belirli bir kültür ya da din temel olarak gösterilememekle

birlikte, bu ürünlerin tek tek ele alındığı takdirde yaşatıldığı kültüre göre şekil aldığı görülmektedir. Bu sebeple masallar, içinden çıktığı toplumun örf ve âdetlerini, inanç biçimlerini, yaşama bakışını, beklentilerini kısaca sosyal ve psikolojik özelliklerini yansıtmaktadır. Kartal'a (2017: 494) göre ise farklı coğrafyalarda üretilen ve buna rağmen ortak evrensel değerler bakımından birbirine benzeyen masallardaki en büyük farklılık içinde yaratıldığı toplumun öz ve kültürel değerleridir. Bu masallarda ortak motifler ve yardımseverlik, doğruluk, dürüstlük, hoşgörü, adalet, saygı, sevgi gibi evrensel değerler aynı olsa dahi kişiler, mekânlar ve millî değerler değişir. Bu bakımdan masallar ait oldukları toplumların gelenek ve göreneklerini, âdetlerini, değerlerini, hayat tarzlarını yansıtır.

Masallar kültür kavramının ve dolayısıyla Türk kültürünün temelini oluşturan değerler eğitimi açısından da önemli bir işleve sahiptir. Türk kültürüne ait belli başı birçok değer masal metinleri aracılığıyla aktarılır (Temizyürek ve Vargelen, 2016: 62). Toplumların bir çeşit aynası sayılan masallar, üretildiği toplumun sosyal yaşamını, inançlarını, göreneklerini ve daha önemlisi kültür psikolojisini yansıtır (Çevirme ve Hatunoğlu, 2004: 35). Masallar, insanın hayat ve tabiat karşısındaki tavrını, duygu, sezgi ve düşüncelerini konu alırlar. İnsanın tabiatla mücadeleye başladığı dönemin olağanüstü unsurları masallara vücut vermiştir. Dolayısıyla masallarda eski kültürlere, dinlere ve törelere ait motifler sıkça yer alır (Karataş, 2007: 469). Bunun yanında kültürel özellikler bağlamında günümüzde de devam eden bazı değerler ve unsurların masallarda hâlâ var olduğu görülür. Bu bağlamda masallarda sadece eski kültürlere değil günümüze ait kültürel özelliklere de rastlanılması olasıdır. Masalların evrensel ve milli değerleri yansıtıyor olması, bunun yanında doğduğu kaynağın kültürünü de barındırıyor olması onun hem değerler aktarımı için hem de kültür aktarımı için kullanılabilir olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda masallar, sahip olduğu söz varlığı ile de dil öğretimi alanında etkilidir. Baş'a (2012: 125) göre anlatımı etkili hâle getirmek ve canlı tutmak için kalıplaşmış ifadelerin, deyim, atasözü ve ikilemelerin etkin biçimde kullanıldığı masallar, sözlü kültürün binlerce yıllık birikimini taşımakla birlikte, dil eğitimi sürecinin de vazgeçilmezleri arasına girmişlerdir.

Alıcı dil becerilerinin gelişimini destekleyen masallara sadece anadil öğretiminde değil, yabancı dil öğretiminde de yer verilmesi önemlidir. Dilsel gelişime etkisi başta olmak üzere bizim odak noktamız olan kültürün aktarımı için de

masalların kullanımı birçok noktada yararlıdır. Daha önce de belirttiğimiz üzere masallarda evrensel değerlerin yanında milli değer ve kültürel kodlar da yer alır. Söz konusu kültürel kodlar, yabancı dil öğretiminde kültürlerarası etkileşim ve kültürel aktarım için destekleyici niteliğe sahiptir. Öztürk ve Duran, (2018: 89) masalların öğrenci merkezli etkinliklerle desteklenerek dinleme metni olarak kullanılmasının hem öğrencilerin dikkatli dinlemelerini sağlayacağını hem de estetik zevk vererek onlara kendi anadilinin, kültürünün özgün ürünleri ile tanışma, kaynaşma fırsatı sunacağını kaydeder.

Bu bağlamda anadil dışında da Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesi sürecinde benzer etkinlik ve tekniklerle masallardan faydalanılabilir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, masal metninin titizlikle seçilmesidir. Neticede yabancı dil öğretimi birçok kanaldan ulaşılması gereken bir süreçtir. Herhangi bir uyumsuzluk, süreci olumsuz etkileyebilir. Bu durumda masal metninin yaşa, dil seviyesine, öğrenen kültürene, ders sürecine uygulanabilirliğine (uzunluk, mevcut dil seviyesine uyarlanabilirlik ve öğretim teknikleri açısından kullanılabilirlik) dikkat edilerek seçilmesi sağlıklı süreç ve sonuç için önemlidir. Ayhan ve Arslan'a (2014: 545) göre de edebî türlerden masalların yaş grupları ve temel seviye dil öğretimi göz önünde bulundurularak yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrenci motivasyonunun sağlanmasında, kültür aktarımında ve dilsel becerilerin gelişiminde önemli bir rol oynadığı varsayılmaktadır.

Yabancı dil öğretiminde gramer kurallarının yanında hedef kültürün de verilmesi gerekliliği çalışmamızın temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda kültüre ait birçok ize rastlayabileceğimiz sözlü halk anlatıları bize bu noktada çeşitli kapılar açmaktadır. Bunlardan biri de masallardır. Masallar; insan ilişkilerini, günlük yaşantıyı, kullanılan araç ve gereçleri, yeme ve içme kültürünü, aile bağlarını, geçiş dönemi unsurlarını vb. kendine has üslubuyla yansıtan bir nesir türüdür. Atlı, (2011: 390) bu görüşü destekler nitelikte, insan hayatının her safhasında etkisini devam ettiren ve buna bağlı olarak da sözlü kültüre de yansıyan âdet ve inançların, anlatmaya dayalı türlerden olan masallarda da karşımıza çıktığından bahseder.

Masallar bütün dünyada olduğu gibi Türk anlatı sanatının da temel taşlarından birini meydana getirmektedir. Geçmişten günümüze toplumun yaşamını, gelenek ve göreneklerini anlatarak gelen masallar, sadece içinden çıktığı dönemi

yansıtmakla kalmayıp, o toplumun geçmişinden de izler taşımaktadır (Bolat, 2017: 224). Sever, Memiş ve Sever'in (2015: 248) tespitine göre masallar bu özellikleriyle değerler eğitiminde bir araç olarak kullanılabilir. Masaldaki bu davranış yapılarıyla ilgili örnek olay, rol yapma, tartışma vb. tekniklerle masalda verilmek istenen değer ortaya çıkarılabilir ve günümüzdeki davranış ve tutum şekliyle ilgili ilişkilendirmeler yapılabilir.

Tablo 4
Masallarda Tespit Edilen Kültürel Unsurlar

MASAL METİNLERİ	GÜNLÜK YAŞAM	KİŞİLER ARASI İLİŞKİLER	DEĞERLER, İNANIŞLAR VE TUTUMLAR	SOSYAL ÂDET VE GELENEKLER-HALK İNANÇLARI	COĞRAFYA VE MEKÂN
Ayağına Diken Batan Horoz	✓	X	✓	✓	✓
Babadan Kalan Sandık	X	✓	X	✓	✓
Dev Baba	X	✓	X	✓	X
Hız. Hızır ve Üç Kardeş	X	X	✓	✓	X
Keçi Kız	X	✓	✓	✓	X
Kurt Adam	X	✓	✓	✓	X
Padişahın Kızı	✓	X	X	✓	X
Tasa Kuşu	✓	X	✓	✓	✓
Tencerecik	✓	X	✓	✓	✓
Zengin Hamamı	✓	✓	✓	✓	✓

4.3.1. Günlük Yaşam

4.3.1.1. Yiyecek-içecek kültürü sofrâ âdâbı

Yaprak sarması: Tencerecik masasında Türk mutfağının gözde yemeklerinden yaprak sarmasına “*İçine bir yaprak dolması sarmış. Tencereyi ocağa koymuş, yemeği pişirmiş*” (Boratav, 2009: 211) ifadesiyle değinilmektedir. Ayrıca yaprak sarmasının bazı yörelerde “*dolma*” olarak karşılık bulmasına yönelik masalda “Dolmacık” (Boratav, 2009: 211) ibaresi geçmektedir.

Ekmek: Fırın ve ekmek yapma kültürü insanlık tarihi kadar eskidir. Anadolu’nun farklı mahalli kültürlerinde farklı fırınlar ve farklı ekmek üretimleri karşımıza çıkmaktadır (Göde, 2017: 200). Tandır ekmeği, yufka ekmeği, somun ekmek, bazlama gibi birçok ekmek çeşidinin olması kültürümüzde ekmeğin ana besin kaynağı olduğunu ve tüketiminin çok yaygın olduğunu göstermektedir. Özellikle kırsal kesimlerde, köylerde yiyecek kültürümüzün vazgeçilmez gıdası ekmeği insanlar kendileri yapar ve tüketirler. Bunun için genellikle evlerinin bir bölümünde yer alan tandırları, fırınları kullanırlar. Bölgeden bölgeye yöreden yöreye çeşitlilik gösteren ekmek türlerinin varlığı, ekmeğin kültürümüzdeki önemini göstermektedir. Ekmek türleri, yapım aşamaları ve yapım yerleri gibi nitelikler göz önüne alındığında ekmeğin kültürel bir alan oluşturduğunu söylemek mümkündür. Ayağına Diken Batan Horoz masasında horoz ile ekmek yapan kadının diyalogundan hareketle horozun kadının fırında yaptığı ekmeklerden birini alıp kaçtığı anlatılır: “*Pır pır uçarım, bir tane ekmeğini alır kaçarım*” diyerek bir ekmek alıp kırlara doğru gider” (Özçelik, 2004: 285).

Çay: Türkler için çay; günün her öğünü ve saatinde tüketilebilen, sohbetlerin baş tacı içecektir. Çayın ülke sınırları içinde üretim alanlarına, üretim aşamalarına ve evlere girdikten sonra hazırlanış şekillerine kadar kapsamlı bir dünyasının olması kültürel bir unsurun aktarımına güzel bir örnektir. Nitekim çay ve onun etrafında gelişen kültürel alan, yabancılara Türkçe öğretim sürecinde birçok yönden değerlendirilebilecek niteliklere sahiptir. Tasa Kuşu masasında çayın yer aldığı görülür: “*Oğlum sen çayları demle ben gelinceye kadar müşterilerle otur ben gelirim*” (Seyidoğlu, 2006: 213). Söz konusu içeceğin bir halk anlatısında yer alması da metin destekli dört dil becerisinin kazandırılması için anonim nesirlerin önemini

göstermektedir. Zengin kız masalında ise hamamdan çıkan kız, yeni tanıştığı kadına çay ısmarlar.

Helva: Helva; un, ırmık, nişasta, pirinç ununun yağ ile kavrulması ve içerisine tatlandırmak amacıyla bal, pekmez, şeker ilave edilmesiyle hazırlanan, pişirilmesi kolay bir tatlıdır (Kaymaz, 2020: 11). Geleneksel bir tatlı olan helvanın Tasa Kuşu masalında yer aldığı görülür: “*Bütün helvaları yere döker...*” (Seyidoğlu, 2006: 214). Dil öğretiminde metin destekli etkinlikler önemlidir. Metin üzerinde uygulanabilecek öğretim teknikleri dil becerilerini de harekete geçirir. Bu masalda yer alan helvanın, bağımsız bir şekilde tarifine de yer verilmesi yeni bir metin alanı oluşturabilir.

4.3.1.2. Boş zaman etkinlikleri (hobiler)

Avcılık: Türk kültür hayatının eğlence anlayışının önemli bir parçası olan av ve avcılık birçok halk anlatısında karşımıza çıkmaktadır. Padişahın Kızı masalında padişahın av meraklısı olduğundan bahsedilir: “*Av meraklısı olan padişah ava giderken karısına...*” (Özçelik, 2004: 330). Tasa Kuşu masalında “*Atları hazırla seninle ava kuşa gidelim.*” (Seyidoğlu, 2006: 212) olarak yer alır.

Mangal yakmak: Türkler için et denildiğinde akla gelen ilk eylemlerden biri de mangaldır. Mangal Türkler için hem lezzetin hem eğlencenin hem bir arada olmanın hem de misafir ağırlamanın temsilidir. Zengin Hamamı masalında “*Bir ara kız bakıyor ki biraz ileride büyük bir konak, kapının önünde uşaklar mangal yellerlermiş*” (Boratav, 2009: 253) denilerek bir konağın bahçesinde mangal yakıldığı anlatılır. Mangalın kültürel çerçevesi ve bağlamı düşünüldüğünde kültürümüz için hobi niteliği taşıdığı söylenebilir.

4.3.2. Kişiler Arası İlişkiler

4.3.2.1. Sınıflar arası ilişkiler

Zengin Hamamı adlı masalda bir eve çamaşır yıkamaya giden kadına ev sahibi yardım eder: “*A Fatma Kadın, ondan kolay ne var? Ben her şeyi hazırlarım, kızınla arabaya biner, şanlı şerefli hamama gidersiniz, yıkanırsınız*” (Boratav, 2009: 252). Bu noktada iş veren olan ve dolayısıyla daha varlıklı olan ev sahibinin, üzgün olan yardımcısına yardım etmesi sınıflar arası ilişkilerin boyutunu örneklendirebilmesi açısından değerlendirilebilir.

4.3.2.2. Aile bireyleri ile ilişkiler

Babadan Kalan Sandık masalında aile içindeki bağlılığa dair annenin kaybedilişi üzerine şu ifadeler yer almaktadır: *“Güzeller güzeli sultanın eski neşesinden eser kalmamış. Annesinin ayrılığı onu derinden yaralamış. Gün geçtikçe anne hasreti yüreğini bir kor gibi yaktıkça yakmış. Cariyeler sultanın etrafında bir dediğini iki etmese de günden güne zayıflamış, yemeden içmeden kesilmiş, o dillere destan güzelliği eriyip solmuş, kısa bir zaman sonra sultan da yataklara düşüp hastalanmış”* (Türkan, 2015: 231). Genelde büyüklere, özelde ise anne ve babaya duyulması gereken saygının davranışlara yansımaları Dev Baba masalında; babanın, çocuğunun elini yıkamasına yardım edemeyeceği konusu üzerinde gerçekleşmiştir: *“Padişah buna fena halde kızar: “Vay alçak! Ben bir Padişah olayım, sen benim kızım ol da ben senin eline su dökeyim ha...”* (Boratav, 2009: 58).

Babanın, öldükten sonra geride bıraktığı çocuklarını düşünmeyi ihmal etmediği Babadan Kalan Sandık masalında açıkça görülmektedir: *“Oğlum sana bir emanet bırakıyorum. En müşküle düştüğün zaman aç, derdinin dermanı bu sandıktadır”* (Türkan, 2015: 232). Masalların fantastik dünyasından çıkıp realiteye yaklaşıldığında Türk kültür anlayışında ebeveynlerin çocukları için geleceğe dair yatırım yaptıklarını, çocuklarının kendilerinden sonra refah içinde yaşamaları için daimi bir hazırlık içinde oldukları söylenebilir.

Türk kültürüne göre evlenen çiftler eşlerinin aile ve akrabalarına eşlerinin hitap ettiği şekilde hitap ederler, aile/akraba bireylerini kendi ailesi/akrabası olarak kabul ederler. Bu durum, çiftin birbirine tüm yönlerle bağlandığının ve sahip olunanları ortak kabul ettiğinin göstergesidir. Kurt Adam masalında kurt, kıza: *“Senin baban benim de babam. Çıkart, hiç yenir mi?”* (Göde, 2010b: 236) diyerek karısının babasını baba olarak kabul ettiğini dile getirir.

Gelin-kaynana ilişkisi Türk kültürünün ailevi boyutunun belki de en çetrefilli konusudur. Söz konusu ikiliyle sözlü anlatıların birçok türünde karşılaşılabilir. Keçi Kız masalında Türk toplumunda var olan, kaynvalidelerin davetli olduğu düğünlere gelinlerini de götürmeleri âdetine değinilmiştir: *“Eller gelinini, kızını giydirir düğüne gider. Ben kiminle gideyim?”* (Göde, 2010b: 225).

4.3.2.3. Nesiller arası ilişkiler

El öpmek, alın öpmek, göz öpmek kültürümüzde simgesel anlamlar taşıyan bedensel davranışlardır. Genel itibariyle saygı, sevgi, koruma gibi soyut ifadeleri karşılamaktadırlar. Dev Baba masalında “*Kızlar babalarının elini öpüp çıkarlar*” (Boratav, 2009: 58) ve “*Kız hemen koşar “Babacığım,” diye devin boynuna sarılır, ellerini öper*” (Boratav, 2009: 59) yer alır. Ayrıca bir koruma ve sevgi ifadesi olan alından öpme de masalda karşımıza çıkar. Baba, evlenen kızını alından öperek uğurlar: “*Kızını alından öptükten sonra da...*” (Boratav, 2009: 62).

4.3.3. Değerler, İnanışlar ve Tutumlar

4.3.3.1. Meslekler

Fırıncı: Birçok kültürde görülebileceği gibi Türk kültüründe de ekmek yapımı meslek haline gelmiştir. Kırsal ve kentsel anlamda farklılıkların olduğu fırın ve fırıncılık beraberinde bazı kültürel alanları da oluşturmaktadır. Kırsal bölgelerde ve küçük yerleşim yerlerinde kadınların fırıncılık yaptığı görülmekle birlikte kent yaşamında çoğunluk erkeklerin fırıncı olduğu söylenebilir. Kültürel bir alan olarak özellikle kırsal bölgeler ve küçük yerleşim yerlerindeki fırın kültürü ve fırıncı kadınlar ele alınabilir. Ayağına Diken Batan Horoz masalında horoz “*Fırıncı Abla, dikenim burada dursun. Ben sonra gelip alırım*” diyerek oradan ayrılır” (Özçelik, 2004: 285).

Âşıklık: Ayağına Diken Batan Horoz masalında meslek kültürüne ilişkin âşıklık geleneği ve mesleğine dair bir kısım yer almaktadır. Âşıklık geleneğinin hem müzik hem de edebiyat alanlarında değerlendirilebiliyor olması söz konusu alanlarda kültürel farkındalık oluşturabilmek açısından önem arz etmektedir: “*Bir pınar başında saz çalan bir âşıkla karşılaşır. Selam verip yanına oturur.*” (Özçelik, 2004: 286).

Çoban: Çoban, halk anlatılarında sıklıkla karşılaşılan bir tip olmakla birlikte Yılmaz’a, (2011: 531) göre sahip olduğu özellikler göz önüne alınarak değerlendirildiğinde çoban, masal türünün, yardımseverlik, imkânsızlıklar karşısında yılmama ve hayattan umutlu olma mesajlarını taşımada oldukça başarılı olmuş ve masallarda sıklıkla kullanılan bir tip haline gelmiştir. Hz. Hızır ve Üç Kardeş masalında “*Bu oğlan sığır çobanlığı yaparmış. O köyde sığır güdermiş*” (Bakırcı, 2006: 222) ifadesiyle bahsedilen çoban, yardımseverliğin ibret merkezli ele alınışında yer almıştır. Hızır’ın üç kardeşi denemesi sonucunda bu imtihanda sadece

çoban olan kardeş başarılı olmuştur. Kurt Adam masalında ise çoban, şu ifadelerle yer alır: “*Oğlum acıktım, bir çoban gördüm. Çobanın bin koyunu vardı, bir de kuzusu...*” (Göde, 2010b: 236).

Helvacı: Helva, Osmanlı Dönemi’nden günümüze ulaşan tatlılardan biridir. Şu an eskisi kadar geniş bir alana sahip olmasa da helva satıcısı olan helvacıların varlığından söz etmek mümkündür. Tasa Kuşu masalında masal kahramanı kızın bir helvacının yanına çırak olarak girmesi anlatılır: “*Bu sefer de bir helvacının yanına çırak olarak girer.*” (Seyidoğlu, 2006: 214).

4.3.3.2. Bölgesel kültür

Derede çamaşır yıkamak bazı bölgelerin kırsal kesimlerinde görülen bir eylemdir. Dereye çamaşır yıkamaya gelen kadınlar arasında geçen diyaloglar, çamaşır yıkarken söylenen maniler, türküler, sevdiği kızı çamaşır yıkarken görme imkânı bulan delikanlılar düşünüldüğünde derede çamaşır yıkama kültürel bir alan oluşturur denilebilir. Keçi Kız masalında Keçi Kız, “*Evde ne kadar kirli çamaşırları varsa toplamış. Keçi postuna girip dereye yıkamaya gitmiş*” (Göde, 2010b: 225) ve o esnada evleneceği erkekle karşılaşmıştır.

4.3.3.3. Tarihi ve dini şahsiyetler

Hızır/derviş: Türk kültürünün dini boyutunda önemli bir yerde olan Hızır, Hz. Hızır ve Üç Kardeş masalında ana karakterlerden biridir: “*Üç kardeş yola düşmüşler. Gide gide önlerine Hz. Hızır çıkmış.*” (Bakırcı, 2006: 221). Hızır, öncelikle kardeşlerin dileklerini yerine getirmiş, sonrasında da onları habersiz imtihana sokmuştur. Dolayısıyla Hızır, Türk halkının nazarında zor anlarda imdada yetişen bir kurtarıcı olmanın yanı sıra her an imtihana tabi tutabilecek de biridir. Bu durum insanları, davranışlarında ve seçimlerinde iyi niyete sevk etmesi bakımından önemlidir. Tasavvufa göre Hızır’ın en önemli niteliği ilahi sırların bilgisine sahip olmasıdır. Eli son derece açık, cömert, güler yüzlü, yeşil bir elbise giyer ve kır bir ata biner (Döğüş, 2015: 79). Hızır her zaman aksakallı ve atlı görünmez. Bazen sokaktan herhangi bir insan, bazen dilenci kılığında da görülebilir (Çınar, 2020: 67). Kurt Adam masalında “*Kurt da Hızır’mış. Kurt şeklinde görünüyormuş.*” (Göde, 2010b: 236) denmektedir. Hızır’ın kılık değiştirerek insan içine karışmasındaki amaçlardan biri imtihandır. Sonunda ya imtihandan geçilir, ödüllendirilir ya da geçilemez, cezalandırılır. İmtihandan geçememe sonucu cezalandırılma “Hızır ve Üç Kardeş”

masalında açıkça görülmüştü. Kurt Adam masalında ise: “*Kızının kocasının da Hızır olduğunu anlamış. Adam da imtihanı başarıyla geçmiş*” (Göde, 2010b: 237) denilerek Hızır’ın imtihan etme niteliğinden söz edilir. Tasa Kuşu masalında ise “*Ava çıktıkları zaman bir ağacın altında dinlenirler. O zaman bir derviş gelir.*” (Seyidoğlu, 2006: 212) denmektedir.

4.3.3.4. Sanat (müzik, edebiyat, el sanatları vb.)

İplik eğirme: Kısaca birtakım ham maddelerle ip meydana getirme işi olan ip eğirme, Tencerecik masalında “*Ana, gece sabaha kadar iplik eğirir, kız da onu götürüp pazarda satar, nafakalarını böylece çıkarırlarmış*” (Boratav, 2009: 211) şeklinde bir kazanç kapısı olarak yer almaktadır.

4.3.4. Sosyal Âdet ve Gelenekler-Halk İnançları

4.3.4.1. Misafir olma ve ağırlama

Hz. Hızır ve Üç Kardeş masalında Türk misafirperverliği hakkında oldukça ayrıntılı ifadeler yer almaktadır. Kapıya gelen kişinin Tanrı misafiri olarak kabul edilmesi anlayışına: “*Hanım, benim yanıma bir adam geldi. Benimle akşama kadar sığır güttü. ‘Beni misafir alırmısınız?’ diyor. Aman nasıl olur? Misafir alınmaz mı? Hak misafiridir*” (Bakırcı, 2006: 222), misafiri rahat ettirmek için ayrı oda tahsis edilmesine: “*Dervişi içeri almışlar. Bir odada misafir etmişler*” (Bakırcı, 2006: 222), misafirin canının istediği yemeğin yapılmasına: “*Kadın kocasına demiş ki: ‘Bir sor bakalım, canı ne ister? Canı ne isterse onu yapalım’*” (Bakırcı, 2006: 222) sözleriyle değinilmektedir. Burada misafir için ayrılan oda ve misafirin Tanrı misafiri olarak görülmesi hakkında Abalı, (2019: 152) “misafir odası” teriminin, yalnızca Türklere özgü bir kavram olduğunu ve evine gelen misafirin uğur olduğunu kabul eden Türklerin “Misafir dokuz nasiple gelir; birini yer, kalanını bırakır gider” gibi atasözlerin de mevcut olduğunu kaydeder. Dikkat çeken bir başka husus da Hızır’ın ev sahiplerinden yemek için çocuğu istemesi ve annenin de: “*Ne yapalım herif, Allah bize verdi, biz de ona verelim*” (Bakırcı, 2006: 222) demesidir. Şimşek’in (2014: 80) bu noktada misafirin rahat etmesi, sağlığının ve huzurunun her şeyin üzerinde tutulması, ev sahibinin, onun sağlığı için çocuğunun ölümünü göze alması ile anlatılır. Bu, insanın “ben” duygusunu aşarak erginleşme sürecini tamamladığının işaretidir tespiti önemlidir.

Türkiye’de düğünler coğrafi sahaya göre çeşitlilik göstermektedir. Fakat düğünde davetlilere yemek ikram etmenin genel bir kabul olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İkram edilen düğün yemekleri de düğünün yapıldığı yere göre farklılık gösterir. Davetlilerin iyi ağırlanması ve düğünden memnun dönmeleri için yemek faslına önem verilir. Düğün sahibi bu konuda hassasiyet gösterir ve davetlilerin aç kalmaması için dikkat eder. Bu durum Türklerdeki misafir algısının şeklini ortaya koymaktadır. Ayağına Diken Batan Horoz masalında özellikle bu durum üzerinde durulduğu görülür. Bu sebeple “*misafir olma ve ağırlama*” alt kategorisine dâhil etmek uygun görülmüştür: “*Davetliler çoğalıp yemekler azalınca düğün sahibini bir telaş alır*” (Özçelik, 2004: 285).

4.3.4.2. Dini ritüel ve uygulamalar

Cuma namazı: İslamiyet’in bir gerekliliği olan Cuma namazı Tasa Kuşu masalında üç yerde geçmektedir. Buradan hareketle Müslümanların kutsal günü olan Cuma gününden ve o gün esnafların dükkânlarını kapatıp ya da birine emanet edip camiye gitmelerinden bahsedilmesi kültürel unsur olarak kabul edilebilir. Nitekim dini uygulamalar ve davranışlar da kültüre tabidir. Uysal’ın (2009: 63) da ifade ettiği gibi kültürlerarası yaklaşımda hedef kültür ile kaynak kültürün çatışma yaşadığı alanların başında gelen din ögesi yabancılara Türkçe öğretirken öncelikli olarak aktarılması gereken bir ögedir. Unutulmamalıdır ki toplumların kültürlerinin şekillenmesinde en önemli etken dindir.

“*Bir Cuma günü kahveci camiye giderken...*” (Seyidoğlu, 2006: 213).

“*Eczacı yine Cuma namazına gider.*” (Seyidoğlu, 2006: 213).

“*Cuma namazını kılıp geleyim, padişahın oğlunun elbiselerini biçelim. Çok para kazanacağız*” (Seyidoğlu, 2006: 214).

4.3.4.3. Halk hekimliği

Babadan Kalan Sandık masalında halk hekimliğine dair dağ bitkilerinin kullanılması konusunda ifadeler yer almıştır: “*Günlerce sultana hazırlamadığı ilaç, yapmadığı merhem kalmamış. Dağı taşı dolanmış. Toplamadığı bitki kalmamış. Onlardan merhem, ilaç yapmış*” (Türkan, 2015: 232). Bununla birlikte ayrıntılı bir tarife de yer verilerek halk hekimliğinin genel kapsamı ortaya konulmuştur: “*Tarif; insan eli değmemiş defne yaprakları, Asi Nehri’nin ters akıntısında yıkanacak*

oradan alınan su defne dallarının ateşinde kaynatılacak. Yeni doğum yapmış koyunun ilk ağız sütü ile karıştırılacak. Kapalı bir kaptaki güneş görmeden 3 gün bekletilecek. Dolunayın çıktığı ilk günden itibaren 7 gün günde 3 öğün yenilecek” (Türkan, 2015: 233).

4.3.4.4. Geçiş dönemleri ve buna bağlı pratikler

Doğum

Çocuksuzluk: Türk hayatında aile, toplumun en küçük fakat en sağlam çekirdeğini oluşturmuştur. Bu çekirdeğin devamı ve sürekliliğini doğum sağlar. Bu sebeple genellikle kadınlardan kaynaklandığı zannedilen doğum ve çoğalmaya bağlı bazı olumsuzlukların önüne geçmek için uyulması gereken bazı kuralları vardır (Bakırcı, 2006: 135). Bu kurallardan, başka bir deyişle başvurulardan biri de adak adamaktır. Kurt Adam masalında çocuğu olmayan adam aile birliğini tamamlamak için çocuk sahibi olmak istemiş, bir kızı olması durumunda onu ilk isteyene vereceği sözünü vermiştir: “*Bir adamın hiç çocuğu olmuyormuş. Bir dua etmiş: Yarabbi bir çocuk ver. Kız olursa ilk isteyene vereceğim demiş.*” (Göde, 2010b: 236). Doğum, hem bireysel hem de toplumsal yaşamda mutlu bir olay olarak kabul edilir. Aile için gelecek ve umut demek olan çocuk sahibi kadınlar hem aile ve akrabalar arasında hem de toplumda saygınlık kazanır. Çocuk sahibi olan baba da toplumda saygı görür (Bars, 2014: 355). Çocuk, ailenin soyunu devam ettirecek ailenin adını yaşatacak olan kişidir. Çocuk sahibi olmak istemenin temelinde yatan bu ana sebepleri, Tasa Kuşu masalında padişahın sözlerinde görmekteyiz: “*Bu padişahın hiç çocuğu olmadığından üzülmüş. Bir gün lalasına: ‘Lala benim ömrüm geldi geçiyor, çocuğum yok. Benim tacım tahtım kime kalacak? Atları hazırla seninle ava kuşa gidelim. Arayan Mevla’sını azan belasını bulur. Allah elbette bize de bir sebep gönderir’*” (Seyidoğlu, 2006: 212).

Ad verme: Aile büyüklerinin doğan çocuğa ad verme durumu Dev Baba masalında “*Kızım, çocuğun olduğu zaman kız ise adını siz koyarsınız. Eğer oğlan olursa adını ben koyacağım*” (Boratav, 2009: 62) şeklinde yer almaktadır.

Doğum sonrası kutlama: Doğum sonrası kutlama yapılması, yemek verilmesi, fakir fukaraya yardım edilmesine dair Tasa Kuşu masalında “*O günden dokuz ay sonra padişahın bir kızı olur. Bunlar çok sevinirler, açlar doyurulur, çıplaklar giydirilir, hapistekiler serbest bırakılır*” (Seyidoğlu, 2006: 212) ifadeleri

yer alırken Padişahın Kızı masalında “*Fakat korkusundan, oğlan oldu diye saraya al bayrak astırır. Bunu gören padişah çok sevinir. Hanımına çeşitli hediyeler alır, kırk gün kırk gece halkına ziyafet çeker*” (Özçelik, 2004: 330) denmektedir.

Bebeği kundaklamak: Yeni doğan bebeklerin çeşitli sebeplerle kundaklanması, geçmiş dönemlerde oldukça yaygın bir uygulamadır. Bebeği hareketsiz bırakan ve gelişimine olumsuz yönde etki eden kundaklama, günümüzde bilinçli ebeveynler tarafından uygulanmamaktadır. Tasa Kuşu masalında bebeğin kundaklaması uygulamasına yer verilmiştir: “*Çocuğun kundağından çözer, kanı da kızın eline ve ağzına sürerek çıkıp gider.*” (Seyidoğlu, 2006: 215).

Kırk çıkması: Türk kültüründe yeni doğan bebek ve annesi kırk gün boyunca yalnız bırakılmak istenmez. Yalnız kaldıkları takdirde kötü ruhların onlara hastalık vereceğine inanılır. Özellikle yeni doğum yapmış kadınlara musallat olduğuna inanılan kötü ruhun adı Al Karısı’dır. Koca, (2017: 543) Türk kültürü içerisinde kötülüğün sembol isimlerinden birisi olan albız, alkız, alcız, albastı şeklinde ifade edilen ve böyle olduğuna inanılan “Al Karısı” nın, Çin Seddi’nden Balkanlar’a, Buz Denizinden Hindistan’a kadar yayılmış olan bütün Türk kavim ve topluluklarının folklorunda bütün canlılığıyla yaşamakta olduğunu belirtir. Çobanoğlu, (2015: 134) ise al karısının loğusa kadınlardan başka ahırlardaki atlara da musallat olarak onların yelelerini ve kuyruklarını ördüğüne, atları sabahlara kadar koşturarak yorduguna inanıldığından bahseder. Tasa Kuşu masalında “*Çocuğu kırk günlük olmadan odada yalnız kalır*” (Seyidoğlu, 2006: 215) ifadesi yer alır. Fakat al karısına dair herhangi bir ibare görülmez. Çocuğa zarar veren masal kahramanlarından Tasa Kuşu’dur.

Evlilik

Eş seçimi: Türk toplumunda “helal süt emmek” deyimi; dürüst, güvenilir, vicdanlı ve aile terbiyesi almış kişiler için kullanılmaktadır. Evlenilecek kişilerin tercih edilme kriterlerinden biri olarak görülür. Hz. Hızır ve Üç Kardeş masalında en küçük kardeşin “*O zaman helal süt emmiş birini isterim*” (Bakırcı, 2006: 221) ifadesiyle evlenmek için helal süt emmiş kız istediği görülür.

Evlenme isteğinin aileye açılması: Türk aile yapısında gençlerin evlenme isteklerini direkt olarak babalarına açamama ve bir aracından yardım alma durumu Dev Baba masalında yer almaktadır. Genel olarak söz konusu aracı anne iken masalda lala bu görevi üstlenmiştir: “*Hiç üzülmeysin, bu işin çaresi var. Babamızın*

lalasını çağıralım, ona derdimizi anlatalım. O da babamıza söylesin.” (Boratav, 2009: 57). Ayrıca masalda Türk kültüründe önem verilen ve yaygın bir durum olan “evlilik kararı alırken anne ve babanın rızasının alınması” durumu yer almaktadır. Günümüzde evlenmek isteyen gençlerin kararlarına ailelerin de ortak olmaya çalışması görülebilen bir durumdur. Ailelerin onay vermediği bir evlilikte gençler için bu durum büyük bir engel olarak görülmektedir. Çünkü ailelerin rıza göstermesine ve evliliğe onay vermelerine önem verilir. Dev Baba masalında padişah, oğluna istediği kızı almak istemez: “*Dev Baba’nın kızı hiç alınır mı? Onlar adam yerler. Öyle kızı ben oğluma almam. Git böylece söyle: Ben ona istediği kızı alayım.*” (Boratav, 2009: 62).

Kız isteme/Dünür gönderme: Evlenmenin görücülükten sonraki aşaması, beğenilen kızın istenmesini oluşturan dünür gitmedir. Bu da aile büyüklerinin ve kız tarafını tanıyan hatırı sayılır kişilerin öncülüğünde damat adayının da katılımıyla gerçekleştirilir (Atlı, 2011: 393). Kurt Adam masalında kız isterken dile getirilen söylem açıkça belirtilmiş “*Allah’ın emri Peygamber’in kavliyle ben senin kızına dünürüm*” (Göde, 2010b: 236) denilerek kız istenmiştir. Dev Baba masalında “*Gün battıktan sonra gene gelmiş. Dev Baba’dan kızını Şehzadeye istemiş.*” (Boratav, 2009: 62) ifadeleriyle kız isteme geleneğine değinilir. Keçi Kız masalında Türk evlenme geleneklerinden olan dünür göndermeye “*Beyoğlu çobana dünür göndermiş: Kızınızı bizim oğlana verin derlermiş*” (Göde, 2010b: 225).

Çeyiz: Çeyiz, evlenecek olan kızların evlendikten sonra kullanması için alınan veya yapılan her türlü eşyadır. Daha çok ev tekstili ve mutfak eşyası çeyiz olarak hazırlanır. Yöreden yöreye ise miktar ve türleri değişiklik göstermektedir. Gelinin çeyizi ne kadar çok olursa o kadar övgü alır anlayışı hâkim olduğu için bu konuya hassasiyet gösterilir. Günümüzde de devam eden çeyiz algısı Dev Baba masalında görülmektedir: “*Dev Baba kızına hiç kimsenin akıl erdiremeyeceği kadar bol çeyizler vermiş. Kız, babasının elini öpmüş arabaya binip Padişahın sarayına gideceği zaman...*” (Boratav, 2009: 62).

Düğün: Düğüne okuma, düğün yapacak olan ailenin, tanıdıklarını yakınlarını düğüne davet etmesi olayıdır. Günümüzde daha çok davetiye basılarak yapılan bu uygulama, bazı kesimlerde davet edilecek kişinin bizzat kapısına gidilerek sözlü olarak gerçekleşir. Keçi Kız masalında “düğüne okuma” âdeti yer almaktadır: “*Bir*

gün oğlanın anasını düğüne okumuşlar. Gelinini de giydirdi düğüne gel demişler.” (Göde, 2010b: 225). Türk halk anlatılarında sıklıkla yer bulan “*düğünlerde yemek verilmesi*” söz konusu Babadan Kalan Sandık masalında karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, Türklerdeki tören ve kutlama anlayışının içyapısını sergilemesi bakımından dikkat çekicidir: “*Şenlikler olmuş, aç gelen tok gitmiş, fakir gelen zengin dönmüş*” (Türkan, 2015: 234). Ayağına Diken Batan Horoz masalında yer alan düğün ile ilgili kısımda ise yine düğünde davul ve zurnaların çalındığı ve düğün sahibinin davetlilere yemek ikram ettiği görülür. Günümüzdeki düğünlerde de bu adetlerin devam etmesi kültürel anlamda önemlidir: “*O köyde de davullu zurnalı düğün oluyormuş. Hemen düğün evine varır. Düğün sahibi horoza yer gösterir, yedirir içirir*” (Özçelik, 2004: 285). Yine Keçi Kız masalında da düğünlerde davul zurna çalınmasına değinilmektedir: “*Beyoğlu keçiye düğün etmiş. Boynuzuna bir ip bağlamışlar davul zurna eşliğinde beğirde beğirde götürmüşler*” (Göde, 2010b: 225). Aynı masalda yer alan “*Pır pır uçarım, ak duvaklı gelinini alıp kaçarım*” (Özçelik, 2004: 285) ifadesinde düğünlerde gelinin başına takılan duvaktan söz edilmiştir. Düğünler kültürel anlamda geniş bir yelpazeye sahip olması açısından yabancılara dil öğretiminde kültürlerin kıyaslanması için oldukça yararlı olabilir. Düğün öncesi, düğün esnası ve düğün sonrası ayrı ayrı ele alındığında hem kültüre dair farklı bakış açıları gelişecek hem de dil becerileri için ilgi çekici bir konu olacaktır. Hz. Hızır ve Üç Kardeş masalında bir köy düğünündeki düğün odasından söz edilir: “*Az gitmişler uz gitmişler köye varmışlar. Orada düğün odasına gitmişler. Oraya gençler toplanmışlar.*” (Bakırcı, 2006: 221). Düğün odasında genellikle gelin ve kadınlar bulunur. Türk düğün geleneği ve adetleri yöreden yöreye farklılık göstermesi açısından zengin bir kültürdür. Bununla birlikte kadın ve erkeklerin bir arada eğlendiği köy düğünleri de vardır. Türk düğün adetlerinden biri de bazı yörelerde düğünde davetlilere çerez dağıtılmasıdır. Keçi Kız masalında bu uygulamaya da yer verildiği görülür: “*Düğün evine varmış. Millete üzümü çerezi serpip...*” (Göde, 2010b: 225). Türk kültüründe yeni evlenen çiftlere hediye götürülmesi Dev Baba masalında, doğacak olan çocuğun bir ihtiyacının karşılanması üzerine gerçekleşmiştir: “*Bu karyola ile beşiği kızın çocuğuna düğün hediyesi olarak vermiş.*” (Boratav, 2009: 63).

Ölüm

Yas tutma: Zengin Hamamı masalında yas ve cenaze sonrası kırkuncı günden bahsedilmektedir: “Evin içine giriyorlar, bakıyorlar ki bir koca konak, hizmetçiler, halayıklar, sıra sıra ama herkes yaslı gibi. Meğer o evin hanımı ölmüş, o gün kırkuncı günmüş” (Boratav, 2009: 253). Günümüzde ölenin ardından üç, yedi ve kırkuncı günlerin özel gün olarak kabul edilmesi durumu yöreye göre fark etmekle birlikte devam etmektedir. Babadan Kalan Sandık masalında da kırk gün yas tutma görülmektedir: “Ülkede kırk gün kırk gece yas ilan edilmiş” (Türkan, 2015: 231).

Sünnet

Sünnet, erkek çocuk ve ebeveynleri açısından özel bir anlam taşıyan yapılan törenle katılımcılar için anlamlı bir etkinlik olarak kabul edilmektedir. Günümüz sosyal yapısı içerisinde bu şekilde bir özel anlama sahip olmakla birlikte “sünnet”, İslamiyet öncesi Türk kültürü içerisinde yer almamaktadır (Öncül, 2019: 123). İslami etkiyle kültürümüze giren sünnet olayı Padişahın Kızı masalında “*Padişah neşe içinde; oğlanın sünnet zamanı geldi, büyük bir tören yapalım deyiverir*” (Özçelik, 2004: 330) ifadeleriyle yer bulur.

4.3.4.5. Batıl inanç ve diğer halk inanmaları

Alkış/Kargış (Dua/Beddua): Padişahın Kızı masalında beddua kavramı “*İkinci defa aldatılmayı hazmedemez ve “Kızsan oğlan, oğlansan kız ol” diye beddua eder*” (Özçelik, 2004: 332) şeklinde yer alır.

Rüya tabiri: Türk toplumunda rüyalar, gizli âlemin insan zihnine yansıması olarak da algılanır. Bu sebeple görülen rüyalar yorumlanır ve hatta yorumlara göre hareket edildiği de olur. Özellikle rüyada ilahi boyutu olan şahsiyetler (derviş, Hızır, aksakallı ihtiyar vb.) görülürse o rüya daha çok dikkate alınır. Dev Baba masalında rüyada görülen dervişin tavsiyesine uyulduğu belirtilir: “*O gece rüyasında bir derviş, ona rüyasını korkmadan anlatmasını söylemiş...*” (Boratav, 2009: 59).

Adak adama: Türk kültüründe adağın hassas bir yönü, dileğin gerçekleşmesi halinde yerine getirilmesi gerekliliğidir. Aksi takdirde Allah tarafından gazaba uğranılacağına inanılır. Adaklar, adak adayan kişinin sınırlarını zorlayan bir fedakârlık içerir denilebilir. Geleneksel Türk aile yapısında kızları isteyenleri hemen kabul etmeme durumuna yönelik Kurt Adam masalında “baba” adağında: “*Yarabbi bir çocuk ver. Kız olursa ilk isteyene vereceğim*” (Göde, 2010b: 236) demiştir. Baba

aslında kendisi için zor olan bir konuda dileğinin gerçekleşmesi uğruna Allah’a söz vermiştir. Adağın yerine getirilmesi gerektiğine masalda yer verilmiştir: “*Adam kurdu oradan kovmaya kalkınca kızı: “Baba senin Allah’a bir sözün vardı” deyip hatırlatınca adam: “Peki bakalım.” demiş ve kızını kurtla evlendirmiş.*” (Göde, 2010b: 236).

Kutsal olana saygı: Dine duyulan saygı, dini kabulleri koruma, dini savunma ve buna bağlı gelişen davranış kalıpları, dini olan ve dinine bağlı her toplum her birey için evrenseldir. Türk kültüründe de İslam dinine bağlılığın bir saygı göstergesi olan “*kutsal olanın üstüne basmama*” ya dair Kurt Adam masalında “*Biraz daha ileri vardım. Bir köprü vardı. Üzerinde hep ayet yazılıydı. Basıp da geçemedim*” (Göde, 2010b: 237) ifadeleri yer almaktadır.

Helalleşmek: “Helalleşme” eylemi, birçok alanda ve konuda Türk kültür hayatında önemlidir. İnsani ilişkilerde karşılıklı güveni ve iyi niyeti temsil eden “helalleşme” Babadan Kalan Sandık masalında “*...kanım size helal olsun*” (Türkan, 2015: 233) şeklinde yer alarak canın ortaya konulduğuna ve bunun iyi niyetle yapıldığına işaret eder. Padişahın Kızı masalında ise aileden ayrılırken “helalleşme” kavramı, “*Annesi ile helalleşerek gizlice memleketi terk eder*” (Özçelik, 2004: 330), “*Delikanlı herkesle helâlleşerek ülkeden ayrılır*” (Özçelik, 2004: 331) şeklinde geçmektedir.

Yas: Yas sadece ölüm sonrasında değil herhangi olumsuz bir durum/felaket sonrası da gerçekleşebilir. Padişahın Kızı masalında kırk gün yas tutulmasına dair “*Çocuk kaçırılalı kırk gün olmuş. Sarayda kırk gündür yas tutuluyormuş*” (Özçelik, 2004: 330) sözleri yer almaktadır. Dolayısıyla burada yas, kaçırılan bir çocuğun ardından tutulmaktadır.

Yemin/ant: Türklerde yemin/ant beraberinde kültürel bir alan oluşturmuştur. Yemin etmek, teminat vermektir. Gönül Gökdemir’in (2003: 67) ifadesiyle en eski devirlerde ‘ant’ bir şey için güvence verme, bir antlaşmayı sağlamanın yanı sıra, devletler, kabileler veya şahıslar arasında yapılan kardeşleşme törenini de ifade etmiştir. Alptekin’e (2017: 310) göre ise Türklerde atın kuyruğunu kesmek bu dünyadan göçmeyi yani ölümü çağrıştıran bir durumdu. Zaman içerisinde atın kuyruğunun kesilip bir savaş tuğu olarak kullanılması ise başlı başına bir yemin

sembolüydü. Tasa Kuşu masalında sözsel olarak edilen yemin yer alır: “*Geleceğim diye yemin eder.*” (Seyidoğlu, 2006: 213).

4.3.4.6. Sembolik Öğeler (sayı, renk, hayvan, bitki, eşya vb.)

Elma: Elma, mitolojik dönemden beri sözlü gelenekte var olan bir meyvedir. Mit, masal ve hikâyelerde elmaya sıklıkla yer verilir. Eski Türkçede “al” (kırmızı) sözcüğüyle ilişkili olarak “alma”, “almıla” gibi adlarla tanınır (Şimşek, 2018: 2353). Tasa Kuşu masalında ise elmanın doğurganlık sembolüne yönelik bir kullanımı söz konusudur. Çocuğu olmadığı için dertli olan padişaha derviş bir elma verir ve eşiyile birlikte yemesini söyler: “*Evet padişahım, çocuğun olmadığı için çok üzülüyorsun, şu elmayı al akşam valide sultanla birlikte yiyin. İnşallah çocuğunuz olur.*” (Seyidoğlu, 2006: 212).

Kurt: Birçok Türk boyunun ecdat bildikleri Bozkurt bir totamdır (Bakırcı, 2006: 157). Çevik, hareketli ve güçlü bir hayvan olduğu için çeşitli dönemlerde Türk’ün hayat ve savaş gücünün bir simgesi olarak belirtilmiştir. Göktürk destanlarında da Türklerin yeniden çoğalışları bu motife bağlanmıştır (Altun, 2019: 91). Kurt Adam masalında kurt ile Hızır ortak paydada birleştirilmiştir: “*Kurt da Hızır’mış. Kurt şeklinde görünüyormuş.*” (Göde, 2010b: 236). Türklerin hayatında önemli olan iki ayrı motifin tek masalda ‘birleşen güç’ olarak yer alması dikkat edilmesi gereken bir noktadır. Kültürel kavramların kullanılış şekillerine farklı bir bakış açısıyla dâhil olan kurt ve Hızır motifi yabancı dil derslerinde ilgi çekebilecek bir giriş olabilir.

At: Türkler için geçmişten gelen bir minnet ve kutsallığı ifade eden at, Padişahın Kızı masalında kahramana yardım eden, kahramanı zor durumlarda kurtaran rolündedir: “*Oğlum bu at öyle bir attır ki, kim ona binerse bütün musibetler ondan gider, ona ölüm yaklaşamaz. Haydi yolun açık olsun.*”, “*Kız oğlan can korkusuyla düşünüp dururken atı yanına yaklaşarak dile gelir: “Yiğidim sen sırtıma bin, dediklerimi yap gerisine karışma.” der*” (Özçelik, 2004: 330).

Renkler: Türklerde renklerin temsil ettiği anlamlar ele alındığında ak/beyaz renge olumlu anlamlar yüklendiği görülür. Bu sebeple de gelinlik ve duvak saflığı, temizliği, duruluğu temsil etmesi bakımından beyazdır. Ayağına Diken Batan Horoz masalında “*...ak duvaklı gelin...*” (Özçelik, 2004: 286) sözü geçmektedir. Türk kültüründe kara renk olumsuzluğu, karamsarlığı sembolize eder. Babadan Kalan

Sandık masalında ölüm günü, kara gün olarak nitelendirilmiştir: “...ömrü hayatı tamam olarak kara bir günde valide sultan uçmağa varmış” (Türkan, 2015: 231). Bunun yanında al renk ise karşıtlık içererek olumludur. Metin Ekici, (2016: 104) al rengin insan yaşamı için vazgeçilmez olan bütün unsurlarda, ateşin sıcaklığı olan alevde, güneş ışığında ve kanda görüldüğünü, ortak Türk kültüründe, Tanrısal bir ışık ve ısıdan gelen ve de dokunduğu varlık ve nesneleri dönüştüren bir unsur olarak düşünüldüğünü belirtir. Padişahın Kızı masalında istenilmeyen kız çocuk için kara bayrak bir haberciyken istenilen erkek çocuk al bayrak ile eşleştirilir: “Eğer kız olursa kara bayrak, oğlan olursa al bayrak asın” (Özçelik, 2004: 330).

Sayılar: Genellikle Orta-doğu çevresinde yaşayan toplumların geleneklerinde yaygın halde görülen 40 sayısı ile ilgili motifin Türk destan, masal ve efsanelerinde de genişçe yer aldığı görülür (Öztürk, 2000: 78). Masallarda sıkça görülen kırk sayısının Dev Baba masalında yer alış şekilleri şöyledir:

“Kırk gün, kırk gece düğün yapmışlar.” (Boratav, 2009: 63).

“Tam kırk gün bütün dünya, yakın uzak, fakir zengin, gelip bu karyola ile beşiği görmüşler.” (Boratav, 2009: 64).

Padişahın Kızı masalında kırk motifine dair geniş bir kullanım alanı mevcuttur:

“Çocuk kaçırılalı kırk gün olmuş. Sarayda kırk gündür yas tutuluyormuş” (Özçelik, 2004: 330).

“Kırk gün kırk gece düğün yapılır” (Özçelik, 2004: 331).

“Bana kırk deve yükü cevahir taşı getirirsen hayatın kurtulur. Getiremezsen kelleni uçmuş bil!” (Özçelik, 2004: 331).

“Ben bu yiğidi yakalamam. Kırk yıldır kapalı duruyordum. Beni ilk defa o açtı” (Özçelik, 2004: 331).

“Ben de kırk yıldır açık idim. Bu yiğit kapattı. Bir işe yaradığımı anladım. Ben de yakalamam” (Özçelik, 2004: 331).

“Benim önümde kırk yıldır ot duruyordu. Bu yiğit bana et verdi. Karnım doydu. Ben de yakalamam” (Özçelik, 2004: 331).

Babadan Kalan Sandık masalı, formel sayılar bakımından zenginlik göstermektedir. Masalda 3, 7 ve 40 sayıları yer almaktadır:

“Kapalı bir kaptaki güneş görmeden 3 gün bekletilecek. Dolunayın çıktığı ilk günden itibaren 7 gün günde 3 öğün yenilecek” (Türkan, 2015: 233).

“Yedinci günün sabahı hiçbir şey olmamış gibi ayağa kalkıp sarayın bahçesinde güllerin arasında dolaşmış” (Türkan, 2015: 233).

“Ülkede kırk gün kırk gece yas ilan edilmiş” (Türkan, 2015: 231).

“İyileştirene kırk deve yükü altın vadetmiş” (Türkan, 2015: 231).

Tencerecik adlı masalda kırk sayısı genel kullanım alanı içinde düğün için kullanılır: *“Kırk gün kırk gece düğün yapıyorlar”* (Boratav, 2009: 213).

4.3.5. Coğrafya ve Mekân

4.3.5.1. Coğrafi oluşumlar ve yer adları

Asi Nehri, Lübnan’dan doğan ve Türkiye’nin Hatay ilinden Akdeniz’e dökülen bir nehirdir. Nehir, Hatay’ın merkezinde şehrin içinden geçer. Dikkat çekici özelliklerinden biri dünyada tersine akan tek nehir olmasıdır. Babadan Kalan Sandık masasında Asi Nehri’nin bu özelliğine değinildiği görülür: *“...Asi Nehri’nin ters akıntısında yıkanacak...”* (Türkan, 2015: 233).

4.3.5.2. Geleneksel ve kültürel mekânlar

Mahalle fırını: Şehir kasaba ve büyük köylerin insanı, mayalı olarak fırında pişen ekmeği yer. Bu amaçla bazı ailelerin kendi fırınları olduğu gibi köy, mahalle ve semtin de ortak veya genel bir fırını olabilir. Bunlarda ihtiyacı olanlar ekmeği pişirebilir (Baykara, 2009: 101). Ekmek yaparken hamurun yoğrulması, hamura şekil verilmesi ne kadar önemli ise fırıncı da bir o kadar önemlidir. Çünkü fırıncı ekmek hamurunu, hamur tahtasından şeklini bozmadan almalı, fırına sürmeli ve hamurun her tarafının eşit bir şekilde pişmesi için düzenli olarak pişmekte olan hamurları çevirmelidir (Göde, 2017: 203). Kırsal bölgelerdeki fırınlarda fırıncı çoğunluk kadındır. Ayağına Diken Batan Horoz masasında da fırına ve fırıncı kadına rastlanır: *“Allı pullu horoz, fırıncının çöplüğünde eşinirken ayağına diken batar”* (Özçelik, 2004: 285).

Kahvehaneler: Kahvehaneler, Türk kültüründe farklı kültürel kodlara ev sahipliği yapan geleneksel mekânlardan biridir. Kahvehaneler, sohbetlerin, eğlencelerin, etkinliklerin, fasılların icra edildiği mekânlardır da aynı zamanda. Selin Şahbaz, (2007: 42) kahvehaneler üzerine yaptığı tez çalışmasında, kahvehanelerin öncelikle Doğu toplumlarında ortaya çıktığını ve bunun nedenini, geleneksel ve içe dönük bir yapı içinde son derece sınırlı olan toplumsal yaşamın, ibadet için cami, gündelik kazanç için ticarethane ve aile hayatı için konuttan ibaret olmasına bağlar. Tasa Kuşu masalında masal kahramanı kızın bir kahvehaneye çırak olarak girmesi yer alır: “*Biraz dolaştıktan sonra bir kahveye çırak olur.*” (Seyidoğlu, 2006: 213).

Hamam: Zengin Hamamı adlı masal, hamam kültürünü oldukça yoğun yansıtan bir masaldır. Hamama dair bazı kavramlara da yer verilmiştir. “*Kalkmış gitmiş kız, girmiş hamama, bir kurnanın başına oturmuş, daha iki tas su dökmeden usta gelmiş*” (Boratav, 2009: 251) cümlesinde “*kurna*”; “*Kız kalkmış başka bir kurnaya oturmuş; bu sefer natır gelmiş*” (Boratav, 2009: 251) cümlesinde “*natır*”; “*Hanım hemen kalkmış, sırmalı bir bohça hazırlamış, içinde altın tas, altın tarak*” (Boratav, 2009: 252) cümlesinde “*bohça, tas ve tarak*”; “*Bütün tellaklar bunları kapıda karşıyorlar, kollarına girip en güzel kafesi açıyorlar*” (Boratav, 2009: 252) cümlesinde “*tellak*” kavramlarına rastlanır. Söz konusu kavramların her biri Türk hamam geleneği içinde kültürü yansıtan ve kültürel dokuyu işleyen malzemelerdir. Adı geçen masalın bu geleneği birçok açıdan yansıtıyor olması hem kültür tanıtımı için hem de söz konusu kavramların yaşatılmaya devam etmesi için önemlidir. Tencerecik adlı masalda ise “*Padişahın karısı Sultan Hanım hamama gidiyormuş*” ve “*Ertesi gün de Şehzade hamama gidiyormuş*” (Boratav, 2009: 212) bilgileri ile hamam kavramına işaret edilir.

4.3.6. Masallar Yabancılara Türkçe Öğretiminde Neden Kullanılmalı?

1. Masalların, hayal dünyasının fantastik öğeleriyle bezenmiş olması masalı dinleyen/okuyan bireyin dilsel sınırlarını zorlayarak her anlamlandırma işlemi sonrasında yeni şemalar oluşturmasını sağlar.

2. Oluşan yeni şemalar bireyin anadiline ait masallardaki fantastik öğelerle ilişki kurarak bireyin hayal dünyasında var olan şemaları zenginleştirir ve geliştirir.

3. Masallarda sıkça karşılaştığımız tekerlemeler (kalıp sözler), Türkçe öğrenen bireyin günlük konuşmaları daha hızlı algılamasına imkân sağlar ve dil gelişimini destekler.

4. Masalların, halkın yaşam tarzını, gelenek ve göreneklerini, fikirlerini ve arzularını yansıtmaları dolayısıyla öğrenenin zihninde Türklerin yaşantısına dair çıkarımlar oluşur.

5. Masallarda yer alan ve sanatkârane olmayan gündelik dilin kelimeleri, öğrenenin kelime dağarcığına katkı sağlar.

6. Öğrenen kendi toplumuna ait masallarla Türk masallarını karşılaştırır. Bu karşılaştırma sonucunda benzer ve farklı yönleri tespit eder. Nihayetinde kültürlerarası analiz imkânı doğar.

7. Masalların ilgi çekici, eğlendirici ve akılda kolay kalıcı vasıflarının olması Türkçe öğrenen bireyin dinlediği/okuduğu masalı anlatabilmesini destekler. Sonuç olarak bir Türk masalı anlatabilme yetisi kazanan birey, kendi ülkesinde bunu paylaşabilir. Bu sayede Türk halk anlatıları farklı coğrafyalara yayılmış olur.

8. Masallar ile birçok öğretim tekniği uygulanabilir.

9. Türkçe öğrenme sürecinde olan birey, hedef dilin kültürünü tanıdıkça alıcı dil becerileri gelişir.

10. Masallar dört temel dil becerisinin (dinleme, konuşma, okuma, yazma) tamamında kullanılabilir. Bu durum dil öğretim sürecini etkin kılar.

4.4. Destan

Destanlar Türk Halk Edebiyatı'nın uzun soluklu bir türüdür. Ait olduğu milletin kahramanlıklarını, diğer milletlerle olan mücadelelerini ve yaşam tarzını konu alır. Türk milleti de destanları bakımından zengin bir varlığa sahiptir. İslamiyet öncesi ve sonrası için değerlendirilebilecek bir içeriğe sahip olan destanlar, söz konusu zenginliğin bir ispatıdır. Yabancılar Türkçe öğretiminde kültürel aktarım aracı olarak destanların kullanılabilirliğine geçmeden önce Türk destanları konusunda tanım ve açıklamalara yer vermek, hedef konunun daha iyi anlaşılmasına imkân sağlayacaktır.

Destan kelimesinin Türkçede ilk defa ne zaman kullanıldığı kesin bilinmemekle birlikte İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemde kullanılmaktadır denilebilir (Çobanoğlu, 2020: 18). Destan kelimesi, Farsça “*Dâsitân*” kelimesinin Türkçedeki söyleniş şeklidir. Farsçada bu kelime “Sergüzeşt” kelimesiyle de karşılanır. Meşhur hikâye, efsane ve kıssa anlamlarına gelmektedir (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 11). “*Destan, bir milletin tarihinin masallaştırılmış şeklidir*” (Demirel, 2015: 11). Destanlar, milletlerin en büyük kahramanlık hikâyelerini dile getiren epik karakterli eserlerle, Türk halk edebiyatında koşma tarzında kafiyelenen ve hane sayısı ondan fazla olan şiirlerdir (Sakaoğlu ve Duymaz, 2020: 63). Destanların ad, içerik, yapı ve teşekkül meselelerinden sonra destanların konu bağlamında temas ettiği noktalardan da bahsetmek gerekir.

“Destanlar, ulusların yazı-öncesi çağlarında oluşmuş, gelişmiş yapıtlardır. O çağlarda, hem yaradılış ve dönüşümlere, tanrılara ve çeşitli olağanüstü varlıklara, hem de toplumun geçmişine değgin bilgileri destanlar verirlerdi. Böylece onların konuları iki kümede toplanır: 1) Kozmogoni ve mitoloji konuları: evrenin ve yeryüzündeki varlıkların yaradılışları; Tanrılar, tanrımsı varlıklar (Tanrılarla insanların birleşmesinden doğmuş kimseler), dev, ejder, vb. gibi şeytansı kötü-güçleri cisimlendirmiş yaratıklar; bu çeşitli varlıkların kendi aralarında, ya da insanlarla alış verişleri, savaşları. 2) Ulusun geçmişindeki önemli olaylar, büyük önderlerin dışta ve içte, toplumun düşmanları ile savaşları, toplumu daha rahat bir yaşama ulaştırma çabaları...” (Boratav, 1995: 36).

Boratav'ın iki grupta incelemiş olduğu destan konularına bakıldığında mitik unsurlarla beraber tarihi unsurların ele alındığı görülür. Dolayısıyla destanların bir milletin geçmişi ile ilgili sadece bir konu üzerine yoğunlaşmadığını, gerçek dünya ile hayali dünyayı milli bir şuurla işlediği söylenebilir.

Tanımlardan yola çıkarak denilebilir ki Türk kültürü, köklü bir geçmişe sahip, mevcudiyeti sağlam zeminde oluşmuş olan bir kültürdür. Birçok alanda ürün meydana getirebilecek malzeme zenginliğine ve hissiyata sahip olan bu kültürün kendini en iyi ifade ettiği alanlardan biri de destanlardır. Öztürk'ün (2000: 22) ifadesiyle destanlar genel olarak, toplumun normal hayatı üstüne çıkmış ferdi kaygılardan uzak, ruhi hareketin maddi güçle birleşmesinden doğmuşlardır. Çobanoğlu, (2020: 41) ise Türk epik destanlarının teşekkülünün başlangıç tarihi ve kaynağı olarak ata kültünü veya ata ruhlarına tapınma inancının ortaya çıkıp sistemleşmesi olarak kabul edildiğini belirtir.

Halk hikâyelerinin ortaya çıkışından önce toplumun tarihi bilgi ve tecrübesini aktarma, anlatma/dinleme ihtiyacını karşılayan destanlar, mitik dönemden sonra kozmik âlemden gerçek âleme dönüşümü temsil eder (Çetin, 2020: 211). Buradan hareketle destanlar mitsel dünya ile gerçek dünya arasında köprü vazifesi görmektedir. Dolayısıyla destanlarda mitik öğelerin yanında gerçek dünyaya ait unsurların da varlığı söz konusudur. Gerçek dünya ile Türk toplumunun hayata bakış açısı, değerleri, felsefesi, inançları, ürettikleri ve tükettikleri, insani ilişkileri, hayalleri, zaferleri değerlendirilebilir.

Özkul Çobanoğlu'nun (2020: 22-26) epik destan üzerine vermiş olduğu bilgiler epik destan hakkında genel bir bilgiye sahip olabilme açısından önemlidir.

1. Epik destan birdenbire başlamaz ve birdenbire bitmez. Bu ilke giriş (açılış) ve bitiriş (kapanış) kuralıdır. Destan anlatımı durgunluktan coşkunluğa doğru giderek başlar ve çoğu zaman başlıca kişilerden birinin başına gelen bir felaketi içeren sonuç olayından sonra coşkunluktan durgunluğa giderek biter.

2. Destanın icrasında takip edilen anlatım tutumu, bir olay çizgisini bir başkasıyla karıştırmaz; destan anlatımları her zaman tek çizgilidir. Eksik kalan kısımları tamamlamak için geriye dönüş yapmaz. Eğer daha önceki olaylar hakkında bilgi vermek gerekiyorsa; bu bir diyalog veya konuşma içinde verilir.

3. Epik destan anlatım geleneğinin en büyük kuralı dikkati başkahraman üzerine toplamadır. Destanda gerçek veya tarihsel olaylar da anlatılıyorsa dikkat kahramanın üzerinde toplanır.

4. Destan geleneğinde gereksiz olan her şey atılmış ve sadece gerekli olanlar göze çarpıcı bir durumda ortaya çıkarılmıştır. Bunun temel nedeni epik destanların sözlü kültür ortamında yazılı edebiyatın sabit metin fikrinden azade yaratılış ve dinleyiciye icra ediliş şartlarıdır.

5. Türk epik destan geleneğinde, destanlar belli bir tarihi dönemi birçok yönüyle oldukça geniş bir çerçevede ele alır, bu olayların halk hafızasındaki görünüşlerini uygun bir dille estetik açıdan kendine has “destan mantığı” içinde işleyerek ortaya koyarlar.

6. Destan vakasını çok nadir haller dışında bir tek olaydan ziyade pek çok olay oluşturur. Bu nedenle de destanlardaki olayların sıralanıp sunulmuş şekli gerçek hayatta olduğu gibi değil, vakadaki çatışmanın/düğümün çözümüne uygun olan bir biçimde düzenlenip verilir.

Milli destanların oluşabilmesi birtakım şartlara sahip olmayı gerektirir. Ancak söz konusu şartların sağlanması ile milli bir destan meydana gelebilir. Bu şartlar iki grupta ele alınabilir:

1. Halk hayalinin efsaneler yaratmaya elverişli bulunduğu, en eski ilkel devirlerde yaşamış olmak.

2. O milletin tarihinde unutulmaz doğa olayları, büyük savaşlar, göçler, saldırılar, yeni topraklarda vatan kuruluşu gibi halkın hayatını ve zihnini nesillerce meşgul eden olayların bulunması (Demirel, 2015: 24).

Türk edebiyatında mevcut destanlar, genellikle tarihi devirlerde gelişen Türk yaşantısının karakteristik özelliğini verir (Öztürk, 2000: 26). Bu bağlamda destanların yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılması konusunda kültürel kodların tespitine dikkati çekmek gerekir. Kültürel aktarımın hedef dilin öğretiminde önem arz ettiği önceki bölümlerde açıklanmıştır. Buradan hareketle destanların da bir kültürel aktarım aracı olarak kullanılmasının sağlanması hususunda öncelikle kültürel öğelerin ne derece yer aldığına değinmek gerekir. Gökdağ ve Üçüncü, (2015: 14) destanların içinde milletlerin varlığa ve kâinata, Tanrı'ya tabiat ile diğer insanlara karşı davranışlarını yansıtan önemli ipuçları olduğundan, bir milletin millî mizacını ve kültürel kodlarını tanımanın en kestirme yolu, o milletin destanlarını okumak olmalıdır demektedirler. Sakaoğlu ve Duymaz, (2020: 43-44) ise destanların eski görenekleri, gelenekleri, geçmiş ataların dünya görüşlerini tıpkı ayna gibi aksettirdiklerini, Müslüman Türklerin gazi-kahramanlarının kâfirlerle savaşlarını, yaşayışlarını tasvir eden destanlarda bile evlenme, doğum, ad verme, ölüleri gömmek, yas törenleri, askerlik, savaş, barış, av töre ve yasalarını anlatan kısımların olduğunu belirtirler.

Destanın dil ve anlatımı son derece sade ve açıktır. Eylemler sürekli hareket ifade ederken cümleler de oldukça kısadır (Turhan Tuna, 2014: 1494). Destanların bu

özelliği dil öğretim sürecinde kullanılmaları için yapısal olarak da uygun olduklarının bir göstergesidir.

Tablo 5

Destanlarda Tespit Edilen Kültürel Unsurlar

DESTAN METİNLERİ	GÜNLÜK YAŞAM	KİŞİLER ARASI İLİŞKİLER	DEĞERLER, İNANIŞLAR VE TUTUMLAR	SOSYAL ÂDET VE GELENEKLER- HALK İNANÇLARI	COĞRAF ve MEKÂN
Oğuz Kağan	✓	✓	✓	✓	X
Türeyiş	✓	✓	✓	✓	✓
Dirse Han Oğlu Boğaç Han	✓	✓	✓	✓	X
Kam Büre Oğlu Bamsı Beyrek	✓	✓	✓	✓	✓

4.4.1. Günlük Yaşam

4.4.1.1. Yiyecek-içecek kültürü sofrâ âdâbı

Şarap: İslamiyet öncesi Türk kültüründe şarap yapımı ve tüketiminin olduğunu Ögel'in (1978) vermiş olduğu bilgilerden öğreniyoruz. Yapılan kutlama ve törenlerde özel yapılmış kadehlerle içilen şarap, Türklerin İslamiyet'i kabul etmesiyle dinen yasaklanmıştır. İslamiyet öncesi devirlere ait olan Oğuz Kağan destanında şarabın geçtiği görülür. Ayrıca destanda, eski Türklerde önemli besin kaynakları olan et ve çorba da yer alır. Et ve çorba halen daha Türkler için vazgeçilmez yiyecek/içeceklerdendir: *“Bu çocuk öyle yiğit, öyle gözü tok, öyle çabuk büyüyen bir çocuktuk ki anasından bir defa süt içti, bir daha içmedi. Hemen çiğ et, çorba ve şarap istedi.”* (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 30).

Kımız: Kımız, eski Türklerin severek tükettiği, destanlara da çokça sirayet etmiş sütten yapılan alkollü bir içecektir. Ögel, (1978: 197) kımızın, hafif alkollü bir içki olduğunu ama *“kımız, günlük bir öğün ve yemektir”*, diyenlerin de olduğunu

belirtir. Ögel bunlara, kımızın gıda ve kalori değeri yüksek olduğu için sütlerin bol olduğu zamanlarda yemek yerine, gece gündüz yalnızca kımız içen, yaylacı ve hayvancı Türklerin de görüldüğünü ekler. Oğuz Kağan destanında “*Bu güzellik karşısında öyle erirlerdi ki, adeta süttten kımız olurlardı*” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 32) denilerek kımız, bir benzetme unsuru yapılmıştır.

Davet ve kutlama yemekleri: Türkler için misafir ağırlamanın ana gereği olan yeme-içmeye odaklanılması misafirperverliğin yanında yiyecek ve içecekler hakkında da bilgi alınmasını sağlar. Türk mutfağı dünya çapında ünü yayılan bir mutfaktır. Günümüzde de aynı şekilde Türk mutfağı dünya çapında adından söz ettiren ve ön sıralarda yerini alan bir zenginliğe sahiptir. Gerek asırlardır birçok medeniyetle yakın temaslarda bulunulması gerekse iklim ve toprak koşullarının birçok ham maddenin üretimine elverişli olması Türk yemek kültürünü olumlu yönde etkilemiştir. Demirgöl, (2018: 121-122) Türk Mutfağının en parlak zamanlarını Osmanlı Devleti döneminde yaşadığını ve Osmanlı sarayında bugün hiçbir dünya mutfağında olmayan çeşit ve lezzette yemekler tüketildiğini belirtir. Dirse Han Oğlu Boğaç Han destanında Türk kültürüne has yiyecek ve içecekler üzerine örnek olacak birçok unsur yer alır. At, deve ve koyun etinden yapılan yemekler, pilav, yoğurt ve ayran, kımız, yağ, bal, kaymak, kavurma, kebab ve şerbetler... “*Bayındır Han attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmiş. Erkek cinsi besili mallardan birer sürü kırdırmış. Büyük kazanlarla yemekler pişirtirmiş. Geniş ağızlı tencerelerle pilavlar döktürürmüş. Yağlı yoğurtlardan ayranlar yaydırırmış. Semiz kısraklardan kımızlar sağdırırmış. Soğuk şerbetler hazırlatırmış*” (Teyek, 2017: 13), “*Önlerine altın tepsiler, gümüş siniler içinde yağlar, ballar, kaymaklar; kavurmalar, kebablar, pilavlar; ayranlar, kımızlar, şerbetler getirmişler*” (Teyek, 2017: 14). Yer alan yiyecek ve içeceklerin (at eti ve kımız hariç) Türkiye Türkleri tarafından hâlâ tüketildiğini belirtmek gerekir. Oğuz Kağan destanında Oğuz Kağan’ın verdiği toya dair ayrıntılar yer alır: “*Ahali birbirine haber verip toya geldiler. Oğuz Kağan, kırk masa ve kırk sıra yaptırdı. Dolu dolu kaplarda türlü türlü tatlılar, kımızlar, aşlar ve pilavlar yediler, içtiler.*” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 33). Asırlar önce oluşmuş bir destan anlatısında yer alan yiyecek ve içecek adlarının günümüz kültüründe de varlığını devam ettiriyor olması ve bilhassa davet yemeklerinde pilavın ve çeşitli tatlıların hâlâ önemle yer alıyor olması Türk kültürünün özünü koruduğuna işaretir. Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek’te yiyecek-içecek kültürüne dair şu ifadeler yer alır:

“Bu arada sofralar açılmış. Lezzetli yemekler, soğuk şerbetler getirilmiş” (Teyek, 2017: 56).

4.4.1.2. Boş zaman etkinlikleri (hobiler)

Atçılık: İlk etapta göçebe bir topluluk olunduğu zamanlarda her bireyin at binmede maharetli olması bir gerekliliktir. Yerleşik hayata geçildiğinde yine savaş ve akıncılık vasıtası olması sebebiyle toplumsal hayatta önemini koruyan at ve atlı sporlar önemli bir kültürel değer hâline gelmiştir (Kartal, 2017: 496). Bu bağlamda at ve atçılık Türkler için “et, kımız, taşımacılık, savaş, yarış, spor, av” vb. kavramsal çerçevede değerlendirilebilir. Asırlardır Türkler ve at yan yana düşünülmüş at Türk’ten ayrı görülmemiştir. Oğuz Kağan destanında birçok kavram içinde görülebilen at: “Biraz daha büyüyüp yiğitliği serilip serpilip iyice ortaya çıkmaya başladığında at sürüleri güder, ustaca ata binerdi. Av avlar, eline düşen aslan da olsa ceylana çevirirdi” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 31) ifadeleriyle yer bulmuştur.

Avcılık: At kadar av ve avcılık da Türklerin hayatının bir parçasıydı. Yiyecek temin etmekten başka Türkler için av bir eğlence unsuruydu. Av törenleri, erkeklerin avda yiğitliklerini göstermeleri, yarışlar, kutlamalar bunlara örnektir. Oğuz Kağan destanında Oğuz Kağan ava gitmek istemekte fakat ihtiyarladığı için gidememektedir: “Ey benim canım evlatlarım! Gönlüm ava gitmek istiyor. İhtiyar olduğumdan benim buna artık takatim yoktur. Gün, Ay ve Yıldız! Doğu tarafına sizler gidin. Gök, Dağ ve Deniz! Sizler de batı tarafına gidin.” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 39). Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek’te “Günlerden bir gün Bay Büre’nin oğlu atlanmış. Kırk arkadaşı ile ava çıkmış. Av avlamış. Kuş kuşlamış. Dağ bayır dolaşmış. Yorulunca yeşil bir düzlüğe, taze çimenliğe gölgelik kurup oturmuş. Kırk arkadaşı ile yiyip içmeye başlamış” (Teyek, 2017: 47) denmektedir.

Boğa güreşi: Türk kültürüne ait etkinliklerden boğa güreşi ve avlanmaya dair Dirse Han Oğlu Boğaç Han destanında “Bayındır Han, yeme içme faslından sonra itinayla besletmiş olduğu azgın boğasıyla kızgın buğrasını Akmeydan’a çıkartır, dövüştürürmüş. Boğa ile buğranın dövüşünü beyleriyle seyreder, eğlenirmiş” (Teyek, 2017: 13), “Hiç vakit geçirmeden oğlunu alıp Kazılık dağına ava çıkmış. Kuş görünce vurmuşlar. Yokuş görünce durmuşlar. Güle oynaya av avlamışlar. Kuş kuşlamışlar” (Teyek, 2017: 21) ifadeleri yer alır.

Çocuk oyunları: Çocuk oyunları özellikle küçük yaş aralığındaki Türkçe öğrenecek yabancı çocuklar için etkili bir yöntemdir. Oyunlarla dil öğretimine destek vermek süreci olumlu etkilemektedir. Türk kültürünün eski bir çocuk oyunu olan çelik-çomak oyunu, “*Kendisi gibi üç arkadaş bulup çelik çomak oynamaya koyulmuş*” (Teyek, 2017: 18) ifadesiyle Dirse Han Oğlu Boğaç Han destanında yer alır. Çelik-çomak oyunu iki grup arasında oynanan bir oyundur. Oyunda biri kısa (çelik) diğeri ise uzun (çomak) iki sopa bulunur. Yere çizgi biçiminde küçük bir çukur açılır. Çukurdan 20 adım geride bir çizgi çizilir. Karşı gruptan bir kişi uzun sopayı çukurun üzerine koyar. Oyuna ilk başlayan kişi önceden çizilen çizgiden elindeki küçük sopayı çukur üzerindeki sopaya atar, vurursa oyuna başlar. Elindeki büyük sopa ile küçük sopayı havaya kaldırır ve vurur. Oyunu kaybeden grubun oyuncuları küçük sopanın düştüğü yere kadar sekerek gider ve oyun bu şekilde devam eder.

4.4.1.3. Sportif faaliyetler

Güreş/Okçuluk/Cirit/At yarışı: Türeyiş destanında “*En asil atlar üstünde oyunlar düzenlediler. Nice koç yiğitler meydanlarda pehlivanlıklarını gösterdiler. Uygur ülkesinin en keskin nişancı okçuları, inanılması güç hüneler sergilediler*” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 51) ifadelerinin yer alması Türk ata sporlarının bir arada görülebilmesini sağlamaktadır. Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek’te sportif faaliyetler olarak at yarışı ve ok atma yarışı yer almaktadır: “*Bunun üzerine kız, “Atı, benim atımı geçmeyene, oku, benim okumdan ileri düşmeyene, güreş tutunca beni alt etmeyene Banı Çiçek görünmez. Yüreğin yetiyorsa gel, yarışıp güreşelim” demiş*”, “*Kızın oku yıldırım gibi gitmiş. Oğlanın oku ise şimşek gibi çakmış. Atlanıp oklarını aramaya çıkmışlar. İki oku, ta üç günlük yolda zor bulmuşlar. Oğlanın okunun, kızın okunu bir arpa boyu geçmiş olduğunu görmüşler*” (Teyek, 2017: 52).

4.4.2. Kişiler Arası İlişkiler

4.4.2.1. Sınıflar arası ilişkiler

Türeyiş destanında sınıfsal farklılıkta kutsal olanın yanında yaş ve cinsiyetin ölçüt olmadığı görülmektedir. Tanrı tarafından gönderildiğine inanılan çocukların önünde boyun reisleri dahi hürmet gösterir: “*Uygur oymak ve boylarının reisleri, bu ilginç olayları izlemek için oraya gelmişlerdi. Çocukların olağanüstü bir şekilde Tanrı buyruğuyla buraya indiklerini anlayan reisler, saygıyla diz çökerek selam*

verdiler.” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 50). Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek’te Beyoğlu ve yardımcılar arasındaki ilişkide minnet duygusu dikkat çekmektedir. Beyrek, yardıma ihtiyacı olan bezirgânlara yardım etmiş, bezirgânlar da duydukları saygıyı Beyrek’in elini öperek göstermişlerdir. El öpme davranışı, günümüzde yine saygı göstergesi olarak devam etmektedir: “Bakmışlar ki kendilerini kurtaran yiğit başköşede oturuyor. Bezirgânlar hemen ileri varıp eğilmişler. Öpmek için oğlanın eline sarılmışlar” (Teyek, 2017: 49).

Türk tarihinde hükümdarlar adaletiyle ön plana çıkar. Bu durum zafer sonrası elde edilen ganimetlerin paylaşılması hususunda da kendini gösterir. Türeyiş destanında haksızlık olmaması için paylaşımda, gösterilen hizmetin esas alındığı görülür: “Bütün bu akınları sırasında, akla hayale gelmeyecek kıymetli eşyalar ve hazineler toplamışlardı. Bunların hepsini bir araya getirerek Bökü Kağan’a sundular. O da herkese gösterdiği yararlılık ve hizmete göre mal, eşya ve hazineleri paylaştırdı.” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 54).

4.4.2.2. Aile bireyleri ile ilişkiler

Eşler arasındaki saygı ve anlayışın bulgularına Dirse Han Oğlu Boğaç Han’da rastlanılır. Dirse Han: “Bunda Bayındır Han’ın kabahati yoktur. Çocuğumun olmamasının kusuru ya bendendir ya da hatunumdandır!” (Teyek, 2017: 15) diyerek üzüntü içinde hatununun yanına gider. Dirse Han’ın hatunu “Gülçehre, kocası Dirse Han’ın izinin üstüne geri döndüğünü görünce kötü şeylerin olduğunu anlamış. Fakat Dirse Han’a ters gelecek bir şey yapmadan usulca varmış, güler yüz, tatlı dil ile hoş beş edip hâl hatır sormuş” ve “A Dirse Han! Göz açınca gördüğüm, gönül verip sevdiğim! Sana böyle ne oldu? Niçin hüznülere gark oldun? Gittiğin yerde mi bir şeyler oldu? Hayırdır, niye izinin üstüne dönüp geldin? Ağzdan dilden bir haber ver bana. Kara başım kurban olsun bu gün sana!” (Teyek, 2017: 15-16) diyerek beyinin derdini sakinlikle anlamaya çalışmıştır.

Oğuz Kağan elde ettiği başarılarından sonra hayatı tamam olunca oğullarına “...Sizlere de yurdumu veriyorum. Bu yurdun kıymetini bilin, aranızda birlik olun, düşmana fırsat vermeyin. Yay gibi gergin, ok gibi doğru olmazsanız dostlarınızı çok ağlatırsınız. Size ve ulusuma iki töre bırakıyorum. Birincisi; töre konuşunca Han susar. Yani yasalar her şeyin üstündedir. İkincisi; ilinize (ülkenize, topraklarınıza), dilinize (Türkçenize), belinize (soyunuza) sahip olun!” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015:

40) diyerek nasihatte bulunmuştur. Yurdunu, malını, mülkünü, dilini oğullarına emanet etmiştir. Buradan hareketle Türklerdeki aile kavramının karşıladığı değerleri görebilmek mümkündür. Bu değerleri günümüzde farklı versiyonuyla görüyor olmamız da aile içi bağların korunduğunu göstermektedir. Öyle ki bir baba için geride bıraktığı varlığını, anılarını ve adını yaşatacak olanlar çocuklarıdır. Türk toplumunda erkek çocuk soyu devam ettiren konumunda olduğu için iş hayatına girme konusuna, evlendirilirken mal verme konusuna dikkat edilir. Kız evladın da Türklerde ayrı bir yerinin olduğunu, bazı mikro kültürler dışında genel anlamda katı bir ayrımcılığa gidilmediğini belirtmekte fayda vardır. Dirse Han Oğlu Boğaç Han'da yer alan ve Türk toplumunda erkek çocuğun ailedeki konumunu gösteren *“Oğul atanın sırrıdır. İki gözünün biridir. Devletli oğul ocağının korudur. Devletsiz oğul ocağını kurutur. Evladın akıllı, neylersin malı? Evladın deli, neylersin malı? Ya evlat neylesin, baba göçüp mal kalmazsa. Baba malından ne fayda var, başta devlet olmazsa. Oğlun evladın devletli olsun hey Dirse Han! Sen de babası olarak Boğaç'a beylik ver, taht ver. Boğaç akıllıdır, erdemlidir. Beyliğe yeter mal ver, mülk ver. Boğaç, hünerlidir”* (Teyek, 2017: 19-20) ifadeleri dikkat çekicidir. Bu alıntıdan anlaşılacağı üzere erkek evladın babanın iki gözünden biri olduğu fakat hayırsız bir oğlun da aileyi üzeceği belirtilir. Hayırlı olan oğula babası tarafından armağanların verilmesi gerektiğinin, oğluna her konuda destek olması gerektiğinin altı çizilir. Her ne kadar erkek evlat bir aile için birçok anlam ifade etse de Türk toplumunda öncelik olan evladın hayırlı, vatansever, saygılı ve dürüst olmasıdır. Dirse Han Oğlu Boğaç Han'da *“Hanım biliyor musun neler olmuş? Senin onmayası oğlun kırk adamıyla Oğuz boylarına saldırmış. Gördüğü güzel kızlara sarkmış. Yeni yetme çocukları korkutmuş. Aksakalların sakalını, ak perçemli kadınların saçlarını yolmuş. (...) Böyle oğul bana gerekmez. Gidin, getirin; öldüreyim!” diye öfkeyle bağırılmış”* (Teyek, 2017: 20) ifadeleri, kötü niyetli bir evladın babası tarafından dahi reddedildiğini gösterir.

Eski Türklerde bir erkeğin yiğitliği, av avlamasında, at binişinde ve ok atışında aranır. Dirse Han Oğlu Boğaç Han'da Dirse Han, oğluyla gurur duymak için *“Oğlum gitsin, geyikleri getirip önümde avlasın. Ok atışına bakıp kıvanayım. At binişine bakıp güveneyim”* (Teyek, 2017: 21) demiştir.

Anneye ve babaya duyulması gereken saygı, Dirse Han Oğlu Boğaç Han'da *“Boğaç, saygısından dolayı babasının önüne geçmezmiş. Onun gerisinden gelirmiş.*

O zamanlar oğul babanın sözünü ikiletmezmiş. Baba sözünü ikiletene oğul demezlermiş” (Teyek, 2017: 21) sözleriyle açık bir şekilde dile getirilir. Aynı şekilde *“Boğaç, babasına kırgın değilmiş. Ana baba hakkının aziz olduğunu bilirmiş”* (Teyek, 2017: 26) ifadeleriyle de anne-babaya hürmetin öneminden söz edilir.

Türk aile yapısında anne ve babaya saygı her şeyin üstündedir. Türeyiş destanında çocukları veren ağaçların: *“Güzel huylarla donanmış, yüce ahlaklı ve erdemli çocuklar işte böyle olurlar! Böyle anne babalarına saygı gösterirler”* (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 51) demesi anne-babaya gösterilmesi gereken saygının geçmiş kültürün günümüze yansıyan izlerini gösterir.

4.4.2.3. Kadın-erkek ilişkileri

Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek’te Banu Çiçek nişanlı olduğu fakat henüz hiç görmediği Bamsı Beyrek ile görüşmek istediğini *“Hele kızlar varın. Şu yiğidi çağırın. İki çift bir tek laf edelim. Bu yiğit, benim beşik kertmesi nişanlım olmasın sakın”* (Teyek, 2017: 51) sözleriyle dile getirir. Buradan hareketle Türk kültüründe henüz birbirini görmemiş kişilerin evlilik yoluna girmelerinden söz edilebilir. Özellikle geçmiş dönemlerde görücü usulü evliliklerde bu durum söz konusuysen günümüz evlilik anlayışında evlenecek olan çiftler düğün öncesi görüşebilmektedirler.

Türk destanlarında kadın, bir erkek kahraman kadar yiğitlik vasıfları taşır (Demirel, 2015: 18). Kadınların da geçmişte savaflara katıldığını at bindiklerini hakana vekillik yaptıklarını belirtmek gerekir. Dede Korkut’ta da kadınların mücadelecı ve cesur tavrı dikkat çeker. Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek’te Banu Çiçek, Bamsı Beyrek’e: *“Atı, benim atımı geçmeyene, oku, benim okumdan ileri düşmeyene, güreş tutunca beni alt etmeyene Banı Çiçek görünmez. Yüreğın yetiyorsa gel, yarışıp güreşelim (...) Seninle bir de güreş turalım. Ondan sonra görelim nice yiğitsin”* (Teyek, 2017: 52) diyerek cesaretini ortaya koyar ve Bamsı Beyrek’i yarışmaya davet eder. Türk kadının erkek karşısındaki gücü ise *“İki pehlivan olup birbirlerine sarılmışlar. Kız ile güreşilmez, kısrak ile yarışılmaz. Oğlan, kızı kaldırıp yere vurmak için çok çabalamış. Fakat vuramamış. Kız, oğlanı kaldırıp yere vurmak için çok çabalamış. Gelgelelim, vuramamış. İkisinin gücü birbirine denk imiş”* (Teyek, 2017: 53) ifadeleriyle gösterilir.

4.4.2.4. Arkadaşlar arası ilişkiler

Türklerde dostluğun yeri ve önemi anlatılara da yansımıştır. Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek'te sadece iyi günde değil kötü günde de dostun yanında olma, duada: *“Kudretli Oğuz beyleri hep birden el açmışlar. Can u gönülden dua etmişler. Allah'tan Bay Büre'ye hayırlı bir oğul vermesini dilemişler”* (Teyek, 2017: 46) ve yasta: *“Bunu duyan kudretli Oğuz beyleri ak çıkarıp kara giymişler. Beyrek'in nereye götürüldüğünü bilmedikleri için elleri koynunda kalakalmışlar. Yalnız Beyrek için büyük yas tutmuşlar”* (Teyek, 2017: 59) ifadeleri dostluk ilişkilerini göstermektedir. Bunun yanında arkadaşlık ilişkilerine dair *“Günlerden bir gün Bay Büre'nin oğlu atlanmış. Kırk arkadaşı ile ava çıkmış”* (Teyek, 2017: 47) ve *“Deli Karçar, yeşil düze, taze çimene otağ kurdurmuş. Arkadaşları ile ok yay talim edermiş”* (Teyek, 2017: 54) yer alır. Kan kardeşliği, yakın arkadaşlar arasında istenildiği takdirde farklı uygulamalarla gerçekleştirilen bir dostluk bağıdır. Dirse Han Oğlu Boğaç Han'da *“Boğaç'ın gittiğini gören kırk kan kardeşi de onun ardı sıra at koşturmuş”* (Teyek, 2017: 26) denilerek arkadaşlar arasındaki manevi bağın somutlaştırıldığı görülür.

4.4.2.5. Nesiller arası ilişkiler

Türk kültüründe nesiller arası ilişkilerdeki saygı unsuruna Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek'teki *“Bay Büre bunu görünce hiddetlenmiş: “Bre edepsizler! Baba eli dururken oğul eli mi öpülür?” diye kükreymiş”* (Teyek, 2017: 49) örneğini vermek mümkündür. Bununla birlikte yine kültürümüzde tecrübesi ve yaşına hürmet edilen kişilerin ciddi mevzularda öne sürülmesi hakkında *“Beyler, Bay Bıcan Bey'in kızı ile oğlumun beşik kertmesi nişanlı olduklarına hepiniz şahitsiniz. Yalnız Deli Karçar'ın kız kardeşine talip olanlara neler ettiğini de bilmeyen yoktur. Bu işi kim halledebilir? Bir çare gösterin.” demiş. Beyler, “Bu işi yapsa yapsa Dede Korkut yapar” demişler”* (Teyek, 2017: 54) ifadeleri örnek gösterilebilir.

4.4.3. Değerler, İnanışlar ve Tutumlar

4.4.3.1. Milli kimlik

Türk hâkimiyet anlayışına göre, Türk hükümdarlarına hâkimiyet yetkisi Tanrı tarafından verilmektedir. Türk hükümdarı Tanrı tarafından kendisine verilen bu yetkiyle halkını yönetir. Yani siyasi iktidarının kaynağı kendisine “kut” veren Tanrı'dır ve hâkimiyetinin dayanağı ilahidir. Bu açıdan Türk hükümdarı adeta göğün

yeryüzündeki temsilcisi gibidir (Kurtlu ve Koçak, 2016: 881). Bir “kut” anlayışına sahip olmasına rağmen yasaların her şeyin üstünde tutulması Oğuz Kağan destanında Oğuz Kağan tarafından “Size ve ulusuma iki töre bırakıyorum. Birincisi; töre konuşunca Han susar. Yani yasalar her şeyin üstündedir. İkincisi; ilinize (ülkenize, topraklarınıza), dilinize (Türkçenize), belinize (soyunuza) sahip olun!” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 40) şeklinde ifade edilmektedir. Türklerde yasaların, törenin siyasi-sosyal hayata çeki düzen vermesiyle beraber Oğuz Kağan’ın soya ve dile de dikkati çekmesi Türk milli kimliğin ana hatlarını ortaya koymaktadır. Türklerin her koşulda ve zorlukta milli benliklerini koruyabilmiş olmaları *toprak-soy-dil* üçlüsünü sacın ayakları olarak kabul etmelerinin bir sonucudur. Türk savaş kültüründe zalimi alt etmek, mazlumu korumak anlayışına binaen Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek’te “Baş kaldırana baş eğdirmiş. Direnene diz çöktürmüş. Aman dileyeni ellememiş. Kaçanı kovalamamış. Güzel savaş eylemiş” denilmektedir

4.4.3.2. Tarihi ve dini şahsiyetler

Dede Korkut: Yabancılar Türkçe öğretim süreci, Türk edebiyatı için eşsiz bir değere sahip olan Dede Korkut’u yabancı kültürlerle tanıtma fırsatının doğduğu bir süreçtir de aynı zamanda. Özdemir, (2003: 24) Dede Korkut’un kişiliği hakkında Dede Korkut Kitabı’nın giriş kısmını temel alarak şu maddeleri oluşturmuştur:

- a. Korkut Ata, Oğuzların Bayat boyundan olup Hazret-i Muhammed’in yaşadığı zamana yakın bir dönemde yaşamış Müslüman, velayet sahibi bir kişidir,
- b. Anadolu halk dindarlığında birçok veli için anlatıldığı gibi Korkut Ata da gaipten haber veren geleceği, olacakları önceden bilen “bilici” (kâhin) bir kişidir,
- c. Dede Korkut soy soylayan, boy boylayan, hikmetli sözler sahibi bilge bir ozandır,
- ç. Oğuz beylerinin ve halkın töresini, geçmişini bilen, halkın her müşkülünü halleden geleneksel bir eğitici, yol gösterici ve akıl hocasıdır. O sayılan, sevilen bir insandır.

Anlatılarda Dede Korkut, Oğuzların ihtiyacı olduğunda ve her anlatının sonunda dua etmek için ortaya çıkar. Dirse Han Oğlu Boğaç Han’da geçen “O gün Dedem Korkut gelerek Dirse Han’a bir oğul vermesi için Allah’a dua eylemiş”

(Teyek, 2017: 17) ifadesine yer verilebilir. Burada Dede Korkut, bir Oğuz Beyi için dua etmeye gelmiştir.

Hızır: Dirse Han Oğlu Boğaç Han'da Hz. Hızır'ın iyileştirici vasfıyla yer aldığı görülür. *“Artık ağlama canım anam! Bu yaradan bana ölüm yoktur. Az önce boz aygırlı Hızır geldi. Yaramı üç kere sıvazladı. Ana sütü ile dağ çiçeği yaranın merhemidir deyip gitti”* (Teyek, 2017: 25). Hızır'ın Türklerdeki kutsallığı hâlâ devam etmektedir. Hz. Hızır'ın ölümsüz olduğuna ve darda kalanların yardımına koştuğuna inanılır. Duman'ın (2012: 197-198) ifade ettiğine göre Hızır'ın ölümsüzlüğüne yönelik bu düşünce, Türk toplumunun zihninde derin köklere sahip olan “ruhun ölmezliği” anlayışının tezahürü şeklinde değerlendirebileceğimiz atalar kültü inancının, İslamiyet'ten sonraki dönemde de devam ettiğine işaret etmektedir.

4.4.3.3. Sanat (müzik, edebiyat, el sanatları vb.)

Eski Türk kültüründe sanat: Türklerin tarih sahnesine çıkmasından itibaren edebiyat, müzik, mimari gibi sanat dallarında sürekli bir ilerleme halinde oldukları görülür. Yerleşik hayata geçen ilk Türk devleti olma özelliği olan Uygurlardan Selçukluya, beyliklerden Osmanlıya uzanan sanat anlayışı, coğrafyaya, dine, yaşam şartlarına göre gelişmiştir. Türeyiş destanında *“Uygurlar, sanat ve şehircilikte çok ileri gitmişlerdi. Benzersiz şehirler ve sanat eserleri vücuda getiriyorlardı”* (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 55) denilerek Uygurların sanata verdikleri önem belirtilir. Buradan hareketle Türklerin geçmişten bu yana kaydedilen sanat eserleri hakkında yabancı öğrencilere bilgilendirme yapılabilir ve farkındalık oluşturulması sağlanabilir. Dil seviyeleri dikkate alınarak görsellerle desteklenen okumalara ve belgesellere yer verilebilir. Bu sayede dilimizi öğrenen yabancı bireyler Türk sanat zevki üzerine de aşına olarak dil öğretimini destekleyebilir.

Kopuz: Türklerin milli çalgılarından olan kopuz, Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek'te *“Beyrek'i de kopuz çaldırmaya getirtmişler”* (Teyek, 2017: 61) ve *“Deli Ozan, “Ben kopuz çalayım. Kocaya varan kız da kalkıp oynasın” demiş”* (Teyek, 2017: 64) ifadelerinde geçmektedir.

4.4.4. Sosyal Âdet ve Gelenekler-Halk İnançları

4.4.4.1. Misafir olma ve ağırlama

Türk kültüründe bazı sofralarda misafir olarak yer almak bir onur meselesi sayılarak dostlukların pekiştirildiği ve mutlak hâkimiyetin gösterildiği bu meclislere çağrılmak, katılanlara verilmiş bir şeref olarak görülmüştür (Özmen, 2020: 51). Dede Korkut'ta Türk misafirperverliği üzerine ciddi tespitler bulmak mümkündür: Dirse Han Oğlu Boğaç Han'da bununla ilgili şu ifadeler yer almaktadır: “*Bayındır Han, günlerden bir gün yine toy vermiş. Hanlık otağını Akmeydan'a diktirmiş. Önüne ala savanlardan gölgelikler çekirmiş. İçini ipek halılarla döşetmiş (...) Bayındır Han'ın hizmetkârları, oğlu olan beyleri ak otağa, kızı olanları kızıl otağa buyur etmişler. Altlarına kalın döşekler açmışlar. Sırtlarına çifte yün yastıklar koymuşlar. Önlerine altın tepsiler, gümüş siniler içinde yağlar, ballar, kaymaklar; kavurmalar, kebaplar, pilavlar; ayranlar, kımızlar, şerbetler getirmişler. Oğlu kızı olan beylere tamı tamına kırkar hizmetkâr gün boyu izzet ü ikramda bulunmuş*” (Teyek, 2017: 13-14). Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek'te ise “*Günlerden bir gün Bayındır Han, hanlık otağını kurdurmuş. Attan aygır, dededen buğra, koyundan koç kestirmiş. Erkek cinsi besili mallardan birer sürü kırdırmış. Türlü yemekler, lezzetli içecekler hazırlatmış. Oğuz beylerine büyük bir ziyafet çekmiş*” (Teyek, 2017: 13) denmektedir. Oğuz Kağan destanında Oğuz Han'ın yurduna döndüğü zaman bir ziyafet tertip etmesi ve konuklarını en iyi şekilde ağırlaması, misafirperver Türk halkının destanlara yansıyan yüzünü göstermektedir (Şimşek, 2014: 71). Ziyafete tüm halk davet edilir, davetliler en iyi şekilde ağırlanır: “*Oğuz Kağan, kırk masa ve kırk sıra yaptırdı. Dolu dolu kaplarda türlü türlü tatlılar, kımızlar, aşlar ve pilavlar yediler, içtiler. Bütün bir gün ve gece eğlendiler.*” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 33).

4.4.4.2. Dini ritüel ve uygulamalar

Kurban verme: Türklerde bir dileğin gerçekleşmesi için evrensel bir davranış olan (Tanrı inancı olan bireyler) dua etmekten başka kurban verme vardır. Kurban dilekten önce kesilebileceği gibi dileğin gerçekleşmesi halinde kesilmesi yönünde adak adamayla da gerçekleşebilir. Destanda hükümdarın karısı çocuk isteğini dua ederek ve kurbanlar vererek karşılamak istemiştir: “*Karısı dünya güzeli Ay Kağan, Tanrı'ya çok yalvardı. Kervanlar sayısınca deve ve yaylalar dolusu*

koyunu Tanrı yoluna kurban etti. Karanlık geceleri aydınlık dualarıyla ak etti.” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 30).

4.4.4.3. Halk hekimliği

İnsanların kendi özel çabalarıyla bitki ve hayvanlardan elde edilen ürünleri veya madenleri kullanarak ya da büyü, dua gibi uygulamalardan yararlanarak hastalıkları tedavi etme yöntemi, halk hekimliği olarak kabul edilmektedir (Gündüz Alptürker, 2020: 706). Asırlardır deneyimlerle elde edilen tedavi yöntemleri kültürel çatı altında aktararak günümüze gelmiştir. Dirse Han Oğlu Boğaç Han'da Dirse Han: “*Artık ağlama canım anam! Bu yaradan bana ölüm yoktur. Az önce boz aygırlı Hızır geldi. Yaramı üç kere sıvazladı. Ana sütü ile dağ çiçeği yaranın merhemidir deyip gitti*” (Teyek, 2017: 25) diyerek Hz. Hızır'ın ona halk hekimliğine dair bitkileri kullanarak merhem tarifi verdiğini belirtir. Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek'te yer alan “*Oğlum için ağlamaktan gözlerim kör oldu. Kör gözlerimi ancak oğlumun kanı açar. Eğer gözlerim açılırsa bu gelen oğlumdur. Yoksa yaralarımı deşmeyin*” (Teyek, 2017: 67) alıntısında halk hekimliğine yönelik “kan”dan söz edilmiştir.

4.4.4.4. Geçiş dönemleri ve buna bağlı pratikler

Doğum

Çocuksuzluk: Anadolu'da çocuksuzluğa çare olacak birçok yöneme başvurulur. Örnek, (2016: 185) söz konusu yöntemleri üçe ayırır:

1. Dinsel-büyüsel nitelikte olanlar
2. Halk hekimliği kapsamına girenler
3. Tıbbi sağaltma alanına girenler

Dirse Han Oğlu Boğaç Han'da Dirse Han'ın eşi “*Hey Dirse Han! Ne diye kahredip acı sözler söylersin? Ne diye illa birimizde kusur ararsın! Devleti de evlâdı da veren Allah değil mi? Sen de kalk, ala otağ diktir. Altına fakir fukarayı topla. Allah'a hoş gelecek işler yap. Sadaka dağıt. Adaklar ada. Dilekler dile. Belki bir ağzı dualının duası kabul olur da Allah u Teâlâ bize de nur topu gibi bir oğul verir*” demiş ve “*Dirse Han, dişi ehlinin sözü üzerine gitmiş. İç Oğuzlara, Dış Oğuzlara haber salmış. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmiş. Erkek cinsi besili mallardan birer sürü kırdırmış. Tepe kadar et yığdırmış. Göl gibi kırmızı sağdırmış.*

Sıcak yemekler, soğuk içecekler hazırlatmış. Aç görünce doyurmuş. Çıplak görünce giydirmiş. Borçluları borcundan kurtarmış. Ala otağ altında büyük toy, büyük ziyafet vermiş” (Teyek, 2017: 16-17). Bu uygulamalar, dinsel-büyüsel nitelikli yöntemler içinde değerlendirilir. Hayırda bulunmak, adak adamak günümüz toplumunda söz konusu problem için devam eden uygulamalardır. Doğum öncesi yapılan uygulamaların yanı sıra dileğin gerçekleşmesi ile doğum sonrasında da şükretme maksadıyla çeşitli uygulamalar yapılır. Destanda da “*Dirse Han, yedi yıl sonra bulduğu oğlu için dokuz koçu birden kurban eylemiş. Etini fakir fukaraya dağıtmış. Kırk gün boyunca önüne çıkana altın gümüş bağışlamış. Garipleri sevindirip gönül yapmış*” (Teyek, 2017: 17). Destanlarda atı eğitmiş, boylar halinde yaşamaya başlamış, akrabalık ilişkilerini tesis etmiş; barınma, yeme içme, eğlenme ve eğitimde kültürel değerler oluşturmuş toplumla ilgili ilk bilgiler aile üzerinden verilir (Şahin, 2012: 119). Genelde ise destanların ailevi bir problem olan çocuksuzluk ile başladığı görülür. Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu, Oğuz toplumunun çocuğa, dolayısıyla aile bütünlüğüne verdiği değeri yansıtmaya açısından oldukça kıymetli bir anlatıdır. Toplumun en üstünü temsil eden hanlar hanı Bayındır Han, devletin zirvesinde çocuksuzluğu lanetlenme olarak değerlendirir ve toyda beyleri sahip oldukları çocuklara göre sınıflandırır (Şahin, 2012: 120). Buna göre Dirse Han Oğlu Boğaç Han’da yer aldığı şekliyle Bayındır Han: “*Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa buyur edin. Döşeklerini kalın atın. Yemeklerini yağlı yerinden çıkarın. Beylerimi ağırlıklarınca ağırlayın. Oğlu kızı olmayanı ise getirip kara otağa indirin. Altına kara keçe serin. Önüne kara koyun yahnisinden koyun. Yerse yesin. Yemezse kalksın gitsin. Oğlu kızı olmayanı Allah hor görmüştür, biz de hor görürüz!*” (Teyek, 2017: 13-14) der. Aynı zamanda Dirse Han, hiç çocuğu olmadığı için kara otağa oturtulmuş ve bu durumdan büyük üzüntü duymuştur. Zira çocuksuzluk bir erkek için eksikliklerdir. Bu durum günümüz Türk toplumunda da devam etmektedir. Oğuz Kağan destanı da bu rutini bozmamış ve bir Türk hükümdarının çocuğunun olmadığı bilgisiyle başlamıştır: “*Çok eski zamanlarda, geniş Türk ülkesinde, uçsuz bucaksız ovalara, sonu gelmez yaylalara, gözün gördüğü her yere uzanan ormanlara sahip Türk hükümdarı, benzersiz bir derde düştü. Bu büyük, adil hükümdarın çocuğu olmuyordu.*” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 30). Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek’te “*...kendisi ölünce yerini yurdunu tutacak bir tek oğlu bile yokmuş. Bunun için de bağı gündün günde kavrulurmuş*” (Teyek, 2017: 45), “*Bay Büre de, “Ben ağlamayım da kimler ağlasın a dostlar! Dünya malından yana nasibim bol. Kız evlat dersiniz;*

tam yedi tane. Fakat oğuldan yana nasibim kupkuru. Kardeşten yana da kadersizim. Sırtımı dayayacağım bir kardeşim de yok. Yarın bir gün ölüp gideceğim. Ocağım sönüp kalacak!” deyip bir daha hıçkırması” (Teyek, 2017: 46) ifadeleriyle çocuksuzluk sebebiyle duyulan üzüntü dile getirilir. Fakat dikkat edilmesi gereken nokta, sadece erkek evlat değil, başka bir bey tarafından da kız evlat istendiğidir: *“Bay Bîcan da ileri çıkıp, “A beyler! Benim için de dua edin. Allah’tan bir kız evlat isterim”* (Teyek, 2017: 46). Burada Türklerde erkek evlada yüklenen anlamların yanında kız evladın da bir eksiklik telakki etmesi önemlidir.

Doğum sonrası kutlama: Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek’te doğum sonrası kutlama için kurbanlar kesilmiş çocuğun bakımı için dadılar tutulmuş altın başlıklı beşikler kurulmuştur: *“Hele Bay Büre’nin sevincine diyecek yokmuş. Oğlu için dokuz koçu birden kurban eylemiş. Altın pencereci otağlar kurdurmuş. Oğluna baktırmak için iyi huylu dadılar tutmuş”* , *“Bay Bîcan ise kızını allandırmış pullandırmış. Altın başlıklı beşiklerde beletmiş. Etrafını çiçeklerle donatmış. Çiçeğe benzeyen kızının adını da Banı Çiçek koymuş. Banı Çiçek’e kırk bir tane dadı tutmuş”* (Teyek, 2017: 47).

Ad verme: Eski Türk kültüründe kişi ancak yararlı bir iş yaptığında, kendisini ispat ettiğinde asıl ismini alırdı. Eski Türklerde ad verme ritüeli, hemen hemen bütün kahramanlık metinlerinde görülür (Demirbilek, 2020: 66). Günümüzde doğan çocuğa hemen ad verilmektedir, beklenilmemektedir. Fakat destanlarda doğan erkek çocuğun ad alması için bir yiğitlik göstermesi beklenir. Ayrıca ad verme Türkler için önemli bir geçiş dönemidir. Bu sebeple o ritüele önem verilir. Sakaoğlu ve Duymaz, (2020: 44) Türk destanlarından anlaşıldığına göre, destan devri yaşamış Türklerde ana babanın çocuklarına verdikleri gerçek ad sayılmamıştır. Bir genç savaşta veya avda yiğitlik gösterdikten sonra babası bütün toyu toplamakta ve büyük düğün yapmaktadır. Gencin gösterdiği yiğitlik takdir edilirse, boyun kâhini ona bir ad vermekte, genç de boyun gerçek üyesi olmaktadır diyerek Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek’te geçen *“O zamanlar bir yiğit baş kesmez, kan dökmezse ona ad verilmezmiş. Daha hüner gösterip ad almadığı için de bu yiğidi Oğuz ilinde peçeli diye bilirlermiş”* (Teyek, 2017: 47) ifadesine açıklık getirirler. Aynı zamanda ad verme töreni için kurulan toya dair: *“Bay Büre, sevine kıvana kudretli Oğuz beylerini çağırmış. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmiş. Erkek cinsi besili mallardan birer sürü kırdırmış. Türü yemekler yaptırmış. Lezzetli şerbetler*

hazırlatmış. Oğuz beylerini ağırlıklarınca ağırlamış. O gün Dedem Korkut gelerek neşeli havalar çalmış. Bay Büre'nin oğluna Bamsı Beyrek adını koymuş. Kudretli Oğuz beyleri, Dedem Korkut ile el kaldırmış: “Bu ad, bu oğlana kutlu olsun!” diye dua etmişler” (Teyek, 2017: 50) denilmektedir. Dirse Han Oğlu Boğaç Han'da “O zamanlar bir marifet göstermeyene ad verilmezmiş” (Teyek, 2017: 17) ibaresi verilen bilgiyi desteklemektedir. Türklerde ad, gelişigüzel verilmez. Tercih edilen ad, bir sebebe bağlanır. Örnek, (2016: 206) adın, insanın etik kişiliğinin simgesi olduğunu, “adımı beş para etti”, “adını anmak bile istemem”, “adı batsın” gibi deyimlerin de bunu gösterdiğini ve adın çoğu kez onurla bir tutulmasının da bunu belgelediğini belirtir. “Hey Dirse Han! Senin oğlun Bayındır Han'ın azgın boğasını öldürdü. Cümle âlem oğlunun yiğitliğini gözleriyle gördü. Bu oğlan artık ad almayı hak etti. Oğlunun adı bundan sonra Boğaç olsun. Adını ben verdim. Yaşını Allah versin” (Teyek, 2017: 19) denilerek Dirse Han'ın oğlunun boğayı yendiği için Boğaç adını aldığı görülür. Oğuz Kağan destanında ad verme gününde: “Bir yıl geçip çocuğa ad konması gerektiğinde, babası Karahan Kağan, büyük bir toy düzenledi. Türk illerine de haber verip bütün boyların ileri gelenlerini çağırdı. Karahan, oğlunu toy meclisinin önüne getirip, ad konulacağını bildirdi.” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 30). Çocuğa verilen adın anlamı dikkate alınır, bunun için çeşitli nedenler vardır (bir aile büyüğünün adı, rüyada görülen ad, çocuğun kazanması temenni edilen bir özelliğe göre verilen ad vb.). “Oğuz Kağan'ın çocuklarının isimlerinin Gün, Ay, Yıldız; Gök, Dağ, Deniz olması da Oğuz Kağan'ın cihan hâkimiyeti düşüncesinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Nitekim Türk hükümdarları yer ile gök arasında kalan topraklara hâkim olma ülküsüne de sahiptir” (Kurtlu ve Koçak, 2016: 890).

Evlilik

Evlenme isteğinin aileye açılması: Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek'te “Beyrek evine varmış. İlk sofra serildiğinde de elindeki kaşığı pilava saplayıp kenara çekilmiş. Oğlan evlenmek isterse kaşığı pilava dikine saplarmış. Kız da kabı kaba çalarmış” (Teyek, 2017: 53) denilmektedir. Söz konusu durum bölgesel kültüre örnek olabilecek bir davranıştır ayrıca. Evlenme isteğinin aileyle açık şekilde paylaşılmamasının sebebi saygı unsuruyla açıklanabilir.

Beşik kurtme: Türk destanlarında beşik kurtmesi geleneği zorlayıcı bir gelenek değildir. Çocukların daha küçük yaşlarda nişanlanmaları, geleceğe yönelik

bir temennidir (Şahin, 2012: 123). Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek'te beşik kertme uygulaması Bamsı Beyrek ile Banu Çiçek arasında gerçekleşir: “*Eğer dualarınız kabul olur, Allah Bay Büre'ye bir oğul, bana da bir kız verirse sizler de şahit olun, ikisi birbirine beşik kertmesi, nişanlı olsun*” (Teyek, 2017: 46).

Kız isteme: Kız istemek için kız evinin kapısına varılması ve evlilik yaşının geçirilmemesi ile ilgili olarak Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek'te “*Ak Hanım, Bay Büre'nin kulağına eğilip, “Bey! Artık oğlanı baş göz etmek gerek! Bay Bıcan Bey'in kapısına otursak mı? Ne dersin?” demiş. Bay Büre, “Haklısın hatun! Meyveyi vaktinde koparmak gerek. Vaktini geçirmeden oğlu olan everecek. Kızı olan gelin edecek*” (Teyek, 2017: 53) ifadeleri yer alır. Kız isteme esnasında söylenen söz kalıbına dairi ise “*Allah'ın emri, Peygamber'in kavli ile aydan arı, pınardan duru kardeşin Banı Çiçek'i Bamsı Beyrek'e istemeye geldim*” (Teyek, 2017: 55) ifadelerine yer verilmiştir.

Başlık parası: Evlilik aşamasında kız tarafı, evliliğin gerçekleşebilmesi için erkek tarafından bazı şartları yerine getirmelerini ister. Günümüzde gelinin ailesi kızlarının daha rahat edebilmesi ve evlilikte onun güvencesi olduğu düşüncesi ile çeyiz eşyasını ve özellikle altını fazla istemektedir (Atlı, 2011: 394). Başlık, kız babasının düğünde harcamak için oğlan tarafından istediği paradır. Bazı yerlerde bu para oğlan tarafından alınıp kızın masrafları için kullanılırken bazı yerlerde kızın babası kendisi için kullanır (Bakırcı, 2006: 141). Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek'te “*Sonra başlık için kesim kesip ayrılmışlar*” denmekte ve başlık için “*Bin tane kısrak görmemiş aygır istedi. Bin tane dişi deve görmemiş buğra istedi. Bin tane koyun görmemiş koç istedi. Bin tane kuyruksuz kulaksız köpek istedi. Bin tane de ufacık karacık pire istedi*” (Teyek, 2017: 56) şeklinde istekler sıralanmaktadır.

Nişan yüzüğü: Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek'te nişan göstergesi olan “*yüzük takma*”ya dair şu ifadeler yer alır: “*Yiğit! Bay Bıcan'ın kızı Banı Çiçek benim*” deyip gülümsemiş. Beyrek ise hemen serçe parmağındaki altın yüzüğü çıkarıp Banı Çiçek'in orta parmağına takmış: “*Bu, aramızda nişan olsun bey kızı.*” demiş” (Teyek, 2017: 53).

Düğün: Türk kültüründe doğum, sünnet ve evlilik gibi geçiş dönemlerinde eğlence ve etkinlikler düzenlenir. Ceyhun Sezgin ve Onur, (2017: 203) bu özel günlerin insanları bir araya getirme, sosyal bağları güçlendirme, ortak değerleri ve

gelenekleri pekiştirme, töreleri canlı tutma ve farklı kültürleri gelecek kuşaklara aktarma gibi pek çok sosyal fonksiyonu gerçekleştirdiğini belirtir. Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek'te düğün organizasyonuna dair şu bilgiler yer alır: *“Bay Büre ile Bay Bîcan Beyler ağır düğün dernek kurmuşlar. İç Oğuzları, Dış Oğuzları bir araya getirmişler. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmişler. Erkek cinsi besili mallardan birer sürü kırdırmışlar. Lezzetli yemekler yaptırmışlar. Soğuk içecekler hazırlatmışlar. Altın kadehler, gümüş sürahiler dizdirmişler. Kırk gün, kırk gece düğün dernek eylemişler. Oğuz zamanında evlenen yiğit bir ok atarmış. Oku nereye düşerse otağı oraya kurulurmuş* (Teyek, 2017: 58). *“O zamanlar güveyi nişan yüzüğünü hedef koyarmış. Yiğitler de bu yüzüğe yay gerer, ok atarmış. Hünerlerini gösterirlermiş”* (Teyek, 2017: 62). *“Meğer bu sırada düğün dernek kurulmuş. Beyler yiğitler toplanmış. Kızlar hanımlar birikmiş. Sabahtan beri davullar dövülüyor, zurnalar çalınıyormuş”* (Teyek, 2017: 61). Türkiye’de düğünlerde bölgeden bölgeye yöreden yöreye fark etmekle birlikte kadın ve erkeklerin ayrı yerlerde eğlendiği de görülür. Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek'te kadınların ayrı bir yerde eğlendikleri *“Beyrek, oradan kalkıp kadınların olduğu tarafa varmış”* (Teyek, 2017: 63) sözlerinden anlaşılmaktadır.

Ölüm

Ağıt: Türk kültüründe ölüm karşısında duyulan acı ve üzüntü, ağıt olarak dillere dökülür. Ağıt, anonim Türk halk edebiyatı nazım türlerinin de içinde incelenen şiirlerdir. Ağıtların bağlı oldukları törenle ilgili belirli içerikleri vardır; ölüm, geride kalanlarda ölümün yarattığı yas, dünyadan ayrılmak zorunda kalanın duyduğu acı gibi... Ağıt kanlı bir ölümden yakınıyorsa, ya da özel nitelikte bir felâketi, afeti anlatıyorsa, dile getirdiği olaylara özgü öğelerle zenginleşir (Boratav, 1995: 156). Dirse Han Oğlu Boğaç Han'da *“Gülçehre, atından atılıverip oğlunun üstüne kapanmış. Koca dağları ağıta boğmuş”* (Teyek, 2017: 24) ifadeleri yer alır.

Yas tutma: Eski Türklerde ölüm hâlinde yas törenleri yapılır, kırlarda ise, ölünün bulunduğu çadırın etrafında süratli atlarla dolaşılır, saçlar kesilir, saç-baş dağıtılır, yüz, kulak bıçakla çizilerek kan akıtılır, ölenin atının kuyrukları kesilerek kurban edilir, ayrıca yemek verilirdi (Kafesoğlu, 1998: 303). Günümüzde İslamiyet'in etkisiyle ölüm sonrası uygulamalar değişiklik göstermektedir. Yas tutulmasına dair sakal kesmemek, müzik dinlememek, televizyonu kullanmamak,

belirli gün aralığında (bölgesel kültüre göre değişir) mevlit okutmak, kara giymek gibi davranışlar sergilenir. Yıldırım'ın (2012: 1) tespitiye göre matem rengi olarak kara renkli elbiselerin giyilmesi âdeti dünyaya Türkler tarafından yayılmıştır. Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek'te yas süreci şöyle anlatılır: *“Kara haber çabuk duyulmuş. Bay Büre'nin ocağına ateş düşmüş. Ortalığı feryat figan kaplamış. “Oğul!” diye ağlamaktan Bay Büre gözlerinden olmuş. Ak Hanım, kara sicim saçlarını yolmuş. Tırnak vurup elma yanaklarını parçalamış. Ak çıkarıp karalar giyinmiş. En son yavuklusu Banı Çiçek'e haber verilmiş. Banı Çiçek de güz elmasına benzeyen yanaklarını yırtmış. Kara sicim saçlarını yolmuş. Karalar giyinmiş. Bunu duyan kudretli Oğuz beyleri ak çıkarıp kara giymişler”* (Teyek, 2017: 59).

4.4.4.5. Batıl inanç ve diğer halk inanmaları

Alkış/Kargış (Dua/Beddua): Türeyiş destanında bir alkış (dua) örneği olarak *“Bizim güzel çocuklarımız, bahtınız açık, şansınız bol, ömrünüz uzun olsun!”* (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 51) denmektedir. Alkış ve kargışlara Dede Korkut'ta sıklıkla yer verilmiştir. Türklerde çocuğu olmayanlar hoş karşılanmaz. Onların kargışlandığına inanılır (Ergin, 1997: 78). Çocuk evin neşesi, ailenin genişlemesi, adın yürütülmesi demektir. Dirse Han Oğlu Boğaç Han'da *“Oğlu kızı olmayanı Allah hor görmüştür, biz de hor görürüz!”* (Teyek, 2017: 14) denilerek çocuğu olmayanların Tanrı'nın gazabına uğradıkları düşünülmüştür. Beddualar (kargış), suçlu için tasarlanan cezalar, infazı ancak yaratıcı tarafından gerçekleştirilecek türden tahayyüllerdir (Dağlı, 2020: 1071). Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek'te Dede Korkut, Deli Karçar'a *“elin kurusun”* diye beddua etmiştir. Bedduanın kabul olması ise Hakk'ın emrine bağlanmıştır: *“Tam vuracağı sıra Dedem Korkut, Allah'a sığınıp yedi büyük ismini anmış. Ondan sonra, “Vurursan elin kurusun!” diye beddua etmiş. Deli Karçar, kılıcını hışımla indirmiş. Ama Hakk'ın emriyle eli havada asılı kalmış. Çünkü Dedem Korkut keramet sahibiymiş”* (Teyek, 2017: 55). Dirse Han Oğlu Boğaç Han'da *“Akarsuların akmaz olsun Kazılık dağı! Gölgele ağaçların küle dönsün Kazılık dağı! Koşan geyiklerin taş kesilsin Kazılık dağı!”* (Teyek, 2017: 24) kargışa, *“Güvendiğin dağların yıkılmasın. Kaba gölgeli ağacın kesilmesin. Coşkun akan tatlı suların çekilmesin. Aksakallı babanın mekânı cennet olsun. Ak perçemli annenin yeri Fatma Ana yanı olsun. Kadir Mevla kimseyi namerde muhtaç eylemesin”* (Teyek, 2017: 28) alkışa birer örnektir. Yine Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek'te de diğer Dede Korkut anlatılarındaki bitiş bölümünde yer alan *“Güvendiğin dağların yıkılmasın.*

Kaba gölgeli ağacın kesilmesin. Aksakallı babanın mekânı Cennet olsun. Ak perçemli ananın yeri Fatma Ana yanı olsun. Allah, oğul ile kardeşten ayırmasın. Son nefeste arı imandan ayırmasın. Âmin âmin diyenlerden Allah razı olsun. Ne günahınız varsa; adı güzel Muhammed'in yüzü suyu hürmetine bağışlasın" (Teyek, 2017: 68) bir alkış örneğidir.

Adak adama: *"Allah'a hoş gelecek işler yap. Sadaka dağıt. Adaklar ada"* (Teyek, 2017: 16) tavsiyesiyle adak adamanın Türk kültüründeki yeri de belirtilmiştir.

Rüya tabiri: Birçok toplum için rüyalar gizli emarelerdir. Rüya tabirleri Türkler için de ciddiye alınmış bir konudur. Öyle ki görülen bir rüyadan dolayı hareket edildiği olur. Türeyiş destanında *"Ertesi sabah durumu Bökü Kağan'a anlattığında, kağan, devlet kurultayının toplanmasını buyurdu. Hepsi bir araya geldiler. Bu rüyayı tartışarak bir anlam vermeye çalıştılar. Aralarından bazılarının görüşlerini dikkate alarak, bu rüyanın daha önce yönelmedikleri batıya gitmek için bir işaret olduğuna karar verdiler"* (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 54) ifadesiyle rüyaların devlet işlerini bile etkilediği görülür.

4.4.4.6. Sembolik Ögeler (sayı, renk, hayvan, bitki, eşya vb.)

Kurt/Işık: Türk destanlarında atla birlikte yer verilen en önemli unsurlardan biri olduğu düşünülen kurdun; türeyiş sağlayan kurt, kurtarıcı kurt, cetlerine yardım eden ruh ve kılavuz kurt olarak metinlerde yer aldığı görülür. Kurt, Tanrı'nın tecelli ettiği varlıktır. Bu hâl Türk düşüncesinin Tanrı tasavvuruyla alakalı olup, onu somutlaştırma algısının bir tezahürüdür (Kurtlu ve Koçak, 2016: 891). Eski Türklerin, adına *böri* dedikleri kurt, Türklerin destanlarında ana unsur olarak dahi yer bulur. Nitekim kurttan türeyiş efsaneleri birçok Türk boyunda görülmektedir. Dolayısıyla Türklerin nezdinde kurt, ata konumundadır. Oğuz Kağan destanında da yine Türkler için kutsal olan *ışık* motifi kurt ile beraber verilir. Destanda Oğuz Kağan'ın çadırına düşen ışıktan görkemli bir kurt çıkar. Ögel (2010: 83) gökten ışık inme motifini Şamanizm'e ve Mani dininin etkilerine bağlar. Destanda ışık huzmesi ile gelen kurt kılavuz/yol gösterici görevindedir: *"Ertesi gün, gün doğarken Oğuz Kağan'ın çadırına güneş ışığı gibi bir ışık düştü. Bu ışıktan gök rengine tüyleri ve yelesi olan büyük erkek bir kurt çıktı. Kurt, Oğuz Kağan'la konuşmaya başladı ve şöyle dedi: "Ey Oğuz! Urum üzerine yürümek niyetindesin. Ben de senin hizmetinde*

birlikte gelmek istiyorum.” Bundan sonra Oğuz çadırını toplatıp yürümeye başladığında, aynı kurdun ordunun önünde yürümekte olduğunu gördü. Orduya bu kurdu takip etmelerini söyledi. Bir nice günden sonra gök tüylü kurt durunca, Oğuz’un ordusu da durdu” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 34), “Gök kurt, Oğuz Kağan’a dedi ki: “Şimdi sen askerlerinle atlan ey Oğuz! Halkı ve beyleri de peşinden götür. Hiç merak etmeyin, ben önünüzden yürüyüp size yol göstereceğim” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 36), “Yine günlerden bir gün, ordunun önünde ilerleyen gök tüylü, gök yeleli erkek kurt yürümedi, birdenbire durdu. Bunu gören Oğuz Kağan da durdu. Bunun bir işaret olduğunu anlayarak çadırını buraya kurdu.” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 37).

At: Türk ile at arasındaki ilişkiyi, Divanü Lügati’t-Türk’te bulunan şu atasözü çok güzel ifade eder: “Kuş, kanadı ile Türk, atı ile” (Sakaoğlu ve Duymaz, 2020: 86). At, halk anlatılarında kahramanın en büyük yardımcısıdır. At, sahibini her mekânda ve her koşulda tanır ve onun yanında bulunur. Dede Korkut’ta bunun örneğini Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek’te görmek mümkündür: “Meğer deniz tayı boz aygır, yıllardır Beyrek’in yolunu gözlermiş. Beyrek, kaleden çıkar çıkmaz boz aygır sahibinin kokusunu almış. İki ayağının üstüne şahlanıp kişnemiş. Koşup gelmiş. Yüz sürüp sahibini koklamış. Beyrek, boz aygırı görünce kardeşini görmüş gibi sevinmiş. O da büyük bir hasretle atının boynuna sarılmış. Yüzünü gözünü öpmüş” (Teyek, 2017: 61).

Orman: Türk mitolojisinde doğanın her parçasının bir ruhu vardır. Kültlerin temelini de bu ruh anlayışı oluşturur. Öyle ki meydana gelmiş efsane ve destanlarda genellikle doğumlar doğadan meydana gelir. Söz konusu kültürler, kutsallık ve saygı ihtiva eder. Orman kültürü de bunlardan biridir. Orman, hayat veren, doyuran ve koruyan niteliktedir. Oğuz Kağan destanında ormandan ulu olarak bahsedilir: “Bu çağda Türk ülkesine yakın bir yerde ulu bir orman vardı. Ormanın içinde çok dereleler, çok ırmaklar vardı. Hepsi de ihtişamla akardı. Buraya gelen avlar, uçuşan kuşlar sayısızdı.” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 31).

Ağaç: Ağaç, Türk kültürü için hem doğurganlığın sembolü hem de gök (Tanrı) ile yeryüzü arasında bağlantı kuran bir aracıdır. Günümüz kültüründe ağaçlar kutsallığından bir şey kaybetmemiş, kabul edilen dinlerin de etkisiyle ağaca yüklenen anlamlar değişerek ve gelişerek devam etmiştir. Anadolu’da birçok bölgede yaşlı ve

yalnız olan ağaclar kutsal sayılır ve dilek dilenerek çaput bağlanır, medet umulur. Şüphe götürmez ki bu uygulama Türk mitolojisinin günümüze bir uzantısıdır. Öz, (2018: 218) bu durumun antikçağdan beri yerle gök arasında köprü olarak algılanan ağacın günümüzde de aynı görevini devam ettirdiğini gösterdiğini ve ağaç dallarına bağlanan bez parçasıyla birlikte dilenen dilekleri göğe (yani tanrıya) ulaştırdığını belirtir. Oğuz Kağan destanında Oğuz Kağan bir eşini ağacın kovuğunda bulur: “*Yine bir gün Oğuz Kağan ava gitti. Bir göl ortasında büyükçe bir ağaç gördü. Bu ağacın kovuğunda bir kız vardı ve yalnız oturuyordu.*” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 32). Eski Türkler tabiatla bir takım gizli kuvvetlerin varlığına inanıyorlardı: Dağ, tepe, kaya, vadi, ırmak, su kaynağı, mağara, ağaç, orman, volkanik göl deniz, demir, kılıç vb. aynı zamanda birer ruhtular (Kafesoğlu, 1998: 302). Söz konusu gizli kuvvetlerden biri olan ağaç kültünün izlerine Türeyiş destanında da rastlanır: “*Çocuklar ağaçları görür görmez, evlatların anne babaya gösterdiği saygıyı gösterdiler. Ağaçlara saygıyla yaklaştılar, diz çöküp ağaçları öptüler ve onlara sevgiyle sarıldılar.*” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 50).

Ok/Yay: Türklerde bir sembol olan ok ve yay Oğuz Kağan destanında alenen yer almaktadır. Destanda Oğuz Kağan “*Ey büyük oğullarım! Yay sizlerin olsun. Yay gibi, okları göğe kadar atın*” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 39) demektedir. Onay’ın (2013: 37) naklettiğine göre destanda yay’ın büyük oğullar tarafından bulunması ve hâkimiyet hakkının bunlara verilmesi, Türk tarihi boyunca yay’ın hâkimiyet sembolü olarak kullanılmasına uygun düşmektedir. Candan (2011: 64) ise Türklerde hâkimiyet sembolü olan yayın Oğuz Kağan’da, gökyüzünü baştan sona kapladığını ve burada yayın, bir devletin değil, onun da üstünde, gökyüzünün sembolü olarak karşımıza çıktığını belirtir. Ok, Türklerde elçilik sembolü olarak kullanılmıştır. Bir yerden bir yere giden elçiler, yanlarında kendi hükümdarlarına ait oklar taşımışlardır (Candan, 2011: 64). Oğuz Kağan “*Ey küçük oğullarım! Oklar sizlerin olsun. Yay oku attı, siz de oklar gibi olun*” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 39) diyerek yayın hâkimiyetindeki okları, küçük oğullarına vermiştir.

Sayılar: Halk edebiyatı ürünlerinde formülistik motif olarak değerlendirilen çeşitli sayılar vardır. Kırk sayısı bu sayılardan biridir. Bu sayı, deyimler, atasözleri, efsane, masal, halk hikâyesi ve şiirlerinde olduğu kadar ritüel törenler ve yer adlarında da kullanılır (Güvenç, 2009: 86). Eski Türklerin sosyal hayatında rakamlar ve sayılar, düşünceleri, efsaneleri, masalları doldurmuş ve Türk dilinin ayrılmaz bir

parçası haline gelmişlerdir (Ögel, 2010: 291). Oğuz Kağan destanında Türk kültürünü yansıtan sembolik değer taşıyan unsurlar geniş bir yer tutar. Formulistik sayılar da bunlardan birkaçıdır. Kırk sayısı gizemi tam çözölemeyen fakat geçmişten bugüne kültürümüzde kutsallığını koruyan sayılardan biridir. Destanda Oğuz kırk günde yürür, konuşur ve böylece doğaüstü bir özellik kazandırılır. Bu hâl onun gelecekteki üstünlüğünün ifadesidir. Şölen anında dikilen 40 kulaç boyundaki direk ise yükselişin sembolüdür. Kırk gün kırk gece devam eden düğün ise, zenginliğin toplum yararına gelişmesini anlatır (Öztürk, 2000: 82). Sözü edilen sembolik anlamlarda üstünlük ifadesi olan “Çok sürmedi, kırk gün sonra büyüdü, yürüdü ve oynamaya başladı” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 30), yükselişi sembolize eden “Oğuz Kağan, büyük ordugâhın sağ tarafına kırk kulaç direk diktirdi. Başına bir altın tavuk koydu; Altına da bir ak koyun bağladı. Ordugâhın sol tarafına da kırk kulaç direk diktirdi. Bunun başına gümüş tavuk koydurdu. Ayağına da bir kara koyun bağlattı” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 39-40) ve bereketi sembolize eden “Ahali birbirine haber verip toya geldiler. Oğuz Kağan, kırk masa ve kırk sıra yaptırdı” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 33) ifadeleri yer alır. Aynı zamanda bir yerden başka bir yere geçişlerde “Oğuz Kağan, hemen Urum’un üzerine yürümek diledi. Bayrağını açıp askerini ardına aldı. Kırk gün sonra Muz Dağı adında bir dağın eteklerine geldi” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 34) ifadesiyle kırk sayısının kullanıldığı görülür. Türeyiş destanında “Bu şölenler kırk gün kırk gece sürdükten sonra onu Han tahtına oturtular.” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 51) ve “...onların buluşmaları yedi sene yedi ay yedi gün her gece bu şekilde devam etti” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 53) ile kırk ve yedi sayılarının zaman faktörü altında yer aldığı görülür. Türk Destanlarında sıklıkla kullanılan sayılardan biri de dokuzdur. Tek haneli sayıların en büyüğü olan dokuz sayısı, bitişi veya tamamlamayı ifade ettiği gibi yeniden doğuşu veya yeni bir başlangıcı da simgeler (Küçük, 2013: 104). Oğuz Kağan destanında dokuz sayısının kullanımı yoğundur. Fakat çalışmada inceleme için kısaltılmış metin aldığımızdan dokuz sayısı tek yerde görülür: “Dokuz gün içinde Oğuz Kağan’a çok sevdiği kır atını getirdi.” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 36).

Kırk sayısına dair Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek’te “Kapısında tavla tavla atları, katar katar develeri, kırk çobanlı sürüleri varmış” (Teyek, 2017: 45), “Günlerden bir gün Bay Büre’nin oğlu atlanmış. Kırk arkadaşı ile ava çıkmış”

(Teyek, 2017: 47) gibi örnekleri vermek mümkünken kırk, yedi ve dokuz formel sayıları Dirse Han Oğlu Boğaç Han'da şu şekilde yer alır:

“Oğlu kızı olan beylere tamı tamına kırkar hizmetkâr gün boyu izzet ü ikramda bulunmuş” (Teyek, 2017: 14).

“O sabah Dirse Han, kırk yiğidini yanına alarak...” (Teyek, 2017: 14).

“Sırtına kırk budaklı çam kütüğü dayamış” (Teyek, 2017: 14).

“Kırk gün boyunca önüne çıkana altın gümüş bağışlamış” (Teyek, 2017: 17).

“Gülçehre, Dirse Han'dan umudunu kesince kırk ince belli cariyesini yanına alıp Kazılık dağına doğru at koşturmuş” (Teyek, 2017: 24).

“Boğaç kırk günde iyileşip ayağa kalkmış” (Teyek, 2017: 25).

“Dirse Han, yedi yıl sonra bulduğu oğlu için dokuz koçu birden kurban eylemiş” (Teyek, 2017: 17).

Renkler: Türklerde renklere yüklenen anlamlar ele alınan anlatıda bir kompozisyon oluşturmuştur. Dirse Han Oğlu Boğaç Han'da oğlu olanın ak otağa, çocuksuz olanın kara otağa oturtulması ak ve kara zıtlığının arkasındaki derin anlamı ortaya koyar: *“Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurdurmuş. Ak otağ ile kızıl otağın içini dışını bir güzel donattırmış. Her tarafını pırıl pırıl ettirmiş. Kara otağın içine dışına ise bir süpürge bile vurdurmamış. Her yeri çer çöp, toz toprak içinde bıraktırmış”* (Teyek, 2017: 13). Beyazın Türklerin nezdinde saflık, duruluk, açıklık ve arılık olduğu daha önce belirtilmiştir. Türeyiş destanında rüyada görülen ihtiyarın beyazlar içinde olduğu ve güvenilir, güleç bir yüzü olduğu belirtilerek beyaz rengin sembolik anlam oluşturduğu görülür: *“Bökü Kağan bir gece uyurken, beyazlar giyinmiş bir ihtiyar gördü. İhtiyarın güleç ve güvenilir bir yüzü vardı.”* (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 53).

4.4.4.6. Tören, kutlama ve festivaller

Toy: Eski Türklerde toy, çok önemli bir toplanma şöleni olarak bütün boy ve emirlerin katılımıyla gerçekleşirdi. Birlikte yeme içmenin yanı sıra kağan seçimi, hediyeleşme, tapınma ve taltifler toylarda yapılan ritüeller arasındaydı (Demirbilek, 2020: 68). Dirse Han Oğlu Boğaç Han'da toydan *“Bayındır Han attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmiş. Erkek cinsi besili mallardan birer sürü*

kırdırmış. Büyük kazanlarla yemekler pişirtirmiş. Geniş ağızlı tencerelerle pilavlar döktürürmüş. Yağlı yoğurtlardan ayranlar yaydırırmış. Semiz kısraklardan kımızlar sağdırırmış. Soğuk şerbetler hazırlatırmış. Yılda bir kere Oğuz beylerine büyük toy verirmiş. Bayındır Han, yeme içme faslından sonra itinayla besletmiş olduğu azgın boğasıyla kızgın buğrasını Akmeydan'a çıkartır, dövüştürürmüş. Boğa ile buğranın dövüşünü beyleriyle seyreder, eğlenirmiş” (Teyek, 2017: 13) şeklinde bahsedilir. Toylardaki bazı özelliklerin günümüz davet ve eğlence anlayışına etki ettiğini söylemek mümkündür. Davetlilere yemek verilmesi ve verilen yemeklerin benzerlik göstermesi buna delil olabilir. Aynı zamanda anlatıda avdan dönüşü kutlamak için Boğaç Han'ın annesinin ziyafet tertip ettiği anlaşılır: “Gülçehre, meğer o gün oğlunun ilk avını kutlamak için attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmiş. Yemekler yaptırmış, içecekler hazırlatmış. Altın kadehler, gümüş sürahiler dizdirmiş. Büyük bir ziyafet sofrası kurdurmuş. Oğuz beylerinin avdan dönmesini beklemiş” (Teyek, 2017: 23). Günümüz kutlama anlayışında zaman zaman tanıdık tanımadık herkese açık davetlerin olması ve davete gelenlere yemek verilmesi Oğuz Kağan destanında da görülür: “Bir müddet sonra Oğuz Kağan büyük bir toy verdi. Halka emirler verip onları toyuna buyur etti. Ahali birbirine haber verip toya geldiler. Oğuz Kağan, kırk masa ve kırk sıra yaptırdı. Dolu dolu kaplarda türlü türlü tatlılar, kımızlar, aşlar ve pilavlar yediler, içtiler. Bütün bir gün ve gece eğlendiler. Birbirlerinin halini hatırlını sordular. Türk boylarının kahramanlıklarını ve savaşlarını yâd ettiler. Oğuz Kağan'ın yiğitliklerini ve ormanda canavarı nasıl öldürdüğünü defalarca birbirine anlattılar.” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 33). Türeyiş destanında yer verilen: “Uzun tartışmalar ve kalabalık kurultayların sonunda, onun han olması konusunda anlaştılar. Büyük şenlikler düzenlediler. Fakirlere yemek, ihtiyaç sahiplerine ihtiyaçlarını verdiler. En asil atlar üstünde oyunlar düzenlediler. Nice koç yiğitler meydanlarda pehlivanlıklarını gösterdiler. Uygur ülkesinin en keskin nişancı okçuları, inanılması güç hünerler sergilediler. Bu şölenler kırk gün kırk gece sürdükten sonra onu Han tahtına oturtular” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 51) ifadelerinden görüleceği üzere Türklerin şenlik zamanlarında spor dallarına, yarışmalara, yiyecek-içeceklere, fakir fukaraya yardımda bulunmaya yer verilir. Bu durum, Türklerin sevinç halinde olduklarında başkalarını da sevindirmeyi adet edindiklerini ve eğlence anlayışlarını göstermesi bakımından önemlidir.

Av töreni: Eski Türk kültüründe av ve avcılığa dair geniş bir kültür çerçevesinden bahsedilebilir. Ava çıkma sebepleri, av için yapılan hazırlıklar, av esnasındaki kurallar ve yaptırımlar, avlanacak hayvanlar ve bölgeler, av sonrası paylaşım ve kutlamalar vb.

Eski Türk kültüründe avlanmalar ancak kabile, il ve hakanın izni ile yapılır, hatta velayet sahibi kimselerin oğulları babalarından izin almadan kendi başlarına ava çıkarlarsa suçlu sayılır ve cezalandırılırlardı. Sürgün avının sona ermesinden sonra, av etlerinin hep beraber yenildiği büyük bir ziyafet (şölen) verilirdi. Bu ziyafetle Türkler arasında tanışma ve birleşmeyi de sağlamış olurlardı (Güven ve Hergüner, 1999: 39). İncelenen halk anlatıları arasında özellikle destanlarda av törenlerine (sığır şöleni) rastlanmaktadır. Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek'te av töreninin tertip edilme aşamasına dair: “*Yiyip içtikten sonra Bay Büre, oğlu için bir de yedi günlük av tertiplemiş*” (Teyek, 2017: 50) denmektedir.

4.4.5. Coğrafya ve Mekân

4.4.5.1. Şehir, kasaba, köy ve diğer yerleşim yerleri

Türeyiş destanında Uygurların nasıl şehir kurdukları “*Kağan gittiği her ülkede tanıdığı becerikli insanları kendi ülkesine getirerek onların da yardımıyla Orhun Nehri kenarında Ordu Balık adlı bir şehir kurdurdu. Bu şehir hem binalarının göz alıcılığı, hem nehir manzarasına uygun konumu, hem de inanılmaz temiz caddeleriyle benzersiz bir şehir haline gelmişti*” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 53) ve “*Herkes, bu yerin manzarasına hayran kalmıştı. Burayı terk etmeye gönülleri el vermedi. Bu yüzden, hemen oraya, geniş, güzel bir şehir inşa ettiler. Bu şehre Kuz Balık adını verdiler*” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 54) ifadeleriyle anlatılır ve kurulan şehirlerin adı ve konumu hakkında bilgi verilir. Söz konusu ifadeler coğrafi anlamda bilgiler içermesinin yanında tarihi anlamda da değerlendirilebilir.

4.4.5.2. Geleneksel ve kültürel mekânlar

Otağ/Çadır: Kafesoğlu (1998: 268) eski Türk devletlerinde hükümdarlık belgelerinden birinin de otağ yani hakan çadırı olduğunu ifade eder. Türeyiş destanında çadırlara verilen önem “*Çadırlar çok göz alıcı olup, baştan tavana, başta gümüş olmak üzere değişik süslerle süslenmişti*” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 50) denilerek çadırların niteliklerinden bahsedilmektedir. Buradan hareketle Türklerin

kalıcı ya da geçici yaşadıkları mekânlara oldukça önem verdikleri, değerli madenlerle süsleme yaptıkları görülmektedir. Türk kültür hayatında çadırın çok önemli bir yeri vardır. Bu gelenek eski göçebe Türklerde olduğu kadar günümüzde de canlılığını korumaktadır. Anadolu'nun her yöresinde özellikle hayvancılıkla uğraşılan yörelerde, barınak ihtiyacını gidermek amacıyla çadır kullanılır (Bakırcı, 2006: 169). Türklerin göçebe yaşam sürdürdüğü dönemlerde otağ denilen çadırlarda yaşamış olmalarına dair Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek'te ise “*Geyik kaçmış, Beyrek kovalamış. Süre süre yeşil düzlük, taze çimenlik bir yere getirmiş. Bir de bakmış ki biraz ilerde kırmızı bir otağ kurulu. Otağın önünde de allı yeşilli kızlar oturuyor*” (Teyek, 2017: 50) denilmektedir.

4.4.6. Destanlar Yabancılar Türkçe Öğretiminde Neden Kullanılmalı?

1. Türkçenin yabancılar öğretiminde destanların kullanımı, kelime öğretimi için yararlılık sağlar.

2. Destanlarda bulunan olağanüstü öğeler, dersi ilgi çekici hale getirir.

3. Uzun anlatılar olması tek ders sürecinde kullanılmasına uygun olmasa da ders dışı okuma etkinliği olarak verilebilir.

4. Destanların diğer nesir türlerine göre uzak geçmişi anlatmaları, kültürel aktarım için uygun olmadıkları kanaatini uyandırabilir. Fakat hedef kültürün güncel durumunu tanıtabilmek adına geçmiş kültürel unsurlardan yararlanmak açıklayıcı bir öğretim ortamı oluşturacaktır. Kültürel öğelerin tespiti noktasında bu husus göz önünde bulundurulmuş ve bu bağlamda birçok örnek belirlenmiştir.

5. Destan metinleri, verilmesi gerekeni doğrudan verdiği için dil öğretiminde gramer hususunda da kolaylık sağlayabilir.

6. Öğretim tekniklerinden soru-cevap ve öykü tamamlama gibi teknikler için uygun anlatılardır.

4.5. Efsane

“Efsane” kavramı TDK sözlüğünde: “*Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâye, söylence*” şeklinde tanımlanır. “*Efsane, gerçek veya hayali, muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında anlatılan hikâyelerdir*” şeklinde tanımlanır (Sakaoğlu, 1980: 5). Boratav, (1995: 107)

ise efsanelerin halkın çaresizliklerini, umutlarını, özlemlerini, dünya görüşlerini bütün öteki halk edebiyatı türlerinden daha keskin belirttiklerini ifade eder. Bununla birlikte Boratav, (1995: 98) efsanelerin diğer türlerle olan ilişkisine ve efsanenin ne zaman efsane olduğuna şu ifadelerle açıklık getirir: *“Efsanenin başlıca niteliği inanış konusu olmasıdır; onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. Bu niteliği ile efsane masaldan ayrılır, hikâye ve destana yaklaşır. Başka bir niteliği de düz konuşma diliyle ve her türlü üslûp kaygısından yoksun, hazır kalıplara yer vermeyen kısa bir anlatı oluşudur. Bir destan parçası karmaşık ve uzun soluklu anlatı bütününden kopup kendine özgü üslûp niteliklerini, sanatlı süslemeleri yitirince, sadece olağanüstü yönleriyle bir kişiyi, ya da bir olayı bildirme göreviyle sınırlanınca efsane olur.”* Efsanelerin diğer türlerden ayrılan bazı özellikleri de kısa oluşları, olağanüstülükler barındırması, mesaj ve gizli nasihat içermesi, ilahi boyutta ele alınabilmesi olarak sıralanabilir. Oğuz vd. (2014: 145), efsanelerin tanımı ve işlevleri hakkında şunları kaydeder:

“Efsane; anlatı türleri içinde, masal, destan ve halk hikâyesine göre daha kısa, içinde abartma ve olağanüstülük bulunan nesir anlatıdır. Konulan doğadaki oluşumlar ve insan (özellikle dini ve tarihi şahsiyetler) olan, somut kanıtlar ortaya koydukları için anlatılanların gerçek olduğuna inanılan bu anlatılarda olağanüstülüklerle yapılan açıklamalar önemli bir yer tutar. Nedeni belli olmayan varlık, olay ve oluşumlara açıklama getirme, toplumsal ideal ve kurumları geçerli kılama gibi işlevleri vardır. Herhangi bir yerde, herhangi bir zamanda ve herhangi bir kişi tarafından anlatılabilir”

Saim Sakaoğlu, (1980: 6) ise çeşitli tarifler doğrultusunda efsaneleri 4 grupta ele alır:

a. Şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılırlar.

b. Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır.

c. Umumiyetle şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür. Tariflerde yer almayan şu hususiyeti de dördüncü madde olarak ilave edebiliriz:

ç. Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatıdır.

Yapılan tanımlardan yola çıkarak efsanelerin şehir ve yer hakkında anlatılmaları, çeşitli hadiseleri konu alması, konuşma diline yer vermesi gibi özellikleri, yabancılara Türkçe öğretiminde birçok yönden kullanılabilmelerine

olanak sağlar. Özellikle efsanelerin içerik bağlamında birçok konuya temas etmesi de söz konusu öğretimde kültürel aktarımın gerçekleşmesi için ciddi bir malzeme ortaya koyar. Bu noktada Budapeşte Kongresi'nde efsanelerin sınıflandırılmasına yönelik yapılan listenin Türk efsanelerine uyarlanış şeklinin verilmesi uygun olacaktır.

I.) Yaratılış ve Dünyanın Sonu ile İlgili Efsaneler

II.) Tarihi Efsaneler ve Medeniyet Tarihi ile İlgili Efsaneler

A. Medeniyetle ilgili yerlerin ve şeylerin kaynağını anlatan efsaneler.

B. Belli yerlerle ilgili efsaneler.

C. İlk ve erken tarihle ilgili efsaneler.

Ç. Savaşlar ve felaketlerle ilgili efsaneler.

D. Belli ve seçkin şahsiyetlerle ilgili efsaneler.

E. İsyanlarla ilgili efsaneler.

III.) Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçlerle İlgili Efsaneler

A. Kaderle ilgili efsaneler.

B. Ölüm ve ölümlerle ilgili efsaneler.

C. Tabiatın ve hayvanların koruyucularıyla ilgili efsaneler. Ç. Olağanüstü yaratıklarla ilgili efsaneler.

D. Tabiatatta bulunan ruhlarla ilgili efsaneler.

E. Hayaletlerle ilgili efsaneler.

F. Şekil değiştiren yaratıklarla ilgili efsaneler.

G. Şeytanla ilgili efsaneler.

H. Hastalık ve sakatlığa sebep olan yaratıklarla ilgili efsaneler.

I. Olağanüstü güçleri olan yaratıklarla ilgili efsaneler.

İ. Mitik hayvanlar ve bitkilerle ilgili efsaneler

K. Hazinele ilgili efsaneler.

IV.) Dinî Efsaneler (Çobanoğlu, 2015: 20).

Mitler ve efsaneler, toplumun hayat görüşünü yaşam biçimini, ahlak anlayışını, yücelttiği değerleri içlerinde barındıran, yüzlerce hatta binlerce yılın izlerini taşıyan halk yaratması edebi ürünlerdir (Yılar, 2010: 391). Efsane, kişiden kişiye aktarılan ve doğduğu kültür için önemli bir anlam ya da sembolik bir değer içeren yarı gerçek bir hikâyedir (Aydın, 2020: 63). Efsanelerin önemli fonksiyonlarından birisi de kişileri belli bir dünyada yaşamaya yönlendirmesidir. Gelenek ve göreneklerin yaşamasını sağlar (Rayman, 2010: 20). Bu bağlamda efsanelerin geleneği ve kültürü yansıtmaları temel alınarak yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılması hem öğretimi etkin kılacak hem edebiyatımızda önemli bir tür olan efsane tanıtılacak hem de Türk kültürü başka milletlerce bilinecektir. Babayiğit'e (2017: 630) göre efsanelerde yer alan konular, öğrencilerin hayal dünyalarını ve anlama becerilerini geliştirir. Öğrencilerin zihinsel becerilerine katkı sağlar. Efsanelerde yer alan olağanüstü varlıklar, öğrencilerin okuma isteğini artırır, onlara okuma sevgisi aşılar.

Tablo 6
Efsanelerde Tespit Edilen Kültürel Unsurlar

EFSANE METİNLERİ	GÜNLÜK YAŞAM	KİŞİLER ARASI İLİŞKİLER	DEĞERLER, İNANISLAR VE TUTUMLAR	SOSYAL ÂDET VE GELENEKLER-HALK İNANÇLARI	COĞRAF ve MEKÂN
Âşıkların Ahı	X	✓	X	✓	✓
Dört Kardeşler	X	✓	✓	✓	✓
Eşek Taşı	✓	X	✓	✓	✓
Gelin Geldi Gölü	X	✓	✓	✓	✓
Gelin Kayası Efsanesi	✓	✓	X	✓	✓
Gelin Taşları 2	X	✓	✓	✓	✓

Tablo 6
Efsanelerde Tespit Edilen Kültürel Unsurlar (Devamı)

Gelincik Ana Efsanesi II	✓	✓	✓	✓	✓
Gelincik Ana Tepesi	X	✓	✓	✓	✓
Karyağdı	X	✓	X	✓	✓
Tarhana Çorbası	✓	✓	✓	✓	✓
Taşlaşan Ana İle Yavrusu	✓	X	✓	✓	✓
Zemzem Çeşmesi	X	✓	X	✓	✓
73. Efsane	✓	✓	X	✓	✓

4.5.1. Günlük Yaşam

4.5.1.1. Yiyecek-içecek kültürü sofrâ âdâbı

Ekmek: Türklerin Neolitik çağdan itibaren tarım ile uğraştığı, saban, orak, hububat ezmek için yapılmış taşlar gibi araç gereçleri kullandıkları ve arpa, mısır, buğday, çavdar, yulaf, burçak gibi tahılları ektikleri bilinmektedir (Atık Gürbüz, 2019: 351). Buradan hareketle Türkler çok eski zamanlardan itibaren ekmek yapmayı bilmektedirler. Türkler için ciddi bir besin olan ekmek Eşek Taşı efsanesinde şu şekilde geçmektedir: “*Bir gün ekmek yaparken yanına gelen bir dilenci, karnını doyuracak kadar bir ekmek istemiş*” (Göde, 2010a: 263).

Gelin Kayası efsanesinde bazı yörelerde evlerde ekmek yapmak için kullanılan sac denilen bir gereçten söz edilmektedir: “*Hepsi neyse de kız, annesinin ekmek yaptığı üçayaklı sacı bile alıp götürmesin mi?*” (Akkuş, 2018: 63).

Taşlaşan Ana ile Yavrusu efsanesinde yiyecek olarak ekmek ve ekmeğin yapımı için bir kadının evinde hamur yoğurması yer alır: “*Taze çocuğu olan bir ana,*

yavrusunu bir kenara bırakır, ekmek yapmak için hamur yoğurmaya başlar” (Sakaoğlu, 1976: 57).

Yufka: Yufka, hamur ile yapılan ekmek çeşitlerinden biridir. Bazı bölgelerde bizzat sofrada ekmek niyetiyle tüketilirken genellikle tatlı ve hamur işi için kullanılır. Gelincik Ana Efsanesi II’de “Haydi durma bir yandan hamur yoğur yufka aç öbür yandan sağdan soldan çalı çırpı toplayıp ocağı hazırla yufkayı pişir. Şimdi koyundan gelirler, karınları açtır” (Göde, 2010a: 312) denmektedir.

Tarhana Çorbası: Tarhana çorbası Türklerin asırlardır vazgeçilmez çorbalarından biridir. Çorbanın ana malzemesi tarhananın yapım aşamaları oldukça emek gerektiren bir iştir. Yöreden yöreye de bu yapım aşamaları değişebilmektedir. Türk kültürü için önemli bir besin maddesi olan tarhana incelenen Tarhana Çorbası efsanesinde açıklayıcı bir şekilde ele alınır: “Ev sahibi: “Efendim elimizden gelen budur. Hanımın evde bulunanları karıştırıp kaynatmış çorbayı. Elimiz dardır bu çorba da dar hane çorbasıdır” der. Bu olayla şöhret bulan darhane çorbası, zaman içinde tarhanaya dönüşür” (Dervişoğlu, 2016: 288).

Kahve: 73. Efsane’de Türk kültürünün kendine has üslubuyla tüketilen içeceği kahve yer almaktadır: “Bak, kardeşinin evine gitmeyeceksin, onun kahvesini içmeyeceksin...” (Türktaş, 2012: 249). Yönet Eren ve Ceyhun Sezgin, (2018: 709-710) Türk toplumu için önemli bir kültürel miras olan kahve kültürünün tüm özellikleri ile değişikliğe uğramadan gelecek kuşaklara aktarılması, milletlerin kendi tarihi geçmişlerini, bugünlerini ve geleceklerini anlaması adına oldukça önem arz ettiğini belirtirler. Bu bağlamda yabancılara Türkçe öğretim aşamasında da kültürel aktarımın sağlanması hususunda Türk kahvesine de yer verilebilir.

4.5.2. Kişiler Arası İlişkiler

4.5.2.1. Sınıflar arası ilişkiler

Kültürümüzde genellikle evlilik konusuna sınıfsal farklılıkların etki ettiği görülür. Gelin Taşları 2 adlı efsanede bu durum “Kızını çobanına vermek istemeyen ağa, onu ilk gelen düniürcüye vermeyi kararlaştırır” (Sakaoğlu, 1976: 18) ve “Kızını, kendisi gibi zengin birine verdiği için ağa çok mutludur...” (Sakaoğlu, 1976: 18) ifadeleriyle belirtilir.

Tarhana Çorbası efsanesinde Yavuz Sultan Selim, nedimine “*Top atıldığında hangi kapının önünde olursak orada iftar edelim*” (Dervişoğlu, 2016: 288) diyerek herhangi bir haneye misafir olur, ev sahipleri de onun padişah olduğunu bilmemelerine rağmen en iyi şekilde ağırlamaya çalışırlar. Burada dikkat çekilmesi gereken nokta padişahın kibirden uzak bir tavır sergileyip halktan birinin evine konuk olmasıdır.

4.5.2.2. Aile bireyleri ile ilişkiler

Evlenme isteğinin öncelikle aileye söylenilmesi kültürümüzde olması gereken davranışlardan biridir. Anne ve babaya duyulan saygının ve anne-baba rızasına verilen önemin bir yansımasıdır. Âşıkların Ahı adlı efsanede oğlan evlenmek istediğini öncelikle ailesine söyler: “*Eskiden buralarda yaşayan bir oğlanla kız birbirine âşık olmuş, sevmişler birbirini. Oğlan varmış anasına babasına söylemiş, demiş durum böyleyken böyle. Babası da oğlum bir askere gir gel hele ondan sonra gider Allah’ın emri deriz demiş*” (Güzel, 2016: 168). Gelin Geldi Gölü adlı efsanede de birbirine âşık olan iki gencin evlenme isteklerini öncelikle ailelerine açtıkları belirtilir. Günümüz kültüründe de evlenmek için ailelerin rızalarının alınması esastır. Bu durum anne ve babaya duyulan hürmetin de bir göstergesidir: “*Bu kıza komşu köylerden bir delikanlı âşık olur. Kızın da gönlü delikanlıda. Durumlarını ailelerine açarlar. Bu iki gencin evlendirilmesine karar verilir*” (Sakaoğlu, 1976: 231-232).

Efsanelerde, istenmeyen kız-erkek ilişkileri sonucu bazı yaptırımların söz konusu olduğu görülür. Gelin Taşları 2 adlı efsanede özellikle sınıfsal farklılıktan dolayı rızası olmayan bir ilişkiyi öğrenen baba, temelde kızının iyiliğini istediği için onu eve kapatmıştır: “*Bir gün kızın babası kızı ile çobanı arasındaki ilgiyi öğrenir. Hemen kızını konağının en üst katındaki odalardan birine hapseder*” (Sakaoğlu, 1976: 18). Karyağdı efsanesinde babasının sözünden çıkan kızın, babası tarafından bedduaya uğradığı görülür. Nitekim toplumumuzda bir baba için affedilmesi zor konulardan biri kızın ailenin rızasını almadan evlenmek için evden kaçmasıdır: “*Kızının kaçırıldığını duyan baba buna çok kızar. Kızına ve delikanlıya şöyle beddua eder*” (Sakaoğlu, 1976: 156). Bu efsanelerde görülen baba-kız ilişkisine karşıt oluşturabilecek Dört Kardeşler efsanesinde ise baba, kızının halinden bir derdi olduğunu anlar ve onunla konuşmak ister. “*Çoban yaylanın yolunu tutması ile kızın içine bir karamsarlık çöker. Bu durumu fark eden babası kızım ne oluyor sana, bir*

derdin mi var diye sorar” (Göde, 2010a: 293). Dolayısıyla kültürel bağlamda yerleşmiş olan bir iradenin temelinde babaların kızlarını koruma içgüdüğü yattığı söylenebilir.

Gelin Kayası efsanesinde baba, kızını asabi hallerinden dolayı hemen yargılamamış onu anlamaya, derdinin ne olduğunu düşünmeye çalışmıştır. Dolayısıyla aile bireyleri arasındaki bağın güçlü olduğu söylenebilir: *“Ancak aradan zaman geçmiş kız ailesinin yanına her geldiğinde annesiyle sudan sebeplerden tartışıyormuş. Babası ne olduğunu anlamaya çalışmış”* (Akkuş, 2018: 63).

Türk toplumundaki gelin-kaynana ilişkisi özellikle efsanelere çokça konu olmuştur. Efsanelerin dert-çare, zalim-mazlum tezatlıklarını ele aldığı dikkate alınırsa gelin-kaynana ilişkilerinin de buna konu olması doğaldır. Gelincik Ana Efsanesi II adlı efsanede *“Kaynananın sert emirleri her tarafta yayılıyordu. Kadın çok zalim ve hırçın birisiydi. Geline yapmadığını bırakmıyordu”* (Göde, 2010a: 312) denilerek kaynananın zalim biri olduğu ve geline eziyet ettiği belirtilir. Gelincik Ana Tepesi efsanesinde ise gelin-kaynana ilişkisinde kaynananın gelinine şiddet uyguladığı görülür: *“Ateşin hâlâ yakılamadığını gören öfkeli kaynana elindeki oklava ile gelinin üzerine hücum eder, bakışları ile de gelini şaşkına çevirir”* (Sakaoğlu, 1976: 106).

Türk kültüründe kardeşlik bağlarına fazlasıyla önem verilir. İyi günde de kötü günde de kardeşler bir arada olurlar. Zemzem Çeşmesi efsanesinde babalarının ölümünden sonra kardeşlerin babalarını yâd etmek için birlik olmaları anlatılır: *“İhtiyar adam, bu ağacın altında bir gün bu eğlenceler sırasında ölür. İhtiyarı buraya gömerler. Çocukları, ihtiyarın ölümünden sonra, bir kardeşlik timsali olarak bu eğlenceleri devam ettirirler”* (Göde, 2010a: 332). 73. Efsane adlı efsanede de kardeşlik bağlarının hassasiyetine atıfta bulunulduğu görülmektedir. Bu noktada görüşmeyen kardeşlerin barışmaları için aile dışındaki kişilerin de ön ayak olduğu olur. Efsanede de böyle bir durum söz konusudur: *“Adam uzun süre bu sözü tutmuş ama etraftan niye kardeşinin evine gitmiyorsun diye büyük baskılar gelmeye başlamış”* (Türktaş, 2012: 249).

4.5.2.3. Kadın-erkek ilişkileri

Türk kültüründe kadın-erkek ilişkilerinin baskı altında olduğu durum ve yerlerde birbirini seven ve görüşmek isteyen gençler bunun için farklı yollar aramaya

koyulurlar. Âşıkların Ahı adlı efsanede: “Oğlanın ağırına gitmiş e tabi sevda da var. Kızı kaçırmaya karar kılmış” (Güzel, 2016: 168) ifadesi yer alır. Gelin Taşları 2 efsanesinde ise birbirini seven gençlerin gizli gizli görüşmek zorunda kaldıkları görülür: “Kızın gönlü başkasındaymış meğer; kız, babasının çobanlarından Hekdi Işın adlı bir delikanlıya âşık olmuş. Kız, bu delikanlıya haber yollar ve babasından habersiz, gizli gizli buluşurlar, görüşürlermiş” (Sakaoğlu, 1976: 18).

4.5.2.4. Nesiller arası ilişkiler

Nesiller arası saygı unsuru olan el öpmeye dair Gelin Taşları 2 efsanesinde “Düğün alayı Eğribel’e gelince, elinin öpülmemesine sinirlenen ağa beddua eder” (Sakaoğlu, 1976: 19) ifadeleri yer alır. Bu noktada Türk kültüründe büyüklerin elinin öpülmesine ne derece önem verildiği anlaşılabilmektedir.

Türk aile yapısında gelinler, bulunulan ortamda aile büyükleri olduğu sürece hizmet eden konumundadır. Fakat bu durumu kötüye kullanan kayınvalidelerin varlığını da unutmamak gerekir. Gelincik Ana Tepesi efsanesinde “...bu yıl da çadırlar kurulurken gelin kadına yemek hazırlamak düşer” (Sakaoğlu, 1976: 106) denilerek yemek hazırlama görevinin geline ait olduğu vurgulanır.

4.5.3. Değerler, İnanışlar ve Tutumlar

4.5.3.1. Meslekler

Çoban: Çobanlık mesleğinin kavram çerçevesi düşünüldüğünde akla ilk gelecek kavramlardan biri de kavalıdır. Kaval, bir çobanın yareni, dili, esasıdır. Dört Kardeşler efsanesinde çoban, kaval çalarak başının dertte olduğunu anlatır: “Bu çoban öyle bir kaval çalarmış ki kızların gönlünü fethedermiş. İnat eden keçi ve koyunları sıraya dizermiş (...) Çoban kavalı çalmaya başlar. Kavalın nameleriyle birlikte yolun eşkıyalar tarafından kesildiğini, kara köpeğin öldürüldüğünü, koyunların eşkıyalar tarafından götürüldüğünü anlatır” (Göde, 2010a: 293).

4.5.3.2. Milli kimlik

Türk milli kültüründe vatanseverliğin ve vatan uğruna can vermenin adı olan şehitlik makamı Gelin Geldi Gölü efsanesinde “Bir gün köye delikanlının şehit olduğuna dair bir haber gelir” (Sakaoğlu, 1976: 232) ifadesiyle yer alır.

4.5.3.3. Bölgesel kültür

Günümüzde sadece bazı kırsal kesimlerde varlığını sürdüren bölgesel bir yönetim sistemi olan ağalığa dair Dört Kardeşler efsanesinde “Zengin sözü geçen bir Yörük ağası sürüleri ile birlikte Dedegöl ve Anamas Dağları’nın birleştiği Yakabeli’ne gelerek çadırını kurar” (Göde, 2010a: 293) ifadeleri yer alırken Gelin Taşları 2 adlı efsanede “Bölgede zengin bir ağa yaşamaktadır” (Sakaoğlu, 1976: 17) denmektedir.

Gelincik Ana Efsanesi II adlı efsanede Yörüklerin yaz aylarında yaylaya çıktıklarına dair “Hayvancılıkla geçinen Yörükler, eskiden beri, yazın sıcak aylarında yaylalara çıkarlar, sonbaharda havalar soğumaya başlayınca daha sıcak olan ovalara inerler” (Göde, 2010a: 312) ifadeleri yer alırken yaylada oldukları zamanda da evlilik yapabildiklerine dair “Geçen yıl, ovaya inmeden önce aşiret reisinin oğlu aynı yaylada evlenmiş...” (Göde, 2010a: 312) ifadeleri yer alır. Gelincik Ana Tepesi efsanesinde de Yörüklerin yaylaya çıkma zamanları, yaylada kalma süreleri ve yayladaki barınmaları hakkında bilgiler verilir: “Güney ve batıdan gelen Yörükler ilkbahardan sonbahara kadar bu dağın yamaçlarında yaylarlar. Sarıkeçili oymağının bir obası yine bir bahar günü bu dağın yamaçlarında çadırlarını kurar, yazı orada geçirmeye hazırlanır” (Sakaoğlu, 1976: 105).

Ülkemizin bazı bölgelerinde ekmek yapımı için kullanılan tandır kültürü Taşlaşan Ana ile Yavrusu efsanesinde “Kendini hamurun ve tandırın telâşesine kaptıran ana...” (Sakaoğlu, 1976: 57) ifadesiyle yer alır.

4.5.3.4. Tarihi ve dini şahsiyetler

Hızır/ermiş: Tasavvufta Allah katında belli bir mertebeye ulaşmış kimseler olan ermişler, halk anlatılarına da konu olmuştur. Ermiş kimselerin nerede ne zaman nasıl bulunduğu insanlar tarafından bir gizemdir. Ele alınan Eşek Taşı efsanesinde ermiş kimse, imtihan üzere bir kadının kapısına dilenci olarak gelmiştir: “Kadının yanına gelen dilenci ermişlerdenmiş. Hiç sesini çıkarmadan, arkasını dönmüş giderken, kadına beddua etmiş” (Göde, 2010a: 263).

Yavuz Sultan Selim: Yavuz Sultan Selim, bir Osmanlı padişahı ve İslam halifesidir. Padişahlık yaptığı süre zarfında (Osmanlı Devleti’nin yükselme devri) birçok fetih yapmıştır. Yabancı dil öğretiminde, hedef dilin tarihsel kültürüne dâhil edilebilecek önemli şahsiyetlerin öğretimi önem arz eder. Tarhana Çorbası efsanesi, Yavuz Sultan Selim ile ilgili anlatılmaktadır: “Bir Ramazan gününde tebdil-i kıyafet

halindeki Yavuz Sultan Selim yanına nedimi Hasan Can'ı da alarak Edirne sokaklarında dolaşmaya başlar” (Dervişoğlu, 2016: 288). Buradan hareketle söz konusu efsanenin Türk tarihi açısından bilgilendirici bir içeriğe sahip olduğu aşikârdır.

4.5.4. Sosyal Âdet ve Gelenekler-Halk İnançları

4.5.4.1. Misafir olma ve ağırlama

Türk milleti gözü tok, gönlü açık bir millettir. Aynı zamanda misafir ağırlamayı kendine bir görev sayar. Evine gelen misafire nesi var nesi yok ikram eder. Onun için misafiri memnun etmek her şeyden üstündür (Bakırcı, 2006: 151). Tarhana Çorbası efsanesinde özellikle *“bir taraftan bir padişahı ağırlamanın sevincini yaşarken, diğer taraftan da ona layık bir yemek yedirememenin hüznünü yaşarlar”* (Dervişoğlu, 2016: 288) kısmı misafiri memnun etmenin önemini vurgular.

Ramazan ayı boyunca iftarda misafir ağırlamanın da Türk kültüründe ayrı bir yeri vardır. Çünkü Ramazan ayı dinen kutsal bir ay, orucun bitiminde yapılan iftar da mübarektir. Bu sebeple iftarda eş dost davet edilir. İftara misafir davet etmenin sofrayı bereketlendireceğine inanılır. Tarhana Çorbası efsanesinde *“Ev sahipleri birilerine iftar ettirmenin sevinci içinde sofraya otururlar. Yemek esnasında bir taraftan da sohbet edilir”* (Dervişoğlu, 2016: 288) denilerek iftarda misafir ağırlamanın ev sahibi için bir sevinç kaynağı olduğu vurgulanır.

4.5.4.2. Dini ritüel ve uygulamalar

Mezar başında kurban kesme: Türklerde halk arasında, ölen birine bir kutsallık atfedildiyse o kişinin mezarı da kutsal kabul edilir. Zaman zaman o mezar ziyaret edilip dua edilir, kurbanlar kesilir. Gelincik Ana Efsanesi II adlı efsanede *“Onun için her göç başlangıcında, onun kabri başında, kurbanlar kesilir ve dualar edilir”* (Göde, 2010a: 312) sözleri yer alır. Ölümüne kutsallık atfedilen kişilerin mezarlarına saygı gösterilir ve mezar başında dua edilerek dilekler dilenir. Gelincik Ana Tepesi efsanesinde ermişlere karıştığına inanılan gelinin mezarında kurban kesilip dua edildiği kaydedilir: *“Yörükler her yıl mezarın başında kurbanlar keserler, dua ederler, erenlere erişen gelin kadından himmet umarlar”* (Sakaoğlu, 1976: 106).

Ramazan topu: Osmanlı zamanından kalma bir gelenek olan Ramazan topu Tarhana Çorbası adlı efsanede geçmektedir: “*Top atıldığında hangi kapının önünde olursak, orada iftar edelim*” (Dervişoğlu, 2016: 288).

4.5.4.3. Geçiş dönemleri ve buna bağlı pratikler

Doğum

Aşerme: Türk kültüründe bir inanca göre hamilenin canının çektiği yiyeceği yiyememesi hamileye ve çocuğa zarar verebilir. Dolayısıyla hamile kadının bu süreçte yemek istedikleri geç olmadan tedarik edilmeye çalışılır. Karyagdı efsanesinde de hamile olan gelinin canı kar yemek ister, isteğinin gerçekleşmesi için dua eder: “*Evde günlerini sayan hamilenin canı kar yemek ister. Ama bu havada kar bulmanın imkânı mı var... Kız, ellerini göğze kaldırır, Allah’a niyazda bulunur: “Allah’ım, şimdi bir kar yağdırsan da avuç avuç yesem...”*” (Sakaoğlu, 1976: 156). Dua, yaratılandan yaratıcıya dönük istekleri içerir. Kimi zaman bu istekler sahip olunması istenilen bir şeye kavuşmayı içerir; bazı durumlarda ise olumsuz bir durumdan kurtulmaya dönük bir talep dile getirilir (Eren, 2017: 356). Her iki durumda da yetersiz ve çaresiz olma vardır. Söz konusu efsanede aşeren kadın, istenilen bir şeye kavuşma arzusuyla dua etmektedir.

Evlilik

Evlenme isteğinin aileye açılması: Karyagdı adlı efsanede delikanlının evlenme isteğini öncelikle babasına açması söz konusudur: “*Bir delikanlı, kendi gibi yiğit olan bu kıza gönlünü kaptırmış. Genç varmış babasına, anlatmış durumu. Baba da bilir ki oğlunun evlenme çağıdır...*” (Sakaoğlu, 1976: 155-156).

Kız isteme: Gelin Kayası efsanesinde görücü gelinmesi, kız isteme, kıza fikrinin sorulması gibi evlilik öncesi unsurlar yer almaktadır: “*Bu kız büyümüş, güzel mi güzel bir genç kız olmuş. Tabii her genç kız gibi görücüler bir bir kapıya dayanmışlar. İstemişler kıızı bir bir. Ama nafile... Kız bir türlü kabul etmiyormuş gelen taliplilerini*”, “*Nihayetinde uzak köylerden bir gence âşık olan kıızı oğlanın ailesi vakit geçirmeden istemeye gelmiş. Kızın babası kızına sormuş. Kız da razı olduğunu söyleyince evlilik hazırlıklarına başlanmış hemen*” (Akkuş, 2018: 63). Gelin taşları 2 efsanesinde “*Bu güzelliğe sahip olmak isteyen pek çok zengin, ağanın kapısını çalar, damatlık dilermiş*” (Sakaoğlu, 1976: 17-18), “*Kızını çobanına vermek*

istemeyen ağa, onu ilk gelen düünürçüye vermeyi kararlaştırır. Nitekim ilk gelen görücüye “Evet” cevabını verir. Düğün hazırlıkları başlar. Düğün günü gelip çatar, kızı almaya gelirler” (Sakaoğlu, 1976: 18) ifadeleriyle yer bulur. Karyağdı efsanesinde ise “Kızın babasına varırlar. Allah'ın emrini, peygamberin kavlini hatırlatırlar” (Sakaoğlu, 1976: 155-156) sözleriyle bir kız isteme ritüelinin gerçekleştirildiği anlaşılır. Vatani görevin yerine getirilmiş olması evlilik öncesi damat adayında aranan özelliklerden biridir. Bir baba için kızını isteyen oğlanın askerlik görevini tamamlamış olması beklenir. Aksi takdirde askerliğini yapmamış oğlana kız vermezler. Bu durum Âşıkların Ahı efsanesinde açık bir şekilde dile getirilir: “Neyse babası varmış kızı istemiş. Kızın babası da askerliğine yapmayana kız mız vermem demiş” (Güzel, 2016: 168).

Kız kaçırma: Evlenmek isteyen gençlere ailelerinden izin çıkmadığı süreçte gençler çareyi kaçmakta bulurlar. Âşıkların Ahı efsanesinde askerliğini henüz yapmadığı için kızı alamayan oğlan, kızı kaçıır: “Kızı kaçırmaya karar kılmış. Gece olunca kızı almış yanına Kızılırmak'ın oraya inmişler ama kızın babası, abisi düşmüşler peşine” (Güzel, 2016: 168).

Başlık parası: Karyağdı efsanesinde başlık parası ile ilgili “Fakat kızın babasının niyeti başkadır; o, kızını akrabalarından birine verecek ve yüklü bir başlık alacaktır” (Sakaoğlu, 1976: 156) denilerek kızın babasının başlık parasını kendisi için istediği görülür.

Düğün: Ülkemizde evlenmeyle ilgili yaygın geleneklerden birisi olan kına gecesi, düğünden bir gün önce kadınlar arasında kız evinde yapılır. Kız kınası kadar yaygın olmamakla beraber güveye de kına yakıldığı bilinir (Örnek, 2016: 268). Kına yakma âdeti için ayrı bir eğlence düzenlenir ve bu organizasyon bölgesel kültürlere göre çeşitlilik arz eder. Gelincik Ana Tepesi efsanesinde gelinin kınalı parmaklarıyla ilk yemeğini sözü geçen yaylada yaptığı söylenir: “Geçen yıl da aynı yere çadır kuran obanın hatırı sayılır delikanlısı burada evlenmiş, gelin kadın ilk kınalı parmak aşını orada yaktığı bir ocakta kotarmıştı” (Sakaoğlu, 1976: 106). Gelin Kayası efsanesinde Türk düğünlerinin çalgı aletlerinden olan davul ve zurnaya değinilmiştir: “Davullu zurnalı güzel bir düğün yapmışlar” (Akkuş, 2018: 63).

Gelin alma: Bazı âdetlerdeki uygulanış şekilleri ya da araçlar, günümüzde yapılan modern anlamda evliliklerde, bir takım değişikliklere uğratılmıştır. Örneğin,

at artık yerini gelin arabasına bırakmıştır (Turhan Tuna, 2006: 156). Bakırcı'nın, (2006: 143) ifade ettiği gibi düğün gününün sabahında gelin almaya gidilir. Önceden atla getirilen gelin günümüzde otomobillerle getirilir. Kız evinden alınan gelin gezdirildikten sonra eve getirilir. Gelin Geldi Gölü adlı efsanede günümüzde sadece bazı köylerde devam eden at ile gelin alma üzerine “*Düğün kurulur, Davullar vurulup zurnalar üflenmeye başlanır. Gelin alayı vakti gelince gelinin atını çeker ve yola çıkarlar*” (Sakaoğlu, 1976: 232) denilmektedir. Türk kültüründe devam eden bir âdet olan gelinin baba evinden ayrılırken babasının ve annesinin elini öpmesi, Gelin taşları 2 efsanesinde ana unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır: “...*gelin giderken babasının elini öpüp hayır duasını almaz*” (Sakaoğlu, 1976: 18). Gelinin babası eli öpülmediği için kızına beddua etmektedir. Efsanenin bu noktası babaya saygısızlık olarak kabul edilen davranışın cezasız bırakılmadığı üzerine gelişmektedir.

Bazı yörelerde kız, gelin olarak evden ayrılırken ailesinin evinden istediği eşyaları götürebilmektedir. Benzer âdetlerden biri de kızın evden ayrılırken ailesinin evinden kendi evine küçük bir mutfak eşyası (kaşık, çatal, bardak) almasıdır. Bunun sebebi, gelin olarak gittiği evde huzurlu ve mutlu olacağı inancıdır. Gelin Kayası efsanesinde kız, ailesinin evinden fazla eşya alamadığı için öfkeli: “...*sonunda bu tartışmanın asıl sebebinin evden ayrılırken baba evinden istediğini alamamak olduğuna hükmetmiş*” (Akkuş, 2018: 63).

Ölüm

Yas tutma: Dört Kardeşler adlı efsanede ölen kardeşlerin ardından yas tutulmuş ve kardeşler öldürüldükleri yere defnedilmişlerdir: “*Ne yazık ki bu zalim eşkıyalar dört kardeşi bir çam ağacının altında öldürürler. Halk toplanarak büyük bir yas tutar. Bu dört kardeş vuruldukları yerde defnedilirler*” (Göde, 2010a: 293).

4.5.4.4. Batıl inanç ve diğer halk inanmaları

Taş kesilme: Taş kesilme, Gök Tanrı İnanç sistemindeki Taş Kültü ile ilgilidir. Dileği Allah tarafından kabul edilmiş kimse, yok olmamış ve Tanrı katında kut bulmuştur. Zira taş, Ak İyeler içeren kutlu bir varlıktır (Kalafat, 1994: 16). Hikmet Tanyu, (1968: 166) taş kesilmelerin sebeplerini maddeler halinde aşağıdaki gibi kaydetmiştir:

1. Beddualarla taşlaşanlar,

2. Günah işleyenler, tanrının gazabına uğrayarak taşlaşırlar,

3. Dilekleri sonunda taşlaşanlar. Sevgililerine kavuşmayan güzeller, iffet sahibi talihsiz güzel kızlar, bir hücumda iffetinin ve sevgisinin lekelenmemesi için taş olmayı tercih edenlerin dilekleri,

4. Kahramanlaşmış, efsaneleşmiş kimselerin izleri, hatıraları dolayısıyla taşın, yeni bir keyfiyet kazanması.

Gelin Taşları efsanesinde taş kesilme, ilk maddeye dâhil edilebilir. Nitekim kız, babasının elini öpmediği için babasının bedduasıyla taş kesilmiştir: “*Düğün alayı Eğribel’e gelince, elinin öpülmemesine sinirlenen ağa beddua eder ve yaşlı gözlerle “Kızım taş ol!” der*” (Sakaoğlu, 1976: 19). Türk toplumunda annenin ve babanın ettiği bedduanın hemen tutacağına inanıldığı için anneye ve babaya hürmette kusur edilmemesi gerektiği aşılır. Beddua sonucu taş kesilme üzerine örnek verilebilecek bir diğer efsane de Gelin Kayası efsanesidir. Efsanede bir annenin kızına ettiği bedduanın hemen etki ettiği görülür: “*Genç kızın annesi buna çok içerlenmiş ve dilinden şu beddua dökülmüş. “Allah seni taş yapsın, taş olasin emi!”* (Akkuş, 2018: 63). Karyagdı efsanesinde ise beddua etme ve bedduanın tutması hakkında “*Kızının kaçırıldığını duyan baba buna çok kızar. Kızına ve delikanlıya şöyle beddua eder: “Allah canını alsın da çocuk yüzü görmeyesin!”* (Sakaoğlu, 1976: 156) denmektedir.

Efsanelerdeki taş kesilme motifi üzerine kapsamlı araştırmaları olan Sakaoğlu, (1980: 40) taş kesilmenin iyiler için bir kurtuluş, kötüler için ise bir ceza olduğunu belirtir. Taşlaşan Ana ile Yavrusu efsanesinde taş kesilmenin bir ceza maksadıyla gerçekleştiği görülür: “*Hemen gözüne yakınındaki bir kapta bulunan deve sütü ilişir. Çocuğunun temizliğini bununla yapar. Fakat kadının bu yaptığı, nimete karşı işlenmiş bir hürmetsizliktir. Allah Teâlâ, bu yanlış hareketi cezasız bırakmaz ve ana ile yavrusunu taşa inkılap eder*” (Sakaoğlu, 1976: 57). Bununla birlikte efsanede de belirtildiği gibi “*uzaktan görülen kayalığın bir parçasını teşkil eden bu ana ve yavru motifini canlandıran taş, köylülere her zaman bu hadiseyi hatırlatır ve onların nimete karşı hürmetsizlik etmemelerine dikkati çeker*” (Sakaoğlu, 1976: 57). Halk arasında düşkünlere, ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunmak suretiyle ibretlik anlatılar oluşagelmektedir. Eşek Taşı efsanesi bunlardan biridir. Kapısına gelen dilenciye istediği ekmeği vermeyerek hakaret eden kadının

sonu taş kesilme olmuştur: *“Hiç sesini çıkarmadan, arkasını dönmüş giderken, kadına beddua etmiş. Dilencinin ettiği beddua o anda Allah tarafından kabul olmuş ve kadın, “Biz eşek gibi çalışıyoruz” dediği için o anda eşek şeklinde bir taş dönmüş”* (Göde, 2010a: 263). Bu bağlamda söz konusu efsane, verilen maddelerin ikincisine dâhil edilebilecek bir efsanedir.

Coğrafi oluşumlar üzerine inanışlar: Türkiye’de birçok coğrafi oluşuma (dağ, taş, göl vb.) kutsiyet atfedildiği görülür. Bu durumunun kökenlerini mitolojik kaynaklarda aramak gerekmektedir. Mitolojik birikim, çağımız kültür ve zihnietine de etki etmiştir. Ülkemizin bazı bölgelerindeki benzerlerinden daha farklı olan kaya, taş, dağ, tepe, ağaç vb. coğrafi oluşumlar üzerine gerçek olduğuna inanılan hikâyeler anlatılır. Zemzem Çeşmesi efsanesinde bir dağa kutsiyet atfedildiği görülür. Bir adama dağ tarafından *“...bir yıl bu sözünü tuttuktan sonra da bir kurban keseceksin, eğer bunu yapmazsan başına kötü işler gelir”* (Türktaş, 2012: 249) uyarısı yapılmakta ve adam tarafından verilen sözün yerine getirilmemesi sonucu adam ölmektedir. Anlatılan efsane dolayısıyla Honaz Dağı, halkın gözünde kutsal bir dağ olmuştur. Gelin Kayası efsanesinde bahsi geçen kayanın şekli bir gelinin duvağı ile izinsiz aldığı saca benzetilerek tarif edilir: *“Gelinin duvağı kayanın üst kısmı, alt uçayaklı sacda kayanın alt kısmını oluşturmuş. Gerçekten de bu kayaya bakıldığında üst kısmı bir gelin duvağına, alt kısmı da saca benzemektedir”* (Akkuş, 2018: 63).

Ölen gelinlere dair inanışlar: Toplumumuzda ölen gelinler üzerine fazlasıyla efsane anlatılır. Muradına eremeyerek ölen gelinlerin ruhlarının dünyada gezdiğine ve bazen de insanlara göründüklerine inanılır. Gelincik Ana Efsanesi II adlı efsanede haksızlık karşısında acı içinde ölen gelin için halk büyük üzüntü duymuş ve gelinin ermişlere karıştığına inanmıştır: *“Küllerle beraber gelin gözyaşları içinde, buraya gömüldü. Onun ruhunun ermişlere karıştığı kabul edildi”* (Göde, 2010a: 312).

Adak: Türk kültüründe önemli bir inanç unsuru olan adakta kurban olarak kesilen hayvanın etinden adak sahibinin yemesi doğru bulunmaz, kurban etinin hepsi dağıtılır. Zemzem Çeşmesi efsanesinde bu durum ile ilgili olarak *“Allah’ım benim başıma böyle bir felâket verme. Yedi sene burada kurban kesip fakirlere dağıtacağım”* (Göde, 2010a: 332) denmektedir.

4.5.4.5. Yasaklar ve kurallar

Türk kültüründe (bilhassa kırsal kesimlerde ve bazı küçük yerleşim yerlerinde) birbirini seven kadın ve erkeğin baş başa görüşmesi hoş karşılanmaz. Özellikle aileler kızlarının bu konuda dikkatli olmalarını isteyerek gerekli gördükleri durumlarda kızlarını sınırlarlar. Bu durum efsanelerde sık görülür. Öyle ki engellenen aşkın sonucu genellikle ölümle sonuçlanır. Dört Kardeşler efsanesinde de birbirini seven kız ve oğlan “*ağadan ve dört oğlundan gizli olarak konuşurlar*” (Göde, 2010a: 293).

Âşıkların Ahı adlı efsanede kadın ve erkeğin görüşme yasağını çiğneyip kaçmaları üzerine kızın babası ve ağabeyleri onları yakalamak için peşlerine düşerler. Bazı bölge ve kesimlerde söz konusu yasağın dikkate alınmaması ölümle dahi sonuçlanabilmektedir: “*Gece olunca kızı almış yanına Kızılırmak’ın oraya inmişler ama kızın babası, abisi düşmüşler peşine*” (Güzel, 2016: 168). Gelin Taşları efsanesinde ise çoban ve kız, buluşmaları yasak olduğu halde buluşurlar ve çoban ceza olarak falakaya yatırılır. Burada Türk toplumunun bazı kesimlerinde kadın ve erkek ilişkilerinin birtakım kurallara dayalı olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. “*Ağanın kızı ile çobanının buluşmaları böylece bir müddet devam ederse de bu da duyulur. İlkinde fazla bir cezaya çarptırılmayan çoban bu sefer falakaya yatırılır*” (Sakaoğlu, 1976: 18).

4.5.4.6. Sembolik Ögeler (sayı, renk, hayvan, bitki, eşya vb.)

Sayılar: Zemzem Çeşmesi efsanesinde formel sayılardan “yedi”nin yer aldığı görülmektedir. Efsanede kurban kesme adağında bulunan kişi, adağını yedi sene boyunca devam ettireceğini söylemiştir. Kuvvetle muhtemel burada tercih edilen yedi sayısının kutsallık boyutu etkili olmuştur: “*Allah’ım benim başıma böyle bir felâket verme. Yedi sene burada kurban kesip fakirlere dağıtacağım*” (Göde, 2010a: 332). Aynı zamanda “*Şarkikaraağaç’ın Belceğiz köyünde yaşayan, yaşlı bir ihtiyarın yedi tane oğlu vardır*” (Göde, 2010a: 332) ifadesiyle çocuk sayısının da yedi olduğu belirtilir.

4.5.4.7. Tören, kutlama ve festivaller

Gelin Kayası efsanesinde ülkemizde yılın belli dönemlerinde halka açık gerçekleştirilen gerçek bir festivalden bahsedilir. Festivallerde genellikle tezgâhlar

kurulur, yöresel eğlenceler düzenlenir, konserler organize edilir: “*Gelinkayası’nın etrafı belediye tarafından düzenlenmiş ve halkın mesire alanına dönüştürülmüştür. Çamaş, küçük bir ilçe olmasına rağmen ilçede her yıl “Geleneksel Gelinkaya Festivali” düzenlenmektedir*” (Akkuş, 2018: 64).

4.5.5. Coğrafya ve Mekân

4.5.5.1. Şehir, kasaba, köy ve diğer yerleşim yerleri

Gelin Kayası efsanesinde Çamaş ilçesi ve Karadeniz bölgesinden bahsedilir: “*Çamaş ilçesinin kuzeydoğusunda... (...) Fatsa ilçe merkezi ve Karadeniz, muhteşem güzelliğiyle görülebilmektedir*” (Akkuş, 2018: 63).

Eşek Taşı efsanesinde “*Aksu’nun Kötre köyü mezarlığı...*” (Göde, 2010a: 263) yerleşim yeri yer almaktadır.

Gelin Geldi Gölü efsanesinde Erzurum hakkında bilgi verilir: “*Erzurum’a girerken mutlaka içinden geçtiğimiz şirin bir bucağımız vardır. Gerek karayolu, gerek demiryolu bu kasabamızın içinden geçer. Çok uzaklardan dikkatimizi çeken Şeker Fabrikası’nın bacası ile Ilıca’ya yaklaştığımızı anlarız*” (Sakaoğlu, 1976: 232).

Gelin Taşları 2 efsanesinde Giresun ili ve Şebinkarahisar ilçesi geçmektedir: “*Giresun ili Şebinkarahisar ilçesi...*” (Sakaoğlu, 1976: 17).

Gelincik Ana Efsanesi II adlı efsanede Antalya ve Aydın şehirleri yer alır: “*Antalya ve Aydın civarından gelen yörükler...*” (Göde, 2010a: 312).

Gelincik Ana Tepesi efsanesinde şehir olarak Isparta’nın geçtiği görülür: “*Isparta’nın kuzeyinde...*” (Sakaoğlu, 1976: 105).

Karyağdı efsanesinde Ankara ve Ulus semti geçmektedir: “*Ankara’da, Ulus semtinde Karyağdı Türbesi adı ile bilinen bir ziyaret yeri vardır*” (Sakaoğlu, 1976: 155).

Tarhana Çorbası efsanesinde Edirne şehri yer alır: “*Edirne sokaklarında dolaşmaya başlar*” (Dervişoğlu, 2016: 288).

Taşlaşan Ana ile Yavrusu efsanesinde Konya ve onun ilçesi Ermenek yer almaktadır: “*Konya’nın Ermenek ilçesine bağlı Küçük Karapınar köyü...*” (Sakaoğlu, 1976: 56).

Zemzem Çeşmesi efsanesinde Şarkikaraağaç ilçesi ve ona bağlı Belceğiz Köyü yer almaktadır: “Şarkikaraağaç’ın Belceğiz köyünde yaşayan, yaşlı bir ihtiyarın yedi tane oğlu vardır” (Göde, 2010a: 332).

4.5.5.2. Coğrafi oluşumlar ve yer adları

Âşıkların Ahı efsanesinde Türkiye’nin en uzun ırmağı olan Kızılırmak “Gece olunca kızı almış yanına Kızılırmak’ın oraya inmişler...” (Güzel, 2016: 168) geçmektedir.

Dört Kardeşler efsanesinde iki dağ ismi geçmektedir: “Zengin sözü geçen bir Yörük ağası sürüleri ile birlikte Dedegöl ve Anamas Dağları’nın birleştiği Yakabeli’ne gelerek çadırını kurar” (Göde, 2010a: 293).

Gelin Geldi Gölü efsanesinde coğrafi oluşum olan bir gölün adı üzerine bilgiler yer alır: “Gölde görülen herhangi bir değişiklik gelinin geldiğine yorulur ve bekleyenler; “Gelin geldi gelin geldi!” diye haykırmaya başlarlar. O gölün adı da, kayboluncaya kadar “Gelin Geldi” olarak söylenir” (Sakaoğlu, 1976: 232).

Gelin Kayası efsanesinde Çamaş ilçesinde bulunan bir kayadan söz edilir: “Çamaş ilçesinin kuzeydoğusunda, ilçe merkezinden 100 metre yükseklikte, görülmeye değer, düz ve görkemli yüksek bir alan üzerinde bir kaya vardır. Kayanın üzerinden Fatsa ilçe merkezi ve Karadeniz, muhteşem güzelliğiyle görülebilmektedir” (Akkuş, 2018: 63).

Gelin Taşları 2 efsanesinde Giresun’daki Eğribel Sıradağları hakkında bilgi verilir: “Giresun ili Şebinkarahisar ilçesi arasında Eğribel Sıradağları uzar gider. Bu adı pek duyulmayan sıradağların üzerinde, bir yanı geline benzeyen taş yığınları vardır” (Sakaoğlu, 1976: 17).

Gelincik Ana Efsanesi II adlı efsanede bir dağ hakkında bilgi verilir: “İşte bu gelincikten dolayı üzerinde yaylalar bulunan dağa “Gelincik Ana” denir” (Göde, 2010a: 312).

Gelincik Ana Tepesi efsanesinde Isparta’da bulunan bazı dağ ve göller hakkında “Isparta’nın kuzeyinde bir dağ vardır, bölgenin ünlü dağı Davras kadar yüce, onun kadar ünlü... Atabey ilçesine âdeta tepeden bakmaktadır bu yüce dağ. Karlı ve sivri tepesiyle ilçenin üzerinde bir heyulâ gibi yükselen bu dağ çok uzaklardan görüldüğü gibi, Eğridir ve Burdur gölleri de altın başaklı ovaların

ortalarında birer ayna gibi parıldar buradan” (Sakaoğlu, 1976: 105) ve “*O günden sonra dağın adı Gelincik Ana olarak söylenmeye başlıyor*” (Sakaoğlu, 1976: 106) bilgilerine yer verilir.

Taşlaşan Ana ile Yavrusu efsanesinde Konya’da bulunan bir kaya parçasından söz edilmektedir: “*Köylülerin “Kale” diye adlandırdıkları yüksek bir kayalığın tepesinde yer alan ve uzaktan bakılınca, sırtına çocuğunu sarmış bir kadın silüetini andıran bir taş vardır*” (Sakaoğlu, 1976: 57).

73. Efsane adlı efsanede geçen yer adları şöyledir: “*Honaz Dağı’ndaki Erikli Yaylası’nda Topal Kâhya denen bir adam yaşıyormuş*” (Türktaş, 2012: 249).

4.5.5.3. Geleneksel ve kültürel mekânlar

Kahvehane: Kahvehaneler, Türk toplumunda erkeklerin sohbet etmek, oyun oynamak, çay, kahve vb. içmek için buluştukları mekânlardır. 73. Efsane adlı efsanede kahvehaneden söz edilmektedir: “*içmiş kahveyi, oradan aşağıya Honaz’a inmiş ve bir kahvehaneye oturmuş*” (Türktaş, 2012: 249). Yardımcı, (2014: 91) kahvehanelerin, sağlığa kavuşulan, sabrın test edildiği, kırılganlıkların tedavi edildiği, ücretsiz birer okul olduğunu söylemektedir. Aynı zamanda geleneksel bir değer taşıyan bu mekânların yabancı kültürlerle de tanıtılması kültür etkileşimine imkân sağlayacaktır.

4.5.5.4. Dini ve kutsal mekânlar

Türbe: Türbeler, insanların gidip dua ettikleri, dilek diledikleri, ibadet ettikleri mekânlardır. Ülkemizde nerdeyse her şehirde en az bir türbe bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu türbelerde yatan şahısların gerçek olup olmadığına dair ancak tarihi vesikalardan delil bulunabilir. Karyağdı adlı efsanede Ankara’da bulunan bir türbeye ve türbenin nasıl meydana geldiğine değinilir: “*Ankara’da, Ulus semtinde Karyağdı Türbesi adı ile bilinen bir ziyaret yeri vardır*” (Sakaoğlu, 1976: 155), “*Çevre halkı bunun adına bir türbe yaparlar ve oraya defnederler. Türbenin adına da Karyağdı adını verirler*” (Sakaoğlu, 1976: 156).

Çeşme: Efsaneler insanların gözünde gerçekleştiğine inanılan anlatılardır. Bu sebeple herhangi bir yer hakkında anlatılan efsanelerin halkın nazarında kutsallığı söz konusudur. Zemzem Çeşmesi adlı efsanede bahsedilen çeşme de insanlara bir dilek kapısı olmuştur: “*O günden sonra burada, Allah’tan çocuklarını kendilerine*

bağışlamasını isteyen anne ve babalar adaklar adayıp kurbanlar keserler” (Göde, 2010a: 332).

4.5.6. Efsaneler Yabancılar Türkçe Öğretiminde Neden Kullanılmalı?

1. Efsane metinlerinin dil öğretiminde kullanılması kelime öğretimini de destekler.

2. Efsanelerin kısa anlatılar olmaları, tek ders sürecinde ele alınması açısından uygundur.

3. Efsanelerin gerçek dünyada yoruma açık olmaları, ders sürecinde özellikle konuşma becerisinin kazandırılması için uygun anlatılardır.

4. Efsanelerde diğer türlere göre yer adlarının daha çok yer buluyor olması, Türkiye coğrafyası hakkında öğrencilerde farkındalık oluşturur.

5. Türkçeyi öğrenen yabancılar, efsane kavramı hakkında bilgi sahibi olur ve kendi kültürlerindeki -varsa- benzer anlatıları kıyaslayarak analizlerde bulunur.

6. Efsanelerin inandırıcılık vasfının olması, kaynağı olan kültürü de gerçekçi bir tarzda yansıtaacağı anlamını doğurur. Bu bağlamda kültürel aktarım için yararlanılabilecek metinlerdir.

7. Dört temel dil becerisinin kazandırılması için uygun anlatılardır.

8. Öğretim tekniklerinin uyarlanabilmesi için elverişli olmaları söz konusudur.

4.6. Fıkra

Sözlü mizahın en eski türlerinden fıkralar; genellikle yaşanmış olaylardan hareketle anlatılan güldürücü, hicvedici, tenkit edici, eğlendirici, düşündürücü, eğitici ve öğretici özellikler taşıyan nükteli sözlerdir (Durbilmez, 2017: 133). Temelinde az çok mizah, nükte, hiciv hatta tenkit unsuru taşıyan, günlük olaylardan hareketle hisse kapmayı hedef tutan sözlü, kısa, mensur hikâyelerdir (Kaya, 2010: 315). Türk kültüründe “latife” ve “anekdot” sözcükleriyle tanımlanmış olan ve Cumhuriyet döneminden itibaren bugünkü adıyla anılan fıkra, kısa ve yoğun anlatımıyla günlük hayatın mizahi yönlerini ortaya çıkaran bir türdür. Fıkralar günlük hayatta yaşanmış ya da yaşanması muhtemel olay ve durumlar ile davranış, düşünce ve fikir

ayrılıklarından doğan zıtlıkları da konu edinir (Abalı, 2019: 148). Türk Halk Edebiyatı anonim nesir türlerinden biri olan fıkralar, hacim olarak küçük fakat içerik olarak birçok yönden etkileri büyük sözlü anlatılardır. Gerçek hayattan yoğun izler taşıması, mizahi tarafının arka planında sorgulaticılığının ve düşündürücülüğünün olması, olay ve durumlara eleştirel yaklaşırken aynı zamanda öğreticiliği de önemsemesi, fıkrayı diğer anonim nesir türlerinden “*gerçekçilik*” bağlamında ayrı bir yere koyar.

Fıkraların, idealize edilen bir hayat değil de sosyal hayatta var olan, gerçekçi bir yaşamın kapılarını aralıyor olması, onu masal ve destan gibi diğer halk edebiyatı türlerinden ayırır. Fıkralar, bir milletin fertleri arasında ortak düşünüş ve benzer tavır sergileme gibi işlevleri yerine getirir (Özdemir, 2017: 403). Türk fıkralarının konularını genellikle yaşanmış hayat sahnelerinden aldığı görülür. Fıkra genellikle tek bir olay üzerine kurulsa da birden çok olayları ele alan fıkralar da bulunmaktadır (Rayman, 2010: 246).

Fıkralar, ait olduğu kültüre özgü gelişmiş eleştiri dinamiğiyle, gülme mekanizmasını tetikleyen bir tür olarak dikkat çekicidir. Fıkranın bir diğer dikkat çekici yönü ise, sosyal ve siyasi hayata dair her türlü kabul, uygulama, inanış, ritüel ve insani ilişkileri her yönüyle sorgulayabilme özelliğinin olmasıdır (Sol, 2017: 123). Bu özelliği ile fıkralar birçok türe göre daha geniş bir yaşam alanı ve konusal anlamda her kapıyı çalabilecek bir güç elde eder. Fıkraların konu yelpazesinin bu kadar geniş olması ise birçok kademe ve alana temas etmesine imkân tanır.

Bir milletin ortaya çıkardığı anonim türler, kendisini meydana getiren milletin değerlerini yansıtır. Türk fıkralarının ve fıkra tiplerinin dünya çapında ayrı bir yerinin olması, fıkraların özgünlüğünden ve taşıdıkları değerden kaynaklanmaktadır (Gökşen, 2017: 27). Bahsedilen fıkra tiplerinden biri; adına yüzlerce araştırma yapılan, yayınlar ortaya konulan Nasreddin Hoca’dır. Bununla birlikte İncili Çavuş, Bekri Mustafa, Bektaşî gibi tipler de Türk fıkra tipleri arasında sayılmaktadır.

Gerçek yaşam olayları üzerine kurgulanan Nasreddin Hoca fıkralarında toplumun kültürel dokusunun izlerine rastlanabilmektedir (Özdemir, 2017: 404). Türk yaşam biçimi ve anlayışının, inanç boyutunun temelini yansıtan fıkralar, kültüre ait mühim malzemeler içerir. Nasreddin Hoca fıkraları ele alındığında bu durum dikkat çekecektir. Gerek döneme ait ve dönemde kalan gerekse günümüze sirayet

etmiş birçok kültür kodlarının bu fıkralarda nefes aldığı görülecektir. Güncelliğini koruyamamış ya da yerini gelişim çizgisinin bir üst basamağına bırakmış kültürel unsurlar, kültürel geçmişi aydınlatan niteliğe sahip olarak fıkralarda yaşamaktadır. Buna ek olarak Şanlı'nın (2010: 270) belirttiği üzere fıkralarda sıkça karşımıza çıkan ancak günümüzde yaygın olarak kullanılmayan bazı eşyalar bugün ancak süs eşyası olarak evlerin bir köşesini süslemekte, halk oyunlarında birer kostüm olarak kullanılmakta ya da folklorik bir unsur olarak müzelerde sergilenmektedir.

Fıkraların ele alınan yönlerinin yanı sıra bizim de asıl üzerinde duracağımız eğitimsel yönü bulunmaktadır. Baki ve Karakuş'a (2014: 806) göre fıkra türü eğitici, öğretici, düşündürücü, kültürel aktarıcı, psikolojik açıdan rahatlatıcı özelliklerinin yanında derslerdeki öğretim sürecinde de pekiştireç işlevi üstlenir. Gökşen, (2017: 18) fıkralarda uzun cümlelerin, ağır terkip ve tamlamaların, geniş tasvirlerin yer almadığını; birbiriyle tezat oluşturan iki görüş üzerine bina olan fıkralarda olayın, fikir veya durumun sergilenmesinden hemen sonra sonuca/hükme geçildiğini belirtir. Bu yönüyle de fıkralar, ders esnasında hem zamandan tasarruf anlamında hem de dikkat dağınıklığına mahal vermeme anlamında kullanışlıdır.

Odak noktamız olan Türkçenin yabancılara öğretiminde fıkraların kullanılabilirliğinden bahsetmek gerekmektedir. Özellikle sade bir anlatıma ve kısa bir yapıya sahip olmaları bu alanda oldukça kullanışlı olduklarının baş sebepleri arasındadır. Bu bağlamda fıkralar dil bilgisi öğretimi konusunda elbette ki örnek metin teşkil edeceklerdir fakat söz konusu öğretim için metin oluşturmak konuyla ilgilenen dilbilimcilerin hâlihazırda bir uğraşıdır. Dil öğretiminin yalnızca dil bilgisi öğretimi olmadığı düşünülürse –ki önceki bölümlerde geniş çapta açıklanmıştır– Türkçe öğretimi için hazırlanmış bir metnin beslendiği kültürü de yansıtması tartışılmaz bir gerekliliktir. Kültürün en doğal haliyle vücut bulduğu metinler ise o milletin anonim olarak oluşmuş halk anlatılarıdır. Bu anlamda kültürel yoğunluğa sahip olduğunu belirttiğimiz fıkraların yabancılara Türkçe öğretiminde kültürel aktarım aracı olarak kullanılması da haklı ve doğru bir tercih olacaktır.

Kültürel dönüşüm ve çağın gereklerine uyum sağlayan fıkralar, hem dünün hem de içinde yaşanılan anın temel dinamiklerini koruyarak geleceğe aktarır (Öncül ve Çek, 2017: 7). Fıkralar özellikle yabancı dil öğretiminde kültür aktarımı hususunda kullanılması oldukça fayda getirecek bir türdür. Fıkraların kültür

aktarımındaki işlevselliği dışında aynı zamanda yapısal olarak sade, yalın ve kısa olması da fıkraların yabancı dil öğretiminde kullanılması gerekliliği noktasında oldukça önemlidir (Özet, 2019: 60). Yabancılar Türkçenin öğretiminde Nasrettin Hoca fıkralarının kullanılması, hem öğrencilerdeki öğrenme isteğini artırmakta hem de telaffuz ve kelime hazinesi açısından öğrenene önemli katkılar sunmaktadır (Barın, 2008: 62). Dil öğretiminde esas olan unsurlardan bir tanesinin de dili öğrenen kişinin dili işlek bir şekilde kullanabilmesine yönelik, Nasreddin Hoca'nın hazırcevaplığı, dil öğretiminde dili öğrenen kişiye dili kullanma becerisi noktasında katkı sağlamaktadır (Akkaya, 2013: 174-175). Buradan hareketle Akkaya'nın (2013: 176) genelde fıkraların özelde ise Nasreddin Hoca fıkralarının diyaloglar üzerine kurulmuş olması, öncelikle konuşma becerisini ve bu becerinin işlevsel bütünlüğünü oluşturan dinleme, okuma ve yazma becerilerini de geliştireceği yönündeki çıkarımı dikkate değer bir noktadır.

Turgut Yeşilyurt, (2019: 95) kültürel aktarım bağlamında benzer noktaya dikkat çekerek hazırladığı tezinde yabancı öğrenci görüşlerine de başvurmuştur. Sonuç olarak ise öğrencilerin %73,53'ünün fıkraların Türk kültürünü yansıttığı yönünde geri dönüt verdiği tespit edilmiştir. Asilioglu, (2008: 4) ise fıkraların dil öğretiminde kullanılmasına dayanak olarak aşağıda yer alan maddelerden bahsetmiştir.

1. Fıkraların dil eğitiminde kullanılması öğrencilerin motivasyonunu ve ilgilerini artırır. Mizah unsuru, öğrencilerin derslere daha aktif bir şekilde dâhil olmalarını sağlar.

2. Fıkraların kısa olmaları sıkılmadan dinlenilmelerini sağlar. Anlamayı, anlatmayı ve yazmayı kolaylaştırır. Bu sayede öğrenci, dört temel dil becerisini de geliştirmek için derse katılım imkânı bulur.

3. Öğrenciler her fıkrada yeni kelime ve terimlerle karşılaşır. Anlamını bilmedikleri kelimeleri bazen fıkranın genel anlatımından tahmin ederler bazen ise sözlük vasıtasıyla öğrenirler. Bu da kelime haznesinin hızla artmasını sağlar.

4. Türkçenin öğretiminde fıkraların kullanılması, öğrencilerin dil kurallarını öğrenmesini ve bunu iletişimlerine de aktarmalarını sağlar.

Tüm bunlara ek olarak fıkralarda atasözlerinin yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Atasözleri de cümle olarak kısa; ancak fıkralar gibi anlam olarak oldukça derin bir yapıya sahiptir. Fıkralarda yoğun bir şekilde atasözlerine yer verilmesi bunların temel kurguları ve anlam derinliklerini de ortaya koymaktadır (Kasımoğlu, 2017: 81). Fıkralar bu niteliği ile de dil öğretimine katkıda bulunur. Nitekim yabancı dil öğretiminde kalıp sözlerin, deyimlerin, atasözlerinin öğretimi de oldukça önemli bir husustur. Türkçeyi öğrenme aşamasında olan kültürümüze de dilimize de yabancı olan bir bireyin fıkraların bu niteliğinden de faydalanabilecek olması öğretim sürecine çok yönlü bir ivme kazandırmış olacaktır.

Tablo 7
Fıkralarda Tespit Edilen Kültürel Unsurlar

FIKRA METİNLERİ	GÜNLÜK YAŞAM	KİŞİLER ARASI İLİŞKİLER	DEĞERLER, İNANISLAR VE TUTUMLAR	SOSYAL ÂDET VE GELENEKLER- HALK İNANÇLARI	COĞRAF ve MEKÂN
Allah'ın İşine Karışmam	X	✓	✓	✓	✓
Bende de Boynuz Çıkar	X	X	✓	✓	X
Biraz da Biz Ölsek	✓	✓	✓	✓	X
Bize de Uğrardı	X	✓	✓	✓	X
Bu Eşekle Ancak Gidilir	X	X	✓	✓	X
Damdan Düşen Anlar	X	✓	✓	X	X
Eşeğe Kim Binecek	X	✓	✓	X	X
Fıkır Fıkır Kaynamaz Mı?	✓	✓	✓	✓	✓
İpe Serilen Un	X	✓	✓	X	X
Konuğun İsteği	X	X	✓	✓	X

Tablo 7
Fıkralarda Tespit Edilen Kültürel Unsurlar (Devamı)

Lafı					
Kuyruğundan Anlıyorsun	✓	✓	✓	✓	✓
Onu Asıl Bana Sorun	X	X	✓	✓	X
Pilavla Görüşmek	✓	X	✓	✓	X
Suyunun Suyu	✓	X	✓	✓	X
Tanrı Misafiri	X	X	✓	✓	X

4.6.1. Günlük Yaşam

4.6.1.1. Yiyecek-içecek kültürü sofrâ âdâbı

Çorba: Türk mutfak kültürü içinde kendine has bir kültür oluşturan içeceklerden biri de çorbadır. Çeşitlilik anlamında ciddi bir menüye sahip olan çorbalar geçmişten bu güne terk edilemeyen besinlerdendir. Bununla birlikte her bölgenin, her yörenin kendine ait çorba çeşitlerinin olması da kültürel bir zenginliktir. Pilavla Görüşmek adlı fıkroda davet yemeklerinden biri olarak çorbanın yer aldığı görülür: “Önce, dumanı üstünde çorba tası getirilir.” (Sakaoğlu, 2020: 91). Suyunun Suyu adlı fıkroda tavşanın suyundan çorba yapıldığı yer alır: “Hoca da hediye edilen tavşandan hazırlattığı çorbayı getirir sofraya.” (Sakaoğlu, 2020: 99).

Et yemekleri: Türk kültüründe et tüketiminin yeri ve önemi büyüktür. Nitekim uzun yıllar konargöçer bir yaşam tarzı süren bir milletin et ile arasındaki münasebet de güçlü olacaktır. Bununla birlikte mutfak kültüründe et ile bin bir çeşit yemeklerin yapıldığı bilinmektedir. Bunlardan birisi de etli pilavdır. Pirinç pilavının üzerine et konularak sunuma hazırlanır. Etli pilav özellikle bazı yörelerin düğün ve diğer davet yemekleri arasında yer almaktadır. Pilavla Görüşmek adlı fıkroda davet sofrasına et yemeği de getirilmiştir: “Arkasından güzel bir et yemeği konulur sofraya.” (Sakaoğlu, 2020: 91).

Baklava: Türk tatlısı denilince belki de akla ilk gelen tatlılardan biri baklavadır. Baklava; dini bayramların, davetlerin, kutlamaların baş tacı olarak hâlâ

yerini korumaktadır. Ana malzemesi oldukça ince açılan yufkadır. Yufka katlarının arasına tercihe göre ceviz, fıstık vb. konulmaktadır. Pilavla Görüşmek adlı fıkra da baklavaya yer verilmiştir: “*Sıra baklavaya gelince tepsi ortadaki yerini alır.*” (Sakaoğlu, 2020: 92). Öğrenciler Türk mutfak kültürü konusunda genel hatlarıyla bilgilendirilebilir ve seçilen bir yemeğin tarifi dört temel dil becerisi üzerinden ele alınabilir. Bu sayede hem öğrenenler hedef kültüre ait yeni bir bilgi edinecekler hem yeni kavram ve kelime öğrenecekler hem de dil becerilerinde ilerleme kaydedeceklerdir.

Hoşaf: Hoşaf, aslında kuru meyvelerden yapılan bir şerbetir. Yani şerbetin taneli ve daha şekerli olanıdır. Hoşaf kelimesinin aslı hoş-ab yani hoş su’ dur. Ana malzemesi şeker, su ve kuru meyvelerdir (MEB, 2011: 3). Özellikle Osmanlı Dönemi’nde hoşaf, sofraların vazgeçilmez içeceklerinden biriydi denilebilir. Hem sağlığa olan faydası hem de yapımının kolay olması tercih edilme sebepleri arasında gösterilebilir. Kuru meyvelerin bir miktar şekerle kaynatıldıktan sonra tekrar soğutularak servis edilmesiyle tüketilen hoşafı günümüzde de birçok kişi tarafından severek tüketilmektedir. Ceyhun Sezgin ve Durmaz’a (2019: 1499) göre Osmanlı mutfak kültüründe İslamiyet’in etkisiyle alkol tüketilmemesi, zengin bir şerbet ve hoşaf kültürünün oluşumuna katkı sağlamıştır. Biraz Da Biz Ölse adlı fıkra da Nasreddin Hoca’nın davet edildiği iftar sofrasına bir tas hoşaf getirilmiştir. “*Ortaya ilk gelen buzlu bir hoşaf tasıdır.*” (Sakaoğlu, 2020: 44). Fıkra da havanın çok sıcak olduğundan da bahsedilmiş ve ev sahibinin konuklarına aldırmayıp hoşafı kepçeyle kana kana içmesi eleştirilmiştir. Dolayısıyla kültürümüzde hoşafın yaz aylarının ve oruç zamanının önde gelen serinletici içeceklerinden biri olduğu görülmektedir.

Yemek kazanı: Yemek kazanları, günümüz kültüründe de özellikle kalabalık davetler için kullanılan (düğün, sünnet, hayır, diğer kutlamalar) geniş ve derin pişirme tencereleridir. Genelde açık alanda odun ateşinin üzerine konularak kullanılır. Fıkır Fıkır Kaynamaz Mı adlı fıkra da yemek kazanları Osmanlı sarayının mutfağında kullanılmak suretiyle yer almıştır: “*Yemek kazanlarını iki kulplarından iplerle bağlatarak tavana çektilerip astırmış. Altlarına da ateşi yaktırmış*” (Turan, 2008: 109).

Sofra adabı: Birçok kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de yemek yemenin birtakım görgü kuralları vardır. Yemeğe öncelikle büyüklerin başlamasını beklemek,

lokmayı sessizce çiğnemek, ağızda lokma varken konuşmamak, misafir ağırlamada misafire öncelik vermek... Bu kurallar çoğaltılabilir. Biraz Da Biz Ölsek adlı fıkra ev sahibi, evine gelen misafirlerini yok sayarak en büyük kaşığı (kepçe) alıp ikram ettiği hoşafı içmeye başlamıştır. “*Ev sahibi, neredeyse kepçe büyüklüğünde bir kaşıkla durmadan hoşafı içiyor. Konukların elinde de küçücük kaşıklar...*” (Sakaoğlu, 2020: 44). Fıkra bu durum tabii ki mizahi bir tavırla tenkit edilmiştir. Dolayısıyla söz konusu fıkra, Türklerdeki sofrada adabından bahsetmek adına kullanışlı olabilir. Türk kültüründe misafir ağırlamanın temelinde ona yapılacak ikram yatmaktadır. Bir eve misafir geliyorsa ilk akla gelen ona nelerin ikram edilebileceğidir. “*Misafirin önüne aş koy, iki elini boş koy*” atasözü de bu fikri doğrular niteliktedir (Şimşek, 2014: 70). Pilavla Görüşmek adlı fıkra ev sahibi misafirleri için sofraya gelen ikramları bir kulp bularak misafirlerin yememesi için kasıtlı olarak geri göndermektedir. Bu duruma eleştirel bir bakış söz konusudur. Öyle ki Türk kültüründe misafir her şeyin üstündedir. Öncelik her zaman misafirindir. Misafire saygı ve hürmet göstermek Türk milletinin en önem verdiği konulardan biridir. Aksi bir durum ile karşılaşıldığında ev sahibine iyi gözle bakılmaz ve hatta onunla irtibat kesilir. Ya da fıkra Nasreddin Hoca’nın yaptığı gibi ev sahibinin misafirlerine olan davranışının doğru olmadığını gösterebilmek adına iyi bir ders verilir.

4.6.1.2. Boş zaman etkinlikleri (hobiler)

Avcılık: Lafı Kuyruğundan Anlıyorsun adlı fıkra avcılığa dair şahin ön plana çıkarılmış ve şahinle kuş avlamaya değinilmiştir: “*Bektaşî şahini alıp bir gün kıra gitmiş. Ormanda bir üveyik görmesiyle şahini salıvermiş*” (Yıldırım, 2016: 175).

4.6.2. Kişiler Arası İlişkiler

4.6.2.1. Aile bireyleri ile ilişkiler

Türk örf ve adetlerinde aile içi ilişkiler ele alındığında bir hiyerarşiden bahsetmek mümkündür. Ataerkil bir yapıya sahip olan Türk kültüründe baba, otoriter bir figürdür. Çocuğun babaya saygıda kusur etmemesi beklenir. Bunun için yerleşmiş birçok davranış kalıpları ve uygulanması beklenen kurallar bulunmaktadır. Çocuğun anne-babaya yaptığı herhangi bir saygısızlığın toplum tarafından kınanma yaptırımı muhtemeldir. Eşeğe Kim Binecek adlı fıkra Nasreddin Hoca oğlu ile bir yere giderken eşeğe oğlunu bindirir, kendisi ise yürür. Bu vaziyeti görenler oğlanın

babasını yürütüp kendisinin eşeğe binmesinin saygısızlık olduğunu düşünerek söylenirler: “*Hey gidi zamane gençleri... Âlim babasını yürütür de kendisi rahat rahat eşeğe biner!*” (Sakaoğlu, 2020: 57). Buradan hareketle Türk toplumunda önemli bir kavram olan ailenin ve aile içi ilişkilerin durumu hakkında bilgi edinilebilir.

4.6.2.2. Arkadaşlar arası ilişkiler

Allah’ın İşine Karışmam adlı fıkra da çıbanlar içinde yatan Bektaşî’yi eski bir dostu ziyaret eder ve onu iyileştirmek için bir ilaç tarifi verir: “*Merak etme... Ben sana bir ilaç tavsiye edeyim. Onu yap. Derhal ifakat bulursun*” (Yıldırım, 2016: 143). Bektaşî, dostunun sayesinde iyileşir.

Lafı Kuyruğundan Anlıyorsun adlı fıkra da “*Bektaşî canlarından birine, avcı dostlarından biri kuş tutmak için bir usta şahin vermiş*” (Yıldırım, 2016: 175) ifadesiyle arkadaşlık ilişkileri arasında hobiye dayalı bir iletişimin gerçekleştiği görülmektedir.

4.6.2.3. Komşuluk ilişkileri

Türk toplumunda komşuluk ilişkileri oldukça gelişmiştir. Özellikle kadınlar arasında bu duruma birçok etken de dâhil olmaktadır. Yapılan yemekten komşusunun da tatması için evine götürmek, evde olmayan bir eksik için komşunun kapısını çalmak, yardıma ihtiyacı olanın yanında olmak gibi çoğaltılabilir. Bunların yanı sıra saygın bir kimlik kazanmış olan kişi için de ayrı bir hürmet gösterilir. O kişinin ziyaretine gidilir veya eve davet edilir. Bize De Uğrardı adlı fıkra da Nasreddin Hoca’nın karısı bu saygınlığı kazanmış biri olarak sürekli misafir kabul etmekte veya kadınlar tarafından sohbetle davet edilmektedir: “*Hoca’nın hanımı sık sık gündüz oturmalarına çağrılır.*” (Sakaoğlu, 2020: 46).

Türk kültüründe herhangi bir rahatsızlık geçiren ya da geçirmiş kişi için yakınları ve komşuları tarafından “geçmiş olsun” ziyaretine gidilir. Damdan Düşen Anlar adlı fıkra da Nasreddin Hoca damdan düşerek rahatsızlanmıştır ve dostları geçmiş olsun dilemek için Hoca’nın ziyaretine gelmişlerdir: “*Komşuları Nasreddin Hoca’nın damdan düştüğünü duyarlar. ‘Gidelim de bir geçmiş olsun diyelim.’ diye kararlaştırırlar.*” (Sakaoğlu, 2020: 52). Giderken meyve suyu, çikolata, kolonya, çiçek gibi birtakım hediyelerin götürülmesi nezaket kuralı sayılır. Ziyaret, hastanın

dinlenmesi için kısa tutulur. Bu noktada fıkra metni ders sürecinde söz konusu bağlamda kullanılabilir.

Komşuluğa verilen değer atasözlerine de yansımış, kavram hakkında birçok atasözü meydana gelmiştir. Komşuluk ilişkileri üzerine değerlendirilebilecek unsurlar çok olsa da ele aldığımız fıkra da bahsi geçen unsur, ödünç alma/vermedir. Özellikle küçük yerleşim yerlerinde daha yaygın olan bu unsur yardımseverliğin ve paylaşımcılığın da bir nevi göstergesidir. Evdeki bir eksiğin (genelde bir yemek malzemesi) giderilmesi için ilk önce komşuya başvurulması da söz konusu ilişkilerin samimiyetini ve değerini gözler önüne sermektedir. İpe Serilen Un adlı fıkra da komşusu Nasreddin Hoca'ya çamaşır ipi ödünç almaya gelmiştir: “*Komşularından biri Hoca'dan ip istemeye gider.*” (Sakaoğlu, 2020: 69). Komşuluk ilişkileri kültürün sosyal yanına ışık tutması bakımından ele alınabilir ve söz konusu fıkra bu amaçla da ders sürecine dâhil edilebilir.

4.6.3. Değerler, İnanışlar ve Tutumlar

4.6.3.1. Meslekler

Kadı: Kadı, tarihte İslam ülkelerinde insanlar arasında meydana gelen hukuki anlaşmazlıkları sonuçlandıran, hukuka aykırı davranışların cezasını hükme bağlayan, verdikleri hüküm ve cezaları infaz eden devlet görevlisidir (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Kad%C4%B1>). Günümüz hâkimlerinin Osmanlı Devleti'ndeki karşılığı da denilebilir. Fıkır Fıkır Kaynamaz Mı fıkrasında kadılık mesleğine dair şu ifadeler yer alır: “*Fakat hakkımı aramak için memleketin kadısına başvurdum. Davamız görüldü. Kadı beni dinleyip hak verdi*” (Turan, 2008: 111).

4.6.3.2. Tarihi ve dini şahsiyetler

Nasreddin Hoca: Her kesimden her kademededen insanların bir parça hayatına dokunabilen, güldürebilen, farkındalık oluşturabilen yapı ve içerikteki Nasreddin Hoca fıkraları aynı zamanda bir onayın da temelini oluşturur. Çünkü birçok konuya temas eden bu fıkralar yeri gelinen noktada ikna edici ve besleyici bir işleve de sahiptir. Nasreddin Hoca, Türk kültürünün her yaş ve kesimden haberdar olduğu ortak şahsiyetidir. Nasreddin Hoca gerek Türkçenin konuşulduğu coğrafyalarda gerekse Türk kültürlü halkların yaşadığı coğrafyalarda ve dünyada ünü kabul edilen

ve fıkra tipleri içerisinde en bilinen kahramanı olarak onun bu kadar tanınması, genel insani problemleri işlemesiyle alakalıdır (Koca, 2017: 34).

Nasreddin Hoca fıkraları doğu Türkistan'dan Macaristan'a, güney Sibirya'dan kuzey Afrika'ya kadar yayılma göstermiştir. Çok kez onun adı Arap memleketlerinde fıkra tipi olan Cuhâ'nın adı ile karıştırılmış, birinin hikâyelerinin ötekine mal edildiği olmuştur (Boratav, 1995: 90-91). Nasreddin Hoca tipinin yayılma alanlarının genişlemesinde Türklerle coğrafya yakınlığı bulunan ülkeler arasındaki kültür alışverişlerinin etkisi büyüktür. Bu durum diğer ülkelerle karşılıklı kültür alışverişleri sırasında Nasreddin Hoca tipinin dünyada bilinmesini sağlamıştır. Yöreden ülkeye, ülkeden bölgeye, bölgeden de küreye yayılan bu fıkra tipi, yayılmaya başladığı coğrafyada bulunan fıkra tipleriyle de ilişkiler sonucu zengin bir fıkra tipine dönüşmüştür (Durbilmez, 2017: 174). Öyle ki Nasreddin Hoca'nın ölüm yıl dönümünün 700. yılı olan 1996 yılı, UNESCO tarafından "*Nasreddin Hoca Yılı*" ilan edilmiştir (Özet, 2019: 61). Dedebağ'ın (2007, 47) Nasreddin Hoca'nın kişiliği ve vasıfları hakkında yapmış olduğu listenin bazı maddeleri şöyledir:

- Yaşadığı çevre bellidir, Sivrihisar'da doğmuştur, Akşehir'de yaşamıştır. İmamlık, kadılık ve müderrislik yapmıştır. Çok sevdiği bir eşiği vardır. Ailesine ve çocuklarına bağlıdır. Aile değerlerine önem verir. Aynı zamanda; "hayali" değildir.
- Kaynaştırıcı, birleştirici, uzlaştırıcı, sevdircidir.
- Nasreddin Hoca imgesel düşünmeye kapı açar. Böylece her anlayış seviyesindeki insanı aynı çerçevede, aynı sorunlar etrafında düşündürmeye yöneltir.
- Daima ümit aşılır, hep ümit kaynağı olur. Olumsuz denilebilecek sözlerinde bile bu ümidin işaretlerini bulmak mümkündür.
- Macera peşinde koşmaz, gerçekçidir.
- İncinse bile incitmekten korkar.
- Paylaşımıcıdır, kanaatkârdır, hak geçmesinden korkar.
- Sabırlı, akıllı, adildir.

İncili Çavuş: Türk fıkra tipleri arasında gerçek kişiliği ve yaşadığı devir hakkında bilgi sahibi olduğumuz nadir tiplerden biridir. Asıl adı İncili Mustafa

Çavuş'tur. Osmanlı padişahlarından 1. Ahmet devrinde yaşamıştır. Padişahın yakını olması dolayısıyla gördüğü her şeyi alaya alma, gülünçleştirme yetkisine sahiptir. İncili Çavuş'un fıkralarında genellikle saray ve saray çevresini teşkil eden insanlar ve davranışları yer alır (Yıldırım, 2016: 65). İncili Çavuş, 1632 yılında vefat etmiştir. Mezarı İstanbul'dadır (Turan, 2008: 14).

Yavuz Sultan Selim: Yavuz Sultan Selim (1. Selim), 9. Osmanlı padişahı ve 88. İslam halifesi ve ilk Türk İslam halifesi unvanına sahiptir. Mekke ve Medine'nin Hizmetkârı olarak da anılır. Osmanlı Devleti'nin başına geçtikten sonra Padişahlığı döneminde Anadolu'da birlik sağlanmış; halifelik Mısır Memluklerine bağlı Abbasilerden Osmanlı Hanedanına geçmiştir. Ayrıca devrin en önemli iki ticaret yolu olan İpek ve Baharat Yolu'nu ele geçiren Yavuz Sultan Selim, bu sayede doğu ticaret yollarını tamamen kontrolü altına alarak büyük başarılar elde etmiştir (https://tr.wikipedia.org/wiki/I._Selim). Fıkır Fıkır Kaynamaz Mı adlı fıkra metni tamamıyla Sultan Selim ve İncili Çavuş etrafında şekillenmiştir. Bu yönüyle fıkra, tarihi bir kişi hakkında bilgi sağlanması için önemlidir.

4.6.3.3. Mizah (Gülmece)

Bir toplumun neye güldüğünü bilmek, o toplum hakkında farklı bilgileri de beraberinde getirmektedir. Fıkra kahramanı, masallardaki hikâyelerdeki kahramanlar gibi toplumun değerlerini, yasakları, yanlışla doğruyu ayırmayı, iyi ve kötü farkını, icraatları ile birlikte mizah unsuruyla bir potada karıştırarak sunmaktadır (Turan, 2008: 5). Türk fıkralarının konu bakımından en büyük ve en zengin grubunu toplumsal, ekonomik ve siyasi görüş ayrılıklarından doğan çatışmalar; aile, terbiye, hukuk, yardımlaşma ve beşeri kusurlarla ilgili meseleler teşkil eder. Bu fıkralardaki olumsuz tipler alay konusu olurlar (Yıldırım, 2016: 39). Dolayısıyla fıkralarda anlatılmak istenen apaçık anlatılmamakta, mizahın içine yerleştirilmektedir. Buradan yola çıkarak ise mizah unsurunun her an bulunabileceği fıkra türü, dil öğretim sürecine birçok yönden (eğitici, öğretici, eğlendirici vb.) katkı sağlayabilecektir.

4.6.4. Sosyal Âdet ve Gelenekler-Halk İnançları

4.6.4.1. Misafir olma ve ağırlama

Türk insanı için konuk ağırlama, yerine getirilmesi gereken bir insanlık görevidir. Bu görevi üstlenen evlerde mutluluk ve bereketin ortaya çıkacağına

inanılır ve misafir alan evler değerli, almayanlar ise değersiz kabul edilir (Özmen, 2020: 48). Geleneksel Türk misafirlik anlayışının geçmişi İslamiyet'in kabulünden çok daha eskiye dayanır. Türk halk kültüründe geleneksel misafirliği ve bununla birlikte kapıya gelenin geri çevrilmediğini anlatan en güzel deyimlerden bir tanesi “*Tanrı misafiri*” deyimidir (Altunbay, 2016: 360). Suyunun Suyu adlı fıkrada Nasreddin Hoca'nın kapısı her gün komşu köylerden tanımadığı insanlar tarafından çalınmaktadır. Hoca da onları geri çevirmemekte, her geleni içeriye buyur etmekte ve önüne yemek koymaktadır. Bu durum bizlere “*Tanrı misafiri*” deyiminin Türklerin nezdinde hayata geçirilişini örneklemektedir. Tanrı Misafiri adlı fıkrada ise misafirperverliği suistimal etmeye çalışan birini Bektaşî'nin camiye götürüp “*Buyurun, işte Tanrı'nın evi, güle güle otur; sana bildiği gibi ikram etsin*” (Yıldırım, 2016: 226) demesi dikkat çekicidir. Misafir ağırlamak ne kadar önemli ve hassas bir konuya misafir olmak da belli nezaket kuralları çerçevesinde gelişmesi beklenen bir konudur. Söz konusu nezaket kurallarından birisi de misafir olarak gidilen yere bir hediye götürmektir. Bu hediye ev eşyasından yiyeceğe kadar birçok şey olabilir. Fıkrada: “*Konuğun eli de boş değildir, Hoca'ya bir tavşan hediye eder*” (Sakaoğlu, 2020: 99) geçmektedir. Gelen konuk için özel yemekler hazırlanır, ikramlar sunulur. Konuk yatılı ise imkânlar dâhilinde ona özel bir oda tahsis edilir ve rahat etmesi için tüm alternatifler değerlendirilir. Konuğun İsteği adlı fıkrada Nasreddin Hoca'ya bir ahababı yatılı olarak gelmiştir: “*Konuk için yumuşak yatak serilip yorgunluğunun giderilmesi istenilir.*” (Sakaoğlu, 2020: 82). Bize De Uğrardı adlı fıkrada Nasreddin Hoca'nın hanımı sürekli misafir ağırlamaktadır ve gündüz oturmalarına davet edilmektedir. Türk kültüründe kadınların gündüz vakitlerinde sohbet ve eğlence amaçlı bir araya gelmeleri yaygın bir durumdur. Hatta bu toplanmaların süreklilik kazanması için herkes tarafından dönüşümlü olarak ev sahibine götürülen belli bir miktar para ya da altın belirlenir. Bu sayede bir yandan kadınlar arasında sosyal ilişkiler ivme kazanırken bir yandan da ekonomik anlamda toplu bir gelir elde edilir. Söz konusu fıkra ile Türk kültüründe çalışmayan kadınların günlerini nasıl geçirdikleri konusuna değinilebilir.

Özmen'in, (2020: 53) ifadesiyle Türk toplumunun hümaniter seviyesini gösteren konukseverlik, toplumda sosyal yaşamın parçası olmakla birlikte insani erdemlerin başında sayılmıştır. Hak katında olduğu kadar halk nezdinde de muteber bir sosyo-etik değer olan konuk ve konukseverliğe, ileri bir sosyal yardımlaşma ve

dayanışma anlayışıyla yaklaşmıştır. Biraz Da Biz Ölsek adlı fıkrada Nasreddin Hoca bir tanıdığı tarafından iftara davet edilmiştir: “*Bir tanıdığı, Hoca’yı birkaç arkadaşıyla birlikte iftara çağırır.*” (Sakaoğlu, 2020: 44). İftar davetleri Türk misafirperverliğinin bir göstergesidir. Dolayısıyla Türklerin bu özelliği önemli bir kültürel unsur niteliğindedir. İftara misafir davet etme âdeti Pilavla Görüşmek adlı fıkrada da yer alır: “*Akşehir’in zenginlerinden biri Hoca’yı iftara çağırır*” (Sakaoğlu, 2020: 91).

4.6.4.2. Dini ritüel ve uygulamalar

Ramazan Ayı/İftar/Top atma: Türk kültüründe Ramazan ayının dinî ve toplumsal açıdan ayrı bir önemi ve değeri vardır. Bu ay; paylaşımcılığa, bir araya gelmeye, kırılganlıkların son bulmasına ve daha birçok etmene vesile olmaktadır. İftarda misafir ağırlamak da söz konusu etmenlerin güzel bir örneğidir. Türkler İslamiyet’i kabul ettikten sonra yaşam tarzlarında da değişikliğe gitmiştir. Bu durum yeni bir dine dâhil olmanın kaçınılmaz bir sonucudur. İslamiyet’in şartlarından biri olan oruç tutmak da bunlardan biridir. Yılın belli bir döneminde 30 gün oruç tutulur ve bu ay Ramazan ayı olarak nitelendirilir: “*O yıl Ramazan ayı yazın ortasına rastlar.*” (Sakaoğlu, 2020: 44). Orucun açılma zamanı olan iftarın habercisi ise akşam ezanının yanında şehrin yüksek bir tepesinden top atma uygulamasıdır. Biraz Da Biz Ölsek adlı fıkrada bu uygulama açıkça dile getirilmiştir: “*Top atılınca iftarlar açılacak, yeme içme faslı başlayacaktır.*” (Sakaoğlu, 2020: 44). Bu uygulamanın dinî bir gereklilik olmadığını, Osmanlı Dönemi’nden günümüze gelen bir gelenek olduğunu belirtmek gerekir.

Osmanlı arşivinde bulunan evraklar doğrultusunda iftar topu geleneği hakkında bilgi sahibi oluyoruz. Evraklarda; iftar topu geleneğinin 1821 yılında Anadolu Hisarı’ndaki topun ateşlenmesiyle başladığı belirtiliyor (<https://www.yenisafak.com/ramazan/iftar-topu-gelenegi-nasil-cikti-2483683>).

Kurban Bayramı: Kurban Bayramı Türklerin İslamiyet’i kabul ettikten sonra dini bir gereklilikle yerine getirdikleri ibadettir. Kurban bayramı ve öncesinde birtakım hazırlıklar (kurbanlık hayvan ve bayram için yeni kıyafetler alma, bayram ziyaretleri gerçekleştirme vb.) söz konusudur. Bende De Boynuz Çıkar adlı fıkrada “*Kurban bayramının arife günü İncili Çavuş, evine bir kurbanlık koyun alabilmek için pazarda dolaşıyormuş*” (Turan, 2008: 131) denmektedir. Buradan yola çıkarak

kurbanlık almak için duruma özel pazarların kurulduğundan da söz etmek gerekir. Kurban kesme ibadeti her ne kadar dini bir uygulama olsa da Kurban bayramı etrafında şekillenen davranış ve kalıplar Türk kültürünün bir başka boyutunu tanımlayabilmek amacıyla önemlidir.

Cuma namazı: İslamiyet'in bir gerekliliği olan Cuma namazı, sadece erkekler tarafından Cuma günleri öğle vaktinde camilerde toplu olarak yerine getirilen bir ibadettir. Bu namaz bilgin bir hoca/imam tarafından kıldırılır. Ardından ise hoca tarafından vaaz verilir. Bu Eşekle Ancak Gidilir adlı fıkrada Nasreddin Hoca'dan bir Cuma günü komşu köydeki camide namaz kıldırması istenir: "*Hocam, bir Cuma günü bizim köye gelseniz de arkanızda namaz kılsak!*" (Sakaoğlu, 2020: 48). Hem kültürel hem dini bir nitelik taşıyan bu unsur ile Türklerin kutsal gününe, o güne özel yerine getirilen dinî ritüellere ve birçok uygulamaya değinilebilir. Nitekim Cuma günü için yapılan hayırlar, cami girişinde dağıtılan çeşitli yiyecekler kültüre özgü davranış kalıplarıdır

4.6.4.3. Halk hekimliği

Allah'ın İşine Karışmam adlı fıkrada bir çıbanın iyileştirilmesi için hamam böcekleriyle ilaç hazırlandığı görülür. Fıkrada söz konusu ilacın tarifi şu şekilde yer alır: "*Hemen birini hamama gönder. On tane hamam böceği getirt. Onları bir havanda güzelce dövüdür. Çıbanların üzerine sürdür*" (Yıldırım, 2016: 143).

4.6.4.4. Geçiş dönemleri ve buna bağlı pratikler

Evlilik

Kız isteme: Fıkır Fıkır Kaynamaz Mı adlı fıkrada kız isteme konusu geçmektedir. Fıkrada Celal Çelebi, kızını isteyen delikanlıya kızını vermek için birtakım şartlar öne sürmüştür: "*Bana güç bir teklifte bulundu. Kızımı ciddi bir aşkla seviyorsan sana veririm. Fakat bu gece akan dereye boğazına kadar girecek ve sabah gün doğana kadar kalacaksın dedi*" (Turan, 2008: 111). Günümüz evlilik öncesi kültüründe de bazı babalar tarafından kızını isteyene belirli şartlar dâhilinde verme durumu söz konusu olabilmektedir.

Ölüm

Defin aşamaları: Türkiye'de Örnek'in (2016: 295) de belirttiği gibi ölüyü gömme için yapılan hazırlıklar üç işlemten geçer: Yıkama, kefenleme ve cenaze

namazı. Her üç işlemin çevresinde dinsel olanların yanı sıra birçok geleneksel adet ve inanmalar da vardır.

Ölünün kefenlendikten sonra içine konularak taşındığı sandığa tabut denir. Tabut en çok çam ve kavaktan yapılır (Örnek, 2016: 300). İlk iki aşama yerine getirildikten sonra sıra cenaze namazının kılınmasına gelir. Bu evrede ölü genelde camilerin bahçesinde bulunan musalla taşına konur. Bir hoca/imamın önderliğinde belirli kurallarla ayakta olacak şekilde namaz kılınır. Ölü, mezarlığa götürülmeden önce son olarak imam tarafından orada bulunanlara “Merhumu/merhumeyi nasıl bilirdiniz?” sorusu üç defa yöneltilir. Orada bulunan cemaat ise “İyi bilirdik.” şeklinde cevap verirler. Bu sürecin tamamlanmasından sonra tabut, omuzlara alınarak mezarlığa doğru yol alınır. Onu Asıl Bana Sorun adlı fıkrada Nasreddin Hoca’nın hanımı ölmüştür ve onu defnetme süreci yukarıda açıklanan aşamalar dile getirilerek anlatılmıştır. Bu bağlamda her kültür için çeşitli ritüellere sahip olan geçiş dönemlerinden “ölüm” olgusunun Türk kültüründeki yeri bu fıkra ile akılda kalıcı şekilde işlenebilir.

4.6.4.5. Batıl inanç ve diğer halk inanmaları

Adak adama: Lafi Kuyruğundan Anlıyorsun adlı fıkrada türbeye gidilerek adak adamaya yönelik bilgiler yer almaktadır. Bu süreç içerisinde ise nasıl bir yol izlendiği “*Bektaşî, bir mum ve biraz yağ alıp türbeye götürerek şahinin huylu olmasını temenni ve niyaz etmiş*” (Yıldırım, 016: 175) sözleriyle açıklanır. Türbelerde gerçekleştirilen uygulamalar türbenin bulunduğu bölgeye ve yöreye göre değişiklik göstermektedir. Fıkra, mum ve yağ ile birtakım ritüelin gerçekleştirildiği görülmektedir.

4.6.5. Coğrafya ve Mekân

4.6.5.1. Şehir, kasaba, köy ve diğer yerleşim yerleri

Allah’ın İşine Karışmam adlı fıkrada Bursa şehri geçmektedir: “*Aradan bir müddet geçer. Baba Bursa’ya kadar bir seyahate çıkmak ister*” (Yıldırım, 2016: 143). Yine aynı fıkra metninde İstanbul’da bulunan Adalar’a yer verilir ve oraya gemiyle geçişten de bahsedilir: “*Gemi müsait bir rüzgarla hayırsız Adalar’ı geçer. Bozburun’a doğru yaklaşır*” (Yıldırım, 2016: 144). Fıkır Fıkır Kaynamaz Mı

fıkrasında Kütahya ili yer alır: “*Musahip kulunuz Kütahya’da iken böyle kaynatmış*” (Turan, 2008: 110).

4.6.5.2. Geleneksel ve kültürel mekânlar

Hamam: Hamamlar, Türk kültürünün geleneksel ve kültürel bağlamda değerlendirilebilen bir unsur olmakla birlikte hamam kültürü de kendi içinde birçok geleneksel kavramları barındırmaktadır. Bu kavramlar; peştamal, kese, takunya, göbek taşı, tellak, kurna vb. Belirtilen kavramlarla beraber Türk kültüründe hamama dair oluşmuş birtakım etkinlerin de varlığı söz konusudur.

Temelde temizlenme ve yıkanma mekânları olan hamamlar zaman içerisinde folklorik bir birikimin de meydana gelmesine sahne olmuştur. Hamamda kullanılan eşya ve maddi kültür ürünleri, hamamda icra edilen çeşitli tören ve eğlenceler, halk hekimliği uygulamaları, gelenek ve ritüeller, inanç ve inanışlar ile mani, atasözü, deyim, türkü, anlatı gibi sözlü kültür ürünleri söz konusu folklorik ürünlerdir. Bu bağlamda hamam yapıları somut kültürel mirasın yanı sıra somut olmayan kültürel mirasın da sergilendiği ve yaşatıldığı kültürel mekânlardır (Davulcu, 2020: 185). Dolayısıyla anlatılarda hamam ve ona bağlı unsurların yer alması somut olmayan kültürel miras kapsamında kültürümüze yabancı bireylere tanıtım amacıyla elverişlidir. Allah’ın İşine Karışmam adlı fıkrada “*Bektaşî babalarından biri bir gün hamama gider. Soyunup dökünerek içeri girer. Terlemek için göbek taşına yatar*” (Yıldırım, 2016: 142) denilerek hamama ve hamamlarda bulunan göbek taşı unsuruna yer verildiği görülür. Fıkır Fıkır Kaynamaz Mı adlı fıkrada ise “*Dereden çıkınca doğru hamama gidip yıkandım ve temizlendim*” (Turan, 2008: 111) ifadesiyle hamam unsuruna değinilir.

4.6.5.3. Dini ve kutsal mekânlar

Türbe: Lafı Kuyruğundan Anlıyorsun adlı fıkrada türbeye adak adamak için gidilmesi söz konusudur: “*Aman dedem, hayvanın yıldızı değişmiş. Yıldız değişince huy da değişir. Bir evliya türbesine adak adarsan iyileşir...*” (Yıldırım, 2016: 175). Bu bağlamda türbeler sadece ziyaret ve dua etme amacıyla değil adak adayıp medet umma amacıyla gidilen yerlerdir de aynı zamanda.

Kültürel unsurlar bağlamında incelenen fıkralar, tespit edilen unsurların yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılmasına yönelik analiz ve yorumlar

aşağıda verilmiştir. Tabloya göre sadece kültürel unsur tespit edilen ölçütlere yer verilmiş, aynı noktaya değinerek tekrar eden unsurlar ise bir kez daha açıklanmamıştır.

4.6.6. Fıkralar Yabancılara Türkçe Öğretiminde Neden Kullanılmalı?

1. Fıkralar, hedef dilin öğrenilmesi sürecinde kelime öğrenimini destekler.
2. Fıkraların sade ve akıcı bir dile sahip olması dil öğretiminde cümle yapılarının öğrenimini de destekler.
3. Fıkraların güldürürken düşündürme vasfının olması öğrencileri, hedef dilin sınırlarını zorlayarak yorum yapmaya ve çıkarımda bulunmaya teşvik eder.
4. Fıkraların mizahi bir yönünün olması eğlenceli bir eğitim ortamı oluşmasını sağlar.
5. Kısa anlatılar olması dolayısıyla birden fazla fıkra tek ders süresinde ele alınabilir.
6. Öğrencilere kendi kültürlerindeki -varsa- fıkra türüyle hedef kültürün fıkralarını kıyaslama imkânı verir. Böylelikle öğrencilerde kültürler arası farkındalık oluşturulur.
7. Fıkralar, dört temel dil becerileri için kullanılabilir standarttır.
8. Fıkraların hayatın içinden meydana gelmiş olmaları kültürü de güncel haliyle yansıtmaktadır. Dolayısıyla öğrenen için hedef kültüre vakıf olmak fıkralar sayesinde de gerçekleştirilebilir.
9. Fıkralarda kalıp sözlerin yoğun bir şekilde yer almasıyla, atasözü ve deyimlerin öğretimi de desteklenmiş olur.
10. Fıkraların kısa anlatılar olması, öğretim tekniklerinin (canlandırma, rol yapma vb.) kolaylıkla uygulanmasını sağlar.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmamızın ana unsuru olan “*yabancı dil öğretiminde kültür aktarımı*” çağımız dil öğretim anlayışında göz ardı edilmemesi gereken yaklaşımlardan biridir. Bu bağlamda yapılan araştırma ve incelemeler sonucunda yabancı dil öğretiminde salt gramer yapısının öğretilmesinin kesinlikle yeterli olmayacağı sonucuna ulaşılmıştır. Dil ile kültür kavramlarının birbiri ile olan ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda söz konusu ikilinin birbirinden ayrı sahalarda ele alınmasının mevcut konu için ciddi bir eksiklik arz edeceği kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla yabancı dil öğretimi sürecinde dil bilgisi ile birlikte hedef dile ait kültürün de tanıtılması ve yabancı bireylerde bu noktada farkındalık yaratılması zaruri bir hal almaktadır. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kültürün de dil ile birlikte ders sürecine dâhil edilmesinin kabulü ile Türk kültürünü birçok yönüyle sembolize edebilecek olan Türk halk sözlü anlatılarını temel almanın getirileri üzerine yaptığımız çalışmada şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Türk halk edebiyatı sözlü anlatılarından halk hikâyesi, masal, destan, efsane ve fıkra metinleri kültürel unsurlar bağlamında incelenmiş ve verilen tüm türlerde en az iki kültürel unsur kategorisine rastlanmıştır.

Romana geçiş türü olarak da nitelendirilen halk hikâyeleri, diğer türlere göre çok daha fazla kültürel unsur içermektedir. Bunun nedeni kuvvetle muhtemel halk hikâyelerinin diğer türlere göre ayrıntılı işlenmesi ve gerçek hayattan esinlenilmesidir. Böylelikle Türk halkının günlük yaşamından insani ilişkilerine, eğlence anlayışlarından geçiş dönemi uygulamalarına kadar kültürü ihtiva eden birçok unsura temas edilmiş olur. İncelenen 11 halk hikâyesi metninde *Günlük Yaşam* kategorisine dâhil olan unsurlara 10, *Kişiler Arası İlişkiler* ve *Değerler, İnanışlar ve Tutumlar* kategorisine dâhil olan unsurlara 11, *Sosyal Adet ve Gelenekler-Halk İnançları* kategorisine dâhil olan unsurlara 9, *Coğrafya ve Mekân* kategorisine dâhil olan unsurlara 8 hikâyede rastlanmıştır.

İncelenen türler arasında destanın genel itibariyle güncel Türk kültürünü yansıtmadığı görülmüştür. Fakat bu noktada değişerek gelişen kültürel kodların çıkış noktalarının, kaynağının bilinerek çağdaş kodlarla ilişkilendirilmesi sağlanabilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, destanların Türk kültürünü yansıtmadığı gibi yanlış bir algıya düşmemektir. Yabancı dil öğretiminde aktarılabilecek olan kültürel öğelerin çağa uygun olması, yabancı bireyler için pragmatik olması beklenir. Destanların eksik kaldığı yön buradadır. Destanlar özellikleri itibariyle geçmiş kültürü yansıtmakta ve içerdiği kültürel unsurlardan büyük çoğunluğu günümüzde yerini başka bir unsura bırakmış halde ya da varlığını geride bırakmış durumdadır. Örneğin; Türkler geçmişte geçimlerinin büyük bölümünü avcılık ile sağlamaktaydılar. Bu nedenle konuları itibariyle özellikle destanlarda av ve avcılıkla ilgili çok fazla ibareye rastlanmaktadır. Bu noktada ders sürecinde destan metinlerinin ele alınması uygun değildir gibi bir sonuca varmak doğru olmayacaktır. Nitekim av ve avcılık birtakım değişikliklere uğrasa da günümüzde toplumumuz açısından önemini korumaktadır. Geçmiş ile şimdi arasında bağ kurarak kültürel açıklamaya gitmek doğaldır ki daha etkili bir yöntem olacaktır. Tespit edilip yapılan yorumlarda da söz konusu bağ kurmaya dikkat edilmiş ve bazı noktalarda ders sürecinde kullanılması yönünde de açıklamaya gidilmiştir. İncelenen 4 destan metninde *Günlük Yaşam*, *Kişiler Arası İlişkiler* ve *Değerler*, *İnanışlar* ve *Tutumlar*, *Sosyal Adet* ve *Gelenekler-Halk İnançları* kategorisine dâhil olan unsurlara tüm metinlerde rastlanırken *Coğrafya* ve *Mekân* kategorisine dâhil olan unsurlara 2 destanda rastlanmıştır.

Masallar, nitelikleri dolayısıyla fantastik öğeler bakımından zengin bir türdür. Fakat masalların bu özelliği Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi hususunda dezavantaj değil aksine dersi ilgi çekici hale getirmek adına avantajlı bir durumdur. Bunun yanı sıra odak noktamız olan kültürel unsurların varlığı söz konusu olduğunda ise masallarda Türk kültürüne ait birçok unsura rastlanmıştır. İncelenen 10 masal metninde *Günlük Yaşam* kategorisine dâhil olan unsurlara 5, *Kişiler Arası İlişkiler* kategorisine dâhil olan unsurlara 5, *Değerler*, *İnanışlar* ve *Tutumlar* kategorisine dâhil olan unsurlara 7, *Sosyal Adet* ve *Gelenekler-Halk İnançları* kategorisine dâhil olan unsurlara 10, *Coğrafya* ve *Mekân* kategorisine dâhil olan unsurlara 5 masalda rastlanmıştır. Bu noktada masalların tümünde *Sosyal Adet* ve *Gelenekler-Halk İnançları* alt unsurlarının olduğu görülür.

Efsanelerde inandırıcılık vasfının ön planda olması ve çoğunlukla kısa yapıda olmaları dil öğretim sürecinde ders materyali olarak kullanılmalarda kolaylık sağlamaktadır. Yaşandığına inanılan olayları içerdiği için ise gerçek hayattan izler taşımaktadır. Dolayısıyla yabancılara Türkçe öğretiminde kültürel aktarım bağlamında efsanelerde birçok kültürel ögenin yer aldığı görülmüştür. İncelenen 13 efsane metninde *Günlük Yaşam* kategorisine dâhil olan unsurlara 6, *Kişiler Arası İlişkiler* kategorisine dâhil olan unsurlara 11, *Değerler İnanışlar ve Tutumlar* kategorisine dâhil olan unsurlara 8, *Sosyal Adet ve Gelenekler-Halk İnançları ve Coğrafya ve Mekân* kategorisine dâhil olan unsurlara 13 efsanede rastlanmıştır. Özellikle coğrafi ve mekânsal unsurların efsanelerin tümünde görülmesi, şehir ve yer belgesellerinin yabancı dil öğretiminde kullanılmasına yönelik büyük katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Fıkralar, mizahi yönüyle diğer türlerden ayrılmakta ve fıkra metnlerinin etkinlik anlamında oldukça işlevsel bir tür olma özelliği bulunmaktadır. Kültürel aktarım hususunda ise incelenen 15 fıkra metninde *Günlük Yaşam* kategorisine dâhil olan unsurlara 5, *Kişiler Arası İlişkiler* kategorisine dâhil olan unsurlara 8, *Değerler İnanışlar ve Tutumlar* kategorisine dâhil olan unsurlara 15, *Sosyal Adet ve Gelenekler-Halk İnançları* kategorisine dâhil olan unsurlara 12, *Coğrafya ve Mekân* kategorisine dâhil olan unsurlara 3 fıkroda rastlanmıştır.

Araştırmaya dâhil edilen tüm Türk halk edebiyatı nesir türlerinde, yabancı dil öğretimi için aktarılması uygun kültürel öğelere rastlanabildiği görülmüştür. Kültürel aktarımın sağlanabilmesi noktasında Türk kültürünün en arı haliyle yer alabildiği sözlü gelenek anlatılarının yabancı dil öğretim sürecine dâhil edilmesi gerekmektedir. Söz konusu anlatıların sürece dâhil edilmesiyle sadece dil bilgisi ve kelime öğretimine destek verilmiş olmayacak, kültürel aktarım sağlanarak Türk kültürü de tanıtılmış olacaktır. Bununla birlikte Türk kültürü diğer milletler tarafından haberdar olma ve daha yakından tanınma niteliği kazanacaktır.

Sonuç olarak, ders ortamında salt dilsel kuralların ele alınması ile eksik bir dil öğretiminin gerçekleşeceği aşikârdır. Türk halk anlatılarının kullanılmasıyla kültürel öğelerin gerektiği biçimde ders ortamına aktarılabilmesi sonucu, hem öğreten hem öğrenen açısından olumlu bir süreç gerçekleşecektir. Öğrenci, yeni haberdar olduğu bir kültürü farklı öğretim teknikleriyle öğrenirken hedef dili kullanabileceği alanları

da keşfedecektir. Gramer kurallarıyla boğuştuğu ders sürecini, kültürel unsurların desteğiyle nerede nasıl uygulayabileceğini bilecektir. Bu da öğrencide bir özgüven yaratacak ve öğrenme aşamasında olduğu dile karşı önyargılarını azaltacaktır. Kültürel aktarımın öğrenci ve dil öğretim sürecine katkılarının yanı sıra hedef dil ve hedef kültürün de bazı noktalarda olumlu etkilenmesi söz konusudur. Bu bağlamda öğrenci, hedef kültür hakkında öğrendiklerini kendi kültürüyle kıyas edecek ve Türk kültürüne has unsurlar başka coğrafyalarda da anılacaktır.

Sözlü geleneğe ait anlatılarımızdan yabancılara Türkçe öğretiminde kültürel aktarım bağlamında yararlanılabilmesi için:

1. Belirlenen sözlü anlatı metinleri, etkinlik yapılacak hedef kitlenin mevcut dil seviyesine göre düzenlenerek toplu halde basılıp dil öğretmenlerinin kullanımına sunulabilir. Bu sayede halk anlatılarımızın göz ardı edilmemesi için alan uzmanları teşvik edilmiş olur.

2. Halk anlatılarımız üzerine etkinlik içerikli ders materyalleri hazırlanabilir. Bu materyaller hazırlanırken ise özellikle kültürel öğeler ön plana çıkarılabilir. Anlatılarımızda yer alan kültürel unsurlar, çizim ve görsellerle desteklenerek kalıcılık sağlanabilir.

3. Halk anlatılarının kültürel aktarım boyutu hakkında Türkçe öğretmenlerine seminerler verilebilir.

4. Yabancılara Türkçe öğretimi temelli süreli yayınlar çıkarılarak eğitimcilerin erişimi sağlanabilir. Söz konusu yayınlarda kültürel aktarım odaklı, Türk halk anlatıları görsellerle desteklenerek seviye ve yaşa uygun olarak yer alabilir. Aynı zamanda işin içinde olan dil öğretmenlerinin de yayınların işleyişine katkı sağlamaları için imkân tanınabilir. Bu sayede yayınlar farklı bakış açıları ve fikirlerle desteklenerek gelişebilir.

5. Hedef kitlenin yetişkinlerden ziyade çocuklardan oluştuğu bir dil öğretim gurubu için çocukların yaş ve seviyeleri gözetilerek resimli kitaplar hazırlanabilir. Türk halk anlatıları bu noktada amaca uygun ve oldukça elverişlidir.

6. Türkiye’de önceki yıllarda Türkçe öğretimi konusunda hedef kitle daha heterojen bir yapıdayken birtakım siyasi sebeplerin neticesinde Suriye bölgesinden

birçok sığınmacı ülkeye giriş yapmış ve söz konusu hedef kitle, üniversite öğrencileri haricinde eskiye nazaran daha homojen bir hal almaya başlamıştır. Türkçe öğretimi için oluşturulan projelere yönelik olarak okul ve sınıflarda Suriyeli öğrenci nüfusu artmıştır. Şu anki mevcut durumda ise ülkede milyonlarca Arap uyruklu sığınmacıların varlığı söz konusudur. Bu durum Türkçenin öğretilmesini de gerekli kılmaktadır. İslami ortaklığa dayalı Türk kültürü ile Arap kültürü arasında benzerliklerin olması göz önünde bulundurularak bilhassa “*dinleme ve konuşma*” becerilerine yönelik etkinliklerde söz konusu benzerliklerden faydalanılabilir. Bunun için Türkçe öğretiminde Suriyeli öğrencilerin bulunduğu ders ortamlarında, ortak kültürden hareketle halk anlatıları dinleme metni olarak seçilebilir. Her öğrenciye bir kulaklık temin edilerek dinleme ortamı sağlanabilir ve dinleme sonunda kültürlerarası etkileşim odaklı etkinliklere yer verilebilir. Nitekim birbirinden tamamen farklı iki ayrı aileye mensup Türkçe ve Arapça için gramer odaklı dil eğitimi, süreci yavaşlatacak ve anlamanın temelini teşkil eden dinleme becerisini geri plana itecektir.

KAYNAKÇA

- Abalı, İ. (2019). “Yörük Fıkralarında Eski Türk İnaniş ve Geleneklerinin İzleri”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. (34), s. 147-158.
- Acar, H. (2019). “Türk Kültür ve Devlet Geleneğinde Kadın”. *İnsan ve İnsan*, 6 (21), s. 395-411.
- Ada S. ve Şahenk S. S. (2010). “Avrupa Dil Portfolyosu ve Türkiye’de Yabancı Dil Eğitimi”. *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt 18, S. 1-2, s. 63-88.
- Akın, B. (2020). “Kopuzdan Telli Kur’an’a Türklerde Kutsal Sazın Kültürel Serüveni”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 20 (1), s. 135-162.
- Akkaya, A. (2013). “Yabancılarla Türkçe Öğretimi Kapsamında Fıkralar: Nasreddin Hoca Fıkraları”. *Millî Folklor*, Yıl 25, S. 100, s. 171-181.
- Akkuş, E. (2018). *Ordu Efsaneleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ordu.
- Aksan, D. (2001). *Türkçenin Gücü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2006). *Anlambilim*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Akyıldız, E. C. (2017). “Söylencelerde ve Masallarda Elma Sembolü”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), s. 1043-1060.
- Al Türk, G. (2018). “Kitābu Bulğatu’l-Muštāk fī Luğati’t-Türk ve’l-Kıfçāk Sözlüğünün İçeriği ve Eserdeki Alıntı Kelimeler”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7 (3), s. 1444-1455.
- Aldemir, Ü. (2019). “Nüshaları Işığında Kitābu’l-İdrāk Li-Lisāni’l-Etrāk”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, S. 67, s. 65-86.
- Alpar, M. (2013). “Yabancı Dil Öğretiminde Kültürel Unsurların Önemi”. *The Journal of Language and Linguistic Studies*, 9(1), s. 95-106.
- Alptekin, A. (2012). “Türk Masal ve Halk Hikâyelerinde İki Taş: Binek Taşı, Şamşırak Taşı”. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (33), s. 35-48.
- Alptekin, A. B. (2021). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alptekin, M. (2017). “Türk Kültüründe Yemin unsuru Olarak At”. *Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 4, S.14, s. 304-313.
- Altun, Z. (2019). “Türk Kültüründe “Kurt Kavramı” Üzerine Bir İnceleme”. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (22), s. 91-108.
- Altunbay, M. (2016). “Temel Bir Değer Olarak Dede Korkut’ta Misafirperverlik ve İzzeti İkrām”. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, S. 56, s. 359-371.
- Arı, B. (2015). “Âşık Şiirinde Toplumsal Eleştiri / Social Critism in Minstrel Poetry”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 (32), s. 262-284.

- Arslan, A. ve Coşkun A. (2012). “Avrupa Dilleri Ortak Çerçeve Programı: Türkiye ve Dünyada Neler Oluyor?”. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.12, 20. Yıl, Özel Sayı, s. 1-19.
- Arslan, M. (2012). “Tarihi Süreçte Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi-Öğrenimi Çalışmaları”. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi / KSU Journal of Social Sciences*, 9(2) s. 167-188.
- Arvas, A. (2019). “Türk Destanlarında “Ant İçme” Ritüeli Üzerine Bazı Tespitler”. *Folklor/Edebiyat*, Cilt: 25, S. 100, s. 997-1009.
- Asilioglu, B. (2008). “The Educational Value of Nasreddin Hodja’s Anecdotes”. *Children’s Literature in Education*, S. 39, s. 1-8.
- Atasoy, M. (2013). “Ülkemizde Müzik Eğitimi Anabilim Dallarında Geleneksel Nefesli Çalgılarımızdan Kaval’ın Yeri ve Önemi”. *Erciyes İletişim Dergisi*, 3 (2), s. 88-98.
- Atık Gürbüz, İ. (2019). “Osmanlı Dönemi Metinlerinde Ekmek ve Ekmekle İlgili Anlam Çerçeveleri”. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 3 (4), s. 348-376.
- Atlı, A. (2011). “Kastamonu Masallarında İnanç ve Adetler”. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), s. 390-406.
- Ayaz, B. ve Günaydın, A. (2019). “Zonguldak Yöresi Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri Etrafında Oluşan İnanış ve Uygulamalar Üzerine Bir Değerlendirme”. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, s. 134-148.
- Aydın, İ. (2020). “Türk Efsanelerinde Yiyecek Ve İçecekler”. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, s. 61-84.
- Aydoğan, M. (2006). *Batı ve Doğu Uygarlıkları Antik Çağdan Küreselleşmeye Yönetim Gelenekleri ve Türkler*. İzmir: Umay Yayınları.
- Ayhan, M. S. ve Arslan, M. (2014). “Edebî Metin olarak Masalların Yabancılarla Türkçe Öğretiminde Dilsel ve Kişisel Becerilerin Gelişimine Etkisi”. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 7, S. 2, s. 543-559.
- Aykaç, N. (2015). “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Genel Tarihçesi ve Bu Alanda Kullanılan Yöntemler”. *Turkish Studies*, 10/3, s. 161-174.
- Babayiğit, Ö. (2017). “Sınıf Öğretmenlerinin Türkçe Derslerinde Kültürel Öğeleri Kullanma Durumlarının İncelenmesi”. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5 (4), s. 627-648.
- Bakırcı, N. (2006). *Niğde Masalları*. Niğde: Yüksek Öğretim Vakfı Yayınları.
- Baki, Y. ve Karakuş, N. (2014). “Fıkra Türünün Eğitimdeki Yeri ve Türkçe Ders Kitaplarındaki Kullanılabilirliği”. *Tarih Okulu Dergisi*, XVII: 785-812.
- Balcı, N. (2012). “Türk Halı Sanatında Mitolojik Kaynaklı Bazı Motifler”. *Arış Dergisi*, S. 8, s. 38-51.
- Bali, A. (2017). “Gaziantep Yöresi Doğum Geleneklerinde Anne ve Çocuk Sağaltımı”. *Turkish Studies*, Volume 12/5, s. 85-110.
- Barın, E. (2004). “Yabancılarla Türkçe Öğretiminde İlkeler. Türkiyat Araştırmaları”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*, 1, s. 19-30.

- Barın, E. (2008). “Yabancılar Türkçe Öğretiminde Nasreddin Hoca Fıkralarının Yeri”. *Türk Yurdu Dergisi*, (255), s. 61-63.
- Barın, E. (2010). “Yabancılar Türkçe Öğretimi Amacıyla Yazılan “Ecnebilere Mahsus” Elifbâ Kitabı Üzerine”. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (27), s. 121-136.
- Bars, M. B. (2014). “Şor Kahramanlık Destanlarında Geçiş Dönemleri: Doğum-Evlenme-Ölüm”. *Turkish Studies*, S. 9/5, s. 353-370.
- Baş, B. (2012). “Türk Masallarının Söz Varlığı Üzerine Bir Değerlendirme”. *Milli Folklor Dergisi*, Yıl: 24, S. 93, s. 125-134.
- Başaran, U. (2012). “Âşık İsmetî İle Kapı Güzeli Hikâyesi Bağlamında Türk Halk Hikâyelerinin Değişim ve Dönüşüm Dinamikleri”. *Turkish Studies*, S. 7/3, s. 573-581.
- Batur, Z., Alevli, O. ve Kuru, H. (2013). “Kültürel Bir Miras Olarak Divânü Lûgati’t-Türk’ta Dil ve Kültür Öğretimi Materyalleri”. *The Journal Of Academic Social Science Studies*, Cilt:6. Sayı:1. 403-423.
- Baykara, T. (2000). “Türklerde Şenlikler, Kutlamalar, Toylar ve Eğlenceler”. *Erdem*, 12 (36) , s. 867-898.
- Baykara, T. (2009). *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Bayraktar, F. B. (2015). *Yabancılar Türkçe Öğretiminde Faydalanılan Kitapların Kültürel Unsurların Aktarımı Açısından Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara.
- Benhür, M. H. (2002). *Türkçenin Yabancılar Öğretiminde Tartışılmayan Kavramlar* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Berber, O. (2009). “Türk Kültüründe Eğlence Ve Birlik Unsuru Olarak Düşünler”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10), s. 1-11.
- Biçer, N. (2017). *Türkçe Öğretimi Tarihi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Bilgin, A. A. (2005). Muhâkemetü'l-Lugateyn, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 30.
- Bolat, N. (2017). “Keloğlan Kimliğinde Türk Masalları Anlatısı: Propp Yönteminde Türk Masalları”. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 6, S. 3, s. 201-226.
- Boratav, P. N. (1982). *Folklor ve Edebiyat 1*. Ankara: Adam Yayınları.
- Boratav, P. N. (1995). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, P. N. (2009). *Az Gittik Uz Gittik*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Boylu, E. ve Başar, U. (2016). “Türkçe Öğretim Merkezlerinin Güncel Durumu ve Standartlaştırılması Üzerine”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 4, S. 24, s. 309-324.
- Bozavlı E. (2013). “Erken Yaşta Yabancı Dil Öğretiminin Tarihsel Süreci ve Amaçları”. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt 21, Sayı 4, s. 1561 – 1574.
- Bozkurt, N. (1993). “Çadır”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8, s. 158-162.

- Bulduk, S. ve Süren, T. (2007). "Türk Mutfak Kültüründe Kahve". 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*. Ankara: Kongre Kitabı, s. 299-309.
- Bulut, S. (2017). "Asya Coğrafyasının Büyük Edibi Ali Şîr Nevâî'nin Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türk Dili'ne Katkıları". *Asya Studies*, 1 (1) , s. 23-41.
- Candan, E. (2011). *Türklerin Kültür Kökenleri*. İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları.
- Cansız, İ. (1999). "Dede Korkut Hikâyelerine Göre Türklerde Tören Geleneği ve Tören Çeşitleri". *BİLİG Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 55-64.
- Cevizci, A. (1996). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Ekin Yayınları.
- Ceyhun Sezgin, A. ve Durmaz, P. (2019). "Osmanlı Mutfak Kültüründe Şerbetlerin Yeri ve Tüketimi". *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7 (2), s. 1499-1518.
- Ceyhun Sezgin, A. ve Onur, M. (2017). "Kültür Mirası Düğün Yemekleri'nin Gastronomi Turizmi Açısından İncelenmesi: Erzincan İli Örneği". *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE)*, ÖS-IV, s. 203-214.
- Coşkun, N. (2017). "Kültürel Bir Olgu Olarak Nakış ve Türk Resim Sanatındaki Yansımaları". *Art-e Sanat Dergisi*, 10 (19), s. 203-215.
- Çağatay, S. (1978). *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*. Ankara: AÜ DTCF Yayınları.
- Çakır, R. (2020). "Türkmen-Türk Düğün Törenlerinde Söylenen Alkış-Dileklerin Kullanım Yerleri". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 20 (2), s. 467-490.
- Çalışır, G., Türkal, İ., Türten, B., Kütükoğlu, E. ve Özarslan, C. (2019). "Çay İçme Kültürünün Kişilerarası İletişime Katkısı". *Mavi Atlas*, 7(2), s. 54-87.
- Çangal, Ö. (2012). "Yabancılarla Türkçe Öğretiminde Kültür Taşıyıcısı Olarak Türküler". *Türkçe Araştırmaları Akademik Öğrenci Dergisi/Academic Student Journal Of Turkish Researches*, (2), s. 9-19.
- Çelik, H. (2018). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kültürel İhtiyaç Analizi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı, Ankara.
- Çetin, İ. (2020). *Türk Halk Hikâyeciliği Türkiye Sahası*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Çetindağ Süme, G. (2015). "Halk Anlatılarında "Olağanüstü Biçimde Hamile Kalma" Motifi Üzerine Bir Değerlendirme". *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 6 (20), s. 135-151.
- Çevirme, H. ve Hatunoğlu, A. (2004). "Kurnaz Köylü Masalında İletişim Çatışmaları". *Milli Folklor Dergisi*, C. 16, S. 62, s. 35-39.
- Çıblak, N. (2004). "Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar". *TÜBAR-XV*, s. 103-125.
- Çıblak, N. (2008). "Teknoloji Çağında Kültürel Miras Olan Masalların Korunması". *TÜBAR-XXIII/Bahar*, s. 39-50.
- Çınar, A. A. (2020). "Alevilerde Hızır Kültü Ve Ritüelleri". *Milli Folklor*, Yıl 32, C. 16, S. 126, s. 63-74.
- Çobanoğlu, Ö. (2015). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Çobanoğlu, Ö. ve Çobanoğlu, S. (2015). “Türkiye Türk Halk Kültüründe Konuşmalık Türler Bağlamında Sözel Nasihatler, Dua ve Beddualar”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 4(7), 1-32.
- Çobanoğlu, Ö. (2020). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Dağlı, A. (2020). “Beddualarda Ölüm, Kabir Ve Kıyamet Korkuları”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9 (3), s. 1067-1088.
- Dağlı, F. (2013). *Türk Halk Anlatılarında Halk Hekimliği Üzerine Bir Araştırma* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Balıkesir.
- Davulcu, M. (2020). “Antalya-Elmalı’da Hamam Kültürü ve “Teke Bey Hamamı” Hakkında Bir İnceleme”. *Folklor Akademi Dergisi*. S. 3 (1), s. 185-210.
- Dedebaşı, H. (2007). *Nasreddin Hoca Fıkralarının Eğitim Yönünden Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Demir, A. ve Açık F. (2011). “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kültürlerarası Yaklaşım ve Seçilecek Metinlerde Bulunması Gereken Özellikler”. *TÜBAR-XXX*, C. 16, S. 30, s. 51-72.
- Demir, A. (2010). *Yabancılar Türkiye Türkçesi Öğretiminde Kültürlerarası Yaklaşımdan Hareketle Metinlerin İncelenmesinde Dikkat Edilecek Noktalar* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Demiral, S. ve Kaya, M. (2015), “Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri: Fransızca Öğretimi Çerçevesinde Bir İnceleme”. *Turkish Studies*, 10/3, s. 331-342.
- Demirbilek, S. (2020). “Uygur Harfli Oğuz Kağan Destanı ile Orhon Yazıtlarında Bozkır Kültürüne Ait Unsurlar”. *Millî Folklor*, Yıl 32, C. 16, S. 125, s. 60-70.
- Demirel, H. (2015). *Türk Destanlarının Ana Unsurları*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Demirel, Ö. (2021). *Yabancı Dil Öğretimi, Dil Pasaportu- Dil Dosyası- Dil Biyografisi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Demirgöl, F. (2018). “Çadırdan Saraya Türk Mutfağı, Uluslararası Türk Dünyası”. *Turizm Araştırmaları Dergisi*, C. 3, No:1, s.105-125.
- Deniz, K. ve Uysal B. (2010). “Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Metni ve Yurt Dışındaki Türk Çocukları İçin Türkçe ve Türk Kültürü Öğretim Programı”. *TÜBAR-XXVII*, s. 239-261.
- Deniz, B. (2010). “Anadolu-Türk Halı Sanatının Serüveni-I”. *Sanat Dergisi*, 0 (7) , s. 24-46.
- Dervişoğlu, M. (2016). *Edirne Efsaneleri* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Edirne.
- Develi, H. (2002). *Kitâbü’l-İdrâk*, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 26.
- Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi (AOÖÇ), (2013). 2. Baskı, Almanya: telc GmbH.
- Doğan, C. ve Doğan S. (2011). “Yabancı Dil Öğretiminde Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi ve Çağdaş Yabancı Dil Öğretiminde Vazgeçilemezlik Nedenleri”. *1st*

- International Conference on Foreign Language Teaching and Applied Linguistics*, 5, s. 7256-261.
- Doğan, A. (2008). “Lise Öğrencilerinin İngilizce Öğrenimlerini Etkileyen Yabancı Dil Kaygısı”. *Dil Dergisi*, (139) , s. 48-6.
- Doğan, C. (2012). *Sistemantik Yabancı Dil Öğretim Yaklaşımı ve Yöntemleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Doğan, Y. (2016). “Ebû Hayyân el-Endelüsî’nin Kitâbu’l-İdrâk li-lisâni’l-Etrâk Adlı Eserinin Dilbilim Açısından İncelenmesi”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 20 (2) , s. 329-348.
- Doğru, M. ve Kaplan H. (2017). “Yabancılar Türkçe Öğretiminde Türk Halkbilimi ve Türk Halk Edebiyatı Unsurlarının Kullanımı: İstanbul Türkçe Öğretim Seti Örneği, Tarihin Peşinde”. *Uluslararası Tarih Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 17 Sayfa: 227-240.
- Döğüş, S. (2015). “Anadolu’da Hızır-İlyas Kültü ve Hıdrellez Geleneği”. *Türk kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, s. 77-100.
- Duman, M. (2012). “Bozkurttan Hızır’a Türk Halk Anlatımlarında Kılavuz”. *Millî Folklor Dergisi*, Yıl 24, S. 96, s. 190-201.
- Duran, H. (2018). “Türk Kadınına Tarihî Açidan Bakmak”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22 (2) , 411-431.
- Durbilmez, B. (2017). *Gelenekli Türk Anlatıları*. 2. Basım, İstanbul: Ötüken Yayıncılık.
- Durmuş, M. (2013). *Yabancılar Türkçe Öğretimi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Durmuş, M. ve Okur, A. (2013). *Yabancılar Türkçe Öğretimi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ekici, P. (2016). “Türk Kültüründe “Al” Renk”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16 (2), s. 103-107.
- Er, K. O. (2006). “Yabancı Dil Öğretim Programlarında Kültürün Etkileri”. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. 39, S. 1, s. 1-14.
- Er, O. (2015). “El-Kavânînü’l-Külliyye Li-Zabtî’l-Lügati’t-Türkiyye’de Yer Alan Kültürel Öğelerin Değerlendirilmesi”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (Teke) Dergisi*, 4 (1) , s. 294-304.
- Erarslan, M. (2013). “Sinema Öldürüyor Televizyon Diriltiyor: Türk Sinemasının ve TV Dizilerinin Ağalık Sistemini ve Ağayı Tanımlama Biçim”. *Selçuk İletişim*, 4 (4) , s. 17-27.
- Ercilasun, A. B. (2012). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eren, M. (2017). “Anadolu Sahası Türk Masallarında Dua Motifi”. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, S. 58, s. 355-375.
- Ergin, M. (1997). *Dede Korkut Kitabı*. C. I, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Ergin, M. (2000). *Üniversiteler İçin Türk Dili*. İstanbul: Bayrak Basım.
- Erişek, Ö. ve Yücel, F. (2002). “Dil Öğretiminde Yazınsal Metinlerin Yeri”. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 3, S. 2, s. 63-76.

- Erişkon, B. (1996). *Yabancı Dil Olarak Almanca Ders Kitaplarında Ülke Bilgisi ve Kültür Aktarımı* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erkan, M. (1999), İbn Mühenna, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 20.
- Erol Çalışkan, S. ve Oral, Ş. (2016). “Safranbolu’da Evlilik Adetleri”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9, S. 43, s.227-240.
- Fişekçioğlu A. (2019). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi Ölçütlerine Göre Türk Kültürü Tanımlayıcılarının Oluşturulması: B1 Dil Düzeyi Model Önerisi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Türkçe Eğitimi Bilim Dalı, Çanakkale.
- Genç, İ. (2008). *Edebiyat Bilimi*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- Göçer, A. (2012). “Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine”. *Türk Dili Dergisi*, 729, s. 50-57.
- Göçer, A. ve Moğul S. (2011). “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi İle İlgili Çalışmalara Genel Bir Bakış”. *Turkish Studies*, 6(3), s. 797-810.
- Göde, H. A. (2010a). *Isparta Efsaneleri*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Göde, H. A. (2010b). *Yalvaç Masalları*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Göde, H. A. (2017). “Kültür Endüstrisine Örnek Olarak Isparta/Yalvaç Ekmek Kültürü ve Dünden Bugüne Mahalle Fırıncılığı”. *Folklor/Edebiyat*, C. 23, S. 91, s. 197-210.
- Göde, H. A. ve Türkan, H. K. (2013). “Yabancı Uyruklu Öğrencilere Türkçe Öğretiminde Milli Kültürümüzü Oluşturan Halkbilimi (Folklor) Unsurlarından Yararlanma”. *Uluslararası Dil ve Edebiyat Çalışmaları Konferansı “Balkanlarda Türkçe” Hena E Plote “Beder” Üniversitesi*, s. 162-169.
- Gökberk, M. (1997). *Değişen Dünya Değişen Dil*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gökdağ, B. A. ve Üçüncü, K. (2015). *Başlangıcından Günümüze Türk Destanları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gökdemir, G. (2003). “Türk Mitolojisinde ‘Yemin-ANT’ Müessesesi”. *Milli Folklor*, Yıl: 15, S. 59, s. 60-72.
- Gökşen, C. (2017). Türk Halk Edebiyatında Fıkra Türü. K. Öncül ve S. Çek (Ed.), *Türk Fıkra Kültürü Tanım, Tahlil, Yöntem* içinde (9-29). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Göküş, Ü. (2016). “Yabancı Dil Öğretimi”. *Artuklu Akademi*, 3 (1) , s. 191-197.
- Güleç, İ. ve Ömeroğlu, E. (2020). *Yabancılar Türkçe Öğretiminde Kültür Etkileşimi*. Ankara: Nobel Yayın.
- Gülensoy, T. (1994). “Türklerde ‘Ad Verme Geleneği’ ve ‘Hektor’”. *Milli Folklor Dergisi*, S. 22, s. 5-7.
- Güler, G. (2005). Avrupa Konseyi Ortak Dil Kriterleri Çerçeve Programı ve Türkiye’de Yabancı Dil Öğretim Süreçleri, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 6, S. 1, s. 89-106.
- Gümüşçü, O. (2019). “Yaylak ve Kışlak”. *İslam Ansiklopedisi*, C. 2, s. 669-670.

- Gün, M. (2015). “Yabancılarla Türkçe Öğretimi Veren Elemanların Adıyaman İli Çadır Kent Bölgesinde Türkçe Öğrenen Suriyeli Araplara Türk Kültürü Aktarımına İlişkin Görüşleri”. *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences*, C. 5, s. 119-138.
- Günay, U. (1992). “Masal”, *Türk Dünyası El Kitabı*. C. 3, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayını.
- Günay, U. (2011). *Türkiye’de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gündüz Alptürker, İ. (2020). “Somut Olmayan Kültürel Miras Bağlamında Bir Amulet/Nazarlık Örneği: Çaltı”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 9(2), 706-717.
- Güneş F. (2011). “Dil Öğretim Yaklaşımları ve Türkçe Öğretimindeki Uygulamalar”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 8, S. 15, s. 123 – 148.
- Güneş F. (2013a). “Türkçe Öğretiminde Metin Seçimi”. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(1), s. 1-12.
- Güneş, F. (2013b), “Dil Bilgisi Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar”. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2(7), s. 71-92.
- Güneş, S. (2012). “Türk Çay Kültürü ve Ürünleri”. *Millî Folklor*, Yıl 24, S. 93, s. 234-251.
- Güven, Ö. ve Hergüner, G. (1999). “Türk Kültüründe Avcılığın Temel Dayanakları”. *PAÜ. Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 5, s. 32-49.
- Güven, V. (ty). “Atın Türk Kültüründeki Yeri ve Osmanlı Döneminde Kocaeli Özelinde Türk At Yetiştiriciliği”. *Uluslararası Kocaeli Spor, Tarih ve Kültür Sempozyumu*, s. 1823-1833.
- Güvenç, A. Ö. (2009). “Kırk Sayısının Halk Edebiyatı Ürünlerinde Kullanımı Üzerine Bir İnceleme”. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 41, s. 85-97.
- Güvenç, B. (2019). *Kültürün Abc’si*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Güzel, A. ve Barın, E. (2020). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güzel, C. (2016). *Kırşehir’den Derlenen Efsanelerin Retorik Analizi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Kırşehir.
- Hengirmen, M. (1997). *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri ve Tömer Yöntemi*. Ankara: Engin Yayınları.
- Irmak, Y. (2016). “Doğumdan Ölümüne Bingöl Geçiş Dönemleri İnanç ve Uygulamaları”. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (11), s. 113-132.
- İnayet, A. (2006). “Kaşgarlı Mahmut Hakkında Oluşan Efsaneler Üzerine”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, C. VI, S. 2, s. 347-372.
- İşcan, A. (2011). “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Önemi”. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2(4), s. 29-36.

- Kafesoğlu, İ. (1998). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kalafat, Y. K. (1994). “Türk Halk İnançlarında Hususiyle Doğu Anadolu’da Orta Toroslar’da Kırk Motifi”. *Milli Folklor Dergisi*, C. 3, S. 22, , s. 15-21.
- Kantemir, E. (1997). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara: Engin Yayınları.
- Kaplan, M. (2018). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karakuş, İ. (2006). *Atatürk Dönemi Eğitim Sisteminde Türkçe Öğretimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karatay, H. (2007). “Dil Edinimi ve Değer Öğretimi Sürecinde Masalın Önemi ve İşlevi”. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5 (3) , s. 463-477.
- Karatepe, Ç. (2005). “Avrupa Konseyi Dil Kriterleri ve Türkiye’de Yabancı Dil Eğitimi Politikalarının Geliştirilmesi”, *Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 1. s. 49-61.
- Kartal, S. G. (2017). “Sözlü Edebiyat Ürünlerinden Masal Türü Vasıtasıyla Kültür Aktarımı ve Eflâatun Cem Güney’in Derleyip Yazdığı Çocuk Masallarında Yer Alan Kültürel Unsurlar”. *IV. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*, s. 493-501.
- Kasımoğlu, H. (2017). Fıkraların Sosyo-Kültürel Açıdan Örtük Ölçümlemeleri Üzerine Değerlendirmeler. K. Öncül ve S. Çek (Ed.), *Türk Fıkra Kültürü Tanım, Tahlil, Yöntem* içinde (69-82). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, D. (2003), “Âşıklığa Başlama”, *Âşık Edebiyatına Giriş. Bişkek*, s. 9-28.
- Kaya, D. (2010). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. 2. Basım, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, N. S. (2016). *Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Türk Masallarından Yararlanılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir.
- Kaymaz, E. (2020). *Türk Mutfak Kültüründe Helva’nın Yeri ve Önemi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı, Ankara.
- Kaymaz, Z. (2014). “Türkçenin Öğretimi Açısından İbni Mühenna Lügati’nin Yeri”. *VII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri*, vol.1, Elazığ, s. 241-248.
- Kaymaz, Z. ve Mohammad, R. (2016). “Et-Tuhfetü’z-Zekiyye fi’l-Lûgati’t-Türkiyye Hakkında Bazı Açıklamalar”. *Türkbilig*, (32) , s. 1-20.
- Keleş, R. (2019). “Ahmed Yesevî’nin Hikmetlerinde Sayı Sembolizmi”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 23, s. 561-586.
- Keskin F. (2010). *Yetişkinlere Yönelik Yabancı Dil Olarak Türkçe Derslerinde Yazınsal Metinlerle Kültür Aktarımı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yabancı Dil Olarak Türkçe Bilim Dalı, İstanbul.
- Kılıç, S. ve Albayrak, A. (2012). “İslamiyetten Önce Türklerde Yiyecek ve İçecekler”. *Turkish Studies*, 7(2), s.707-716.
- Kılınç, A. ve Şahin, A. (2012). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

- Kıyak, A. (2013). “Geleneksel Türk İnanışlarındaki Su Kültü ve Elazığ’daki İzleri”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 / 4, s. 22-39.
- Koca, S. K. (2017). Fıkra Tipleri. K. Öncül ve S. Çek (Ed.), *Türk Fıkra Kültürü Tanım, Tahlil, Yöntem* içinde (31-51). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kongar, E. (2017). *Kültür Üzerine*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Köprülü, F. (1999). *Edebiyat Araştırmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Köse, A. (2014). “Küreselleşme Çağında Bir Aidiyet Zemini ve Örgütlenme Şekli Olarak Hemşehrilik”. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 3 (1) , s. 221-232.
- Köse, B. (2005). “Kültürel Boyutuyla Yabancı Dil Öğretiminde Yazınsal Metin”. *The Journal of The Institute of The Middle East Studies, Center For International Area Studies, HankukUniversityof Foreign Studies, Seoul, KOREA*, 24(1), 153-172.
- Kurtlu, Y. ve Koçak, B. (2016). “Oğuz Kağan Destanı’nda Hükümdar Tasarımı”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0 (56), s. 875-901.
- Kuşçu, E. ve Karan, D. (2017) “Yabancı Dil Fransızca Öğretiminde Yöntemler Konusuna Genel Bir Bakış”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, C. 10, S. 49, s. 459-466.
- Kutlu, A. (2015). “Yabancılar Türkçe Öğretiminde Kültürün Araç Olarak Kullanımı: Gazi Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti Örneği (B1-B2 Seviyesi)”. *K. Ü. Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23 (2), s. 697-710.
- Kutlu, M. M. (1992). “Yaşayan Bir Atlı-Kültür Geleneği: Anadolu Göçer Kültürü”. *Millî Folklor*, 2 (14), s. 16-21.
- Küçük, C. (2002). “Kazım Karabekir”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 25, s. 150-152.
- Küçük, M. (2018). “İslâm Öncesinden Sonrasına Türk Geleneğinde Bir Yaşam Stili: “Okçuluk”. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 4 (1) , s. 178-191.
- Küçük, M. A. (2013). “Türk Destanlarında “Sayı” Motifinin Dinî Yansımaları”. *Gazi Türkiyat*, Güz/13, 91-109.
- Logie, N. N. (2004). “Yabancı Dil Öğretiminde Kültürel Becerinin Oluşturulmasının Önemi ve Budunbilimsel Boyut”. *Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), s. 173-180.
- Maden, S. ve Kızıldaş M. (2019). “Türkçe Öğretiminin Tarihsel Gelişimiyle İlgili Bir Kaynakça Denemesi”. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi International Journal Of Education Science And Technology*, 5 (3), s. 119-135.
- MEB, (2011). *Türk Mutfağına Özgü Komposto ve Hoşafklar. Yiyecek İçecek Hizmetleri*. Ankara: MEB Yayınları.
- Melanlıoğlu, D. (2010). “Kültür Aktarımı Açısından Türkçe Öğretim Programları”. *Eğitim ve Bilim*, 33(150), s. 64-73.
- Memiş, M. R. (2016). “Yabancı Dil Öğretiminde Eğitim Ortamı ve Kültür Aktarımı”. *Turkish Studies*, 11(9), s. 605-616.

- Memiş, M. R. ve Erdem, M. D. (2013). “Yabancı Dil Öğretiminde Kullanılan Yöntemler, Kullanım Özellikleri ve Eleştiriler”. *Turkish Studies*, 8(9) s. 297-318.
- Mirici İ. H. (2015). “Yabancı Dil Öğretmeni Yetiştirmede Avrupa Politikaları ve Uygulamalar”. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 30(4), s. 42-51.
- Nurlu, M. (2011). *Fransa’da Türkçe Öğretimi*. Ankara: Sarkaç Yayınları.
- Oğuz, Ö., Ekici, M., Aça, M., Düzgün, D., Akpınar, B., Aslan, M., Yılmaz, M., Eker, G. ve Özkan, T. (2014). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Okur, A. ve Keskin, F. (2013). “Yabancılar Türkçe Öğretiminde Kültürel Öğelerin Aktarımı: İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti Örneği”. *International Journal of Social Science*, 6(2), s. 1619-1640.
- Onay, İ. (2013). “Türk Kültür Tarihi Bakımından Oğuz Kağan Destanı ve Önemi”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 171 (171) , 29-44.
- Onay, İ. (2015). “İslam Öncesi Türk Kültüründe Avcılığın Temelleri ve İktisadi, Askeri, Dini Değeri”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, C. 8, S. 41, s. 516-525.
- Onursal, İ. (2019). “Yabancı Dil Öğretimi/Öğreniminde Yaş Etkeni Üzerine Bir Değerlendirme”. *Dil Dergisi*, 170 (1) , s. 38-51.
- Orman, İ. (2012). “Türbe”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 41, s. 464-466.
- Otyzbay, Z. (2019). “Ayrıncı Sözcüğünün Etimolojisi, Anlamı ve Türk Kültüründeki Yeri”. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 123, s. 219-232.
- Ögel, B. (1978). *Türk Kültür Tarihine Giriş IV Türklerde Yemek Kültürü (Göktürklerden Osmanlılara)*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi*. C. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ölmez, Z. ve Khairullah, H. (2017). “Et-Tuhfetü’z-Zekiyye Fi’l-Lugâti’t-Türkiyye’de Farsça Sözcükler-I”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 64 (2), s. 175-188.
- Öncül, K. (2019). “Kültürleşme Açısından Türk Kültüründe Sünnet”. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 7, S. 20, s. 123 – 129.
- Öncül, K. ve Çek, S. (Ed.). (2017). *Türk Fıkra Kültürü Tanım Tahlil Yöntem*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Örnek, S. V. (1979). *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Öz, C. (2018). “Kültürel Süreklilik Bağlamında Antikçağdan Günümüze Kutsal Ağaç veya Hayat Ağacı”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 11, S. 56, s. 213-223.
- Öz, Y. (2019). “Kültür Turizmi Bağlamında Geleneksel Türk El Sanatları Ürünlerinin Coğrafi İşaretlerle Korunması”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research*, C. 12, S. 62, s. 1536-1549.
- Özbay, M. (2011). *Özel Öğretim Yöntemleri: I*. Ankara: Öncü Basımevi.

- Özçelik, M. (2004). *Afyon Karahisar Masalları "Araştırma-İnceleme-Metin*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Özdemir, C. (2013). "Dil-Kültür İlişkisi: Folklor Ürünlerinin Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Yeri ve İşlevi". *Millî Folklor Dergisi*, Yıl 25, S. 97, s. 157-166.
- Özdemir, C. (2016). "Değerlerin Aktarımı Bağlamında Âşık Edebiyatı ve Gençlik". *Karadeniz Dergisi*, S. 32, s. 223-237.
- Özdemir, C. (2017). "Kültürel Doku-İletişim Bağlamında Nasreddin Hoca Fıkralarında Türk Ailesi". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (59), s. 401-419.
- Özdemir, E. S. (2006). *Yabancı Dil Öğretiminde Yeni Yönelimler* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fransız Dili Eğitimi Anabilim Dalı, Adana.
- Özdemir, M. (2018). "Türk Kültüründe Pehlivanlık Kavramı". *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5 (12), s. 558-564.
- Özdemir, S. (2010). *Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Halk Hikâyelerinden Yararlanma* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, İzmir.
- Özer, B. ve Korkmaz C. (2016). "Yabancı Dil Öğretiminde Öğrenci Başarısını Etkileyen Unsurlar". *Ekev Akademi Dergisi*, S. 67, s. 59-84.
- Özet, A. T. (2019). *Nasreddin Hoca Fıkralarının Yabancılar Türkçe Öğretiminde Okuma Metni Olarak Düzenlenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Türkçe Eğitimi Bilim Dalı, Konya.
- Özkanlı, O. ve Uçuk, C. (2018). "Türk Mutfak Kültüründe Şerbetler". *III. Uluslararası Mesleki ve Teknik Bilimler Kongresi*, s. 2123-2128.
- Özkartal, M. (2012). "Türk Destanlarında Geçen Halı Anlatımları, Halılardaki Hayvan Motifleri ve Renklerinin Dili". *Arış Dergisi (ARİŞ)*, S. 8, s. 92-101.
- Özmen, F. (2020). "Dede Korkut Hikâyelerinde Konukseverlik Üzerine Bir Değerlendirme". *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, C.8, S. 20, s.45-63.
- Özmenli, M. (2017). "Ortaçağ Türk Dünyasında Halı - Carpet In The Medieval Turkish World". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (20), s. 338-351.
- Öztürk, A. (2000). *Çağları İçinde Türk Destanları*. İstanbul: Alioğlu Yayınevi.
- Öztürk, E. ve Duran, E. (2018). "Etkileşimli Masal Anlatım Tekniğinin Ortaokul 5. Sınıf Öğrencilerinin Dinleme Becerilerine Etkisi". *Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), s. 60-84.
- Pehlivan, F. (2007). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kültürlerarası Etkileşim Odaklı Yaklaşım Uyarınca Metin Çalışmaları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Polat, T. (1993). "Yazınsal Metinler ve Yabancı Dil Olarak Almanca Öğretimi". *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, VIII, s. 181-189.

- Polat, T. (2006). "Okur Odaklı Yaklaşımla Yazın Eğitimi". *Milli Eğitim Dergisi*, 139, s. 18-23.
- Rayman, H. (2010). *Halk Edebiyatı Anlatı Türleri "Fıkra- Masal- Halk Hikâyeleri- Mitoloji- Efsane"*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sakaoğlu, S. (1976). *101 Anadolu Efsanesi*. İstanbul: Damla Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sakaoğlu, S. (2018). *Halk Hikâyeleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Sakaoğlu, S. (2019). *Masal Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2020). *Nasreddin Hoca Fıkralarından Seçmeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. ve Duymaz, A. (2020). *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Samovar, A. L., Porter, E. R. ve Mcdaniel, R. E. (2010). *Intercultural Communication: A Reader*. Boston: Wadsworth.
- Saygı, E. (2017). "İnebolu Halk Kültüründe Doğum Âdetleri". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, C. 10, S. 20, s. 263-276.
- Sever, E., Memiş, A. ve Sever, S. (2015). "Pertev Naili Boratav'ın Zaman Zaman İçinde Masal Kitabının Değerler Açısından İncelenmesi". *Bartın University Journal of Faculty of Education*, USOS-ÖZEL SAYI, 246-263.
- Seyidoğlu, B. (1985). "Masal". *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul.
- Seyidoğlu, B. (2006). *Erzurum Masalları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Sıkı, E. (2014). *Yabancı Dil Öğretiminde Kültür Farkındalığı Yaratma ve Kültürlerarası İletişim Becerilerinin Geliştirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, Kişilerarası İletişim Bilim Dalı, İstanbul.
- Sol, S. (2017). Fıkralarda Sosyo-Kültürel Hayatın İzleri. K. Öncül ve S. Çek (Ed.), *Türk Fıkra Kültürü Tanım, Tahlil, Yöntem* içinde (123-137). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sülükçü Y. (2016). "Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mugalî' Adlı Esere Yabancılar Türkçe Öğretimi Açısından Bir Bakış". *International Journal of Language Academy*, 4(3), s. 67-76.
- Şahbaz, S. (2007). *Geçmişten Günümüze Kahvehaneler, Kahvehanelerin Sosyal Yaşamdaki Yeri ve Önemi: Aydın Merkez Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Şahin, H. İ. (2012). "Türk Destanlarındaki Aile Algısı Üzerine Bir Değerlendirme". *Karadeniz Araştırmaları*, S. 33, s. 117-138.
- Şanlı, İ. (2009). "Nasreddin Hoca Fıkralarında Kültürel Unsurlar". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), s. 261-271.
- Şimşek, E. (2006). "Ölümsüzlük İlâcı Elma". *Turkish Studies*, 3(5), s. 193-204.
- Şimşek, E. (2014). "Türk Halk Anlatılarında "Misafirperverlik" Olgusu ve Psiko-Sosyal Açidan Değerlendirilmesi". *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 2 (4), s. 67-83.

- Şimşek, P. (2011). *Yabancılar Türkçe Öğretiminde Okuma Metinleri ve Yardımcı Kitaplar* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Afyonkarahisar.
- Şimşek, T. (2018). "Türk Masal Anlatma Geleneğinde Elma Ödülü". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 7 (4) , s.2352-2368.
- Şişman, B. (2010). "Kültürel, Yapısal ve İşlevsel Açından Doğu Karadeniz'de Yaylacılık ve Yayla Şenlikleri (Hıdırnebi ve Kadirga Yaylaları Örneği)". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, 3 (11), s. 549-559.
- Taheranaam Al-Shrabı, T. (2018). "Karşılaştırmalı Bir Bakış Açısıyla Dil Öğretiminde Kültür Aktarımı (Türkçe-Arapça Örneğinde)". *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*, 1(1), s. 6-16.
- Tanyu, H. (1968). *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Tapan, N. (1995). "Yabancı Dil Olarak Almanca Öğretiminde Yeni Bir Yöneliş: Kültürlerarası-Bildirişim-Odaklı Yaklaşım". *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*, IX, s. 149-167.
- Temizyürek, F. ve Vargelen H. (2016). "Türkçe Öğretmeni Adaylarının Masal Farkındalığı ve Bu Farkındalığın Kültürel Değerlerin Aktarılmasındaki Önemi". *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, C. 5, Özel Sayı, s. 60-70.
- Tercanlıoğlu, L. (1994). "Dil Öğretim Malzemesi Olarak Edebi Eserlerimiz". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 1, s. 63-69.
- Teyek, S. (2017). *Dede Korkut Hikâyeleri*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Tezcan, M. (2019). "Beşik Kertme Nişanı Geleneği ve Çayırbağı Köyü Uygulaması". *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 13 (1) , s.239-257.
- Timur Ağıldere, S. (2010). "XVIII. Yüzyıl Avrupa'sında Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Önemi: Osmanlı İmparatorluğu'nda İstanbul Fransız Dil Öğlanları Okulu (1669-1873)". *Turkish Studies*, 5(3), s. 693-704.
- Tiryaki, E. (2011). "Yabancılar Türkçe Öğretiminde Tarihî Bir Kaynak: Ed-Dürretü'l-Mudiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye". *Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), s. 1-10.
- Tok, A. (2015). *Dîvânü Lugâti't-Türk'te Yer Alan Yabancılar Türkçe Öğretimi Unsurları* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Başkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Tomalin, B. ve Stempleski, S. (1993). *Cultural awareness*. Oxford University Pres.
- Topuzkanamış, E. (2011). "Bülğatü'l-Müştâk fi Lûgati't-Türk ve'l-Kıfçak'ta Türkçe Öğretimi". *I. Uluslararası Türkçe Eğitimi Sempozyumu Bildirileri*, s. 468-471.
- Tosun, G. (2016). *Yedi İklim Türkçe Öğretim Seti B1, B2 ve C1 Seviyesi Ders Kitaplarındaki Metinlerin Yabancılar Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımı Açısından İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Başkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Turan, A. (1991). "Törellerimizde □Kalın□ (Başlık) Âdeti". *Millî Folklor Dergisi*, C. 2, S. 12, s.39-42.
- Turan, F. A. (2008). *Türk Kültürünün Mizah Burcu İncili Çavuş*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Turgut Yeşilyurt, E. (2019). *Yabancılar Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımında Nasreddin Hoca Fıkralarının B2 Seviyesinde Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı, İstanbul.
- Turhan Tuna, S. (2006). "Türk Dünyasındaki Dügünlerde Koltuklama ve Kırmızı Kuşak Bağlama Geleneği". *Bilig*, S. 38, s. 149-160.
- Turhan Tuna, S. (2014). "Yabancılar Türkçe Öğretiminde Türk Halk Edebiyatı Metinleri Kullanımı: Oğuz Kağan Destanı Örneği". *Turkish Studies*, 9(3), s.1481-1497.
- Turhan Tuna, S. (2017). "Türk Halk Edebiyatı Derslerinde Hayvan Konulu Menkabe Örneklerinin İncelenmesi". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, C. 10, S. 20, s. 209-234.
- Turhan Tuna, S. (2018). "Türklerde Milli Değerlerden Birisi: Ana-Baba Sevgisi". *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*, S.1, s. 137-148.
- Tüm, G. (2013). "The Common European Framework Of Reference And Turkish Language Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Programı ve Türkçe". *The Journal of Academic Social Science Studies, International Journal of Social Science*, 6(2), s. 917-934.
- Tüm, G. ve Sarkmaz, Ö. (2012). "Yabancı Dil Türkçe Ders Kitaplarında Kültürel Öğelerin Yeri". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43(43), s. 448-459.
- Tümen Akyıldız, S. (2019). "Yabancı Dil Öğretimi ve Yöntemleri". *Eğitim Bilimleri Araştırmaları II*, s.139-155.
- Türkan, H. K. (2015). *Hatay Yöresi Arap Alevileri Folkloru* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Halk Bilimi Bilim Dalı, Isparta.
- Türksever, Z. (2014). *Türk Halk İnançlarında Şehitlik Üzerine Halk Bilimsel Bir İnceleme: Edirnekapı Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul.
- Türktaş, M. M. (2012). *Denizli Efsaneleri* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Denizli.
- Ungan, Suat (2006). "Avrupa Birliğinin Dil Öğretimine Karşı Tutumu ve Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretilmesi". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, s. 217-226.
- Uyaniker, N. (2019). "Cinsiyetçilik Sarmalında Kadın Güreşçiler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12 (26), s. 330-343.
- Uygur, N. (2018). *Kültür Kuramı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Uysal, B. (2009). *Avrupa Dilleri Öğretimi Ortak Çerçeve Metni Doğrultusunda Türkçe Öğretimi Programları ve Örnek Kitapların Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, Bolu.
- Uysal, Y. (2019). “Adıyaman Halk Kültüründe Dua ve Beddualar (Alkışlar-Kargışlar)”. *Türkiyat Mecmuası - Journal of Turkology* 29, 2 (2), s. 621-644.
- Ülker, N. (2007). *Hitit Ders Kitapları Örneğinde Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımı Sürecine Çözümleyici ve Değerlendirici Bir Bakış* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ürer, H. (2010). “Osmanlı’da Kahve/Kahvehane Kültürü ve Salihli’den Bir Kahvehane Örneği ‘Himaye-İ Etfal’”. *Sanat Tarihi Dergisi*, S. XIX/2, s. 1-26.
- Yağbasan, M. ve Ustakara, F. (2008). “Türk Toplumunda Kahvehane ve Kafelerdeki İletişimsel Ortamı Belirlemeye Yönelik Bir Alan Araştırması (Gaziantep İli Örneği)”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 18, S. 1, s. 233-260.
- Yardımcı, M. (2000). “Geleneksel Kültürümüzde ve Âşıkların Dilinde Sayılar”. *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Sempozyumu*, s. 636-647.
- Yardımcı, M. (2014). “Geleneksel Kültürümüzde Kahve”. *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 2 (4), s. 85-98.
- Yavuzarslan, P. (2012). “Et-Tuhfetü’z-Zekiyye”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 41.
- Yavuzer, H. (2019). “Türk Kültüründe Kurban Kültü ve ‘Misafir Kurbanı’”. *Aydın Türklük Bilgisi*, 5 (2) , s. 141-147.
- Yayla, Y. (2018). “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretilmesinde Kültür Aktarımı Üzerine Öğrenci Görüşü Merkezli Bir İnceleme”. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi Teori ve Uygulama*, C. 9, S. 17, s. 1-22.
- Yeni Türk Ansiklopedisi (1985). C. 6, İstanbul.
- Yeşil, Y. (2015). “Türk Dünyası’nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler”. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (9), s. 117-136.
- Yılar, Ö. (2010). “Mit-Efsane ve Eğitim”. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0 (11) , s. 383-392.
- Yıldırım, D. (2016). *Türk Edebiyatında Bektaşî Fıkraları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yılmaz, A. (2004). “Türk Kültüründe Kadın”. *Millî Folklor*, 16, Sayı 61, s. 111-123.
- Yılmaz, F. ve Taşkın, M. (2014). “Hacivat Karagöz Oyunları ile Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi ve Kültür Aktarımı”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 2, S. 5, s. 270-288.
- Yılmaz, T. (2011a). *Yaşayan Âşıklık Geleneği-Âşıklardan Halk Hikâyeleri 1*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Yılmaz, T. (2011b). *Yaşayan Âşıklık Geleneği-Âşıklardan Halk Hikâyeleri 2*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Yiğit, M. (2017). *Kültürel Etkileşim Bağlamında Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi ‘Arnavutlukta Kültürel Etkileşim Desenleriyle’*. İstanbul: Hiper Yayın.

- Yiğiter, K. (2015). “Günümüzde Yabancı Dil Öğretimi”. *On dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (0), s. 11-14.
- Yönet Eren, F. ve Ceyhun Sezgin, A. (2018). “Kültürel Miras Açısından Türk Kahvesi”. *Turkish Studies*, 13(10), s. 697-712.
- Yüce, N. (1993). “Cemâleddin Et-Türkî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 7.
- Yücel M. S. (2006). “Avrupa Ortak Başvuru Metni - Avrupa Dil Portföyü Eleştirel Bir Yaklaşım”. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 1, s. 110-122.
- Zeyrek, S. (2020). “Dil-Kültür İlişkisi Doğrultusunda Yabancı Dil Öğretimi”. *Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Dergisi*, C. 3, S. 2, s. 165-186.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Gergef> (Erişim Tarihi: 19.05.2021).
- <https://www.yenisafak.com/ramazan/iftar-topu-gelenegi-nasil-cikti-2483683> (Erişim Tarihi: 01.05.2021).
- <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 30.03.2021).
- https://tr.wikipedia.org/wiki/A%C4%9Fal%C4%B1k_sistemi (Erişim tarihi: 13.05.2021).
- https://tr.wikipedia.org/wiki/I._Selim (Erişim Tarihi: 22.09.2021).
- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Kad%C4%B1> (Erişim Tarihi: 22.09.2021).

EKLER

EK 1. METİNLER

1. Halk Hikâyesi Metinleri

Akıllı Mehmet İle Gülfidan Hanım Hikâyesi

Dağıstan'da kerametli, sadakatli, cesaretli ve iyiliksever bir Han vardır. Çevresinde ne kadar yoksulu, fakiri, darda kalanı var ise hepsine yardım etmekte, onların elinden tutmaktadır. Han'ın eşi de aynı yöreden Pervane Hanım'dır. Elllerinde devletleri, servetleri vardır. Her ikisi de çevresinde ne kadar yoksul, yardıma muhtaç insan varsa mümkün mertebe onların yardımına koşan, dertlerine çare olmaya çalışan, insanların mutluluğu ile mutlu olan iki asilzade insandır.

Han ile Pervane Sultan on beş on altı yıllık evlilerdir. Han çevresindeki insanların dertlerini, sıkıntılarını gidermekle meşgul, arta kalan zamanını da arkadaşlarıyla, eşi dostuyla toplanıp tabiatın koynuna çıkar at koşturmakta, avcılık yapmakta ceylan, keklik avlamaktadır. Bu ailenin güzel bir sevgi bağı vardır. Pervane Hanım, Han eve her döndüğünde onu kapılarda karşılar. Yine bir gün Han döndüğünde bakar ki sarayın kapısı boş. Alışkın olmadığı için şaşırır içeriye girer. Pervane Hanım'ın yüzünden düşen bin parçadır. Han, illaki bir sebebi olduğunu düşünerek bir şey söylemez. Akşam yemeği yendikten sonra Han: “Şimdi bana yüreğindeki, içindeki sıkıntı, seni bu sıkıntıya düşüren sebep ne ise, bunu bana anlatmanı istiyorum. Çünkü derdini söylemeyen dermanını bulamaz. Sıkıntını bana anlatman lazım. On beş yıllık evlilik hayatımızda ilk defa beni böyle karşıladığını ve halen moralinin düzelmediğini görüyorum” der. Pervane Hanım ağlayarak: “Han hayatta Allah'ım bana istediğim her şeyi verdi, senin gibi çok sevdiğim bir eş nasip etti bana, servet verdi, devlet verdi, han verdi, hanlık verdi, hiçbir şeyde zerre kadar gözüm kalmadı ama ömür gün gelip geçmektedir. Allah bize dünyadaki tüm güzellikleri nasip etti çok şükürler olsun, şükrediyorum ama bize yuvamızı şenlendirecek, ocağımızı tüttürecek bir çocuk nasip etmedi bende bu yüzden

efkârlandım, moral bozukluğumun sebebi budur” der. Han da hanımına hak verir Allah’tan hayırlısını diler.

Ertesi gün Han arkadaşlarını da alarak ava çıkar. Av dönüşü şehre yaklaştıklarında yol kenarında yaşlı bir kadın ayağının biri aksak bir vaziyette ayağının birini çeke çeke yürüyor. Han atından iner yaşlı kadının müsaade isteyerek elini öper halini hatırlar. Nene, ona Hanım Nene dediklerini, yalnız yaşadığını ama bu durumdan da şikâyetçi olmadığını söyler. Han o anda tebdili kıyafet bir vaziyettedir, “eğer ben bu nineye desem ki ben Han’ım, seni götüreyim, sen benim evimde kal desem, bir çekimsizliği olabilir,” diye aklından geçirir. Han: “Neneciğim, Han benim dostumdur. Ben ondan rica etsem, seni Han’ın himayesi altına alsak, kabul eder misin?” diye sorar. Hanım Nene rahatsızlık vermemek için kabul etmez, kendi barınağına bırakmasını ister. Han yine de neneyi sarayına götürür: “Hanım Neneyi hemen alın içeriye güzel bir banyo yapsın, gerekli ihtiyaçları neyse, kıyafet, şu, bu alınsın. Akşam yemeğinde masada beraber olacak şekilde sohbet edeceğiz Hanım Nene ile” der. Han, “Pervane Hanım’ın morali bozuktur. O da sevecektir Hanım Neneyi, eh neneye bir de bir ev veririz bahçenin içerisinde, ömrünün kalan kısmını da bizimle birlikte geçirir,” diye aklından geçirir.

Akşam yemeğe otururlar. Hanım Nene: “Ben lokmanım, ben hekimim. Okuma yazmam olmamasına rağmen yanında yetiştiğim hekimler, lokmanlar oldu ve bu şehirde belki beni tanımayan vardır amma, bu şehirde çocuğu olmayan insanların büyük bir kısmı önce Allah’ın yardımını ve sonrada benim yaptığım tedavilerle çocuk sahibi oldular. Allah onlara birer evlat bahşederek onları sevindirdi, ben de böyle güzel mutluluklara sebep olduğum için çok mutluyum Allah’ıma şükürler olsun” der. Han ile Pervane Hanım’ın çocuklarını sorar. Onlar durumu anlatınca Hanım Nene gözlerini kapatır dua eder. Aradan biraz zaman geçer Pervane Hanım hamile kalır, bir oğlan dünyaya getirir. Atlar binilir, eş dost toplanır, sevenler, sevinenler göz aydınlığına gelmeler başlar, kurbanlar kesilir, kazanlar asılır.

Aradan kırk gün geçtikten sonra Han insanları henüz bir adı olmayan çocuğa ad koyulması için davet eder. Meclis kurulur içlerinden yaşlı bir bilge insanı yönetici olarak seçerler. Çocuğun adını Hanım Nene’nin koymasını isterler ve Mehmet olur. Mehmet, gün geçtikçe tomurcuk bir gül gibi açılmaya başlar. Öyle ki dört, beş yaşlarına geldiğinde Mehmet tüm akranlarından farklı olarak seçilmeye başlamıştır

artık. Allah Mehmet'e öyle bir zekâ vermiştir ki o yaştaki bir çocuk kendinden on, on beş yaş büyükler gibi mantıklı düşünüyor ve onların bilemediği şeyleri biliyordur. Mehmet, yedi yaşlarındayken, artık herkes onu Akıllı Mehmet diye çağırıyordu. Günler haftaları, haftalar ayları, aylar seneleri kovalar. Günler geçmekte iken Mehmet okur, gereken tüm eğitim ve öğretimini tamamlar. Ve yirmi beş yaşlarında kollu kuvvetli, etrafına gülücükler saçan, çevresinde sevilen, sayılan ve tıpkı babası gibi yardıma muhtaç insanların yardımına koşan yürekli, yiğit bir oğul olur. Han ile Pervane Hanım artık yaşlanırlar oğullarının mürüvvetini görmek isterler. Mehmet ise evlenmeyi hiç düşünmemektedir. Arkadaşlarıyla gezip eğlenmek, babası gibi muhtaçların yardımına koşmayı sevmektedir.

Bir gün arkadaşlarıyla yaylaya doğru gider. Saat hayli geçmiş ve akşam olmuştur artık ama o yaylanın buz bulak denen bir bulağı vardır ki buradan su içmeden geri dönmek o günkü eğlenceye, ziyafete gölge düşürür. Ve halkın inancına göre bu su şifalı bir sudur. Buz bulağın yanına geldiklerinde biraz uzağına göçebe çadırları kurulduğunu görürler. Çeşmenin başına geldiklerinde bir yaşlı neneyle genç bir su doldurmaktadır. Mehmet onlardan su ister. Adı Gülfidan olan genç kız su vermek için döner, Mehmet'i içine aşk ateşi düşer. Kızla annesi giderler. Mehmet'in arkadaşları Mehmet'in halini fark ederler sorarlar. Mehmet sazı eline alır, arkadaşlarını etrafına oturtur, derdini sazıyla anlatır. Saat geç olmuştur, arkadaşları Mehmet'i evine götürürler. Mehmet eve geldiğinde odasına çekilir yemeğe de inmez. Han ve Pervane Hanım oğullarına ne olduğunu merak etmektedirler, arkadaşlarına sorarlar. Arkadaşları Mehmet'in durumunu izah ederler. Pervane Hanım hatırı sayıldığı için Hanım Nene'ye anlatır. Hanım Nene Mehmet'in derdini öğrenmek için odasına gider. Ne yapar eder Mehmet'in Gülfidan adında bir kıza âşık olduğunu öğrenir, müjdeyi Han ve Pervane Hanım'a vermeye gider. Han, sabah olunca eşini dostunu toplar: "Ağalar, beyler; Buz bulak semtine yeni yerleşen göçebe dostlarımız var, burası da bizim sınırlarımız dâhilindedir ve bu insanlar aynı zamanda bizim konuklarımızdır. Mehmet gönlünü bu çadır kentte bir kıza kaptırmış. Bu kızın sadece isminin Gülfidan olduğunu biliyoruz, kimdir, kimin nesidir bilmiyoruz. Hiç kimsenin burnu kanamadan, bu kızın aslını, asaletini, soyunu sopunu, kimin neyi olduğunu öğrenip gelmenizi istiyorum" der.

Gülfidan da Mehmet'i görür görmez âşık olmuştur. Annesi halini sorar ama Gülfidan utancından söyleyemez. Annesi Gülfidan'ın yakın arkadaşı Selbi Naz'a gider sorar. Selbi Naz durumu öğrenir Gülfidan'ın annesine anlatır.

Han'ın adamları da yaylaya gelmiştir. Bekçilere kızı sorarlar. Kızın seyis İlyas'ın kızı olduğunu öğrenirler gider Han'a bildirirler. Han bunu öğrenince pek sevinmez ama aşka da saygısı vardır kızı istemeye giderler. Seyis İlyas telaşa düşer: "Ya Rab, biz bu insanları nasıl ağırlayacağız, bunlara ikram edecek neyimiz var bizim?" Seyis İlyas'ın hanımı misafirlere yetecek kadar ikramları olduğunu söyleyince rahatlar. Han ve yanında gelenler otururlar, yemek, çay, kahveden sonra Han Allah'ın emri Peygamber'in kavliyle Gülfidan'ı ister. Söz kesilir, nişan yapılır.

Düğünleri başlar. Düğünün sonuna yaklaşmışken bu aile zorlu bir sınava tabi tutulur. O akşam akıl ile servet iddiaya tutuşurlar 'hangisi hangisinden üstündür, insanları hangisi idare eder' diye. Akıl Mehmet'i terk eder, Mehmet delirir. Kimseler anlamaz çare bulamaz. Han, Gülfidan'a vazgeçip gidebileceğini söylese de o: "Bu benim kaderimmiş. Mehmet'in bakımını kendim üstlenmeliyim. Mehmet'e toz kondurmam, Mehmet'e hiç kimse karışmayacak ve bundan sonra onun tüm sorumluluğu bendedir, deli de olsa o benim kocamdır" der. Günler birbirini kovalar. Mehmet kömürlükte yaşamakta, eve girmemektedir. Bir gün yolda öküzleri ve sahibine rastlar. Öküzleri adamdan satın alır çift sürmeye başlar. Rastgele vurduğu yerlerden birine sabanı saplanır. Çevredekilerin yardımıyla çıkarılmaya çalışılır ki saban değerli bir madene saplanmış. Yanındakiler ne dediyse Mehmet dinlemez madeni öküzün boynuna asar. Mehmet yakınındaki kervan yolundan bir kervanın geldiğini görür önlerine çıkar. Kervan sahibinin İran'a gittiğini öğrenir. Madeni çıkarır İran Şah'ına hediye olarak götürmesi için kervancıya verir. Şah'a "Bunu Akıllı Mehmet gönderdi selamları var" diye söylemesini ister. Kervancı şaşırır, İran'a varır Şah'a aynısını iletir. Şah da merak eder bu kadar kıymetli ve hiç rastlamadığı bir madenin niçin verildiğini. Kendisi de hazinesindeki en değerli madenlerden, taşlardan bir bohça hazırlayıp kervancıya verir, Mehmet'e götürmesini söyler.

Aradan epey zaman geçmiştir, iddianın da bitmesi için akıl ile servetin bir yılları kalmıştır.

Kervancı üç beş ay sonra Mehmet'in çift sürdüğü yere varır, kendini tanıtır ama Mehmet'in aklı olmadığı için ne hediye ne de kervancıyı hatırlar. Kervancı olayı hatırlatmaya çalışırken Gülfidan gelir bunları görür. Kervancıyı saraya davet eder, hediyeleri de Mehmet'i ikna ederek alır. Saraya geldiklerinde Han'a her şeyi anlatır. Han, kervancıyı ve kafilesini çok iyi ağırlar. Sabahleyin Mehmet'in durumunu anlatır ve misafirlerini uğurlar.

Gülfidan dağa doğru gider, yürüyüş yapar, düşünür, Allah'a dua eder, yakarır. Ne umutlarla gelin geldiği evde neler yaşadığına üzülür. O gün akıl ile servetin de iddialarının son günüdür. Gülfidan her zamanki gibi yatmaya gitmeden önce kömürlükte uyuyan Mehmet'in bir ihtiyacı var mı diye bakmaya gider. Yine o akşam gider kapıyı açar ki Mehmet'in aklı başına gelir Gülfidan'ı görür hatırlar. Gülfidan sevincinden onu alır odaya götürür, banyo yaptırır, giydirir. Annesine babasına haber salar. Sarayda bir şenlik başlar. Tüm halk bahçeye doluşur. Kurbanlar kesilir, kazanlar asılır. Yoksula, fukaraya, olana, olmayana, hazinesinde, evinde neyi varsa Han ziyafetlerini çeker. O günden sonra herkes muradına erer mutlu olurlar. Sağlığın ve aklın her şeyden üstün olduğu anlaşılmış olur (Yılmaz, 2011a: 295-319).

Âşık Garip Hikâyesi

Tebrizli Hoca Maksud adında zengin bir zatın Resul adında bir oğlu ve Güllü Han adında bir kızı vardır. Oğlan, ergenlik dönemine geldiğinde babası ölür. Hoca Maksud, ailesine büyük bir miras bırakır. Ancak Resul, kötü arkadaşlar edinerek onlarla birlikte meyhaneye gider, böylece bu mirası kısa sürede tüketir. İş işten geçtikten sonra akıllanan Resul, bir meslek edinmek ve ailesinin geçimini sağlamak için çırak olmak ister. Bunun üzerine annesi, Resul'u birkaç işe çırak olarak verir; fakat Resul, bunların hiçbirisinde başarılı olamaz. Bir gün şairlerin yanına çırak olarak girmeye karar verir. Altı ay şairlerin yanında bulunur; fakat ustaları ona âşıklığa ve saz çalmaya dair hiçbir şey öğretmezler.

Bir Berat gecesi yapılan helva sohbeti sırasında Keloğlan, Resul'dan saz çalmasını ister. Ancak Resul, saz çalmasını bilmediği için Keloğlan onu aşağılar. Bu duruma çok üzülen Resul, yatsı namazını kıldıktan sonra Allah'a kendisine âşıklık vermesi için dua eder. Uykusunda pir elindin bade içen Resul, Tiflisli Hoca Sinan'ın kızı Şah Senem'e âşık olur ve saz çalmasını öğrenir. Sevdğine kavuşmakta kararlı olan Resul, annesini ve kız kardeşini de yanına alarak kış mevsiminde Tiflis'e doğru

yola koyulur. Resul, Tiflis'e gidince ailesi ile birlikte Canım Hoca'nın evinde misafir olarak kalır, ayrıca Tiflis'in yabancısı olduğu için adı Âşık Garip olarak değiştirilir. Tiflis'te önce Deli Mehmet'in kahvesinde saz çalar. Ünü kısa sürede duyulur. Senem'in babası Hoca Sinan da Garip'in sesini beğenir. Garip'e kendi yanında çalışmayı öneren Hoca Sinan, Garip ve ailesini kendi evine alır. Böylelikle Senem ve Garip, daha yakından görüşme fırsatı bulurlar. Ancak aşk ateşi, her geçen gün iki âşığın yüreğini ziyadesiyle yakmaya başlar. İki âşık gizli gizli buluşurken Senem, Garip'e kendisini babasından istemesini söyler. Bunun üzerine Garip, Senem için Hoca Sinan'a dünür gönderir. Hoca kızı vermeye razı olur, ancak karşılığında başlık olarak kırk kese akçe ister. Garip de parayı kazanmak için gurbete çıkmaya karar verir. Senem, Garip için bu parayı biriktirir; fakat Garip bunu kabul etmez. Annesi, kız kardeşi ve Senem, her ne kadar Garip'i gurbete gitme fikrinden caydırmaya çalışırlarsa da bunda başarılı olamazlar. Sazını duvara asan Garip, annesine sazına kimsenin dokunmamasını tavsiye ederek şunları söyler: “Ey valide, eğer bu saz oradan düşerse veyahut bir teli kırılırsa, ben ya geldim ya öldüm.” Bu suretle annesiyle helalleşen Garip, nişanlısı Senem ile de görüşerek ondan kendisini yedi yıl beklemesini ister. Senem de Garip'ten kendisinden daha güzel kızların bulunduğu İstanbul'a gitmemesini isteyerek onu bekleyeceğine dair söz verir. Böylece Senem'den söz alan Garip, içindeki ayrılık acısıyla gurbet yollarına düşer.

Önce Erzurum'a oradan da Halep'e giden Garip, bir müddet Aslan Dedeoğlu Baba Yusuf'un kahvesinde çalıp çağırır. Bu kahvede Halep Paşasının âşıklarını yenince, Paşa'nın gözüne girerek onun yanında çalışmaya başlar. Gurbette sevdiğine bir mektup yazan Garip, bunu bir bezirgân olan Şah Veled vasıtasıyla Senem'e gönderir. Ancak Veled de Senem'i sevmektedir ve onu alabilmek için başlık parası toplamak üzere gurbete çıkmıştır. Veled, mektubu merak edip açar ve mektubu okuyunca adamı olan Keloğlan ile Garip'in kendilerine emanet olarak verdiği gömleği kana bulayarak Garip'in annesine verirler ve ona oğlunun öldüğünü söylerler. Annesi ise bu acı haberi alınca ağlaya ağlaya gözleri kör olur.

Garip'in ölüm haberi duyulunca Senem de akrabası olan Şah Veled'e verilir. Ancak Senem, bu ölüm haberine inanmaz. Keloğlan'dan işin doğrusunu anlatmasını ister, fakat Keloğlan yalanında diretince Senem ona beddua eder ve Keloğlan ölür. Garip'in annesi, kız kardeşi ve Senem, Garip'i bulması için bezirgân tutarlar. Senem, bezirgâna Garip'in bade içtiği tas ile mührü verir ve Bezirgân'dan gittiği her yerde bu

tasla Şah Senem'in aşkına şerbet dağıtmasını ister. Bezirgân, Erzurum, Hindistan, Yemen ve Şam'ı gezerek Şah Senem'in verdiği tas ile Senem aşkına şerbet dağıtır. Ancak hiç kimse tasa ve mühre sahip çıkmaz. Bezirgân Halep'te de Senem aşkına bade dağıtır. Garip, mühre ve tasa sahip çıkınca bezirgân, Senem'in Şah Veled'e verildiğini ona söyler. Kötü haberi alan Garip, Halep Paşasından izin alır; biriktirdiği paraları bir heybeye koyarak Tiflis'e doğru yola çıkar. Yolda birçok zorlukla karşılaşan Garip Hazreti Hızır'ın yardımıyla tüm zorlukları yenerek kısa sürede Erzurum ve Kars üzerinden Tiflis'e gider.

Bu arada Hazreti Hızır, Garip'e atının ayağının altından toprak almasını ve annesinin gözüne sürmesini tavsiye eder. Böylelikle annesinin gözleri yeniden görecektir.

Garip, Tiflis'e varınca çeşmenin başında karalara bürünmüş olan kız kardeşini görür. Ancak Güllü Han, ağabeyini tanıyamaz. Ağabeyini evine Tanrı misafiri olarak götürür. Garip, eve girer girmez duvarda asılı olan sazının teli kırılır. Bunun üzerine annesi ve kız kardeşi Garib'i tanırlar. Hasret giderdikten sonra Garip, Hazreti Hızır'ın atının ayağının altından aldığı toprağı annesinin gözlerine sürer ve o yeniden görmeye başlar.

Bu sırada Senem'in düğününün otuz dokuzuncu günü tamamlanmıştır. Garip, âşık kılığında kız kardeşi ile düğün evine gider. Garip, söylediği türkülerle kendisini tanıtarak sevdiğini Şah Veled'in elinden alır. Veled'e yaptığı düğün masrafının karşılığı olarak kız kardeşini verir. Kırk gün kırk gece düğün yapılarak sevgililer birbirlerine kavuşturulur (Alptekin, 2021: 225-227).

Bahtiyar Hikâyesi

Bahtiyar'ın dünyada sadece bir gariban annesi vardı, babası ölmüştü. Annesiyle birlikte Arpacık köyünde yaşıyorlardı. Bahtiyar gariban bir çocuk olduğundan, onun her daim dertli olan gönlünde hep türkü söylemek vardı, bazen kendi kendine türküler söylerdi. Köyün bir ağası vardı, köy halkı genellikle ağanın bağında, bahçesinde ırgatlık yaparak veya hayvanlarına bakarak geçimini sağlardı.

Bir gün ağa başkasına ait birinin tarlasının yanından geçiyordu, tarlada çalışan ırgatların içinde Bahtiyar da vardır, onun çalışkanlığı ağanın gözüne hemen çarpar. Ağa, Bahtiyar'a yaklaşıp: “Yavrum, burada çalışana kadar, gel bana çalış,

günde ne kadar alıyorsun, beş kuruş mu, ben sana on kuruş vereyim, gel bana çalış.” Der. Bahtiyar da: “Olur ağam,” der ve ağa için çalışmaya başlar.

Bir gün ormandan odun taşır eve getirir. Evde kimsenin olmadığını görünce komşulara sorar. Komşular ağanın oğullarıyla beraber bir iş için şehre gittiğini, kızının da semaveri alıp arkadaşlarıyla bağa gittiğini söylerler. Bahtiyar ağanın kızı Seher’e âşıktır. Bunu duyunca sazını yanına alır bağa gider. Türküyle Seher’e aşkını ilan etmek istemektedir. Bahtiyar bağa varınca bakar ki kızlar orada oturmuş, semaverden çay içiyorlar. Onların görebileceği, duyabileceği bir uzaklıkta, bir kenara oturur, sazını çalmaya başlar. Arkadaşları Bahtiyar’ı yanlarına çağırmak ister fakat Seher ağabeyleri duyarsa kızarlar diye kabul etmez. Arkadaşları kimse duymaz diye ikna ederler. Bahtiyar onlara türküler söyler, türkülerin içinde de Seher’e aşkını ilan eder. Kızlar kalkıp gidecekleri zaman Seher arkasına bakar Bahtiyar’a gülümser. Bahtiyar o anda Seher’in de kendisine âşık olduğunu anlar.

Çok geçmeden Seher’in ağabeyleri bunu öğrenir, hiddetlenirler. Bahtiyar’ı öldürmeye karar verirler. O dönem yayla zamanıdır, köyde sadece yaşlılar vardır, diğerleri yaylaya gitmiştir. Bahtiyar her şeyden habersiz ormanda çalışırken ağabeyler gelirler Bahtiyar’ı bıçaklarlar, öldü zannedip giderler. Bahtiyar onlar gidince güçlükle eşeğine biner köyün içine doğru ilerler. Onu görenler ağanın oğullarının korkusundan yardım etmezler. Seher çeşmeye su doldurmaya gelince Bahtiyar’ı o halde yerde kanlar içinde görür, sarılır, ağlar. Haberi alan annesi de gelir oğlunu alıp sürükleye sürükleye eve götürür. Bahtiyar’ın öleceğini beklerlerken iyileşir.

Bahtiyar ağabeylerin onu rahat bırakmayacaklarını bildiği için köyden gitmeye, daha güçlü bir adam olarak dönmeye karar verir. Yollara düşer, köylerden yaylalardan geçer, bir dağın yamacından yürürken bir ses “delikanlı,” der, “ellerini havaya kaldır.” Bahtiyar şaşırıp kalır. Biraz ilerisinde bir adam, elindeki silahı ona doğrultmuş, dikiliyordur. Bu adam, o bölgede mağaralarda, dağlarda, yaylalarda kervanların, atlıların önünü kesen, onlardan haraç alan Eşkîya Kasım adında, nam yapmış bir eşkıyadır. Eşkîya Kasım Bahtiyar’dan bütün parasını ister. Bahtiyar hiç parası olmadığını söyler, kim olduğunu, başından geçenleri bir türküyle anlatır. Eşkîya Kasım haline acır onu alır mağarasına götürür. Eşkîya Kasım: “Gel, sen bana arkadaş ol. Sana silah tutmasını, ok atmasını, dövüşmek için ne gerekiyorsa, her şeyi

öğreteceğim. Sonra da gidip Seher'ini seninle beraber alacağız o zalimlerin elinden” der. Bahtiyar üç dört senede her şeyi öğrenir, güçlü kuvvetli bir delikanlı olur. Hesap günü gelir Eşkîya Kasım ile Bahtiyar köye giderler. Seher de köyde Bahtiyar'ın aşkından yataklara düşmüş günden güne kötüleşmektedir. Bahtiyar ile Eşkîya Kasım Seher'in ağabeylerinin hepsini öldürürler. Seher'i de alırlar mağaraya getirirler fakat onun ölüm döşeginde olduğundan haberleri yoktur. Seher Bahtiyar'dan bir yudum su ister. Bahtiyar onu alır suyun yanına götürür ama Seher artık gözlerini yummuştur. (Yılmaz, 2011b: 3-9).

Bey Beyrek

Oğuz Padişahı günün birinde kıyafet değiştirerek halkın arasına karışır. Kenar mahallelerde konuşan çocukları görüp, bu dünyada bir tane nesli olmadığını düşünerek üzülen padişah, geziyi yarım bırakarak saraya döner. Padişah, çevre halkının sözleri üzerine bir cuma günü türbeyi ziyaret ederek namaz kılıp dua etmeye, bütün hacı-hocayı, fakir-fukarayı oraya davet etmeye karar verir.

O gün açlar doyurulur, çıplaklar giydirilir, namaz kılınıp dua edilir. Tam o sırada, aksakallı bir ihtiyar çıka gelir ve padişahın derdini, kırsağının tayı, köpeğinin de tazısı olmadığını bilir. Padişaha elma veren ihtiyar ona, elmayı ortadan ikiye bölerek hanımı ile yemesini, kabuklarını soyup atına, çekirdeklerini de tazısına yedirmesini söyler ve gözden kaybolur. Gerçekten dokuz ay, on gün sonra Allah'ın izni ile padişahın bir oğlu, kırsağının bir tayı olur ve dervişin dediği gibi oğlanın adını Bey Böyrek, doğan tayın adını da Benli Boz koyarlar. Bey Böyrek, doğduğu günden itibaren hızla büyür, beş-altı yaşına gelince kocaman bir delikanlı olur.

Bu arada padişah ikinci evliliğini yapar. Bu evlilikten de bir kızı olur. Fakat bu kadın, eşine sadık değildir. Bey Böyrek bir gün, üvey annesini bir başka erkekle beraber görür ve ondan şüphelenir. Bunun üzerine birlikte olmaları engellenen üvey anne ve sevgilisi, onu zehirleyerek ortadan kaldırmayı düşünürler. Fakat Bey Böyrek, atının sayesinde ölümden kurtulur. Amaçlarına ulaşamayan üvey anne ve sevgilisi Gâvur, bu sefer Bey Böyrek'i zehirli bir elbise ile öldürmeyi planlarlar. Bey Böyrek yine atının sayesinde kurtulur. Gâvur, bu olaylar karşısında Bey Böyrek'e haberleri, Benli Boz'un verdiğini anlar ve önce onu öldürmeye karar verir. Bunun için bir plan hazırlar. Buna göre, Bey Böyrek'in annesine sarı saman suyunda yıkanmasını söyleyerek onun hasta görünmesini sağlar. Onun bu hastalığından kurtulmasının tek

çaresini de asil bir atın kalbinin hasta olan üvey annenin kalbi üzerine konulması ile mümkün olacağını belirtir. Kendisine yapılan hileyi atı Benli Boz sayesinde öğrenen Bey Böyrek, atı ile durumdan nasıl kurtulacaklarına dair bir plan düşünürler. Sonunda, meydanda atı ile gezmek istediğini söyleyen Bey Böyrek, herkesin önünde kılıcını çekerek üvey annesi ve sevgilisini öldürür. Daha sonra gözlerini kapayan Bey Böyrek, kaleden atı ile uçarak bir anda başka bir memlekete gelir. Bey Böyrek orada, Ak Kavak Kızı'nın insan kellelerinden yaptırdığı konağı duyar ve onunla evlenmek ister. Bir sabah Ak Kavak Kızı'nın konağı önündeki binek taşına oturarak onunla güreşmek istediğini belirten Bey Böyrek, atının yardımı ile kızı yener. Ak Kavak Kızı, Bey Böyrek'in evlenme isteğini iki şartını daha yerine getirirse kabul edeceğini, aksi takdirde onun kellesini keseceğini söyler. Ak Kavak Kızı'nın öne sürdüğü şartlar; atlara kırk arşın hendek atlatabilme ve at yarışında birinci gelmektir. Bey Böyrek, atının yardımı ile kırk arşın hendeği atlar. Fakat çevredekiler, bugüne kadar herkesi mağlup eden Ak Kavak Kızı'nın Bey Böyrek'e yenilmesini, kızın gönlü olduğu ve kendi isteği ile yenildiği şeklinde yorumlar. Bunun üzerine Ak Kavak Kızı, at yarışında Bey Böyrek'in yenilmesi için, ona hile yapmaya karar verir ve yarış öncesi ona yılanmış rakı içirir. Bey Böyrek atının yardımıyla, sarhoş olmasına rağmen hedefe kızıdan önce ulaşarak yarışı kazanır. Ak Kavak Kızı bu duruma çok şaşırır ve Bey Böyrek'in hanımı olmayı kabul ettiğini söyler. Bey Böyrek ona, Oğuz Padişahı'nın oğlu olduğunu ve onunla memleketinde evlenmek istediğini belirtir.

Memlekete geldiklerinde Bey Böyrek, babasının yakın bir zamanda öldüğünü öğrenir. Padişah ölünce de yerine Kel Vezir'in oğlunu padişah olarak seçmek isterler. Fakat bu karar, bazıları tarafından kabul edilmeyince devlet kuşu uçar. Kıyafet değiştirerek memleketine gelen Bey Böyrek'in başına, uçar olan kuş gelip konar. Halk ise, bu yabancıyı padişah olmasını bir türlü kabullenemez ve kuşu ikinci kez uçarlar. Kuş, her defasında olduğu gibi üçüncüsünde de Bey Böyrek'in başına konar. Nihayet onun Bey Böyrek olduğunu anlayan halk, Bey Böyrek'i padişah yapar. Bey Böyrek, amcası oğlu Kel Vezir'i de yanına vezir olarak alır ve bir yandan da düğün hazırlıklarına başlar.

Geleneğe göre gerdek gecesi öncesinde evlenecek olan padişah, vezir veya ileri gelenlerin bir yiğitlik yapması, hiç olmazsa ava çıkması, geyik avlaması gerekmektedir. Bu yüzden Bey Böyrek, en iyi kırk adamını seçerek ava çıkar. Av esnasında bir ala geyiğin peşine takılan Bey Böyrek ve kırk yiğidi hiç farkına

varmadan bir Gâvur Padişahı'nın ülkesine girerler. Bir çınarın dibindeki buz gibi sudan içen Bey Böyrek ve kırk yiğidi uykuya dalar. Çünkü onların içtiği su, aslında uyku suyudur. Oradan geçmekte olan bir gâvur, onların uykuya daldıklarını görerek bunu, padişaha haber verir ve beş yüz adamı ile gidip onları yakalar. Benli Boz ise o sırada, bir fırsatını bularak kaçıp gider. Aradan beş yıl geçer, Bey Böyrek ve kırk adamından hiçbir haber alınamaz. Halk arasında yalan söyleyen birisi, Bey Böyrek ve kırk yiğidinin öldürüldüğü haberini etrafa yayar.

Bu arada Ak Kavak Kızı, Bey Böyrek'in öldüğünü sandığı günden itibaren yas tutmaya, karalar giyip gezmeye başlar. Bey Böyrek'in annesinin de ağlamaktan gözleri kör olur.

Aradan geçen uzun yıllardan sonra ve Bey Böyrek'in ölüm haberi üzerine Kel Vezir, Ak Kavak Kızı ile evlenmek için onu ister. Sonunda kız da bu teklifi kabul eder.

Diğer taraftan Gâvur Padişahı, zindancısına Bey Böyrek'i, arada güneşlemesi için kale burcuna çıkarttırır. Bey Böyrek, böyle bir gün kale burcunda iken, şehrin kaleye giriş yerinden bir kervanın geçtiğini görür. Bey Böyrek, kervan sahibinin, bir zamanlar babasının yanına gelen Bezirgân Hoca olduğunu anlayınca yedi yıldır uzak kaldığı memleketinden türkû ile haber sorar ve her şeyi ondan öğrenir.

O sırada, Bey Böyrek ve kervancının bu karşılıklı söyleşmelerini Gâvur Padişahı'nın kızı duyar ve Bey Böyrek'e âşık olur. Bu yüzden, bir gün kurnazlıkla zindancıdan izin alan kız, Bey Böyrek'i görmeye gider ve eğer Hıristiyan olursa onu kurtaracağını, babasının baş veziri yapacağını ve onunla evleneceğini söyler. Bey Böyrek, bu teklifi reddeder ve kızı kendi dinine davet eder. Bu teklif kızın hoşuna gider ve İslâmiyet'i kabul eder.

Bir gece Gâvur Padişahı'nın kızı, Bey Böyrek'in beline ip bağlayıp onu kalenin burcundan aşağı sarkıtır. İpin kısa olması üzerine, yakalanmayı göze alamayan Bey Böyrek, kendisini aşağıya atar. Her tarafı yara bere içinde kalan Bey Böyrek, türkû ile atını yardıma çağırır ve Benli Boz, sahibinin sesini duyup hemen onun yanına gelir. Bey Böyrek'in hâlini gören Benli Boz, ağzının köpüğünden yaralara sürmesini söyleyerek onu iyileştirir. Daha sonra Bey Böyrek, atının sırtına binerek bir anda memleketine gelir. Benli Boz, memlekete gelince Bey Böyrek'e

uzaklara gideceğini, artık yaşlandığını ve ona Huday Tay’a binmesini söyleyerek oradan uzaklaşır.

Bey Böyrek, yolda bir derviş ile karşılaşır ve kıyafetlerini onunla değiştirerek düğün evine, Kel Vezir’in yanına gelir. Derviş kılığında düğün evine giden Bey Böyrek, orada kendi oku ile ok atıldığını ve hiç kimsenin başarılı olmadığını görerek kendisinin de şansını denemek istediğini söyler ve ok ile hedeften vurarak herkesi şaşırtır. Dervişin marifetini görenler, onun aynı zamanda iyi tef çaldığını, türkü söylediğini duyunca da âşık olarak onu, kadınların yanına götürürler.

Bey Böyrek, oyuna kalkan kadınların her birine kötü söz söyleyerek onları küstürür. Nihayet Ak Kavak Kızı oyuna kalkar ve o sırada Bey Böyrek, derviş kılığında çıkıp herkesin kendisini tanımasını sağlar. Bey Böyrek, Ak Kavak Kızı ile evlenir, kız kardeşini de Kel Vezir’e verir (Alptekin, 2021: 199-202).

Diligam Yahya Bey ile Yemen Hanım Hikâyesi

Gürcistan’da Hüseyin Bey adında biri yaşamaktadır ve köyüne de kendi adını vermişlerdir, Hüseyin Bey köyü. Hüseyin, varlıklı bir adamdır ama onun yeryüzünde evladı yoktur. Bir gün evinin balkonunda düşünürken, hanımı bunun yanına gelir, der ki: “Hüseyin Bey, böyle gam gün olmanın anlamı nedir, manası nedir? Bir hata mı yaptım, benden bir hata mı gördün, hizmetimde bir hatamı yaptım ki böyle gam gün durursun?” Hüseyin Bey der ki: “Yok, hatun, senin hizmetinde zerreyi miskal kadar bir kusur yoktur; fakat gel gör ki, bu kadar servetim, devletim, aynı bent otağlarım, hazineler dolusu paralarım, altınlarım, akçelerim var, ama kime kalacak biz öldükten sonra? Bizim ocağımızı yakıp, bacamızı tüttürecek yeryüzünde bir evladımız yoktur.” Hanımı dedi ki: “Hüseyin Bey, kâinatı yoktan var eden var; yeri, göğü, her şeyi, enliyi, cinliyi ve ecinniye, canlıyı yaratan odur. Mutlaka ki bizden bir parça eti esirgemez.”

Ertesi sabah Hüseyin Bey: “Hanım, bu yıl böyle yaylalara doğru, şu dağın eteğindeki çiçeklere doğru, süsen yaylalarına doğru gezelim; gönlümüz, kalbimiz bir açılsın” der. Hüseyin Bey ile hanımı, el ele tutarak yaylalara doğru, dağlara doğru çıkarlar. O güzel havalar, o çiçeklerin kokuları, o kuzuların melemesi, o çobanın kavalı bunlara bir ninni gibi gelir. Hüseyin Bey hanımının dizinde uykuya dalar. Rüyasında bir pir gelir ve onun için dua ettiklerini ve çocuğu olacağını söyler. Uyanınca bakar ki hanımı ağlıyor. Meğer hanımı da o pirin söylediklerini duymuş.

Bir hayır olduğunu düşünürler akşam olur evlerinin yolunu tutarlar. Hüseyin Bey'in otağının odası, aynı bent otağ gibidir. Çevre köylerdeki, şehirlerdeki insanlar o aynı bent otağı görmek için daima o köye gelirler, gelip Hüseyin Bey'in misafiri olurlar.

Aylar geçer Hüseyin Bey'in bir oğlu olur. Adını hemen vermez, çocuğun biraz büyümesini bekler. Bir yıl geçince konu komşu toplanır derler ki: “Yahu beyim, sen bir köyün beyisin, hatta yedi köyün beyisin; fakire fukaraya yardım eden, yoksulun, yetimin elini tutan, bayram olduğu zaman onları giydiren, onları sevindiren insanın evladı hiç adsız olur mu?” Hüseyin Bey rüyasına giren pirin ona gamlanma dediği için oğlunun adını Diligam koyar. Diligam büyür bir delikanlı olur. Artık annesi Hüseyin Bey'in yanına gelir der ki: “Beyim, artık bizim de yaşımız geçiyor; bizim de torunlarımızı kucağımıza almamız, torunlarımızı sevmemiz lazım. Bizim de önümüzde bir gelinimizin olması bize hizmet etmesi lazım. Ne düşünüyorsun?” Hüseyin Bey hak verir varlıklı bir ailenin kızını almalarının uygun olacağını söyler. Ana yüreği, hanımı der ki: “Bey, belki oğlumuz birisini sever. Sonra biz de gider, zengindir diye bir varlıklı kız alıp eve getiririz, huzurumuz bozulur, günümüz gün olmaz. Hele bir de evladımıza soralım, bakalım ki o ne der.” Annesi Diligam'ın yanına gider ve sorar. Diligam utanarak Yedi kardeşin bacısı Yemen Hanım'ı istediğini söyler. Annesi o aileye yedi deliler dedikleri için babasının kabul edeceğinden şüpheli kocasının yanına varır durumu anlatır. Hüseyin Bey: “Yahu hatun, bu çocuk başka bir kız bulamadı mı? Zengin, varlıklı, kendimiz gibi bir insan bulamadı mı da, gitti bizi yedi delilere ocak etti” der. Diligam başka birini istemediği için mecbur kabul ederler. Hüseyin Bey, köy ağalarını, köyün ileri gelen insanlarını toplayarak yedi kardeşlerin kapısına varır. Selamlaşmanın ardından Hüseyin Bey'i içeri buyur ederler: “Hemen bir koç kesilsin, kazanlar kaynasın, yemekler yapılsın; Hüseyin Bey bizim kapıya misafir gelmiş.” Derler. Hüseyin Bey: “Ben, Allah'ın emri, Peygamberin kavli ile kızınız Yemen Hanım'ı oğlum Diligam Yahya Bey'e istiyorum.” Der. Yemen Hanım'a da sorarlar o da kabul eder, söz kesilir, başlıklar ödenir. Bir hafta içerisinde Yemen Hanım'ın nişanı yapılır. Düğün sözü keserler. Tarih gelince düğün yaparak Yemen Hanım'ı Diligam Yahya Bey'in aynı bent otağına getirirler. Kapısında on iki tane hizmetkârı olan, cariyeleri olan, ekmekçisi olan, koyuna giden ayrı, mala giden ayrı, at otaran ayrı derken, öyle bir varlığa sahiptir Hüseyin Bey; ama etrafındaki dalkavuklar bunu öyle bir hale getirirler ki, bugünden yarına yiyecek bir lokma ekmeğe muhtaç olur. Aradan birkaç

yıl geçtikten sonra Hüseyin Bey bu acıya, bu sızıya dayanamaz, ölür. Diligam Yahya Bey, babasını da kaybeder, anasını da... Babasını anasını kaybettikten sonra, kapısında birkaç tane kuzu, birkaç tane koyun, mal vardır, onu da etrafında olan dalkavuklar alır. Bunun kapısında hizmetkâr olan adamlar aĝa olmaya başlarlar, köyün aĝası olmaya, köyün hükümdarı olmaya başlarlar. Diligam Yahya Bey’in bir parça yiyecek ekmeĝi kalmaz. Diligam Yahya Bey gurbete gidip para kazanmaya karar verir. Babasının ekmekçisi neneye Yemen Hanım’ı emanet eder ve gider. Gece demeden, gündüz demeden gurbet arayan Diligam Yahya Bey, gelir, bir hana dâhil olur. Handa birkaç gün kaldıktan sonra, hancı bakar ki, çok garip, çok düşünceli, çok zavallı bir insana benziyor. Diligam Yahya Bey’e nereden gelip nereye gittiğini, kim olduğunu sorar. O da gurbete çıktığını ekmek parası kazanmak için iş aradığını söyler. Hancı da onu Tiflis’i tavsiye eder. Diligam Yahya Bey Tiflis’e gider. Orada bir dayısı olduğu da aklına gelir fakat onu bulamaz, bir yemekhanede bulaşıkçı olarak çalışmaya başlar. Bir süre sonra bir arkadaşı da gelir beraber aynı yerde çalışırlar. Arkadaşı köyüne geri dönmeye karar verir Diligam Yahya Bey’e de söyler ama o bir süre daha çalışması gerektiğini düşünür gitmez. Yedi yıl gurbette çalışır.

Yemen Hanım’ın deli kardeşleri ise: “Senin sahibin yok, yemeĝin yok, sen niye bu viraneyi bekliyorsun; haydi yürü baba ocaĝına” derler ve Yemen Hanım’ı kılıç zoruyla götürürler.

Diligam Yahya Bey bir gün kafa dinlemek için patronundan izin ister Tiflis’in bir tepesine çıkar oturur. Baba ocaĝına, yârine özlemini türküyle dillendirir. Ardından döner patronunun yanına ve artık gitmesi gerektiğini söyler durumunu, onu bekleyenin olduğunu anlatır. Patronu da olgun bir insandır der ki: “Yavrum, mademki senin karın var, baba ocaĝın var, baba yurdun var, babanın aynı bent otaĝları var, odaları var; servetinden, devletinden düşmekle insan onursuz sayılmaz. Sen onurlu bir insansın. Yedi yıldır benim yanımdasın. Al sana bu kadar para, altına da tavladan git bir at çek, atı da ben sana hediye ediyorum, git, sevdiğine ulaş.”

Diligam Yahya Bey gece gündüz at koşturur, daĝlar aşar, yol teper, şafak yeni atar ki köyüne girer. Bakar ki, köyün içerisinde ne yurt var, ne yuva var. Onu görenler ekmekçi neneye haber verirler. Nene gelir her şeyi anlatır. Diligam Yahya Bey neneden Yemen’i gidip tekrar istemesini rica eder. Nene: “Oĝul, giderim; isteyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü kara” diyerek gider. Kardeşleri neneyi

tehdit ederler Yemen Hanım'ı da vermezler. Nene geri çıkar gelir. Diligam Yahya Bey bu kez kendi gider Yemen'i almaya. Kardeşleri ne kadar direktse de aralarından akıllı olan biri Yemen'in kocasının yanında olmasını uygun bulur. İki sevgili sarılırlar kavuşurlar (Yılmaz, 2011a: 162-1779).

Hasret ile Ferhat Hikâyesi

Malatya bölgesinde, Akçadağ kazasının Arpalı köyünde Arap Kadir isminde yaşlı bir ihtiyarın iki oğlu vardır; isimleri, Yunus Bey ve İskender Bey. Allah'ın kaderi, takdiri böyleydi ki, İskender Bey'in çocukları hiç olmuyordu, Yunus Bey'in ise yedi tane kız çocuğu olmuştur. Bunların içerisinde acı vardı, keder vardı. Varlıklı insanlardı, baba varlığına sahip insanlardı. Babaları Arap Kadir oğullarının hiç erkek evladı olmadı diye kederinden ölür. Bir gün Yunus Bey, hanımı Belkıs Hanım'la sohbet ederken neden hiç oğulları olmadığını düşündüğünü söyler. Çok inançlı olan Belkıs Hanım ise: Beyim, Allah'ın takdirine, kaderine razı olalım. Kızlarımız çok asaletli, bizlere değer veren, anaya babaya hürmette bulunan çocuklar. Eh, ne yapalım, oğullarımız da olmadı; demek ki kaderimiz böyleymiş" der. Zaman geçer iki kardeşin eşleri de hamile kalır. Birbirlerine çocukları büyüyünce evlendirmek için söz verirler. Birinin kızı birinin oğlu olursa, onları evlendireceklerdir. Yunus Bey her gün Allah'a dua eder bir oğlu olması için. Oğlu olmadığı için kendisini eksik görür. Kızlarının hepsini evlendirmiş, göndermiştir. Gün gelir Yunus Bey'in ikiz oğlu olur. Kardeşi İskender Bey'in de bir kızı olur. Ad verileceği zaman Yunus Bey bir oğluna Kahraman, diğer oğluna da Osman adını verir. İskender Bey ise kızına Hasret adını verir. İkizler büyürler, birbirleriyle geçinemezler. Bir de ikisi de Hasret'e âşıktırlar. Fakat babaları önce doğan için söz vermiştir. Hasret ile evlenecek olan Kahraman'dır. Fakat Hasret ikisini de istememektedir. Annesi bunu öğrenir: "Yavrum, bu nasıl söz, bu ne demek? Sen dünyaya gelmeden önce babanla amcan aralarında söz yaptılar ki hangisinin kızı, hangisinin oğlu olacaksa, o kızını oğluna verecek diye. Bir söz verdik yavrum. Senin amcanın oğlu; neden istemezsin?" diye sorar. Hasret kaderinin kara olduğunu, amcasının oğlunu istemediğini dile getirir.

Bir gün İskender Bey'in kapısı çalınır. Kapıyı açar bakar ki çok güzel bir delikanlı... Selam verdikten sonra adının Ferhat olduğunu annesi ve babasını kaybettiğini, İskender Bey'e de onun hayvanları için çobanlık yapmak istediğini söyler. İskender Bey varlıklı bir ağa olduğu için delikanlıyı sahiplenir işe alır. Bir

gün koyunlar sağılırken Hasret Ferhat'ı görür içine aşk ateşi düşer. Allah'a bu delikanlının kendisine nasip olması için dua eder. Annesine de bu durumu anlatır. Annesi: “Yavrum, senin bir beşik kertmen var evladım” der. Bunu bir sır olarak saklarlar. Bu sırrı sadece annesi ve dayısının hanımı Gülsüm Hanım bilmektedir.

Osman ile Kahraman bir gün tarlada çalışırken Hasret için kavgaya tutuşurlar. Osman elindeki kazmayı Kahraman'ın başına vurur kardeşini öldürür. Osman kardeş katili olduğu için halk tarafından dışlanmaya başlar. Artık köyde bu vicdan azabıyla yaşayamayacağını anlayarak gurbete gitmeye karar verir. Yıllar sonra, tutuklanıp hapse girdiği, orada intihar ettiği haberi gelir.

İskender Bey tüm bu olanlardan sonra bir yandan kardeşinin haline üzülür bir yandan da kızı Hasret'in kaderine üzülür. Bir müddet Hasret'i kimseye vermez. Hasret'in yengesi Gülsüm Hanım Hasret'i oğluna almak istemektedir ama Hasret'in de Ferhat'ı sevdiğini bilmektedir. Bir gün Hasret Ferhat'a sevdiğini söyler. Ferhat ise onu sevmemektedir ve ekmek yediği kapıya ihanet etmek istemez. Ayrıca çoban olduğu için de kendini buna layık görmez.

Hacı Yahya bir gün Dikilitaş Köyü'ne gider, kimselere söylemeden bir dostunun kızıyla oğlunu gizlice nişanlar. Eve geldiğinde ise Gülsüm Hanım'a o gece oğluyla kardeşinin kızı Hasret'i nişanlayacaklarını söyler. Akşam İskender Bey'in evinde toplanılır. Muhabbet sohbet olur. Biraz sonra şerbetler içilecek, nişan kesilecektir. Ferhat bir kenardan bu hazırlıkları izlerken bir taraftan da bir beyin damadı olmayı hayal etmektedir. O sırada Hacı Yahya herkesi etrafına toplar. Ferhat'ın sesinin güzel olduğunu, onun güzel türkü söylediğini bildiğini söyleyip davet eder. Ferhat utanarak oradakilere türkü söyler, çok beğenilir. Ardından Hacı Yahya herkesten özür dileyerek gerçekleri anlatır. Oğlunu Dikilitaş Köyü'ndeki bir dostunun kızıyla nişanladığını, Hasret'i ise oğlu gibi sevdiği Ferhat'a istediğini söyler. Nişan, Hasret ile Ferhat için yapılır herkes muradına erer (Yılmaz, 2011b: 183-202).

Hüseyin ile Senem Hikâyesi

Diyarbakır'da aşiret ağası olan Ali İzzet Ağa'nın sadece bir kız çocuğu vardır, başka da çocuğu olmaz. “Ya Rab bana bir oğul ver, bir oğul ver, bir oğul ver,” diye hep feryat eder. Bu şekilde aylar, yıllar birbirini kovalar. Bir gün, Allah onun dualarını kabul eder, bir oğlu olur. Müjdeciler müjde getirirler, kurbanlar kesilir,

davullar vurulur, zurnalar çalınır. Ali İzzet Ağa oğlunun adını Hüseyin koyar. Zaman geçer, Hüseyin büyür, artık yirmi yaşına gelir. Ali İzzet Ağa oğlunu evlendirmeye karar verir. Kendi oğluna layık, kendi aslına, asaletine değer güzel bir gelin bulmak için Diyarbakır'ın bütün beldelerini dolaşır, gezer. Nihayet Senem adında bir kız bulur. Düğün dernek kurulur, davullar, zurnalar çalınır, çok toy tutulur. Yedi gün boyunca kurbanlar kesilir, yemekler yenir, takılar takılır. Ali İzzet Ağa sonunda Senem Hanım'ı kendi evine getirip oğluyla evlendirir. Aradan yedi yıl geçmesine rağmen Hüseyin'in bir çocuğu olmamıştır. Ali İzzet Ağa, bir gün evinin önündeki bahçeye çıkar, kuşların birbiriyle cıvıldaştığını, ötüştüğünü görünce çok etkilenir. “Ya Rab, sanki bu feleğin pazarlığı da bizimle,” diye dert yanar Allah'a, “ben hep bir oğul istedim, şimdi oğlum da kalkıp oğul mu isteyecek?”. Senem Hanım o esnada bahçeyle uğraşıyordu, Ali İzzet Ağa'nın söylediklerini duyar ve içerler ama sorunun kendinde değil Hüseyin'de olduğunu düşünmektedir. Ağa ile Senem atışmaya başlar. Eve dönen Hüseyin ise bu atışmayı başından beri duymuştur. Hiddetle odasına giderek eşyalarını toplamaya başlar. Senem ne kadar ağlarsa da Hüseyin onu dinlemez ve Senem'e: “Sen beni babama şikâyet ettin, senin oğlunda erkeklik yok dedin. Şimdi ben kalkıp sana başka kocaya git diyemem, o yüzden ben gidiyorum. Sen de başının çaresine baksan iyi edersin” diyerek evden çıkar gider. Diyarbakır'dan çıkar ve Bağdat'a varır. Orada inşaatta çalışmaya başlar. Çok geçmeden kendisine birkaç arkadaş da edinir. Günler haftaları, haftalar ayları, aylar yılları takip eder, Hüseyin artık neredeyse yedi yıldır orada çalışıyordu. Bir gün arkadaşıyla arası bozulur. Arkadaşı Ali İzzet Ağa'ya: “Amca başınız sağ olsun, emri hak vaki oldu, oğlunuz aramızda yedi yıldır çalışıyordu, ama artık rahmetli oldu,” diye bir mektup yazar. Ali İzzet Ağa haberi alınca üzüntüden aylarca yiyip içemez. Sonra aklını Senem'in ne olacağı kurcalamaya başlar. Onun yabancılara gelin olmasına gönlü razı olmayacağı için canından bile çok sevdiği dostu Kahraman Ağa'ya bir mektup yazar. Oğlunun öldüğünü, Senem'i oğluna gelin almasını söyler. Kahraman Ağa duruma çok üzülür ama istemeyerek de olsa Senem'i almaya gider. Senem atın üstünde, arkasında davulcuyla zurnacı yavaş yavaş giderler.

Diğer taraftan Hüseyin'in de arkadaşı ile arası düzelir. Arkadaşı Hüseyin'e onun arkasından iş çevirdiğini itiraf eder: “Hüseyin, kardeşim hakkını helal et. Sana çok kızdığımın babana senin öldüğünü haber veren bir mektup yazdım.” Hüseyin bir yandan buna sevinirken bir yandan Senem'in sevdasından üzülp kahrolur. Fakat elinden de bir şey gelmez, erkeklik gururu elini kolunu bağlar. Tekrar baba ocağına

dönmeye karar verir yollara düşer. Diyarbakır'a gelince yolda at üstünde bir gelinin geldiğini görür. Senem olduğunu anlar. Sazını eline alır türküyle atın üstündeki gelinin sevdiği kız Senem olduğunu dile getirir. Kahraman Ağa Hüseyin'in ölmediğini öğrenince çok sevinir Hüseyin'e dönüp: "Oğlum, baban ağlaya ağlaya kör olmak üzere, sen şimdi git Diyarbakır'a, babanı teselli et yavrum, biz de Senem'i tekrar size getirip teslim edeceğiz" der. Hüseyin, Kahraman Ağa'nın elini öper, o da Hüseyin'in gözlerinden öper. Düğün alayı geriye dönüp gidince Hüseyin'in aklına başındaki dert gelir. Bir çare bulmak için Allah'a yalvarır. Hüseyin o yalvarışını bitirmiştir ki fani bir ihtiyar kılığında bir pir aniden peyda olur: "Selâmünaleyküm, Hüseyin oğlum," der. Hüseyin şaşkınlıkla: "Aleykümselâm, baba," diye karşılık verir. Pir: "Yavrum, sırtını şöyle bir sıvazlayayım da derdin şifa bulsun" der. Hüseyin gayriihtiyarî sırtını döner, sonra tekrar yüzünü dönünce bir bakar ki ihtiyar kaybolmuştur, her şey bir anda olup bitmiştir, akıl sır erdiremez bu işe. Hüseyin yoluna devam eder bir çeşmeye varır. Çeşmeden su içmek için yaklaşır, karalar giymiş bir kız su doldurmaktadır. Kızın kardeşi Fatma olduğunu anlar. Sonunda Fatma da tanır Hüseyin'i, ağabey kardeş birbirinin boynuna sarılırlar. Beraber eve giderler, babaları kapının önünde oturmaktadır. Ali İzzet Ağa ihtiyarlamış, erimiş, çocuk kadar kalmıştır. Hüseyin zor da olsa babasını kendisi olduğuna inandırır. O sırada düğün alayı görünür. Kahraman Ağa: "Selâmünaleyküm Ali İzzet Ağa, senin gibi sadık bir dostu ben değişir miyim hiç dünyaya, senin gelinini Rabbim bana nasip etmedi, onu geri getirdim. Gözün aydın olsun, oğlun da sapasağlam evine geldi. Artık bana da verdiğin emaneti geriye teslim etmek düşer" der. Ali İzzet Ağa kızı Fatma'yı Kahraman Ağa'ya gelin olarak verir, Senem'in yerine ata bindirir. Bir yıl sonra Hüseyin'le Senem'in biri kız biri erkek ikiz çocukları olur. Hem Ali İzzet Ağa hem de Hüseyin ile Senem büyük bir mutluluğa kavuşurlar (Yılmaz, 2011a: 25-33).

Mete Han Hikâyesi

Mete Han, sevgilisi, hanımı olan, gözünün nuru olan Ağca Sultan'la beraber güzel günler içindedir. Mete Han, her tarafta adı şanı olan, çok adil bir hükümdardır. Hanımı da gariplere, mazlumlara, yetimlere yardım eden bir insandır. Fakat bunların on yıldır hiç çocukları olmamıştır. Bir gün Ağca Sultan sokakta oynayan çocukları görünce: "Ey yokları var eden; bir gün de bizim bir yavrumuz buralarda dolansın, benim canımı al" der. O gece rüyasında bir oğlu olduğunu adını da yaşlı birinin Hamit Han koyduğunu görür. Dokuz ay on gün sonra bir oğulları olur, adını da Hamit Han koyarlar. Mete Han'ın çocuğunun oluşu her tarafa haber olur, her tarafta

duyulur. Ağca Sultan’a insanlar gelip göz aydınlığı verir, Allah için şükredilir, dualar okutulur, Mevlidi Şerif’ler okutulur, rıza alınır, fukaraların gönülleri alınır, âşıklar devran eder...

Mete Han, ferman verdi: “Çocuğumun yanına kırk çıkana kadar kimse girmesin.”

Kadınlar çocuk yaptığı zaman nazar değer diye, her türlü tedbirin alınmasını emreder. Ağca Sultan’a da haber verdiler: “Böyle bir durum var, çocuğun kırk çıkana kadar cariyeler tarafından, dadı tarafından temizlenecek ama kimse çocukla temas halinde olmayacak, hiçbir kırklı kadın üzerine gelmeyecek. Çocuğa herhangi bir şekilde zararı dokunur diye, kırklı çocuğun üzerine insanlar gelmeyecek.” Kırkıncı gününde çocuğu temizlerler, yıkarlar, elbiselerini giydirirler.

Hamit Han on yaşına geldiğinde Mete Han ferman verir, artık oğlunun da divana katılmasını emreder. Hamit Han, babası gibi adil, dürüst biri olmak için kendini geliştirir, ilim öğrenir. On sekiz yaşına geldiğinde tüm güzeller kendi resimlerini halılara nakşederler Hamit Han’a gönderirler ama Hamit Han onları beğenmez. Rüyasında yatarken, bir bakar ki, bir telaş içerisinde kapısı açılır: “Selamünaleyküm ey oğul...” “Aleykümselâm baba.” Bakar ki, yaşlı bir ihtiyar içeri girer; sakalları bembeyaz, güzel bir insan. Der ki ihtiyar: “Yavrum, bugüne kadar sana gelen o mektuplar, sana gelen o halılar, sana gönderilen o eşyalar, o kızların hiçbirisi sana yar değildi, ben biliyorum. Allah sana bugünkü kızı, bugünkü yarı gönderecek.”

Hızır Baba, çeker heybesini, heybesinin içerisinde, üç tane kadeh çıkarır. Bu kadehler Allah tarafından, sevdiği kullarına Hızır tarafından ikram edilen, Hak âşıklarına sunulan bir sudur. Kadehlerin birini Allah aşkına, birini Peygamber aşkına sonuncusunu da bir güzel kızın aşkına içmesini söyler. Hızır Hamit Han’a bir kızın suretini gösterir. Kız, Yemen’deki Aziz Han’ın kızıdır. Adı Süreyya’dır. Hamit Han kızı çok beğenir ona âşık olur.

Aziz Han’ın kızı Süreyya da iki gündür odasında uyumaktadır. Doktorlar, hekimler gelir çare olamazlar. Yaşlı bir nene girer durumu anlatırlar. Nene: “Oğul, ben duymuştum; kara sevdaya düşenlerin kulağı âşıkların sazını duyar. Âşık çağırın.” Der. Âşık getirirler. Âşık çaldıkça Süreyya uyanmaya başlar. Aşığa bir de o türkü

söyler. Türküsünde bir oğlana âşık olduğunu dile getirir. Aynı şekilde iki gündür uyanmayan Hamit Han'a da yaşlı nene gider âşık çağırır, Hamit Han uyanır o da aşkını türküyle dillendirir. Hamit Han da Süreyya da günden güne erirler, yiyip içmezler. Hamit Han utancından babasına açılmaz annesinin yardımıyla babasına sevdiği kızı anlatır. Hamit Han kervanını hazırlar Aziz Han'ın sarayına doğru yola çıkarlar.

Aylar sonra Hamit Han, Aziz Han'ın huzuruna çıkar. Süreyya ise babasının hiddetinden çok korkmaktadır. Aziz Han onu sorguya çeker. Kim olduğunu nereden geldiğini, ailesini soyunu sorar. Hamit Han türkülerini konuşturur. Babasının Mete Han olduğunu söyler, babasının gönderdiği mektubu verir. Aziz Han bunu öğrenince çok sevinir. Çok sevdiği dostum dediği Mete Han, kızını gelini olarak istemektedir. Hemen Süreyya'yı çağırır. Ona isteyip istemediğini sorar. Süreyya bir şiir yazar verir babasına. Şiirde Hamit Han'ı istediğini ve ona vermesini yazmıştır. Aziz Han kızının gönlü var diye çok sevinir. Hamit Han'a: “Delikanlı, bana bak; düğün edecek durumda mısın?” diye sorar. Hamit Han: “Evet, babam kervanlarla altınlar, gümüşler yolladı” der.

Allah'ın emriyle, peygamberin kavliyle Süreyya Sultan'ı Hamit Han'a isterler. Kırk gün kırk gece düğün yapılır. Hamit Han, Süreyya'yı alır yurduna getirir. Gelin gelir kapıya dayanır, ahali iner, bütün insanlar oraya toplanır. Ağca Sultan gelinini öper, oğluna sarılır: “Ay oğul, bahtın açık olsun ay oğul. Oğlun olsun, kızın olsun ay oğul. Evin şen, yurdun şen olsun ay oğul” diye dua eder (Yılmaz, 2011b: 363-379).

Perizan Hikâyesi

Vaktiyle, Balkan yörelerinde yaşamış üç Bey vardır; Timur Bey, Turan Bey ve Borazan Bey. Timur Bey'in çok güzel bir kızı vardır, ismi Perizan'dır. Belirli bir yaşa gelince Perizan'ın güzelliği dillere destan olur. Kendisi ayrıca çok güçlü bir pehlivandır da. O yörede, arkadaşları arasında onun bileğini bükecek, ona gücü yetecek kimse yoktur. Perizan Hanım böyle güzel olunca, dillere destan olunca sağdan soldan elçiler de gelmeye başlar. Fakat Perizan Hanım gelenlerin hiçbirini kabul etmez.

Bir gün Timur Bey, hanımını karşısına alır: “Hanım, şu bizim kızın fikrini bir al, düşüncesini bir sor bakalım, gelen elçileri neden kabul etmiyor, bir öğren. İsteyeni

çok, o da artık belli bir yaşa geldi, verelim birisine.” Der. Bunun üzerine annesi Perizan’a kendisini istemeye gelenleri neden kabul etmediğini sorar. Perizan: “Ben, güçlü kuvvetli bir insanım. Eğer benim koca olarak alacağım adam benden güçsüz olursa, benden zayıf olursa, bizim kuracağımız yuvanın bir tadı, lezzeti olmaz, o yuvada huzur olmaz. Benim erkeğimin benden güçlü olması lazım” diye cevap verir annesine. Annesi: “Peki, ne yapmak lazım, şartın nedir?” der. “Pederime söylersiniz, pederim iyice ilan eder her tarafa, her kim beni yenerse ona varacağım, bana yenilirse de keseceğim boynunu. Şartım bu” der.

Tabii ki herkes Perizan’la güreş tutmayı ister, ama iş bu şarta gelince birçoğu, “yenilirim kelimem gidecek,” diyerek cayar, Perizan’la güreş tutmaya birçoğunun gözü kesmez. O gün gelir çatar, güreşler başlar. Otuz dokuz gün güreş tutulur meydana; koçaklar, yiğitler, bileğine güvenenler gelip meydana, güreş tutarlar. Kırkıncı günü Perizan Hanım’la güreş tutacak sadece bir kişi kalır. O da yenilirse kafası kesilecek, yenerse Perizan’ı alacak. Sadece Borazan Bey kalmıştır, Perizan ile güreş tutacaktır. Fakat Turan Bey yarışa biraz geç kalır ama yetişir. O geldiği için Borazan Bey önce onunla güreşecektir. Yarım saat içerisinde Turan Bey, Borazan Bey’i yener. Ertesi gün Perizan ile güreş tutmaya hak kazanır. Ertesi gün kadınlar bir araya toplanır, cemaat dizilir, etraf kalabalık, Turan Bey meydana çıkar. Turan Bey’in bir annesi vardır, hem pehlivan tipli hem şair ruhludur. Orada annesi Turan Bey’e bir türküyü öğretir. Turan Bey’le Perizan Hanım güreşe başlarlar. Tam bir saat çarpışırlar. Neticede artık Perizan’ın kuvveti kesilir, Turan Bey’in karşısında fazla dayanamaz. Turan Bey, onu tam yıkacağı zaman geri çekilir, yıkmaz, “o da bir pehlivandır, gururu kırılmasın,” diye düşünür. Pehlivanlar öylece ayrılıp meydana çıkarlar. Perizan Hanım’ı almaya hak sahibi Turan Bey olur. Fakat Borazan Bey otuz dokuz gün mücadele verip son ana yaklaşmışken Turan Bey’e yarım saat içinde yenilmeyi sindiremez. Turan Bey’i ortadan kaldırmak için bir plan yapar. Bezirgânlarını Turan Bey’in olduğu yere gönderir. Bezirgânlar mallarının değerli olduğunu, güvenli bir yer aradıklarını, kendisine misafir olmak istediklerini söylerler. Turan Bey onları misafirhaneye buyur eder. Turan Bey, misafirlerine: “Kardeşlerim, siz şöyle dinlenin, ben bir beş dakika yatsı namazını kılacağım, ondan sonra sizin yataklarınızı serileyim, istirahat edin.” Der. Turan Bey namaza durup el bağladığı anda arkasından yaklaşır önce kollarına sonra da ayaklarına birer zincir atıp onu bağlarlar. Ondandır da onu iyice zincire vururlar. Evden dışarı çıkıp atlarına

binerler, bir ata da Turan Bey'i bağlarlar, sonra da Borazan Bey'in yanına doğru yola koyulurlar. Ertesi gün olur. Leyla ana yemek hazırlatmış, misafirlere yemek ikram edecektir. Bir de bakar ki odada kimse yok, ne Turan Bey var ne de misafirler. Borazan Bey'den şüphelenirler. Turan Beyliği toplanır, Leyla ana arkadaşlarını yanına alıp Borazan Bey'e baskına gider. Bu arada Borazan Bey, Turan Bey'i götürür, binasının yanındaki bir kuyuya bırakır. Leyla ana ve arkadaşları Borazan Bey'in etrafını sararlar, hesap sorarlar. Fakat Borazan Bey hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi davranır. Borazan Bey, üzgün, mütevazı bir tutum takınıp koşar, Leyla Ananın elini öper, ayaklarına kapanır, "Leyla Ana, ben de en az sizin kadar üzüldüm, böyle bir şey olabilir mi, sanki suçlu benmişim gibi bir tavır takındınız, vallahi billahi benim bu işten haberim yoktur." Der. Borazan Bey Leyla Ana'yı ve diğerlerini misafir eder ağırlar, yolcu eder. İkinci planı Turan Bey'in öldüğü haberini yaymaktır. Sonra da gidip Perizan'ı isteyecektir. Borazan Bey, adamlarını Timur Bey'in çevresinin bulunduğu yere kervan hazırlatarak gönderir. Mücevher satışı yapıyorlarmış gibi görünüp "Karanlık Dere bölgesinde bir genci kayalardan aşağı atmışlar, sahibi de çıkmamış, zavallıyı kurtlar kuşlar yemiş" diye konuşurlar. Bu haber giderek yayılır Timur Bey de Perizan da perişan olurlar.

Borazan Bey sonunda gider Perizan'ı ister. Düğünleri olur. Odalarına Turan Bey'i de getirip ona acı yaşatmak sonra da onu öldürmek ister. Perizan odaya girince eli kolu bağlı olan adamı görür şaşırır, kim olduğunu sorar. Borazan Bey Perizan'ı tersler susturur. O sırada Turan Bey bir türkü söylemek istediğini, rüzgârın bunu anasına götüreceğinden umudu olduğunu söyler. Türküsünü söylemeye başlar ki sonunda "Perişanım Turan Bey'im" der. Böylelikle Perizan onun Turan olduğunu öğrenir. Yanında taşıdığı kamayı Borazan Bey'in göğsüne saplar. Turan Bey'i de alır aşağıya indirir. İki at alır birine kendi biner birine de Turan Bey'i bindirir yurduna doğru yol alırlar. Leyla Hanım oğlunun üzüntüsünden görmez olmuştur. Önce Turan'ın geldiğine inanmaz ama sonrasında her şeyi anlatırlar. Birbirlerine sarılırlar ve mutlu olurlar (Yılmaz, 2011a: 403-408).

Seyfet Çavuş ile Filiz Hikâyesi

Savaş zamanıdır, askere alınacak olanların içinde Seyfet de vardır. O zamanlar askerlik, dile kolay, yedi yıldır. Seyfet, askere alınacağından dolayı üzülmaz ama geride bırakacağı küçük bir yavrusu, bir anası, bir de kardeşi vardır,

“bunları kime emanet edeceğim,” diye üzüldü, “ben gidersem hanımımın, çocuğumun, anamın hali ne olur?” Sonunda, askere gitme vakti gelir çatar. Seyfet’e memleketi Balıkesir çıkar. Annesini, hanımı Filiz’i ve oğlu Ümit’i kardeşine, Mehmet’e emanet eder, onlarla vedalaşıp Balıkesir’e doğru yola koyulur. Seyfet, Balıkesir’de askerliğe başlar. Aylar, yıllar birbirini kovalar. Savaş tüm hızıyla devam ederken Doğu cephesinin başında bulunan Kazım Karabekir Paşa, Balıkesir’den kendi birliğine katılmak üzere bir tabur asker ister. Balıkesir’den doğu cephesine gönderilen o taburun içinde Seyfet de vardır ve çavuşluğunu o zaman kazanır. Seyfet Çavuş o taburla birlikte Sarıkamış’a gelir. Seyfet Çavuş, Sarıkamış’ta görevine devam ederken Doğudaki savaş hafiflemeye başlar ve Balıkesir’den gelen tabur, tekrar batıdaki, Balıkesir’deki birliğine geri dönmek üzere yola koyulur. Tabur, Balıkesir yolunda bir düzlükte, bir çölde durur, çadırlar kurulur. Komutanlar askerlerin bir kısmını çölde görevlendirmek için hazırlık yapmaktadır. Seyfet Çavuş’un köyü oradan belli belirsiz görünmektedir. Seyfet Çavuş köyüne doğru şöyle bir dönüp bakar, bir ah çeker. Onun bu halini gören komutanlardan biri yanına çağırır. Komutan: “Oğlum, sen Balıkesirli misin,” diye sorar. Seyfet Çavuş: “Evet, ben Balıkesirliyim, komutanım,” der. “Peki, oğlum, hangi köydensin?” Bunun üzerine, Seyfet Çavuş bulundukları yerden hayal meyal seçilebilen kendi köyünü işaret eder: “Şu ilerideki köydenim, komutanım,” der. Komutan: “Peki, oğlum, sana üç gün izin verelim de köyüne git,” der. Sonra da: “Orada kimsen var mı?” diye sorar. Seyfet Çavuş, saygısından, evli olduğunu söyleyemez “Annem var,” der. “Komutanım, ben üç günlük izni ne yapacağım,” der Seyfet Çavuş, “yirmi dört saatlik izin bana yeter.” Seyfet Çavuş askere gideli beş altı yıl olmuştur. Seyfet Çavuş’un kardeşi Mehmet de Çanakkale’ye askere gider. Köyün muhtarı Kahya Mehmet, Seyfet Çavuş’un karısı Filiz’e göz koyar. Seyfet Çavuş’un şehit olduğuna dair imzalı bir mektup hazırlar Filiz’e gösterir. Filiz ne kadar reddettiye de sonunda Kahya Mehmet ile evlenir bir oğlu olur, adını Şeref koyarlar. Seyfet Çavuş durumlar böyleyken komutanından izin alıp yola düşmüş, köyüne doğru gelmektedir. Yedi yıllık hasretten sonra nihayet, hanımı Filiz’i, kardeşi Mehmet’i, annesini ve oğlu Ümit’i görecek, hasretini giderecektir. Yaz vaktidir, Filiz köyün çeşmesinin başında çamaşır yıkamakta, oğlu Ümit de yanında taşlarla oynamaktadır. Seyfet Çavuş çocuğu görünce kendine benzetir oğlu olduğunu düşünür yanına gider adını sorar. Çocuk adının Ümit olduğunu, babasının Seyfet Çavuş olduğunu ve askerde şehit olduğunu söyler. Annesinin de köyün muhtarıyla evlendiğini söyler. Seyfet Çavuş’un

dizlerinin bağı çözülür. Çeşme başındaki kadının yüzüne bile bakmadan evlerine doğru ilerler. Evleri bir viraneye dönmüştür, kimseler yoktur. Köyün içlerine doğru ilerler ki nihayet bir tandır dumanının tüttüğünü görür. Kapıyı vurunca, Ayşe teyze dışarı çıkar. Yaşlanmış, gözleri görmez olmuştur, Seyfet Çavuş'u tanıyamaz: "Buyur, asker oğlum, ekmek mi istiyorsun yavrum?" O zamanlar savaş yüzünden kıtlık olduğundan askerler için köylerden ekmek toplanıyormuş. Seyfet Çavuş annesini ve kardeşini sorar. Ayşe Teyze annesinin öldüğü haberi üzerine dayanamayıp verem olduğunu ve öldüğünü söyler. Kardeşi ise Çanakkale'de şehit olmuştur. Seyfet Çavuş sarsılır olduğu yere çöker. Ayşe Teyze onu alır bahçenin arkasına götürür oturtur. Ayşe teyze, sedirde oturan Seyfet Çavuş'a bir ayran getirir, ama Seyfet Çavuş'un ne bir ayran ne de bir su içecek hali vardır. Çünkü beyninden vurulmuşa dönmüştür, kan ter içinde kalmıştır. Düşünce, dert, ıstırap onu bir çiçek gibi soldurmuştur. Seyfet Çavuş Ayşe Teyze'den Filiz'i oraya getirmesi için yalvarır. Filiz'le konuşup hesap sormak ister. Ayşe teyze varıp Filiz'in kapısını çalar. Filiz kapıya çıkar: "Hayrola Ayşe Teyze," der. "Kızım, şu tandırın üstünde bir yemek pişirdim de suyunu, tuzunu koyamıyorum, artık benden geçti," der Ayşe teyze, "Allah rızası için, ne olur, bir gel de şu yemeğin tadına tuzuna bir bak." Filiz hemen oğlu Ümit'in kolundan tutar, daha küçük olan Şeref'i de kucağına alır, Ayşe teyzeyle beraber eve gelir. Filiz bahçede oturan askerin Seyfet olduğunu öğrenince bayılır. Ayşe Teyze yüzüne su serperek Filiz'i uyandırır. Seyfet de karşısında durmaktadır. Filiz'e neden beklediğini sorar. Filiz her şeyi anlatır. Ama Seyfet onu affedemez vedalaşarak geri döner. Filiz ise artık Seyfet'in ölmediğini bildiği için Kahya Mehmet ile yaşayamayacağını bilir, çocuklarıyla Seyfet'in peşine düşer. Arkasından ne kadar yalvarırsa da Seyfet durmaz. Filiz'in artık ayakları kanlar içinde kalmıştır, Seyfet'in de izini kaybetmiştir. Acısını türküye sığdırır dağlara taşlara feryat eder. Kahya Mehmet'in karısı olmaya devam edemeyeceğine karar vererek nereye gittiğini bilmeden yoluna devam eder. Önüne çıkan köylerden ekmek ister çocuklarının karnını doyurur. Yolda giderken bu halini görenler sorarlar. Filiz de Manisa'ya gitmek istediğini söyler. Ona yolu tarif ederler yoluna devam eder. Günler, haftalar sonra nihayet, Manisa'ya varır. Orada da sora sora Balıkesir'den tanıdığı köylülerinin oturduğu bir mahalleyi bulur, oraya yerleşir. Filiz'le çocukları küçük bir evde kalmaya başlarlar. Hayırseverler Ümit'i okutmaya gönüllü olurlar. Filiz orada çocuklarıyla beraber yeni bir hayata başlar.

Seyfet'in askerliği biter fakat nereye gideceğini bilemez. Önce köyüne gidip Filiz'in akıbetini öğrenmeye sonra da başının çaresine bakmaya karar verir. Kimliğini gizleyerek köyüne gelir kahveye oturur. Oradakilere Seyfet Çavuş'un askerlik arkadaşı olduğunu söyler. Kahvedekiler onun şehit olduğunu söyledikten sonra annesiyle kardeşinin de öldüğünü, karısının da başkasıyla evlendikten sonra söylentiye göre Seyfet'in ölmediğini öğrenip buralardan gittiğini, Manisa'da bir mahallede yaşadığını anlatırlar. Seyfet Çavuş'un Filiz hayatta olduğu için içi rahatlar.

Birkaç yıl sonra Seyfet Çavuş Manisa'ya gidip Filiz'i bulmak, onu uzaktan da olsa görmek ister. İhtiyar bir derviş kılığında Manisa'nın yolunu tutar, mahalle mahalle gezmeye başlar. Bir gün sokağın birindeki evin bahçesinde bir annenin iki çocuğuyla oturmuş karpuz yediklerini görür. Filiz olduğunu anlar. Filiz de onu görür, oğluna gidip ne istediğini, bir yardıma mı ihtiyacı olduğunu sormasını ister. Ümit gider ihtiyarın cebine biraz harçlık koyar. Seyfet ise gece gelir kapıya hasret yüklü bir şiir yazıp bırakır. Sabah Filiz onu bulur Ümit'e okutur. O şiiri yazanın Seyfet olduğunu anlarlar Manisa'yı karış karış gezerler Seyfet'i ararlar ama bulamazlar. Çünkü Seyfet Manisa'dan çıkmış Karadeniz'e Artvin'e varmıştır. Artvin'de kimsesi yoktur, fırıncılıktan anladığı için bir fırıncının yanına işe girer. Fırıncı ve çalışanlar Seyfet'i çok severler. Diğer yandan Ümit tıp fakültesini kazanır doktor olur. Tayini de Artvin'e çıkar. Seyfet Çavuş da ailesinin hasretinden hastalanır yataklara düşer. Fırıncı onun bu haline acır ona fırında bir yatak hazırlar, gözünün önünde olmasını sağlar. Fakat Seyfet Çavuş günden güne kötüye gitmektedir. Fırıncıya Artvin'e yeni gelen doktorun çok iyi olduğunu bir de ona göstermesini söylerler. Fırıncı söylenilen Doktor Ümit'in yanına gider hastanın ayağa kalkamadığını gelip görmesini rica eder. Ümit gelir bakar ki hasta yatan adam babasına çok benziyor. Adının Seyfet Çavuş olduğunu öğrendikten sonra tüyleri diken diken olur kendisini tanıtır. Baba-oğul olduklarını anlayınca sarılırlar. Ümit, annesini getirmek için Manisa'ya gideceğini söyler. Seyfet Çavuş da ölme ihtimaline karşı Filiz için bir türkü yazar verir. Ümit annesini ve üvey kardeşini Artvin'e getirir. Seyfet Çavuş Filiz'i de oğlu Ümit'i de görür ve orada hayata gözlerini yumar (Yılmaz, 2011a: 323-336).

Şah İsmail Hikâyesi

Kandehar Padişahı çocuğu olmadığı için çok üzölmektedir. Bir gün eşinin tavsiyesine uyar ve veziriyle birlikte derviş kılığına girerek seyahate çıkar.

Yolda bir çeşme başında durarak abdest alıp namaz kılmak için konaklarlar. Namaz sırasında yanlarına gelen bir derviş, bunların padişah ve veziri olduğunu bilir. Ayrıca padişahın derdini de bilen derviş, cebinden çıkardığı elmayı padişaha verir. Elmayı, padişah ile eşi, kabuğunu ise ahırdaki kısrak yiyecektir. Böylece padişah, yıllardır özlem duyduğu bir evlada kavuşacaktır. Dünyaya gelen çocuğun adını ise derviş verecektir.

Padişah, akşam olunca elmanın yarısını kendisi, yarısını hanımına, kabuğu da ahırdaki kısrğa yedirir. Dokuz ay dokuz gün sonra padişahın bir oğlu, kısrğın ise bir erkek tayı olur.

Çocuk, beş yaşına gelince Hoca Danyal adındaki bir âlimden ders almaya başlar. Bu eğitim, çocuğun dikkatini tamamen derslere verebilmesi için yer altında bulunan bir mahzende yapılır. Bu arada dervişin tembihiyle on beş yaşına basan çocuğa bir ad verilmemiştir. Bu yüzden çocuk, çevredekiler tarafından “Atsız Bey” diye çağırılmaya başlar. Bunun üzerine padişah, çevrenin de etkisiyle çocuğuna ad vermeyi düşünür.

Meclis toplanıp, çocuğa ad verileceğı sırada padişaha elma veren derviş çıkagelir. Çocuğa “Şah İsmail” taya ise “Kamer Tay” adını vererek ortadan kaybolur. Bu sırada eğitimine devam eden Şah İsmail'in bir gün canı sıkılır ve ava gitmek ister. Yanına arkadaşlarını da alan Şah İsmail, av alanında arkadaşlarını başka bir yöne gönderir. Onlardan ayrılan Şah İsmail, uyuduğı çeşmenin başında kırkırlar elinden bade içir.

Ertesi gün yoluna devam eden Şah İsmail, bir Türkmen Beyi'nin kızı olan Gülizar'la karşılaşır ve iki genç birbirlerine âşık olur. Gülizar, İsmail'e nişan olarak altın bir tarak verir. Kandehar Padişahı, oğlunun âşık olduğunu duyunca Türkmen Beyi'ni sarayına çağırarak kızını oğluna ister. Bey de kızını vermeye razı olur.

Padişah, düğün hazırlıklarına başlar; ancak Gülizar'ın annesi kızını İsmail'e vermek istemediğı için göçünü alarak Hindistan'a gider. Bu arada Gülizar, gittiğı yeri bildiren bir mektubu ocaklık taşının altına bırakır. Padişah ise Gülizar'ın o diyardan ayrıldığını bildiğı için oğlunun başkasıyla evlenmesini ister, ancak İsmail

bunu kabul etmez. Anne ve babasından izin alan Şah İsmail, Kamer Tay'a binerek gurbete çıkar.

Yolda karşısına kapısı olmayan çok güzel bir saray çıkar. Şah İsmail, olağanüstü gücü ile saraya gürz vurarak bir tarafını yıkar ve içeri girince orada güzel bir kızın ağlayarak gergef işlediğini görür.

Şah İsmail ile Gülperi adındaki bu kız, birbirlerine âşık olur. Kızın yedi kardeşi devlerle savaşmakta olup bunlardan üçü de şehit olmuştur. Şah İsmail, bunu duyar duymaz Gülperi'nin kardeşlerinin yanına gider. Şah İsmail'in de yardımıyla devleri öldürürler. Kardeşler devleri öldürünce gönül rahatlığıyla evlerine dönerler ancak sarayın bir tarafının yıkılmış olduğunu görünce kız kardeşlerinin bir ahlâksızlık yaptığını zannedip onu öldürmek isterler. Fakat kız, olanları anlatınca bu düşüncelerinden vazgeçerek, Gülperi'yi Şah İsmail ile evlendirmeye karar verirler.

Şah İsmail, Gülizar'ı bulmadan Gülperi ile evlenemeyeceğini söyleyince düğün ertelenir. Yoluna devam eden Şah İsmail'in karşısına Arapüzengi'nin sarayı çıkar. Arap, insan başından kale yapmıştır, kalenin burcunun tamamlanması için ise bir kelleye ihtiyaç vardır. Kızın niyeti, Şah İsmail'in başını keserek onu da eksik kalan yere yerleştirmektir.

Arap ve Şah İsmail vuruşmaya başlarlar. Arapüzengi iyi savaşmasına rağmen Şah İsmail'e yenilmekten kurtulamaz. Arapüzengi'yi öldüreceği sırada o, yüzünden örtüyü kaldırır ve ortaya dünya güzeli bir kız çıkar. Yenildiği bir erkekle evlenmeyi düşünen Arapüzengi, İsmail'le evlenmek ister. İsmail, bunu kabul eder; ancak önce Gülizar'ı bulması gerekmektedir.

Yanına Arapüzengi'yi de alarak yola çıkan İsmail, Hindistan'a gider ve orada bir kocakarının evinde kalarak ondan Gülizar'ın Hint Padişahının oğlu ile evlendiğini fakat kırk gün yasım var diyerek damadı gerdeğe almadığını öğrenirler. Kocakarının cebini parayla dolduran Şah İsmail, Gülizar'ın kendisine nişan olarak verdiği tarağı da kocakarıya vererek onu sevdiğine gönderir.

Tarağı gören Gülizar, kocakarı vasıtasıyla Şah İsmail'e haber gönderir. Şah İsmail ve Arapüzengi, Gülizar'ı has bahçeden kaçırlılar. Yolda Gülizar ile Şah İsmail uyur, üstlerine Hint askeri gelir. Arapüzengi, Şah İsmail'i uyandırmaya kıyamaz ve

tek başına Hint ordusunun tamamını kılıçtan geçirir. Ardından da Şah İsmail'i uyandırarak yollarına devam ederler.

Yanlarına Gülperi'yi de alarak Kandehar'a doğru yola çıkarlar. Ancak Şah İsmail'in annesi, gelinlerini görür görmez onların güzelliklerini kıskanır. Kocasına Şah İsmail'i öldürmesi, gelinleri ile de kendisinin evlenmesini söyler. Padişah da Şah İsmail'i oyuna getirerek yakalar ve idam etmek ister. Ancak oğlunun yalvarması üzerine onu öldürmekten vazgeçerek gözüne mil çektirerek bir dağa bırakır.

Şah İsmail'in eve dönmemesinden şüphelenen Arapüzengi, kayınbabasının kendilerini saraya getirmesi için gönderdiği doksan dokuz kadının başını keser. Padişah, gelininin bu hareketine sinirlenerek üç gelinin üzerine ordu gönderir. Arapüzengi bu orduyla savaşır.

Arap, padişah ordusu ile savaşmaktayken Şah İsmail'e güvercinler yardım eder. İsmail, güvercinlerden düşen kanadı gözlerine sürünce tekrar görmeye başlar. Bir çiftçinin evlâtlığı olan Şah İsmail, ondan kendisini askere yazdırmasını isteyerek orduya katılır. Padişahın huzuruna çıkarak Arapüzengi ile savaşmak istediğini belirtir.

Padişah, Şah İsmail'e izin verince savaş meydanında tekrar Arapüzengi ile karşılaşır, ancak yenilemezler. Padişah, bu genci beğendiği için ona İsmail'in atı olan Kamer Tayı da verir. Tek isteği, gencin Arapüzengi'yi öldürmesidir. Şah İsmail, atını alır almaz eşlerinin kaldığı saraya varır. Arapüzengi Şah İsmail'i tanır.

Arapüzengi ile Şah İsmail güçlerini birleştirerek padişah ordusu ile savaşır. Arapüzengi, kayınbabasını öldürür; Şah İsmail tahta çıkar. Üç kıza kırk gün kırk gece düğün yapılır ve sevgililer muratlarına ererler (Alptekin, 2021: 206-208).

2. Masal Metinleri

Ayağına Diken Batan Horoz

Bir varmış bir yokmuş... Zamanın birinde, köylerden bir köyde allı pullu bir horoz yaşarmış. Her gün vakitli vakitsiz öter, köylüleri tatlı uykularından uyandırır. Köyün içinde kral gibi dolaşır, kendini tüm horozlardan yakışıklı ve büyük görür, önüne gelenle didişir dururmuş. Tavukları çöplüklerden kovalar, dur dünek bilmezmiş. "Bütün çiftliklerin sahibi benim" diye böbürlenirmiş. Kendini açığöz sanırmış, ama biraz aptalcaymış. Allı pullu horoz, fırıncının çöplüğünde

eşinirken ayağına diken batar. Acılar içinde kıvranarak fırıncıya gider. Fırıncı dikenı çıkardıktan sonra “Fırıncı Abla, dikenim burada dursun. Ben sonra gelip alırım” diyerek oradan ayrılır. Bir süre sokak aralarında dolaştıktan sonra fırıncıya gelir. “Fırıncı Abla, dikenimi almaya geldim.” “Kusura bakma horoz kardeş, yakacağım bitti. Senin dikenı yaktım.” Allı pullu horoz çok kızar: “Pır pır uçarım, bir tane ekmeğini alır kaçarım” diyerek bir ekmek alıp kırlara doğru gider. Kırlarda karşılaştığı çobanın yanına varır. “Çoban kardeş, şu ekmeğim biraz sende kalsın. Ben sonra gelir alırım” diyerek ekmeği çobana bırakır. Çoban da: “Çabuk gel. Hava serinleyince koyunlar durmaz. Sonra beni bulamazsın” der. Horoz “Sen merak etme çabuk gelirim” der. Fakat kırların güzelliğine dayanamaz. Gölgeler uzayıp gün kısalır. Bir pınardan su içerken kendini suda görüp aklı başına gelince çobana gider. Çobanı bir dağ başında bulur. “Çoban kardeş, ekmeğimi almaya geldim.” “Kusura bakma horoz kardeş, sen gittin, gelmedin. Ben de acıktım ekmeğini yedim. Artanını da köpeğime verdim” Öfkelenen horoz, “Pır pır uçarım, bir tane koyununu alır kaçarım” diyerek bir koyunu alıp kaçar. Az gitmiş uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş. Gide gide ağızla burun arası kadar yol gitmiş. Derken bir köye varmış. O köyde de davullu zurnalı düğün oluyormuş. Hemen düğün evine varır. Düğün sahibi horozu yer gösterir, yedirir içirir. Davetliler çoğalıp yemekler azalınca düğün sahibini bir telaş alır. Sonunda horozu rica eder: “Koyunu bana sat düğünden sonra borcumu öderim.” Horoz kabul eder, koyunu düğün sahibine verir. Düğün bitince horoz hemen adamın kapısını çalar. “Koyunun parasını istiyorum” “Horoz kardeş düğün daha yeni bitti. Param da kalmadı. Birkaç gün sonra vereyim” Horoz dinlemez, çok öfkelenir: “Pır pır uçarım, ak duvaklı gelinini alıp kaçarım” diyerek gelini kaptığı gibi dağlara doğru kaçar. Bir pınar başında saz çalan bir âşıkla karşılaşır. Selam verip yanına oturur. Âşık türküsünü bitirdikten sonra horozu sorar; “Ne o horoz kardeş? Nereden geliyorsun, bu gelin de kim?” Horoz başından geçenleri anlatınca âşık, bunun aptal birisi olduğunu anlar: “Bu gelini bana verir misin?” “Sazını bana verirsen, gelini sana veririm” Âşık sazı vererek gelini alır. Horoz da sazı eline alıp, bilir bilmez çalmaya başlar: “Bir dikene, bir ekmeği değiştim. Bir ekmeğe bir koyunu değiştim. Bir koyuna, bir gelini değiştim. Bir geline, bir sazı değiştim...” (Özçelik, 2004: 285-286).

Babadan Kalan Sandık

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde uzak ülkenin birinde bir padişah varmış. Onun da güzelliği dillere destan bir kızı varmış. Şakıyınca yüzünde güller açar, yürüyünce etrafına ışık saçar. İnce belli, sırma saçlı, kalem kaşlı güzeller güzeli bir sultanmış. Gel zaman git zaman sultanın hayatı güzel geçer iken validesi amansız bir hastalığa yakalanmış. Hekimler, tabipler bir çaresini bulamamış. Hastalık gittikçe ilerlemiş, ömrü hayatı tamam olarak kara bir günde valide sultan uçmağa varmış. Padişah üzüntülere gark olmuş. Ülkede kırk gün kırk gece yas ilan edilmiş. Güzeller güzeli sultanın eski neşesinden eser kalmamış. Annesinin ayrılığı onu derinden yaralamış. Gün geçtikçe anne hasreti yüreğini bir kor gibi yaktıkça yakmış. Cariyeler sultanın etrafında bir dediğini iki etmese de günden güne zayıflamış, yemeden içmeden kesilmiş, o dillere destan güzelliği eriyip solmuş, kısa bir zaman sonra sultan da yataklara düşüp hastalanmış. Padişah babası, karısının ölümünden sonra kızını ihmal ettiğini düşünerek onun kendi yüzünden hasta olduğunu anlamış ve yedi düvele ferman çıkartıp ne kadar hekim var ise kızını iyileştirmek için saraya çağırılmış. İyileştirene kırk deve yükü altın vadetmiş. Bu fermanı haber alan hekimler akın akın saraya koşmuşlar. Ama ne yazık ki hiçbiri sultanın derdine derman olamamış. Sultan, gün geçtikçe daha kötüye gitmeye başlamış. Kızından ümidini kesen padişah bir ferman daha yayınlamış. Kızını kim iyi ederse onu kendisine damat; devletin başına sultan tayin edeceğini, kendisinin de artık köşesine çekileceğini ilan etmiş. Tellallar bu fermanı cihana duyurmak için yollara düşmüşler. Memleketin birinde kendi hâlinde yaşayan bir genç varmış. Bu genç, yıllardan beri padişahın biricik kızının dillere destan güzelliğine hayran ve içten içe ona âşıkmiş. Padişahın fermanını duyan genç, sultanı iyileştireceğini umut ederek hiç vakit kaybetmeden yola koyulmuş. Gece demeden gündüz demeden tez zamanda sarayın kapısına varmış. Padişahın huzuruna çıkmış: “Padişahım! Duydum sultanımız çok hasta imiş. Dertsiz derdine kimse derman olamamış. Bu fakir kulunuz derdine derman olmaya geldi.” Padişah: “Kızımı iyi et, kızımın seni evlendireyim. Uçsuz bucaksız yerlerden beyler, şehzadeler konuk edeyim. Seni padişah edip inzivama çekileyim. Ülkeme huzur, sarayıma şenlik eyle, kızımı kendine yâr, yurdumu kendine yurt eyle” demiş.

Sultanın yanına varan genç, güzeller güzeli sultanın o hâlini görünce derin bir üzüntüye boğulmuş. Günlerce sultana hazırlamadığı ilaç, yapmadığı merhem kalmamış. Dağı taşı dolanmış. Toplamadığı bitki kalmamış. Onlardan merhem, ilaç

yapmış. Ne çare ki hiçbir sultanın derdine derman olmamış. Gün geçtikçe sultan, daha da kötüleşmiş. Padişah bu gencinde kızını iyi edemeyeceğini anlayıp gür sesiyle bağırarak ve hiddetlenmiş: “Tez canını almadan, gözüm seni bir daha görmesin sarayımdan git.”

Delikanlı hem sevdiğine çare olamadığı hem de padişaha verdiği sözü tutamadığı için derin derin iç geçirip saraydan ayrılmış. Memleketinin yolunu tutmuş. Geçen ayların ardından memleketinde defne ağaçları yeşermeye başlamış. Çevreyi defne yapraklarının o eşsiz kokusu sarmış. Delikanlı, evden çıkmaz olmuş. Kara kara düşünüp sultanı nasıl iyileştireceğini bulmaya çalışıyormuş. Babasının son nefesini verirken ona bırakmış olduğu sandık vasiyeti aklına gelmiş. “Oğlum sana bir emanet bırakıyorum. En müşküle düştüğün zaman aç, derdinin dermanı bu sandıktadır.” dediği aklına gelmiş. Sevinçle hemen sandığın başına koşmuş ve sandığı açınca içinde küçük bir defter ve bir ilaç tarifi bulmuş. Tarif; insan eli değmemiş defne yaprakları, Asi Nehri’nin ters akıntısında yıkanacak oradan alınan su defne dallarının ateşinde kaynatılacak. Yeni doğum yapmış koyunun ilk ağız sütü ile karıştırılacak. Kapalı bir kapta güneş görmeden 3 gün bekletilecek. Dolunayın çıktığı ilk günden itibaren 7 gün günde 3 öğün yenilecek. Tarifin sonunda: “Ey oğul! Senin gönlünün de sultanın hastalığının da şifası bu ilaçtır. Var git yolun açık, bahtın güzel olsun” yazılıdır.

Delikanlı, hemen işe koyulmuş. Merhemi hazırlamış. Dolunay çıkmadan atına atlayıp sarayın yolunu tutmuş. Fırtına gibi eserek gümbür gümbür yerleri titreterek saraya varmış. Padişah, genci görünce: “Bre gafil ben seni kovmadım mı? Senin ne haddine tekrar benim huzuruma çıkmak. Canına mı susadın?” demiş. Genç: “Padişahım bana on gün daha müsaade edin, sultanımızı iyileştireyim. Eski neşeli günlerine döndüreyim, iyileştiremezsem boynum kıldan ince kanım size helal olsun. O vakit varın bana dilediğinizi yapın” demiş.

Padişah iki düşünmüş bir söylenmiş, eliyle sakallarını sıvazlamış gencin dediği aklına yatmış: “Sana bir şans daha veriyorum. Eğer bu sefer kızımı iyileştiremezsen senin kelleni alırım.”

Genç, sultanın yanına varmış. Dolunayın ilk gününden itibaren yedi gün boyunca sultana ilacı içirmiş. İkinci gece sultan gözlerini açmış. Dördüncü gece tebessüm etmiş. Altıncı gece acıktığını söylemiş. Yedinci günün sabahı hiçbir şey

olmamış gibi ayağa kalkıp sarayın bahçesinde güllerin arasında dolaşmış. Kızını bahçede bu hâlde gören padişah, sevinç çılgınları atıp kızına doyasıya sarılmış. Padişah, genci huzuruna çağırıp: “Sen kızımı iyileştirdin, fermanım sana haktır. Tez vakitte cihana haber salınsın, kızım ile senin düğünün şenlikleri başlasın.”

Şenlikler olmuş, aç gelen tok gitmiş, fakir gelen zengin dönmüş. Ülkede bir baştan diğer başa defne ağaçlarının yetişmesi ferman edilmiş. Nitekim düğün tamam olmuş. Sultan ile genç evlenmişler, yıllar yılı mutlu mesut bir ömür sürmüşler (Türkan, 2015: 231-234).

Dev Baba

Bir varmış, bir yokmuş... Vakti zamanında bir Padişah, bu Padişahın da üç kızı varmış. Bu kızların evlenme çağları çoktan gelmiş, nerdeyse geçecek, buna çok üzülyormuş kızlar. Bir gün üç kız bir araya gelmiş, dertleşip konuşuyorlarmış. En küçük kız en akıllıları imiş; ablalarına demiş ki: “Hiç üzölmeyin, bu işin çaresi var. Babamızın lalasını çağıralım, ona derdimizi anlatalım. O da babamıza söylesin.”

Hemen adam yollarlar, Lalayı çağırırlar, ona hallerini anlatırlar. Lala der ki: “Merak etmeyin Sultanlarım. Ben şimdi gider, Padişah Efendimize meseleyi anlatır, derdinize çare bulurum.” Lala oradan çıkar. Eline bir tepsi alır, üstüne üç tane karpuz koyar, doğru Padişahın huzuruna varır. Yedi yerden temenna ederek tepsiyi Padişahın önüne bırakır. Padişah: “Lala bu ne?” der.

“Şevketlim. Bu karpuzları Sultan Hanımlar gönderdi.” En büyük karpuzu alıp uzatarak: “Bu büyük Sultanın, ortancası ortanca Sultanın, en küçüğü de küçük Sultanın.” der. Padişah biraz düşündükten sonra: “Kes bakalım şunları.” der. Lala bıçağı eline alır, en büyük karpuzu keser içi tamamıyla geçmiş; ortancayı keser, bu da geçmek üzere; en küçüğünü keser, tam yenecek vakti. Padişah: “Peki, Lala, der, sen git, kızlarımı bana gönder.” Lala doğru gider kızların yanına, babalarının çağırdığını söyler. Kızlar sevinerek Padişahın huzuruna çıkarlar. Yedi yerden temenna edip el pençe divan dururlar. Üçü birden: “Emredin babacığım,” derler. Padişah der ki: “Üçünüz de bu gece abdest alıp üç rekât namaz kıldıktan sonra istihareye yatın. Rüyanızda kimi görürseniz sizi ona vereceğim.”

Kızlar babalarının elini öpüp çıkarlar. O gece babalarının dediğı gibi istihareye yatarlar.

Ertesi sabah Padişah, kızlarını sırayla huzuruna çağırır, rüyalarında kimi gördüklerini sorar. Büyük kız, Baş vezirin oğlunu gördüğünü söyler; Padişah: “Seni ona verdim,” der. Ortanca kız, ikinci vezirin oğlunu gördüğünü söyler; onu da ikinci vezirin oğluna verir. Küçük kıza sıra gelince o der ki: “Rüyamda, büyük bir sarayın güzel bir odasında karyolada oturuyordum. Önümde bir altın leğen ile bir altın ibrik, babam elime su döküyormuş.” Padişah buna fena halde kızar: “Vay alçak, der. Ben bir Padişah olayım, sen benim kızım ol da ben senin eline su dökeyim ha...”

Hemen cellat-başını çağırır: “Al şu alçağı. Götür, cellat et, bana kanlı gömleğini getir,” der. Cellat başı “Ferman Padişahımdır,” der, kızı alır. Padişahın yanından çıkarır. Zavallı kız başlar ağlamaya. Söylemiş olduklarına çok pişman olur ama ne yapsın kızcağız. O gece rüyasında bir derviş, ona rüyasını korkmadan anlatmasını söylemiş... Cellat başı, kızı bir dağ başına götürür. Kızı, çok güzel olduğu için, öldürmeye kıyamaz: “Sultanım, gömleğini bana ver. Sen gözünün gördüğü yere kadar git. Allah senin yardımcın olsun.” Kızcağız gömleğini çıkarır, cellada verir. Kendisi de alır başını, gider. Cellat oradan bir kuş vurup kızın gömleğini kana bular. Döner gelir Padişahın huzuruna, gömleği verir. Padişah: “Oh, iyi oldu. Alçak bir evladın layık olduğu ceza budur,” der; cellada birçok ihsanlarda bulunur.

Biz gelelim kıza. Kızcağız gece gündüz demez, yürür yürür... Az gider, uz gider, dere tepe düz gider, altı ay bir güz gider. Uzakta bir ışık görür. Gide gide o ışığa yaklaşır. Bir de bakar ki kocaman bir saray. Kızcağız hemen sarayın kapısından içeri girer. Oraya bakar, buraya bakar, hiç kimseler yok. Ortalık da karanlık... Yukarıya çıkar, bir kapıyı açar. Bir de ne görsün: Yarı belinden yukarısı çıplak kocaman bir dev. Kız hemen koşar “Babacığım,” diye devin boynuna sarılır, ellerini öper. Dev, kıza der ki: “Kız! Eğer sen bana babacığım demeseydin, ben seni hemen burada yerdim. Şimdi artık sen benim evladım oldun. Bu saray senin olsun. Burada istediğin gibi ye, iç; bahçelerinde gez, eğlen. İşte sana kırk bir tane anahtar. Bu odaların kırk tanesini aç. İçindeki altınlar, elmaslar, inciler hepsi senin. Yalnız kırk birinci odayı açma sakın. Eğer dediğimi tutmazsan sonra çok pişman olursun.”

Kızcağız kırk bir anahtarı alır. Dev Baba bir de der ki: “Ben her sabah gün doğmadan giderim, gün batınca gelirim. Şimdi gidiyorum. Saray sana emanet. Allahaismarladık.” Kız, Dev Babasının elini öper. Dev Baba çıkar gider. Kız

anahtarları alır. Başlar sıra ile odaları açıp sarayı gezmeye. Her oda açıldıkça insanın gözlerini kamaştıran altınlar, elmaslar, türlü türlü yiyecekler, velhasıl dünya yüzünde ne varsa hepsi orada bulunuyormuş.

Bir ay böyle devam eder. Her gün Dev Baba gittikten sonra kız bu odaları açar, yer içer, takar takıştırır, hoş vakit geçirirmiş. Elindeki kırk birinci anahtara her baktıkça bir merak eder, eder ama Dev Babanın sözü aklına gelince o odayı açmaktan vazgeçermiş.

Bir gün, artık bu merakını yenemez: “O nerden duyacak? Sarayın içi bomboş, kim söyleyecek ona ne yaptığımı? Ben bu odayı açar, bakarım. O gelinceye kadar gene kaparım,” deyip odayı açar. Bakar ki bomboş bir oda. Duvarda üç kat güzel elbise asılı. Biri beyaz, biri siyah, biri de yeşil. “Bakayım şu yeşil elbiseyi giyeyim, yakışacak mı?” der. Elbiseyi giyer, aynanın karşısına geçer. Ne görsün: O kadar güzel olmuş ki, bu elbise ile neredeyse kendi kendine âşık olacak. Hemen pencereye oturur. Sarayın önünden de bir dere akıyormuş, suyun karşı yakası yeşillikmiş. O memleketin Padişahının bir oğlu varmış, kaz meraklısı imiş. Onun kazları her gün buraya gelir, dereye yıkanır, yeşillikte gezinir, eşinirlermiş. Çoban o gün de kazları gene oraya getirmiş. Kazlar dereye su içerlerken kız pencerenin önüne oturdu ya, kızın hayali suya vurmuş. Kazın birisi bunu görmüş, başını yukarıya kaldırıp üç defa “Gak, gak, gak!” diye bağırarak bütün tüylerini dökmüş, çırılçıplak kalmış.

Akşam çoban, kazları saraya götürünce Padişahın oğlunun âdeti imiş, kazlarını sayar, onlara bakar, onlarla eğlenirmiş. O gün kazlarını sayarken bir de görür ki, kazın biri çırılçıplak, bütün tüylerini dökmüş. Hemen çobanı çağırmış Şehzade: “Buna ne oldu?” diye sormuş. Zavallı çobanın hiçbir şeyden haberi yok. Padişahın oğlu gazaba gelmiş, çobanı bir temiz dövdükten sonra kovmuş. Kazlarını başka bir çobana teslim etmiş.

Kız o gün, Dev Babası gelmeden elbiseyi çıkarmış yerine asmış. Dev Baba gelince yemişler, içmişler, yatmışlar. Ertesi sabah Dev Baba gidince kız doğruca gene o odayı açmış. Bu sefer beyaz elbiseyi giymiş, gene pencerenin önüne oturmuş, etrafı seyretmeye başlamış. Yeni çoban, Padişahın oğlunun kazlarını gene o çayıra getirmiş. Dereden su içerlerken kazların iki tanesi kızın suretini suda görür görmez başlarını havaya kaldırmışlar üç defa “Gak, gak, gak!” diyerek bütün tüylerini dökmüşler. Akşam çoban kazları almış, saraya götürmüş. Şehzade kazlarını sayarken

bir de ne görsün: Dünkü kazın akıbetine bugün iki kaz uğramış. Çobanı çağırıp sormuş. Çoban, bir şeyden haberi olmadığını söyleyince: “Peki,” demiş Şehzade, “yarın sabah kazları ben güdeceğim. Sen bana elbiselerini verirsin.”

Ertesi sabah Padişahın oğlu, çoban elbisesi giyip kazlarıyla dere kenarına gitmiş. Oturmuş, etrafı gözetlemeye başlamış.

Kız, gene aynı saatte, odayı açmış. Bu sefer de siyah elbiseyi giyip pencerenin önüne oturmuş. Kazlar su içmeye gelmişler. Kızın suretini görünce, bu sefer üçü, başlarını kaldırıp, üç defa “Gak, gak, gak!” diye bağırıp, tüylerini dökmüşler. Padişahın oğlu bu hali görünce şaşkınlıkla etrafına bakmış: Orayı araştırmış, burayı araştırmış, bir şey yok. Bir ara başını kaldırmış ahu gibi bir kız pencerede oturmuş. Padişahın oğlu can u gönülden kıza âşık olmuş, akli başından gitmiş. Bir zaman ne yapacağını bilememiş. Sonra kendini toparlayıp kazlarını almış, saraya dönmüş. Annesine olanı biteni anlatmış, annesi telaşa düşmüş: “Aman oğlum, o Dev Baba’nın kızıdır. Sen onu alıp da ne yapacaksın? Sana istediğin kızı alalım...” “Olmaz, ben o kızı istiyorum. Başkasını istemem.” Annesi: “Bir defa Padişah babana soralım,” demiş. Doğru Padişaha gitmiş, durumu anlatmış. Padişah: “Dev Baba’nın kızı hiç alınır mı? Onlar adam yerler. Öyle kızı ben oğluma almam. Git böylece söyle: Ben ona istediği kızı alayım.”

Sultan Hanım da Padişahın dediklerini olduğu gibi oğluna anlatmış. Şehzade artık umudu kesmiş, yataklara düşüp hastalanmış. Yememiş içmemiş, gece gündüz, “Dev Baba’nın kızı,” diye sayıklayıp, inlemiş. Hekimler, hocalar çocuğun derdine derman bulamamışlar. Şehzadecik kızın aşkından ölüp gidecekmiş. Padişah da pişman olmuş, oğlunu bu hale soktuğuna. Karısını çağırması: “Hanım, ne olursa olsun, gidip Dev Baba’nın kızını iste oğlu muza.” Sultan Hanım: “Baş üstüne,” demiş. Doğruca Dev Baba’nın sarayına gitmiş bakmış ki sarayda kızdan başka kimse yok. Kıza demiş ki: “Kızım, ben Padişahın karısıyım. Babanı görmek istiyorum.” Kız, babasının gün doğmadan gittiğini, gün battıktan sonra saraya geldiğini söylemiş. Sultan Hanım da: “Peki, ben gün battıktan sonra gelirim,” demiş.

Gün battıktan sonra gene gelmiş. Dev Baba’dan kızını Şehzadeye istemiş. Dev Baba: “Peki Sultanım,” demiş, düğün hazırlıklarına başlamışlar.

Dev Baba kızına hiç kimsenin akıl erdiremeyeceği kadar bol çeyizler vermiş. Kız, babasının elini öpmüş arabaya binip Padişahın sarayına gideceği zaman Dev

Baba kızın kulağına eğilerek demiş ki: “Kızım, ben dev olduğumdan düğüne gelemem. Biliyorsun. Allah seni bahtiyar etsin. Sen beni istediğin zaman, istediğin kadar gelir görürsün.” Kızını alnından öptükten sonra da: “Kızım, çocuğun olduğu zaman kız ise adını siz koyarsınız. Eğer oğlan olursa adını ben koyacağım. Sakın unutma. Eğer unutup beni çağırmadan adını koyarsanız vay halinize.” Kızını bir daha öperek: “Haydi güle güle” demiş. Kız da saraya gelmiş. Kırk gün, kırk gece düğün yapmışlar.

Dokuz ay, on gün geçmiş, nur topu gibi bir erkek evlatları dünyaya gelmiş. Kız, Dev Baba’nın sözlerini unutmuş çocuğun adını da koymuşlar. Çocuğun doğduğunun tam üçüncü günü bir kıyamettir kopmuş, ortalık toz dumana karışmış, şimşekler çakmış. Herkes şaşırmış, ne oluyor diye. Bir de bakmışlar, Dev Baba elinde yalın kılıç, yarı belinden yukarısı çıplak, Padişahın sarayına doğru koşuyormuş. Sokaklarda, evlerde herkes saklanacak delik arıyorlarmış. Dev Baba doğru saraya dalmış. Sarayda herkes saklanmış. Kızın o zaman hatırına gelmiş: “Babam beni öldürmeye geliyor,” diye yatağının içinde tir tir titremiş. Dev Baba doğru kızın odasına girerek: “Kızım, ben sana ne dedim? Sen beni dinlemedin. Al şu kılıcı eline. Eğer bir vuruşta beni öldürürsen ne âlâ. Yoksa ben seni öldüreceğim,” demiş, kılıcı kıza vermiş. Kız yalvarmış, yakarmış: “Babacığım, beni affet, unuttum... Çocuğun ismini gene sen koy...” derse de Dev Baba dinlememiş: “Haydi kız, dediğimi yap,” diye bağırılmış. Zavallı kız çaresiz kalınca Dev Babasının elinden kılıcı almış, “Ya Allah” deyip Dev Baba’nın boynuna bir vurmuş, Dev’in başı bir tarafa, gövdesi bir tarafa düşmüş. Dev Baba’nın gövdesinden bir karyola meydana gelmiş ki; misli cihanda yok; elmastan, altından, her yanı pırıl pırıl parlıyor, gözleri kamaştırıyor. Kafasından da bir beşik olmuş ki, onun da misli cihanda yok, o da elmastan, altından, pırıl pırıl yanıyor. Kız hayretler içinde kalmış. Meğerse Dev Baba tılsımış. Bu karyola ile beşiği kızın çocuğuna düğün hediyesi olarak vermiş. Kız bunu ne bilsin... Çok geçmeden ortalık durulmuş, güneşler açmış. Ses seda kesilince herkes saklandığı yerden çıkarak kızın odasına gelmişler. Ne görsünler: Bir karyola, bir beşik ki gözleri kamaştırıyor, insan bakamıyor. Kızcağız gelenlere: “Babam bunları bana hediye getirdi,” demiş. Artık bu karyola ile beşiğin güzelliği dünyaya yayılmış. Yedi iklim, dört bucak duyanlar, bunları görmek için akın akın gelmeye başlamışlar. Sarayın kapıları herkese açılmış: “Kırk gün, fakir, zengin, kim olursa olsun, her isteyen gelip Sultan Hanımın karyolasını, küçük şehzadenin beşiğini

görebilir,” diye tellal bağırtmışlar. Tam kırk gün bütün dünya, yakın uzak, fakir zengin, gelip bu karyola ile beşiği görmüşler.

Bunu kızın asıl babası Padişah da duymuş. Kırk birinci gün olmuş, tellallar bağıralı... O da kalkmış, gelmiş; ama kapılar kapanmış... Gidip izin almış, Padişahın yanına çıkmış: “Bugüne kadar geledim, işlerim vardı... Şimdi gelebildim. Bana da bu karyola ile beşiği gösterin,” demiş. Padişah, “Peki,” demiş. Kızın babası derviş kıyafetine girmiş... Padişah almış derviş, doğru gelininin odasına girmiş: “Kızım, başını ört de, bir derviş baba karyola ile beşiği görmek istiyor, gösterelim.” Kız da karyolada yemeğini yiyormuş, önünde altın leğen, altın ibrik. Yemeğini yemiş, ellerini yıkamak istemiş derviş hemen ayağa kalkmış: “Kızım, ben dökeyim de sen yıka” demiş. Kız o zaman babasını hatırlamış. İçini çekip de dervişin yüzüne dikkatlice bakınca onun babası olduğunu anlamış, gözlerinden yaşlar gelmiş. Dervişin de aklına kızı gelmiş, o da “Ah!” diye içini çekmiş, gözlerinin yaşını silmiş. Kız dervişin eline su dökmesine razı olmamış, ama derviş dinlememiş, ağlayarak kızın ellerine suyu dökmeye başlamış.

Kız o zaman dervişe sormuş: “Derviş Baba, neden ağlıyorsun?” Derviş artık kendini tutamamış ve kızını niçin, nasıl öldürttüğünü, kendisinin kim olduğunu anlatmış. Kız da o zaman: “İyi olmuş, cezasını çekmiş,” demiş. Derviş: “Öyle deme, kızım, ben büyük günah işledim. Suçsuz evladımı öldürttüm...” demiş. Artık kız da dayanamamış: “Babacığım, kızın ölmedi. Bak işte, ben yaşıyorum... Ben de bir kusur işledim, sana saygısızlık ettimse beni affet. Elime su dökmeni ben istemedim, ama işte oldu...” Bu sözleri duyunca derviş kızın yüzüne dikkatlice bakmış, evladını tanımış. “Ah, yavrum, beni affet...” diye kızının boynuna sarılmış.

Saray halkı da gelmişler. Olanı biteni öğrenmişler, Sultan Hanımın Padişah babasına kavuşmasına sevinmişler. Yeni baştan kırk gün kırk gece düğün, bayram etmişler muratlarına yetmişler (Boratav, 2009: 57-65).

Hızır ve Üç Kardeş

Bir üç kardeş varmış. Çok fakir ama kalenderlermiş. Bunlar demişler ki: “Beraber gidelim Allah’ımızı bulalım, mal isteyelim.”

Üç kardeş yola düşmüşler. Gide gide önlerine Hz. Hızır çıkmış. Hızır kardeşlere demiş ki: “Nereye gidersiniz, nereden gelirsiniz evlatlar?” Kardeşler:

“Nereye gidelim. Bizim fakirlikten ciğerimiz pişti. Biz Allah’ımızı bulup mal isteyeceğiz.” Hızır: “Ben size mal vereyim.”

Hızır büyük kardeşe dönerek sormuş: “Sen ne istiyorsun?” Büyük kardeş: “Çok mal istiyorum. Derebeylik isterim.” Hızır: “Seninki şu beleğin arkasında.”

Hızır bu defa ortancaya sormuş: “Sen ne istiyorsun?” Ortanca: “Ben de bir çiftlik istiyorum. İçinde her şeyi olsun.” Hızır: “Peki, senin de şu beleğin arkasında.”

Sıra küçük kardeşe gelmiş. Hızır sormuş: “Evlat dile benden ne dileyeceksen?” “Sağlığını dilerim.” “Benim sağlığımdan sana fayda olmaz. Dile ne dileyeceksen?” “O zaman helal süt emmiş birini isterim.”

Helal süt emmiş dünya yüzünde bir tane bulunuyormuş. Onun da düğünü oluyormuş. Hızır oğlana demiş ki: “Peki, seninki de biraz zor evlat ama bir gidelim. Onun düğünü oluyor.”

Hızır ve küçük kardeş yola koyulmuşlar. Az gitmişler uz gitmişler köye varmışlar. Orada düğün odasına gitmişler. Oraya gençler toplanmışlar. “İşte ben bir sandık üzüm olsa yerim. Ben şunu ederim ben şunu yerim.” diye iddialaşırlarmış. Bu derviş baba gençlere demiş ki: “Ben şimdi buraya bir çubuk diksem, çubuk göğerse bir salkım üzüm verse... Onu yer bitirirseniz ne âlâ. Yok bitiremezseniz gelin olacak kızınızı oğluma verirsiniz.”

“Git baba, bir salkım üzümün neyi olur?”

Derviş yere bir çubuk ekmiş. Orada Cenabı Allah tarafından çubuk göğermiş. Bir salkım üzüm vermiş. Bu salkımı bütün köylü yemiş, yine de bitirememişler. Yerlermiş aynı yine salkım. Yerlermiş yine aynı salkım. Hz. Hızır kızı kazanmış, oğluna almış. Kızı alıp oradan ayrılarak bir köye yerleşmişler. Bu oğlan sığır çobanlığı yaparmış. O köyde sığır güdermiş. Bir gün bu derviş baba “Şu çocukların ziyaretlerine gideyim.” demiş. Ziyaretlerine gitmiş. İlk önce büyük kardeşe uğramış. Büyük kardeşe demiş ki: “Evlat bir atım vardı, öldü. Bana bir at ver.” Oğlan derebeyiymiş. Malı hayvanı çokmuş. Dervişe demiş ki: “Git baba git. Ben her gelene bir at versem, burada at kalmaz.” “Sen bilirsin oğlum.”

Derviş oradan ayrılarak ortanca kardeşin yanına gelmiş: “Evlat çorabım eskidi, bana yün ver.” “Git baba git. Her gelene bir yün versem, burada yün kalmaz.” “Peki evlat, sen bilirsin.”

Derviş oradan da ayrılmış. Ardından bir sel gelmiş, iki oğlanın neyi var neyi yok tufan o malı ması süpürüp almış, gitmiş. Bunlar yine tirikate çıkmış, fakirleşmişler. Derviş gele gele küçük oğlanın yanına gelmiş. Akşama kadar birlikte sığır gütmüşler. Derviş oğlana demiş ki: “Beni misafir alır mısın?”

Oğlan da hanımına sormuş: “Hanım, benim yanıma bir adam geldi. Benimle akşama kadar sığır güttü. ‘Beni misafir alır mısınız?’ diyor.” “Aman nasıl olur? Misafir alınmaz mı? Hak misafiridir.”

Derviş içeri almışlar. Bir odada misafir etmişler. Kadın kocasına demiş ki: “Bir sor bakalım, canı ne ister? Canı ne isterse onu yapalım.”

Kocası dervişin yanına gitmiş ve dervişe sormuş: “Baba canın ne istiyorsa söyle hazırlayalım.” “Ben taze çocuk eti istiyorum.” “Tamam.”

Oradan ayrılan oğlan kadının yanına gelmiş. Onların da bir çocukları varmış. Kadın kocasına demiş ki: “Ne yapalım herif, Allah bize verdi, biz de ona verelim.”

Bu sözler üzerine derviş: “Ben kendim pişireceğim. Ne de olsa ana yüreği dayanamazsın. Ben kendim pişirip kendim yiyeceğim.” diyerek yedi kulplu kazanı alıp çocuğu içine oturtmuş. Kazanın altını yakmış, yakmış, yakmış. Derviş kazanın altını yaktıktan sonra kaybolmuş. Karı ve koca içerden ses çıkmadığını görünce “Gidip bakalım ne oldu?” diyerek kapıyı açmışlar. Fakat kimse yok. Ne adam var ne bir şey? Adam kaybolmuş. “Vah çocuğu yemeden gitti.” demişler. Yedi kulplu kazanın ağzını açmışlar ki ne görsünler çocuk kazanın içinde altın karıştırıyor. Ondan sonra onun derviş olduğunu anlamışlar. Dışarı çıkıp bakmışlar ne derviş var ne kimse var. Kaybolmuş gitmiş. Bunlar yemiş içmiş muradına ermişler. Cenabı Allah her şeye sabır. Onlar verseydi o mertebeye onlar da ererdi. Vermemişler erememişler (Bakırcı, 2006: 221-223).

Keçi Kız

Evvel zaman içinde bir sığır çobanı varmış. Bir de karısı varmış. Bunlar bir gün, sığır güderken bir keçi bulmuşlar. O da tılsımlı bir kızmış. Eve almışlar gelmişler. Bir direğe bağlayıp önüne de ot atıvermişler. Önündeki otu yer yer beğirmiş. Sığır çobanı ile karısı gidiverdiklerinde keçi postundan çıkar, evi yeri temizler, aşılarını pişirir kayboluverirmiş. Bir gün çobanın elbiselerini yıkayacak olmuş. Evde ne kadar kirli çamaşırları varsa toplamış. Keçi postuna girip dereye

yıkamaya gitmiş. Orada üstünden postu çıkartıp elbiseleri yıkamaya başlamış. Dere kenarına da bir Beyoğlu atını sulamaya gelmiş. At kızın şavkından katiyyen su içememiş. Beyoğlu bir baksa, bir dünya güzeli çamaşır yıkarmış. Kız, çamaşırı yıkamış, arıtmış eve gelmiş. Keçi postuna girmiş ot yermiş. Beyoğlu da kızı eve girene kadar takip etmiş.

Beyoğlu çobana dünür göndermiş: “Kızınızı bizim oğlana verin.” derlermiş. Çoban da: “Yahu bizim kızımız falan yok. Bir keçi bulduk, oraya bağladık. Daha kepir kepir ot yiyip durur. Onu ne deyip de verelim size.” dermiş. Beyoğlu: “İlle de o keçiyi bana alın” dermiş. Çoban, keçiyi Beyoğluna vermiş.

Beyoğlu keçiye düğün etmiş. Boynuzuna bir ip bağlamışlar davul zurna eşliğinde beğirde beğirde götürmüşler. Beyoğlu eve gelmiş attan inmiş. Anası: “Ben evlat besledim. Keçiyle mi evlenecektin?” diye üzülmüş.

Bir gün oğlanın anasını düğüne okumuşlar: “Gelinini de giydir düğüne gel.” demişler. Kadın da üzülmüş: “Eller gelinini, kızını giydirir düğüne gider. Ben kiminle gideyim?” dermiş. Kendisi giyinmiş düğüne gitmiş. Kız da arkasından keçi postundan çıkıp, beyin atına binmiş. Heybenin bir gözüne üzüm, çerez koymuş. Bir gözüne de keçi topalağı doldurmuş. Düğün evine varmış. Millete üzümü çerezi serpip: “Beyin gelini geliyor!” diye bağırmış. Kaynanasına da keçi topalağı atarmış. Millet üzümü çerezi yermiş. Kaynanası da: “Millet üzüm çerez yerken bu keçi topalağı da neymiş” deyip şüphelenmiş ve hemen eve dönmüş. Eve varınca bir bakmış ki keçi postu orada duruyormuş. Hemen postu almış ateşe atmış, yakmış. Kız arkadan hemen gelmiş ama postu yanmış. Gelin dövünmüş, çırpınmış niye yaktın postumu diye ama nafile... Kaynanası da: “Sen benim gelinimdin de bugüne kadar niye bildirmedi? Beni üzdün, keçi sıfatında durdun?” deyip sitem etmiş. Sarılmışlar, dolaşmışlar. Dün oraya gittim de hâlâ geçinip giderler (Göde, 2010b: 225).

Kurt Adam

Bir varmış, bir yokmuş... Bir adamın hiç çocuğu olmuyormuş. Bir dua etmiş: “Yarabbi bir çocuk ver. Kız olursa ilk isteyene vereceğim.” demiş. Adamın çok geçmeden bir kız çocuğu dünyaya gelmiş ve delikanlı bir kız olmuş. Evde oturup babasının eline su dökerken bir kurt gelmiş: “Allah’ın emri Peygamber’in kavliyle ben senin kızına dünürüm.” demiş. Adam kurdu oradan kovmaya kalkınca kızı: “Baba senin Allah’a bir sözün vardı.” deyip hatırlatınca adam: “Peki bakalım.” demiş

ve kızını kurtla evlendirmiş. Kurt, kızı almış götürmüş. Aradan bir vakit geçmiş. Adam kızını özlemiş. Bir demir çarık giyip bir demir asa almış eline çıkmış yola. Issız bir yolda giderken karşısına büyük bir bina çıkmış. Binanın yanına varmış. Binanın etrafını bir dolanmış, hiçbir kapısı yok. Derken yukardan bir kız kafasını uzatmış. Kız bir ip sallamış, adamı yukarı çıkartmış. O kız da adamın kızıymış. Kurt da oradan iner çıkarmış. Adam: “Kızım ne yer ne içersin bu ıssız yerde?” “Kurt bir şeyler getiriyor yiyip içiyoruz.” demiş. Kurt da Hızır’mış. Kurt şeklinde görünüyormuş. Kurdun eve gelme zamanı gelince kız babasını bir yere saklamış. Kurt eve gelince: “Burada insan eti kokuyor. Bu insanı çabuk çıkar.” “Yemeyeceğine söz verirsen öyle çıkarırım.” “Yemeyeceğim.” “Babam geldi.” “Senin baban benim de babam. Çıkart, hiç yenir mi?” Kız, babasını sakladığı yerden çıkartmış. Adam çıktıktan sonra, kurt sormuş: “E baba ne gördün ne geçirdin? Anlat bakalım.” “Oğlum acıktım, bir çoban gördüm. Çobanın bin koyunu vardı, bir de kuzusu: ‘Ben acıktım bana biraz süt verir misin?’ dedim. O da: ‘Bir kuzum var. Şimdi koyuna koyverecem. Onun karnı doyar da kalırsa sana veririm’ dedi. Kuzu bin koyunu emdi çıktı. Bana süt kalmadı.” demiş. O zaman kurt: “Ha! Yarının hükümeti ne kadar vergi alırsa alsın doymayacaktır.” demiş. “Az beri geldim. İki büyük kazan kaynıyor. Ortasında da birkaç küçük kazan var. Büyük kazanlar kaynayıp fokurdarken bir buğday tanesi oradan atlıyor oraya, oradan atlıyor oraya. Hiç küçük kazanların içine düşmüyor.” “Ha! Bir zaman gelecek, devletler birbirleriyle buluşacaklar. Büyük devletler paylarını alacaklar, küçük devletler haklarını alamayacaklar.” “Biraz daha beri geldim. Güzel bir kuş, çıkıyor ağacın dalına güzel güzel ötüyor. İniyor aşağıya, ağacın dibinde pislik var, gidiyor onu içiyor.” “Ha! Bir zaman gelecek, hocalar, âlimler kürsüye çıkıp güzel güzel konuşacaklar. Sonra kötü kötü işler yapacaklar.” “Biraz daha ileri vardım. Bir köprü vardı. Üzerinde hep ayet yazılıydı. Basıp da geçemedim. Bir kervan geldi, ayete hadise bakmadan bastı geçti. Ben de Yarabbim benim günahım da onların üstüne olsun dedim ayağımı basmadan ellerimin üstünde geçtim.” “Bir zaman gelecek Kur’an’a inanmayacaklar, kâfirler çoğalacak.” “Biraz daha beri geldim. Bir marangoz kürek ile talaşı dolduruyor. Sepete koyarken kaybolup gidiyordu.” “Bir zaman gelecek, paranın kıymeti kalmayacak. İnsan ne kadar çok kazansa bereketsiz olacak.” demiş. Bunları konuştuğundan sonra adam oradan ayrılıp evine dönmüş. Kızının kocasının da Hızır olduğunu anlamış. Adam da imtihanı başarıyla geçmiş (Göde, 2010b: 236-237).

Padişahım Kızı

Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde develer tellal iken, pireler berber iken, ben ninemin beşliğini tıngır mıngır sallar iken... Ülkelerden birinin bir padişahı varmış. Allah, buna yedi tane kız çocuğu vermiş. Hiç oğlu olmamış. Padişah da tahtını bırakacak bir oğlum yok diye çok üzülmüş. Karısı da sekizinci çocuğa hamileymiş. Av meraklısı olan padişah ava giderken karısına şöyle der: “Eğer bu çocuk da kız olursa seni de kızını da öldürürüm. Ben ava gidiyorum. Eğer kız olursa kara bayrak, oğlan olursa al bayrak asın.”

Nihayet doğum günü gelir ve kadın yine kız doğurur. Fakat korkusundan, oğlan oldu diye saraya al bayrak astırır. Bunu gören padişah çok sevinir. Hanımına çeşitli hediyeler alır, kırk gün kırk gece halkına ziyafet çeker. Gün doğar, gün batar; yıl olur yıllar biter. Oğlan gibi büyüttükleri kız yedi yaşına basar. Padişah bir gün karısını çağırır. Kadın olacaklardan habersiz kocasının karşısına çıkar. Padişah neşe içinde, “Oğlanın sünnet zamanı geldi. Büyük bir tören yapalım” deyiverir. Kadının ise o anda dünyası kararır. Yıllardır korku içinde beklediği an gelmiştir. Canını ve kızını kurtarmak için kara kara düşünürken çocuğu ülkeden uzaklaştırmaktan başka çare bulamaz. Olanları kızına anlatır. Annesini çok seven kız oğlan da “Ölmektense başka yerde yaşamak daha iyidir.” diyerek annesini teselli eder. Annesi ile helalleşerek gizlice memleketi terk eder.

Az gitmiş uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş. Dönmüş bakmış ki bir arpa boyu yol gitmiş... Derken yolu bir ormana düşer. Ormanda aslanların parçalamak üzere olduğu bir çocuğu kurtararak yanına alır. Çocuk da ülkenin padişahının çocuğu imiş... Kız oğlan, çocuğu alıp babasına teslim eder. Oğluna kavuşan padişah çok sevinir. Çocuk kaçırılalı kırk gün olmuş. Sarayda kırk gündür yas tutuluyormuş. Padişah oğlunu kurtaran oğlanı da yanına alır, oğlan ile birlikte büyütür. Yıllar akar gider, kız oğlan serpilir gelişir, yakışıklı bir delikanlı olur. Artık buradan ayrılma zamanı gelmiştir. Annesini babasını göresi gelir.

Yanında yetiştiği padişahtan izin ister. “Padişahım benim de annem babam var. Ben onları görmeye gideceğim.” der. Padişah kalması için ne kadar ısrar etti ise de başaramaz, delikanlıya yol verir. Giderken delikanlıya kendi yetiştirdiği Ağzı Kara adlı atı verir. At da cins bir atmış. Padişah atı verirken şöyle der: “Oğlum bu at öyle bir attır ki, kim ona binerse bütün musibetler ondan gider, ona ölüm

yaklaşamaz. Haydi yolun açık olsun.” Delikanlı herkesle helâlleşerek ülkeden ayrılır. Tepelerden yel gibi, derelerden sel gibi aşarak gider. Bir dere kenarında büyük bir kalabalık görünce merak ederek durur. Oradakilere sorar: “Bu kalabalık neyin nesidir, burada bu kadar insan niçin toplandı?” Kalabalıktan birisi cevap verir: “Burada bir yarış var. Şu gördüğün hendeği atıyla birlikte atlayana, padişah kızını verecek.” Oğlan, kız olduğunu unutarak bu yarışmaya katılmaya karar verir.

Ağzı Kara’nın eyerini bağlar, tımarını yapar, hendeğin başına geçer: “Haydi oğlum benim yüzümü kara çıkarma!” diye seslenir. Ağzı Kara şahlanır, kişneyerek hendeğin öbür tarafına geçer, oradan tekrar bu tarafa geçer. Bunu gören halk hayretler içinde kalır. Padişah delikanlıyı alarak sarayına götürür. Delikanlı da çok yakışıklı imiş...

Padişahın kızı, bunu görünce çok sevinir. Hemen düğün hazırlıkları başlar. Kırk gün kırk gece düğün yapılır. Kız oğlan “Ben ne yaptım, şimdi bu işin içinden nasıl çıkacağım.” diye kara kara düşünürken gerdek gecesi gelir çatar. O gece beklediğini bulamayan padişahın kızı sabah olunca kocasını babasına şikâyet eder. Çok öfkelenen padişah damadından kurtulmak için, ondan yapamayacağı işleri istemeye başlar. “Bana kırk deve yükü cevahir taşı getirirsen hayatın kurtulur. Getiremezsen kelleni uçmuş bil!”

Kız oğlan can korkusuyla düşünüp dururken atı yanına yaklaşarak dile gelir: “Yiğidim sen sırtıma bin, dediklerimi yap gerisine karışma.” der. Cevahir de devlerin ülkesinde bulunmuş. At da orayı biliyormuş. Kız oğlanı sırtına aldığı gibi doğru devler ülkesinin yolunu tutar. Oraya varınca kız oğlan atın dediklerini yapar. Atın önüne otu, itin önüne eti atar. Kapalı kapıyı açıp, açık kapıyı kapatır. Kırk deve yükü cevahiri alıp yola çıkar. Tam o sırada uyuyan devler uyanırlar. Devler sultanı insanoğlunun kaçmakta olduğunu görünce kapılara emir verir: “Yakalayın şu haini!” Kapalı kapı konuşur: “Ben bu yiğidi yakalamam. Kırk yıldır kapalı duruyordum. Beni ilk defa o açtı.” “Açık kapı sen yakala!” “Ben de kırk yıldır açık idim. Bu yiğit kapattı. Bir işe yaradığımı anladım. Ben de yakalamam.” İte seslenir: “Yakala şu insanoğlunu!” Benim önümde kırk yıldır ot duruyordu. Bu yiğit bana et verdi. Karnım doydu. Ben de yakalamam.” At da, delikanlının kendisine ot verdiğini söyleyerek yakalamaz ve Kız oğlan oradan kurtulur. Kırk deve yükü cevahiri padişaha teslim eder. Cevahirlere çok sevinen padişah damadını tekrar gerdeğe

koyar. Fakat yine bir şey olmayınca, kız babasına kocasını yine şikâyet eder. Padişah bu defa 'yanar taş' ister. Yanar taş da devler ülkesinde imiş. Delikanlı yine atına binerek devler ülkesinin yolunu tutar. Yine atının yardımı ile daha önce yaptıklarını tekrarlayarak yanar taşı kaçıır. Devler padişahı yanar taşı kaçırmakta olan insanoğlunu görünce çok öfkelenir. İkinci defa aldatılmayı hazmedemez ve “Kızsan oğlan, oğlansan kız ol” diye beddua eder. O anda atın üstündeki kız oğlan, oğlan olur. Rüzgâr gibi uçarak saraya gelir, yanar taşı padişaha teslim eder. Tekrar gerdeğe girerek vazifesini yapar. Padişah'tan izin alarak karısı ile birlikte babasının ülkesine döner. Dün yanlarından geldim, saadet ve bolluk içinde yaşıyorlar. Darısı dileyenlerin başına... (Özçelik, 2004: 330-332).

Tasa Kuşu

Bir varmış bir yokmuş bir padişah varmış. Çok devletli güçlü bir padişahmış. Bu padişahın hiç çocuğu olmadığından üzülmüş. Bir gün lalasına: “Lala benim ömrüm geldi geçiyor, çocuğum yok. Benim tacım tahtım kime kalacak? Atları hazırla seninle ava kuşa gidelim. Arayan mevlasını azan belasını bulur. Allah elbette bize de bir sebep gönderir.”

Ava çıktıkları zaman bir ağacın altında dinlenirler. O zaman bir derviş gelir: “Selamünaleyküm padişahım sağ olsun.” der. Padişah: “Aleykümselam. Sen benim padişah olduğumu nereden anladın? Öyleyse kalbimdekini de bilirsin.” “Evet padişahım, çocuğun olmadığı için çok üzülyorsun, şu elmayı al akşam valide sultanla birlikte yiyin. İnşallah çocuğunuz olur. Akşam olunca elmayı yerler. O günden dokuz ay sonra padişahın bir kızı olur. Bunlar çok sevinirler, açlar doyurulur, çıplaklar giydirilir, hapistekiler serbest bırakılır.

Aradan zaman geçer kız büyür ve hocaya gitme zamanı gelir. Sokağa çıktığında kızın başına bir bela gelir diye hoca tutup evde okuturlar. Üç sene böyle devam eder. Kız büyür, hoca da zengin olur. Hocanın karısı: “Artık yeter, daha gitme.” der ve kavgaya başlarlar. Kavga gürültüden sonra hoca geç bir vakitte gelir. Kız: “Hocam niçin geç geldin?” diye sorar. Hoca: “Tasam vardı.” der. Kız hocaya: “Tasa ne demektir?” Karısıyla dövüşüğünü söylese padişah duysa kızar diye kıza: “Kızım, tasa dediğin bir kuştur.” diye yalan söyler. Kız: “Hocam bu kuşu bana getir.” der. Hoca şaşırır kalır. “Sabah gelince bu kuşu senden isterim.” Hoca ertesi gün pazara uğrar, orada çocukların ellerinde bir kuş sattıklarını görür ve bu kuşu alıp

padişahın kızına getirir. “İşte kızım tasa kuşu budur.” der. Hemen kız emreder bir altın kafes yaptırır. Kuşu kafese koyup yatak odasından asar. Kuş tam üç sene orada hapis kalır. Kız bir ilkbahar günü has bahçeye çıkınca hizmetçilerine: “Kızlar kuşumu da getirin kafesiyle ağacın dalından asın” diye emreder. Kuş baharın güzelliğini gördüğü zaman öter çırpınır ve dile gelir: “Padişah kızı, sen beni seviyorsan kafesi aç ben de gidip dolaşayım.” “Gelmezsin” der. “Geleceğim” diye yemin eder. Akşama kadar kız bekler. Karanlık çökünce kız bakar ki, havada bir kuş uçuyor. “Kuşum geldi” diye sevinir. “Evet, geldim ama padişah kızı sen bak ki tasa kuşu sana ne yaptı neler yapacak.” Kıza bir pençe vurup havaya kaldırır. Kızı götürüp ıssız bir yere bırakır. Kız ise korkusundan bayılır.

Uyandığı zaman yanında hiç kimsenin olmadığını, kendisini ıssız bir yerin ortasında bulunduğunu görünce ağlayarak bir yoldan gitmeye başlar. Bir çobana rastlar ve sorar: “Burası hangi memleket?” Çoban kızın bilmediği bir isim söyler. Kız buranın neresi olduğunu bilmemektedir. Saçlarındaki altın saç bağındaki bir madeni lirayı çobana verir: “Bir koyun kes de işkembesini bana ver” der. Çoban koyunun işkembesini verir. Kız bir Keloğlan olur. Çobanın elbiselerini de satın alarak giyinir, şehre gelir.

Biraz dolaştıktan sonra bir kahveye çırak olur. Kahveci bunu evlat edinir. Aradan epey bir zaman geçer. Bir Cuma günü kahveci camiye giderken: “Oğlum sen çayları demle ben gelinceye kadar müşterilerle otur. Ben gelirim” der. Bütün insanlar kahveden gittikten sonra orada tek kalır. Tasa kuşu hemen pencerenin demirine konar. “Gördün mü padişah kızı? Tasa kuşu ne yaptı sana daha da neler yapacak.” Kahvede bulunan bardakların, şekerin, çayın hepsini döker. Kahveyi viraneye döndürür. Çıkar gider. Kahveci müşterilerle birlikte gelip o vaziyeti görünce yüzüne tükürür. Eline bir sopa alır bunu bir güzel döver ve dışarı atar.

Birkaç gün etrafta gezdikten sonra, bu sefer de bir eczacının yanına çırak olarak girer. Eczacı yine Cuma namazına gider. Eczanede yalnız kaldığında tasa kuşu gelir. Bütün ilaçları ortaya koyup içlerine de bir leğen kül, bir kova su döker. Hepsini kırar, parçalar yine pencereye çıkar: “Gördün mü padişah kızı? Tasa kuşu ne yaptı hele de neler yapacak.” Eczacı gelip bu hali görünce beyninden vurulmuşa döner. Niçin böyle yaptın diye dövmeye başlar. Kuşun yaptığını söylediği zaman

inanmayacaklarını bildiği için hiç sesini çıkarmaz. Dayak yediği için baygın düşer ve ayaklarından sürükleyerek dışarı atarlar.

Bir kaç gün sonra acısı geçer fakat yine acıkır. Bu sefer de bir helvacının yanına çırak olarak girer. Bulaşıkçı olarak üç gün kadar çalışır. Çok güzel bir helvacı olur. Helvacı da Keloğlanı evladından daha çok sever. Yine bir Cuma günü helvacı dükkânında yalnız kalınca tasa kuşu gelir. Bütün helvaları yere döker, bütün kavanozları kırar, her şeyi kırıp döküp, pencereye çıkar: “Gördün mü padişah kızı? Tasa kuşu sana ne yaptı daha neler yapacak.” Kızcağz artık hayatından bıkar. “Ben daha hiç kimsenin yanında çalışmayacağım” der. Fakat aç kalınca mecbur olur. Bir terzinin yanına gider ve ona çırak olur. Padişahın oğlunun da düğünü olacaktır. Düğün için elbise dikilecektir. Yine bir cuma günü terzi: “Cuma namazını kılıp geleyim, padişahın oğlunun elbiselerini biçelim. Çok para kazanacağız” deyip sevinç içinde Cumaya gider. Kuş gelir elbiselerin hepsini lime lime eder. İşe yaramaz bir hale getirdikten sonra pencerenin demirine konar: “Gördün mü padişah kızı? Tasa kuşu sana ne yaptı hele de neler yapacak.” Kız ağlar: “Benim öldürsen daha iyi olur.” Terzi geldiği zaman beyninden vurulmuşa döner: “Ben padişaha ne cevap vereceğim? Niçin bu kötülüğü yaptın” diyerek bunu öldüresiye döver.

Bütün şehir halkı bunun kötülüğünü duymuştur. Kahveci ve diğerleri de gelip bunun ayağına ip bağlayarak şehirden dışarı sürerler. İnsanlar: “Hain Keloğlanı kurtlar yesin” derler. Üç gün sonra ayıldığı zaman bütün vücudunun yara bere içinde kafasının da kırılmış olduğunu görür. Ağlayarak intihar etmeye karar verir. Ormanın derin bir yerine dalar ki: “Beni hayvanlar yesin bitirsin.” Çok susadığı için su aramaya koyulur. “Bir göze bulup yıkanayım. Annemden babamdan ayrıldığımdan beri yıkandığım yok. Yıkanayım da başımdaki kaşıntı geçsin.”

İşkembeyi ıslatır, saçlarını tararken sırtına dökülür. Akşama kadar orada aç susuz oturup kalır. Akşam olunca: “Can tatlı nasıl durayım da yırtıcı hayvanlar beni parçalasınlar. Hiç olmazsa gözenin başındaki ağaca çıkıp uyuduğum zaman düşer parçalanırım canavarlar da beni yerler.” O gece orada sabahlar. Sabah tan attığı zaman iki atlı gelip gözenin başında oturur. Atlara su içirmek isterler. Kızın gölgesi suyun içerisine düşer atlar ürküp geriye kaçarlar. Padişah oğlu başını kaldırır ki ağacın başında güzel bir kız. “Kız, aşağı gel, atlar ürktüğü için su içmiyorlar.” Kız ağaca sarılır: “Ben aşağı inmem” der. Padişah oğlu zorla kızı aşağı indirir. Padişah

oğlu bekârdır. Paltosuna sarıp kızı annesine getirir. “Anneciğim sana ayın on beşi kadar güzel bir gelin getirdim.” Hemen nikâhları kıyılır ve düğünleri yapılır.

Kız padişahın gelini olur. Bu kız dokuz ay sonra bir oğlan çocuğu dünyaya getirir. Tasa kuşundan kurtuldum diye sevinir. Çocuğu kırk günlük olmadan odada yalnız kalır. Tasa kuşu gelir ve pencereye konar. Kız: “Buraya da mı geldin?” diye feryat eder. Tasa kuşu yanında bir fincan kan getirmiştir. Çocuğun kundağından çözer, kanı da kızın eline ve ağzına sürerek çıkıp gider. Kayınvalidesi kızın sesini duyunca odaya gelir ve fenalık geçirir: “Sen canavar mısın bizim çocuğumuzu yedin.” Ağlar, sızlar ve kıza söver.

Kız, çocuğunu kuşun götürdüğünü söylese kimsenin inanmayacağını bildiği için bunu kimseye söylemez. Kızın üç çocuğu da aynı şekilde kaybolunca kızı kapıya atarlar. “Ben bu dünyada yaşayamam, şehirden dışarı çıkayım. Kurtlar kuşlar beni yesin” diye düşünür. Şehirden dışarı çıkar ve bir kayanın altında uyur. Beşik sesiyle uyanır. Bakar ki, çok güzel bir saray ve kendisi de çok güzel yataklarda yatmaktadır. Altın ve gümüş beşiklerde çocuklarının sallandığını görünce sevincinden ne yapacağını şaşırır.

Tasa Kuşu denilen bir padişahın oğlu, yirmi yaşında bir delikanlıdır. Kız bu kuşu kafese üç sene hapsedtiği zaman annesi ve babası ölür, bu yüzden kızıp kıza bunları yapar. Kapıdan içeri girer: “İşte ben tasa kuşuyum. Sen beni üç sene haptettin ben de seni bu kadar sürükledim ve ölümünü göze aldım. Sen sabrettin beni tutturmadın, öldürtmedin. Şimdi ben seni kocana kavuşturayım.” Kocası bu kızın kapıya atılmasından sonra: “Benim ailemin hiç kusuru yoktu. Yalnız çocuklarını yiyordu. İlaç verseydiniz çocuk doğurmasaydı.” Oğlan kızın hasretinden deliye döner. Lalasına: “Lala atları hazırla bir geziye çıkalım, yoksa deli olacağım” der. Karşıdan bu yeni sarayı görürler, bu saray bir gecede yapılmıştır. “Lala bu saray kimindir, kuşlarımızı, avlarımızı pişirme bahanesiyle bakalım bu saray kimindir?”

Tasa kuşu bunları görür ve çocukların ceplerini inci ve mercanla doldurur. Çocukları bunları karşılamaya gönderir. Çocuklar: “Kuşlar gelin inci mercan yiyin” derler. Padişahın oğlu: “Çocuklar, kuşlar inci mercan yemez.” “Kuşlar niçin inci mercan yemesin” derler. Padişahın oğlu bunların kendi çocukları olduğunu anlar ve çocuklara sarılır. Konaktan içeri girer ve tasa kuşu bütün olanları padişahın oğluna

anlatır. “Allahaismarladık” der ve dışarı çıkar. Yer içer yerin dibine geçerler. (Seyidoğlu, 2006: 112-116).

Tencerecik

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde fakir bir ana kız varmış. Ana, gece sabaha kadar iplik eğirir, kız da onu götürüp pazarda satar, nafakalarını böylece ıkarırlarmış. Bir gün kadın gene ipliğini eğirmiş, kızına vermiş. Kız pazarda ipliği satmış; bunun parasıyla ekmek alacağı yerde, kk bir tencere satılıyormuş, o tencere pek hoşuna gitmiş, parayı vermiş, onu almış. Eve dönmüş kız, yiyecek ekmek yok... Kızın elinde bir tencere. Anası kızmış, kızına bir temiz dayak atmış. Tencereyi de fırlatıp sokağa atmış. Bunlar o gece a acına yatmışlar. Ertesi gün bir ebe hanım lohosadan dönüyormuş. Bakmış sokakta güzel bir tencere, almış eve getirmiş, yıkamış, temizlemiş. İçine bir yaprak dolması sarmış. Tencereyi ocağa koymuş, yemeği pişirmiş. Tam kapağını açıp yemeğe oturacağı zaman kapı çalınmış, birisi acele ebeyi doğuma çağırıyor. Ebe: “Eve dönünce yerim,” diye yemeği olduğu gibi tencerenin içinde bırakıp gidiyor. Tencere oradan kalkıp tıkır tıkır doğru kızın evine geliyor. Kapı alınmıyor. Kız koşup kapıya gidiyor:

“Kim o?”

“Tencerecik.”

“İçinde ne var?”

“Dolmacık.”

Kız kapıyı açıp dolmayı boşaltıyor, tencereyi sokağa atıyor. Ana kız oturup afiyetle yiyorlar. Padişahın karısı Sultan Hanım hamama gidiyormuş. Bakıyor ki sokakta güzel bir tencere:

“şu tencereyi alsana,” diyor dadısına. Dadı tencereyi alıyor. Hamama varıyorlar. Hamamda Sultan Hanım soyunup elmaslarını, incilerini tencerenin içine koyuyor. Dadısına teslim edip hamama giriyor. Dadı, tencere kucağında uyuklamaya başlıyor. Tencere hemen kalkıp, tukır tukır doğru kızın evine gidiyor, kapıyı tıkladıyor:

“Kim o?”

“Tencerecik.”

“İçinde ne var?”

“Cici bici incicik.”

Kız incileri, elmasları, altınları alıyor, giyiniyor, süsleniyor, tencereyi gene sokağa atıyor. Ertesi gün de Şehzade hamama gidiyormuş. Tencereyi sokakta görüyor:

“Lala, şu tencereyi alsana. Ne güzel tencere,” diyor. Lala tencereyi alıyor, hamama varıyorlar. Şehzade hamamda yıkanıyor, temizleniyor, tıraş oluyor. Tencere bu şehzadeyi “Hop!” içine alıveriyor... Doğru kızın evine götürüyor. Kapıya tak tak vuruyor:

“Kim o?”

“Tencerecik.”

“İçinde ne var?”

“Kocacık.”

Kız tencerenin kapağını açınca içinden ayın on dördü gibi güzel Şehzade çıkıyor. Şehzade de kızı görüyor ki o da ayın on dördü gibi bir güzel, üstünde elmaslar, inciler...

“Kız bana varır mısın?” diyor. Kız da:

“Varırım” diyor. Kırk gün kırk gece düğün yapıyorlar.

Tencereyi de artık bir daha sokağa atmıyorlar, evin başköşesine koyup saklıyorlar.

Onlar ermiş muradına, biz de erelim muradımıza (Boratav, 2009: 211-213).

Zengin Hamamı

Bir çamaşırcı kadın varmış. Bir gün ona kızı demiş ki: “Anne ben hamama gideceğim.” Kalkmış gitmiş kız, girmiş hamama, bir kurnanın başına oturmuş, daha iki tas su dökmeden usta gelmiş:

“Kızım, kalk ordan, Padişahın hanımı geldi, o oturacak” demiş. Kız kalkmış başka bir kurnaya oturmuş; bu sefer natır gelmiş:

“Kızım, kalk ordan, falanca beyin hanımı gelecek oraya” demiş. Hasılı kız böyle böyle dört beş kurna değiştirmiş, şurdan burdan su alıp yarım yamalak yıkanabilmiş. Çıkmış hamamdan, iki gözü iki çeşme, ağlaya ağlaya eve gelmiş. Annesi sormuş:

“Kızım, ne yapıyorsun?” “Anne, demiş kızcağız, ben ille zengin hamamı isterim. Öürsem, ondan sonra öleyim.” Ertesi sabah kadın bir konağa çamaşıra gidiyor. Çamaşır yıkarken de hep ağlamış. Evin hanımı gelip soruyor:

“Ne o Fatma Kadın, neye o kadar üzgünsün?”

“Dün kızım hamama gitti; doğru dürüst yıkanamamış horlamışlar kızcağızı. Akşamdan beri: ‘ille ben zengin hamamı isterim,’ diye ağlıyor. Onu düşünüp üzülüyorum.”

“A Fatma Kadın, ondan kolay ne var? Ben her şeyi hazırlarım, kızınla arabaya biner, şanlı şerefli hamama gidersiniz, yıkanırsınız.”

Hanım hemen kalkmış, sırmalı bir bohça hazırlamış, içinde altın tas, altın tarak. Kadına güzel bir elbise de giydiriyor, kıza münasip esbaplar da veriyor. Arabayı da hazırlatıyor. Çamaşırcı kadın arabaya binip evine dönüyor. Kız da giyinip kuşanıyor. Arabaya atlıyorlar, ana kız; hamamda arabadan iniyorlar. Bütün tellaklar bunları kapıda karşıyorlar, kollarına girip en güzel kafesi açıyorlar. (Eski hamamlarda, itibarlı müşterilerin girdikleri kafeste iki sedir olurmuş, karşılıklı.) Biraz sonra bunların karşısındaki sedire başka bir hanımefendi geliyor. Kız hemen o gelen hanımla ahabap oluveriyor; hal hatır soruşuyorlar. Sonra girip yıkanıyorlar güzelce. Çıkınca kız çay, kahve ısmarlıyor. (Ama tam o sırada Fatma Kadın farkına varmış ki, zengin evin hanımı bunlara hamamda masraf etsinler diye para vermeyi unutmuş; ceplerinde on paraları yok; kadıncağız tir tir titirmiş, “Bu kız ne halt edecek, çıkma zamanı gelince?” diye.) Tam hamamcının hesabını görecekler, sonradan gelen hanım cebinden bir altın çıkarıp hamamcıya veriyor, kızla annesine para ödetmiyor. O vakit kız da:

“Öyle ise bu akşam çorbayı bizim evde içelim” diyor hanımefendiye; o da kabul ediyor. Kız anlaşılan: “Ben şöyle, laf olsun diye, bir teklifte bulunayım. Nasıl olsa kabul etmez” diye düşünmüş. Ötede Fatma Kadın tir tir titirmiş, “Ne yapacağız şimdi?” diye. Çıkıyorlar, kapıda bekleyen arabalarına biniyorlar. Arabacı soruyor:

“Nereye gideceğiz, Hanımefendi?” “Ben nerde dur dersem, orda durursun” diyor kız. Araba gidiyor, gidiyor... Bir ara kız bakıyor ki biraz ileride büyük bir konak, kapının önünde uşaklar mangal yellerlermiş. Kız arabacıya, “Dur” diyor. Arabadan iniyorlar. Kız gizlice arabacıya: “Yarın gelip bizi burdan alırsın” diyor. Evin içine giriyorlar, bakıyorlar ki bir koca konak, hizmetçiler, halayıklar, sıra sıra ama herkes yaslı gibi. Meğer o evin hanımı ölmüş, o gün kırkıncı günmüş. Halayıklar, Beyin akrabası falan yeni bir hanım geldi sanmışlar. Kız annesiyle yanlarındaki hanımı bir odaya buyur ediyor. Bir ara kendisi çıkıp halayıklara: “Bu gece misafirimiz var, sofrayı hazırlayın. Bey gelince de bana haber verin” diyor. Halayıklar hemen mükemmel bir sofraya hazırlıyorlar. Üç hanım oturup yemeklerini yiyorlar. Bir ara cariye'nin biri gelip kıza:

“Bey geldi” diye haber veriyor. Kız dışarı çıkıyor, başına bir namaz bezi sarıp Beyin yanına gidiyor; başlarından geçenleri bir bir anlatıyor. Çamaşırcı Fatma Kadının kızı olduğunu, hamama nasıl gittiklerini, paraları olmadığı için, orada tanıştıkları bir hanımın hamam masraflarını ödemesine karşılık, onu nasıl yemeğe davet ettiğini, hepsini anlatıyor:

“Konağın kapısını açık buldum, evin yabancısı değilmiş gibi girdim. Bu gece bizi kabul edin, mahcup bırakmayın” diyor. Bey de gençmiş; kızı yukardan aşağı bir süzüyor. Bakıyor ki güzel, hem de akıllı bir kız; hamamdan çıktığı için bir kat daha da güzelleşmiş... Adam da iyi yürekli biriymiş anlaşılan. Kıza diyor ki:

“Benimle evlen de evin sahiden hanımı ol.” Kız razı olmaz mı? Hemen bir imam çağırıyor Bey, nikâh kıyılıyor... Çamaşırcı Fatma Kadının bir şeylerden haberi yok, içerde ecel terleri dökermiş, “Bu kız ne halt ediyor? Nasıl çıkacağız bu işin içinden?” diye. Neyse, yatma zamanı geliyor, herkes odasına çekiliyor. Kız da anasını yalnız bırakıp odasında, çıkıp gitmiş kocasının yanına... Fatma Kadının sabaha kadar gözüne uyku girmiyor. Sabahleyin kız annesine olanı biteni anlatıyor. Kadıncağz bu işlere şaşıp kalıyor, ama artık geniş bir nefes alıyor. Az sonra araba gelince, misafirlerini evine yolluyorlar. Sonra araba dönüp geliyor. Evin Beyi çok zenginmiş. Kızı da çok beğenmiş, çok sevmiş. Arabayı, hamam takımlarını Fatma Kadınla kızına veren hanımın bu iyiliğine karşılık, bohçanın üstüne bir elmas dal koyuyor, hediye olarak. Fatma Kadın arabaya binip bohçasıyla hediyesini götürürce hanım:

“A Fatma Kadın, ben dün sana para vermeyi unutmuşum. Pek üzıldüm” diyor. O zaman Fatma Kadın da:

“Hanımcığım, diyor, bizim başımıza bir devlet kuşu kondu.” Başlarından geçenleri bir bir anlatıyor. Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine (Boratav, 2009: 251-254).

3. Destan Metinleri

Oğuz Kağan Destanı

Çok eski zamanlarda, geniş Türk ülkesinde, uçsuz bucaksız ovalara, sonu gelmez yaylalara, gözün gördüğü her yere uzanan ormanlara sahip Türk hükümdarı, benzersiz bir derde düştü. Bu büyük, adil hükümdarın çocuğu olmuyordu. Karısı dünya güzeli Ay Kağan, Tanrı’ya çok yalvardı. Kervanlar sayısınca deve ve yaylalar dolusu koyunu Tanrı yoluna kurban etti. Karanlık geceleri aydınlık dualarıyla ak etti. Yüce Tanrı ona acıdı, gözyaşlarına merhamet etti. Ona nur topu gibi bir aslan parçası vereceğini müjdeledi.

Günlerden bir gün, Ay Kağan’ın gözleri parladı. Doğum sancıları arttı. Bir erkek çocuk doğurdu. Bu çocuğun yüzü gök gibi parlak, ağzı ateş gibi kıızıl, gözleri ela, saçları ve kaşları koyu kara idi. Periler gibi güzel, sakın denizler gibi engin ve sessizdi. Bu çocuk öyle yiğit, öyle gözü tok, öyle çabuk büyüyen bir çocuktaki anasından bir defa süt içti, bir daha içmedi. Hemen çiğ et, çorba ve şarap istedi. Çok sürmedi, kırk gün sonra büyüdü, yürüdü ve oynamaya başladı.

Bir yıl geçip çocuğa ad konması gerektiğinde, babası Karahan Kağan, büyük bir toy düzenledi. Türk illerine de haber verip bütün boyların ileri gelenlerini çağırdı. Karahan, oğlunu toy meclisinin önüne getirip, ad konulacağını bildirdi. Fakat oğlan, birden konuşmaya başlayarak “Benim adım Oğuz’dur” dedi. Bu durum karşısında herkes şaşırıp kaldı. Kimsenin yapacağı bir şey kalmadı. O güne kadar bu yaşta bir çocuğun konuştuğu görülmemişti.

Ayakları öküz ayağı gibi; beli kurt gibi; omuzları samur ağzı gibi; göğsü ayı göğsü gibi genişti. Vücudunun her yeri tüylüydü. Kısacası görkemli ve göz alıcı, görenlerde korku ile saygı uyandıran bir görünüşteydi. Yani her haliyle Tanrı’nın seçerek yarattığı bir insana benziyordu. Bu çocuk yerinde duramıyor sağa sola koşuyor, mutlaka bir şeyler yapmak istiyordu. Biraz daha büyüüp yiğitliği serilip

serpilip iyice ortaya çıkmaya başladığında at sürüleri güder, ustaca ata binerdi. Av avlar, eline düşen aslan da olsa ceylana çevirirdi. Türk hakanının en cesur askerleri, Ay Kağan'ın boyunun en yiğit erleri dahi bu duruma şaşar kalırdı.

Bu çağda Türk ülkesine yakın bir yerde ulu bir orman vardı. Ormanın içinde çok dereler, çok ırmaklar vardı. Hepsi de ihtişamla akardı. Buraya gelen avlar, uçuşan kuşlar sayısızdı. Ormanın içinde gergedana benzer bir canavar, gelene gidene acımaz, hemen yedi. Nice cesur gözü pek avcılar, aslanları iple tutan korkusuz yiğitler, bu amansız canavarın elinde parçalanıp gitmişti. Kimse ormana girmeye, av avlamaya, kuş kuşlamaya cesaret edemez olmuştu. Canavar bununla da kalmaz, at sürülerini ve halkı yer dururdu. Bu büyük yaman canavar halkı yavaş yavaş baskıyla sindirmiş, ezmişti. Oğuz Kağan, cesur bir yiğit olduğundan bir gün canavarı avlamayı dilerdi. Günlerden bir gün kılıç, ok, kargı ve kalkarıyla ormanda tek başına ava çıktı. Avladığı bir geyiği söğüt dallarıyla ağaca bağladı ve gitti. Sabah oldu, tan yeri ağarırken tekrar geldi. Bir de ne görsün! Canavar geyiği yiyip yutmuş. Sonra bir daha ava gidip iri bir ayı yakaladı, onu da altın kuşağıyla ağaca bağlayıp gitti. Sabah olup tan ağardığında gördü ki; canavar, ayıyı da yiyip gitmiş.

Oğuz böylece ne kadar güçlü ve ne kadar acımasız bir düşmanla karşı karşıya kaldığını anladı; ama hiç korkmadı. Onunla bizzat mücadele etmeye karar verdi. Bu sefer ağacın dibinde kendisi durdu. Canavar gelip başıyla Oğuz'un kalkanına vurdu. Oğuz aniden kargısıyla canavarın başına öyle şiddetle vurdu ki, canavar olduğu yere yığılıp kaldı. Oğuz, bu fırsattan yararlanarak hemen kılıcını çıkarıp canavarın başını keserek onu öldürdü. Bir süre avlanıp canavarı öldürdüğü yere geldiğinde bir de ne görsün? İri bir doğan, canavarın karnını deşmiş, bağırsaklarını yemekte. Okla doğanı vurarak onun da başını kesti. Sonra kendi kendine seslendi: "Canavar, geyik yedi ayı yedi, onu kargıyla öldürdüm. Bu kargının demir olduğundandır. Sonra onu doğan yedi; yayım ve okumla onu vurdum. Bu, onların bakır olduğundandır." Bunların anlamını ve elindeki silahların değerini düşünerek oradan ayrıldı.

Yine günlerden bir gün, Oğuz Kağan, bir yerde Tanrı'ya yalvarmakta idi. Karanlık bastı ve gökten yere bir ışık süzüldü. Işık, güneşten de aydan da daha parlaktı. Oğuz Kağan yürüdü, ışığa yaklaştı. Dikkatlice baktığında ışığın arasında bir kız belirdiğini gördü. Dünyalar güzeli bu kız, yalnız ve üzgün oturuyordu. Alnında

ateş gibi parlak bir ben vardı. Bu ben, kutup yıldızı gibiydi. Kız öylesine etkileyiciydi ki güldüğünde mavi gök gülüyor, ağlasa mavi gök ağlıyordu.

Oğuz Kağan onu gördüğünde sanki aklı gitti. Ona vuruldu, onu aldı. Çok sevdi, yanında götürdü ve onunla evlendi. Bir müddet sonra kızın gözleri parladı. Üç erkek çocuk dünyaya getirdi. Birincisine Gün, ikincisine Ay, üçüncüsüne Yıldız adını koydular.

Yine bir gün Oğuz Kağan ava gitti. Bir göl ortasında büyükçe bir ağaç gördü. Bu ağacın kovuğunda bir kız vardı ve yalnız oturuyordu. Güzel, alımlı, şirin bir kızdı. Gökten daha mavi bir göz rengi, ırmak gibi dalgalı bir saç ve inci gibi parlak bir dişi vardı. Öylesine güzeldi ki, insanlar onu görseler “ah ah, ay ay ölüyoruz kız” derlerdi. Bu güzellik karşısında öyle erirlerdi ki, adeta süttten kımız olurlardı.

Oğuz Kağan onu görünce yine aklı başından gitti. Yüreğine aşk ateşi düştü. Gönül verdi, aldı. Günler ve geceler geçtikten sonra bu kızın da gözü parladı. Bir müddet sonra üç erkek çocuk dünyaya getirdi. Birincisine Gök, ikincisine Dağ, üçüncüsüne Deniz adını koydular. Bir müddet sonra Oğuz Kağan büyük bir toy verdi. Halka emirler verip onları toyuna buyur etti. Ahali birbirine haber verip toya geldiler. Oğuz Kağan, kırk masa ve kırk sıra yaptırdı. Dolu dolu kaplarda türlü türlü tatlılar, kızımlar, aşlar ve pilavlar yediler, içtiler. Bütün bir gün ve gece eğlendiler. Birbirlerinin halini hatırını sordular. Türk boylarının kahramanlıklarını ve savaşlarını yâd ettiler. Oğuz Kağan’ın yiğitliklerini ve ormanda canavarı nasıl öldürdüğünü defalarca birbirine anlattılar.

Bu çağlarda Türk Uygur ülkesinin sağ tarafında, Altun Kağan denen bilge bir yönetici vardı. Büyüklerine danışmayı, küçükleriyle yardımlaşmayı severdi. Sağını solunu gözetir, dostunu düşmanını bilirdi. Bu Kağan, Oğuz’a elçi yolladı. Çok altın, gümüş takdim etti. Yakut taşlarla çok mücevher hazırlayarak bunları saygıyla Oğuz’a takdim etti. Oğuz Kağan’ın sözlerine kulak verdi. Ona itaat edip dostluğunu kazandı. Oğuz’un düşman bildiğini o da düşman bildi. Türk Uygur ülkesinin sol tarafındaysa, Urum denir bir kağan vardı. Bu kağan çok kibirli olup sağını solunu gözetmez, dostunu düşmanını bilmezdi. Geçmişten ders almaz, geleceği okumayı düşünmezdi. Yanına her geleni dost bilir, kendinden her uzak duranı düşman sanırdı. Bu kağanın askeri, şehirleri ve kaleleri sayısızdı. Urum, Oğuz Kağan’ın buyruklarına kulak asmadı. Onun arkasından gitmedi. “Asla sözlerine kulak asmam” der dururdu. Oğuz

Kağan, bunları işittiğinde pek gazaba geldi. Gök kara, yer kızıl oldu. İnsan-cin kaçacak yer aradı. Oğuz kükrediğinde, gök kükredi. Oğuz bağırduğunda, fırtına koptu. Oğuz askeri de gazaba geldi. Kargılarını parlatıp, atlarını dizginlediler. Kulaklarını açıp Oğuz’dan buyruk beklediler. Oğuz Kağan, hemen Urum’un üzerine yürümek diledi. Bayrağını açıp askerini ardına aldı. Kırk gün sonra Muz Dağı adında bir dağın eteklerine geldi. Çadırını kurarak sessizce uyudu.

Ertesi gün, gün doğarken Oğuz Kağan’ın çadırına güneş ışığı gibi bir ışık düştü. Bu ışıktan gök renginde tüyleri ve yelesi olan büyük erkek bir kurt çıktı. Kurt, Oğuz Kağan’la konuşmaya başladı ve şöyle dedi: “Ey Oğuz! Urum üzerine yürümek niyetindesin. Ben de senin hizmetinde birlikte gelmek istiyorum.” Bundan sonra Oğuz çadırını toplatıp yürümeye başladığında, aynı kurdun ordunun önünde yürümekte olduğunu gördü. Orduya bu kurdu takip etmelerini söyledi. Bir nice günden sonra gök tüylü kurt durunca, Oğuz’un ordusu da durdu. Burada İtil Müren adında bir deniz vardı. Burada bir Karadağ önünde Urum ordusuyla vuruşma başladı. Oklar, kargılar, kılıçlar, vuruşmalar uçuşmaya başladı. Vuruşmalar öyle kanlı oldu ki, İtil Müren Denizi’nin rengi kızıla çaldı. Halkın gönlüne kederler doldu. Oğuz Kağan şiddetli vuruşmalardan sonra düşman ordusunu dağıttı. Urum, canını zor kurtarıp kaçtı. Oğuz Kağan, Urum’un kağanlığını ve halkını aldı. Oğuz’a onun ordusundan birçok canlı ve cansız ganimet kaldı.

Urum Kağan’ın Uruz Bey denir bir kardeşi vardı. Uruz Bey bir oğlunu, dağ başında, derin ırmak arasında, iyi korunan bir şehre yolladı. Şöyle demeyi de ihmal etmedi: “Her ihtimale karşı şehri korumak gerekir. Sen orada şehri iyi koru. Vuruşmalara katılma vuruşmalardan sonra gel.” Oğuz Kağan, vuruşmaları bitirip ganimetleri dağıttıktan sonra bu şehrin üzerine yürüdü. Ancak Uruz Bey’in oğlu ona çok altın ve gümüş yolladı. Dostluğunu belli etti. Oğuz’a yaklaştı ve ona şöyle dedi: “Ey Oğuz Kağan! Sen benim kağanımsın. Biliyorsun bu şehir bana babamdan kaldı. Bu şehri korumak gerekiyordu. Güzel bir şehirdi çünkü. Babam vuruşmalara katılmadan buraya gelmemi ve halkıyla beraber şehri muhafaza etmemi söyledi. Babamın sana kızması benim suçum olabilir mi? Ben şimdi senin buyruklarını yerine getirmeye hazırım. Artık bundan sonra bizim mutluluğumuz da senin mutluluğun sayılmaz mı? Bizim soyumuz senin ağacının yemişlerindendir. Tanrı sana yer, kudret ve saltanat vermiş. Ben sana canımı ve mutluluğumu adıyorum. Söz veriyorum ki sana hep vergi verir, itaat ederim.”

Oğuz Kağan bu yiğidi, samimi, sözünün eri ve güzel söz söyler buldu. Söyledikleri çok hoşuna gitti. Gülümsedi ve dedi ki: “Gerçekten de şehri iyi korumuş ve bana çok altın göndermişsin. Bu yüzden sana Saklap adını verdim. Git adının hakkını da sen ver.”

Oğuz, bu olaydan sonra bir müddet daha ilerilere gitti. Karşılarına İtil Irmağı adında büyük bir ırmak çıktı. Irmak çok hızlı ve durmaksızın akıyordu. Azılı bir canavar gibi korkunç sesler çıkarıyor; etrafa köpükler saçıyordu. Görenlerde şiddetli bir korku oluştuyordu. Oğuz, çevresindekilere: “İtil’in suyunu nasıl geçeriz?” diye sordu.

Askerler arasında Uluğ Ordu Bey adında çok akıllı, çok görüp geçirmiş, asker arasında fikirlerine saygı duyulur bir kimse vardı. Uluğ Ordu Bey, etrafta dalları budakları uzun çok ağaç gördü. Hemen ağaçları arkadaşlarıyla kesip birbirine bağlayarak üzerlerinden geçmek suretiyle ırmağın karşı kıyısına ulaştı. Oğuz Kağan bu durumdan çok memnun olarak şöyle dedi: “Sen burada bey ol. Adın da Kıpçak Bey olsun!” Ordu tekrar yola koyularak bir müddet daha ilerlediler. Gök tüylü, gök yeleli erkek kurt, birdenbire önlerinde tekrar belirdi. Gök kurt, Oğuz Kağan’a dedi ki: “Şimdi sen askerlerinle atlan ey Oğuz! Halkı ve beyleri de peşinden götür. Hiç merak etmeyin, ben önünüzden yürüyüp size yol göstereceğim.” Tan ağırdığında Oğuz, gök tüylü kurdun hâlâ önlerinden yürüdüğünü gördü. Böylece emin olarak yoluna devam etti. Oğuz Kağan’ın âdeti olup her zaman kır bir ata binerdi. Bir ara dinlenirken Oğuz’un hiç vazgeçemediği bu güzel beyaz at, bir şeyden ürüp uzağa kaçtı. Bu çevrede ulu bir dağ vardı. Dağın zirveleri kar ve buzlarla kaplıydı. Başları soğuktan bembeyaz kesilmişti. Bu yüzden dağa, Buz Dağı derlerdi. Oğuz Kağan’ın atı da Buz Dağı’na kaçmıştı. Oğuz Kağan bu duruma çok üzülmüştü. Ama askerler arasında korkusuz, güçlü bir kahraman bey vardı. Öyle ki Tanrı’dan da şeytandan da korkmazdı (yani hiçbir şeyden korkmazdı). Yürüyüşe ve soğuğa karşı oldukça dayanıklıydı. Bu bey, gözünü kırpmadan dağa doğru yürüdü. Dokuz gün içinde Oğuz Kağan’a çok sevdiği kır atını getirdi. Buz Dağı çok soğuk ve karlı olduğundan yiğidin her tarafı bembeyaz kesilmişti. Oğuz Kağan memnun olup güldü. Dedi ki: “Ey yiğit! Sen burada beylere baş olasın! Senin adın sonsuza kadar Karluk olsun!” Böylece kendisine çok mücevherler ve hediyeler bağışladı. Daha sonra yoluna devam etti.

Oğuz, yolculuğuna devam ederken, yol üzerinde büyük bir ev gördü. Evin duvarları altınla işlenmişti. Pencereleiyse gümüşten; çatısıysa demirdendi. Ev kapalı olup, ne kadar uğraşılsa da açamadılar. Hiçbir yerde kilidini bulamadılar. Askerler arasında eli becerikli bir genç vardı. Bu gence Tömüdü Kağul derlerdi. Oğuz Kağan bu delikanlıya: “Sen burada kal; bir şekilde çatıyı aç ve çatıyı açtıktan sonra orduya katıl!” dedi. Bunun üzerine ona “Kalaç” adını verdikten sonra yoluna devam etti. Yine günlerden bir gün, ordunun önünde ilerleyen gök tüylü, gök yeleli erkek kurt yürümedi, birdenbire durdu. Bunu gören Oğuz Kağan da durdu. Bunun bir işaret olduğunu anlayarak çadırını buraya kurdu. Burası yeşilliksiz ve çorak bir yerd. Buranın neresi olduğunu sordurduğunda “Çürçet” cevabını aldı. Bu yurt oldukça geniş olup, atları bol, öküzleri, buzağları, çok; altın, gümüş ve mücevherleri sayısız olan bir millet, üzerinde oturmaktaydı. Ancak burada Çürçet Kağan ile halkı, Oğuz Kağan’a karşı geldiler. Buyruklarını ciddiye almadılar. Kendilerini ve ordularını Oğuz Kağan ile ordusundan daha kuvvetli görüp Oğuz Kağan’a meydan okudular. Bir müddet sonra büyük, kanlı bir vuruşma oldu. Oklar ve kılıçlar havada uçuşt. Nice yiğitlere meydan dar gelip nicesi de kaçacak yer aradı. Çok analar ağladı; çok çocuklar babasız kaldı. Kimisi de korkudan doğduğu güne lanet okudu. Uzun vuruşmanın sonunda Oğuz Kağan, Çürçet’e üstün geldi. Oğuz, Çürçet’in başını kesip halkını şaşkına çevirdikten sonra, onları kendine bağladı. Bu vuruşmanın sonunda Oğuz Kağan’ın askerlerine, halkına ve hizmetkârlarına öyle sayısız ve ağır ganimetler düştü ki, ele geçirdikleri atlar, katırlar ve öküzler az geldi. Oğuz’un etrafındakiler ona bağlanmakla neler elde ettiklerini ve daha neler elde edeceklerini iyice anladılar.

Bu sırada Oğuz askerleri arasında, yine tecrübeli ve becerikli bir kimse vardı. Onun adı, Parmaklığ Çosun Bilig idi. Bu becerikli usta, daha ağır yükleri daha az hayvana çektirmek için iyi bir kağrı yaptı. Asker daha önce böyle bir şeyle karşılaşmamıştı. Kağrı üstüne, cansız malları koydu. Kağrıyı ise canlı ganimet hayvanlarına çektirdi. Böylece yükleri kolayca çekip gittiler. Oğuz Kağan ile etrafındakiler ve halkı bunu görünce oldukça şaşırdılar. Bunun üzerine onlar da daha fazla kağrı yaptılar. Arabalar yükleri çekerken durmadan, “kanga, kanga...” diye sesler çıkarıyordu. Onun için bu arabalara, kanga(kağrı) adını koydular. Oğuz Kağan kağrıları gördü ve mutlulukla güldü. Sonra dönüp yanındakilere şöyle dedi: “Kanga kanga ile cansız canlı yürütsün. Kangaluğ sana ad olsun; bunu kağrı belirtsin!”

Sonra yoluna devam etti. Yine gök tüylü, gök yeleli kurdun önderliğinde, Sındu (Sind), Tangut ve Şam yönlerine atlanıp gittiler. Bu yurtları da pek çok çarpışma ve vuruşmalardan sonra ele geçirdi. Buraların başını sindirdi; yurtları ve halkını kendi öz yurduyla halkına kattı. Böylece Oğuz'un dostları çok sevindiler; düşmanları pek kaygılandılar. Oğuz sayısız eşya, at ve mücevherle yurduna döndü.

Oğuz Kağan'ın yanından hiç ayırmadığı ve çok değer verdiği aksakallı, kır saçlı, görmüş geçirmiş biri vardı. Bu kişi, anlayışlı ve doğru sözlüydü. Oğuz Kağan'a vezirlik yapan bu soylu adama, Uluğ Türk derlerdi. Uluğ Türk günlerden bir gün rüyasında bir altın yay ile üç gümüş ok gördü. Bu altın yay, gün doğusundan gün batısına kadar uzanmıştı. Üç gümüş ok da kuzeye doğru gidiyordu. Uyandıktan sonra gördüklerini Oğuz Kağan'a bildirdi. Oğuz Kağan bunun anlamının ne olduğunu sorduğunda şöyle dedi: "Ey Kağanım! Sana hayat ve devlet hoş olsun. Gök Tanrı düşümde ne veriyse gerçek olsun. Tanrı bütün dünyayı senin nesline versin." Oğuz Kağan Uluğ Türk'ün sözünü çok beğendi. Onun öğüdünü dinledi; onun öğüdüne göre hareket etti. Sabah olduğunda büyük ve küçük oğullarını çağırttı. Onlara şöyle dedi: "Ey benim canım evlatlarım! Gönlüm ava gitmek istiyor. İhtiyar olduğumdan benim buna artık takatim yoktur. Gün, Ay ve Yıldız! Doğu tarafına sizler gidin. Gök, Dağ ve Deniz! Sizler de batı tarafına gidin."

Bundan sonra üç tanesi gün doğusuna, üç tanesi de gün batısına gittiler. Gün, Ay ve Yıldız çok av avlayıp çok kuş kuşladıktan sonra yolda bir altın yay buldular. Hemen alıp babalarına getirdiler. Oğuz Kağan sevinip güldü. Yayı üçe böldü ve ekledi: "Ey büyük oğullarım! Yay sizlerin olsun. Yay gibi, okları göğe kadar atın." Gök, Dağ ve Deniz de çok av avlayıp kuş kuşladıktan sonra yolda üç gümüş ok buldular. Bunlar da hemen okları alıp Oğuz Kağan'a getirdiler. Oğuz Kağan yine memnun olup gülerken okları onlara dağıttı. Sonra dedi ki: "Ey küçük oğullarım! Oklar sizlerin olsun. Yay oku attı, siz de oklar gibi olun."

Bir müddet sonra Oğuz Kağan ulu bir kurultay topladı. Maiyetini ve halkını toplayıp buyur etti. Beraber oturup müşavere ettiler. Oğuz Kağan, büyük ordugâhın sağ tarafına kırk kulaç direk diktirdi. Başına bir altın tavuk koydu; Altına da bir ak koyun bağladı. Ordugâhın sol tarafına da kırk kulaç direk diktirdi. Bunun başına gümüş tavuk koydurdu. Ayağına da bir kara koyun bağlattı. Böylece sağ tarafına Bozoklar, sol tarafına Üçoklar oturdular. Böylece kırk gün yiyip içip eğlendiler.

Daha sonra Oğuz Kağan yurdunu, oğulları arasında paylaştırdı. Son olarak şunları söyledi: “Ey Oğullarım! Ben çok yaşadım. Çok savaşlar gördüm. Yay ile çok oklar attım. Atla çok yolculuk yaptım. Düşmanlarımı ağlatıp dostlarımı güldürdüm. Sanırım Gök Tanrı’ya borcumu ödedim. Sizlere de yurdumu veriyorum. Bu yurdun kıymetini bilin, aranızda birlik olun, düşmana fırsat vermeyin. Yay gibi gergin, ok gibi doğru olmazsanız dostlarınızı çok ağlatırsınız. Size ve ulusuma iki töre bırakıyorum. Birincisi; töre konuşunca Han susar. Yani yasalar her şeyin üstündedir. İkincisi; ilinize (ülkenize, topraklarınıza), dilinize (Türkçenize), belinize (soyunuza) sahip olun!” Sonra Gök Tanrı onu katına çekerek ödüllendirdi. Oğullarına ve halkına da uzun bir ömür ile diğer milletler üzerinde hâkimiyet verdi (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 29-40).

Türeyiş Destanı

Geniş Uygur ülkesinde verimli topraklar, yeşil ovalar, temiz bir hava ve parlak masmavi bir gökyüzü yer almaktaydı. En güzeli de Kara-Korum Çaylarının kolu olan iki ırmak yer almaktaydı. Bunlardan birine Orhun, diğerine Selenga adı verilmekteydi. Bu ırmaklar öyle gür, öyle heybetli akardı ki izleyene bir ordunun savaşa gittiği düşüncesini uyandırır. Orhun ve Selenga, geçtikleri yerleri yeşile büründürür, uçsuz bucaksız ormanları beslerdi. Adeta Tanrı’nın bu topraklara bahsettiği özel birer nimet gibiydiler. Bu iki ırmağın arasında garip iki tane ağaç vardı. Bu ağaçlardan biri “Fusuk” denen ağaca, diğeri ise, Farsların “Naj” diye adlandırdıkları bir ağaca benzerdi. Bu ağaçlardan biri, her mevsim renklerini korur, kışın bile yapraklarını dökmezdi. Kimsenin tam olarak ne olduğunu bilmediği; ancak tadı çam fıstığına benzer yemişler verirdi. Öteki ağaca da bazıları Tur derdi. Her iki ağaç da ırmakların kuşattığı iki yüce dağın eteğinde büyümüşlerdi. Dağın her iki eteğinde yer alan bu ağaçlar, dağ manzarasıyla o kadar bütünleşmişlerdi ki uzaktan görenler bu ağaçları, dağın iki kolu zannederlerdi. Bu yüce dağın başında ise duman hiç eksik olmaz, ağaçlar büyüyüp serpildikçe sanki gökyüzündeki bulutlara ulaşacak gibi boy atarlardı.

Günlerden bir gün, açık bir yaz gecesinde yıldızlar parıl parıl parlarken, bu iki ağacın arasına kuvvetli bir ışık inmişti. Işığın inip etrafı kaplamasıyla her iki taraftaki dağlar büyümeye başlamıştı. Bu durumu gören halk hayretler içinde kalmıştı. İçlerindeki hayret ve merakı yenemeyen Uygurlar, o tarafa doğru gitmeye başlamıştı.

Söz konusu yere yaklaştıkça kulaklarına tatlı nağmeleri olan bir melodi gelmekteydi. Bu sesler sanki ilahî bir Uygur sazından çıkmaktaydı. Birkaç gün sonra artık buraya her gün ışık inmeye başlamıştı. Işık gittikçe kuvvetlenmeye başlayarak yanında onlarca şimşek de çakmaktaydı. Diğer bir gün ise daha garip şeyler oldu. Uygurlar ağaçları ve şimşekleri izlemeye gittiklerinde, birbirinden biraz aralıkla kurulmuş beş çadır gördüler. Bu çadırların her birinin ağzında, birer dünya güzeli çocuk oynamaktaydı. Her çocuğun çadırının kapısında, onu uzun müddet doyurmaya yetecek büyük birer süt emziği asılıydı. Çadırlar çok göz alıcı olup, baştan tavana, başta gümüş olmak üzere değişik süslerle süslenmişti. Bütün Sonra en kudretli beş tanesi birer çocuğu yanına alarak, çadırlarla beraber boylarının yanına Uygur oymak ve boylarının reisleri, bu ilginç olayları izlemek için oraya gelmişlerdi. Çocukların olağanüstü bir şekilde Tanrı buyruğuyla buraya indiklerini anlayan reisler, saygıyla diz çökerek selam verdiler. döndüler. Çocukların besletilip büyütölmeleri için sütanneler ve dadılar buldular. Uygurlar, Tanrı emaneti ve lütfu olan bu çocukların büyütölüp yetiştirilmelerine çok önem verdiler. Her fırsatta onlara saygı gösterip ikramda bulundular. Çocuklar artık süttten kesilip konuşmaya başlayınca Uygurlardan annelerini ve babalarını sordular. Onlar da, çocuklara ağaçları göstererek anne babalarının bunlar olduğunu söylediler. Bunun üzerine halk, çocukların da isteğiyle ağaçların yanında toplandılar. Çocuklar ağaçları görür görmez, evlatların anne babaya gösterdiği saygıyı gösterdiler. Ağaçlara saygıyla yaklaştılar, diz çöküp ağaçları öptüler ve onlara sevgiyle sarıldılar.

Bunun üzerine ağaçlar dile gelerek şöyle dediler: “Güzel huylarla donanmış, yüce ahlaklı ve erdemli çocuklar işte böyle olurlar! Böyle anne babalarına saygı gösterirler! Bizim güzel çocuklarımız, bahtınız açık, şansınız bol, ömrünüz uzun olsun! Çocuklar artık Uygur ülkesinde öylesine bir itibar kazanmışlardı ki bölgede yaşayan insanlar onlara hükümdar oğulları gibi davranıyordu. Çocuklar, ağaçlar tarafından böyle övöldükten sonra, dönüşte halk, her birine bir ad koymaya karar verdi. En büyüklerinin adını Sungur Tekin, ikincisinin adını Kotur Tekin, üçüncüsünün adını Tökel Tekin, dördüncüsünün adını Or Tekin ve nihayet beşincinin adını da Bökü Tekin olarak belirlediler. Çocuklar bu bölgeye gelmeden önce gerçekleşen olağanüstü hallerden dolayı, çocukların dünyaya gelişi ve ağaçlarla aralarında geçen konuşmalara şahit olan halk, bu çocukların seçkin olduklarına inanarak, içlerinden birinin hükümdar seçilmesi kanaatine ulaştılar. Çünkü halkın

düşüncesine göre çocuklar Tanrı tarafından, sırf bu iş için ve halkın ileride yaşayacağı mutlu günler için gönderilmiş olmalıydılar. Bu çocuklar arasında Bökü Tekin, konuşması, cesareti, büyüklerine saygısı, boyu posu, sabrı, iradesi ve ileri görüşlülüğüyle diğerlerinden daha ileri görünüyordu. Ayrıca mucizevî bir şekilde bütün milletlerin dilini konuşabiliyordu. Uzun tartışmalar ve kalabalık kurultayların sonunda, onun han olması konusunda anlaştılar. Büyük şenlikler düzenlediler. Fakirlere yemek, ihtiyaç sahiplerine ihtiyaçlarını verdiler. En asil atlar üstünde oyunlar düzenlediler. Nice koç yiğitler meydanlarda pehlivanlıklarını gösterdiler. Uygur ülkesinin en keskin nişancı okçuları, inanılması güç hüneler sergilediler. Bu şöenler kırk gün kırk gece sürdükten sonra onu Han tahtına oturtular.

Bökü Kağan tahtta otururken kardeşleri onun en büyük yardımcıları oldular. Her biri memleketin bir işine el atarak düzen ve intizamı kalıcı kıldılar. Memleketin her tarafına adaleti yaydılar. Kimse kimsenin kapısını zulümle açamaz oldu. Kimse kimseye zorbalık yapmaya cesaret edemedi. Fakirler bay, baylar daha da bay oldular. Hanın etrafındaki adamlar, askerleri, serveti, atları ve halkı gittikçe büyümeye başladı. Tanrı bu hükümdara bazı özel lütuflarda da bulunmuştu. Bökü Kağan'ın bütün dilleri bilen üç kuşu vardı. Bu kuşlar zaman zaman kağanın emriyle uzak memleketlere uçarlar, orada nelerin olup bittiğini, nasıl bir halkın yaşadığını ve hükümdarlarının neler yaptığını anında kağana yetiştirirlerdi. Kağan da onların getirdiği bilgilere dayanarak, o ülkedeki güzel şeyleri kendi ülkesine taşır, ülkesine yeni ve güzel adetler getirirdi. Ayrıca komşu ülkelerin kendileri hakkındaki bazı olumsuz düşüncelerinden erkenden haber alarak ona göre tedbir alırdı. Bökü Kağan bir gece evinde uyurken uyku uyanıklık arasında bir ses duyar gibi oldu. Bu ince zarif bir sestti. Sanki bütün vücudunu, odada esen serin bir rüzgâr titretiyordu. Gözlerini ağır ağır araladığında, önünde bir kız hayalinin belirdiğini gördü. Baş ağırlaşmış, sanki yastıktan onu kaldırmaya gücü yetmiyordu. Hayalet olduğunu düşündüğü bu şeyden korkan Bökü Kağan, kızı görmezlikten geldi. Kendini ona uykudaymış gibi gösterdi. Kız, ısrarla ikinci kez geldi; ama kağan yine uyuyormuş gibi yaparak onu görmezden geldi. Sabah olduğunda kağan erkenden, bilge vezirini yanına çağırtdı. Erken bir saatte çağrıldığını duyan vezir telaşlandı. Kendisine kötü bir haber verileceğini sandı. Aceleyle kağanın yanına geldi. Kağan önce onu sakinleştirdi, sonra gece olanları bir bir anlattı. Veziriyle bir süre fikir alışverişinde

bulunduktan sonra, onun bazı öğütlerine kulak verdi. Ertesi gün kız geldiği takdirde neler yapacağına karar vererek geceyi bekledi.

Bir sonraki gece kız tekrar gelince, vezirin öğüdüne uyarak kızıdan çekinmeyerek onu alıp kardeşleriyle ortaya çıktığı Ak Dağ'a gitti. Kız, yolda kağanla hiç konuşmuyordu. Oraya vardıklarında birden dili çözüldü ve konuşmaya başladı. Bökü Kağan bu dağda kızla sabaha kadar sohbet etti. Halktan vezir hariç kimsenin bu buluşma ve konuşmalardan haberi olmadığı halde, onların buluşmaları yedi sene yedi ay yedi gün her gece bu şekilde devam etti. Bir gece kız Bökü Kağan'a ayrılmaları gerektiğini söyleyerek şöyle dedi: "Bir gün gelecek doğudan batıya bütün dünya, senin buyruğun altına girecektir. Kendini ve çevrendekileri o günlere hazırla! İyi çalış ve çevrendeki iyi insanların kadrini kıymetini bil!" Bu sözleri duyan Bökü Kağan çok etkilendi. En kudretli komutanlarından Sungur Tigin'e üç yüz bin askeri hazırlayarak emri altında hazır bekletmesini söyledi. Ayrıca ayrıntılı planlar yapıp Moğol ve Kırgız ülkelerine akınlar yapmasını emretti. Bundan ayrı olarak komutanlarından Kotur Tigin'in de emrine yüz bin asker verdi. Onu da akın için Tankut taraflarına gönderdi. Yine bir miktar askerle Tükel Tigin'in Tibet yönüne gitmesini emretti. Kendisi de yanına üç yüz bin asker alarak Çin tarafına yöneldi. Kardeşleri arasında en çok sevdiği ve en akıllı olan Or Tekin'i de kendi yerine bıraktı. Bökü Kağan'ın gönderdiği bütün ordular başarılar kazanarak geri döndüler. Savaşlar sırasında ele geçirdikleri mallar, ganimetler ve topraklar hesap edilecek gibi değildi. Kağan gittiği her ülkede tanıdığı becerikli insanları kendi ülkesine getirerek onların da yardımıyla Orhun Nehri kenarında Ordu Balık adlı bir şehir kurdurdu. Bu şehir hem binalarının göz alıcılığı, hem nehir manzarasına uygun konumu, hem de inanılmaz temiz caddeleriyle benzersiz bir şehir haline gelmişti. Bir müddet sonra doğudaki bütün ülkeler onların buyruğu altına girmişti. Bökü Kağan, ülkesine ve halkına yeni bir düzen vermiş, adaleti en ücra köşelere kadar yaymıştı. Halkı zenginleşmiş, onların zenginlik hikâyeleri dünyanın dört bir köşesinde dillere destan olmuştu. Bökü Kağan bir gece uyurken, beyazlar giyinmiş bir ihtiyar gördü. İhtiyarın güleç ve güvenilir bir yüzü vardı. Bökü Kağan'a yaklaşarak şöyle dedi: "Sana şu çam kozalağı büyüklüğündeki taşı veriyorum. Bu taş küçük ama çok değerlidir. Geçmişte ataların bu taş sayesinde çok önemli başarılar elde etmiştir. Bu taş ülkelerinin temeli olmuştur. Eğer sen de bunun kıymetini bilersen, dünyanın dört köşesi hep senin buyruğun altına girecek."

Çok ilginçtir, aynı gece, Bökü Kağan'ın veziri de aynı rüyayı görmüştü. Ertesi sabah durumu Bökü Kağan'a anlattığında, kağan, devlet kurultayının toplanmasını buyurdu. Hepsi bir araya geldiler. Bu rüyayı tartışarak bir anlam vermeye çalıştılar. Aralarından bazılarının görüşlerini dikkate alarak, bu rüyanın daha önce yönelmedikleri batıya gitmek için bir işaret olduğuna karar verdiler. Her bir komutan, kendi emri altındaki birlikleri hazırlayarak batıya yöneldi. Gide gide Türkistan'ın batı sınırlarına dayandılar. Burada geniş vadiler, akarsular ve yemyeşil alanlara rastladılar. Herkes, bu yerin manzarasına hayran kalmıştı. Burayı terk etmeye gönülleri el vermedi. Bu yüzden, hemen oraya, geniş, güzel bir şehir inşa ettiler. Bu şehre Kuz Balık adını verdiler. Bu şehre yerleştikten sonra, orayı merkez ve karargâh haline getirdiler. Bu yerin konumu öyle güzel ve yüksekti ki her yere hâkim bir konumdaydı. Bu yüzden işlek yollara yakın olan karargâhlarından her yere asker gönderdiler. Böylece etrafa tamamen hâkim oldular. Artık bu bölgede onlarla savaşıacak ne bir halk, ne bir ordu ne de bir devlet yöneticisi kalmıştı. Yani rüyaları bir bir gerçekleşmişti. Artık ülkelerini öylesine genişletmiş, öylesine bilinmez yerlere uzanmışlardı ki artık gittikleri yerlerde, insana benzeyen acayip mahlûklar görmeye başlamışlardı. Bunların elleri ayakları hayvan gibi uzun ve tüylü, başları oldukça iri ve dilleri de anlaşılmazdı. Artık bundan ileride insan olmadığına karar vererek daha ileriye gitmediler. Bütün bu akınları sırasında, akla hayale gelmeyecek kıymetli eşyalar ve hazineler toplamışlardı. Bunların hepsini bir araya getirerek Bökü Kağan'a sundular. O da herkese gösterdiği yararlılık ve hizmete göre mal, eşya ve hazineleri paylaştırdı. Daha sonra devlete bağlanan bütün han ve kağanlar Bökü Kağan'ın huzuruna gelerek saygıyla bağlılıklarını bildirdiler.

Bökü Kağan her birine tek tek öğüt vererek ülkelerini nasıl adaletle yönetmeleri gerektiğini anlattı. Onlardan halklarına merhametli davranmaları konusunda söz aldı. Onlar da ülkelerine dönerek kağanın buyruğu doğrultusunda ülkelerini yönetmeye başladılar. Ayrıca han ve kağanların, Bökü Kağan'a ne kadar vergi verecekleri ve onun ordusuna ne zaman kaç askerle katılacakları da belirlenmişti. Artık Bökü Kağan'ın rüyasında gördüğü her şey gerçekleşmiş, aldığı bütün kararları gerçekleştirmişti. Daha fazla yurdu dışında kalmaması gerektiğini düşünerek kendi vatanına döndü.

Uygurlar, sanat ve şehircilikte çok ileri gitmişlerdi. Benzersiz şehirler ve sanat eserleri vücuda getiriyorlardı. Bökü Kağan ülkesine döndükten sonra,

mimarlarından ve sanatkârlarından kendisi ve kardeşleri için benzersiz bir saray yapmalarını emretti. Saray bittiğinde inanılmaz bir bina ortaya çıkmıştı. Bu binanın göğe doğru uzanan camdan bir kulesi de vardı. Bökü Kağan ve onları büyüten Ağaç, yıllar önce ağaç etrafında bulunan diğer kardeşleri hep beraber saraya girdiler. Kendileri seslenmeden, kimsenin arkalarından saraya girmemesini söylediler. Bir müddet sonra saraya girdiler; ama uzun süre onlardan bir haber gelmedi. Bunun üzerine halk ve devlet adamları endişelenerek vezirlerin ve komutanların önderliğinde saraya girdiler. Sarayın her tarafını didik didik aradıkları halde, Bökü Kağan ve kardeşlerine rastlamadılar.

En sonunda camdan kulenin son katına kadar çıktılar. Sonra burada hayret ettikleri bir şey gördüler: Burada yemyeşil bir bahçe ve iki büyük ağaç vardı. Bu ağaçlar Uygur yaşlılarının söylediğine göre, Bökü Kağan ve kardeşlerini buldukları yerdeki ağaçlardı. Ayrıca, yıllar önce Bökü Kağan ve kardeşlerinin, dallarını öpüp onlara saygı göstermesiyle, dile gelip Bökü Kağan ve kardeşlerini anne babalarına saygı gösterdiği için yücelten ağaçlardı. Dikkatle baktıklarında ağaçların üzerinde şu yazıyı gördüler: “İşte anne babalarına saygı gösteren çocukların karşısında, bir gün dünya halkları da saygıyla eğilecektir.” (Gökdağ ve Üçüncü, 2015: 49-55).

Dirse Han Oğlu Boğaç Han

Oğuz ülkesinin Bayındır adında bir hanı varmış. Bayındır Han attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmiş. Erkek cinsi besili mallardan birer sürü kırdırmış. Büyük kazanlarla yemekler pişirtirmiş. Geniş ağızlı tencerelerle pilavlar döktürürmüş. Yağlı yoğurtlardan ayranlar yaydırırmış. Semiz kısraklardan kımızlar sağdırırmış. Soğuk şerbetler hazırlatırmış. Yılda bir kere Oğuz beylerine büyük toy verirmiş. Bayındır Han, yeme içme faslından sonra itinayla besletmiş olduğu azgın boğasıyla kızgın buğrasını Akmeydan’a çıkartır, dövüştürürmüş. Boğa ile buğranın dövüşünü beyleriyle seyreder, eğlenirmiş. Bayındır Han, günlerden bir gün yine toy vermiş. Hanlık otağını Akmeydan’a diktirmiş. Önüne ala savanlardan gölgelikler çekirtmiş. İçini ipek halılarla döşetmiş. Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurdurmuş. Ak otağ ile kızıl otağın içini dışını bir güzel donattırmış. Her tarafını pırıl pırıl ettirmiş. Kara otağın içine dışına ise bir süpürge bile vurdurmamış. Her yeri çer çöp, toz toprak içinde bıraktırmış. İş güç bitince de hizmetkârlarına emir vermiş: “Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa buyur edin. Döşeklerini kalın atın.

Yemeklerini yağlı yerinden çıkarın. Beylerimi ağırlıklarınca ağırlayın. Oğlu kızı olmayanı ise getirip kara otağa indirin. Altına kara keçe serin. Önüne kara koyun yahnisinden koyun. Yerse yesin. Yemezse kalsın gitsin. Oğlu kızı olmayanı Allah hor görmüştür, biz de hor görürüz!” demiş.

Oğuz beyleri bir bir toplanmaya başlamışlar. Bayındır Han’ın hizmetkârları, oğlu olan beyleri ak otağa, kızı olanları kızıl otağa buyur etmişler. Altlarına kalın döşekler açmışlar. Sırtlarına çifte yün yastıklar koymuşlar. Önlerine altın tepsiler, gümüş siniler içinde yağlar, ballar, kaymaklar; kavurmalar, kebaplar, pilavlar; ayranlar, kımızlar, şerbetler getirmişler. Oğlu kızı olan beylere tamı tamına kırkar hizmetkâr gün boyu izzet ü ikramda bulunmuş. Meğer Dirse Han adında bir bey varmış. Oğlu kızı yok imiş. O sabah Dirse Han, kırk yiğidini yanına alarak erkenden yola çıkmış. Az gitmiş, uz gitmiş. Dere tepe düz gitmiş. Kuşluk vakti girmeden Bayındır Han’ın sohbetine yetmiş. Bayındır Han’ın hizmetkârlarından biri, Dirse Han’ı avluda karşılamış. Önüne düşüp kara otağa indirmiş. Altına kara keçe atmış. Sırtına kırk budaklı çam kütüğü dayamış. Önüne kara çanak içinde kara koyun yahnisinden bırakmış: “Bayındır Han’dan buyruk böyledir, hanım!” deyip kenara çekilmiş. Dirse Han, gördüğü muameleye bir anlam verememiş: “Durup dururken Bayındır Han, niye böyle buyursun ki?” diye biraz düşünmüş. Boşa koymuş, dolmamış doluya koymuş, almamış. İşin aslını astarını öğrenmek için Bayındır Han’ın hizmetkârına dönmüş: “Bre yiğidim! Bayındır Han benim ne eksikimi, ne kusurumu gördü? Kılıcımdan mı gördü, soframdan mı? Yiğitlikte, cömertlikte benden geri olanları kızıl otağa, ak otağa kondurdu. Beni de tutup kara otağa indirdi!” demiş. Bayındır Han’ın hizmetkârı, “Ulu Hanımız, ‘Oğlu kızı olmayanı Allah hor görmüştür, biz de hor görürüz!’ dedi idi, hanım!” demiş. Bir kenara çekilmiş.

Gittiği yerlerin otlaklarını geyik bilir. Körpe çimenlerin yerini yaban eşiği bilir. Ayrı ayrı yolların izini deve bilir. Yedi derenin kokularını tilki bilir. Geceleyin kervan göçtüğünü çayır kuşu bilir. Oğulun kimden olduğunu anası bilir. Erin ağırını, hafifini küheylan bilir. Ağır yüklerin zahmetini katır bilir. Fitol işler yara sızısını çeken bilir. Evlatsızlığın ne olduğunu Dirse Han’dan daha iyi kim bilir? Bayındır Han’ın sözleri Dirse Han’ın yüreğine zehirli ok gibi saplanmış. Ama elin ağzı torba değil ki büze! Oturduğu yerden doğruluverip kırk yiğidine seslenmiş: “Kalkın yiğitlerim! Bunda Bayındır Han’ın kabahati yoktur. Çocuğumun olmamasının kusuru

ya bendendir ya da hatunumdandır!” deyip konmadan göçmüş. Atına atladığı gibi evinin yolunu tutmuş. Dirse Han, perişan bir hâlde gelmiş evine. Avludan girer girmez atının yularını üzerine atmış. Gelip eşikliğe oturmuş. Başını ellerinin arasına alarak kara kara düşünmeye başlamış. Gülçehre, kocası Dirse Han’ın izinin üstüne geri döndüğünü görünce kötü şeylerin olduğunu anlamış. Fakat Dirse Han’a ters gelecek bir şey yapmadan usulca varmış, güler yüz, tatlı dil ile hoş beş edip hâl hatır sormuş. Ama Dirse Han, Gülçehre’ye ne cevap vermiş ne de yüzüne bakmış. Gözlerini yere dikip yalnız iç geçirmiş. Gülçehre, ne olduğunu anlamak için alttan alarak bir iki lâf daha etmiş: “A Dirse Han! Göz açınca gördüğüm, gönül verip sevdiğim! Sana böyle ne oldu? Niçin hüznülere gark oldun? Gittiğin yerde mi bir şeyler oldu? Hayırdır, niye izinin üstüne dönüp geldin? Ağızdan dilden bir haber ver bana. Kara başım kurban olsun bu gün sana!” demiş.

Dirse Han, gönüllü gönülsüz başını yerden kaldırmış. Gülçehre’nin yüzüne bakmış. Bayındır Han’ın otağında ne olmuşsa hepsini bir bir anlatmaya başlamış. Çocuğu olmadığı için bu muameleye maruz kaldığını söylerken birden gazaba gelmiş: “Han kızı! Han kızı, sebebi nedir söyle bana! Müthiş gazap ederim şimdi sana! Sende mi bir kusur vardır, yoksa bende mi? Niye Hak Teâlâ bize de nur topu gibi bir evlat vermez?” diye ağım ağım ağlamış. Acı acı söylemiş. Gülçehre, Dirse Han’ın sözleriyle can evinden vurulmuşa dönmüş. En onmaz yerleri incinip yaralanmış. Sanki kaburgaları birbirine geçip göğsü daralmış. Nefes alamaz olmuş. Bağrı kebab gibi kavrulup kara çekik gözlerinden kanlı yaşlar yürümüş. Biçare, iki döküp bir söylemiş. Görelim, hanım ne söylemiş: “Hey Dirse Han! Ne diye kahredip acı sözler söylersin? Ne diye illa birimizde kusur ararsın! Devleti de evlâdı da veren Allah değil mi? Sen de kalk, ala otağ diktir. Altına fakir fukarayı topla. Allah’a hoş gelecek işler yap. Sadaka dağıt. Adaklar ada. Dilekler dile. Belki bir ağzı dualının duası kabul olur da Allah u Teâlâ bize de nur topu gibi bir oğul verir.” demiş.

Dirse Han, dişi ehlinin sözü üzerine gitmiş. İç Oğuzlara, Dış Oğuzlara haber salmış. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmiş. Erkek cinsi besili mallardan birer sürü kırdırmış. Tepe kadar et yıgdırmış. Göl gibi kırmızı sağdırmış. Sıcak yemekler, soğuk içecekler hazırlatmış. Aç görünce doyurmuş. Çıplak görünce giydirmiş. Borçluları borcundan kurtarmış. Ala otağ altında büyük toy, büyük ziyafet vermiş. O gün Dedem Korkut gelerek Dirse Han’a bir oğul vermesi için Allah’a dua eylemiş. At ayağı çabuk, ozan dili çevik olur. Dirse Han’dan iyilik görenlerden

birinin duası kabul olmuş olacak. Günlerden bir gün Gülçehre'nin başı dönmüş, midesi bulanmış. Canı ekşi istemiş. Basbayağı aşerince hamile olduğu anlaşılmış. Böylece günler günlere, aylar aylara eklenmiş. Bir gece sabaha karşı Gülçehre, nur topu gibi bir oğlan doğurmuş. Bir oğlan ki ay parçası. Bir oğlan ki kaplan pençesi. Anlatmaya dil yetmez. O gün iki gün birden doğmuş. Dirse Han, yedi yıl sonra bulduğu oğlu için dokuz koçu birden kurban eylemiş. Etini fakir fukaraya dağıtmış. Kırk gün boyunca önüne çıkana altın gümüş bağışlamış. Garipleri sevindirip gönül yapmış. Oğlunu altın pencereyi geniş bir otağa yerleştirip dadılara emanet etmiş. Her kemikli gelişir, kaburgalı büyür. Ay batmış, gün dolanmış. Oğlan, on beş yaşına dayanmış.

O zamanlar bir marifet göstermeye ad verilmezmiş. Günlerden bir gün Bayındır Han, Oğuz beylerine yine büyük bir toy vermiş. Beyler bir bir gelerek Bayındır Han'ın otağında toplanmışlar. Dirse Han ise oğlu ile çıkagelmiş. Bayındır Han'ın hizmetkârları Dirse Han'ı yarı yolda karşılamışlar. Getirip ak otağın önünde indirmişler. Kudretli Oğuz beylerinin arasına buyur etmişler. Dirse Han, beyler ile oturmuş, oğlu da diğer çocukların yanına varmış. Kendisi gibi üç arkadaş bulup çelik çomak oynamaya koyulmuş. Yeme içme faslı bitince Bayındır Han, azgın boğa ile kızgın buğrayı çıkarmaları için adam salmış. Birbirinden kuvvetli, altı adam hemen yürüyüp gitmiş. Üçü bir yandan, üçü diğer yandan zincirlerle tutarak kara boğayı getirmişler. Gelgelelim boğa, sanki boğa değil, azgın bir canavarmış. Elmas mızrağa benzeyen boynuzuyla sert taşa vursa kara taşı tuz buz edermiş. Kara boğa meydana çıkarken çırpınıvermiş. Bir anda altı adamın elinden boşanıp gitmiş. Meydanın orta yerine varıp burnunu yere dikmiş. Öfkeli öfkeli, yerleri deşeyip böğürmüştü. Altı adam, azgın boğanın şerrinden korkarak kaçmaya, diğer yandan da, “Kaçın!” diye bağırmaya başlamış. Azgın boğayı zincirsiz görenler çil yavrusu gibi dağılmışlar. Çelik çomak oynayan üç oğlan da kaçışmış. Akmeydan'ın orta yerinde bir tek Dirse Han'ın oğlancığı kalakalmış. Azgın boğanın üstüne geldiğini göre göre bir tarafa gitmemiş. Herkes, “Boğa oğlanı helâk eyleyecek!” diye hop oturup hop kalkmış ya! Oğlan olduğu yerden hiç kımıldamamış. Yalnız, eline kara bir taş alıp boğanın saldırmasını beklemiş. Azgın boğa, elmas mızrağa benzeyen boynuzlarını uzatarak hışımla oğlana saldırmış. Bunu görenlerin korkudan yüreği ağzına gelmiş. Boğa, oğlanın böğrünü ortalayarak koşturup varmış. Dirse Han'ın oğlancığı elindeki kara taşla boğanın alnının ortasına öyle bir indirmiş ki bin batmanlık boğa geri geri

gitmiş. Arka ayaklarının üzerine yıkılarak çökmüş. Neye uğradığını şaşırان boğa bir daha sürüp gelmiş. Oğlan bu sefer yumruğunu boğanın alnına dayamış. Süre süre meydana bir uçtan, diğer uca dolaştırmış. Azgın boğa ile epey mücadele etmiş. Ama ne boğa alt edebilmiş ne de oğlan! Boğanın iki küreğinin arası terden köpük bağlamış. Oğlanın ise takati kesilecek gibi olmuş. Bu ara, “Yıkılacak dama dayak verirler. Ben niye boğaya destek oluyorum?” diye fikreylemiş. Boğanın alnından kenara doğru çekilivermiş. Bunun üzerine azgın boğa, direği alınmış dam gibi ağzının üstüne yıkılmış. Oğlan bunu fırsat bilerek hemen bıçağını çıkarmış. Kalkmasına izin vermeden azgın boğayı bir solukta haklamış. Dirse Han’ın oğlancığı Bayındır Han’ın azgın boğasını yenince kudretli Oğuz beyleri birer birer Akmeydan’a inmişler. Oğlanı alnından öperek takdir etmişler. Bu sırada Dirse Han, hanlar hanı Bayındır Han ile sohbet ediyormuş. Henüz oğlunun gösterdiği hünlerden haberi yokmuş.

Dedem Korkut, gelerek oğlanı babasına götürmüş. Hanları selamlayıp oturmuş. Kudretli Oğuz beyleri de toplanınca Dedem Korkut, iki dizinin üzerine doğrulup, “Hey Dirse Han! Senin oğlun Bayındır Han’ın azgın boğasını öldürdü. Cümle âlem oğlunun yiğitliğini gözleriyle gördü. Bu oğlan artık ad almayı hak etti. Oğlunun adı bundan sonra Boğaç olsun. Adını ben verdim. Yaşını Allah versin. Oğul atanın sırrıdır. İki gözünün biridir. Devletli oğul ocağının korudur. Devletsiz oğul ocağını kurutur. Evladın akıllı, neylersin malı? Evladın deli, neylersin malı? Ya evlat neylesin, baba göçüp mal kalmazsa. Baba malından ne fayda var, başta devlet olmazsa. Oğlun evladın devletli olsun hey Dirse Han! Sen de babası olarak Boğaç’a beylik ver, taht ver. Boğaç akıllıdır, erdemlidir. Beyliğe yeter mal ver, mülk ver. Boğaç, hünerlidir.” demiş.

Yiğitlik vurmakla, beylik vermekle olur. Dirse Han, oğluna beylik vermiş, taht vermiş. Mal mülk vermiş. Boğaç, bileğine ve yüreğine sağlam bir yiğit olunca babasının adamlarıyla gezmez olmuş. Yanına kendisi gibi gürbüz, kendisi gibi cömert kırk yiğit alarak bunlarla arkadaşlık etmeye başlamış. Bunun üzerine Dirse Han’ın adamları Boğaç’ı kıskanmışlar. Neredeyse hasetten çatlayacak hâle gelmişler. Nihayet baba ile oğlu birbirine düşürmek için bir hile hazırlamışlar. Bir gün Dirse Han’ın adamlarından yirmisi huzuruna çıkarak, “Hanım biliyor musun neler olmuş? Senin onmayası oğlun kırk adamıyla Oğuz boylarına saldırmış. Gördüğü güzel kızlara sarkmış. Yeni yetme çocukları korkutmuş. Aksakalların sakalını, ak perçemli

kadınların saçlarını yolmuş. ‘Akarsulardan haber geçti.’ dediler. ‘Kara dağlardan haber aştı.’ dediler. ‘Bayındır Han’ın kulağına kadar vardı.’ dediler. Bayındır Han, oğluna fena gazap etmekte imiş. Korkarız gazabı bize de dokunur. Böyle oğlan senin neyine gerek. Öldürsene!” demiş. Babasını oğluna düşürecek büyük yalan söylemiş. Bunları duyunca Dirse Han, beyninden vurulmuşa dönmüş: “Böyle oğul bana gerekmez. Gidin, getirin; öldüreyim!” diye öfkeyle bağırılmış. Dirse Han’ın tuzağa düştüğünü gören bir diğeri ileri çıkıp, “Biz senin oğlunu nasıl getirelim? Senin oğlun bizim sözümüzü dinlemez.” deyip kenara çekilmiş. Biraz sonra Dirse Han’ın öteki adamları çıkagelmişler. Yüzlerini yere dikerek, “Dirse Han, bilir misin neler oldu? Senin oğlun kırk adamıyla beraber senden habersiz av avladı. Kuş kuşladı. Kara dağlarını kırdı geçirdi. Sonra kalkıp senin evine geldi. Anasıyla söz birliği, ağız birliği etti. Seni öldürmeye ant içti. Gözümüzle gördük, kulağımızla duyduk. Böyle oğul senin neyine gerek? O seni öldürmeden sen onu öldürsene!” demişler. Dirse Han’ın, bunları da duyunca hiddetinden gözleri kararmış: “Böyle oğul bana gerekmez. Varıp getirin. Hemen öldüreyim!” deyip kılıcını sıyırmış. Yalancılardan başka biri yine başını uzatarak, “Biz senin oğlunu nasıl getirelim? Senin oğlun bizim sözümüzü dinlemez. O inanırsa yine sana inanır. Oğlunu al, ava çık. Av avlayıp kuş kuşlarken ok atar, öldürürsün. Biz de ağız birliği eder, ‘Kaza oldu!’ deriz. Baba okundan kim şüphelenir?” diyerek Dirse Han’ın aklını iyice çelmiş. Dirse Han, adamlarına altın gümüş dağıtıp gönüllerini hoş etmiş. Hiç vakit geçirmeden oğlunu alıp Kazılık dağına ava çıkmış. Kuş görünce vurmuşlar. Yokuş görünce durmuşlar. Güle oynaya av avlamışlar. Kuş kuşlamışlar. Gün akşam olurken bir derenin içine varmışlar. Dirse Han o vakte kadar Boğaç’ı öldürmeyince kırk namert yerinde duramaz olmuş. Biri Boğaç’ın yanına sokularak, “Boğaç! Han baban, ‘Oğlum gitsin, geyikleri getirip önümde avlasın. Ok atışına bakıp kıvanayım. At binişine bakıp güveneyim.’ diyor.” demiş. Boğaç, saygısından dolayı babasının önüne geçemezmiş. Onun gerisinden gelirmiş. O zamanlar oğul babanın sözünü ikiletmezmiş. Baba sözünü ikiletene oğul demezlermiş. Boğaç, babasından gelen haberle at oynatıp gitmiş. Bir zaman sonra önünde koca bir geyik sürüsüyle çıkagelmiş. Babasının önünde tek tek geyik avlamaya, hünerini ortaya dökmeye başlamış. Boğaç, babasının önünden bir o yana, bir bu yana geçtikçe kırk namert fırsatı ganimet bilmiş. Kırk namerdin kırkı birden, “Dem bu demdir.” deyip Dirse Han’a yaklaşmışlar: “Görmüyor musun Dirse Han? Sanki yazıda yabanda yer mi kalmadı? Boğaç niye senin önünde geyik avlıyor sanıyorsun? Niyetini hâlâ anlamadın mı? Geyiğe atar gibi

yapıp seni vuracak. O seni öldürmeden sen onu öldür. Başka fırsat bekleme!” demiş. Bu sözlerden sonra Dirse Han’ın gözünü kan bürümüş. Kulaklarına kurşun dolmuş. Artık olanı görmez, denileni duymaz olmuş. Sadağından bir ok alarak üzengiye kalkmış. Kurt sinirli yayını gerdiği gibi bıraktığı bir olmuş. Ok yaydan çıkınca geri döner mi? Dirse Han’ın kurt sinirli yayından çıkan ok vınlayıp gitmiş. Yedi yıl sonra, dualarla niyazlarla zor bulduğu oğlu Boğaç’ın iki küreğinin arasına saplanmış. Boğaç, “Anam!” diyerek geri dönüverince babası ile göz göze gelmiş, bu arada hızlı kanı düdük gibi şorlamış. Bir anda gözleri kararmış. Kulakları uğuldamış. Bir şey göremez, duyamaz olmuş. Çaresizce atının boynunu kucaklayıp yere düşmüş. Dirse Han, koşup oğlunun üstüne kapanmak istemiş. Ama o kırk namert, buna bile izin vermemiş. Atının dizginlerini çekerek Dirse Han’ı alıp evine getirmişler.

Gülçehre, meğer o gün oğlunun ilk avını kutlamak için attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmiş. Yemekler yaptırmış, içecekler hazırlatmış. Altın kadehler, gümüş sürahiler dizdirmiş. Büyük bir ziyafet sofrası kurdurmuş. Oğuz beylerinin avdan dönmesini beklemiş. Gülçehre, Dirse Han’ın geldiğini duyunca sevinçle avluya çıkmış. Kocasını karşılamış. Kırk adamı ile perişan bir hâlde çıkagelen Dirse Han, hanımına ne selam sabah eylemiş ne de bir tek söz söylemiş. Ağzını bıçak açmadan yüzünü yere dikip acı acı inlemiş. Dirse Han’ın hâli bir yana dursun. Gelenlerin arasında Boğaç’ı göremeyince Gülçehre’nin aklına kötü kötü düşünceler sökün etmiş. Gülçehre, Dirse Han’a söylemiş. Görelim, hanım ne söylemiş: “Beri gel hey, başımın bahtı, evimin tahtı. Han babamın güvendiği, kadın anamın sevdiği! Göz açınca gördüğüm, gönül verip sevdiğim! Kudretli Dirse Han! İki gittin, bir geliyorsun, oğlum nerede? Boğaç’ımın süt emdiği damarlarım sızlıyor. Kör olası gözlerim kötü seğiriyor. Sarı yılan sokmuş gibi tenim şişiyor. Herkes burada, yalnız yavrum yok! Kurumuş çaylara sular saldım. Allah dostu velilere adaklar adadım. Aç görünce doyurdum, çıplak görünce giydirdim. Dua niyaz, Allah’tan bir oğlu zor buldum. Oğlum nerededir ey Dirse Han söyle bana! Kara başım kurban olsun bugün sana!” Gülçehre, daha nice dil dökmüş. Fakat Dirse Han’dan tek kelime cevap alamamış. Kırk namert karıyla kocanın arasına girip, “Oğlum sağdır, esendir. Av tadını alınca geyik peşinden gitti. Akşam sabah demez, çıkar gelir. Sen kaygılanma. Bey ise sarhoştur, sana cevap veremez!” demiş.

Gülçehre, Dirse Han’dan umudunu kesince kırk ince belli cariyesini yanına alıp Kazılık dağına doğru at koşturmuş. Derelerden sel gibi, tepelerden yel gibi geçip

bir solukta zirveye çıkmış. Elini alına siper eyleyip yukarılardan aşağıları gözetlemiş. Sağına bakınmış. Soluna bakınmış. Dönmüş, yanına yönüne bakınmış. Bir de ne görsün? Bir dereye kargalar kuzgunlar inip inip kalkıyor. O an yıldırım gibi dereye doğru akmış. Gele gele gelmiş ki oğlancığı iki küreğinin arasından oklanmış, al kanlar içinde yatıyor. İki sadık köpekceğizi de başında ona bekçilik ediyor. Kargayı, kuzgunu yaralı gövdesine kondurmuyor. Gülçehre, atından atılıverip oğlunun üstüne kapanmış. Koca dağları ağta boğmuş. Büyük feryat figan koparmış. İki döküp bir söylemiş. Görelim hanım, ne söylemiş: “Kara gözlerini uyku bürümüş, aç oğul! On iki kaburgan kırılmış, toparlan oğul! Can kuşun uçar olmuş, bırakma oğul! Gövdende can kaldı ise söyle bana! Kara başım kurban olsun sana! Akarsuların akmaz olsun Kazılık dağı! Gölgeyi ağaçların küle dönsün Kazılık dağı! Koşan geyiklerin taş kesilsin Kazılık dağı! Arslandan mı, kaplandan mı söyle oğul! Bu kaza başına kimden geldi, bileyim oğul!” Boğaç annesinin feryadıyla uyanmış. Başını kaldırıp onun yüzüne bakmış: “Ak sütünü emdiğim canım anam! Kazılık dağının sularına, ağaçlarına, geyiklerine, arslanına, kaplanına beddua etme. Hiçbirinin günahı yoktur. Beddua edeceksen babama et. Bu suç, bu günah babamındır. Artık ağlama canım anam! Bu yaradan bana ölüm yoktur. Az önce boz aygırlı Hızır geldi. Yaramı üç kere sıvazladı. ‘Ana sütü ile dağ çiçeği yaranın merhemidir.’ deyip gitti.” demiş. Kırk ince kız, bunu duyunca hemen dört bir yana yayılmış. Taze açmış dağ çiçeği toplayıp getirmişler. Gülçehre, ise ana sütü sağlamak için kuru memelerini bir kere sıkmış. Ama bir damla bile çiğ süt gelmemiş. İki kere sıkmış. Zırnık çıkmamış. Üçüncü sefer annelik havliyle zorlayınca kanla karışık biraz süt gelmiş. Hiç vakit kaybetmeden dağ çiçeklerini bir kabın içinde ezmiş, ana sütünü karıştırıp bir güzel yoğurmuş. Kıvamını bulunca oğlunun yarasına sürmüş. Üstünü ipek yaşmağıyla sarıp sarmalamış. Oğlunu bir ata bindirip gözden uzak, emniyetli bir yere götürmüş. Dirse Han’dan saklayarak hekimlere, otacılara emanet etmiş. At ayağı çabuk, ozan dili çevik olur. Boğaç kırk günde iyileşip ayağa kalkmış. Artık eskisinden daha iyi at biner, yay çeker, ok atar olmuş.

Bunu duyan kırk namert bir araya toplanmış: “Dirse Han, oğlunun sağ olduğunu duyar da gerçeği öğrenirse hiçbirimizi yaşatmaz. En iyisi Dirse Han’ı tutmalı, götürüp kâfirlere satmalı” diyerek sinsice varmışlar. Evlat acısıyla sararıp solan Dirse Han’ı tutmuşlar. Ellerini arkasından bağlayıp boğazına ip geçirmişler. Ekmeğini yedikleri, suyunu içtikleri Dirse Han’ı at ardında sürüyerek gizlice kâfir

illerine doğru yürümüşler. Kudretli Oğuz beylerinin ise bu işlerden hiç haberi olmamış. Gülçehre, oğul derdinden kurtuldum derken bu sefer de kocasının derdine düşmüş. Onca ihanetten sonra kime güvensin, kimden aman dilesin? Doğruca Boğaç'ın yanına varıp söylemiş. Görelim, hanım ne söylemiş: “Görüyor musun ey oğul, neler oldu? Sarp kayalar sarsılmadan yer oyuldu! Yurtta düşman yokken senin babanın üstüne düşman yürüdü. Boynuna kıl sicim takıp at ardında sürüdü. Aksakallı babanı kırk namert götürdü. Kâfir ilinde köle diye satacaklar, durma oğul, durma! Baban sana kıydı ise de sen babana kıyma!”

Boğaç, babasına kırıgın değilmiş. Ana baba hakkının aziz olduğunu bilirmiş. Bu kara haber üzerine atına atladığı gibi yürümüş. Kırk namerdin ardına düşmüş. Boğaç'ın gittiğini gören kırk kan kardeşi de onun ardı sıra at koşturmuş. Kırk namert, Dirse Han'ı sürüyerek bir müddet yol gitmiş. Ağaçlık bir yere varınca durmuşlar. Dirse Han'ı bir ağaca bağladıktan sonra yiyip içmeye başlamışlar. Boğaç, iz süre süre kırk namerdi konduğu yerde bulmuş. Bunlara görünmeden arkadaşlarına, “Bre yiğitlerim! Siz saklanın. Ben şunlara varayım. Babamı bırakmalarını söyleyeyim. Beni tek görürlerse belki babamı bırakırlar. Kavgada zarar görmesin. Ben el etmeden de kimse yerinden çıkmasın.” demiş. Boğaç, hızla kırk namerdin üstüne çıkagelmış. Kırk namert, Boğaç'ın tek başına geldiğini görünce birden ayaklanmış. Birer kahkaha atıp, “Gelin, oğlunu da turalım. İkisini bir paraya satalım!” deyip kırkı birden saldırmış. Boğaç, geldiği yöne doğru kaçmaya başlamış. Kırk namert de onun arkasından hücum etmiş. Boğaç, kırk namerdi babasından uzaklaştırıp, arkadaşlarının olduğu yere çekince geri dönmüş. Arkadaşlarına el eylemiş. Kırk yiğit ağaçların arasından çıkarak Boğaç'ın etrafında toplanmış. Boğaç ile kırk kan kardeşi kaz sürüsüne şahin dalar gibi kırk namerde saldırmış. O an büyük bir savaş kopmuş. Meydan dolu baş olmuş. Kırk namerdin yirmisi kılıçtan geçirilmiş. Babayı oğula düşürenler girecek delik gözetmişler. Boğaç kaçanı kovalamamış, aman dileyene kılıç çekmemiş. Namertlerin cezasını verdikten sonra gelip babasını kurtarmış. Alıp hürmetle Oğuz ülkesine getirmiş. Boğaç'ın bu yiğitliği hanlar hanı Bayındır Han'a duyurulmuş. Bayındır Han da Boğaç'a beylik vermiş. Taht vermiş.

Dedem Korkut, gelerek boy boylamış. Soy soylamış. Boğaç'ı övmüş: “Onlar da bu dünyadan geldi geçti. Kervan gibi kondu göçtü. Onları da ecel aldı, yer gizledi. Fani dünya kime kaldı? Gelimli gidimli dünya, son ucu ölümlü dünya! Dua edeyim hanım: Güvendiğin dağların yıkılmasın. Kaba gölgeli ağacın kesilmesin. Coşkun

akan tatlı suların çekilmesin. Aksakallı babanın mekânı cennet olsun. Ak perçemli annenin yeri Fatma Ana yanı olsun. Kadir Mevla kimseyi namerde muhtaç eylemesin. Hanım hey!” (Teyek, 2017: 13-28).

Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek

İç Oğuzlarda Bay Büre adında bir bey varmış. Bay Büre’nin dünya malından yana nasibi pek açılmış. Kapısında tavla tavla atları, katar katar develeri, kırk çobanlı sürüleri varmış. Altının gümüşün hesabını ise varın siz görün. Gel gelelim, bu malları güdüp gözetecek, yedi kızına kardeş olacak, kendisi ölünce yerini yurdunu tutacak bir tek oğlu bile yokmuş. Bunun için de bağı gündün günde kavrulmuş.

Günlerden bir gün Bayındır Han, hanlık otağını kurdurmuş. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmiş. Erkek cinsi besili mallardan birer sürü kırdırmış. Türlü yemekler, lezzetli içecekler hazırlatmış. Oğuz beylerine büyük bir ziyafet çekmiş. Beyler de hanlar hanı Bayındır Han’ın sohbetine oğulları ile çıkagelmişler. Beylerbeyi Salur Kazan, oğlu Uruz ile gelmiş. Kazan Bey’in kardeşi Kara Göne, yanında oğlu Kara Budak’ı getirmiş. Bayındır Han’ın veziri Kazılık Koca, oğlu Bey Yegenek’i almış yanına. Gaflet Koca, oğlu Şîr Şemsettin ile birlikte gelmiş. Daha nice Oğuz beyleri, oğullarını alıp gelmişler. Bay Büre, kudretli Oğuz beylerini oğulları ile beraber, yan yana, omuz omuza görünce içlenmiş. Başını önüne eğip kaderine kahretmiş. Mendilini çıkarıp hüngür hüngür ağlamış. Kazan Bey bunu görünce, “Bre Bay Büre! Sürüne kurt mu girdi? Gövdene dert mi girdi? Hayırdır, niye ağlıyorsun?” demiş. Bay Büre de, “Ben ağlamayım da kimler ağlasın a dostlar! Dünya malından yana nasibim bol. Kız evlat dersiniz; tam yedi tane. Fakat oğuldan yana nasibim kupkuru. Kardeşten yana da kadersizim. Sırtımı dayayacağım bir kardeşim de yok. Yarın bir gün ölüp gideceğim. Ocağım sönüp kalacak!” deyip bir daha hıçkırılmış.

Salur Kazan, “Hey Bay Büre! Bu işler emmi dayı yardımına gelmez. Senin işini ancak Allah onarır! Biz, el açıp Allah’a dua edelim. Belki bir ağzı dualının duası kabul olur. Allah sana da bir oğul verir.” demiş. Kudretli Oğuz beyleri hep birden el açmışlar. Can u gönülden dua etmişler. Allah’tan Bay Büre’ye hayırlı bir oğul vermesini dilemişler. O zamanlar beylerin duası dua, bedduası beddua imiş. Allah’tan ne dileseler kabul olurmuş. Dış Oğuzlarda da Bay Bîcan adında bir bey varmış. O da maldan mülkten yana Bay Büre’den geri kalır değilmiş. Üstelik güçlü

kuvvetli bir de oğlu varmış. Ama Bay Bîcan'ın da kız evladı yokmuş. Bay Bîcan da ileri çıkıp, “A beyler! Benim için de dua edin. Allah'tan bir kız evlat isterim. Eğer dualarınız kabul olur, Allah Bay Büre'ye bir oğul, bana da bir kız verirse sizler de şahit olun, ikisi birbirine beşik kertmesi, nişanlı olsun.” demiş. Kudretli Oğuz beyleri, Bay Bîcan için de dua eylemişler. O gün Oğuz beyleri yemişler, içmişler. Hoşça vakit geçirmişler. Gün kavuşmuş, evli evine, köylü köyüne dağılmış. Ay batmış. Gün dolanmış. Günler günlere ulanmış. Artık aradan ne kadar zaman geçmiş ise Bay Büre'nin apalak topalak bir oğlu olmuş. Bay Bîcan'ın da ay yüzlü, üzüm gözlü bir kızı olmuş. Oğuz beyleri bu haberi işitince çok sevinmişler. Hele Bay Büre'nin sevincine diyecek yokmuş. Oğlu için dokuz koçu birden kurban eylemiş. Altın pencereleli otağlar kurdurmuş. Oğluna baktırmak için iyi huylu dadılar tutmuş. Bay Bîcan ise kızını allandırmış pullandırmış. Altın başlıklı beşiklerde beletmiş. Etrafını çiçeklerle donatmış. Çiçeğe benzeyen kızının adını da Banı Çiçek koymuş. Banı Çiçek'e kırk bir tane dadı tutmuş. Ona gözü gibi baktırmış.

Her doğan büyür, kaburgalı gelişir. Derken oğlan beş yaşına gelmiş. Beş yaşından on yaşına girmiş. On yaşından on beş yaşına basmış. Artık alımlı çalımlı, kartal bakışlı, yakışıklı bir yiğit olmuş. Öyle ki güzelliği göz alırmış. Görenin aklı kalırmış. Bunun için yüzünü peçe ile gizlermiş. O zamanlar bir yiğit baş kesmez, kan dökmezse ona ad verilmezmiş. Daha hüner gösterip ad almadığı için de bu yiğidi Oğuz ilinde peçeli diye bilirlermiş.

Günlerden bir gün Bay Büre'nin oğlu atlanmış. Kırk arkadaşı ile ava çıkmış. Av avlamış. Kuş kuşlamış. Dağ bayır dolaşmış. Yorulunca yeşil bir düzlüğe, taze çimenliğe gölgelik kurup oturmuş. Kırk arkadaşı ile yiyip içmeye başlamış. Bu sırada biri koşarak gelmiş. Oğlanın karşısında diz çökmüş: “Yiğit, yiğit! Bey yiğit! On beş yıldır Oğuz'da değildik. Şam'a, Rum'a, oradan İstanbul'a vardık. Oğuz beyleri için kâfirin güzel mallarından aldık. Dönerken Kara Derbent ağzında Avnik Kalesi'nden beş yüz kâfir baskın verdi. Ben kaçıp canımı zor kurtardım. Ağabeyim esir gitti. Malımız rızkımız yağmalandı. Ocağına düştüm yiğit! Başının gözünün sadakası için medet!” demiş. Yas yas yalvarmış. Meğer bu gelen, Bay Büre'nin küçük bezirgânıymış. Ama ne oğlan bezirgânı tanırmış ne de bezirgân oğlanı. Bay Büre, oğlu olur olmaz bezirgânlarına, “Gidin, Şam'ı, Rum'u gezin görün. Oğlum için güzel hediyeler getirin” demişmiş. İki kardeş de seneler senesi Şam'ı, Rum'u dolaşmışlar. Alacaklarını almışlar. Satacaklarını satmışlar. Güzel kâr eylemişler. Gelirken de Bay

Büre'nin oğlu için İstanbul'dan deniz tayı bir boz aygır almışlar. Bir ak kirişli sert yay almışlar. Bir de altı kanatlı üç batmanlık gürz beğenmişler. Bunlardan başka fevkalade, güzel, nadide hediyeler alıp yola düşmüşler. Gele gele Kara Derbent ağzına gelmişler ki birden beş yüz kâfirin saldırısına uğramışlar.

Bay Büre'nin peçeli oğlu kendisinden medet dileyene medet eylemiş. Bezirgânın imdadına yetişmek için, hemen ayaklanmış. At binip kılıç kuşanmış. “Beni seven arkamdan gelsin.” deyip yürümüş. Kırk yiğidi de onun peşi sıra koşturup gitmiş. Oğuz yiğitleri iz sürüp kâfirin üstüne varmışlar. Meğer kâfirler de malları yağmaladıktan sonra bir yere konmuşlar. Hırlaşa hırlaşa altınları akçeleri paylaşıyorlarmış. Bay Büre'nin oğlu kırk yiğidi ile kaz sürüsüne şahin dalar gibi kâfirin arasına dalmış. Bir çalışta kırkını birden yere sermiş. Bir daha vurmuş, sekseni yığılıp kalmış. Kâfirlere göz açtırmamış. Baş kaldırına baş eğdirmiş. Direnene diz çöktürmüş. Aman dileyeni ellememiş. Kaçanı kovalamamış. Güzel savaş eylemiş. Esir düşmüş büyük bezirgân ile mallarını kâfir elinden kurtarmış. Büyük bezirgân kurtulur kurtulmaz oğlanın eline sarılmış: “Bey yiğit! Sen bize erlik gösterdin. Büyük iyilik ettin. Gel de beğendiğin maldan al. Yük altında kalmayalım.” demiş. Bay Büre'nin oğlu, “Madem yük altında kalmak istemezsiniz. O hâlde gönlünüz kalmasın” deyip mallara şöyle bir göz gezdirmiş. Altını gümüşü elinin tersiyle itmiş. Atlasın, kaftanın yüzüne bile bakmamış. Cama cıncığa ise hiç itibar etmemiş. Vara vara deniz tayı boz aygırı, ak kirişli sert yayı, bir de altı kanatlı üç batmanlık gürzü beğenmiş: “Bu üçünü bana verin” demiş. Bunun üzerine bezirgânların suratları asılmış. Şekli şemaii değişmiş. Tek kelam etmemişler. Oğlan bunu görünce, “Bre bezirgânlar! Çok mu istedim?” demiş. Büyük bezirgân, “Bey yiğit, niye çok olsun? Senin yaptığının yanında bunların lafı bile olmaz. Ama o üçünü beyimizin oğluna götürürdük.” deyip boyun bükmüş. Oğlan, “Bre, sizin beyiniz kimdir? Kime götürsünüz bunları?” deyince bezirgân, “İç Oğuzlarda Bay Büre derler. Bizim beyimiz odur. Bu hediyeler de beyimizin oğlunudur” demiş. Oğlan bunların kendisi için getirildiğini anlayınca tek kelime etmemiş. Kendi kendine, “Burada minnetle alacağıma, evde hürmetle alırım” diyerek arkasını dönüp gitmiş. O akşam Bay Büre, oğlu ile otururken bezirgânlar çıkagelmişler. Selam verip içeri girmişler. Bakmışlar ki kendilerini kurtaran yiğit başköşede oturuyor. Bezirgânlar hemen ileri varıp eğilmişler. Öpmek için oğlanın eline sarılmışlar. Bay

Büre bunu görünce hiddetlenmiş: “Bre edepsizler! Baba eli dururken oğul eli mi öpülür?” diye kükremit.

Bezirgânlar, o yiğidin Bay Büre’nin oğlu olduğunu anlayınca çok sevinmişler: “Aman beyim incinme! Senin oğlun olmasaydı mallarımız Gürcistan’a gitmişti. Tabii biz de esir olmuştuk. Kara Derbent’te üstümüze beş yüz kâfir saldırdı. Bizi de mallarımızı da kâfir elinden oğlun kurtardı.” deyip oğlanın nasıl yiğitlik gösterdiğini bir bir anlatmışlar. Bunun üzerine Bay Büre yumuşamış: “Bre bezirgânlar! Dedğiniz oğluma ad koyacak kadar var mıdır? Söyleyin hele!” demiş. Bezirgânlar da, “Hem de nasıl beyim, hem de nasıl? Bu oğlana değil bir ad, iki ad koyacak kadar vardır.” demişler. Bay Büre, sevine kıvana kudretli Oğuz beylerini çağırılmış. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmiş. Erkek cinsi besili mallardan birer sürü kırdırmış. Türlü yemekler yaptırmış. Lezzetli şerbetler hazırlatmış. Oğuz beylerini ağırlıklarınca ağırlamış. O gün Dedem Korkut gelerek neşeli havalar çalmış. Bay Büre’nin oğluna Bamsı Beyrek adını koymuş. Kudretli Oğuz beyleri, Dedem Korkut ile el kaldırmış: “Bu ad, bu oğlana kutlu olsun!” diye dua etmişler. Yiyip içtikten sonra Bay Büre, oğlu için bir de yedi günlük av tertiplemiş.

Bamsı Beyrek, deniz tayı boz aygırına binmiş. Ak kırıli sert yayını sırtına asmış. Kudretli Oğuz beyleriyle ala asker olup Aladağ’a ava çıkmış. Derelerden geçerek, soğuk sular içerek az gitmişler, uz gitmişler. Çayır çimen geçmişler. Vara vara bir bayıra varmışlar. Burada karşılarına bir geyik sürüsü çıkmış. Beyrek, üç yaşlı bir erkek geyiğin peşine düşmüş. Geyik kaçmış, Beyrek kovalamış. Süre süre yeşil düzlük, taze çimenlik bir yere getirmiş. Bir de bakmış ki biraz ilerde kırmızı bir otağ kurulu. Otağın önünde de allı yeşilli kızlar oturuyor. Beyrek, o yana bir daha dönmeden geyiği izlemeye devam etmiş. Üç yaşlı erkek geyik varmış, otağın açığında bir yerde durmuş. Beyrek, bunu fırsat bilerek yayını gerdiği gibi bir ok atmış. Geyiği olduğu yere yıkmış. Meğer bu otağ Bay Bîcan Bey’in kızı, Banı Çiçek’in otağıymış. Banı Çiçek, otağının önünde geyik vuran yabancıyı görünce hiddetlenmiş: “Hele kızlar! Şu densiz oğlana bakın! Bize erlik mi gösteriyor, ne? Varıp şundan pay isteyin. Bakalım ne diyecek?” demiş. Kısırca Yenge dedikleri cariye, Beyrek’in yanına varıp geyikten pay istemiş. Beyrek ise, “Ben avcı değilim. Beyoğlu beyim. Hepsini alın. Yalnız şu otağ kimindir?” demiş. Kısırca Yenge, “Bey yiğidim! Bu otağ Bay Bîcan kızı Banı Çiçek’indir” demiş. Bamsı Beyrek, Banı Çiçek

ile beşik kertmesi nişanlı olduklarını bilirmiş. Ama daha bir günden bir güne onu görmüş değilmiş. Banı Çiçek'in adını duyunca Beyrek'in kalbi kuş gibi çırpınmış. Göğüs kafesine sığmaz olmuş. Tam da Banı Çiçek'in hangisi olduğunu soracaktı ama Kısırca Yenge çoktan dönüp gitmiş. Kısırca Yenge gelince Banı Çiçek telaşla, "Ne dedi? Kimmiş? Kimin nesiymiş? Geyikten pay verdi mi kız?" diye sormuş. Kısırca Yenge de, "O yiğit avcı değilmiş. Yüzü peçelinin biri... Bey oğlu bey miymiş ne? Geyiğin hepsini bize bıraktı" demiş.

Banı Çiçek, o vakte kadar Beyrek'in ne adını duymuş ne de yüzünü görmüşmüş. Yalnız babası Bay Bîcan Bey, "Seni Bay Büre Bey'in peçeli oğluna beşik kertmesi verdim" deyip dururmuş. Kısırca Yenge, "Yüzü peçelinin biri..." deyince kızın içine bir sızı yürümüş: "Hele kızlar varın. Şu yiğidi çağırın. İki çift bir tek laf edelim. Bu yiğit, benim beşik kertmesi nişanlım olmasın sakın!" deyip içeri girmiş. Birkaç kız gidip Beyrek'i çağırmış. Beyrek otağın önüne gelince Banı Çiçek de yaşmaklanıp dışarı çıkmış: "Yiğit, neredensin, kimlerdensin? Adın sanın nedir? Buralarda ne ararsın?" diye peş peşe sormuş. Beyrek ise, "İç Oğuzlardan Bay Büre'nin oğluyum. Adım sanım, Bamsı Beyrek. Buralarda Bay Bîcan'ın kızı Banı Çiçek varmış. Onu görmeye geldim. Peki, sen kimsin?" demiş. Banı Çiçek, kendisini belli etmeyip, "Ben Banı Çiçek'in dadısıyım. O, öyle herkese görünecek biri değildir. Onu görmek için önce hünerini göstermen gerek. Ondan sonra belki sana görünür" demiş. Bamsı Beyrek, onun Banı Çiçek olduğunu anlamış. Yüzünü görür görmez içi kaynamış. Fakat kızın oyununa gelmiş gibi görünüp, "Öyleyse Banı Çiçek'i çağır gelsin. Ne hüner isterse göstereyim" demiş. Bunun üzerine kız, "Atı, benim atımı geçmeyene, oku, benim okumdan ileri düşmeyene, güreş tutunca beni alt etmeyene Banı Çiçek görünmez. Yüreğin yetiyorsa gel, yarışıp güreşelim" demiş. İkisi birden atlanmış. Sanki ikisi birden kanatlanmış. Banı Çiçek yel gibi esmiş. Bamsı Beyrek sel gibi akmış. Yan yana, kıran kırana bir zaman at koşturmuşlar. Ama varacakları yere Beyrek, bir at boyu önde varmış. Oradan uçsuz bucaksız bir düzlüğe çıkmışlar. Yay gerip ok atmışlar. Kızın oku yıldırım gibi gitmiş. Oğlanın oku ise şimşek gibi çakmış. Atlanıp oklarını aramaya çıkmışlar. İki oku, ta üç günlük yolda zor bulmuşlar. Oğlanın okunun, kızın okunu bir arpa boyu geçmiş olduğunu görmüşler. Banı Çiçek bunu görünce, "Hey yiğit! Şimdiye kadar benim atımı, benim okumu geçen olmamıştı. Seninle bir de güreş turalım. Ondan sonra görelim nice yiğitsin!" demiş. Beyrek, sıçrayıp inmiş. Borkünü çıkarıp peçesini sıyırmış. Kollarını çemreyip

meydana çıkmış. Beyrek'in yüzünü görünce Banı Çiçek'in kanı alevlenmiş. Bir anda akli başından gitmiş. Oğlanın hünerini göreyim derken Beyrek'e sevdalanmış. Güç bela kendini toparlayıp karşısına dikilmiş. İki pehlivan olup birbirlerine sarılmışlar. Kız ile güreşilmez, kısrak ile yarışılmaz. Oğlan, kızı kaldırıp yere vurmak için çok çabalamış. Fakat vuramamış. Kız, oğlanı kaldırıp yere vurmak için çok çabalamış. Gelgelelim, vuramamış. İkisinin gücü birbirine denk imiş. Beyrek, "Bu kıza yenilirsem baş kakıncı olur. El gün içine çıkamam" deyip gayret etmiş. Bir anda kızın ince beline iki kolu ile sarılarak sertçe sıkıp kendine doğru çekmiş. Bir yandan da ayağına çelme takmış. Onu gaflete getirip iki omzunun üstüne yere düşürmüştü. Banı Çiçek, sırtı yere gelince yumuşak bir sesle, "Yiğit! Bay Bîcan'ın kızı Banı Çiçek benim" deyip gülümsemiş. Beyrek ise hemen serçe parmağındaki altın yüzüğü çıkarıp Banı Çiçek'in orta parmağına takmış: "Bu, aramızda nişan olsun bey kızı." demiş. Banı Çiçek de, "Tamam! Bu, aramızda nişan olsun bey oğlu" deyip iki yavuklu sözleşmiş. Yedi gün dolunca av dağılmış. Beyrek evine varmış. İlk sofraya serildiğinde de elindeki kaşığı pilava saplayıp kenara çekilmiş. Oğlan evlenmek isterse kaşığı pilava dikine saplamış. Kız da kabı kaba çalamış. Beyrek'in hareketi anasıyla babasının gözünden kaçmamış. Ak Hanım, Bay Büre'nin kulağına eğilip, "Bey! Artık oğlanı baş göz etmek gerek! Bay Bîcan Bey'in kapısına otursak mı? Ne dersin?" demiş. Bay Büre, "Haklısın hatun! Meyveyi vaktinde koparmak gerek. Vaktini geçirmeden oğlu olan everecek. Kızı olan gelin edecek. Yalnız Deli Karçar'ın gönlünü nasıl edeceğiz, onu düşünürüm" demiş. Meğer Deli Karçar, o vakte kadar kız kardeşini isteyenleri vurup öldürmüştü. Bu yüzden kimse Banı Çiçek'e talip olamazmış. Demir tavında dövülür, kırık sıcakken sarılır. Bay Büre, gün geçirmeden kudretli Oğuz beylerini davet etmiş. Yedirmiş içirmiş. Bey yiğitleri ağırlıklarınca ağırlamış. Nihayet derdini açarak, "Beyler, Bay Bîcan Bey'in kızı ile oğlumun beşik kertmesi nişanlı olduklarına hepiniz şahitsiniz. Yalnız Deli Karçar'ın kız kardeşine talip olanlara neler ettiğini de bilmeyen yoktur. Bu işi kim halledebilir? Bir çare gösterin." demiş. Beyler, "Bu işi yapsa yapsa Dede Korkut yapar" demişler.

Dedem Korkut, "Beyler! Madem iş bize kaldı, bari Bayındır Han'ın tavalasından güzel koşan iki at getirin. Bir keçi başlı boz aygır olsun. Dağda bayırda bununla gideyim. Diğeri de koç başlı doru aygır olsun. Düzde dökekte de buna bineyim. Birini diğeri yedek edeyim. Deli'nin hiddeti tutarsa belki kaçır kurtulurum" demiş. Beyler, Dede Korkut'a hak vermişler. Bayındır Han'ın

tavlasından o iki aygırı getirtmişler. Dedem Korkut, koç başlı doru aygıra binip yürümüş. Meğer hanım, Deli Karçar, yeşil düze, taze çimene otağ kurdurmuş. Arkadaşları ile ok yay talim edermiş. Dedem Korkut, öteden çıkıp gelmiş. Sağ elini kalbinin üzerine koymuş. Başını öne eğmiş. Selam vermiş. Deli Karçar, kaşlarını çatmış. Suratını asmış. Yüzünü ekşitmiş. Gözlerini kısımış. Yumruklarını sıkımış. Hiddetinden ağzı köpürerek, “Aleykümselam, ey eceline susamış ihtiyar. Ayağı olan toprağıma basmazdı. Ağzı olan suyumdan içmezdi. Sana ne oldu? Seni buralara kadar ecelin mi getirdi?” deyip kükremitmiş. Dedem Korkut, Deli’nin sözlerini gülümseyerek dinlemiş. O, lafını bitirince de alttan alarak konuşmuş: “Olmaz dediğini oldurmaya geldim. Asık yüzünü güldürmeye geldim. Geniş eteğine, dar koltuğına sığınmaya geldim. Allah’ın emri, Peygamber’in kavli ile aydan arı, pınardan duru kardeşin Banı Çiçek’i Bamsı Beyrek’e istemeye geldim.” demiş.

Dedem Korkut, sözünü bitirmeden Deli Karçar saldırmış. Adamlarına bağırarak: “Bre ne duruyorsunuz? Kara aygırımı, silahımı, teçhizatımı yetiştirin” deyip sağa sola koşuşturmuş. Bu arada Dedem Korkut, atlayıp dörtnala kaçmaya başlamış. Deli Karçar da ardına düşmüş. Az gitmişler, uz gitmişler. Dere tepe düz gitmişler. Koç başlı doru aygır yorulunca Dedem Korkut, keçi başlı boz aygıra atlamış. Dedem Korkut, önde Deli Karçar arkada on tepe daha aşmışlar. Nihayet Deli Karçar yetişmiş. Dedem Korkut’u tutup attan indirmiş. İki dizinin üstüne yere çöktürmüş. Dedem Korkut’u baştan aşağı ikiye bölmek için kılıcını havaya kaldırmış. Tam vuracağı sıra Dedem Korkut, Allah’a sığınıp yedi büyük ismini anmış. Ondan sonra, “Vurursan elin kurusun!” diye beddua etmiş. Deli Karçar, kılıcını hışımla indirmiş. Ama Hakk’ın emriyle eli havada asılı kalmış. Çünkü Dedem Korkut keramet sahibiymiş. Her dileği Hakk katında kabul olurmuş. Deli Karçar, eli kuruyunca yaptıklarına pişman olmuş. El aman dilemiş. Günahlarına tövbe eylemiş. Elinin iyileşmesi için Dedem Korkut’a yalvarıp yakarmış: “Allah’ın emri, Peygamber’in kavli ile kız kardeşimi Beyrek’e verdim” deyip üç kere tekrarlamış. “Yeter ki elimi iyileştir” diye de ağım ağım ağlamış. Dedem Korkut, Deli Karçar’ın elinin iyileşmesi için Allah’a dua etmiş. Hakk’ın emri ile Deli’nin eli daha oracıkta iyileşivermiş. Sonra başlık için kesim kesip ayrılmışlar. Dedem Korkut dönüp Bay Büre’nin evine varmış: “Gözünüz aydın olsun!” deyip müjde vermiş. Bu müjdeli haberle Beyrek sevinçten havaya uçmuş. Bay Büre’nin, Ak Hanım’ın çiçeğı yarılmış. Evleri şenlenmiş. Ocaklarına bayram havası gelmiş. Hoş beşten sonra Bay

Büre, “Dede! Deli’nin elinden nasıl kurtuldun?” demiş. Dedem Korkut da, “Allah’ın inayeti, erenlerin himmeti oldu!” deyip ötesini söylememiş. Bu arada sofralar açılmış. Lezzetli yemekler, soğuk şerbetler getirilmiş. Yiyip içerlerken Bay Büre, “Peki Dede! Ne kadar mal istedi Deli?” diye sormuş. Dedem Korkut, “Murada ermeyesi öyle mal istedi ki saymakla bitmez. Bin tane kısrağ görmemiş aygır istedi. Bin tane dişi deve görmemiş buğra istedi. Bin tane koyun görmemiş koç istedi. Bin tane kuyruksuz kulaksız köpek istedi. Bin tane de ufacık karacık pire istedi. ‘Bu dediklerimi getirirsen kız kardeşimi veririm. Yoksa gözüme görünme.’ dedi” demiş.

Bay Büre, “Dede, o dediklerinin üçünü ben bulursam ikisini de sen bulur musun?” demiş. Dede Korkut, Bay Büre’nin ne kastettiğini anlamış: “Evet, beyim! Bulurum” diye söz vermiş. “O hâlde kuyruksuz kulaksız bin köpek ile ufacık karacık bin pireyi sen bul. Ötekiler benden” demiş Bay Büre. Olmayacak işleri Dedem Korkut’tan istemiş. At ayağı çabuk, ozan dili çevik olur. Bay Büre, erkek atlarının arasından kısrağ görmemiş bin aygır seçmiş. Erkek develerinin arasından dişi deve görmemiş bin buğra seçmiş. Koç sürüsünden koyun görmemiş bin koç seçmiş. Arkalarına kırk çoban tutup sürdüre sürdüre getirmiş. Dedem Korkut da yine bir keramet göstermiş. Kuyruksuz kulaksız bin köpek bulmuş. Bunları da çobanların önüne katmış. Hep beraber Deli Karçar’a götürmüşler. Deli Karçar aygırları görmüş, beğenmiş. Buğraları görmüş, beğenmiş. Koçları görmüş, beğenmiş. Kuyruksuz kulaksız köpekleri görünce bir kahkaha patlatmış. Bakmış ki ortalıkta pireler yok. Tabî basmış yaygarayı: “İlle de pirelerimi isterim. Yoksa size kız vermem” diyerek esip gürlemiş. Dedem Korkut, “Dur hele oğul! Pire dediğin sığır sineğine benzer. Tehlikeli bir canavardır. Kırk değil, bin çoban tutsan önünü alamazsın. Ama kaygılanma. Hepsini bir yere topladım. Beraberce gidelim. Gönlüne göre seç. Zayıfını bırak. Semizini al” demiş. Meğer geçen yazdan kalma bir ahır varmış. Her tarafı gübre doluymuş. Bir yıldır süpürge yüzü gördüğü yokmuş. İçi de vıngır vıngır pire kaynarmış. Pireler her an talim ederlermiş. Didikleyecek tezek ararlarmış. Ahıra gelince Dedem Korkut, “İşte pirelerin burada. Semizini al. Zayıfını bırak” demiş. Deli Karçar, destursuzca içeri girecek olmuş. Ama Dedem Korkut onun yolunu kesmiş: “Dur bakalım oğul. Sen bize güvenmedin. Aygırı, buğrayı, koçu, köpeği tek tek saydın. Pire kısmının ayağı çevik olur. Göstermeden pireleri ceplerine indirme. Elbiselerini çıkar, öyle gir. Fazladan pire almayasın. Hak geçmesin” demiş. Deli Karçar, keten bezini beline dolayıp soyunmuş. Ahıra girmiş. Pireler taze kan kokusu

alınca saldırmış. Karçar'ın bütün vücudunu sarmış, onu kara bir yumağa çevirmiş. Her biri bir yerinden ısırmağa başlamış. Gövdesi kıpkırmızı kabaran Deli Karçar, pire ısırığından katmerli deliye dönmüş. Neresini kaşıyacağını bilemeden kapıya koşmuş. Meğer Dedem Korkut, “Şu Deli'nin aklı biraz başına gelsin. Adamdan olmayacak iş istemek neymiş, öğrensin! Madem ufacık karacık pire isterdi, şimdi görsün!” deyip kapıyı dışarıdan kilitlemiş. Ona esaslı bir ceza vermiş. Deli, pire derdinden dara düşünce yas yas yalvarmış: “Aman Dede Sultan! Bunun semizi de zayıfı da kalsın. Medet eyle. Aç kapıyı çıkayım. Hatamı bildim. Suçumu anladım” diye çok dil dökmüş. Dedem Korkut dayanamayıp kapıyı açmış. Deli Karçar, can havliyle kendini dışarı atmış. Gelip Dedem Korkut'un ayaklarına kapanmış: “Aman, şu kendi küçük, şerri büyük kara beladan kurtar beni!” diye yalvar yakar ağlamış. Dedem Korkut da, “Aklın varsa göle koş” demiş. Deli Karçar, koşup ilk gördüğü suya atlamış. Pireler, su ile beraber akıp gitmiş. Deli Karçar, Dedem Korkut ile alay etmenin cezasını ödedikten sonra düğün dernek hazırlığına başlamış.

Bay Büre ile Bay Bîcan Beyler ağır düğün dernek kurmuşlar. İç Oğuzları, Dış Oğuzları bir araya getirmişler. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmişler. Erkek cinsi besili mallardan birer sürü kırdırmışlar. Lezzetli yemekler yaptırmışlar. Soğuk içecekler hazırlatmışlar. Altın kadehler, gümüş sürahiler dizdirmişler. Kırk gün, kırk gece düğün dernek eylemişler. Oğuz zamanında evlenen yiğit bir ok atarmış. Oku nereye düşerse otağı oraya kurulurmuş.

Beyrek, ak kirişli sert yayını germiş. Bir ok atmış. Ok uçup kâfir Kıpçak hududuna düşmüş. Meğer kâfirin biri, Beyrek'in otağını görmüş. Varıp Bayburt Hisarı'nın tekfuruna haber vermiş: “Bay Bîcan, göz ağrın Banı Çiçek'i Beyrek'e vermiş. Beyrek, gelin otağını şuracığa, bizim hududa kurdu” demiş. Meğer tekfur da Banı Çiçek üstüne düş görenlerdenmiş. Bu haberi alınca derhâl yedi yüz kâfir kaldırmış. Geceleyin Bamsı Beyrek'in otağına baskın vermiş. Uykuda iken basıp kırk yiğidini öldürmüşler. Beyrek'in de kollarını arkasından bağlayıp boynuna ip geçirmişler. At ardında sürüyerek götürmüşler. Kara haber çabuk duyulmuş. Bay Büre'nin ocağına ateş düşmüş. Ortalığı feryat figan kaplamış. “Oğul!” diye ağlamaktan Bay Büre gözlerinden olmuş. Ak Hanım, kara sicim saçlarını yolmuş. Tırnak vurup elma yanaklarını parçalamış. Ak çıkarıp karalar giyinmiş. En son yavuklusu Banı Çiçek'e haber verilmiş. Banı Çiçek de güz elmasına benzeyen yanaklarını yırtmış. Kara sicim saçlarını yolmuş. Karalar giyinmiş. Bunu duyan

kudretli Oğuz beyleri ak çıkarıp kara giymişler. Beyrek'in nereye götürüldüğünü bilmedikleri için elleri koynunda kalakalmışlar. Yalnız Beyrek için büyük yas tutmuşlar. Böylece on altı yıl geçmiş. Ama Beyrek'in ne ölüsünden; ne de dirisinden bir haber gelmiş.

Günlerden bir gün Deli Karçar, Bayındır Han'ın huzuruna çıkmış: “Devletli hanım! Ömrü uzun olsun. Ama Beyrek sağ olsaydı on altı yılda çıkar gelirdi. Size ayan ola ki, kim diri olduğu haberini getirirse onu dünya malına boğarım. Kim de öldüğü haberini getirirse kız kardeşim Banı Çiçek'i ona veririm. Her gün yol gözlemekten kardeşim gözlerinden olacak” demiş. Bayındır Han, Deli Karçar'ın düşüncesini uygun görmüş. Meğer orada Yalancı oğlu Yaltacık dedikleri biri varmış. Deli Karçar'ın vaadini duyunca, “Hanım, ben varayım. Ölmüş mü, diri mi; bir haber getireyim” demiş. Bayındır Han'dan izin alıp gitmiş. Geçmiş günlerin birinde Banı Çiçek, Beyrek'e altın işlemeli bir gömlek hediye eylemişmiş. Yalancı oğlu Yaltacık da Banı Çiçek'in işlediği bu gömleği görünce Beyrek'e akşam sabah yalvarmış: “Yiğitlik vurmakla, beylik vermekle olur. Ne olur beyim, bu gömleği bana ver. Ben giyeyim” diye kıvrım kıvrım kıvrınmış. Yiğit derler, candan ederler. Cömert derler, maldan ederler. Beyrek, yavuklusunun işlediği gömleği hiç giymeden Yalancı oğlu Yaltacık'a vermiş. Yalancı oğlu Yaltacık bu gömleği kimseye göstermemiş. Bir kere bile giymemiş. Yıllardır saklarmış. Meğer hanım, bunun da Banı Çiçek'te gözü varmış. Ama Banı Çiçek'i erlikle almaya hüneri ve cesareti olmadığı için yılan gibi dolanırmış. Beyrek, esir gidip meydan namerde kalınca sevinçten uçmuş. Deli Karçar'ın vaadi de ekmeğine yağ sürmüş. Birkaç ay orada burada gezip vakit saat doldurmuş. Nihayet altın işlemeli gömleği sandıktan çıkarıp tavuk kanına bulamış. Çara çamura batırmış. Toza toprağa belemiş. Yakasını, kollarını yırtmış. Günlerden bir gün alıp Bayındır Han'ın huzuruna çıkmış: “Hanım, Beyrek'i Kara Derbent'te öldürmüşler. Ölüsünü kurtlar yemiş işte delili” deyip gömleği göstermiş. Gömleği görünce beyler feryat figan eylemişler. Hüngür hüngür ağlamışlar. Bayındır Han, “Bre, ne ağlıyorsunuz? Biz, bu gömleğin Beyrek'in olduğunu nereden bilelim? Durun hele! Götürün, yavuklusuna gösterin. O işlemişse o bilir” demiş. Almışlar, gömleği Banı Çiçek'e getirmişler. Banı Çiçek gömleği görür görmez tanımış. On altı yıllık yarası yeniden tazelenmiş. Yüreğinden ılık kanlar gitmiş. Çok ah vah eylemiş. İçin için ağlamış. Bay Büre'ye, Ak Hanım'a da haber verilmiş. Artık Beyrek'ten ümit kesilmiş.

Bir zaman sonra Yalancı oğlu Yaltacık, Banı Çiçek ile nişanlanmış. Düğün için mühlet almış. Elin günün bildiğini rüzgâr duymuş. Rüzgârın bildiği ise dört bir yana yayılmış. Esirlerin mahpusların kulağına kadar varmış. Arkasından çevrilen işi duyunca Bamsı Beyrek'in başından aşağı kaynar sular dökülmüş. Bu haber hasretlikten mahpusluktan katbekat ağır gelmiş. Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez, derler. Beyrek'in kara haberi aldığı gün meğer kâfirlerin kutsal günüymüş. O gün bütün kâfirler toplanmışlar. Beyrek'i de kopuz çaldırmaya getirtmişler. Bamsı Beyrek bir fırsatını bulup kopuzu omzuna asmış. Gökyüzüyle boy ölçüşen Bayburt Hisarı'ndan atlayıp uçmuş. Allah'ın kudreti ile burnu bile kanamadan ayakları üstüne doğrulmuş, oradan hızla yürümüş. Meğer deniz tayı boz aygır, yıllardır Beyrek'in yolunu gözlermiş. Beyrek, kaleden çıkar çıkmaz boz aygır sahibinin kokusunu almış. İki ayağının üstüne şahlanıp kişnemiş. Koşup gelmiş. Yüz sürüp sahibini koklamış. Beyrek, boz aygırı görünce kardeşini görmüş gibi sevinmiş. O da büyük bir hasretle atının boynuna sarılmış. Yüzünü gözünü öpmüş. Oradan çıkıp yurduna gelmiş. Meğer bu sırada düğün dernek kurulmuş. Beyler yiğitler toplanmış. Kızlar hanımlar birikmiş. Sabahtan beri davullar dövülüyor, zurnalar çalınıyormuş.

Beyrek, bir yerde boz aygırı bırakıp bir deve çuluna bürünmüş. Kopuzu omuzuna asıp düğün evine varmış. Fersizleşen gözleri, yüzünü örten saçları, uzun sakalları, üstündeki deve çulu ile onu kimse tanımamış. Üstü başı perişan, omzu kopuzlu bu yabancıyı gören çocuklar variverip eteğinden çekiştirmişler: "Deli Ozan! Deli Ozan!" diye etrafında dönmüşler. O dakikadan sonra adı Deli Ozan kalmış. Doğrusu bu da Beyrek'in işine yaramış. Kendisine deli süsü verip düğün arasına karışmış. Evvela kim var, kim yok diye şöyle bir göz gezdirmiş. Etrafı kolaçan ettikten sonra Oğuz yiğitleri ile güveyinin ok yarıştırdıkları yere varmış. O zamanlar güveyi nişan yüzüğünü hedef koyarmış. Yiğitler de bu yüzüğe yay gerer, ok atarmış. Hünerlerini gösterirlermiş. Beyrek, beylerin arasından dolaşp bir köşeye çıkmış. Kopuzunu eline almış. Kazan Bey oğlu Uruz, Kara Göne oğlu Budak, Kıyan Selçuk oğlu Deli Dünder, Gaflet Koca oğlu Şîr Şemsettin, Banı Çiçek'in kardeşi Deli Karçar ok attıkça, "Elin var olsun!" deyip coşkulu havalar çalmış. Yalancı oğlu Yaltacık attıkça da, "Elin kurusun! Parmakların çürüsün! Attığını vuramaz ol!" demiş. Zaten Yalancı oğlu Yaltacık'ın attığı da hep boşa gidiyormuş. Yalancı oğlu Yaltacık, Beyrek'in sözlerini bahane edip hiddetlenmiş: "Bre ozanın delisi! Senin deliliğin bir tek bana mı? Senin yüzünden attığım ok boşa gitti. Bu iş kopuz çalmaya benzemez.

Gel de sen at bakalım. Görelim, yayımı gerebilecek misin? Gerçi gerdin, gerdin! Geremezsen boynunu vururum. Bilmiş ol!” demiş. Yayını Beyrek’e uzatmış. Beyrek, Yalancı Oğlu Yaltacık’ın yayını eline almış. Bir çekişte kabzasından iki parçaya ayırmış: “Bu yay ile ancak düz alanda çayır kuşu vurulur” deyip önüne atmış. Bunu gören kudretli Oğuz beyleri, birer kahkaha patlatmışlar. Yalancı oğlu Yaltacık ise öfkeden bir kat daha kudurmuş: “Varın Beyrek’in yayını getirin. Bir de onu çeksin bakalım” deyip adam göndermiş. Beyrek’in yayını getirmişler. Deli Ozan’a vermişler. Deli Ozan, yedi kişinin zar zor gerdiği ak kırıklı sert yayı almış. Beylerbeyi Salur Kazan ile yanındaki beylere dönüp, “Beyler, sizin aşkınıza çekeyim yayı, atayım oku” demiş. Yay germesiyle ok atması bir olmuş. Ok vınlayıp gitmiş. Yalancı oğlu Yaltacık’ın nişan yüzüğünü parçalayıp atmış. Bunun üzerine Oğuz beyleri alkış tutup gülüşmüşler.

Kazan Bey, bu hünerli ozanı görünce yanına çağırmış: “Bre Deli Ozan, benden ne istersin? Çadır mı, otağ mı istersin? Kul mu, hizmetçi mi istersin? Yoksa altın gümüş mü istersin?” demiş. Beyrek, “Sultanım, beni bıraksan da düğün yemeğinden yesem karnım açtır, doyursam. Başka ne isteyim!” demiş. Kazan Bey, “Deli Ozan devletini tepti. Bari bu günkü beyliğim bunun olsun. Bırakın, ne isterse yapsın. Nereye isterse oraya varsın” demiş. Kazan Bey’in sözünün üstüne daha söz söylenmemiş. Beyrek, düğün yemeğinin yanına varmış. Yediğini yemiş, yemediğini, kazanları ters çevirip dökmüş. Sağlı sollu gelene geçene atmaya başlamış. Bunu, hemen Kazan Bey’e şikâyet etmişler. Kazan Bey de, “Bu gün ona her şey serbest!” deyip kapatmış. Beyrek, oradan kalkıp kadınların olduğu tarafa varmış. Zurnacıları kovup davulcuları dövmüş. Hır gür çıkarmış. Ortalığı bir birine katmış. Sonra kadınların otağının eşiğini tutup oturmuş. Boyu uzun Burla Hatun, bunu görünce kızmış: “Bre, edepsiz! Sen kim oluyorsun da benim olduğum yere teklifsizce gelip oturuyorsun?” demiş. Beyrek, “Bana Kazan Bey izin verdi. Kimse karışamaz” deyip bildiğini okumaya devam etmiş. Burla Hatun, “Peki Deli Ozan! Kadınların arasına oturmaktaki maksadın nedir?” diye sorunca Deli Ozan, “Ben kopuz çalayım. Kocaya varan kız da kalkıp oynasın” demiş. Meğer Beyrek’in niyeti Banı Çiçek’i oynatmak değilmiş. Kendisi ile nişanlı iken kocaya vardığı için onu el gün içinde ayıplamak, ona ağırından bir iki söz vurmakmış. Gel gelelim, Kısırcı Yenge’ye, “Kalk kız, sen oyna. Deli Ozan seni ne bilir!” demişler. Kısırcı Yenge, ortaya çıkıp, “Çal bre, Deli Ozan! Kocaya varan kız benim” demiş. Oynamaya başlamış. Deli Ozan, kopuz çalıp

söylemiş. Görelim, hanım ne söylemiş: “Ant içmişim, kısır kısrağa binmem. Binip de cenge gitmem. Sana öküz çobanları bakar. Ağzlarının suyu akar. Sen onların yanına var. Benim seninle işim olmaz.”

Beyrek, daha nice söyleyecekmiş. Ama Kısırcı Yenge daha fazla dayanamamış: “Vay, bu yok olası Deli ayıbımı görmüş gibi söylüyor” deyip çekilmiş. Bu sefer de Boğazca Fatma dedikleri kadına, “Kalk, sen oyna” demişler. Boğazca Fatma, gelin kızın kaftanını giymiş. Ortaya çıkmış: “Çal bre Deli Ozan, kocaya varan benim” demiş. Oynamaya başlamış. Beyrek, kopuz çalıp söylemiş. Görelim, hanım ne söylemiş: “Ant içmişim, boğazına düşkün kısrağa binmem. Binip de cenge gitmem. Evinizin ardı derecik değil mi? Köpeğiniz adı Barak değil mi? Senin adın kırk oynaslı Boğazca Fatma değil mi? Daha ayıbını açayım mı? Benim seninle işim yok. Kocaya varan kız kalksın. Gerdan kırıp oynasın. Kopuzumu dinlesin.” Beyrek daha nice söyleyecekmiş. Fakat Boğazca Fatma, “Vay başıma gelenler! Deli, olanca ayıbımızı ortaya döktü. Kalk kız. Oynarsan oyna. Oynamazsan cehennem ol. Beyrek’ten sonra başına bunların geleceği belliydi” demiş. Burla Hatun da, “Kalk kız oyna. Elinden ne gelir!” deyince Banı Çiçek, kırmızı kaftanını giymiş. Ortaya çıkıp, “Çal, bre Deli Ozan! Kocaya varan benim” demiş. Gönülsüzce ellerini kaldırmış. Ama ak elleri gümüş gibi bileklerine kadar açılınca Beyrek kendi taktığı altın yüzüğü Banı Çiçek’in parmağında görmüş. Deli Ozan, kopuz çalıp söylemiş. Görelim, hanım ne söylemiş: “Beyrek gideli tepelere çıktın mı kız? Kıvrınarak dört yanına baktın mı kız? Kargı gibi kara saçlarını yoldun mu kız? Kara gözlerinden acı yaşlar döktün mü kız? Parmağındaki altın yüzük benimdir kız. El yüzüğü ile kocaya varmak ayıp değil mi kız?” Deli Ozan böyle deyince Banı Çiçek, beyninden vurulmuşa dönmüş. Deli Ozan’ın çökmüş yüzüne, fersiz gözüne, kurumuş ellerine bakmış. Onu bir an için Beyrek sanmış. O da Deli Ozan’a söylemiş; görelim, hanım ne söylemiş: “Beyrek gideli tepelere çok çıktım. Gelir diye yollarına çok baktım. Acısından, saçlarımı çok yoldum. Güz elması yanaklarımı çok yırttım. Gidip gelmeyen beyime çok ağladım. Sevdiğim Beyrek sen değilsin. Altın yüzük senin değildir. Bu yüzükte çok nişan vardır. Altın yüzüğü istiyorsan nişanını söyle.”

Beyrek, Banı Çiçek’in hâlâ kendisini sevdiğini anlayınca söylemiş. Görelim, hanım ne söylemiş: “Bir sabah, han kızını ben ava çıkmadım mı? Kapının önünde ala geyik yıkmadım mı? İkimiz bir at koşturup yarışmadık mı? Ok atışıp güreş tutmadık mı? Yarışta güreşte ben seni yenmedim mi? Altın yüzüğümü parmağına takmadım

mi? Nişanlın Bamsı Beyrek ben değil miyim?” Kız bunları duyunca kopuz çalan Deli Ozan’ın Beyrek olduğunu bilmiş. Yıkılan dağları yeniden yükselmiş. Çekilen suları tekrar çağlamış. Kuruyan dalları sürgüne durmuş. Gelinliği duvağı ile koşup gelmiş. Beyrek’in ayaklarına kapanmış. Sevinç gözyaşları dökmüş. Yavuklusuna kavuşturduğu için Allah’a binlerce kere şükretmiş. Daha sonra temiz elbiseler, kıymetli kaftan ile Beyrek’i baştan sona donatmış. Onu orada bırakarak ata binip gitmiş. Ak Hanım’a, Bay Büre’ye müjde götürmüş. Beyrek’in sağ salim geldiğini haber vermiş. Bu haberi duyunca babası iki döküp bir söylemiş, görelim hanım ne söylemiş: “Ağzın, dilin için ölürüm gelinciğim! Yoluna kurban olurum gelinciğim! Yalan ise sözlerin gerçek olsun gelinciğim!” demiş. Bu büyük müjdesi eğer doğru ise çok mal mülk vereceğini söylemiş. Kazan Bey, Beyrek’i alarak Bay Büre’nin yanına getirmiş: “Müjde, Bay Büre! Oğlun geldi” demiş. Bay Büre, “Oğlum için ağlamaktan gözlerim kör oldu. Kör gözlerimi ancak oğlumun kanı açar. Eğer gözlerim açılırsa bu gelen oğlumdur. Yoksa yaralarımı deşmeyin.” demiş. Beyrek, serçe parmağını kanatmış. Kanını bir mendile silmiş. Getirip babasının gözlerine sürmüş. Hakk’ın kudreti ile o an Bay Büre’nin gözleri açılıvermiş. On altı yıldan sonra ışık yüzü görmüş. Anası babası feryat figan oğullarına sarılmışlar. “Oğul, oğul!” diye çok ağlamışlar. Hasret kaldıkları oğullarına kavuşturan Allah’a binlerce kere şükreylemişler.

Yalancı oğlu Yaltacık, Deli Ozan’ın Beyrek olduğunu anlayınca korkup kaçmış. Kendini, danaların otladığı büyük bir sazlığa atmış. Beyrek, arkasına düşmüş; ama adam boyunu aşan kamışlar arasında Yalancı oğlu Yaltacık’ı bulamamış. En son, “Çıkmazsan sazlığı ateşe vereceğim” demiş. Yaltacık, bunu duyunca yanma korkusuyla sazlıktan çıkmış. Ayaklarına kapanıp Beyrek’ten af dilemiş. Kalbi yumuşayan Beyrek de onu affetmiş. Yeniden kırk gün, kırk gece düğün edilmiş. Beyrek, Banı Çiçek ile evlenmiş. Dedem Korkut gelip kopuz çalmış. Gazilerin başlarına neler geldiğini anlatmış. En son hayır dua eylemiş: “Güvendiğin dağların yıkılmasın. Kaba gölgeli ağacın kesilmesin. Aksakallı babanın mekânı Cennet olsun. Ak perçemli ananın yeri Fatma Ana yanı olsun. Allah, oğul ile kardeşten ayırmasın. Son nefeste arı imandan ayırmasın. Âmin âmin diyenlerden Allah razı olsun. Ne günahınız varsa; adı güzel Muhammed’in yüzü suyu hürmetine bağışlasın. Hanım hey!” (Teyek, 2017: 45-68).

4. Efsane Metinleri

Âşıkların Ahı

Eskiden buralarda yaşayan bir oğlanla kız birbirine âşık olmuş, sevmişler birbirini. Oğlan varmış anasına babasına söylemiş, demiş durum böyleyken böyle. Babası da oğlum bir askere git gel hele ondan sonra gider Allah'ın emri deriz demiş. Ama oğlan yok iki ayağının üzerine düşmüş ille de alın diye. Neyse babası varmış kızı istemiş. Kızın babası da askerliğine yapmayana kız mız vermem demiş. Oğlanın ağırına gitmiş e tabi sevda da var. Kızı kaçırmaya karar kılmış. Gece olunca kızı almış yanına Kızılırmak'ın oraya inmişler ama kızın babası, abisi düşmüşler peşine. Korkudan ırmağın içine girmişler ama ırmak şimdiki gibi değil o zaman deli akarmış. Şimdi su yok yazın tüm kırılıyor. Irmak yutmuş tabi âşıkları. Babası, abisi ağlamışlar pişman gelmişler ama ne fayda. Âşıkların ölümlerini çıkaralım diye uğraşmışlar tam elinden tutup çecekler ırmak çırpınırmış. Bir daha denemişler yine aynı. Bakmışlar kendileri de ölecek vazgeçmişler ırmak âşıkları almış gitmiş. Kızın babası bunu sormuş hocalara, onlar da demiş ki sen hata yaptın, günah işledin sevenleri kavuşturmadın. Irmak da size onları vermedi. Yanılıp da ırmağa varmayın, girmeyin sizi de yutar sizi unutmaz gayri demiş. Zaman geçmiş abisi balığa mı varmış ırmağa, öyle bir şey için varmış ırmak onu da yutmuş. Allah yanına kor mu? (Güzel, 2016: 168-169).

Dört Kardeşler

Zengin sözü geçen bir Yörük ağası sürüleri ile birlikte Dedegöl ve Anamas Dağları'nın birleştiği Yakabeli'ne gelerek çadırını kurar. Bir de çobanı vardır. Bu çoban öyle bir kaval çalarmış ki kızların gönlünü fethedermiş. İnat eden keçi ve koyunları sıraya dizermiş. Çoban, çaldığı kavalla ağanın kızının da gönlünü çalar. Birbirlerini öyle bir severler ki, gözleri hiçbir şeyi görmez olur. Ağadan ve dört oğlundan gizli olarak konuşurlar. Bir gün sabah, çoban koyunları otlatmak için yaylanın yolunu tutar. Çoban yaylanın yolunu tutması ile kızın içine bir karamsarlık çöker. Bu durumu fark eden babası; "Kızım ne oluyor sana, bir derdin mi var?" diye sorar. Kız da; "Yok baba" der. Fakat kulağı kavalın sesindedir. Koyunları otlatan çobanın yolu eşkıyalar tarafından kesilip, eli kolu bağlanır. Çobanın köpeği, eşkıyalara saldırınca öldürülür. Ölüm sırası çobana gelmiştir. Çoban yalvararak: "Ne olur beni öldürmeden önce bir kaval çalayım" der. Eşkıyalar buna razı olur. Çoban kavalı çalmaya başlar. Kavalın nameleriyle birlikte yolun eşkıyalar tarafından

kesildiğini, kara köpeğin öldürüldüğünü, koyunların eşkıyalar tarafından götürüldüğünü anlatır. Eşkılar çobanı bastı, kıl bağcık kolumu kesti, yetişin ağalar kara köpek kan kustu. Bunu duyan kız, sevdiği yiğidin başının dertte olduğunu anlar. Ağabeylerine durumu anlatır. Önce inanmazlar, fakat bacılarının ısrarına dayanamayarak çobanın arkasından giderler. Görürler ki, kız kardeşlerinin dediği doğrudur. Eşkılar tarafından çobanın ellerinin kollarının bağlandığını, köpeğin öldürüldüğünü görünce eşkıyalarla çatışmaya girerler. Ne yazık ki bu zalim eşkıyalar dört kardeşi bir çam ağacının altında öldürürler. Halk toplanarak büyük bir yas tutar. Bu dört kardeşler vuruldukları yerde defnedilirler. Burada bugün dört çam ağacı vardır. Hepsı aynı boyda ve aynı kalınlıktadır. Bu mevkie bugün Dört Kardeşler denmektedir. (Göde, 2010a: 293).

Eşek Taşı

Aksu'nun Kösre köyü mezarlığında bulunan bir taş için halk arasında şöyle bir efsane anlatılmaktadır. Bu köyde, cimri ve bencil bir kadın yaşarmış. Bir gün ekmek yaparken yanına gelen bir dilenci, karnını doyuracak kadar bir ekmek istemiş. Kadın, dilenciye geri çevirmiş, hiçbir şey vermemiş. “Biz burada eşek gibi çalışıyoruz, git çalış, sen de kazan” diyerek dilenciye yanından kovalamış. Kadının yanına gelen dilenci ermişlerdenmiş. Hiç sesini çıkarmadan, arkasını dönmüş giderken, kadına beddua etmiş. Dilencinin ettiği beddua o anda Allah tarafından kabul olmuş ve kadın, “Biz eşek gibi çalışıyoruz.” dediği için o anda eşek şeklinde bir taşla dönüşmüş. Cimrilik ve bencillik sonucu taş olan bu kadını temsil eden taş, Kösre köyü mezarlığında hâlâ durmakta ve Eşek Taşı olarak bilinmektedir (Göde, 2010a: 263).

Gelin Geldi Gölü

Erzurum'a girerken mutlaka içinden geçtiğimiz şirin bir bucağımız vardır. Gerek karayolu, gerek demiryolu bu kasabamızın içinden geçer. Çok uzaklardan dikkatimizi çeken Şeker Fabrikası'nın bacası ile Ilıca'ya yaklaştığımızı anlarız. Bugün Ilıca istasyonunun bulunduğu yer vaktiyle bir gölmüş, zamanla kaybolan bu gölün yerine istasyon kurulmuş. Bu gölün adı ile ilgili şu güzel efsane anlatılır: Çevredeki köylerden birinde güzel bir kız varmış. Bu kıza komşu köylerden bir delikanlı âşık olur. Kızın da gönlü delikanlıda. Durumlarını ailelerine açarlar. Bu iki gencin evlendirilmesine karar verilir. Fakat araya delikanlının askerliği giriverir. Kız

ile delikanlı murat alıp veremedi ayrı düşerler. Kız baba evinde, delikanlı asker ocağında kavuşacakları günü beklemeye başlarlar. Bir gün köye delikanlının şehit olduğuna dair bir haber gelir. Gelinlik giymeyi bekleyen genç kız, bu haber karşısında sarsılır. Ama elden ne gelir ki. Artık sevgilisi ölmüştür; ağlamanın, sızlamanın bir faydası yoktur. Kızın yeni talipleri olur, babası bunlardan birine kızını verir. Düğün kurulur, Davullar vurulup zurnalar üflenmeye başlanır. Gelin alayı vakti gelince gelinin atını çeker ve yola çıkarlar. Alay yolda bir gölün kıyısına gelince bir müddet dinlenmeye karar verilir. Atından inip gölün berrak sularına dalgın dalgın bakan genç kızın aklı hep eski sevgilisindedir, onu düşünmektedir. Gölün pırıl pırıl sularına bakarken O'nu, sanki suyun içindeymiş gibi görür. Hemen doğrulur, suya doğru koşmaya başlar. Suların sakın güzelliğini boza boza ilerler ve alaydakilerin şaşkın bakışları arasında gözden kaybolur. Kafiledekiler her an gelinin sudan çıkacağını ümitle beklemeye başlarlar. Gölde görülen herhangi bir değişiklik gelinin geldiğine yorulur ve bekleyenler; “Gelin geldi gelin geldi!” diye haykırmaya başlarlar. O gölün adı da, kayboluncaya kadar “Gelin Geldi” olarak söylenir (Sakaoğlu, 1976: 231-232).

Gelin Kayası Efsanesi

Çamaş ilçesinin kuzeydoğusunda, ilçe merkezinden 100 metre yükseklikte, görülmeye değer, düz ve görkemli yüksek bir alan üzerinde bir kaya vardır. Kayanın üzerinden Fatsa ilçe merkezi ve Karadeniz, muhteşem güzelliğiyle görülebilmektedir. İşte bu kayaya dair yörede anlatılan bir efsane vardır ve efsane şu şekildedir: Yıllar önce buralarda kendi yağında kavrulan bir ailenin ay parçası gibi bir kızı doğmuş. Bu kız büyümüş, güzel mi güzel bir genç kız olmuş. Tabii her genç kız gibi görücüler bir bir kapıya dayanmışlar. İstemişler kızı bir bir. Ama nafile... Kız bir türlü kabul etmiyormuş gelen taliplilerini. Nihayetinde uzak köylerden bir gence âşık olan kızı oğlanın ailesi vakit geçirmeden istemeye gelmiş. Kızın babası kızına sormuş. Kız da razı olduğunu söyleyince evlilik hazırlıklarına başlanmış hemen. Davullu zurnalı güzel bir düğün yapmışlar, ermişler muratlarına. Ancak aradan zaman geçmiş kız ailesinin yanına her geldiğinde annesiyle sudan sebeplerden tartışıyormuş. Babası ne olduğunu anlamaya çalışmış ve sonunda bu tartışmanın asıl sebebinin evden ayrılırken baba evinden istediğini alamamak olduğuna hükmetmiş. Yine bir gün, kızın babası ve annesi tarlada çalışırken kız eve gelmiş. Evde eline ne geçirdiyse alıp götürmüş kendi evine. Hepsi neyse de kız,

annesinin ekmek yaptığı üçayaklı sacı bile alıp götürmesin mi? Genç kızın annesi buna çok içerlenmiş ve dilinden şu beddua dökülmüş. “Allah seni taş yapsın, taş olasın emi!”. Genç kız, olanlardan habersiz ailesinin evinden götördüklerinin sevinciyle tam bu düzlükten geçerken birden taşla dönüşmüş. Gelinin duvağı kayanın üst kısmı, alt üçayaklı sacda kayanın alt kısmını oluşturmuş. Gerçekten de bu kayaya bakıldığında üst kısmı bir gelin duvağına, alt kısmı da saca benzemektedir. Gelinkayası’nın etrafı belediye tarafından düzenlenmiş ve halkın mesire alanına dönüştürülmüştür. Çamaş, küçük bir ilçe olmasına rağmen ilçede her yıl “Geleneksel Gelinkaya Festivali” düzenlenmektedir (Akkuş, 2018: 63-64).

Gelin Taşları 2

Giresun ili Şebinkarahisar ilçesi arasında Eğribel Sıradağları uzar gider. Bu, adı pek duyulmayan sıradağların üzerinde, bir yanı geline benzeyen taş yığınları vardır. Başka bölgelerimizde de benzerlerine rastladığımız bu taşların, dinleyenlerin gözlerini dolu dolu eden acıklı bir hikâyesi vardır. Bölgede zengin bir ağa yaşamaktadır. Fakat ağanın kızının şöhreti babasından fazladır, ondan daha fazla tanınmaktadır. Çünkü ağanın kızı, İnsan değil, sanki bir melektir. Güzelliği dillere destan olmuştur. Onu bir gören hemen âşık olmaktadır. Bu güzelliğe sahip olmak isteyen pek çok zengin, ağanın kapısını çalar, damatlık dilermiş. Ama kızın gönlünde zengin filan yatmamaktadır, gelenlerin hepsini geri çevirir. Babası da “Bir tek kızım” der, evladına baskı yapamaz. Kızın gönlü başkasındaymış meğer; kız, babasının çobanlarından Hekdi Işın adlı bir delikanlıya âşık olmuş. Kız, bu delikanlıya haber yollar ve babasından habersiz, gizli gizli buluşurlar, görüşürlermiş. Bu tür buluşmalar bir müddet devam etmiş. Bir gün kızın babası kız ile çobanı arasındaki ilgiyi öğrenir. Hemen kızını konağının en üst katındaki odalardan birine hapseder. Kız ağlamaya başlar, günlerce ağlar. Ağa babası da merhamete gelmez bir türlü. Kız, yine ağlamaktan gözlerinin kızardığı bir gün odanın çatmasında bir ip görür. Yastığını yatağın içine yerleştirip uyuyor gibi yaptıktan sonra çatmadan ipi pencerenin okuna bağlar. İpe tutunarak aşağıya iner. Çobanın kaldığı yere gidip onu bulur. Ağanın kızı ile çobanının buluşmaları böylece bir müddet devam ederse de bu da duyulur. İlkinde fazla bir cezaya çarptırılmayan çoban bu sefer falakaya yatırılır. Çoban böylece her gün dövülüp dövülüp salıverilir. Kızını çobanına vermek istemeyen ağa, onu ilk gelen dünürüye vermeyi kararlaştırır. Nitekim ilk gelen görücüye “Evet” cevabını verir. Düğün hazırlıkları başlar. Düğün günü gelip çatar,

kızı almaya gelirler. Kızını, kendisi gibi zengin birine verdiği için ağa çok mutludur, fakat kız hiç de öyle değildir. Bu sebepten kız, gelin giderken babasının elini öpüp hayır duasını almaz. Öyle ki babasının yüzüne bile bakmak istemez. Gelini almaya gelenler yola koyulurlar. Düğün alayı Eğribel'e gelince, elinin öpülmemesine sinirlenen ağa beddua eder ve yaşlı gözlerle "Kızım taş ol!" der. Dua kabul olunur ve kız ile yanındaki gelinci taş olurlar. O günden sonra da bu taş "Gelin Taşı" denilir. (Sakaoğlu, 1976: 17-19).

Gelincik Ana Efsanesi II

Atabey'in kuzey doğusunda bulunan bölgenin en yüksek dağlarından birisi olan Gelincik Dağı'na adını veren bir efsane vardır. Hayvancılıkla geçinen yörükler, eskiden beri, yazın sıcak aylarında yaylalara çıkarlar, sonbaharda havalar soğumaya başlayınca daha sıcak olan ovalara inerler. Antalya ve Aydın civarından gelen yörükler de bir ilkyazda sürüleri, çadırları, ihtiyaçları, gençleri ve çocuklarıyla Barla Dağı üzerindeki bu yaylaya göç ederler. Geçen yıl, ovaya inmeden önce aşiret reisinin oğlu aynı yaylada evlenmiş ve eşi ilk yemeğini orada pişirmiş, ocağın üstünü kapatıp göç edilmişti. Yaylaya ulaşıldığı gün, çadırlar kurulup döşendi. Herkesin yerleri belirlendi, artık akşam olmuştu. Herkes çok yorgun bir şekilde yattı. Ertesi sabah güneş doğmadan tan atarken kalkıldı. Çobanlar, sürüleri otlağa çıkardılar. Kaynananın sert emirleri her tarafta yayılıyordu. Kadın çok zalim ve hırçın birisiydi. Geline yapmadığını bırakmıyordu. Taze geline bağırarak; "Haydi durma bir yandan hamur yoğur yufka aç öbür yandan sağdan soldan çalı çırpı toplayıp ocağı hazırla yufkayı pişir. Şimdi koyundan gelirler, karınları açtır" Bu kadar sert emirleri işiten gelin telâş içinde ateşi yakmaya çalışıyor, fakat esen kuvvetli rüzgâr çakmak taşıyla yakmak istediği ateşin yanmasına izin vermiyordu. Kaynana tekrar bağırıyor; "Haydi çabuk ol, ocağı yaksana!" Zavallı gelincik iyice şaşırılmış ne yapacağını bilmiyordu. Başucunda elinde oklava ile bekleyen kaynana ona hücum ederek haykırıyordu. Şaşkınlıkla avucunun içine aldığı uzun saçlarıyla geçen yıldan kalmış ocağın küllerini karıştırıyordu. Ne olduysa o anda oldu. Küller arasında kalan bir kor parçasından bütün çalı çırpı ve gelinin saçları tutuştu. Gelin de alevler içinde kaldı. Bu hâli gören oba halkı koşarak gelini kurtarmak istedilerse de başaramadılar. Gelin çoktan ölmüştü. Kaynana yaptığından pişman olmuştu, ama iş işten geçmişti. Ocağın olduğu yere bir mezar kazıldı. Küllerle beraber gelin gözyaşları içinde, buraya gömüldü. Onun ruhunun ermişlere karıştığı kabul edildi. Onun için her göç

başlangıcında, onun kabri başında, kurbanlar kesilir ve dualar edilir. İşte bu gelincikten dolayı üzerinde yaylalar bulunan dağa “Gelincik Ana” denir (Göde, 2010a: 312).

Gelincik Ana Tepesi

Isparta’nın kuzeyinde bir dağ vardır, bölgenin ünlü dağı Davras kadar yüce, onun kadar ünlü... Atabey ilçesine âdeta tepeden bakmaktadır bu yüce dağ. Karlı ve sivri tepesiyle ilçenin üzerinde bir heyulâ gibi yükselen bu dağ çok uzaklardan görüldüğü gibi, Eğridir ve Burdur gölleri de altın başaklı ovaların ortalarında birer ayna gibi parıldar buradan. Güney ve batıdan gelen yörükler ilkbahardan sonbahara kadar bu dağın yamaçlarında yaylarlar. Sarıkeçili oymağının bir obası yine bir bahar günü bu dağın yamaçlarında çadırlarını kurar, yazı orada geçirmeye hazırlanır. Geçen yıl da aynı yere çadır kuran obanın hatırı sayılır delikanlısı burada evlenmiş, gelin kadın ilk kınalı parmak aşını orada yaktığı bir ocakta kotarmıştı. Bu yıl da çadırlar kurulurken gelin kadına yemek hazırlamak düşer. Kaynanası da cadaloz mu cadaloz... Geline hemen ateşi yakmasını, üzerine sacı koymasını söyler. Gelin kadın ne yapsın, kaderi... Dolanır sağı solu, başlar çalı çırpı toplamaya, topladıklarını eski ocağa yerleştirir. Fakat ateşi yakmanın mümkünü yok, esen kuvvetli rüzgâr ateşin yakılmasını önler. Ateşin hâlâ yakılamadığını gören öfkeli kaynana elindeki oklava ile gelinin üzerine hücum eder, bakışları ile de gelini şaşkına çevirir. Ne yapacağını bilemeyen gelin, başını, geçen yıldan kalan küllerin arasına sokup saklamak ister. Fakat bahtsızlık gelini burada da yakalar; ta geçen yıldan, çadırların söküldüğü günden kalan bir kıvılcım gelinin saçlarını tutuşturur. Derken gelin yanında yöresindeki çalı çırpı ile birlikte yanmaya başlar. Kısa bir müddet sonra gelin kül olup savrulur. Yetişenler bir şey yapamazlar, ne yapabilirler ki... Kocası bir yandan, obanın güngörmüşleri bir yandan geline yanmaya başlarlar. Kötü kalpli kaynana da suçunu anlayıp af diliyor, yalvarmaya başlıyor. Gelinden arta kalan kemikleri ocağa gömüyorlar, orası, onun mezarı oluyor. O günden sonra dağın adı Gelincik Ana olarak söylenmeye başlıyor. Yörükler her yıl mezarın başında kurbanlar keserler, dua ederler, erenlere erişen gelin kadından himmet umarlar. (Sakaoğlu, 1976: 105-106).

Karyağdı

Ankara’da, Ulus semtinde Karyağdı Türbesi adı ile bilinen bir ziyaret yeri vardır. Bu türbe için şu hikâyeyi anlatırlar: Osmanlı İmparatorluğu’nun ihtişamlı

devirlerinde Ankara’da güzel bir Türk kızı yaşarmış. Bu güzel kız aynı zamanda akıllı, terbiyeli ve iyi kalpli imiş. Her gönle düşen kıvılcım onunkine de düşmüş. Bir delikanlı, kendi gibi yiğit olan bu kıza gönlünü kaptırmış. Genç varmış babasına, anlatmış durumu. Baba da bilir ki oğlunun evlenme çağıdır. Kızın babasına varırlar. Allah’ın emrini, peygamberin kavlini hatırlatırlar. Fakat kızın babasının niyeti başkadır; o, kızını akrabalarından birine verecek ve yüklü bir başlık alacaktır. Kayınpeder adayını bir türlü razı edemezler. Gençler için tek yol kalmıştır; delikanlı bu yolu dener ve başarır. Kızının kaçırıldığını duyan baba buna çok kızar. Kızına ve delikanlıya şöyle beddua eder: “Allah canını alsın da çocuk yüzü görmeyesin!” Kaçaklar gizlice evlenirler. İlk gece kız, içinde bir sıkıntı olduğunu söylerse de sebebini bir türlü anlayamazlar. Aradan günler, haftalar, aylar geçer; kızın yakında bir çocuğu olacaktır. Aylardan Temmuz... Hava güneşli, etrafı bunaltıcı bir sıcak kaplamıştır. Evde günlerini sayan hamilenin canı kar yemek ister. Ama bu havada kar bulmanın imkânı mı var... Kız, ellerini göğse kaldırır, Allah’a niyazda bulunur: “Allah’ım, şimdi bir kar yağıdırsan da avuç avuç yesem...” Aradan fazla zaman geçmez; o sıcak hava kaybolmuş, kar yağmaya başlamıştır. Herkes ne olduğunu anlayamamıştır. Güzel kız muradına ermiştir; avuç avuç, doyasıya kar yer. Kar yer yemesine ama bir müddet sonra hastalanıverir; yediği kardan üşütmüştür. Çok geçmeden karnındaki çocuğu ile birlikte Hakk’ın rahmetine kavuşur. Çevre halkı bunun adına bir türbe yaparlar ve oraya defnederler. Türbenin adına da Karyağdı adını verirler (Sakaoğlu, 1976: 155-156).

Tarhana Çorbası

Bir Ramazan gününde tebdil-i kıyafet halindeki Yavuz Sultan Selim yanına nedimi Hasan Can’ı da alarak Edirne sokaklarında dolaşmaya başlar. Hasan Can’a: “Top atıldığında hangi kapının önünde olursak, orada iftar edelim” der. Bir müddet dolaştıktan sonra iftar vakti iyice yaklaşır ve top atılıp, ezan okunmaya başlar. Bu esnada önünde bulundukları evin çocukları kapı önündedir ve onları içeriye davet ederler. Ev sahipleri birilerine iftar ettirmenin sevinci içinde sofraya otururlar. Yemek esnasında bir taraftan da sohbet edilir. Hasan Can bir ara tebdil-i kıyafet ettiklerini unutup padişahın dediklerini evet sultanım, öyledir hünkârım, diye cevaplayınca, hane sahipleri evlerindeki misafirin padişah olduğunu anlarlar. Bir taraftan bir padişahı ağırlamanın sevincini yaşarken, diğer taraftan da ona layık bir yemek yedirememenin hüznünü yaşarlar. Bu esnada Yavuz Sultan Selim yedikleri

çorbanın lezzetinden bahsederek, çorbanın ismini sorar. Ev sahibi: “Efendim elimizden gelen budur. Hanımın evde bulunanları karıştırıp kaynatmış çorbayı. Elimiz dardır bu çorba da dar hane çorbasıdır” der. Bu olayla şöhret bulan darhane çorbası, zaman içinde tarhanaya dönüşür (Dervişoğlu, 2016: 288).

Taşlaşan Ana ile Yavrusu

Masalların, önce, dizine kadar, sonra göbeğine kadar, derken tamamen taşlaşan kötü kalpli padişahına karşılık efsane dünyamızda da pek çok taşlaşma motifine rastlanılır. Çocukluğumuzun kulağımızda kalan “Sakin bunu yapma, yoksa Allah seni taş yapar” ihtarı da, bu masal ve efsane dünyasının günlük hayatımıza aksetmiş bir sesi gibidir. Anadolu’muzun her bir bucağında görülen ve basitçe bile de olsa bir belirli şekle sahip olan taşlar için söylenen hikâyeler, her yaştın dinleyebileceği bir tazelik taşır. İşte böyle taşlardan biri de Konya’nın Ermenek ilçesine bağlı Küçük Karapınar köyündedir. Köylülerin “Kale” diye adlandırdıkları yüksek bir kayalığın tepesinde yer alan ve uzaktan bakılınca, sırtına çocuğunu sarmış bir kadın silüetini andıran bir taş vardır. Çevrede bunun için anlatılan hikâye şöyledir: Taze çocuğu olan bir ana, yavrusunu bir kenara bırakır, ekmek yapmak için hamur yoğurmaya başlar. O bu işle uğraşırken küçük yaramaz da bir kenarda oturmaktadır. Kendini hamurun ve tandırın telâşesine kaptıran ana neden sonra çocuğunun altını pislettiğini fark eder. Hemen acele ile bebeğin altını değiştirmek ister. Fakat yanında yöresinde su bulamaz. Ekmekler fırındadır, yanabilir; çocuğun altı açık, rahatsız olabilir. Hemen gözüne yakınındaki bir kapta bulunan deve sütü ilişir. Çocuğunun temizliğini bununla yapar. Fakat kadının bu yaptığı, nimete karşı işlenmiş bir hürmetsizliktir. Allah Teâlâ, bu yanlış hareketi cezasız bırakmaz ve ana ile yavrusunu taşa inkılap eder. Uzaktan görülen kayalığın bir parçasını teşkil eden bu ana ve yavru motifini canlandıran taş, köylülere her zaman bu hadiseyi hatırlatır ve onların nimete karşı hürmetsizlik etmemelerine dikkati çeker (Sakaoğlu, 1976: 56-57).

Zemzem Çeşmesi

Şarkikaraağaç’ın Belceğiz köyünde yaşayan, yaşlı bir ihtiyarın yedi tane oğlu vardır. İhtiyar bir gün rüyasında oğullarını kasabada bulunan bu çeşmenin başındaki palamut ağacında asılı olarak görür. Çok üzülür ve korkar. Uyandığında, Allah’a yalvarır; “Allah’ım benim başıma böyle bir felâket verme. Yedi sene burada kurban

kesip fakirlere dağıtacağım.” der. Bu duadan sonra yedi yıl boyunca bu çeşmenin başında, palamut ağacının altında kurbanlar kesilir, fakirlere dağıtılır, eğlenceler yapılır. İhtiyar adam, bu ağacın altında bir gün bu eğlenceler sırasında ölür. İhtiyarı buraya gömerler. Çocukları, ihtiyarın ölümünden sonra, bir kardeşlik timsali olarak bu eğlenceleri devam ettirirler. O günden sonra burada, Allah’tan çocuklarını kendilerine bağışlamasını isteyen anne ve babalar adaklar adayıp kurbanlar keserler. Belceğiz köyündeki bu çeşmenin adı da Zemzem çeşmesi olarak anılmaktadır (Göde, 2010a: 332).

73. Efsane

Honaz Dağı’ndaki Erikli Yaylası’nda Topal Kâhya denen bir adam yaşıyormuş. Bir gün rüyasında, Honaz Dağı ona yemin vermiş. demiş ki: “Bak, kardeşinin evine gitmeyeceksin, onun kahvesini içmeyeceksin ve bir yıl bu sözünü tuttuktan sonra da bir kurban keseceksin, eğer bunu yapmazsan başına kötü işler gelir” demiş. Adam uzun süre bu sözü tutmuş ama etraftan niye kardeşinin evine gitmiyorsun diye büyük baskılar gelmeye başlamış. Adam da sonunda: “Başlarım Honaz Dağı senin tepene de kır saçına da” diyerek kardeşinin evine gitmiş. Daha kapıdan girer girmez “Bana bir kahve yap gelin” diye seslenmiş. İçmiş kahveyi, oradan aşağıya Honaz’a inmiş ve bir kahvehaneye oturmuş. Kahvehanede sandalyede otururken ağzından kahverengi bir kan gelmiş ve orada düşüp ölmüş. Yöre halkı bu ölümün sebebini adamın Honaz Dağı’nı dinlememesine ve ona yaptığı saygısızlığa bağlamaktadır (Türktaş, 2012: 249).

5. Fıkra Metinleri

Allah’ın İşine Karışmam

Bektaşî babalarından biri, bir gün hamama gider. Soyunup dökünerek içeri girer. Terlemek için göbek taşına yatar. Zihni daldan dala uçarak muhtelif mevzular üzerinde düşünmeye başlar. Bu sırada gözleri hamam böceklerine ilişir. Bir müddet de onları tetkike girişir. Sonra kendi kendine:

-Hey Allah’ım! Senin öyle garip hikmetlerin vardır ki, onları bir türlü anlayamam... Mesela, şu hamam böceklerini ne diye yarattın? Haydi, yarattın fakat şu mermerin içine ne diye kapattın, niçin bu çirkef suların içine attın? Diğer böcekler, dağlarda kırlarda kendilerine göre envaiçeşit yiyecekler dolu topraklarda gezip tozup bol bol karınlarını doyururken, yazık değil mi sıcakta bunalan, bir zerre

nafaka aramak için oradan oraya koşan bu zavallı mahlûklara? Bari bir faydaları olsa, yüreğim yanmaz, diye söylenir.

Yıkanır, temizlenir, hamamdan çıkar. Tekkesine gittikten sonra vücudunda bir kaşınma başlar. Şurasında burasında birtakım çıbanlar çıkar. Bilhassa oturak yerindeki çıbanlar büyüyerek babanın başına büyük bir iş açar. Baba, hekimden hekime koşar. Tavsiye edilen ilaçları yapar. Bunlardan fayda görmek şu tarafa dursun, bilâkis günden güne ıstırabı artar. Vaziyeti gittikçe fenalaşır. Doğru dürüst oturmaya hasret kalır. Artık yüzüstü uzanarak ıstırabının şiddetinden günlerce, haftalarca, aylarca bar bar bağırır.

Günün birinde eski dostlarından biri ziyarete gelir. Babayı o halde görünce müteessir olur.

- Ne oldu baba erenler? diye sorar. Baba da şöylece yana yıkıla derdini anlatmaya başlar:

- Altı ay kadar evvel hamama gittim. Hay gitmez olaydım... Hamamdan geldikten sonra vücudumu bir kaşıntı sardı. Çıbanlar çıkmaya başladı. Nihayet, bu hâli aldı.

- Tedavi ettirmedin mi?

- Ettirmez olur muyum hiç? Müracaat etmediğim hekim, kullanmadığım ilaç kalmadı.

- Merak etme... Ben sana bir ilaç tavsiye edeyim. Onu yap. Derhal ifâkat bulursun...

- Aman...

- Amanı zamanı yok erenler. Bir haftada hiçbir şeyin kalmaz.

- Nedir bu ilaç?

- Hemen birini hamama gönder. On tane hamam böceği getirt. Onları bir havanda güzelce dövür. Çıbanlarının üzerine sürdür. Eğer bir haftada çıbanların tamamıyla kurumazsa yüzüme tükür.

Baba, hemen, “Derviş Mehmed!” diye dışarı seslenir. Gelen dervişe:

- Çabuk şuradaki hamama git de on tane böcek tut getir, diye emir verir.

Derviş Mehmed, hemen hamama koşarak böcekleri getirir. Zavallı hayvanlar bir havanda dövülür. Babanın çıbanlarına sürülür. İlaç daha ilk günden tesirini yapar. Bir hafta sonra da çıbanlardan hiçbir eser kalmayarak baba erenler, dipdiri ayağa kalkar.

Aradan bir müddet geçer. Baba Bursa'ya kadar bir seyahate çıkmak ister. O tarihte vapur olmadığı için Yemiş İskelesinden bir gemiye biner. Sakin ve latif bir havada, gemi hareket eder. Baba, geminin baş tarafında تنها bir köşeye yerleşir. Sofrasını açar, ufaktan ufaktan demlenmeye başlar.

Gemi, müsait bir rüzgârla hayırsız Adaları geçer. Bozburun'a doğru yaklaşır. Birdenbire hava değişir. Müthiş bir fırtına kopar. Gemideki halk feryâd ü figana başlar. Yelkenler parçalanır. Geminin vaziyeti çok tehlikeli bir hal alır. Kaptan, bütün yolcuları geminin güvertesine toplayarak durumun vehâmetini anlatır:

- Ben, elimden geleni yaptım. Artık iş Allah'a kaldı. Şuraya oturun da, hep bir ağızdan dua edin. Belki Cenabı Hakk'ın merhameti imdadınıza yetişir, demeye mecbur kalır. Yolcular toparlanırlar. Büyük bir korku içinde Allah'a yalvarmaya başlarlar.

Bu sırada kaptanın gözü, geminin baş tarafına ilişir. Yeşil sarıklı, beyaz tacını bir tarafa eğmiş, oraya yan gelmiş olan babayı demlenmekle meşgul görünce fena halde hiddetlenir? Hemen oraya fırlar. Babanın karşısına dikilerek:

- Behey zındık herif... Allah'tan korkmaz mısın? Herkes, şurada zarı zarı inleyerek Allah'tan merhamet dilenirken, sen burada rakı içmeye utanmaz mısın? diye bağırmaya başlar. Baba, kaptanın sözlerini sonuna kadar dinler. Başını hafif hafif sallayarak manalı bir eda ile gülümser:

- Bana bak, erenler! Ben ömrümde bir defa onun işine karıştım. Tam altı ay kışımın üstüne oturamadım. Neme lazım, benim. Deniz onun değil mi? İsterse batırır, isterse çıkarır... Siz dua edin, ağlayın, sızlayın. Yalvarın, yakarın. Ne isterseniz yapın. Ben, onun işine bir daha karışmam (Yıldırım, 2016: 142-144).

Bende De Boynuz Çıkar

Kurban bayramının arife günü İncili Çavuş, evine bir kurbanlık koyun alabilmek için pazarda dolaşıyormuş. Zamanın meşhur şair bir hanımı da o sırada

pazarda kurbanlık alabilmek için geziyormuş. Bir ara İncili Çavuş bu hanımla göz göze gelmiş. İncili şaka olsun diye hanıma takılmış:

- Efendim kurbanınız ben olayım. Kadın hazır cevap... Hemen lafı gediğine koymuş:

- Estağfurullah İncili Çavuş, kurbanın boynuzlusu makbuldür. Senin boynuzun yok ki... İncili, bu lafın altında kalır mı, hemen cevabı yapıştırmış:

- Merak etme hanımefendi. Bir gece köşkünüzde misafir kalsam bende de çiftler çiftler boynuzlar çıkar, bal gibi boynuzlu olurum.

Şair hanım, İncilinin bu sualine cevap bulamayarak, kıpkırmızı kesilmiş ve bir daha ona takılmamış (Turan, 2008: 131).

Biraz Da Biz Ölsek

O yıl Ramazan ayı yazın ortasına rastlar. Gün uzun mu uzun, hava sıcak mı sıcak... Bir tanıdığı, Hoca'yı birkaç arkadaşıyla birlikte iftara çağırır.

Akşam olur, sofraya kurulurlar. Top atılınca iftarlar açılacak, yeme içme faslı başlayacaktır. Ortaya ilk gelen buzlu bir hoşaf tasıdır. Ancak ortada bir muziplik vardır. Ev sahibi, neredeyse kepçe büyüklüğünde bir kaşıkla durmadan hoşafı içiyor. Konukların elinde de küçücük kaşıklar... Üstüne üstlük ev sahibi koca kaşığı her daldırışında tuhaf sesler çıkarıyor:

“Ohhh... Öldüm!”

Konuklarsa küçücük kaşıklarla ne hoşafın tadını alabiliyorlar, ne de susuzluklarını giderebiliyorlar. Hoca bakar ki böyle olmayacak, ev sahibinin elinden kepçeyi kapıverir:

“Efendi, şu kepçeyle birer de biz içsek, birer kerecik olsun biz de ölsek!” deyiverir (Sakaoğlu, 2020: 44).

Bize De Uğrardı

Hoca karısı olmak kolay mı? Geleni var, gideni var. Üstüne üstlük çağrılar da cabası. Hoca'nın hanımı sık sık gündüz oturmalarına çağrılır. Gitmese de olmayacak, herkesin gönlünü almaya çalışır.

Bu durumu bilen birisi Hoca'ya söz atar:

“Hocam, senin hatun çok mu geziyor, ne?”

Hoca sözün nereye getirilmek istendiğini anlar.

“Yok, canım eğer senin dediğin kadar çok gezseydi bizim eve de uğradı!”

(Sakaoğlu, 2020: 46)

Bu Eşekle Ancak Gidilir

Akşehir Pazarı'nın kurulduğu gündür. Pazar iyiden iyiye kalabalıklaşmıştır. Hoca da pazarda dolaşmaktadır. Bu arada komşu köylerden birinden birkaç köylü ile karşılaşır.

“Hocam, bir Cuma günü bizim köye gelseniz de arkanızda namaz kılsak!”

“Olur evlatlar, bu hafta geleyim.”

Hoca ertesi gün eşeğine atladığı gibi köyün yolunu tutar. Giderken eski dostlarından biriyle karşılaşır. Selamlaştıktan sonra dostu Hoca'ya sorar:

“Hayrola, nereye böyle Hocam?”

“Filan köye Cuma namazı kıldırmaya gidiyorum.”

“Ama Hocam, bugün daha günlerden Salı... Cuma'ya üç gün var!”

Hoca bir yandan eşeğinin boynunu sıvazlarken bir yandan da dostuna cevap verir:

“Vallahi sen bu eşeği bilmezsin; ben bununla Cuma'ya ancak varırım.”

(Sakaoğlu, 2020: 48).

Damdan Düşen Anlar

Komşuları Nasreddin Hoca'nın damdan düştüğünü duyarlar. ‘Gidelim de bir geçmiş olsun diyelim.’ diye kararlaştırırlar.

“Hayırdır Hocam, bu ne hâl?”

“İnşallah fazla bir şey yoktur!”

“Ağrın sizin var mı?”

Sorular uzadıkça Hoca'nın da canı sıkılmaya başlar. Yapacağı tek şey vardır, hepsini birden susturmak:

“Efendiler sizin içinizde damdan düşen var mı? Benim hâlimden ancak o anlar!” (Sakaoğlu, 2020: 52)

Eşeğe Kim Binecek?

Hoca ile oğlu, komşu köylerden birindeki işleri için birlikte yola çıkarlar. Hoca, baba değil mi, oğlunu eşeğe bindirir. Biraz sonra karşılarına çıkan bir adam, bir eşekle oğluna bir de yürümekte olan babasına bakar:

“Hey gidi zamane gençleri... Âlim babasını yürütür de kendisi rahat rahat eşeğe biner!”

Adam geçip giderken, oğul da utancından eşekten inip babasını bindirir. Biraz sonra karşılaştıkları adamlar da başlarlar söz atmaya:

“Aman efendi, senin kemiğin kartlaşmış; hem işte geldin, gidiyorsun. Şu taze fidanı da bindir; yorma çocuğu.”

Adamlar gidedursunlar, hoca oğlunu da arkasına alıp yoluna devam eder. Bir süre sonra birkaç kişi ile daha karşılaşırlar. Bunlar da başlarlar söz atmaya:

“Amma acımasız adam...”

“Bir eşekçik ikinizi nasıl taşısın?”

Hoca utancından eşekten iner, oğlunu da indirir. Eşek önde kırita kırita giderken Hoca ile oğlu da arkasından gelmektedir. Eşeğin keyfi yerindedir. Bu sefer karşılaştıkları adamlar da başka bir âlem. Gördükleri manzara karşısında şaşırıp kalırlar.

“Allah Allah, bu ne budalalık...”

“Bak yahu, eşek önlerinde bomboş, hoplaya zıplaya gidiyor.”

Bütün bunları işiten Hoca, adamlar uzaklaştıktan sonra oğluna seslenir:

“Ey oğul, gördün işte. Bu halkın dilinden kurtulabilen varsa aşk olsun vallahi.” (Sakaoğlu, 2020: 57).

Fıkır Fıkır Kaynamaz Mı?

Cafer ağanın ölmesinden sonra İncili Çavuş sarayda rahata kavuşmuştu. Kendisi ile uğraşan ve kendisini padişaha çekiştiren kimseler yoktu artık. Fakat Sultan Selim padişah olunca Kütahya'dan gelirken eski musahibi Celâl Çelebi'yi birlikte getirince yine rahatı kaçmıştı. Çünkü Celâl Çelebi, İncili'nin saraydaki hüküm ve nüfuzunu çekemiyor, onu gözden düşürmek için elinden geleni yapıyormuş. Önceleri aldırmamakla beraber gittikçe canı sıkılmaya başlayan İncili artık tahammül edemeyerek mukabelede bulunmaya karar vermiş.

Bu sıralarda İncili'nin evine bir genç gelmiş ve başından geçen bir aşk macerasını anlatmış. Bunun üzerine İncili'nin yüzü gülerek,

- Sen korkma evladım! Ben muhakkak bu kızı sana alırım. Fakat sen bu macerayı padişahın huzurunda da söyleyebilecek misin demiş.

Genç, bu teklifi tereddütsüz kabul etmiş. Genç gider gitmez İncili de saraya koşmuş. Doğru mutfağa girmiş. Yemek kazanlarını iki kulplarından iplerle bağlatarak tavana çektirip astırmış. Altlarına da ateşi yaktırmış.

- Yemekler böyle pişecek. Akşama kadar da mutlak yetişmeli ha, diyerek yukarıya çıkmış.

Zavallı aşçıbaşı şaşkına dönmüş. Bir yolunu bulup kızlar ağasına işi açmış. O da musahip Celal Çelebi'ye meseleyi anlatmış. İkisi birden padişahın huzuruna girip,

- Aman padişahım demişler, İncili kulunuz çıldırdı mı nedir? Mutfaktaki kazanları tavana çektirip bağlatmış. Yemek böyle pişecek diye emirler vermiş. Hiç böyle kazan kaynar ve yemekler pişer mi? Adam bizi açlıktan öldürtecek sultanım! Sultan Selim derhâl,

- Çağırın bana İncili'yi, demiş. İncili zaten er geç çağrılacağını bildiğinden hazır bekliyormuş. Ağa gelir gelmez hemen birlikte padişahın huzuruna çıkmışlar.

- Ne yaptın sen İncili! Yine mutfakta bir şeyler yapmışsın. Aşçıbaşı senden şikâyet etmiş.

İncili hayretle cevap vermiş:

- Şikâyet edilecek bir şey yapmadım şevketlim. Ocakların üzerindeki kazanları kaldırıp tavana bağlattım. Bu suretle yemeklerin daha iyi pişmesini temin ettim. Padişah da,

- İyi ya işte, demiş. Bundan başka daha ne yapacaksın? Hiç tavanda asılı duran kazanlar kaynar da yemek pişer mi?

İncili hemen padişahın musahibi Celâl Çelebiyi göstererek,

- Onu Çelebi'ye sorunuz padişahım demiş. Musahip kulunuz Kütahya'da iken böyle kaynatmış.

Bu cevap padişahı hayrete düşürmekle beraber Celâl Çelebiyi de şaşırtmış. Sultan Selim musahibine dönerek,

- Anlat bakalım Celâl demiş. İncili ne demek istiyor? Celâl Çelebi hayretle avuçlarını açarak bir İnciliye, bir de padişaha bakmış.

- Ben böyle bir şey yapmadım. Benim hiçbir şeyden haberim yok padişahım, demiş. Eğer İncili Çavuş'un bir bildiği varsa söylesin de biz de bilelim. Bunun üzerine padişah İncili'ye sormuş:

- Söylesene İncili; senin mutlak dilinin altında bir şeyler var. Ne demek istiyorsun bakalım? İncili boynunu bükerek padişaha bir kâğıt uzatmış:

- Benim diyeceğim yok padişahım, demiş. Eğer kabul buyurursanız çelebinin bu marifetini tanıdığım bir gençten dinleyelim işte adresi budur. Sultan Selim adresi okuduktan sonra ağaya verip bu gencin derhâl aranıp bulunmasını ve huzura getirilmesini emretmiş. Birkaç saat geçmeden o genç huzura getirilerek başından geçen vakayı anlatmaya başlamış.

- Padişahım! Geçen sene Kütahya'da bir kara sevdaya uğradım. Bu yüzden hâlâ deli gibi avareyim. Ne yerim var, ne de yurdum. Sevdığım kız Celâl Çelebi'nin kerimesidir. Kızını istediğim sırada bize hoş davrandı. Sonra babam ölüp de malımız, mülkümüz elden çıkınca yüz çevirdi. Bana güç bir teklifte bulundu. Kızımı ciddi bir aşkla seviyorsan sana veririm. Fakat bu gece akan dereye boğazına kadar girecek ve sabah gün doğana kadar kalacaksın dedi. Ben de o akşam gün batarken dereye girdim ve sabah gün doğarken çıktım. Bu arada sık sık çelebinin adamları da nöbet değiştirerek yanı başımda beni gözettiler. Dereden çıkınca doğru hamama gidip yıkandım ve temizlendim. Hemen sevine sevine konağa gittim. Fakat Çelebi beni yanına bile sokturmadan kapı dışarı etti. Padişah hiddetle sormuş:

- Neden? Çocuk boynunu büküp,

- Bilir miyim padişahım. Fakat hakkımı aramak için memleketin kadısına başvurdum. Davamız görüldü. Kadı beni dinleyip hak verdi. Lakin Çelebi,

- İyi amma kadı hazretleri bu çocuk şarta riayet etmedi. O gece karşı dağda yanan bir ışık varmış. Oraya gözleri ile bakarak ısınmıştır, diye itiraz edince kadı düşündü taşındı. Çelebiye hak verdi. Beni de huzurundan kovdu. O gün bu gündür deliye döndüm. Derdime derman bulamadım. Sonra İncili Çavuş'a başvurdum. O da benim hakkımı aramaya söz verdi. İşte hepsi budur, padişahım!

Gencin hikâyesi biter bitmez, İncili derhâl söze karışıp,

- Görüyorsunuz ya padişahım... Bu çocuğun ısınması yanında bizim kazanların fıkır fıkır kaynaması lazım gelmez mi? deyince padişah kahkahayı basmış.

- Hakkın varmış İncili Çavuş, demiş. Sonra Celâl Çelebi'ye dönüp,

- Çabuk kızını bu delikanlıya vereceksin. Ağaya da dönüp, Çabuk kâtibe söyle Kütahya kadısının azledilip Midilli'ye sürgününü irade eyledim. Fermanı yazılsın, demiş.

Fakat bu hiddet arasında bile İncili'nin oyunu aklına gelerek kahkahayla gülüyor “İncili'nin kazanları tavana bağlamakta hakkı varmış meğer hakkı varmış” diye mırıldanıyormuş (Turan, 2008: 109-112).

Lafı Kuyruğundan Anlıyorsun

Bektaşî canlarından birine, avcı dostlarından biri kuş tutmak için bir usta şahin vermiş. Bektaşî şahini alıp bir gün kıra gitmiş. Ormanda bir üveyik görmesiyle şahini salıvermiş. Şahin hemen yetişip pençeleyerek kuşun gövdesini yeyip kafasını getirmiş. Usta şahinin bu fena huyunu gören Bektaşî'nin canı sıkılarak vakayı bir tanıdığına anlatırken, orada bulunan bir adam:

- Aman dedem, hayvanın yıldızı değişmiş. Yıldız değişince huy da değişir. Bir evliya türbesine adak adarsan iyileşir, demesiyle Bektaşî, bir mum ve biraz yağ alıp bir türbeye götürerek şahinin huylu olmasını temenni ve niyaz etmiş. Birkaç gün sonra tekrar kıra gidip havada büyücek bir kuş görmesiyle şahini salmış. Şahin kuşa yetişerek havada bir müddet çarpışmışlar, derken Bektaşî'nin önüne bir kuş düşmüş. Bir de ne görsün, şahinin başı değil mi? Meğer havadaki kuş, şahinin başını koparıp

atmış. Bektaşı bu kafayı alır. Adağını götürdüğü türbeye giderek başı sandukaya fırlatır, şöyle der:

- A iki gözüm, devletlim! Çok büyük zatsın amma, ne yapayım ki lafı kuyruğundan anlıyorsun! (Yıldırım, 2016: 175).

İpe Serilen Un

Komşularından biri Hoca'dan ip istemeye gider. Hanımı çamaşır yıkamış ama iplerini bulamamışlar. Hoca, komşusunun ödünç aldığı eşyalarla ilgili huyunu bildiği için önlem almak ister.

“Bir dakika komşum, içeriye bir bakıp geleyim.”

Hoca biraz sonra üzgün bir tavırla döner:

“Kusura kalma komşum, ne yazık ki ip boş değil. Bizim hanım ipe un sermiş.”

Bu cevaba önce şaşırان komşu kendini toparlayıp Hoca'ya çıkışır:

“Hiç öyle şey olur mu Hocam? İpe un serildiği nerede görülmüş?”

Hoca, komşusuna baştan savma bir cevap veriverir:

“Yahu komşum, insanın vermeye gönlü yoksa un da serer, saman da...”
(Sakaoğlu, 2020: 69-70)

Konuğun İsteği

Eski bir dostu bir geceliğine Nasreddin Hocamıza konuk olur. Hoca'nın hanımının hazırladığı lezzetli yemekler afiyetle yenilir. Uzun bir sohbetten sonra yatma zamanı gelir. Konuk için yumuşak yatak serilip yorgunluğunun giderilmesi istenilir. Ancak komşu, yatmadan önce de bir şeyler daha yemek istediğini doğrudan söyleyemediği için bir şiir okuyuverir:

“Bizim eller, bizim eller,

Yatarlarken üzüm yerler.”

Sözün nereye varacağını anlayan Hoca da, daha uzun bir şiirle konuğuna cevap veriverir:

“Sizin eller, sizin eller,

Yatarlarken üzüm yerler.

Bizde öyle âdet yoktur,
Saklarlar da güzün yerler.” (Sakaoğlu, 2020: 82).

Onu Asıl Bana Sorun

Hoca'nın hanımı ölür. Gereken hazırlıklar yapılır ve cenaze musalla taşına getirilir. Vakit namazının kılınmasından sonra sıra cenaze namazının kılınmasına gelir. Hoca efendi hazır bulunanlara yüksek sesle sorar:

“Ey cemaat, merhumeyi nasıl bilirdiniz?”

Hazır bulunanlar da alışıldığı üzere hep bir ağızdan cevaplandırır:

“İyi biliriz.”

Nasreddin Hoca, bir “İyi biliriz.” diyenlere bir de omuzlara alınmak üzere olan hanımının tabutuna bakar; sonra içinden geçirdiklerinin kimsenin duymayacağı şekilde fısıldayıverir:

“Yahu, siz kimi kimden soruyorsunuz! Siz asıl onu bana sorun, bana...”
(Sakaoğlu, 2020: 86)

Pilavla Görüşmek

Akşehir'in zenginlerinden biri Hoca'yı iftara çağırır. Saati gelince sofraya otururlar. Önce, dumanı üstünde çorba tası getirilir. Daha ilk kaşıklar alınır alınmaz ev sahibi hizmet edenlere seslenir:

“Bu ne biçim çorba, çabuk değiştirin!”

Arkasından güzel bir et yemeği konulur sofraya. Ev sahibi şöyle etten bir parça alıp ağzına attıktan sonra yine öfkeli bir sesle çıkışmaya başlar:

“Nerde bu aşçı? Ben ona baharat koyma demedim mi? Çabuk değiştirin!”

Sıra baklavaya gelince tepsi ortadaki yerini alır. Mis gibi baklavayı gören Hoca sofradan fırladığı gibi arkada sırasını bekleyen etli pilava kaşığı sallamaya başlar. Komşusunun muzipliğinden canı sıkılan Hoca bir güzelce atıştırmaya devam eder.

Hocadan böyle bir davranış beklemeyen ev sahibi şaşkınlıkla sorar:

“Aman Hocam, ne yapıyorsun, sofraya getirseydik.”

“Vallahi efendi, sen sofraya gelenlerin hesabını göredur, ben biraz şu pilavla görüşüvereyim!” (Sakaoğlu, 2020: 91-92)

Suyunun Suyu

Yakın köylerden birinde oturan bir ahababı Hoca'ya yatıya gelir. Konuğun eli de boş değildir, Hoca'ya bir tavşan hediye eder. Hoca da elinden geldiğince ağırlar konuğunu.

Ertesi hafta tanımadığı bir adam da Hoca'ya konuk olur.

“Hoca Efendi, ben geçen hafta tavşan getiren efendinin komşusuyum.”

Hoca da hediye edilen tavşandan hazırlattığı çorbayı getirir sofraya:

“Buyur afiyetle iç. Bu çorbayı, senin köylünün getirdiği tavşanın suyundan yaptı bizim hatun.”

Derken üçüncü hafta da iki kişi birden gelir aynı köyden.

“Biz derler, o tavşanı getiren efendinin köyündeniz.”

“Buyurun der Hoca, bu çorbayı o tavşanın suyunun suyundan pişirdi bizim hatun.”

Dördüncü hafta da hem de birkaç kişi birden gelince Hoca köylülere bir ders vermek ister. Önlerine bir tas sıcak su koyuverir. Kaşıklara sarılan köylüler içtiklerinin sıcak su olduğunu anlayınca şaşırıp kalırlar.

“Hoca Efendi, bu tastaki de ne?”

Hoca tam fırsatı yakalamıştır, verir verştirir:

“Ulan köftehorlar, bir hemşeriniz dört hafta önce bir tavşan getirdi, her hafta birileri gelip konuk oldu. Artık tavşan mavşan kalmadı. Bu, o tavşanın suyunun suyunun suyudur. Varın köye haber verin!” (Sakaoğlu, 2020: 99).

Tanrı Misafiri

Bektaşî'nin birine bir akşam misafir gelmiş:

- Ben Tanrı misafiriyim, bugün beni misafir et deyince Bektaşî:

- Peki, arkam sıra gel, diyerek önüne düşüp civarındaki camiye kadar götürür

ve caminin kapısını açarak:

- Buyurun, işte Tanrı'nın evi, güle güle otur; sana bildiği gibi ikram etsin, der (Yıldırım, 2016: 226).

